

C II 677

TÖRÖK-MAGYARKORI TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

II. OSZTÁLY: ÍRÓK.

TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBÍZÁSÁBÓL.

FORDÍTOTTA ÉS JEGYZETEKKEK KÍSÉRTE

THÚRY JÓZSEF.

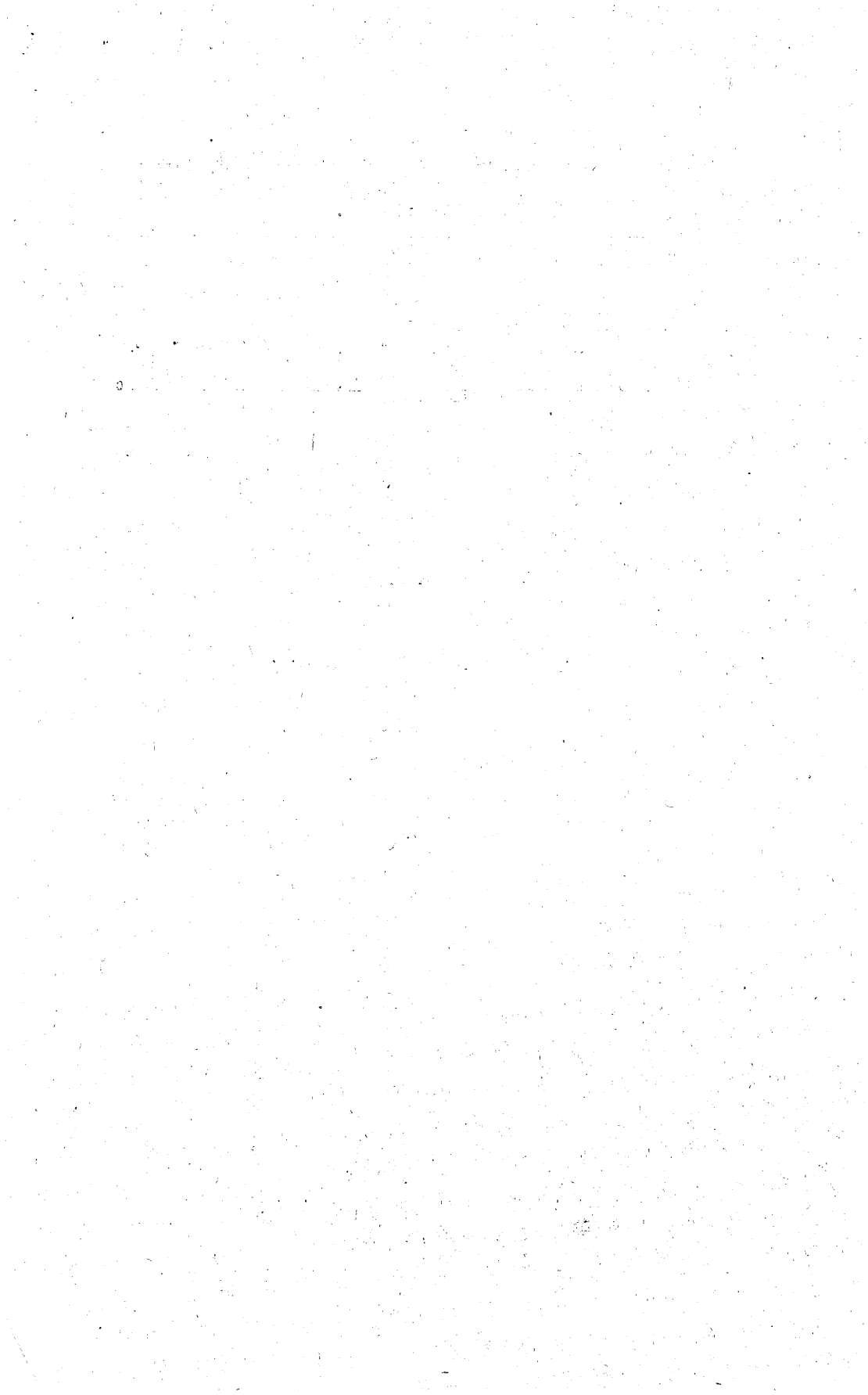
II. KÖTET.

= Ára 4 forint. =

BUDAPEST,

KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA.

1896.

TÖRÖK-MAGYARKORI
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

TÖRÖK TÖRTÉNETIRÓK.

II.

TÖRÖK-MAGYARKORI
TÖRTÉNELMI EMLÉKEK.

MÁSODIK OSZTÁLY: ÍRÓK.

BUDAPEST, 1896.
KIADJA A M. TUD. AKADÉMIA.

TÖRÖK TÖRTÉNETÍRÓK.

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGÁNAK
MEGBÍZÁSÁBÓL.

FORDÍTOTTA ÉS JEGYZETEKKEK KÍSÉRTE

THÚRY JÓZSEF.

II. KÖTET.

(1521—1566.)

BUDAPEST, 1896.

KIADJA A M. TUD. AKADÉMIA.

I.

L u t f i p a s a.

Tevárikh-i-ál-i-Oszmán.

(Az Oszmán-ház története.)

Lutfi pasa életrajzát részint a maga történelmi munkájából, részint a vele egykorú (Dselálzáde, Ferdi stb.), vagy pedig későbbi írók (pl. Pecsevi) adataiból ismerjük.

Lutfi pasa bin Abdul-múin születésére nézve albán. Gyermek korában II. Bajezid szultán udvarába került s ott nevelődött és képeztetett ki, a mi után a szultán csokadárja lön (komornik). I. Szelim trónra lépte után (1512) már müteferrika volt s mint maga mondja: a szultán szolgálataiból egy perczig sem távozva el, az uralkodása alatt viselt háborúkban és más eseményeknél mindenütt, úgy Európában, mint Ázsiában és Egyiptomban jelen volt a szultán haláláig (Munkája 2. l.). I. Szulejmán alatt — saját állítása szerint — részt vett az 1521. (belgrádi), 1522. (rhodusi), 1526. (mohácsi), 1529. (bécsi) 1532., 1534—5. (bagdádi), 1537. (avlonai) és az 1538. évi (moldvaországi) hadjáratokban. (U. o. 2. l.).

A szultáni udvarban gyorsan emelkedett magasabb és magasabb állásokra; mert müteferrikából előbb csasnegirbasi (fő asztalnok), azután kapudsi basi, majd mir-i-alem lön s végre mint kasztamúni-i szandsák-bég került ki a szerájból (U. o. 118a.). 1534-ben kineveztetett karamániai béglerbéggé s mint ilyen vett részt ama hadjáratban, mely

Tebriz és Bagdad elfoglalásával végződött. E hadjárat után előbb Anatolia, 1536 tavaszán pedig már Rumélia bégler-bégje lőn.

1537 elején Szulejmán szultán vezíri rangra emelte Lutfi pasát s hozzá adta nőül egyetlen nővérét. Mint ilyen, ő volt a szerdár (fővezér) az ezen évben Alsó-Olaszország ellen indított hadjáratban. Miután a hajóhaddal Valonához érkezett, onnan a ruméliai hadtesttel átkelt Apuliába s azt majdnem egy hónapig dúlta és fosztogatta. Több falu és város fölégetése s 30 vár és erőd elfoglalása után gazdag zsákmánnyal tért vissza. Ezután Khajreddin (Barbarossa) pasával együtt a velenceiek birtokában lévő Korfu ostromára ment a hajóhaddal, de néhány napig tartó ágyúzás után, a tél közeledése miatt, eredmény nélkül jött vissza. — A következő 1538. év tavaszán már második vezír volt s részt vett a moldvaországi hadjáratban.

1539 július közepén meghalt a nagyvezír. Ájász pasa és helyére Lutfi pasa neveztetett ki *nagyvezírré*. De e legnagyobb méltóságot csak két évig viselte; mert 1541 tavaszán nyugalomba küldetett. Bukásának oka az volt, hogy nejével, a szultán nővérével, rosszul bánt, a miért aztán el kellett válnia tőle. Ekkor előbb elzarándokolt Mekkába s onnan visszatérve Drinápolyba ment birtokára, hol a világtól elzárkózva, a tudományoknak és irodalomnak szentelte hátra levő napjait.

Összesen 22, kisebb-nagyobb s leginkább theologiai dolgozatot írt részint arab, részint török nyelven s legutoljára a »Tevárikh-i-ál-i-Oszmán« cz. történeti munkát (tárikhja 2a—3. l.).

A fordításunk alapjául szolgált kézirat a *bécsi* cs. és kir. udv. könyvtár tulajdona Hist. Osm. 17a, b, c. szám alatt, mely octáv alakban 124 levélből áll. Ez a példány Lutfinak három munkáját tartalmazza, ú. m. az 1—108 leveleken a Tevárikh-i-ál-i-Oszmánt, a 109—117 l. egy másik történelmi dolgozatát, melyben az »Oguznámé« alapján elbeszéli röviden a szeldsukok történetét (kezdvé Szeldsukkal, a szeldsuk szultánok elsejével, a ki Khataj és Khoten határain uralkodott), azután Szári Szaltuk átköltözését

Dodrudsába az 1264. évben. A 118. a. levélen kezdődik az *Aszaf-náme* (vezírek könyve), melyről azt mondja, hogy a leendő nagyvezírek okulására írta. — Az említett kézirat (a mint a 116a. levélen, vagyis a kötetben levő második munka végén olvasható — az 1008-ik (1599—1600) évből való másolat, még pedig három kéztől, úgy, hogy az 1—38a. levélig az I. kéz írása, 39—75a. levél a II. kézé, 76—82a. l. III. kézé, a 83—108 l. ismét az I. kéz írása, valamint a második és harmadik munka is egészen. Így tehát a *Tevárikh-i-ál-i-Oszmán*-nak fenmaradt másolata is az 1599. vagy 1600. évből való.¹⁾

Lutfinak »*Tevárikh-i-ál-i-Oszmán*« cz. munkája az oszmán birodalom megalapításával kezdődik s onnantól fogva az 1554. évig terjed, a mennyiben azzal végzi előadását, hogy elbeszéli Szulejmán hadjáratát Tahmaszp sah ellen az 1554. évben, illetve Nakhdsivánnak és környékének elpusztítását, a mi után a szultán visszaindulva, az említett év aug. 14. napján Csobán-köprütszi-nél állapodik meg. Ez az utolsó adat a munkában (108. l.), s bevégezésének ez a módja azt mutatja, hogy a szerző közvetlenül a legutoljára említett esemény után, tehát 1554. közepén írta, illetőleg fejezte be a munkáját; mert ha későbbben írta volna, akkor valamennyi író előde és kortársa szokása szerint legalább addig folytatta volna elbeszélését, míg a szultán visszaérkezik székhelyére.

Lutfinak *kútforrásai* a maga kora előtt történt események előadásában régiebb történeti munkák, a saját korára nézve pedig a maga közvetlen tudomása. Mindjárt munkája 1. levelén azt mondja, hogy egy részét ő maga szerkesztette, másik részét pedig, t. i. az elsőt, kivonatozta és kiválogatta.

¹⁾ Lutfi pasa tört. munkáját Hammer ismerte és használta először Európában. Ezt írja róla 1833-ban: »Keines dieser drei, hier in einem Bande vereinigten Werke, auf irgend einer anderen europäischen Bibliothek, ausser Constantinopel. Diese Geschichte Lutfi pascha's ist so selten, dass selbst mein verehrter Freund, der gelehrte Oberstlandrichter Abdulkadirbeg, dasselbe nicht gekannt, und an dessen Existenz nicht eher glauben wollte, bis ich es nicht demselben zur Einsicht gesandt.« (Geschichte des Osm. R. IX. k. 139.) S elég csodálatosan mégis azt írja róla, hogy a tartalma 1553. évvel végződik. (I. 37. és IX. 189.).

S ehhez képest az első leveleken hivatkozik a »legjelesebb tárikhokra« (de a név és cím említése nélkül), melyek az oszmánok legrégibb történetét tárgyalják. A 3a. levélen említi a »Tevárikh-i-Firduszi«-t (Gajász-eddin és Oszmán korára vonatk.), a 4. levélen Abu Iszhák Sirázi-nak »Tabakát-ul-fukla« cz. könyvét (a Mohammed után következett dynastiák elszámolásában), a 87a. levélen pedig Tabari művéből idéz (a futárok intézményére vonatkozólag).

Az általa említett s forrásokul használt »legjelesebb tárikhok« egyike — mint az összehasonlításból kitűnik — az *1486-ki Névtelen* munkája, mely az I. kötetből már ismeretes. Még pedig úgy áll a dolog, hogy Lutfinak ez a munkája, a magyar-török érintkezésekre vonatkozólag, az 1463. évig nem egyéb, mint az 1486-ki Névtelen tárikhjának másolata, úgy, hogy ennek 1., 2., 4., 5., 6., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 14., 15., 16. és 17. fejezeteit (I. Török Történetírók I. köt. 16—28. l.) csaknem szóról-szóra átvette s azokhoz más forrásokból egyetlen egy adatot sem tett. A Névtelen szövegét ugyanazon egyszerű, régies nyelven ismételi, amannak legtöbb kifejezését is megtartva.

Az 1463. év után való időből 1521-ig, csak egy olyan adat található Lutfi pasánál, a melyet a Tör. Történetírók I. kötetéből ismert írók nem említenek. A 34a. levélen ugyanis azt olvashatjuk nála, hogy a 891. év Sevvál hó közepén (= 1486 október közepe) a magyar király követe, *Jakhsi-oglu* [t. i. Jaksics Demeter] II. Bajezid szultánnál járt, a ki ezt megvendégelve, drága ruhákkal és egyéb ajándékokkal küldte vissza. Azonban Szendrő közelében egy török hős [Gázi Musztafa] — kivel előbb ellenségek voltak — megtámadta a követet s arczán és fején megsebesítette, minek következtében meghalt.¹⁾

Szerzőnk emlékezése a történt dolgok előadása folyamában — saját állítása szerint — az 1507. évvel kezdődik

¹⁾ Ezt a dolgot a régi írók közül Lutfin kívül — tudtommal — csak az *1545-ki Névtelen* beszéli el éppen így, a ki egy »Tevárikh-i-ál-i-Oszmán« cz. és Ertogrul korától 1545-ig terjedő munkát írt, mely sokban egyezik az 1486-ki Névtelennek, Muhijeddinnek és Lutfinak munkájával, de egyikkel sem azonos.

s legelőször arra emlékezik, hogy Bajezid szultán ebben az évben Iahja pasát küldte volt egy csapattal Angorához Iszmail sah szemmel tartása végett. Továbbá emlékezik az 1509 őszen történt nagy földrengésre, a mely borzsztó károkat okozott Konstantinápolyban. Ettől az időtől fogva a saját közvetlen tudomása szerint beszéli el egyszerű nyelven és pontosan az eseményeket, melyeknek 1541-ig nem csupán szemtanúja volt, hanem a melyekbe előbb mint szereplő, később mint intéző egyén nagy mértékben befolyt. Innen van e tudományos képzettségű államférfi munkájának érdekessége és históriai értéke.

Munkája nincsen fejezetekre osztva külön-külön címekkel; ezért tettem zárójel közé az egyes fejezetek címzeit és számait az eredeti lapszámainak megjelölésével együtt.

Lutfi pasa.

(I. 63 – 64a.)

(*Belgrád elfoglalása 1521.*)

A hidsre 927. évében Magyarország királya is megszegvén a Szelim szultánnal kötött szerződést, ellenséggé lőn. Szulejmán szultán pedig, mihelyt ennek hírét meghallotta, a vezíreknek azonnal megparancsolta, hogy gyűjtsék össze a hadsereget és készüljenek a szent harczra. A rúmi sereg Szófiában gyülekezett, néhány ezer akindsi pedig Szemendre környékén gyűlt össze s állott készen és fölszerelve. Mihelyt a hadsereg együtt volt s erről Szulejmán szultán értesült, ő is megindult Isztambulból a kapu-khalival és a janicsárokkal. Isztambulból néhány fölszerelt sajkát küldött a tengeren a Dunára; 400 szekéren szállítattott zarbuzanokat, s két földiszított elefántot is vitt magával. Szófiába érkezvén, szemlét tartott a hadsereg fölött és látta, hogy olyan sereg gyűlt egybe, a milyent még szem nem látott s nyelv nem beszélhet el.

Olyan sereg gyűlt össze, milyent az égbolt
Nem látott forgása óta, sem a nap, sem a hold.
Sem Iszkender,¹⁾ sem maga Feridun sah ²⁾
Nem látott ehhez hasonló számtalan hadat,
Melyben a hősök Dávid-készítette ³⁾ pánczélt öltöttek
S derekukra Szulejmán-féle ⁴⁾ övet kötöttek.

¹⁾ T. i. Nagy Sándor.

²⁾ Feridun az első iráni dynastiában, a pisdádiak közt, az 5-ik fejedelem, a ki három fia, t. i. Túr, Szelm és Ireds között felosztotta a földet. Túr utódai a turániak, Iredsé pedig az irániak.

³⁾ T. i. Dávid király és próféta. A keleti népek hite szerint Davidnak csodatevő kezeiben úgy meglágyúlt a vas, mint a viasz s így ő, a nélkül, hogy tűzben melegítette volna, pánczélt csinált belőle, melyet az igazhivők (mert Dávid népe is müsülmán volt szerintük) mindig viseltek a csatákban. (L. Mohammed Eszád hivatalos historikusnak »Gülsen-i-meárif« cz. munkája I. köt. 46. l. 1836.).

⁴⁾ Szulejmán = Bölcs Salamon.

A világ szultánja ilyen erővel
Indult Üngürusz országába.

Midőn Aladsa-Hiszárhoz ¹⁾ érkezett, két út állt előtte, melyek Magyarországba vezetnek, az egyik Belgrád, a másik Bögürdelen ²⁾ nevű hely felé. E két vár a Tuna és Száva innenső partján van, mint Üngürusz tartományainak határai. Azután Szulejmán szultán Píri pasa ³⁾ nagyvezírnek ezt parancsolta: »Szemendréből a faltörő ágyúkat szállítsd Belgrádba, én pedig Bögürdelen felé megyek.« Píri pasa ennél fogva Belgrádhoz szállította az ágyúkat.⁴⁾

Azonban Szulejmán szultán Bögürdelen felé menvén, mikor Bögürdelen közelébe érkezett, a rumilii hősök — kiknek megmondatták, hogy a Bögürdelenben levő foglyok és minden holmi zsákmányuk lehet — kötélből és fából csinált hágesókon fölmászván a falra s rohamot intézvén, ágyú és egyéb fegyverek nélkül, kardcsapással foglalták el a várat.⁵⁾ Szulejmán szultán a rumilii vitézeknek — minden embernek érdeméhez képest — fizetésemelést és magasabb rangot adományozott. Miután ő maga is megérkezett, Bögürdelen közelében a víz partján szállott meg, mi közben ideérkezett az Izvornikban csinált háromszáz hajó is. E hajókon a rumilii hadosztályt átszállította a sirémi partra s dúlni és zsákmányolni küldte.⁶⁾ A vízen hidat építtetett s a híd tizenhét nap alatt elkészült.⁷⁾ Azonban isteni végzésből a hegyeken, honnan a Száva ered, sok eső esett és a víz nagyon megáradt: s mivel az elkészült híd nem hajókra, hanem czölöpökre volt építve s mivel a közelben malmok voltak, a rohanó vízár a legtöbb malmot elszakította, a már elkészült hídra vetette és így szétszaggatva elvitte. Szulejmán szultán látva ez esetet, a vele levő sereggel néhány

¹⁾ Aladsa-Hiszár = Krusevácz, a Szerb-Morava jobb partján.

²⁾ Bögürdelen = Szabács. — Ime Lutí pasa is megerősíti Dse-lálzáde, Ferdi, Pecsevi és Kara Cselebizádenak azt az állítását, hogy Szulejmán 1521. évi hadjáratának valódi és eredeti célja nem Belgrád és Szabács elfoglalása volt, hanem az ország szívébe akart nyomulni, hogy II. Lajoson bosszút álljon a sértésért. (L. bővebben »A török hódítás kezdete« cz. dolgozatomat: Századok, 1893. évf. 565—7.).

³⁾ T. i. Pír Mohammed pasa, a ki 1517-től 1523 közepéig volt nagyvezír.

⁴⁾ Szulejmán első Naplója szerint a nagyvezír július 3-án, *Ramke* nevű állomáson vált el a szultántól és ment Belgrád felé (l. I. köt. 285.).

⁵⁾ Az első Napló szerint a szultán július 7-én Dobrak (= Dobritj?) állomáson értesült Szabács elfoglalásáról.

⁶⁾ A Napló szerint ez július 9-én történt.

⁷⁾ A Napló szerint csak 10 nap alatt, a mennyiben július 9-én rogtak hozzá és 18-án fejezték be.

készen álló hajón kelt át a szirémi partra a rumilii sereg után. Ekkor Üngürüsz királyáról azt a hírt kapta, hogy nem jöhet harczra. Azután Belgirád felé ment és Belgiráddal szemben a Tuna partján levő *Zeming* nevű várhoz érkezett.¹⁾

Mielőtt ide ért volna, az előre ment sereg elfoglalta Zeming várát.²⁾ A mint ő ide érkezett, Zeming közelében, a Tuna partján elvágta a Belgirádhoz vezető utat a magyar király előtt, Píri pasának megizente, hogy ágyúit húzassa Belgirádhoz és kezdje lövetni a várat. Mihelyt Szulejmán szultán meglátta Belgirádot, azt mondta, hogy ilyen erős várat még nem látott.

Látta a sah, hogy ez magasba nyúló vár,
A magasán repülő sas sem szállhat át fölötte,
Árka a föld gyomráig lenyúlik,
Bástyái a Fiastyúk csillagzatig érnek.
Kemény kövön erős bástyája
Már kétezer esztendő óta áll.

Azután Szulejmán szultán, a mint a sereget letelepíté, a vezireket és emíreket összegyűjtötte és intézkedéseket tett Belgirád megvételeére. Az egész sereget a vár ellen küldvén, ágyúkkal lövette és vívatta.

Néhány napi lövetés után a külső várat elfoglalták,³⁾ a gyaurok pedig a belső várba vonultak, miközben igen heves harcz folyt. Huszonhét napig tartott a harcz és küzdelem. Végre aknával lerombolták a gyauroknak éléskamrául szolgáló toronyát,⁴⁾ minélfogva a hitetlenek tehetetlenné váltak. S a mint a torony az akna miatt leomlott, olyan zörej támadt, hogy úgy a benn, mint a künn levők azt hitték, hogy a föld repedt meg s hogy maguk is a föld alá sülyedtek. A toronynak az akna által feldobott kövei belül és kívül úgy hullottak, mintha eső esett volna s a kit értek, agyon sújtották. A por és füst a várat annyira eltakarta, hogy az emberek jó ideig nem láthatták egymást. Végre elült a por és füst s látták, hogy a várnak egyik oldala leomolván, a földdel egyenlővé lett. Az így támadt résen ismét sokáig harczoltak, miközben sok ember pusztult el. A gonoszmívű gyaurok végre tehetetlenekké válván, a padisahtól kegyelmet kértek, a ki kegyelmet adott

¹⁾ Az első Napló szerint július 31-én.

²⁾ Horváth Mihály szerint Szulejmán személyesen ostromoltatta és foglalta el Zimont aug. 9-én. De ezt az állítást megczáfolja Szulejmán Naplója, Dselálzáde és Lutfi pasa; mert a két előbbi szerint Khoszrev szendrői bég foglalta el még július 12-én.

³⁾ Szulejmán Naplója szerint aug. 8-án.

⁴⁾ A Napló szerint is Szulejmánnak Belgirádhoz érkezése után a 28-ik napon robbantották fel ezt az aknát.

nekik és a várat birtokába vette. Miután a várban igen sok vitéz és tapasztalt embert s hadi eszközöket hagyott, a leomlott helyeket pedig kijavíttatta, visszaindult Isztambulba és a következő telet ott töltötte.

(II. 68—73a.)

(Az 1526. évi hadjárat.)

Midőn Szulejmán szultán Roduszt elfoglalta¹⁾ s a benne volt frenkeknek kegyelmet adott, azok hajókon Frensisztánba mentek s az egész Frensisztán gyászt öltött Roduszért és Szandsuvánért,²⁾ mert Rodusz a frenkeknek mintegy talizmánjuk volt.³⁾ A Rodusztól elment frenkek Frensisztánban lévő bánjaiknak kemény szemrehányásokat tettek, ezt mondva: »Milyen gyalázatos emberek vagytok ti, hogy nem küldtetek sereget segítségünkre, mikor jött a török s megalázta Szandsuvant, a Jézus vallását és lealacsonyított bennünket. Semmivel sem törőlvén, hanyagságot és mulasztást követtetek el.« Ekkor a nagy bánok s Frensisztánnak összes nagyjai és kicsinyei helyeslélvén a Roduszból jötteknek szavait, ezt mondták: »Igazatok van. A török elfoglalta Belgrádot, azután elfoglalta Roduszt s ezentől így folytatja, ha mi csöndesen maradunk.« Ennélfogva szövetséget kötöttek és megesküdtek, hogy a Jézusért életüket és fejüket feláldozzák. Három évi halasztást tűztek ki. Akkor a frenk bánok Üngürűsz királyának ezt izenték: »Neked vezérünknek kell lenned, hogy a törököt eltörölhessük a föld színéről.« Egyszersmind a római pápa is szövetséges volt ebben az ügyben; továbbá a francia, spanyol, egyszóval a hány keresztyén nemzet van, e czélra ki fejét, ki vagyonát áldozta fel, ki sereget küldött, vallásos buzgalomból egymást biztatva, mert a Szandsuvánt ki kell ragadni a török kezéből.

Egymással szövetséget kötván és szerződván,
Jézusra és az evangéliumra hitet tettek,
Hogy egymásnak nem mutatnak kétszínűséget,
S hogy minden ügyükben teljes egyetértés lesz.
Magyarország királyához követséget bocsátottak,

¹⁾ Az 1522. esztendőben.

²⁾ T. i. Szt. János.

³⁾ Lutfi előbb, a 65. levélen, ezt írja Rhodusról: »Kikötője tele volt hajókkal, mert Rodusz a frenkeknek zarándokló helyük vala, mivel itt volt a Szandsuván. A keresztyén népeknek az a hitök, hogy ha a bűnös ide jöve a Szandsuván előtt alázatosan könyörög, bűnei megbocsáttatnak. Az egész Frenkország kicsinyje-nagyja, fiatala-öregé a Szandsuvánhoz zarándokolva kérte bűnei megbocsátását.«

Hogy üssön be most Róm országába.
 A papok mindnyájan kijelentették,
 Hogy ékszereiket, vagyonukat, kincseiket oda ajándékozzák
 S felajánlják fejüket és lelküket,
 Kiveszik a török kezéből Szandsuvánt.
 A király zászlója legyen mintegy kereszt,
 Maga az összes fejedelmek vezére legyen.
 Parancsának mindnyájan engedelmeskednek
 S ha Jézus győzelmet ad, örvendeznek.
 Elfoglalják Róm országát,
 Azután Sám ellen ¹⁾ intéznek támadást.
 Sietve Jeruzsálemhez repülnek,
 A szent sir templomát visszafoglalják,
 Napnál ragyogóbbá teszik annak tetejét,
 És megaranyozzák kapuját.

Azután Magyarországon gyülekezének össze mindenfelől. A keresztyén népek annyira mentek, hogy úgy a városiaknak, mint a parasztoknak legnagyobb része oda adományozta vagyonának felét. Azt mondják, hogy az öreg asszonyok rokkájukat és fonalukat eladván, árát odaadták. Olyan általános fölkelés volt ez, a milyen még sohasem történt. A király a saját bánjainak és a más országokból érkező bánoknak kiadta a rendeletet, hogy a hadseregben egy ember se találtassék földetlenül: pánczéling és mellvért nélkül; szükséges, hogy a katona is, lova is vaspánczélba legyen burkolva s a gyalogok is valamennyien vértések legyenek.

Mihelyt Szulejmán szultán meghallotta a gyauroknak e gyülekezését, azonnal parancsot adott vezéreinek s a rumilii és anatólii hadosztálynak és a kapukhalkinak szigorúan meghagyta, hogy készüljenek a hadjáratra, mert szent harcra készül. E közben Belgirádból is futár érkezett és jelentette a gyaurok gyülekezését.

Szent harcra felszólítja a hadsereget,
 Belgirádból egyszerre futár érkezett
 S mondá: »Oh hét földv napja,
 Kinek igazságossága beragyogja a világot!
 A frenkek és Magyarország királya,
 A római pápa és Rúszt királya
 Egymás iránt őszinteséget tanúsítva
 Budára gyűlnek valamennyien.
 A királynak van kétszázezer pánczélosa,
 Kardot, buzogányt, lándzsát viselő lovasa.
 A többinek száma megmondhatatlan.
 Puskával, ágyúval és frenkekkel
 Megtelt Magyarország területe.
 Az összes gyaurok szövetkezvén
 Megszüntették az ellenségeskedést és képmutatást.

¹⁾ Sám = Syria. •

Szándékuk, hogy támadjanak,
Hogy a padisahval harcoljanak.

A mint Belgirádból futár érkezett, Szulejmán szultán divánt tartott s vezireinek így szólt: »Ti is fegyverkezzetek úgy, a mint kell; egyszersmind a hadseregnek legjavát válogassátok ki, a sokasággal ne törődjete, ne legyen több 200,000 lovasnál.«

Iszkender is kétszázezer lovassal
Alázta volt meg Dárius királyt.

Mihelyt a vezírek Szulejmán szultántól e parancsot vették, azonnal felkötve a buzgó szolgálat övét, rövid idő alatt összegyűjtöttek 200,000 oroszán bátorságú lovas, kik egészen aczélba valának burkolózva. Továbbá száznál több naszádot küldtek el, azt parancsolva, hogy a Fekete-tengeren a Duna vizére s azután Belgirádhoz menjenek.

A sah parancsából száz hajó
Ment a Duna vizére, átszelvén a tengert.
Hogy a Tuna, Száva, Tráva folyókon
Hidat verjenek a sah számára.
Elküldte ezeket szerencsével
S vitorláikat kifeszítve mind elmentek.

Mintegy ötszáz zarbuzán-ágyút szekerekre rakattak, továbbá több várlövő nagyobb ágyút, részint Szemendréből, részint Belgirádból vitettek hajókon. A mint a vezírek e feladatokat mind végrehajtották, Szulejmán szultánnak jelentést tettek, ezt mondván: »Parancsod szerint minden készület be van fejezve a hadjárathoz. Mit parancsolsz még?«

Hallván ezt a világ sahja, Szulejmán khán,
Megparancsolta, hogy a sátor induljon el.
Paloták foglalták el Rumilit,
A hit harcosai látván ezt, örvendeztek.
Minden hely telve volt különféle sátrakkal,
Reggelenként megverték a szultáni dobokat.
Midőn a hajnal föllépett, mint egy hatalmas sah,
Lóra ült kétszázezer vitéz.
Aczélt ölte magára ember és ló
S annak fénye beragyogta a világot.

A mint Szulejmán szultán pompával és méltósággal kiindult Isztambulból, állomásról állomásra haladt, míg nem *Belgirád* lőn állomása.¹⁾ Belgirádba érkezve, Belgirád előtt a Száva vizén hidat veretett s kezdett átkelni *Szirém* szigetére. Először a rumili hősök keltek át csapatonként a szirémi partra, azután Szulejmán szultán vonult át a kapu-

¹⁾ Szulejmán 2-ik Naplója szerint június 30-án.

khalkival, utána pedig az akindsi vitézek mentek át. A Dunán levő hajókra ágyút és eleséget rakatván s ezeket az Isztambulból jött hajókhoz csatolván, tovább mentek Budim felé.

Útközben a Duna vize mellett a gyauroknak egy erős váruk volt, melyet *Varadinnak* neveztek. Mihelyt a világ menedékhelyeként szereplő sah ide érkezett,¹⁾ a hitelenektől fölkérte a várat, de a várnagy nem adta fel, hanem ezt válaszolta: »Ha kardotokkal el tudjátok foglalni, foglaljátok el.« Rum szultánja pedig parancsot adván az ágyúkat előhúzatta, a sereget összegyűjtötte s néhány napig ágyúzván, a hit harcosai végre kardcsapással foglalták el Varadint,²⁾ a gyauroknak legnagyobb részét kardra hányták és töménytelen zsákmányt nyertek; a leölt gyaurokat pedig a Dunába hányták.

Innen fölkerekedve *Nlok* ³⁾ nevű várhoz érkeztek. Ez is nehezen hozzáférhető volt ugyan, de mivel az iszlám padisahjának ellentállani nem volt bátorságuk, a várost kénytelen-kelletlen feladták. A müszülmánok tehát birtokukba vették és igen sok embert hagytak benne, a gyaurok pedig átkelvén a Dunán, királyukhoz mentek.

Azután Szulejmán szultán *Ószek* nevű várhoz érkezett.⁴⁾ E mellett folyik a mély Trava vize, melyen híd nélkül nem lehet átkelni. Szulejmán szultán azonnal megparancsolta a rúmi vezéreknak, hogy keljenek át; azután az akindsik serege, ezek nyomában pedig Szulejman szultán ment át a kapukhalkival s ő utána az anatólii hadosztály. Mikor az egész hadsereg átvonult, parancsára lerombolták a Traván átvezető hidat, azon czélból, hogy a híd elvágatván, senkinek se legyen módjában visszamenekülni rajta.⁵⁾

Már előbb, mikor Szulejmán szultán Isztambulból kiindulva, seregének összegyűjtésével foglalkozott, Magyarország királyának hírül vitték, hogy: íme, Szulejmán szultán ennyi haddal jön ellened, légy készen! A király pedig, a mint e hírt hallotta, egy pillanat alatt összegyűjtén divánját,

¹⁾ Szul. Naplója szerint július 12-én.

²⁾ A Napló szerint július 27-én.

³⁾ Lutfi szövegében *لوك* azaz *Lok* olvasható írási hibából, az első betű elhagyásával, tehát *الوك* vagy *ايلوك* illetve *ايلوق* helyett.

A Napló szerint a török hadsereg aug. 1-én érkezett ide.

⁴⁾ A Napló szerint aug. 14-én.

⁵⁾ Az eszéki híd lerombolásának okául mind a négy egykorú török író ugyanezt mondja, t. i. Lutfi pasa, Kemálpasazáde, Dsclálzáde és Ferdi. V. ö. I. köt. 234. l. 1. jegyzet.

Összehívta a frenkek bánjait,
 Lengyel-, Cseh- és Ráoszország kláujait,
 Örömhirt mondvá, így szólt hozzájuk :
 Ismét örvendetes hír érkezett Jézustól :
 A kit epedve óhajtottunk,
 Íme a maga lábán jön hozzánk.
 Természetes, hogy elébe megyünk.
 De mely helyen álljunk szembe az érkező vaddal ?
 Kísértsük meg az országba be nem eresztteni.
 A Szávához sietve ott vívjunk meg vele.
 Mi volna feladatunk, hogy szerencsénk legyen,
 Hogy az ellenségtől elvegyük a trónt és koronát ?
 Tied (mondák) ez ügyben az intézkedés,
 Mi engedelmeskedünk, akár ifjak, akár vének legyünk,
 A keresztyénségnek te vagy a reménye,
 A hitetlenek országainak te vagy a kulcsa.
 A hogyan akarod, úgy fogd el a vadat.

Ekkor a király ezt mondta: »Leghelyesebb lesz, ha családokat szórunk neki s ha valamely várat támad meg, nyugodtan maradunk. Ha a Száván hidat ver, ne törődjünk vele; hadd keljen át a Száva vizén, azután a Trava vizén s amint a Traván ájtott, elvágunk előtte minden útát, hogy senki se tudjon megszökni s azután a kilencszáz éves boszszút kitöltjük rajta az összes keresztyén nemzetek nevében.« A mint a bánok a királynak e tervét hallották, valamennyien felállottak s nagyon helyeselve a király tervét, dologhoz és fegyverkezéshez láttak.

Egy hónapig szüntelenül hadi szemlét tartottak, lovasról, gyalogról, fegyverzetről, pánczélról lajstromot vettek föl. Azután Budimról *Mohács* nevű helyre indultak. A mindenféle szereket szállító szekereken kívül mintegy tízezer szekér volt megrakva ágyúfélékkel, némelyike zarbuzannal, némelyike *prangival*¹⁾ és a fegyverzet különféle nemeivel. 200.000 lovas és 30.000 gyalog puskás vala,²⁾ a kik lövé-

¹⁾ Ezzel a *prangi* (vagy *pranka*) szóval már az I. kötetben is találkoztunk Nesrinél és Kemálpasazádénál (216 l.), a II. kötetben még többször fogunk találkozni. Sem eredeti, sem európai szerzők által írott török szótárak nem ismerik (s valóban nem is eredeti tör. szó), de igen az *illír* szótárak, mert az illír nyelvben meg van *prangia* alakban és »taracz, mósárágyú« jelentéssel. *Veselić* (Rečnik ilirskoga i némačkoga jezika. Bécs 1853) törökből átvett szónak jelzi.

²⁾ A Mohácsnál harczoló magyar, helyesebben keresztyén sereg száma az 1526-ki fethnámében körülbelül 150.000, Kemálpasazádénál ugyanennyi, Dsclálzáde szerint 150.000-nél több, Ferdi szerint 80.000, Szolakzáde szerint (írt 1645 után, megh. 1657/s-ban) 300.000, Pecsevi szerint (írt 1642-ben) a ker. seregből összesen 200.000 öletett és fogatott el; ellenben a korunkbeli Ahmed Vefik (a ki európai kútfőket is használt) már azt írja, hogy Mohácsnál 30.000 magyar esett el, vagy futott meg. E nagy számok olvasásánál nem kell azt gondolni, hogy ezek az írók éppen csak azért emlegetnek ekkora számokat, hogy

seiket soha sem hibázták el. Az arabadsíkat és topcsíkat kivéve ilyen módon jöttek és *Mohács* mezején megtelepedve, várták az iszlám padisahját, Szulejmán szultánt.

Szulejmán szultán, a mint a drávai hídon átkelt, Mohács felé tartott. Itt egy nagyon nehezen járható mocsár volt, a mely *Papasz-irmagi* néven ismeretes.¹⁾ Miután ezen nagy fáradsággal átkelt, egy napi pihenőt tartott, míg az egész hadsereg összegyűlt.

Ezalatt, míg a magyar király a frenk, rusz, leh és cseh bánokkal ivott, hírül vitték neki, hogy az iszlám padisahja, Szulejmán szultán, átjött a Dráva vizén, átjövetele után lerontatta a hidat s a *Papasz-irmagin* is átkelt és már csak egy állomása van közben. Ekkor ama bánok mindnyájan fölállván, ezt kérdezték a királytól: »Miként

valami nagyot mondjanak. A magyar kormány — mint tudjuk — tényleg kért segítséget a pápától, császártól, a francia és angol királytól, Cseh- és Morvaországtól, de csak a pápa pénzén fogadott lengyel zsoldosok jöttek. A török kormánynak volt tudomása a külföldi segély kéréséről; mert olvassuk a nevezett írónál, hogy gyaurn foglyok (vagy Lutfi szerint a belgrádi futár) azt vallották, hogy a magyar király ezen és ezen országokból kért segítséget és ilyen módon óriási sereget gyűjtött össze. A tör. írónál található számadatok tehát ezeken a híreszteléseken alapulnak s ők e híreknek annál könnyebben hitelt adtak, mert ahhoz voltak szokva, hogy ha a tör. kormány valamely hadjáratra pl. 200.000 embert parancsolt kiállíttatni, annyit gyűjtöttek össze. Azt gondolták, hogy ez a dolog a keresztény országokban is így van, kivált a közös ellenséggel szemben! Egyébiránt azt, hogy maga Szulejmán és a tör. kormány tagjai is a ténylegesnél sokkal nagyobbnak tartották a magyar (vagy szerintük: a szövöttezett keresztény) sereg számát s eleinte azt hitték, hogy aug. 29. estéjén ennek még csak egyik részét verték meg; bizonyítja a Naplónak következő helye: »A győztes szultán *csaknem éjjelig lőháton maradt* összes szolgálival, azután pedig sátorába tért pihenni; míg a győztes katonák eloszlottak és leszálltak lovaikról, de *reggelig kezükben tartották a kantárszárat*, sem a főbbek, sem a közemeberek közül senkinek sem volt szabad a málhához menni.« (I. köt. 315. l.) Mire való lett volna az *ilyen elővigyázat*, ha bizonyosan tudja a tör. kormány, hogy az *egész* magyar sereggel leszámolt már s ha attól nem fél, hogy éjjel a másik, talán nagyobb számú sereg fogja megtámadni a táborát? — Egyébiránt saját kútforrásunk sem tudja pontosan, hogy mekkora volt a magyar sereg száma és mennyi maradt belőle Mohácsnál. Még legmegbízhatóbbnak látszik Szulejmán Naplójának az az adata, hogy a csatatéren 20.000 gyalogost és 4000 lovast temettek el, 2000 foglyot pedig lefejeztek. E szerint, kerek számban, összesen 26.000 ember veszett el Mohácsnál s ez jól egyezik Horváth Mihály állításával is, a ki szerint a magy. sereg létszáma 27—28.000 emberből állt. Brodaries és Istvánfi szerint az egész hadjárat alatt veszett el 200.000 ember az országban s lehet, hogy a tör. írók ezt az egész veszteséget helyezik Mohács alá, mivel az ezen évi háborút közönségesen mohácsi hadjárat néven emlegetik.

¹⁾ *Papasz-irmagi* = a pap folyója. Talán vonatkozással a *papasz-ra*, t. i. Tomori Pálra?

akarsz intézkedni? Milyen módon kell harczolnunk? Ki menjen előre és ki maradjon hátra fedezetül?»

A király így szólt: »enyim a csatatér,
Ma én forgolódom a harczban.
Rohammal összetöröm a csapatok közepét,
Hagyjátok a középpontot nekem a török khánnal.
Vagy én adom oda fejem és életem, vagy én veszem el tőle.
Mindnyáját porrá fogom őrölni,
A föld színéről el fogom őket törölni.
Mikor holnap Mohácsra érkezik
És itt sátrait felüti:
E jó alkalommal megtámadjuk.
Mikor tábort üt, megrohanjuk és harczolunk.«
A gyaurok a király haszontalan tervének
Mind rendkívül örvendezének.

De emezen a részen Szulejmán szultán reggel megindult megszámlálhatatlan sereggel; előtte 12.000 puskás és 500 zarbuzan; s a mint olyan közel érkezett, hogy szemmel látható volt a gyaurok sötétlő tömege: egy kém hírül hozta, hogy a gyaurok, azon kívül, hogy ilyen nagy számmal vannak, még egy nagy árkot is ástak, melynek egyik vége egy hegyig, másik pedig a Dunáig nyúlik s melyen lehetetlen áthatalni. Szulejmán szultán pedig ezt a hírt hallván, vezireit összegyűjtötte s ezt kérdezé: »most mit kell tennünk?« A vezirek azt mondák: »óh, a világ menedékhelyeként szereplő padisah! ki a műszülmánoknak reménye vagy! Mielőtt a hitetlenekre mennénk, megfontolásra és tervre van szükség, mert itt oly sok ezer gyaur van, annyi lovas, annyi ágyú és puska s mivel még sánczárók is van: ezekre megfontolás és terv nélkül menni kész veszedelem volna. Nagyon helyén való a megfontolás; gondoljuk meg, a felséges isten bizonyára üdvöset végzett felőlünk.« Végre ebben állapotok meg: itt tábort ütven, ama sánczárkon tegyük próbát s igyekezzünk megütközni a hitetlenekkel. Mivel az ellenség egy napi távolságra volt, a hadseregnek parancs adatott, hogy szálljon táborba.

Mikor tehát a sátorok felállításával foglalatoskodtak s ki málhát rakta le, ki egyébbel volt elfoglalva, a király a lengyel és cseh bánokhoz így szólt: »A török tőlünk való félelmében száll táborba, kegyelmet akar kérni tőlünk.« Ezt mondván, elbizakodott és seregét három csoportba osztotta. Az egyik csoportot a rumilii hadtestre, a másikat az anatólii hadtestre küldte, maga pedig annyi százezer, ördöggel czimboráló seregével, mint egy vashegy, zúdult egyenesen Szulejmán szultán közép hadára.

E közben egy vitéz érkezett

S így szólt: »óh, a hét földön napja!

A gyaur nép sietve rohamot intéz,
 Hogy megütközzék a sahval, mikor épen tábort üt.*
 A nagy sah, Szulejmán khán, azonnal
 Kezébe vette buzogányát,
 Rendezte a jobb szárnyat, mint Junan falát,¹⁾
 Egyszersmind a bal szárnyat és centrumot.
 Megy ezer hatalmas zarbuzan,
 Hogy a gyaur sereget tönkre tegye.
 A világbíró sah előtt
 Tizenkét ezer puskás állott —
 Másik részen a gyaurok serege,
 Az ördögök, dívek utitársai,
 A király mellé gyűltek az ördögök:
 Kétszázezer, páncélba bújt lovas.
 Jobbján állnak a frenkek bánjai,
 Balján a csehek, lengyelek s oroszok khánjai.
 Ágyúkkal jött tízezer szekér,
 Hogy a világot romba döntsék.
 A király és a bánok előtt mindenütt
 Tíz-tíz ezer puskás állott.
 A mint ily módon felállítatott
 Az ármányos, ravasz király csatarendje,
 E vashegy azonnal megindult,
 A dobok ropogása az égig felhatott,
 A világot sötétség, füst, por töltötte el.
 Két tenger özönlött méltósággal,
 Összecsapott egymással félelmesen:
 Egyik a sötétség tengere, másik a hité.
 Egyik a sátán serege, másik az üdvé.
 Ilyen módon özönlött a két tenger
 S a világot füst és homály borította.
 Mindkét részen hallatszott a csatakiáltás;
 Az összes ágyúk megnyitván torkukat,
 Szórták a vasgolyót a seregbe,
 Mint a pokol tüzeit a csapatokra.
 Azt vélnék, hogy az ítélet napja közelgett el,
 A világot tűz borította el.
 Két tenger vegyült össze egymással,
 Két tűz harapózott el egymáshoz.

Azonban a rumilii hadtest a reá jövő gyaurokat, ez
 aczélpánczélos hitetleneket, nem tudván feltartóztatni, kitért
 előlük és utat adott nekik.²⁾ A gyaurok pedig az előttük
 talált eszközöket zsákmányul ejtették s a müszülmánok
 közül igen sok embert levágtak. — Az anatólii hadtestre
 rohanó gyaurok annak egy részét megverték, de az anatólii
 vitézek többi része buzgón harczolván a hitért, a gyaurok
 legnagyobb részét a kardok martalékává tette. Az életben
 maradt gyaurok visszavonulván, a királyhoz csatlakoztak.
 A király pedig egyenesen a középpontra, Szulejmán szultán

¹⁾ *Junán* = Jónia, t. i. a régi Görögország.

²⁾ Ezt a körülményt bevallja a Napló is és meg is magyarázza az okát. (I. köt. 314.)

állítására rohant, de az ágyútelepen nem tudott áthatolni, mert az iszlam padisahja előtt 12000 puskás, nyilas és alabárdos állott több sorban, ezek előtt pedig az ágyúk egymáshoz valának kötve lánczokkal s ennélfogva a király ezen az akadályon nem tudott győzedelmeskedni Mihelyt tehát az anatólii hadtestre rohant csapatának vereségéről értesült, egy hadosztályt küldött segítségére.

A királynak volt egy piszkos vezére,
A ki a harcztér hőse vala.
Parancsnoksága alatt ötvenezer férfi volt;
A részeg Nestorius király
Serege vereségét látván segélyül küldte.

A mint ezt a király segélyt vinni küldte, ez az anatólii hadtestre rohant, és jó ideig harczolt, de az anatólii vitézek megvervén, ismét a királyhoz csatlakozott. A király is az anatólii hadtestre rohant több ezer gyaurrel s az anatólii hősokeket megszállván a hitbuzgóság, a gonosz királylyal igen derekasan harczoltak.

Végre a felséges Isten kegyelméből a király és a mellette levő bánok vereséget szenvedvén, több ezer gyaurrel a menekülés partja után vágyakoztak. A hit harczosai pedig üzőbe vették a gonoszmivű gyaurokat és szekérvárukig oly sok gyaurret vagdaltak le, hogy nem lehet kimondani s a mennyit még soha nem látott senki. A frenkek bánjai, a lengyelek, csehek és ruszok khánjai legnagyobb részben a kard áldozataivá lettek. Magyarország királya pedig nyomtalanul eltűnvén, nem lehetett tudni, hogy mi történt vele. A hit harczosai a gyaurok szekereit és podgyászát hatalmukba ejtvén, annyi zsákmányhoz jutottak, hogy nyelvel nem lehet kibeszélni. Az iszlam padisahja Szulejmán szultán három napig pihent a csata helyén és parancsot adott, hogy a leölt gyaurok fejait gyűjtsék össze. A fejekből három nagy kupolát raktak, a gyauroktól elvett zászlókat pedig lefelé fordítva tűzték fel intó példái a többieknek.

Azután Szulejmán szultán elindult és kilencz állomáson keresztül *Budinra* érkezett.¹⁾ Budimot és környékét feldúlván s kirabolván, a király palotáján kívül az egészet fölégette. Miután hét napig itt időzött,²⁾ Budinnál a Dunán hidat építtetvén, átkelt és azt a vidéket is fölégette, elpusztította és annyi zsákmányt ejtett, hogy nem lehet elbeszélni.

¹⁾ A Napló szerint is 9 nap alatt, szept. 11-én érkezett Szulejmán Budára.

²⁾ A Napló szerint maga a szultán Budára érkezése után a 11-ik napon kelt át Pestre; mert csak a 9-ik napon készült el a híd.

Majd visszaérkezvén *Varadinra*,¹⁾ ott ismét hidat építtetett és átkelt a szirémi oldalra.

A mint Szulejmán szultán a magyarországi hadjáratra indult, Zulkadr tartományában²⁾ egy lázadó lépett föl.³⁾ A karamáni sereget megverte, béglerbégjét, Khurrem pasát, néhány béggel együtt megölte. Azután Szivasz béglerbégie, Huszein pasa, ellen menvén, azt is megsebesíté és seregét összetörte, azután pedig kiment a kizilbasokhoz.

Azután Szulejmán szultán Szirémből Belgirádba érkezett.

Mikor Belgirád lőn az uralkodó állomása,
Örömhíreket küldött minden országba.
A sah győzelmét Miszrbe és Sámbe
Megíratta Jemenig minden népnek.
A világ fejedelmeihez örömhírt tartalmazó levelek
Irtak és küldettek minden irányban.
A Tunától az Oceán partjáig
Minden ékessé lőn, mint a paradicsom kertje,
Az országhódító sah érkezésétől
Felmagasztaltatott a világ állapotá.
Hetven nép a földre borulván
Az Istennek ezer hálát adott,
Hogy a míg forog ez a vén világ
Szulejmán sah világbíró legyen,
Hogy az iszlám népének menedékhelye
S az egész világnak ura legyen.

Azután Belgirádból elindulván, több állomás után Kosztantiniébe visszaérkezett és a következő telet ott töltötte.

(III. 73a.)

(Az 1527. évről.)⁴⁾

Szulejmán szultán Iszlambulban tartózkodván, a végek bégjeitől az a hír érkezett, hogy Bécs királya, a Ferendus nevű átkozott, abban a szándékban van, hogy sereget gyűjt-

¹⁾ Október 7-én a Napló szerint.

²⁾ Kis-Ázsiában a Taurus hegy alján, az Eufratestől nyugotra, székhelye Meras volt.

³⁾ L. I. köt. 275. Kemálpasazádénál. — Íme, négy kortárs, illetve szemtanú (Szulejmán Naplójának írója, Dselálzáde, Lutfi és Ferdi) mondja, hogy Szulejmán szultán csak akkor értesült a kis-ázsiai lázadásról, mikor október 9-én már átkelt a péterváradhi hídon. Ennélfogva teljesen alaptalan az a *vélemény*, mintha a szultán azért takarodott volna ki Budából és az országból, mert hírért vette ennek a lázadásnak.

⁴⁾ Miután Lutfi elbeszélte röviden, hogy 1527 tavaszán Anatóliában föllázadt Hádsi Bektásnak egyik utóda, *Kalender*, de Ibrahim pasa nagyvezír megverte és fejét vette, azután így folytatja, a mint következik.

sön. Ekkor Szulejmán szultán megparancsolta, hogy az iszlám hadserege gyűljön össze, hogy ha a vett hír igaz, ellene induljon. De mivel e hír nem volt igaz, Szulejmán szultán Iszambulban maradt, a seregnek szabadságot adott, de megparancsolta, hogy minden ember a saját helyén tartózkodjék, mert tavasszal nagy hadjárat lesz.¹⁾

(IV. 74—75a.)

(Az 1529. évi hadjárat.)

Ebben az esztendőben Bécs királya hadsereggel Budimhoz jöven, Budimot Erdel vajvodája, *János*, kezéből elvette. Mikor előbb a mohácsi csatában Magyarország királya, *Laos*, elveszett, János Budimot üresen találván, királylává tette magát és Budimban tartózkodott néhány hónapig. De mivel Laos király Bécs királyának veje volt, Bécs királya pedig szégyelte, hogy annak helyére más ember ült, ezért rája támadt hadával, Jánost Budinból kiűzte s miután embereket hagyott benne őrségül, ő maga visszatért Bécsbe. Így állván a dolog, János vajvoda Szulejman szultánhoz ilyen üzenetet küldött: »Ha az iszlám padisahja kiűzi Budinból a bécsi királyt és a királyságot nekem adja, Magyarország birtokától adó fejében ennyi és ennyi ezer aranyat fogok fizetni.«²⁾ Mihelyt Szulejmán szultán e hírt

¹⁾ Ezt az egész dolgot a másik két kortárs, Dselálzáde és Ferdi nem említi.

²⁾ Tehát nem igaz az, a mit Horváth Mihály is elhisz, Hammer állítására támaszkodva, hogy Szapolyai János a királyság elnyerése végett mindjárt a mohácsi csata után érintkezésbe lépett volna Szulejmánnal, illetőleg a táborából Pestre küldött magyar urak által szept. 17-én kérte volna magának a királyságot. Először nem igaz azért, mert Szulejmán Naplója, Dselálzáde, Lutfi, Ferdi és Kemálpasazáde semmit sem tudnak róla, másodszor azért, mert a Napló tanúsága szerint szept. 17-én a szultán még nem is volt Pesten, csak 21-én kelt át oda. A török írók közül ezt *csak a későbbiek* mondják, még pedig legelőször Kátib Mohammed, a ki 1532-ben született és 1578-ban írt (»Szulejmán szultán a csatáról egyenesen a magyar királyok szék-helyére ment és az országot János királynak adományozta«). Ez ezt az állítást vagy itt Magyarországon hallotta, a mikor 1543-ban benn tartózkodott egy ideig Székes-Fejérváron, vagy pedig Dselálzádénak ama szavait értette félre, melyeket az 1529. évi háború elbeszélésének kezdetén mond: »A khalifa ő felsége a szerencsétlen magyarokkal a mohácsi mezőn vívott csata után Üngürűsz országának királyságát János királynak adományozta volt.« De, hogy Ds. eme szavai nem az 1526. évre s közvetlenül a mohácsi csata után következő napokra értendők, bizonyítja az, hogy erről a dologról az 1526. évi hadjárat alkalmából egy szót sem szól. — A második író *Szolakzáde* (írt 1645.—48 közt), a ki azt mondja, hogy a szultán Pesten Jánosnak

vette Jánostól, nyugtalankodni kezdett a miatt, hogy Bécs királya elfoglalta Budimot s ennél fogva megparancsolta, hogy az iszlam hadserege gyűljön össze.

Ilyen szándékkal megparancsolta a sah,
 Hogy élelmi szerrel és fegyverzettel gyűljön össze a
 Az író tollak megírván a sah rendeletét, [hadsereg.
 A levelek szétküldettek a világba.
 A hány bég és lovas van vizen és szárazon,
 A hitetlenség házának porrá tétele végett
 Összegyűltek aczélba burkolózva
 Nyugot és kelet világhódító oroszlánjai.
 Ötvenezer harcos, bátor bajnok,¹⁾
 Kezeikben nehéz buzogányok.
 Továbbá százezer kardos vitéz,
 A világ bátrai, hadbontó hősök.
 Ijász volt százezer pánczéiban,
 Kik nyilaikkal a hajszálat is széthasítják,
 Vashegyük átjár az aczélon,
 S nyilaik keresztül fúrnak a paripákat.
 Tizenkétezer mennydörgés hangú volt,
 Kik a sah őrei és puskások;²⁾
 A világ sahja ezeknek a lelkük,
 Őrzik a sahnak testét és lelkét.
 Összesen százezer bátor akindsi,
 Kik a gyaurok reggelét estére változtatják.
 Továbbá Dest khánja³⁾ százezer tatárral,
 Kik a csatatért csapásokkal járnak be.
 Négy száz zarbuzan volt hiány nélkül,
 Mindegyike mint a Kaf hegy sárkánjai.
 Kétszáz naszádot parancsolt össze a sah,
 S hogy mindegyiken kétszáz katona legyen,

ígérte a magyar királyságot. Harmadik pedig *Kara Cselebizáde* (megh. 1657 végén), a ki szerint a szultán, kivonulása alkalmával, Péterváradon a magyar királyságot Jánosnak adományozta (Szulejmán-náme 94. l.) Eme két írónak állítása is vagy Dseláhzádénak imént idézett szavain alapszik, vagy pedig Pecsevinek azon a passzusán, melyet ez *Heltai G. krónikájából* fordított: »E közben az erdélyi vojvoda, Szapolyai János, egész seregével Szegeden fűtözött, csak arra várt, hogy Laos király elveszzen s azután ő lehessen király. Ekkor titokban eljött seregétől, találkozott a padisahval és megkötötte vele az eb-lánczot.« (I. 114.) Ellenben maga Szulejmán az 1529-ki fethámében így nyilatkozik: »Miután Magyarországnak alávaló királya a föntebbi esztendőben a harcztéren elveszett, a helyébe királylyá választott János embert küldvén a magas portához, hódolata és hűsége nyilvánítása mellett pártfogásomért és oltalmamért esedezett, én pedig elfogadtam hódolatát.« Saját állítása szerint csak 1529-ben, Mohácsnál találkozott vele személyesen. — Hammer ebben a részben éppen Szolákzádéra hivatkozik, de sem ennél, sem a többieknél egy szó sincs bizonyos magyar urakról, a kiket Szapolyai küldött volna Pestre szegedi táborából.

¹⁾ A nyugoti és keleti bégek s lovasok alatt érti a ruméliai és anatóliai hűbéreseket, a *szipáhikat*.

²⁾ Ezek pedig a *jamicsárok*.

³⁾ T. i. a Dest-i-Kipcsak, illetőleg a krimi tatár khán.

Zarbuza, sajka ¹⁾ mindegyiken egy legyen,
Élelmi szerrel s fegyverzettel megrakva
Keljenek át a tengeren.
Elkészülvén, útra indultak
A vallás ösvényén feláldozni életüket.
A világ szultánja ilyen haderővel
Indult útnak Magyarország felé.

Azután Szulejmán szultán elindult Iszlambulból a szent harcra s állomásról állomásra ment, mindaddig míg *Belgirádh*hoz érkezett,²⁾ hol a Száva vizén hidat veretvén, átkelt Szirém szigetére. A szirémi szigeten, nem érintve Varadint, egyenesen Ószek felé ment és Ószek közelében hidat veretett a Traván.

A mint Budim felé folytatta útját, *János* emberei jövének kérdezték: »Mi a parancsod, mily szolgálatot kívánsz?« A padisah pedig az érkező embereket szívesen látván, ezt a választ adta nekik: »Ime én Budin felé megyek, János pedig a Duna vizén átkelve Budintól jöjjön erre felém és csatlakozzék hozzám.« Szulejmán szultán tehát állomásról állomásra haladva, egyenesen Budin felé tartott s mikor Budinhoz közel ért, János elébe jövének. gazdag ajándékokat hozott és Szulejmán szultánnak kezét csókolt.³⁾ A mint kezét megcsókolta, Szulejmán szultán így szólt hozzá: »A mi vallásunk különböző levén, közöttünk baráti viszony nem lehet; tehát idejövetelednek mi az oka?« Mikor János tolmácsa Szulejmán szultánnak e mondását értésére adta. János a földre borúlva, ezt mondá: »Oh világ menedékhelyeként szereplő padisah! műszülmánokból és gyaurokból álló szolgálóidnak nincsen száma. Én is azért jöttem hozzád, hogy ama szolgálóidnak seregéhez csatlakozzam. Segyszersmind egy kívánságom van a padisahtól, ha parancsolja, kegyes szolgálatjára megmondom.« A tolmács János szavait megmondván Szulejmán szultánnak, ez kedvesen fogadta azokat és így szólt: »Mondd meg kívánságodat, a mennyi tőlem telik, törekedni fogok teljesítésére.« — »Magyarország királyi széke jelenleg üres, én pedig rokonságban állván a magyar királyokkal, nem vagyok alacsony származású;⁴⁾ tehát jogos igényem van a királysághoz. Ennélfogva esedezem a padisahnak, hogy olyan föltétellel, ha engem Budin urává téve

¹⁾ Röviden a *sajka topu* kifejezésből, melyben *sajka* = magyar sajka, csajka, naszád. Tehát a *sajka topu* = naszádra, sajkára való ágyú, röviden csak: *sajka*. Ferdi és Dsclálzáde *sajka topu*-nak nevezi.

²⁾ A harmadik Napló szerint július 17-én.

³⁾ A Napló szerint Szapolyai János aug. 19-én *Mohács* mellett találkozott a szultánnal.

⁴⁾ Az eredetiben: Benim isze Üngürüs kirallar ile karâbetim olup medshül-en-neszeb dejil-im.

Ferendusnak Budinban lévő embereit kiüzi s azt nekem adja, én évről-évre ennyi ezer aranyat fizetek adó fejében. S egyszersmind mivel Bécs Budinhoz közel van, olykor-olykor bejövén, Budinot háborgatja, azt is kegyeskedjék elfoglalni.« Erre a padisah ezt mondta: »Budimhoz megyek és ügyeidet kívánságod szerint fogom elintézni.« János pedig örvendő szívvvel a padisah hadseregével együtt haladt és pihent meg.

Végre *Budin* alá érkeztek.¹⁾ Budinban a bécsi királynak igen sok embere volt, a kik nem adták meg magokat, hanem szembeszálltak. Röviden szólva ágyúkat állítottak fel és lövették Budimot. Végre erőtlenné válván, kegyelmet kértek, a mit meg is kaptak. A mint kivonultak, a hadsereg csőcseléke megtámadta őket, podgyászuakat elrabolta s egy részöket foglyul ejtette, más részöket pedig levágta. A janicsárok hadteste pedig Ibrahim pasát egy templomba szorította és sok illetlenséget követett el rajta. »Eszközölj ki számunkra a padisáhtól bakhsist!« követelték tőle. S míg a bakhsis kiosztását meg nem ígérte, nem eresztették ki a templomból. Végre megígérvén, kibocsátották. Mihelyt Budin elfoglaltatott, az iszlám padisahja Jánosnak adományozta a királyságot s egyszersmind Budimot is átadta neki.

Azután Szulejmán szultán *Bécs* felé indult és kilencz állomáson oda érkezett.²⁾ De a hajók a *Dunán Janik vára*³⁾ mellett gyűltek össze, feljebb nem mehettek, mert a gyaurok a dunai utat elzárták. Bécshez érkezvén, a hajókról ágyúkat szállítottak s azokat egy-két helyen felállítván, ágyúzni kezdtek. Nehány napig szüntelenül ágyúztak s aknákkal egy-két helyen lerombolták a falat. Azonban a tél már kiűszöbön volt s mivel így nem volt alkalmas idő, nem intéztek rohamot, hanem a sereg a táborban tartózkodott az iszlám padisahja parancsából, a ki azt mondta, hogy a sereget kár és veszteség ne érje; »mert (úgymond) egy emberemet sem adom oda tíz ilyen várért sem.« Miután tehát a külvárost felgyújtották és elpusztították s a környéket kirabolták,

¹⁾ A Napló szerint szept. 3-án.

²⁾ Az előhad már szept. 24-én oda érkezett Jahjapasa-oglu Mohammed béggel, a ki később, 1543—1548. években budai pasa volt; a nagyvezír csak 26-án, a szultán pedig 27-én ért Bécs alá.

³⁾ *Janik* = Győr. Az 1529-ki Napló és Dselálzáde még کور azaz *Gör*-nek nevezik. Később *Janik* néven ismerték a törökök, a mely török szó s ezt jelenti: »égett, leégett.« Pecsevi ezt írja: azt mondják, hogy akkor (t. i. 1529-ben) leégett és ez a körülmény adott okot a *Janik* elnevezésre (I, 135). Dselálzáde *Komáromról* írja 1529-ből, hogy lakói felgyújtván a várat, elfutottak. Valószínű azonban, hogy így tettek a győriek is.

Moharrem 22-én elindulván Bécs alá,¹⁾ visszajöttek Budimhoz. Budim előtt hidat vevén, Varadin felé mentek s Varadin előtt a Dunán ismét hidat vevén, átkeltek a szirémi oldalra. Azután Belgirádhoz érkezve örömhirt tartalmazó leveleket iratott és küldött szét a világ minden tájára. Végre megérkezett Iszlambulba.

(V. 77.)

(Az 1532. évi hadjárat.)

A mint a 938. év²⁾ elkövetkezett ez évben Bécs királya, *Ferendianus*, nem elégedvén meg a maga állapotával, kinyújtotta kezeit Üngürűz országának némely része után, a melyek Budával együtt János királynak adattak volt s adót és vámot³⁾ szedett rajtok. A mint a világ menedékhelyeként szereplő padisah ennek híret meghallotta, Ferendianus ellen roppant hadsereget gyűjtött össze és megindult Belgirád felé. Belgirádtól Öszekhez, de Öszektől nem Budin felé ment, hanem más úton Alamán-országba.

A bécsi királynak is egy meghatározott helyre kellett volna jönnie, a hol egymással találkozáván, megütközzenek. A hét földöv padisahja ama bizonyos helyhez érkezvén, a bécsi királyt nem találta ott és sem magának, sem hadának nyoma nem volt található. Ezért ama tartományokat fölégetve és elpusztítva, végtelen sok zsákmányhoz jutott.

Azután az alamániai hegyeknél átkelt a Trava vizén s mikor seregével Öszek felé közeledett, a Fehértenger⁴⁾ partjairól hírnökök érkezvén, eme panaszos jelentést hozták: »A hitetlen frenkek néhány száz hajóval ide jövéen, országunkat feldúlták és elpusztították, a férfiakat leölték, a nőket és gyermekeket pedig foglyaikká tették.« Az iszlám padisahja pedig, a mint Belgirádba érkezett, ama partvidékek bégjeinek, szubasijainak és szipáhijainak megparancsolta, hogy minden ember sietve a saját tartózkodási helyére menjen, viselje gondját a tartományoknak és űzze el a gyaurokat Azután Róm sahja Belgirádból elindulván, megérkezett Iszlambulba és ott megállapodott.

¹⁾ Itt nagyon téved a szerző, illetőleg a kézirat másolója. Mert Moharrem 22-én (= szept. 26.) *érkezett* a nagyvezír a ruméliai hadtesttel Bécs alá; a visszaindulás *Szafar hó 13-án* (= október 16) történt Szulejmán Naplója szerint.

²⁾ 938 = 1531 aug. 15. — 1532 aug. 2.

³⁾ Az eredetiben: bāds u kharads.

⁴⁾ Fehértenger = Ak deñiz = a Földközi tenger és az archipelagus.

(VI. 84—85a.)

(Katzianer veresége 1537-ben).¹⁾

Akkor, midőn Róm padisahja, Szulejmán szultán, Fren-gisztán ellen hajóhadat szándékozott küldeni, Iszpania királya, *Karlo* — mihelyt ez tudomására jutott — testvérének, *Ferendinanus* bécsi királynak, ilyen üzenetet küldött: »Róm szultánja szárazon ekkora sereggel Avlónia ellen, tengeren pedig ennyi hajóval országunk pusztítására és égetésére indul. Emmélfogva egy derék bán vezetése alatt küldj néhány ezer embert lovasból és gyalogból, néhány száz ágyúval és teljes fegyverzettel, hogy azok a rómi padisah hatalma alatt levő tartományokba menve, a hozzáférhető várakat és tartományokat égessék föl, pusztítsák el, a lakosságot pedig öl-jék le.« Mihelyt Ferendinanus e hirt vette testvérétől, a *Karlo* ajánlotta módon azonnal 25,000 gyalogost és 20,000 lovast küldött teljes felszereléssel *Kocsián* nevű bán vezérlete alatt.

Kocsián tehát a sereggel, ágyúkkal és fegyverzettel elindulván, egyenesen *Öszek*hez ment. A mint a bosznai és szemendrei bégek ennek hírért hallották, ők is neki bátorodván, még a gyaurok előtt *Öszek*hez érkeztek s azt körül-fogva őrizték. Egy nap reggelén Kocsián is egyszerre meg-érkezett *Öszek*hez nagy sereggel, pompával és mindenféle hadieszközzel. Szemendre bégje, Mohamed bég és Boszna bégje, Khoszrev bég, mivel a gyaurok serege igen nagy volt, nem szállhattak vele szembe. Kocsián pedig látván, hogy ezek nem jönnek szembe seregükkel, a seregében levő bánok-kal és előkelő gyaurokkal tanácskozott, miközben így szólt: »A müszülmánok lovasságát nem bírjuk eltávolítani a vár elfoglalása előtt, a mig pedig a vártól el nem távolodik, a váron nem győzedelmeskedünk.« Egy szóval négy-öt napig ilyen készülődésben levén, ez ellen akart valami módot találni, de nem tudott; mert mihelyt Kocsián serege arra az oldalra rohant, a hol a müszülmánok állottak, ezek a várbeli ágyúk védelme alatt azonnal a másik oldalra mentek át, a gyaurok pedig az ágyúktól való félelmökben nem követhették őket arra az oldalra.

Végre Kocsián *Öszek* várát oda hagyván, *Lük*²⁾ vára felé ment s a *Lük* és *Öszek* közt fekvő várakat egymás

¹⁾ Az 1537-ki avloniai és apuliai hadjárat elbeszélése után, a 84. levélen folytatja a következőket.

²⁾ Az eredetiben *لوك*. A szerző bizonyára *Illokot* akarja értetni alatta, melyet már előbb, az 1526. évi háború elbeszélése közben is, így nevezett.

után elfoglalta és sok kárt okozott. Azután *Iszrim*¹⁾ szigete felé fordult, hol néhány vár volt s azok ellen ment. Azután mikor Belgirád megtámadásának tervével útban voltak arra, egyszerre természeti csapások jöttek rájuk; mert rendkívül sok eső esett, úgy hogy az átkozottak néhány napig szemeket sem nyithatták ki s csak fejük megmentéséről kellett gondoskodniok. Míg egy részről eső esett és rendkívül nagy sár volt, más részről olyan nagy szükség volt, hogy sem ember, sem ló nem találhatott ennivalót. Tehát a helyett, hogy Belgirád felé menne, ama vízözönön áthatolva feje megmentéséről gondoskodott, elhatározta, hogy visszafordul. S azonnal vissza is fordult, de nem Öszek felé tartott, hanem egy más uton igyekezett vissza hazájába.

Ekkor a boszniai hősök és szemendrei főnökök, a mint Kocsián seregének nyomorult helyzetéről értesültek, egymással szövetekezve, egyik részük a gyaurok seregét egyik oldalon, másik részük pedig a másik oldalon kísérte s a gyaurok seregéből elmaradókat, mint a farkasok, el-elkapkodták, takarmányozóikat pedig nem engedték takarmányt gyűjteni. Így folyt ez négy-öt napig; minél fogva a gyaurok az esőzés, sár és takarmányszükség miatt egészen kimerültek s ilyen módon meggyőzve, szökni készültek. — Kocsián előkészületet tett arra, hogy a lovassággal megszökjkék; ezért a gyalogságnak ezt a rendeletet adta: »ti tábortokban tartózkodjatok, ne jőjjetek ki szekereitek közül, én megyek s a török ellen éjjeli támadást intézek.« Tehát mihelyt beállt az éj, Kocsián és a vele levő lovasok lovaikban bizva megszöktek. Reggel az iszlám serege értesült róla, hogy Kocsián a lovassággal itt hagyta a gyalogságot, ágyúkat és szekereket. Ekkor a boszniai és szemendrei hősök, segítve az iszrími gyauroktól is, az itt maradt gyalogságra és ágyúkra rohantak s kemény tusába keveredtek. Végre a hitetlenek — mivel fej nélkül maradtak — kénytelenségből oda hagyták ágyúikat és szétszóródva az erdőbe menekültek. A boszniai és szemendrei hősök azonban egyenkint elfogdosták őket és leaprították. A muszilmánok a szekerekből töméntelen zsákmányt nyertek. A gyalogos gyaurok 25000-nél többen voltak; nagyobb részöket kardra hányták, a többieket pedig zsákmányul hagyták meg a hit harczosai. Boszna és Szemendre bégjei az ágyúkat az állami kincstár részére lefoglalván, Belgirádba küldték. A boszniai és szemendrei bégek igen sok vértés pánczélos gyaurt s számtalan sok levágott fejet és orrt küldtek az iszlám padisahjának Avlonia felé.

¹⁾ *Iszrim* = Szirem, Szerém.

A hatalmas padisah azonban Avloniából¹⁾ már Szári-Göl-hez érkezvén, ott mutattattak be neki a vértés és pánczélos gyaurok és ott kapta a győzelem örömhírét. A mint Szulejmán szultán e hírt vette, rendkívül örült, a vértésen és pánczélosan érkezett gyaurok fejeit leüttette; Boszna és Szemendre bégjeinek drága diszruhákat, éles kardokat és nemes paripákat küldött, az ott vitézkedett hősöket pedig előléptetéssel jutalmazta.²⁾

(VII. 89.)

(Magyar és osztrák követség 1539-ben.)

Abban az időben,³⁾ mikor az *ulakok*nak terhes voltát szándékoztunk megszüntetni, Kosztantiniében több hitetlen

¹⁾ Avlonia, vagy Avlona = Valona. A szultán az 1537. évi Napló szerint augusztus 19-én indult el Valonától Korfu felé és szeptember 15-én indult vissza Konstantinápolyba, úgy hogy szept. 25. vagy 26-án érkezett *Szári-Göl*-hez, mely Kastoria és Vodena közt van.

²⁾ Lutfi pasa az 1538. évi moldvaországi hadjárat elbeszélésében — melyben pedig mint Szulejmán veje és második vezír vett részt — semmit sem szól arról, hogy a szultán ez alkalommal Erdélybe is be akart volna menni, illetve szándékozott volna elfoglalni Erdélyt. De nem tud erről a szándékról Dsclálzáde sem, Ferdi sem. Annál többet ír róla Verancsics, de a kinek erre vonatkozó dolgozata — mint most már tudjuk — kósza híreken alapszik, éppen úgy, mint Szapolyai János félelme, a ki már 1538 tavaszán olyan híreket kapott, hogy Szulejmánnak tudomása van a Ferdinánddal kötött váradi szerződésről. Pedig hát Szulejmán csak 1539 őszén értesült erről a dologról Laszki útján. (L. A török hódítás kezdete Magyarországon. Századok, 1893. évf. 576.) Sok olyan dolog van régi történetíróinknál, a miket a félelem okozta képzelődés íratott velök.

³⁾ T. i. 946 = 1539-ben. — Lutfi 1539. évi eseményekről beszélve, a 87a. levélen ezeket mondja az *ulakok* (gyorsfutárok) intézményéről. Az *ulakok* intézménye abból az időből ered a törököknél, mikor Dsingiz utódai nyugot felé előnyomultak. Ez az intézmény fennállott 1539-ig, a mikor Szulejmán szultán, Lutfi ösztönzésére — a ki szandsákbég és béglerbég korában jól ismerte ennek az intézménynek terhes és káros voltát — megszüntette. Az *ulakok* ugyanis sok kárt okoztak az alattvalóknak s terhőkre voltak a bégeknek, szubasiknak és kádiknak, úgy, hogy már régóta panaszkodtak az *ulakok* zsarnoksága és az általuk okozott kár miatt. Ha *ulak* érkezett valamely helységbe, erővel elvette a lovat attól, a kit előtalált és sokszor ötöd, hatod-magával utazott s mindegyiknek kellett ló. Ha a ló útközben kifáradt, ott hagyta és elvette a szemközt jövők lovait és ezeken ment egy darabig, azután ilyen módon ismét felváltotta őket. Így a lovak elvesztek. Minél nagyobbra terjedt a birodalom, annál több *ulakra* volt szükség, a kik még több kárt okoztak, úgy, hogy szegények és gazdagok ló helyett számárra szorultak. Az *ulakok* sokszor nem is a kádítól, vagy szubasitól kértek lovakat, hanem magok bementek valakinek istállójába s elvették a lovát. Mikor Szulejmán 1534-ben bejárta Tebrizt, Adsem Irakot, Arab Irakot és Bag-

padisalitól küldött követ tartózkodott. E követek egyike Frengisztánból, másika Iszpániából, a harmadik a bécsi királytól Ferendinanustól, a negyedik Lengyelországból, ötödik a muszkától, hatodik a budai királytól Jánostól, hetedik Bogdánból jött. Mikor ezek mindegyikétől külön-külön megkérdeztetett: »a ti országotokban fennáll-e ilyen módon a gyors futárok terhes intézménye?« — ezt válaszolták: »Isten mentsen! a felséges Isten őrizze meg a mi királyunkat és országunkat ilyen valódi csapástól! A mi országunkon nincsen ilyen nagy csapás.« Tehát hitetlenségükbe bele vannak nyugodva, de az utak terhes intézményét nem szívelik.

(VIII. 93—93a.)

(*Buda ostroma 1540-ben.*)

Ebben az esztendőben ¹⁾ Bécs királya és Adsem sahja, Tahmasz, egymáshoz követeket küldvén, Tahmasz ezt üzenté: »Ha Róm sahja ellened megy, én erről az oldalról fogok támadni; hogyha pedig én ellenem jön, te intézz támadást amonnan.« Tahmasznak ez izenettel Sirván meghódítása volt a szándéka, Ferendinanusnak pedig az volt a vágya, hogy Budimot és a környékén levő várakat elfoglalja.

Róm sahja, Szulejmán szultán, Mohammed pasa nevű vezire alatt a szilihdárok bölükjét, háromezer janicsárt a szegbán-basival s a rumilii béglerbéggel az egész rumilii hadtestet küldte Budim segítségére. A kizilbasok ellen pedig Szulejmán pasa nevű vezírét küldte, alája rendelvén 2500 janicsárt, 2000 bölük-khalkit, a karamáni és szivaszi béglerbégeket saját hadaikkal. Az iszlám szultánja a hadsereg többi részével Iszlambulban maradt, hogy a melyik oldalról támad az ellenség, ő az ellen mehessen.

Tahmasz nem mozgolódott; de Ferendinanus *Prim Petre* nevű bánját ördögökkel czimborázó óriás sereggel Budim ellen küldötte, a ki — miután a Dunán hajói is megérkeztek — megtámadta a várat. Ötven nagy ágyút hozván, azokat Budim körül felállította; 40.000 harczosa és 20,000 puskása volt, kik az említett várat lövetve, a

dadot, Bagdadból nagyon sok utakat küldtek szét a birodalomba s ezen alkalommal 700 olyan ló veszett el nyomtalanul, melyeket az utak használtak. Az utakoknak ebbeli jogával aztán éltek katonai és polgári hivatalnokok is, a mennyiben nem a maguk lovain, hanem az erővel elvett lovakon utaztak. — Ezek után folytatja a szerző a 89. levélen, a mi itt a VII. fejezetben következik.

¹⁾ T. i. a 947-ik évben = 1540 május 8—1541 ápr. 26.

benne levőket nagyon szorongatták. Nehány helyen rést nyitottak és rohamot intéztek, de Jánosnak a várban levő fia és a derék bégek nem adták fel Budimot a németeknek, hanem oroszán-bátorsággal harczoltak. Mihelyt Prim Petre meghallotta, hogy Róm szultánja a vezírét és a rumilii béglerbéget akkora sereggel beküldte, azonnal a Budim felett fekvő hegyre vonult, a körül árkot húzatván és czölöp-zettel bekerítvén, erősített helylyé tette s csak egy-két helyen hagyott kijárást. Mikor az iszlám serege is oda érkezett, a janicsárok helyenkint meteriszeket csináltak és harczolni kezdtek.

(IX. 93a—95.)

(Buda elfoglalása 1541.)

Az említett év ¹⁾ Száfár havának 25-én hétfői napon ²⁾ Róm padisahja magával víve Mohammed és Szelim szultánfiakat, a zászlókat magasra emelve s a dobokat veretve kiindult Iszlambulból a győzelmes hadsereggel és a szent harcz szándékával Budim ellen ment. Még azon nap Halkali-Budárnál állapodott meg; de történetesen éjjel a lefekvés után az idő megváltozott: dörgött, villámlott, esett az eső és olyan vízáradat lőn, hogy a Halkali völgyében nem férvén meg, mindenféle szétáradt s így egész tenger volt. A mit a nagy áradat maga előtt talált, akár ló, akár ember, akár sátor, vagy más egyéb volt, mindent elsodort; sok embernek podgyászát elvitte, magukat pedig elpusztította, sok lovat, tevét magával sodort; többen csupaszon menekültek meg, sokat pedig a tengerbe vitt el. Ez állomáson öt napig tartózkodtak, azután minden ember elvégezvén készülődését, Edrenébe mentek. Azután elindultak Edrenéből s miután az anatólii hadtest is megérkezett, az összes müszülmán harczosok együtt valának és több állomáson keresztül megérkeztek Belgirádba. A mint Belgirádba értek, az előbb beküldött Mohammed pasa vezir azt a hírt küldte, hogy a gyaurok serege rendkívül nagy. Mihelyt az iszlám padisahja meghallotta e hírt, azonnal átkelt Szirém szigetére, majd Öszeknél átment a Dráva vizén.

Mikor Budimhoz közel járt, a Budimot ostromló gyaurok meghallván Róm sahjának, Szulejmán szultánnak jövetelét, megrémültek, saját magukról kezdtek gondoskodni és megfutottak. Ekkor az iszlámnak ott lévő hívei, ki szá-

¹⁾ T. i. 948.

²⁾ Vagyis 1541 június 20-án.

razon, ki a Dunán hajókon, továbbá a Budimban lévő gyaurok is úzóbe vették a futókat, s kit leöltek belőlük, kit foglyukká tettek. ágyúikat elvették, javaikat és málháikat pedig elrabolták.

Három-négy nap mulva az iszlám padisahja is megérkezett. Budimra érkezése napján Mohammed pasa 1500 gyaurt küldött elébe bemutatni hajóikkal és zászlóikkal. Azután az uralkodót a gyaurok megerősített táborához vezetvén, a levágott gyaurokat és ama nagy, félelmes ágyúkat megmutatta neki, azután pedig sátorába vezette. Majd az összes elfogott gyauroknak fejüket vették és így elpusztították őket.

Az erdélyinek felesége,¹⁾ ki Budimban volt, igen sok ajándékkal és néhány béggel együtt kiküldte fiát az uralkodóhoz. Az iszlám padisahja illő tisztelettel fogadta s egy drágaköves övet, egy aranylánczos, aranyozott nyergű lovat és egyéb ajándékokat adott neki s anyjának is több ajándékot küldött; a várbeli bégeket is illő tisztelettel fogadta és díszruhákkal ajándékozta meg. János bégjeihez szólva, ezt mondta nekik: »Bécs királya Ferendianus nem engedi nektek, hogy birjátok Budimot, minduntalan háborgat beneteket; ennélfogva czélszerűbb lesz, ha Erdel országát és a hozzátartozó részeket adom nektek s oda mentek és ott éltek.«²⁾ Azok pedig ezt szívvel-lélekkel helyeselvén, oda mentek és azt a tartományt vették birtokukba. Az iszlám padisahja a budimi béglerbégséget Szulejmán pasa³⁾ anatólii beglerbégnak adta, az anatólii beglerbégséget pedig Jahja-pasa-oglu Mohammed bégnek. Budimba erős őrizetűl janicsárok, azábok, gönüllük, beslik, egy szóval közel 20,000 ember rendeltetett, továbbá rendkívül sok élelmi szer és fegyverzet hagyatott benne; templomait mecsetekké, tornyait mináreteké változtatták át.

¹⁾ T. i. Szapolyai Jánosé.

²⁾ Lutfinak e pontbeli hitelességére vonatkozólag l. »A török hódítás kezdete« cz. dolgozatomat, Századok 1893. évf. 579—580. l. hol hivatkozom az 1541. évi fethnáme, Dselálzáde, Kara Cselebizáde, továbbá Verancsics és Brutus adataira. — De olyan tartalmú iratról, hogy ha majd János fia felnő, visszaadatik neki Buda és a magyar királyság, Lutfi nem tud semmit.

³⁾ Ez az első budai pasa Brutus, Istvánffi, Bethlen Farkas és Jovius szerint *magyar* származású volt és ezen utóbbinak tudomása szerint még gyermek korában került török fogságba háború alkalmával. 1531 elejéig tripolisi bég volt Syriában, azután zulkadri, majd diárbekri béglerbég. 1535 tavaszán kineveztetett bagdádi, 1539-ben pedig anatóliai béglerbéggé. 1542 február havában öregsége és betegsége miatt lemondott a budai helytartóságról s nemsokára meghalt, Szinán csász. szerint, Budán.

Miután az iszlám padisahja e tartománynak összes ügyeit elintézte, szerencsével visszaindult Belgirád felé. Őszek nevű vár közelében hidat veretett a Dráva vizén, de mikor a hadsereg éppen át akart kelni, az a szerencsétlenség történt, hogy a Dráva vize annyira megáradt, hogy a lapályokat, mezőket elöntötte, mint egy tenger. Mivel tehát nem lehetett átkelni, még más két helyen is vertek hidat, melyek egymástól két mérföldnyire valának. De mivel e később épült hidakon is igen bajos volt az átkelés, a világ menedékhelyeként szereplő padisah a szultánfiakkal együtt hajón ment át az őszei oldalra. A sereg látván ez állapotot, egymással nem törődve kezdett átkelni az említett hidakon. Hátas és igás lovaikkal a vízbe menvén, majd úsztak, majd fölmentek a hídra; de sokan lovastúl együtt a vízbe fúltak, soknak igás lova leesett s málhája odaveszett. A sereget olyan baj érte, melyet nyelvvvel nem lehet kibeszélni. Kinek málhája, kinek tevéje és öszvére veszett oda, a seregből is sok ember elpusztult. Sokan podgyászuakat hajókra rakva, sok nehézség és fáradság közt érték át az őszei partra. Egy szóval a hadseregben a legnagyobb zavar és felfordulás volt, mindenkinek feje mentéséről kellett gondoskodnia. Sokan két-három napig voltak a vízben s a pokol kínjait szenvedték át; végre négy-öt nap múlva a hídra jutván, átértek a biztos partra. Róm padisahja, Szulejmán szultán, a miatt nagyon aggódott vezireiért. A míg az egész hadsereg átkelt, az iszlám padisahja várakozott, azután pedig tovább mentek. Mikor majd pihenve, majd menetelve, végre Belgirádhoz érkeztek, az összes bégeknek ajándékokat és szabadságot adott. Az uralkodó a szultánfiakkal és kapukhalkival — útközben vadászva — az említett év Sábán havának elején ¹⁾ szerencsésen megérkezett Iszlambulba. Szulejmán pasa pedig Anatóliából eljövén, szolgálatába állott.

(X. 96—97.)

(*Pest ostroma 1542-ben.*)

A mint a 949. év elkövetkezett, Ferendinánus nagy hadsereget gyűjtván össze, Budimnál leölt seregéért és elvesztett ágyúért bosszút állni szándékozott. Miután Alamánból, Cseh és Rúsz országból, Iszpániából és Frengisztánból teljes számú hadat szedett össze, miután tömérdek hadi szert beszerzett s eleséggel és fegyverzettel néhány száz hajót

¹⁾ A 948. év Sábán hava 1541 november 20-án kezdődött.

megrakott: a *Kara Herszek*¹⁾ nevű piszkos hiteltlent ez óriás hadseregnek vezérévé tette és ama hajókkal Budim ellen küldte.

Kara Herszek tehát a töméntelen gyauro katonasággal megérkezvén, a gyaurok akkor azt határozták el, hogy Pestet ostromolják. A müszülmán harczosok lovaikra ülve, szembeszálltak a gyaurokkal és kemény tusába elegyedtek velök. Igen sok gyauro öletett le; de a müszülmánok közül is sokan vértanúkká lettek, sokan pedig megsebesültek, ezért megfordulva visszamentek a várba. Ulama pasa s a szegbánbasi és Arszlán bég voltak a várban; a gyaurok pedig Pest városát a száraz felől több sorban körülfogva megtelepedtek s azonnal felállítván ágyúikat és meteriszeket csinálván, egyszerre elkezdték Pest falát ágyúzni.

Röviden szólva egy nap és egy éjjel lőtték a város falát és a földdel egyenlővé tették; majd más helyeken is felállították ágyúikat és réseket törtek. A mint a városban lévő müszülmánok ilyennek látták a helyzetet, megrémültek és a maguk megmentéséről gondoskodtak. A fal hosszában belől mély árkot ástak és meteriszeket állítottak fel s a mint a gyaurok rohamot intéztek, feltartóztatának az árok által, a müszülmánok pedig a meteriszekből igen sok gyaurot elpusztítottak s az átkozottak nem bírván győzedelmeskedni, visszafordultak.

Ilyen módon intéztek rohamot néhányszor s a müszülmánok belülről, amazok pedig kívülről igen heves harczot vívtak, mialatt sok ember elpusztult. Végre elérkezett a

¹⁾ Kara Herszek = Fekete herczeg, t. i. Joachim, brandenburgi űgróf. — A keresztyén hadsereg száma Kátib Mohammed szerint 180.000 (még pedig 120.000 gyalogos és 60.000 lovas), Szinán csaus szerint 180 000-nél több. Eme nagy szám magyarázatául figyelembe kell vennünk azokat, a miket Tranquillus Andronicus — a kit Ferdinánd 1542 július 17-én küldött a portára — ír jelentésében: A hadi vállalat híre mély benyomást tön a török birodalom népeire. Pl. Novibazárban csodákat beszéltek a keresztyén sereg nagyságáról. A mint ő Konstantinápolyba érkezett, a zavar és ijedtség, mit ott látott, egészen meglepte. A törökök insigniter obstupuerunt, nec sciebant, quid agerent, tanta fama invaluerat de nostro exercitu; nuntii quotidie afferebant: *omnes christianos conspirasse in Turcas, multos reges simul venire cum maximis copiis terra atque Danubio metus affingebat maiorem numerum, dicebantur esse ducenta milia militum.*» (Századok, 1880. évf. 650.) Ama tör. íróknál található szám tehát ennek a félelemnek visszhangja. Egyedül *Ferdî* az, a ki a keresereg számát, a mi kűtfőinkkel egyezőleg, 80,000-re teszi, — a mi egyik bizonyossága jól értesültségének. Dselalzáde munkájából a kézirat másolója vigyázatlanságból kihagyta ezt a háborút tárgyaló fejezetet. Pecsevi szerint a keres. had száma nagyobb volt 100.000-nél, míg Szolakkzáde (a ki 1645—1647 közt írt) ismét 180.000 emberről beszél.

felséges Isten segítsége. A gyaúr hadsereg vezérét, Kara Herszeket, a müszülmánok részéről ágyúgolyó érte és lelkét a gyehennának ajánlotta. Mihelyt az életben maradt gyaurok látták ezt, rögtön fejük megmentéséről gondoskodtak, de nem szóródtak szét, hanem együttesen mentek vissza országukba. Minthogy a rumilii hadtest parancsnoka¹⁾ még újoncz volt, nem merte megtámadni a gyaúr sereget, hanem két napi járó földre lévő távolságban úgy állt tétlenül, mintha tizenöt napi távolságra lett volna. Pedig ha megtámadta volna a gyaurokat, igen kevés menekült volna meg seregükből. Ez az esemény az említett év Sábán havának közepén²⁾ történt, s mikor a világ menedékhelyeként szereplő padisah értesült róla, rendkívül örvendezett.

(XI. 97—98a.)

(Az 1543. évi hadjárat.)

A telet Edrenében töltötte.³⁾ Minthogy Budim vára környékével együtt elfoglaltatott, az alamáni, iszpániai és németországi gyaurok egymással szövetekezvén, így beszéltek: »Ha nem törődünk a törökkel, az nem hágy nekünk békét; ennek az lesz a legjobb orvossága; ha nem hagyunk neki nyugtot.« Ezt mondván, szövetségre léptek és fölkeltek.

Mikor az iszlám padisahlja meghallotta a gonoszmívű gyauroknak ebbeli elhatározását, akkor ő is készült a szent harcra. Miután az anatólii vitézek és rumilii főnökök teljesen fölkészültek, a világbiró padisah a hidsre 950. évében Moharrem havának 18-án⁴⁾ Bajezid fiával és a kapukhalkival megindult Belgirád felé, onnan pedig Öszekhez.

Öszek közelében, közvetlenül a Dráva mellett, volt a *Valpó* nevű erős és nehezen hozzáférhető vár, mely a bécsi királyhoz tartozván, igen sok kellemetlenséget okozott az öszeki müszülmánoknak. Szulejmán szultán ennélfogva a rumilii beglerbégnek igen sok ágyút adott és megparancsolta, hogy menjen és bármilyen módon foglalja el azt a várat. Az pedig a parancsnak engedelmeskedve, a rumilii hadtesttel odavontatta az ágyúkat s a várral szemközt felállítván, jó ideig lövette a várat. Végre a külvárost elfoglalta rohammal, a belső várost pedig fölkerlte kegyelemre; a gyaurokat elbocsátotta a várból s azt birtokba vétén, őrséget rendelt bele.

¹⁾ T. i. Ahmed pasa.

²⁾ A 949. év Sábán közepe = 1542 november 20—30.

³⁾ T. i. Szulejmán szultán, az 1542²/₃-ki telet.

⁴⁾ 1543. április 23.

A mint Valpó elfoglaltatott, a Trava vizén átkelve *Siklós* nevű várhoz mentek. Az iszlám padisahja ide még más ágyúkat is hozatott s miután jó ideig lövették, végre elfoglalták. — Ennek környékén ezen kívül még egy-két más várat is hatalmukba ejtettek. Mihelyt *Siklós* elfoglaltatott, azonnal kitűzték benne a győzelmes zászlókat, az ezán hangzott mindenfelé, a hit férfiai pedig a tévelygő gyaurok templomait mecsetekké változtatták. Az említett év *Rebi-ül-akhir* havának 3-án ¹⁾ foglaltatott el s derék várparancsnok neveztetett ki bele őrséggel. Az ágyúkat az anatólii és rumilii béglerbégek a legfelsőbb parancs értelmében a hajókra szállíttatták.

A száraz föld és tenger szultánja ezután a győzedelmes sereggel Budim felé tartott s midőn oda érkezett, a régi szokás követelménye szerint a csapatok jobbról és balról föl lévén állítva, ezek közt vonult végig. Az ágyúk is megérkezvén a hajókon, üdvözlő lövésekkel és nagy örömmel fogadták a padisaht.

Uszturgun ²⁾ előbb Budimhoz tartozott, de ettől elfordulva meghódolt a bécsi királynak, a *Ferendinánus* nevű átkozottnak. ez pedig a városba sok emberét küldte és elfoglaltatta velök. Továbbá Bécs környékéről és más helyekről, a hol zsvány és levend gyaurok voltak, mind *Uszturgumba* mentek és ott letelepedtek; azután olykor-olykor Budimra támadván, a környéken lévő műszülmánok közül a kiket előtaláltak, leölték, málháikat és jószágaikat elvették. Jó ideig ezzel foglalkoztak. Ennélfogva az iszlám szultánja ellene indult a szárazon seregével, a Tunán pedig ágyúkat szállíttatott.

A hadsereg oda érkezvén, körülfogta *Uszturgunt*. Meteriszeket csináltak, az ágyúkat felállították s néhány napig lötték, egyszer-kétszer rohamot is intéztek, de nem bírták elfoglalni. Végre elfoglalták a víz-tornyot s mivel így a gyaurok nem kaphattak vizet, tehetetlenekké váltak és kényszerűségből kegyelmet kértek az iszlám padisahjától. Miután személyüknek kegyelmet adott, átadták a várat. Azután az iszlám padisahjának zászlóját feltűzték a vár falára; majd kijavították a lerombolt helyeket, a várba őrséget rendeltek, ellátván fegyverzettel és élelmi szerrel. Az anatólii béglerbég parancsot kapott, hogy az ágyúkat hajókon Budim felé szállítsa *Usztuni-Belgirádhoz*.³⁾

¹⁾ Július 6. péntek.

²⁾ Esztergom.

³⁾ Székes-Fehérvár. Ennek neve a törököknél: *Usztuni-Belgirád* (mint Mahmúd tolmácsnak »Tárikh-i-Üngürüs« cz. munkájában),

Az iszlám padisahja az említett év Dsemazi-ül-evvel havának 14-én¹⁾ *Tata* várához indult. Mikor a nevezett várban lévő gyaurok a világbírónak arra felé indulásáról értesültek, nem remélték, hogy életben maradhatnak; ezért az előre küldött Ulama bégnek elébe vitték a vár kulcsát, a ki aztán azt egy emberével az iszlám padisahjához küldte. Ennélfogva kegyelmet adott a gyauroknak s embereket adván melléjük, visszabocsátotta őket a várba. A gyaurok tehát kivonulván a várból, azt átadták, magok pedig *Komaran* várába mentek. A padisah *Tata* várát leromboltatta.

E helyhez közel volt egy, *Usztul-Belgirád* nevű vár. Három oldalról három külvárosa vala, melyek, mint valamely három fejű sárkány, védték a várat. Mindegyik árokkal volt körülvéve, belsejük pedig telides-teli hadi eszközökkel. — Az első emberpár esete után 5374 esztendővel egy *Usztul Janó* nevű padisah alapította.²⁾ Azon idő óta Üngürűsz

vagy az *l* elhagyásával *Usztuni-B*. Ez tulajdonképen szláv elnevezés a *sztul*, illetve *sztol* (asztal) szóból: *sztul-ni* (melléknévi képzés) s török kiejtéssel *usztulni*, mint magy. *szék-es*, vagyis nem más, mint e városnak szláv neve: *Stolni-Biograd*. Pecsevi azt mondja, hogy az *Usztuni-Belgrád* névben az *usztuni* előrész horvát nyelven azt jelenti: *szék*, azaz *trón*. Ebből lett aztán a törököknél nép-etymologia útján *Usztüni-Belgirád*, a mi azt jelentené: *felső* Belgrád (mert *üsztün* = fölött). Ez a nép-etymologia fejtí meg, hogy Nándorfehérvárat meg *Asagi-Belgirádnak* (= alsó B.) nevezték, szemben a felsővel. Gyula-Fehérvár neve pedig: *Erdel Belgirádi* = erdélyi Fehérvár.

¹⁾ Azaz augusztus 15, szerda.

²⁾ Színán csaus pedig *Esztergomról* tud ilyenféle mesét, a mennyiben azt írja, hogy némely gyaurok történetírók szerint *Iszkender-i-Zulkarnejn* (a két szarvú Sándor) alapította, elpusztulása után pedig egy *Uszturgan* nevű gyaurok építette fel újra. — Végre az 1545-ki Névtelennél azt olvashatjuk, hogy némelyek állítása szerint a nagy hírű *Szalszál* Székes-Fejérváron van eltemetve. — Hogy mi köze van *Janó* padisahnak, *Iszkender-i-Zulkarnejnnek*, *Szalszál*nak és *Büzantinnak* Magyarországhoz és városaihoz, arról mi semmit sem tudunk, de annál többet tudnak a régi keleti írók. Tájékozás céljából csak az 1486-ki és 1545-ki Névtelen munkáira hivatkozom, mint a kik — saját állításuk szerint — több könyvből szedték össze a »csodálatos dolgokat.« Ezeknél a következőket olvashatjuk. Ádám után 4600 évvel és Kr. e. 615 évvel egy *Jankó* bin Mádián, vagy J. bin *Majtás* nevű nagy padisah lépett föl *Junán* országában, a ki *Junán*, Róm, Arábia és Persia fölött uralkodott Üngürűsz kapujától egészen Szamarkandig. Ez épített legelőször várost a mostani Konstantinápoly helyén, mely munkára egyebek közt Üngürűszből is mentek építő mesterek. Fölépítése után *Jankó* király Arábiában, Persiában, Rúmban és Üngürűszben sok falut és várost elpusztított és azok lakóit telepítette át az új városba. Ez a város nem sokára elpusztult. *Jankó* fia, *Büzantin*, még apja életében Üngürűszba ment és 40 évig uralkodott Üngürűsz, Cseh, Moszkov, Latin és Frengisztán fölött. Az említett város elpusztulása után nagy sereggel kiment Üngürűszből és fölépítette a várost, mely azután róla nevezetett el. Ekkor történt az, hogy *Büzantin* azt

királyait, mikor meghaltak, itt szokták eltemetni s a helyükre lépett új királyoknak itt szokták fejökre tenni a »korona« nevű becses diadémot. A vár és a külvárosok tévelygő sereggel lévén megrakva, nem engedték, hogy ama tartományba ellenség tehesse be a lábát.

A világ menedékhelyeként szereplő padisah most kiváltképen a nevezett vár elfoglalása és az iszlám ellenségeinek megtörése végett indult volt el. — Mikor ide érkezett, az említett vár lovassága és gyalogsága készen várva a külvárosok előtt állt vasha és aczéba burkolózva. A mi részünkről a hit harczosai egy pillanatnyi időt sem engedve nekik, rögtön tusába elegyedtek velök, ágyúkkal válaszolgattak nekik és igen heves harczot vívtak. Miután az anatólii béglerbéggel elküldött ágyúkat és hadi szereket *Madsal* nevű helyről¹⁾ bivalyokkal ide húzták és meteriszeket csináltak: ostromolni kezdték a félelmes várat, melyben mintegy 6000 fegyveres, puskás és harczhoz szokott gyaur volt magyarokból, németekből, csehekből, a császártól, Iszpaniából és Portukalból.

Miután az ágyúkat felállították, elkezdtek ágyúzni s kívülről a müszülmánok, belül a gyaurok küzdöttek jó ideig. Végre elérkezett a felséges isten kegyelme. Mikor ugyanis Dsemázi-ülakhir 2. napján²⁾ e szilárd és erős várat kő borította be, a mi részünkről a hit harczosai ezt kedvező alkalomnak gondolva, egyszerre rohamot intéztek s a bástyákat egy percz alatt piros vérrel festvén be a gyaurokból 3000-nél többet kardra hánytak, a többi pedig a belső városba menekült. Azután a belső város ellen is helyenkint ágyúkat állítottak fel s mikor éppen löni szándékoztak, a várban levő gyaurok kegyelmet kértek, a hatalmas padisah

a kardot, mely eredesileg Seddád ibn Ád-é volt (mert Jankó bin Majtás is Ádnak egyik sarjadéka volt: Ád, ennek fia Seddád, ennek fia Amlak, ezé Dal, ezé *Szalszál*) a Dunába ejtette s azt csak 1484-ben találták meg a dunai halászok. (L. bővebben Török Történetírók I. köt. 13.). A kardnak egyik előbbi birtokosa, *Szalszál*, 60 rőf magas volt s erejének és bátorságának híre elhatott Üngürűsz, Cseh, Moszkov, Alamán, Latin, Boszna, Junán és Frengisztán országoktól Arabiáig és Persiáig. Azonban a saját országából nem mehetett ki; mert ha kiment volna, a lábai a földbe sülyednek és ő többé nem mozdulhat. — Az ilyenféle mesék tudása után nem lesz olyan idegenszerű Esztergom és Székes-Fejérvár alapítása sem Lutfínál és Színán csasznál.

¹⁾ Az eredetiben *مجال*. Ez a helység Buda és Székes-Fejérvár közt volt, de hogy melyik lehetett, nem tudom kideríteni. Talán *مجال* vagy *مجال* azaz *Mihál*, vagy *Mikhált* akart írni a szerző s ez pl. valamely elpusztult Szent-Mihály nevű helység lehetett.

²⁾ Szeptember 2.

pedig megadta nekik, a várból kibocsátotta őket s a várat birtokába vette. Az említett év Dsemázi-ül-akhír 3. napján, hétfőn, az iszlám zászlóit feltűzték a vár falára és nagy örömben voltak. Volt egy művésziiesen épített templom, azt dsámivá alakították s a föld színének padisahja abban végezte a pénteki imát. — Miután a vár őrizetére derék harczosokat hagytak benne, a negyedik állomáson szerencsésen Budimra érkeztek. Itt diván tartatván, a vezírek és emírek drága diszruhákat kaptak s a világ minden tája felé fethnámék küldettek szét. Budimról átkelt Pestre, Pestről Varadínra, onnan Belgirádhhoz ment, majd vadászva folytatta útját Iszlambul felé.

(XII. 104a.)

(Az 1551. évi háború.)

A 958. évben ¹⁾ a rumílii béglerbég ²⁾ a rumílii hadtesttel elindulván Belgirádnál átkelt és Varadínnál megállapodott. Varadín mellett hidat veretett és azon átkelt. A Tisza vize mellett fekvő *Becsevi* ³⁾ nevű várat kivette a gyaurok kezéből és azonkívül még néhány más várat is elfoglalt. Majd *Lipovához* ⁴⁾ ment, elfoglalta és embereket hagyott benne. A rumílii beglerbég azután *Demesvár* ellen ment, néhány napig ostromolta, de mivel nem volt alkalmas idő, ott hagyva tovább ment.

A mint a *Becsevi* nevű várhoz érkezett, *Lipová*ból futár jött hozzá jelente, hogy igen nagy számú gyaur sereg jött *Lipovához* és ostromolja. Mihelyt a béglerbég meghallotta ezt a hirt azonnal jókora csapatot küldött segélyére. De mivel a kiküldött csapat a gyaur sereg sokasága és a hely alkalmatlan volta miatt nem mehetett a várhoz közel: a gyaurok, mihelyt *Lipovához* érkeztek, külvárosát két-három napig ágyúzták, majd rohamot intéztek és a külvárost elfoglalták a műszülmánoktól. A mint *Lipova* külvárosa elfoglaltatott, a műszülmánok a belső várba húzódtak; a künn maradtak egy részét a gyaurok leölték, de néhányan keresztül vágták magokat a hitetlenek csatarendjén és megmenekültek. A várban levő műszülmánok végre szerződés mellett átadták *Lipovát* a gyauroknak és szabadon elvonultak. ⁵⁾

¹⁾ 958 = 1551 január 9—1551 decz. 28.

²⁾ Szokolli Mohammed, a későbbi nagyvezír.

³⁾ Azaz *Becse*.

⁴⁾ T. i. *Lippa*.

⁵⁾ *Pecsevi* a következőket írja *Lippa* visszavételéről. A kevéssel előbb *Lippa* alatt megfutamatított *Bátori András* isnét sereget gyűj-

Ugyanebben az esztendőben ¹⁾ a gyaurok — miután a müszülmánok kezéből kiragadták Lipovát — *Szegedinre* vágyakoztak, mely a müszülmánok kezében volt. Igen sok gyaurok összegyűlt s a Szegedin külvárosában lakó hitetlenek egyetértvén velök, mikor ideérkeztek, titokban bebocsátották őket a külvárosba. Ezeken kívül még néhány ezer lovas gyaurok is lesben állott teljesen fölszerelve. Egy napon észrevétlenül támadást intéztek és elfoglalták a külvárost. Az ott levő müszülmánok a belső városba menekülvén, futárt küldtek a budai beglerbéghez ezt ízenve: »Ennyi ezer gyaurok megtámadott bennünket, a kik a Szegedin külvárosában lakó gyaurokkal egyetértenek; ha nem segítesz rajtunk, a várat is elfoglalják« Mihelyt a budini beglerbég megkapta ezt az üzenetet, azonnal megindult Szegedin felé gyors menetben a budini sereggel. A mint a gyaurok a müszülmán sereg közeledéséről értesültek, gyalogságukkal és lovasságukkal elébe mentek és oly heves harczot vívtak, hogy nem lehet elbeszélni. Végre megérkezett a felséges Isten kegyelme, erőt adott az iszlám hitének s a hit bajnokai megverték a gyaurokat és úgy lekaszabolták őket, hogy nem lehet eléggé leírni. Azután bementek Szegedinbe s az ott levő gyaurokat is leölték és gazdag zsákmánnyal megrakodva tértek vissza Budinra.

(XIII. 105.)

(Az 1552. évi háború.)

Az iszlám padisahja a 959. év tavaszán, mihelyt az idő alkalmas volt a hadjáratra, a kapukhalkiból néhány ezer embert adott Ahmed pasa nevű vezíre parancsnoksága alá s melléje rendelte a rumilii beglerbéget is a rumilii hadtesttel. Ezek pedig több ezer főből álló sereggel elindulván Szemendre közelében, *Kovilocs* mellett ²⁾ átkeltek a Dunán és Szemendréből várostromló ágyúkat vive magukkal, *Demesvár* alá mentek. Ennyi ezer harczossal körülfogták

tött és ostrom alá fogta Lipova várát. Ámbár Ulama pasa mindent megtett a vár megtartására, de végre is kénytelen volt feladni szabad elvonulás föltétele mellett. Batori meg is tartotta a szerződést, hanem *Török Bálint* fia, a *Török Ferencs* nevű gonosz öt-hat száz lovassal útját állta Ulama pasának. Mindjárt az ütközet kezdetén vértanú lón Ulama pasa s a többi müszülmánok is levágattak, úgy, hogy csak igen kevés menekült el közülök. (I. 289.).

¹⁾ Itt téved a szerző az időszámításban; mert az alább elbeszélte esemény 1552 február végén történt, tehát a mohammedán időszámítás szerint a 959-ik (nem 958) év elején.

²⁾ Ma *Kulics*, a Moravának a Dunába ömlésénél.

Demesvárt, majd több helyen meteriszeket csináltak és az ágyúkat felállítván, jó ideig lötték s többször rohamot is intéztek, mely alkalmakkor igen sok embert veszítettek. Végre a gyaurok végképpen kimerültek és a várat szabad elvonulás föltétele mellett feladták; a műszülmánok pedig birtokukba vevén a várat, hadieszközöket, élelmet és őrséget hagytak benne.

Azután *Lipová*hoz mentek. Azonban a lipovai gyaurok, a mint a műszülmánok jövetelét meghallották, kimentek Lipovából és gazdátlanul hagyták. A műszülmánok pedig birtokukba vették Lipovát, őrséget és hadi szereket hagyván benne.

Innen fölkerekedtek s a Tisza nevű vizen átkelve *Tatar* várához¹⁾ mentek, melynek helyén régente vár volt s mivel kikötőhely vala, a gyaurok újra fölépítették és *Parakannak* nevezték el.²⁾ Mihelyt ehhez érkeztek, azonnal felállították az ágyúkat és jó ideig keményen harczoltak. Végre a gyaurok tehetlenekké váltak és megadták a várat kegyelemre, a műszülmánok pedig birtokukba vették Parkant és őrséget hagytak benne.

Azután *Egre*³⁾ nevű várhoz mentek, a mely Magyarországnak hajdan erős vára volt. Jó ideig ostromolták, de mivel hideg volt s a tél közeledett, ezért nem volt alkalmas idő és így dolguk nem sikerült. Tehát eltávoztak onnan és szabadságot adtak a hadseregnek.

Ugyanez évben a bécsi király Alamánból, Cseh-és Frenkországból való igen sok gyaurt küldött *Budim* felé, hogy némely helyeket égessenek föl és pusztítsanak el. De a budini beglerbég, mihelyt erről értesült, azonnal ellenök ment a budini sereggel és találkozáván velök, igen heves harczba elegyedtek. A felséges Isten a műszülmánoknak jó alkalmat és győzelmet adván, a gyaurokat megverték, legnagyobb részüket leölték s a hit harcosai sok zsákmányhoz jutottak.⁴⁾

¹⁾ Az eredetiben *Tatar hiszári*. Ez nem más, mint *Szolnok* vára, melyet 1550 őszén építtettek föl. Dslálzáde *Szolnok nevű párkány*-nak nevezi.

²⁾ A kéziratban; پارکان *parakan*, alább: پارگان *parkan*, mely azonos a nagy. *párkány* (propugnaculum, Bastei) szóval.

³⁾ Azaz *Eger*.

⁴⁾ A szerző e néhány sorban Teufel Rézmánnak (Ördög Mátyás) Palást mellett aug. 11-én szenvedett vereségére czéloz.

II.

F e r d i.

Tárikh-i-száhib-i kámun szultán Szulejmán.

(A törvényhozó Szulejmán szultán története.)

E történelmi munka szerzőjéről, *Ferdiről*, mindössze annyit tudunk, hogy bizonyosan I. Szulejmán alatt élt és írta ezt a munkáját. Mert az elején, isten és próféta dicsőítése után, *Szulejmán* magasztalására tér át, mint *uralkodó* szultánra (ez a rendes szokásuk a mohamedán íróknak); továbbá mert Áli efendi, a történetíró (élt 1542—1600) az I. Szulejmán és II. Szelim korabeli 160 költő felsorolása alkalmával azok között említi meg Ferdit, a kik I. Szulejmán idejében haltak meg; s végre mert a korunkbeli Ahmed Vefik is a hidsre X. századában, illetőleg I. Szelim, I. Szulejmán, II. Szelim és III. Murád alatt (1512—1595) élt történetírók közt említi Ferdit, Kemálpasazáde, Dselálzáde, Szinán csaus és Szelániki stb. társaságában, mint olyanokat, a kik ebben a korszakban írták meg az oszmánok győzelmeit.¹⁾

Elbeszélésének hangja, leírásainak szemléletessége s előadásának részletes volta és pontossága azt a benyomást teszi az olvasóra, hogy az elbeszélt eseményeknek nem csupán kortársával, hanem szemtanújával van dolgunk: mert úgy ír, mint az szokott, a ki saját szemeivel látottakat beszél

¹⁾ L. »Fezlike-i-tárikh-i-oszmáni« cz. munkáját, 1871. kiadás, 130. l.

el.¹⁾ A szerző a 6. levélen, egy rövid vers végén, nevezi meg magát *Ferdi* néven, de ez — úgy látszik — csak későbbben fölvetett írói név (tekhallusz; mert hiszen tudjuk Áli efenditől, hogy egy személyben *költő* is volt), s így a valódi neve is ismeretlen előttünk.

Sőt munkája sem maradt ránk eredeti terjedelmében, csak hiányosan, csonkán. Azokban a konstantinápolyi könyvtárakban, melyeknek katalógusait ismerjük, nem akadunk Ferdi munkájára, még Rágib pasa híres könyvtárában sem (alapít. 1762-ben). Így tehát csak arra a két csonka példányra vagyunk utalva, melyek a *bécsi* cs. és kir. udvari könyvtárban vannak. Az egyik Hist. Osm. 42a. szám alatt octáv alakban 364 levélből áll s ez szolgált fordításunk alapjául; a másik példány még hiányosabb, a mennyiben csak 159 levelet számlál.

Az előbbi példánynak első, számozatlan levelén, későbbi kéztől piros tentával írva, ez a cím olvasható: »Tárikh-i-száhib-i-kánun szultán Szulejmán. Müellifi Ferdi efendi« (a törvényhozó Sz. sz. története. Szerzője Ferdi efendi.). A szokásos bevezetés után (t. i. istennek, a prófétának és az uralkodó szultánnak, vagyis ez esetben I. Szulejmánnak dicsőítése) az események előadása a 6. levélen kezdődik Szulejmán trónra lépésével 926 Sevvál hó 18-án szombaton (1520 okt. 1.) és halad az 1542. évig, azonban a 363a. levél alján — hol a szerző azt akarta mondani, hogy Ferdinánd király sereget küldött Buda és Pest visszavételére — a mondat közepén egyszerre megszakad. A munkának eredeti szövege aligha végződhetett így, hanem a példány másolója hagyta félben. A következő és egyszersmind utolsó 364. levélen *más kéz* ismételi a 354. levélről azt a helyet, a mely Szapolyai János fiának visszaküldése után (1541-ben Szulejmán sátorából Budára) következik a végén levő persa verssel együtt:

¹⁾ Ferdi több olyan dolgot beszél el munkájában, melyekről a divánnak jelentést szoktak tenni, vagy a miket a divánban szoktak tárgyalni. Ez a körülmény nagyon valószínűvé teszi, hogy szerzőnk a divánbeli hivatalnokok, az ú. n. *kâtib*-ok (írnok, jegyző, kâtib-i-diván) közé tartozott, vagyis ama hivatalnoki karnak egyik tagja volt, melynek feje a rejsz-ül-küttáb azaz a rejsz efendi.

»(Ekkor) Budim vára átadatott a hatalmas padisahnak, az ezán a mináretekről felhangzott az égis, a győzelem zászlói kitűzettek a bástyákra és tornyokra és a város az iszlám szertartásainak színhelye lőn.« Eme sorok után következik legvégül ez a mondat: »Ketebuhu el-fakir *Musztafa ál-i-Oszmán*« = leírta az Oszmán házából való szegény Musztafa. Ezt a példányt tehát egy, a szultáni családból való, *Musztafa* nevű herczeg másolta.

Az 1542 után következett időből három Musztafa nevű herczeget ismerünk. Az első I. Szulejmánnak ötödik fia (Pecsevi szerint 1515-ben született), a kit apja 1553 okt. 6-án, 38 éves korában, megfojtatott Eregli mellett Karamániában. A nevezett herczeg nagy kedvelője volt a tudományoknak és költészetnek; több költeményt szerzett *Mukhlísi* (őszinte) írói neve alatt. A korabeli költők és az egész hadsereg nagyon szerették s halálát több költő megsiratta elégiákban. — A második ilyen nevű herczeg II. Szelim fia volt, a kit III. Murád, trónra lépte után, 1574 végén kivégeztetett a többi testvéreivel együtt. — Végre III. Murádnak is volt egy, nagy műveltségű és költészettel foglalkozó Musztafa nevű fia; ezt pedig III. Mohammed végeztette ki trónra lépésekor 1595 elején. — Hammer azt gyanítja, hogy ez az utolsó Musztafa a Ferdi munkája fennmaradt példányának másolója (Geschichte des osm. Reiches, IV. k. 241. és IX k. 196.). Mind a háromra ráillik a »szegény« (fakir) jelző.

Ferdi.

(I. 15—40a.)

A hódító padisah ő felségének első hadjárata az átkozott magyarok ellen (15—19).

A próféta futásának ideje után a 927. év¹⁾ tavaszán a világbíró ő felségének magasztos buzgalma úgy követelte, hogy a hadjárat gyepöljét észak felé fordítva szent harcra induljon *Üngürüsz* országába. Ekkor magas diván tartatván, midőn az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a világ menedékhelyeként szereplő udvarba jöttek s a magas vezírek a szultán színe előtt állottak: az a megmásíthatatlan parancs adatott ki, hogy az említett hadjáratot mindenképen készítsék elő. Továbbá hogy Ferhád pasa Dimisktől²⁾ jöjjön *Kajszárie*³⁾ vidékre és az anatólii, karamáni, rúmi, zulkadri és halebi⁴⁾ katonasággal őrizze a birodalom határait, hogy ama tartományok népeinek békéje meg ne zavartassék; a nevezett pasával levő kapukulik és janicsárok pedig jöjjenek a világ menedékhelyeként szereplő udvarba. Miszir, Sám és Diárbekir béglerbégeinek parancs adatott, hogy az alattuk álló győzelmes katonasággal maradjanak tartózkodási helyei-

¹⁾ 927 = 1520. decz. 12—1521. nov. 30.

²⁾ *Dimisk* = Damaskus.

³⁾ *Kajszárije*, Kis-Ázsiában Szivász és Konia között, a régi Caesarea.

⁴⁾ Az egész Török birodalom Szulejmán alatt, 1556 körül — a mikor Dselálzáde írt — összesen 21 *ejáletre*, vagyis helytartóságra volt felosztva egy-egy béglerbég kormányzása alatt, ú. m. 1. Rumili, 2. az Archipelagus és Földközi Tenger szigetei Gallipolival és Karli-ilivel együtt, 3. Algír és Tunis, 4. Tripolis Áfrikában, 5. Buda, 6. Temesvár, 7. Anatóli, 8. Róm (Kis-Ázsia északi részén, székhelye Amasia), 9. Karamán, 10. Diárbekir és Kurdisztán, 11. Ván, 12. Lorisztán, 13. Bagdad, 14. Baszra, 15. Haleb (Aleppo), 16. Zulkadrije, 17. Erzerum, 18. Sám (Syria), 19. Miszr (Egyiptom), 20. Mekka és Medina, 21. Zebid, Aden és Jemen.

keh és viseljenek gondot az illető tartományokra. A rumili bégeknek az a megmásíthatatlan parancs küldetett, hogy a parancsnokságuk alatt álló szipáhikkal és más hadi néppel teljesen fölfegyverkezve az ellenség ellen, induljanak ki és gyűljenek beglerbégjük mellé. A Duna és Száva melléki végvidéki bégeknek pedig meghagyatott, hogy ez ama vilájetben fekvő szultáni khászok jövedelméből, a nevezett folyókon való átkelés céljából, csináltassanak hajókat, mikorra a győzelmes hadsereg odaérkezik. Anatóliba és Rumiliba derék és tapasztalt szolgák küldettek szét olyan meghagyással, hogy az Istentől őrzött birodalom városaiban és azok környékén azábokat toborozzanak és vezessenek teljes fegyverzettel. Az anatóli kádikhoz az a határozott parancsolat ment, hogy az ama tartományban található tevéket összeszedve béreljék ki és miután átszállították Rumiliba, hajtsák a szultáni táborba az élelmi szerek szállítása céljából. Egy szóval a hadjárat előkészítésére minden szükséges intézkedést megtettek és a szükségletek beszerzésében legnagyobb buzgalmat tanúsítottak....

Az állam oszlopai nap nap után a hadjárat előkészítésén fáradoztak. E közben Ahmed pasa, a rumili beglerbég, szultáni parancs következtében egy szerencsés napon kiindult az Istentől őrzött Kasztantiniéből környezete kíséretében. Néhány napi menet után *Ibszala* mezejére érkezett és ott a hadsereg összegyűjtésével foglalkozott.

A sereg mozgásba jött mindenfelől.

A világ forrt, mint a mély tenger.

A vilájetek bégjei és a többi győzelmes szipáhiik mozgásba jövéen, mint a forgó égboltozat, a lovak patkói nyomot hagytak a föld színén. Az Istentől őrzött birodalomból 15,000-nyi azáb iratván össze, miután teljes fegyverzettel és egyéb hadi eszközökkel felszereltettek, a szultáni parancs értelmében mindegyik vilájet azábjai kiindultak lakóhelyeikről rejszeikkel és binbasijaikkal¹⁾ együtt és agájuk mellé gyülekeztek.

Az óriás hadsereg is zúgva özönlött minden oldalról, mint a tavaszi felhő és a hegyi patak. Csillogtak a páncélok és vérték, az alabárdok és lándsák. Az íjjak, nyilak, pajzsok, puskák és kisebb-nagyobb ágyúk, egy szóval az állami fegyvertárnak a hadjárathoz szükséges eszközei mind

¹⁾ Rejsz = főnök, Hauptmann. Häuptling; azután így nevezték egyes hajók kapitányait is. *Binbasi* = ezredes. Az azabok tisztjei voltak tehát a *rejsz*-ek, ezek fölött a *bin-basi*-k és az összes azaboké egy *aga*.

elkészítették és kiosztattak. Továbbá háromezernél több, mennydörgéshangú és villámhatású ágyú készíttetvén el, a padisah legfelsőbb parancsa következtében a Feketetengeren a Duna vizére ment; negyven-ötven szélgyorsaságú sajka és hadihajó is küldetett fölszerelve a Feketetengeren Szemendre felé, hogy az átkelő helyeknél találkozzanak a győzelmes hadsereggel.

A világbíró ő felségének elindulása az említett szent harczra. (19a—25.)

Az említett év Dsemázi-ül-akhir 11. napján ¹⁾ korának Salamona ²⁾ elindult a szent harczra. A dobok pörgése, a trombiták harsogása és a tárogatók sírása felhatott az égbolttig. Az állam oszlopai, a birodalom nagyjai, a jeles emírek, magas méltóságok és a puskás janicsárok csapata előtte járt. A tűgok félholdja az ég csúcsáig ért. A felséges személye közelében haladó s drágaköves nyereggel és aranyos szerszámmal díszített vezetékllovaknak nyergein lévő csíni ³⁾ pajzsok a naphoz hasonlóan tündölköltek; az aranyos üszküföt viselő szolakoknak aranyozott kardjai, festett íjjai és aranyszínű fegyverei úgy ragyogtak, mint az ég csillagai. Utána a magas portának drága ruhákba öltözött személyzete mutatta különféle színű zászlóinak erdőjét. Ilyen nagyszerű pompával és megszámlálhatatlan sokasággal kiindulván Kosztantinie városából, azon nap *Halkali-Bunar* nevű állomáson szállott meg, hol a felütött sátrak ormai az égboltozatig nyúltak, a sátorkarók sokaságától pedig nem látszott a föld színe. Másnap az említett helyről elindulván, néhány napig tartó menet után egy szerencsés napon az Edrene közelében fekvő *Adacsajiri* lón a hadsereg sátrainak táborhelye. E helyen öt napig tartott a pihenés, mi alatt a rumili beglerbég is ideérkezett a szultáni táborba a szandsákbégekkel és a katonasággal együtt. Diván tartatván a birodalom fontos ügyei elintéztettek, mely alkalommal a beglerbégek és a birodalom díszére való többi bégek kézcsoókra bocsáttattak a padisah elé. Azonban a világbíró ő felsége kegyességének tengere hullámozása jöven, nagy fejedelmek nemes eljárása szerint a bégektől kapni szokott ajándékokat vissza adományozta nekik, miáltal legmagasabb kegyét tüntette ki. Ugyane helyen az

¹⁾ Azaz 1521. május 19.

²⁾ Azaz Bölcs Salamona; mert a Szulejmán név azonos Salamonnal.

³⁾ *Csin* = China.

akindsik bégjeinek az a legfelsőbb parancs adatott, hogy az akindsikat Rumiliból összegyűjtven vezessék a szultáni táborba.

A világbíró ő felsége öt nap mulva elindulván e helyről, mikor néhány napi menet után *Filibe* vidékére vetette megérkezése világát, a győzelmes hadsereg teljes méltóságában és pompájában jobbról és balról sorfalat alkotott s az aranyos zászlókat és különböző színű lobogókat magasra emelte. Mikor *Filibe* városának szomszédságában megszállott, az egész vidéket ellepték a sátrak különböző nevei. E helyen egy napig időztek, mialatt diván tartatott. Az állam oszlopai, a birodalom nagyjai és a harczreendő emírek mindnyájan összegyűlvén a boldogság udvarában, a hadjárat ügyéről, a folyókon való átkelés czélszerű módjáról és arról tanácskoztak, hogy a Magyarországra vezető utak közül melyik volna a legalkalmasabb, e részben tudakozódván a határvidéki bégektől. Ámbár Anatoli vilájetének és a hozzá tartozó tartományoknak katonasága és a kapukuli fele az elmúlt télen Ferhád pasával Sámiba küldetett és így nem volt kedvező a helyzet: mégis a méltóság parancs szavánál és a vitézség követelményénél fogva mindnyájan egy véleményre tértek és hajladóknak mutatkoztak a tovább indulásra.

A következő napon a világbíró ő felsége a nevezett helyről elindulván, néhány állomás elhagyása után a *Kapulu-Derbend* nevű hegyszororoson — melynek némely hegyei olyan magasak, hogy a rajtok lévő gabonavetést a hold sarlója aratja le, némely völgyei olyan mélyek, hogy a beágyazott gabonát a föld középpontjának barmai nyomtatják el, a hegyein és völgyein lévő utak pedig a tű fokánál is szorosabbak — mondom, e hegyszoroson kelt át néhány nap alatt a hadsereg csapatonként, magával szállítva az ágyúkat, mindennemű podgyászt és málhát s megérkezve *Ikhtimán* mezejére. Innen is elindulván, a győzelmet hirdető zászlók *Szófia* mezejére vetették sötét árnyékukat, — Szófia városára, mely a *Vatas* nevű nagy hegygyel szemben fekszik, melynek minden részén található vizei kellemes ízűek, melynek élelmi szere töméntelen s melynek környéke néhány napi távolságra terjedő síkság, levegője pedig rendkívül kellemes. Itt is öt napig tartózkodtak és pihentek. Mikor megérkeztek ide a szultáni táborba a győzelmes hadseregnek ama csapatai, melyek az elindulás előtt még nem jutottak el a világ menedékhelyeként szolgáló udvarba, továbbá a Ferhád pasával volt kapukulik és janicsárok s végre az állami hadszertár legénysége 3000 tevére rakott

fégyvertárral: akkor eme tartomány egész határa megtel-
vén, a föld színe a sátorok csillagsokaságával a szilárd
égboltozat képét vette föl.

A hadsereggel annyira megtelt az egész környék,
Hogy egy parányi hely sem maradt üresen.

Ezen kívül a padisah parancsa értelmében Anatóliából,
ezen vilájet kádijai által 30.000 tevé gyűjtetett össze és
hajtatott ide a szultáni táborba, miután az isztambuli szo-
roszon átszállították. Ezen a helyen diván tartatván elin-
tézettek a hadjárat ügyei és az a megmászíthatatlan parancs
adatott ki, hogy a szófiaí, szemendrei, aladsa-hiszári és
viddini szandsákok lakosaitól szereztessék be 10.000 sze-
kére való liszt és árpa s ez élelmi szerek az Anatóliából
hajtott tevékre rakassanak; ezek ára pedig és a tevék
bérösszege fizetessék ki az állami kincstárból. A padisah
parancsához alkalmazkodva e feladat végrehajtásához az
állami kincstár defterdárjai személyesen fogtak hozzá.

A világbíró ő felsége erről a helyről is tovább men-
vén és *Sehirköjt* elhagyván, a mint hegyeken és szorosokon
keresztül *Nis* városába érkezett. Ahmed pasa rumili bég-
lerbég, a parancsnoksága alatt álló hadtesttel a legmagasabb
utasítás következtében gyors menetben előre indult *Bögür-
delen* felé a szultáni táborból. Ugyancsak ezen a helyen
az akindsi bégékhez az az egész világnak szóló parancs
küldetett, hogy az akindsik hadteste két csapatra osztatván,
az egyik csapat Mikhál-oglu Mehemed béggel hatoljon be
Oláhországon át a Magyarországhoz tartozó Erdélybe, a
másik csapat pedig Omer bég-oglu Haszán béggel csatla-
kozzék a szultáni táborhoz.

A győzhetetlen világbíró ő felsége Magyarország szék-
helye Budun városához igyekeztén menni,¹⁾ egy-egy helyen
rövid ideig tartózkodva s két állomásból egyet csinálva
olyan gyorsan haladt Bögürdelen felé, hogy a reggelnek
szürke paripája együtt futott versenyt az este pej lovával.
Mikor *Aladsa-Hiszár*²⁾ környéke változott át szultáni
táborhelyté, innen Pir Mohammed pasa nagyvezir ezer
janicsárral, a magas portának egy csapat szolgájával, a
szenendrei szandsákbéggel és ennek szipáhijaival s végre
az összes azábokkal a padisah parancsa következtében
Belgirád felé indult.³⁾ A világbíró ő felsége Aladsa-Hiszár

¹⁾ L. Lutfi pasa I. fejezetében a *Bögürdelen* szóhoz írott
jegyzetet.

²⁾ Krusevác.

³⁾ Szulejmán Naplója szerint nem innen, hanem 4 nappal
később, *Ramke* helységtől indult el a nagyvezir Belgrád felé.

elhagyása után lassú menetekben átkelvén a magas hegyeken, az óriási hadsereg hegyi patak módjára zúdult az ellenség országa felé.

Bögürdelen várának elfoglalása a hit harczosai által.
(25—26a.)

Azonban a rumilii béglerbég, ki elvált a győzelmes hadseregtől, mindenütt csak rövid pihenőket tartva, és a villámtól kölcsönözve gyorsaságot, a padisahnál néhány nappal előbb egy szerencsés napon megérkezett Bögürdelen mellé, és legkisebb késedelem nélkül rögtön megtámadta a várat. A rumilii harczosok a várnak minden oldalán meteriszeket csinálván és létrákat alkalmazván, hozzáfogtak a víváshoz; az alávaló gyaurok pedig — a makacsság és kitartás talaján erősen megvetve lábaikat — ágyúval, puskával, égő szurokkal és kézíjjal harczoltak és védekeztek. Mindjárt első nap és első éjjel tőlük telhetőleg harczoltak, a küzdelem és viadal tüze magasan lobogott s a hit harczosai közül többen vértanú halált szenvedtek. A győzelemhez szokott sereg mindamellet rendkívül sietett, ágyúra, puskára és egyéb ostromszerre nem várakozott, hanem az iszlám iránti buzgóság serkentéséből egy perczig sem állt el a harcztól s rendkívüli bátorságot és vitézséget tanusított.

Végre a második napon délelőtt a szerencsés sereg »Allah akbar« és »Allah, Allah« kiáltással ismét rohamot intézett s létrák és vasszögek segítségével nagy könnyűséggel fölmászott a vár falára, melynek párkánya szemmel nem látható magasságban volt. Az alávaló gyaurok nem bírván őket visszaszorítani, a várban talált részük a nyilak és kardok martalékaivá lőn. Midőn a világbíró ő felsége néhány napi menet után Bögürdelen várától egy napi járóföldre érkezett és ott megpihent: e győzelem híre a gyaurok levágott fejeivel együtt a világ menedékhelyeként szolgáló udvarba vitetett s a padisah a hírvivőket kegyessége különböz nemeivel tüntette ki.

Pir Mohammed pasa Belgirád ellen megy és előkészületet tesz ostromlására és elfoglalására. (26a—28.)

Előbb már följegyeztük az események lajstromába, hogy a nagyvezír, Pir Mohammed pasa, az alája rendelt sereggel Aladsa-Hiszárnál elvált a győzelmes hadseregtől. Belgirád felé indulván egy-egy helyen rövid ideig pihent s néhány napig egymásután hagyva el az állomásokat, egy

szerencsés napon teljes pompával és nagy kísérettel megérkezett Belgirád közelébe. A Kosztantiniye városából küldött hajók, továbbá a Szemendirében és a végvidék más helyein csinált hajók válogatott puskás várórséggel és másokkal, ágyúkkal, puskákkal és egyéb hadieszközökkel fölszerelve — úgy hogy az aranyos fegyverektől és sokszínű zászlóktól mindegyik hajó a tavasszal pompázó kerthez hasonlított — már Belgirád alatt összegyűlve állottak teljes díszben. Mikor azonban a nevezett pasa a vele levő sereggel a padisah parancsa értelmében éppen át akart kelni Belgirádnál, a világ menedékhelyeként szereplő udvarból az a megmászhatatlan parancs érkezett hozzá, hogy Belgirád alatt maradva szerezze be és készítse el a vár ostromlásához szükséges eszközöket.

A nevezett pasa a szultáni parancsnak engedelmeskedve tapasztalt embereket küldött hajókkal Szemendire várába, az ott levő ágyúkból elegendő számú faltörő nagyobb ágyút és sajka-ágyút hozatott s miután a többi hadi eszközöket és kellékeket is beszerezte, hozzá akart fogni Belgirád vára vívásához. Azonban az átkozott gyaurok közül a derekabbak és bátrak alkalmas időben nehányszor észrevétlenül kiűtöttek a várból teljes hadi fegyverzetben azon célból, hogy meglepjék a faltörő ágyúkat. De mikor megtámadták az ágyúkat, a segítségre mindig készen levő Isten kegyelméből a győzelmes sereg rögtön értesülvén róla, elébük ment s harczba elegyedett velük; közülök többet elpusztított és visszafordította őket; az átkozott gyaurok pedig megfutván szégyen-szemre visszamentek a várba.

A győzelmes hadsereg átkelését Bögürdelen mellett és az ott történt örvendetes eseményeket adja elő. (28—33.)

A 927. év Sábán havának második napján ¹⁾ a világbíró ő felsége szerencsésen megérkezvén Bögürdelen várához,

¹⁾ 1521. július 8, mely hétfői nap volt. Szulejmán Naplója szerint is *hétfőn* érkezett ide a szultán, de a július 15-ikével kezdődő számítás szerint ez a nap már Sábán 3-ika volt. — Itt alkalmilag megjegyzem — némely gáncsoskodni szeretőkkel szemben —, hogy a török írók dátumainak átszámításánál azt a táblázatot használok, melyet mai napság minden orientálista használ és hitelesnek ismer el, t. i. *Wüstenfeld* munkáját, melynek czíme: »Vergleichungs-Tabelle der Mohammedanischen und Christlichen Zeitrechnung. Im Auftrage und auf Kosten der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft, herausgegeben von Dr. Ferdinand Wüstenfeld. Leipzig, 1854.« Ez a munka a 622. július 16-ával, pénteki nappal kezdődő időszámítást követi és teljesen fölöslegessé teszi azokat az okoskodásokat és táblázatokat, melyek Kropf Lajostól származnak. (Hadtört. Közl. 1895. évf. 67—78.)

ennek egész környéke a sátrak és csapatok táborhelyévé lőn. Másnap reggel a szultán ő felsége méltóságának paripájára ülve a győzelmes és szerencsés csapatokkal a Száva vizéhez ment — melynek mély fenekéig nem ér le a képzelet horgonya, szélességét nem éri be a legélesebb szem látó ereje — s miután mindenfelé elárasztotta kegyességének fényét, azt a megmásíthatatlan parancsot adta és mondta ki, hogy a nevezett folyón keresztül építsenek hidat, a rumilii hadtest pedig a híd elkészültéig keljen át a készen levő hajókon s végre Pir Mohammed pasa, a nagyvezír, a vele levő hadosztályaival szálljon át Belgirád mellett és csatlakozzék a győzelmes táborhoz.

Ezalatt a 20,000 főből álló akindsi sereg is megérkezett a szultáni hadsereghez a főntebb említett Hászán béggel. Az említett hely előbb a gonosz gyaurok lakhelye levén, a két fél összeütközése miatt a szomszédos tartomány néhány napi járőföldre elpusztított, siksága a városoktól és falvaktól üres volt; a lakosok a hegyekbe menekültek s mivel így míveletlenül és lakatlanul maradt: a szultáni táborban több napon át nagy szükség uralkodott, az élelmi szerek ára igen magasra hágott. Azonban a vezírek mindenfelé embereket küldvén határozott utasítással, élelmet szállíttattak az Istentől őrzött birodalomból; s mikor az élelmi szereket szállító szekerek és tevék megérkeztek, a szűséget és hiányt tökéletes megelégedés váltotta fel a táborban.

Midőn az Izvornikban és a hozzá tartozó részeken csinált hajók a Dirin vizéről a Száva vizére értek Bögürdelenhez. a rumilii béglerbég a szultáni parancs következtében az említett hajókon átkelt Szirém szigetére s a rumilii bégek és a többi sereg is napról napra az átkeléssel volt elfoglalva. A vezírek pedig a híd építésében rendkívüli szorgalmat és buzgóságot tanusítottak; éjjel-nappal, reggeltől estig és estétől reggelig mellette levén, az ácsmunkánál használatos rőf szerint 1800 rőf hosszúságú hidat kilencz nap készítették el gerendákra. De midőn megkezdték az átkelést, igen sok eső esett; a folyó vize annyira megáradt, hogy elborította a hidat. Az eső ilyen módon egy hétig ömlött az égből és a tengernyi víz már-már elnyeléssel fenyegetett.

Mintfogya az átkozott gyaurok a nevezett folyóba fadarabokat is hánytak, a híd teljesen szétromboltatott, mely körülmény miatt a hatalmas világbíró ő felsége némileg aggódott. Mert az volt a szándéka, hogy Magyarorszáig székhelyéig, Budun városáig megy; ¹⁾ de mivel a híd elpusz-

¹⁾ Ugyanezt mondja Lutfi pasa Dselálzáde, Pecsevi és Kara Cselehizáde is. (L, Századok, 1893. évf. 565.)

tulása miatt hajókon kellett átkelni s mivel a nap is már az oroszán jegy végén járt és így az őszi évszak beállásától nem sok nap hiányzott: ennél fogva az idő rövidnek, ez a szándék pedig megghiusultnak látszott. Így állván a dolog, a Száva vizén való átkelés végett még több hajó szereztetett be. A szultán parancsa következtében a nagyvezír, Pir Mohammed pasa, bizonyos számú hajót küldött a Száva folyón Bögdürdelen alá, melyeket, mivel Belgirád várával szemközt lehetetlen volt elhaladniok, a szirémi oldalon a szárazon húzatott a katonasággal és csak¹⁾ Belgirád elhagyása után bocsátott a vízre. Miután más helyről is igen sok hajót szedtek össze, a győzelmes hadseregnek minden egyes osztálya bizonyos számú hajókat kapott és így több helyről csapatonként éjjel-nappal keltek át a vizen.

Itt a bosznai szandsákbég, Jahja pasa oglu Báli bég, miután 10,000 főből álló derék seregével átvonult Magyarország közepén, a szirémi oldal felől a győzelmes hadsereghez érkezett. A nevezett Báli bég megkérdezett Magyarországhelyzetéről, útjainak milyenségéről, vizeiről és telének szigorúságáról. Mikor a szultán színe előtt tanácskoztak, Báli bég szavai helybenhagyatván, Belgirád várának elfoglalása határoztatott el,¹⁾ minél fogva az állam oszlopai a legfelsőbb parancs értelmében a győzelem és diadal eszközeinek előkészítéséhez láttak. Pir Mohammed pasa nagyvezírnek is az a világra szóló parancsolat küldetett, hogy Belgirádnál maradván készítse elő mindazt, a mi az ostromláshoz szükséges. Ekkor a hatalmas világbíró ő felsége megnyitván kincstárát a győzelmes hadseregnek, nagynak és kicsinynek egyaránt, kegyességét mutatta s mindenkit gazdaggá és megelégteltette. Bögdürdelen várába pedig 500 főnyi őrség rendeltetett zsoldon, kádi és dizdár²⁾ neveztetett ki, ágyúk, puskák és más szükséges hadi eszközök hagyattak benne az állami fegyvertárból, egy szóval: kellőleg fölszereltetett.

Mihelyt a győzelmes hadsereg, mely a hajókon való átkeléssel körülbelül egy hónapot töltött el,³⁾ Bögdürdeleennél egészen átköltözött a szirémi vilájetbe; a világbíró ő felsége is, kinek nincsen párja, egy szerencsés napon átkelt a Száva vizén és Szirém vilájetét a győzelmet hirdető zászlók árnyékával szerencsételte. Az akindsik serege erről a helyről a

¹⁾ Tökéletesen egyezőleg Szulejmán első Naplójával, a mely szerint ez a tanácskozás és határozat július 17-én történt.

²⁾ *Dizdár* = várparancsnok, várnagy. Ebből: diz = vár, erőd.

³⁾ Igaza van Ferdinek, a mennyiben a hadsereg egyes osztályainak átkelése a Száván, mindjárt Szabács elfoglalása után, július 9-én megkezdődött s a szultán július 26-án kelt át.

padisah parancsára Magyarországra küldetett portyázni. Az uralkodó ő felsége a szerencsés hadsereggel néhány napon át Szirém vilájetén vonult keresztül a mikor is e tartományt elfődték a lovak patái, a szemben talált helyeket földúlták, sok foglyot elhajtottak és gazdag zsákmányt szereztek. Ramazán hó elsején ¹⁾ nagy pompával és méltósággal — mikor a győzelmes hadsereg jobbról és balról sort képezve az aranyos zászlókat és lándzsákat magasra emelte s mikor az aranyozott kardoktól és tegzeektől, a színes pajzsoktól és festett ijáktól a mező hasonló volt a paradicsomhoz — mondom, — a győzelmes hadsereg ilyen pompával Belgirád vára átellenébe érkezett s a Szirém szigetén fekvő *Zimin* várának környéke néhány napi járőföldre a sátrak táborhelyévé és az iszlám vallásos szertartásainak színhelyévé lőn. Egyszersmind azon átkelő helyekhez, a hol az átkozott gyauroktól a várba segítség jöhetne, a Duna vizén fölszerelt hajókkal bátor harcosok, a szárazon pedig jeles bégék vezetése alatt bizonyos számú sereg küldetett és ilyen módon a közlekedés minden oldalról elzáratott.

A padisah ő felsége erőhatalommal elfoglalja Belgirád várát.

(33—40a.)

Belgirád várának — a mely Magyarországnak nagyon megerősített és híres, rendkívül szilárd, erős és jelentékeny vára s árkainak mélysége a föld középpontjáig ér le, tornyainak csúcsaiba pedig az égi oroszlán vágta körmeit — minden szöglete nyilat szóró férfiakkal s minden része ármányos gyaurokkal levén tele: régi időktől fogva egészen mostanig a hatalmas fejedelmek hódításának hurokja nem ért föl párkányáig s a világbiró szultánok szándékának nyila nem találta el meghódíthatása czélpontját. A szent harc levegőjében magasan repülő sólyom, a boldogult Mohammed szultán gházi, a 860. év Sábán havában ²⁾ megszámlálhatatlan főből álló hadsereggel a nevezett vár elfoglalására vetvén igyekezete árnyékát, ámbár rendkívüli erőfeszítést fejtett ki, még sem birta kezébe keríteni és visszatért szék helyére.

Ama napon, melyen a világbiró ő felsége erre a vidékre vetette megérkezése árnyékát, a legfelsőbb parancs értelmében az állam oszlopai és nagyjai, a magas udvar szolgálói és a janicsárok hadteste s végre Rumilinak némely bégjei

¹⁾ Augustus 5. Azonban Ferdi téved néhány napot az időszámításban. L. Szulejmán Naplóját és Dselálzádét.

²⁾ Azaz 1456 július 5— aug. 2.

és szipáhijai a szirémi oldalról átkelven hajókon a vár mellé, a két oldalon levő harczosok egyesült erővel közbefogták a várat és ostromolni kezdték. Dél felől a nagyvezír, Pir Mohammed pasa, észak felől a második vezír, Musztafa pasa, a nyugatra eső sziget felől pedig a rumili béglerbég, Ahmed pasa,¹⁾ állított fel ágyútelepet meteriszekbe s mindezek éjjel-nappal hevesen küzdöttek az alávaló gyaurok ellen. Valahányszor elsütötték a sárkányhoz hasonló ágyúkat, a levegő tüztengerré változott, a felszálló füst eltakarta az eget, a mennydörgésszerű hang erejétől pedig ég és föld megrendült. A várba hegy nagyságú golyókat lövöldözvén, a vár bástyáit, párkányát és falát minden egyes lövéssel darabokra zúzták, a földről a levegőbe röpítették s a toronyok tetején és aljában levő gyaruok közül sokat a megsemmisülés porába ejtettek. A zarbuzának villámláshoz hasonlóan szórván a tüzet és villámot a makacs ellenségre, életük szemetjét elégették; a puska golyók mindenfelől meteorként hullván a hitetlenség ördögeire, a létezés ormáról a megsemmisülés mélységébe taszították őket. Az ellőtt nyilak vagy agyrémek valának, melyek a gonosz ellenség agyát választották maguknak lakóhelyül, vagy egyenes *elif*ek,²⁾ melyek a vallás ellenségeinek lelkében foglaltak helyet, vagy pedig a halál nyilai, melyek küldetésüknek megfelelően jutottak az ellenség házába.

Miután a győzelmes sereg néhány napig ilyen módon harczolva a várba szüntelenül lőtte a hegy nagyságú golyókat s reggeltől-estig és estétől-reggelig a leghevesebben küzdött: a vár fala a gyaurok szerencséjéhez hasonlóan a földre omolván több helyen rések támadtak; az árkokat pedig a hit harczosai, az éjjeli sötétségben egy perczig sem pihenve, szüntelenül töltötték kővel és földdel. Ezek a föld színével egyenlők levén egy, rohamra alkalmas szerencsés napon — mi közben a trombiták harsogása és a dobok pörgése a szilárd égboltig felhatott — a hit harczosai kezükbe vevén győzelmet hozó kardjaikat, a réseknél több helyen támadást intéztek. A mennydörgő ágyúknak és a villámhatású puskáknak füstje tüzes felhőkké válva fölszállt az ég felé s e felhőkből villámok hullottak a föld színére; a kardok és alabárdok, mint az égen czikázó villámok csillogtak a hit harczosainak kezeiben; a nyilak oly sűrűn szóródtak az

¹⁾ Tekintetbe véve Belgrád fekvését, ugyanezt mondja a vívó sereg felállításáról Szulejmán Naplója és Dsclálzáde. V. ö. I. köt. 293. jegyz.

²⁾ T. i. az arab *elif* betű, melynek alak ilyen: f

íjjakról, mint az eső szokott esni s a vér patakokban folyt amaz aljas csoportnak ereiből. Végre az alávaló hitetlenek legyőzve s nem bírván védekezni és ellentállni, álló-helyükről futásra vették a dolgot; a hit harczosai pedig sokat kardra hányván közülök és rohanó patakként behatolván, elfoglalták és birtokukba vették Belgirád *külső várát*, mire az ezán éneklése a bástyákról az égig felhatott.

Azonban a feslett életű gyaurok a belső várba zárkózván, azt minden oldalon fölszerelték hadi eszközökkel és a védekezéshez szükséges szerekkel s folytatták ellenállásukat és makacsságukat. Az állam oszlopai és a birodalom nagyjai pedig, mint előbb, mindegyik a maga állása felől ügyüket állított fel a belső vár ellen; a többi harczosok minden oldalon vivó árkokat vezettek s így ismét húsz napig éjjel-nappal folyt a harc és küzdelem az alávaló gyaurokkal. Egyszer-kétszer rohamot is intéztek, de nem bírták elfoglalni, hanem e helyett a hit harczosai közül többen megnyerték a vértanúság dicsőségét.

Látván, hogy elfoglalása ennyi ideig elhúzódik, a padisah legfelsőbb parancsa következtében lagindsik hozattak a bányákból és aknák nyitásához fogtak. Mikor az akna a *Nebojsze* nevű torony alá ért, felrobbantották mire borzasztó földrengés lőn; az említett torony a vár falának egy darabjával együtt a levegőbe repült s a hit ellenségei közül is sokan halálukat lelték. Míhelyt az alávaló gyaurok látták e jelentős eseményt s hogy nem lehet reményük a megmenekülésre: az alázatosság nyelvén kegyelemért könyörögtek s a mint alázatos esedéklésük az állam oszlopainak közbenjárásával a meghallgattatás helyére jutott, a világbíró ő fellege nem utasította el kérelmüket, hanem kegyelmet adott nekik. Az említett év Ramazán havának 26-án, mely csőtörtök volt,¹⁾ a nevezett vár átadatott a hit harczosainak és feltűzettek benne a győzelmes zászlók.

Igy ez a hely is az iszlám híveinek lakhelyévé levén, a gonoszok templomai a jók mecseteivé, a szerzetesek zárdái az egy isten-hívők dsámijaivá alakíttattak át; s mikor pénteki istenitisztelet tartatott, a khutbe az egy isten-hívés szertartásának fényével és az iszlám padisahjának nagy nevével világíttatott meg és díszítettett föl. A győzelem után diván tartatott, mely alkalommal a vezírek, emírek s az állam többi nagyjai és oszlopai a világ menedékhelyeként

¹⁾ Ferdi ezt a dátumot a Naplóból vette át, melyben júl. 15-ével kezdődik az időszámítás. Tehát a másik számítás szerint Ramazán 25. értendő, mely = aug. 29. csőtörtök.

szereplő udvarba menvén a szultánnak kezét csókoltak és szerencsét kívántak e kétségtelen győzedelemhez.

Magyarország várai közül a *Kopenik*,¹⁾ *Pars*,²⁾ *Zemin* és *Iszlankamen* nevű várak is elfoglaltattak a hit harcosainak dicséretes fáradozásával. Ezen a környéken a hit ellenségeiből egy makacskodó sem maradt; mert mindazok, a kik megvetették makacsságuk lábát az ellenszegülés talaján, rabláncra verettek. Némelyek pedig meghódolva és az istentől őrzött biradalomba átmenve, a padisah kegyességének árnyéka alá menekültek s a páratlan világbiró őfelsége az említetteket legmagasabb kegyébe fogadván, személyüknek és javaiknak megkegyelmezett. Az említett gyaurok és a Belgirádból megkegyelmezés mellett kijött hitetlenek közül a szerb nemzetiségűek, derék és tapasztalt emberekkel Kosztantínie városába küldettek, hol a belgirádi gyauroknak magában Kosztantíniében egy városrész adatott, a többiek pedig a környéken falvakat kaptak és a padisah igazságosságának védelme alatt békében éltek.

A magas diván *münsijei*³⁾ e nevezetes győzelmet mosuszillatot árasztó tollal leírták a papirtekercsek lapjaira s mikor ezeket a madárröptű futárok Arábia és Adsem fejedelmeihez vitték, elterjesztették a kellemes illatot. Általában minden várost és falut földiszíttettek, a tartományok lakosai a zene hangjai mellett néhány napot zavartalanul töltöttek el mulatságban és lakmározásban.

A főntebb említett Haszán béggel Bögürdelentől kiküldött akindsi sereg Szirém vilájetéből néhány napon át Horvátország felé száguldozván éjjeli-nappali gyors menetekben, mikor a hitetlenség földének mivelte helyeire és tartományaiba érkezett, pusztításhoz és rabláshoz látott. A falvakat, városokat és várakat, a merre csak mentek, mindenütt elpusztították: a házakat, palotákat, zárdákat, templomokat és vetéseket, bárhol találták, haragjuk tüzével felgyújtva porrá és hamuvá tették; a lakosokat, férfiakat és nőket, kisebb és nagyobb gyermekeket, foglyaikká tették; javaikat, élő és élettelen, elrabolták; az ellenszegülő gonoszokat kardra hányták s azután töméntelen zsákmánnyal Belgirádhoz jöttek és a szultáni táborhoz csatlakoztak.

A Mihál-oglu Mohammed béggel küldött akindsi sereg pedig Oláhországon ment keresztül s mikor a Balkán

¹⁾ Azaz *Kölpény*, a Naplóban *Kulpenik*.

²⁾ T. i. *Barics*, a Naplóban *Barinds*.

³⁾ *Münsi* = irnok.

hegyhez ¹⁾ érkezett, az átkozott gyaurok óvatosak lévén, elzárták a bejáratot. A bátor sereg ott állott egy ideig lesve a kedvező alkalmat. Végre Erdélyországnak egyik részén alkalmat találván, berontottak.²⁾ A merre átvonultak a hitetlenek országán, sehol sem hagytak gabonavetést, mind elpusztították; nem hagytak épen zárdákat, templomokat, házakat sem, hanem haragjok tüzével felégették. A nevezettek Belgirád várának elfoglalása után jöttek ki az iszlám országába töméntelen zsákmánnyal és lakóhelyeikre tértek vissza.

E győzelem után az állam oszlopai és nagyjai eme véghelynek megerősítésével és egyéb fontos ügyek elintézésével foglalkoztak; miközben a Ramazán hó végére jutván, Sewál havának — melynek első napja örvendetes ünnep — új holdja jött fel³⁾ az idő kupolájára s áldott megérkezése megünnepeletetett.

Ezen a helyen több napon át diván lévén, a birodalom fontos ügyei mind elintéztettek, a győzelmes világbiró ő felsége pedig kiárasztva kegyessége tengerét, a diadal megjutalmazása fejében a hadjáratban részt vevőknek jövedelmeit fölemelte és magasabb rangokat osztogatott, úgy hogy mindenkit kielégített. Eme váraknak és a hozzájuk tartozó területnek kormányzása a szemendirei szandsákkal együtt Jahjapasa-oglu Báli bégnek adatott s Belgirád várába a janicsárok közül és egyebekből 3000 főnyi őrség rendeltetett napi zsoldon. A falak elpusztult részeinek kijavítása a padisah legfelsőbb parancsával néhány szandsákbégre bízott; s mikor a padisah utasítása értelmében a környékről építők és ácsok hozattak, a napszámos munka végzésére mintegy 2000 oláh gyaurok hajtattott s a kő, mész és egyéb építőanyagok beszereztek: azonnal hozzáfogtak a kijavításhoz, mely a bégeknek rendkívüli szorgalma és igyekezése következtében rövid idő alatt bevégeztetett. A padisah parancsából Belgirád várának nyugoti oldalán egy hajóhidat is

¹⁾ T. i. a déli Kárpátokhoz. A *Balkan* szó ugyanis törökül hegyiséget jelent.

²⁾ Brutus ezt írja ezen akindsi seregről: »A diversa parte Mahemet Begus per inferiorem Valachiam praemissus cum XXC armorum millium exercitu in Transilvaniam magnis itineribus contendit, provinciam nostrae ditionis. . . . tentaturus.« II. k. 62.)

Pecsevi szintén azt írja, hogy az akindsik serege két részre vált; egyik részök Mihál-oglu Mohammed béggel Oláhországon keresztül Erdélybe és Temesvár környékére küldetett pusztítani és rabolni; másik részök Omer bég-oglu Haszán béggel a szultáni tábor kíséretében maradt és Szlavoniában portyázott (I. köt. 69).

³⁾ Szept. 4. A büjtölő Ramazán hónap után, Sevvál elsején van a mohammedánoknak egyik ünnepök. a *kis bajram*.

építettek a Száva vizén keresztül, mely az állam oszlopainak ragyogó terve és dicséretre méltó fáradozása mellett rövid idő alatt elkészült és olyan, mintaképül szolgálható hid vala, a milyen még nem épült az ég alatt.

A páratlan padisah ő felségének átkelése Belgirádnál és útja birodalma székhelye felé. (40a.)

Miután Isten segélyével ez a győzelem megszereztetett, s így a szent harcz kötelessége teljesítve lőn, a hatalmas világbiró ő felsége az említett év Sevvál havának 10. napján¹⁾ visszaindult szultáni trónjának székhelye, Kosztantinie városa felé. A Száva vizén álló hidon szerencsésen átkelvén, a vártól kelet felé állapodott meg és néhány nap itt időzött, míg a várra vonatkozó minden fontos ügy elintéztetett. E helyről elindulván, a második állomáson nagy pompával és méltósággal Szemendirére vetette megérkezése fényét, hol egy napig tartózkodott. Itt a hatalmas világbiró kegyességének és jóságának zápora megeredvén, a bégeknek drága díszruhákat és töméntelen ajándékot adott. Ezen állomásról a győzedelmes hadsereget elbocsátotta, a diadalmas zászlókat a mir-i-álemmel khalifasága székhelyére, az Istentől őrzött Kosztantiniébe küldte, a páratlan világbiró ő felsége pedig csak egy csapat szolgáljával ment s miután átkelt a Morava vizén, napról-napra folytatta útját.²⁾

(II. 103—132.)

A világhódító ő felségének második hadjárata Magyarország ellen és Budun elfoglalása. (103—114.)

Mivel Istennek felséges parancsa a hit ellenségei és a tévelygők csoportja ellen folytatandó harczra határozott útasításul és a szent harcz érdemesítő voltára világos bizonyosságul szolgál: ennél fogva ez az érdem mindig szemei előtt lebegett a világbiró ő felségének, mindig ennek megszerzésére törekedett s fényes elméjének állandó gondolata az volt, hogy a bálványimádást és gonoszságot, a hitetlenséget és eretnekséget eltörölje a föld színéről. Tehát a próféta futása után a 932. évben a padisahot e törekvése arra serkentette, hogy az átkozott magyarok ellen ismét háborút

¹⁾ Szept. 13.

²⁾ A szerző ebben a fejezetben még folytatja a szultán útját és az útközben történtek előadását, míg Szul. Nisen. Szófián, Filibén és Drinápolyon keresztül megérkezett Konstantinápolyba, Zilkade hó közepén (a Napló szerint 17-én, vagyis okt. 19-én).

indítson s amaz átkozottak fővárosát, Budunt — mely a vallás kezdetétől fogva mostanig a bálványimádók hatalmas központja vala és területét még nem taposták az iszlám népének lovai — elfoglalja és hatalmába kerítse. Mikor az állam oszlopai és a birodalom nagyjai megjelentek a szultán színe előtt, az a megmásíthatatlan parancs adatott és mondatott ki, hogy a hadi szerek és a pusztítás eszközeinek beszerzésével tegyenek intézkedéseket és előkészületet a hadjáratra.

Ennélfogva az állam oszlopai a padisah utasítása értelmében azt az egész világnak szóló parancsot küldték az Istentől őrzött birodalom bégjeinek, hogy a parancsnokságuk alatt levő szipáhikat és egyéb hadi népet teljesen felszerelve vezessék béglerbégjeik mellé. Az élelmi szerek beszerzése végett hozzáértő emberek küldettek Rumiliba, az anatólii kádíknak pedig meghagyatott, hogy ama tartományban található tevéket hajtassák át tulajdonosaikkal Rumiliba a győzelmes hadsereg élelmi szereinek szállítása végett, a miért a bérösszeg az állami kincstárból fog kifizettetni a tulajdonosoknak. A Duna és Száva melléki végvidéki bégeknek meghagyatott, hogy hajókat csináltassanak; azábok és matrózok fogadása céljából emberek küldettek a birodalomba; az akindsi bégek pedig parancsot kaptak, hogy gyűjtsenek akindsikat. A diárbekri, karamáni és rúmi béglerbégeknek az a rendelet küldetett, hogy a parancsnokságuk alatt levő sereget maguk köré gyűjtven maradjanak helyeiken, hogy ha Góg és Mágóg hirtelen lázadást támasztana, erőhatalommal elnyomhassák. Az egyiptomi és syriai béglerbégek és bégek szintén azt a parancsot kapták, hogy teljes fegyverzetben gyűljenek össze, legyenek készen, hogy ha a zendülés árja kiöntene, egy kardcsapással útját állhassák. Az Iszkenderijében, Redoszon, Morában és Avlóniában ¹⁾ levő kapudánokhoz olyan szultáni fermán érkezett, hogy hajóikkal czirkáljanak a Fehér-tengeren ²⁾ s ha rabló hajókat találhatnak, támadásuk és hatalmuk örvényébe taszítva semmisítsék meg.

Az említett év tavaszán a padisah parancsa következtében a rumilii bégek, az anatólii béglerbég s a többi bégek, továbbá a lófarkkal és zászlóval bíró főnökök és a többi sereg teljes hadi készletben összegyűltek s a magas udvar népe is befejezte a hadi készülődést. Háromszáznál több, mennydörgés-hangú ágyút készítettek el, a szükséges fegy-

¹⁾ Iszkenderije = Alexandria, Redosz = Rhodus, Mora = Morea, Avlonia = Valona.

²⁾ Földközi tenger.

vereket, a hadszertárt és a többi kellékeket beszerezték. A defterdár utasított az állami kincstár megtöltésére, Kosztantinie városának őrizete a gelibolii bégre — a ki egyszersmind tengeri kapudán vala — bízott. Miután a többi fontos ügyek is elintéztettek, Ibrahim pasa nagyvezír és rumilii béglerbég egy szerencsés napon kibontva az aranyos zászlót teljes pompával és méltósággal kiindult Kosztantiniéből s egy szép és kellemes mezőn szállott meg a sereggel. Itt a diadalmas zászlót rumilii ketkhudára és defterdárra bízván, ő maga vezíri hivatala következtében viszsztatért a boldogság udvarára, hogy a reá tartozó ügyeket vezesse. Ezalatt a padisahnak világra szóló parancsánál fogva az anatólii hadtest is megindult a gelibolii átkelő hely felé.

Az említett év Redseb havának 11. napján ¹⁾ — mikor a világnak koronás királya, t. i. a világot megvilágító nap, felült az ég szürke paripájára s a világosság serege óriási tömegével megfutamította a sötétség hadát — Szulejmán ő felsége, miután derekára kötötte drága köves kardját, dobok pörgése és trombiták harsogása mellett félelmet gerjesztő néptömeggel megindult az előtte Nilusként özönlő elefántok után s teljes pompával és méltósággal kivonult Kosztantinie városából. Ezen nap *Halkali-Bunar* nevű állomáson szállt meg s a különböző sátrak csúcsai a hold korongjáig értek, a sátorkarók sűrűségétől nem látszott a föld színe. Másnap elindult a nevezett helyről és néhány napon át egymásután hagyta el az állomásokat, miközben a lovak patkóitól és a patkószögektől olyanná lőn a föld színe, mint a félholddal és csillagokkal beszórt égboltozat.

Egy szerencsés napon *Edrene* városába érkezett s miután ennek egész környéke táborhelylyé változott át, öt napig itt időzött, mialatt diván tartatván, az anatólii béglerbég és a többi bégek a boldogság küszöbéhez, a szultán ő felsége színe elé járultak, értékes ajándékokat nyújtottak át neki és kézcsókra bocsáttattak. Az ötödik nap után e helyről is szerencsésen elindulván, néhány napig folytonosan haladt s miután a lovak és öszvérek szikrázó patkóinaktüze elperzselt a mezőket, *Filibe* városára vetette megérkezése világát a melynek egész környéke táborhelylyé változott. A nevezett helyen néhány napig időzött és pihent, azután innen is elindult. Hogy a keskeny átjárókon és nehezen járható helyeken az összeütközés és szorongás baja némileg elkerültessek: az anatólii hadtest az *Izladi* nevű hegyszoroshoz vezető úton

¹⁾ 1526 ápr. 23.

indult el, a szultáni sereg pedig az országoton haladt s több állomás után átkelvén a *Kapulu-Derbend* nevé szoroson, *Ikhtimán* mezejére érkezett. Ezt is elhagyván tovább ment s miután a hegyméltóságú tömegek és a tengerhullázmzású csapatok elborították Szófia mezejét, *Szófia* városa lón a győzelmes zászlók középpontjává.

Itt öt napig időzött, mialatt diván tartatott, mely alkalommal a rumilii bégek a szultán színe elé járulva értékes ajándékokat nyújtottak át és szultáni kézcsókkal szerencseltettek. Mikor e kellemes mezőn a magas udvar szolgálai, az anatólii és rumilii hadak összegyűltek: a föld színe a fénylő lándsák és villogó alabárdok csillagaival az égbolt képét tükrözte vissza. Egyszersmind a hadszertár és az ágyúk is megérkeztek s e tartomány egész határa telidesete lón emberekkel és lovakkal. Megérkeztek az eleséget szállító tevék is és az értök járó bérösszeg kifizettetett az állami kincstárból. Élelmi szerek gyűjtése végett alkalmas emberek küldettek a birodalom több részébe. A hadseregben a világbiró ő felsége olyan szigorú fegyelmet tartott, hogy az útban eső szántóföldekhez csausokat állíttatott örökök és így a földművelők közül egyet sem ért semmi kár; mert a ki csak egy szálnyi kárt tett is a vetésben, ezer botot kapott érte.¹⁾ Az állam fontos ügyeinek elintézése után a szerencsés világbiró ő felsége a nevezett helyről tovább indult. E napon az anatólii és rumilii bégek díszfelvonulást tettek csapataikkal, mely alkalommal a levegő a különböző színű zászlóktól kaméleonná alakult át, a siklás és mező pedig a pajzsok telt holdjával, a csatabárdok félholdjával, a nyilak meteorjaival, a kardok villámaival, az íjjak szivárványával és a lándsák csillagaival az égbolt képét mutatta.

Azután *Iflaklar-Köji* néven ismeretes falu közelében egy térs mező és kellemes hely lón a táborozó hely. Ezen állomásról Ibrahim pasa nagyvezír a magas udvar szolgálai közül 1000 válogatott és lándsás lovassal, 2000 puskás janicsárral, 100 ágyúval és a rumilii hadtesttel a következő napon elindulván egy állomással a padisah előtt járt; szintűgy a janicsárok hadosztálya és az anatólii hadtest is elváltván a szultáni tábortól, külön-külön ment, mi által a siklagon és hegységen, bekövetkezhető tolongásnak némileg

¹⁾ Szójáték a persa eredetű *csöp* (*csob*) szónak kétféle értelmek között, a mennyiben ennek jelentése nemcsak »szál, szár, szálla, valamely növény szála és szára«, hanem »fadarab, nyél, páleza, bot« is. Tehát a ki a gabonavetésben csak egy *csöp* (= szál) kárt tett, az ezer *csöp*-öt (= bot) kapott.

eleje vétetett. A szerencsés világbiró ő felsége a boldogság udvarához tartozó és a csillagok számával vetekedő hedseggel a szent harcz országútján haladt majd pihenve, majd menetelve s miután elhagyta *Sehirköjt*, és átkelt hegyeken és szorosokon: *Nis* környéke lőn a szerencsés táborozó hely.

Innen is tovább menvén, *Aladsa-Hiszár* táján átkelt a Morava vízen, s egy-egy helyen nem sokáig időzve, miután hosszabb ideig ment állomásról állomásra: Ramazán hónap végén Belgirád várára vetette megérkezése fényét, mikor is ennek egész környékét a sátrak tábora foglalta el és tíz napig ezen a helyen pihent. Itt a győzelmes hadsereg minden osztálya összegyűlt s mikor az akindsik hadai, az eleséget szállító tevék és szekerek is megérkeztek, eme vilájetnek egész határa megtelt, úgy hogy a sokaság tolongásától és az óriás tömeg podgyásza alatt megrendült a föld. A győzelmes hadjárat alatt az isteni jótétemény végrehajtó szolgálói a felszálló por elverése és a nyári nap hőségének enyhítése végett árnyéktartó felhőt húzván az égre, esővel áztatták a földet, úgy hogy ezen idő legnagyobb részében tartott az esőzés.

Miután a szultáni parancs értelmében a birodalom határán levő folyóvizek partjain csinált hajók Belgirádhoz jöttek, a szemendirei, izvorniki és viddini szandsákokban levő várbeli azábok és martoloszok idehozattak s az Istentől őrzött birodalomban összeszedett azábok és evezősök is megérkeztek: mindegyik hajóra elegendő számú evezős és harczos rendeltetett, elég ágyú, puská és egyéb hadi eszköz adatott s összesen 800 hajó szereltetett föl teljesen. Nehány nagyobb fajta hajóra faltörő nagy ágyúkat is raktak a szemendirei és belgirádi sárkánytorkú ágyúkból s ilyen módon a Duna vízen, mely valójában tenger, hatalmas hajós sereg állíttatott ki. Ez alatt a boldogság udvarához tartozó hadi népek is, lovasnak és gyalognak, szolgának és szabadnak, fegyverzet, úgy mint páncél és vért, sisak, kard és csatabárd osztatott ki s a csillogó és aranyos fegyverzettel olyan volt, mint a világító tűz.

Ibrahim pasa nagyvezír néhány nappal a padisah előtt érkezett Belgirádhoz. Megérkezése napja óta hidépítéssel foglalkozott s a Száva vízen — mely az *Amu* folyamát ¹⁾ is megszegyenítené, ha összeütköznék vele — olyan szilárd hidat csináltatott hajókra, mely a súly és teher alatt, még ha kőhegy lett volna is, meg sem rendült. Ennek befejezése után kihirdettette a győzelmes hadseregnek, hogy hadiszemle

¹⁾ Az *Amu*, vagy *Amu derja* = Oxus, Dsilhún.

fog tartatni. A hadrendező emirek levetvén ünnepi ruháikat, harczai pánczelt öltöttek fel;¹⁾ a győzelmes seregben mindenki tetőtől-talpig vasha öltözött s aranyos fegyverzettel teljesen felszerelte magát, úgy hogy minden csapat vashulámokat hányó tengerre, minden ezred egy-egy folyamra változott, melyekben a tájékok ragyogó sisakok, a habok egyiptomi kardok, az örvények pedig aczélpajzsok valának.

A mezőt sokszínű zászló borította el:
Vörös, sárga, zöld, kék és violaszínű.
Annyiféle fegyverzetet mutattak fel,
Hogy a föld teste tigrishez hasonlított;
Annyi bátor harczos volt itt,
Hogy eltévedt köztük a föld homokja.

A bégek és szipeszalárok, a mint teljesen felszerelt csapataik a khakáni defter alapján megvizsgáltattak, azonnal átvonultak a hidon az ellenség országába, Szirémbe. Ilyen módon a szerencsés hadsereg ezredenkint és csapatonkint egy hétig vonult el a vezírek előtt s utoljára az anatólii hadosztály és a kapu-khalki vizsgáltatott meg. A hadiszemle befejezése után Ramazán hónap végén a rumili hadtest vonult át az említett hidon, utána pedig az anatólii hadtest és mind a kettő tábort ütött. E közben a Ramazán hónap elmúltával felvirradván az örvendetes ünnep reggele,²⁾ az imádkozás kötelessége taljesítettett s az ajándékozás és adományozás szokása gyakoroltatott.

A világbíró ő felsége, kinek dicséretes foglalkozása a szent harcz, a szávai hidon nagy pompával és szerencsésen átkelvén Szirémbe, egymás után hagyta hátra az állomásokat, mi közben eme határvidéki tartomány földje a lovak patkóitól és patkószögeitől olyanná lett, mint a szilárd égbolt a félholddal és csillagokkal. Itt az előőrs bégjei a vallás ellenségeiből nyelvet fogván néhány gyaurt megkötözve a boldogság udvarába küldtek, kiktől a gonoszmívű királyról azt a hírt szerezték, hogy amint a győzelmes hadsereg támadásáról értesült, e dolgot tudatván a gyaurokkal, közfélkelést hirdetett s így a kormányzása alatt levő Magyarország szerdárjait, szipeszalárjait és gonosz természetű parasztjait, lovon és gyalogosan össze gyűjtötte, ágyúkat, puskákat és más hadieszközöket szerzett be; ezenkívül Nimcse, Alamán,

¹⁾ Az eredetiben: Bezm kaftanlárin csikarup rezm khaftanlárina girüp. Tehát szójáték van a *bezm* (lakoma, ünnep) és *rezm* (harcz), továbbá a *kaftan* (felső ruha, díszruha, hivatalos öltöny) és a *khaftan* (a pánczéling fölött hordott ruhadarab és pánczél) szók között.

²⁾ T. i. a kis bajrám, Sevvál hónap elején.

Leh és Cseh vilájeiteibe is küldvén embereket, nagy számú harczosokat hozatott; s miután így óriási hadsereget állított ki, a *Mihads* mezeje néven ismeretes nagy síkságra — melyet a szerencse helyének és az üdv országútjának gondolt — mondom, e kellemes virányú mezőre indult a harczai lakomát megtartani.

A Szirém tartományába levő erős várak közül az *Erig*¹⁾ néven ismeretes vár hitetlen lakosai a padisah kegyének árnyékába menekülve meghódoltak és a várat átadták. Ennek hírére a bosznai bég futárai hozták ide a boldogság udvarába s a hírhozók a padisah jóságának sokféle nemeivel jutalmaztattak meg.

Mikor a győzelmes sereg *Iszlankamen* nevű elrombolt város mellett állomásozott, Ibrahim pasa nagyvezír e helyről a legfelsőbb parancs értelmében a melléje rendelt kapukhalkival, janicsárokkal és a rumilii hadtesttel elindult *Varadin* vára elfoglalására. A szerencsés világbíró ő felsége pedig következő nap indult meg a nevezett helyről s miután néhány állomást elhagyott, Varadintól egy állomásnyi távolságban egy szép helyen állapodott meg és azon a helyen maradt.

Varadin várának elfoglalása az igazhívő csapatok által.
(114a.)

Miután a győzelmes sereg a szultáni tábortól elválva a nevezett vár felé megindult, egy szerencsés napon a nagyság és hatalom pompájával — mikor is a dobok pörgése az égig felhatott, jobbról és balról teljes fegyverzettel felszerelt ezredek vonultak és az ágyúk mentek s az aranycsúcsos zászlók, villogó lándsák és különböző színű lobogók csodálatos látványul és díszül szolgáltak — mondom, ilyen pompával *Varadin* vára elé érkezett és ennek egész környéke táborhelylyé változott át. Azon nap a gonoszmívű király béglerbégje, a bátorságáról és vitézségéről ismeretes *Papasz* nevű híres gyaur,²⁾ a ki a víz túlsó partján a festett erkölcsű gyaurok közül számtalan harczossal a várbeli gyaurok megsegélésére jött, a várral szemközt táborozott felállított seregével. Azonban a hajókon levő harczosok legbátrabbjai kimenvén a hajókról ütközetbe bocsátkoztak, de mikor ágyúval és puskával tüzelve reájuk rohantak, az alá-

¹⁾ Az az *Ireg*. Kemálpasazáde és az 1526-ki fethnéme is ezen a néven említi, míg a Napló csak azt mondja, hogy a boszniai bég elfoglalt egy kisebb váracskát.

²⁾ T. i. Tomori Pál, a *pap* (papasz.)

való gyaurok állóhelyükből futásra vették a dolgot, miközben többen elhullottak.

E közben a győzelmes sereg is megmutatta vitézségét; mert a külső várat, melynek szilárd fala fából volt, elfoglalta; a falon kívül levő gyaurokat aprítva üzte és sokat kardra hányt közülök; az alávaló gyaurok pedig megszégyenülve a várra bízták életüket és a vár falát gondolták életük mentőeszközének. Azon napon a próféta szent parancsára való tekintettel a várba zárkozott hitetlenek fel szólítottak a meghódolásra, de nem adták nyakukat az engedelmesség igájába, hanem erősen megvetették lábukat az ellenkezés és makacsság talaján.

Váradin vára a Tuna folyó partján Magyarország jelentékenyebb várai közül való; falai szilárdak és erősek; tornyainak csúcsáig nem lehet fölérni a gondolat szemével sem, árkanak fenekét nem éri el a sejtelem fonala sem.

Tornya csúcsán kél föl a nap és hold,
Árka fenekén tanyázik a Bika és Hal.

Belseje tömve van aczéltérmetű hitványokkal, minden része tele van a hadi eszközökkel.

A győzelmes hadsereg az említett várat mindjárt azon nap szárazon és vizen körülfogva ostromolni kezdte. Miután minden oldalról meteriszeket csináltak, a hajókról faltörő nagy ágyúkat húztak ki és a várral szemközt felállították s a lagimdsik is több helyen aknaásáshoz fogtak: a győzelmes hadsereg megkezdte a harczot és küzdelmet az alávaló hitetlenekkel. Valahányszor elsütötték a sárkánytorkú ágyúkat: a levegő mindannyiszor tüztengerré változott, az egész világon meghallatszott a mennydörgés, a föld megrendült és a vár fala leomlott a hegynagyságú golyók ütéseitől. A zarbuzánok pedig — melyek olyan gyorsak valának, mint a vakító villám és a mindent romboló orkán — tüzet és mennykövet szórtak a makacs ellenségre s életük fájának egész koronáját elégették. A puska golyók jégesőként hullottak s a hit ellenségei életének lombjait leverték és elszárfították. A kőmorzsoló és vasolvasztó lagimdsik pedig a föld belsejét úgy átlukgatván, mint a milyen a háló, az aknákat néhány bástya és a vár fala alá vezették s akkor salétrommal megtöltve felrobbantották.

A győzelmes sereg ilyen módon mintegy 15 napig harczolván és rombolván, a vár fala és néhány bástya több helyen leomlott, mi által rések támadtak. Mihelyt az alávaló hitetlenek erőtlensége és levertsége nyilvánvalóvá lön, egy szerencsés napon — mikor a villámhatású ágyúk és

puskák felszálló füstje tűzfelhővé alakult — a hit harczosai kezükbe vevén győzelmes kardjaikat, több helyen rohamot intéztek és a réseken rohanó ár módjára behatoltak. Borzalmas harc és küzdelem keletkezett; a vér Dsihunja ömlött amaz aljas csoport ereiből s a vér gőze felhő alakjában felszállva eltakarta az eget. Végre az alávaló gyaurok legyőzve és megtörve megfutamodtak állóhelyükről, miközben legnagyobb részük a nyilak és kardok martalékává lett. Az a csekély számú gyaur, kiket a kardok életben hagytak, elfutva a várban levő toronyba húzódott és zárkózott; s mikor ezek alázatosan kegyelemért kiabáltak, az állam oszlopai — e jeles mondas értelmében: »A megkegyelmezés a győzelem alamiznája« — hibáik lajstromát áthúzták a megbocsátás tollával és kegyelmet adtak nekik. Az említett év *Sevvál* havának 18. napján ¹⁾ elfoglaltatott a nevezett vár. A győzelem híre még azon nap megvitetett a boldogság udvarába s a hírvívők a padisah kegyességének különféle nemeiben részesültek.

A győzelem hírének megérkezése után való napon a szerencsés világbíró ő felsége elindulván az említett helyről, Varadin várára vetette megérkezése fényét, mikor is annak egész környéke sátoztáborrá változott át. Miután a padisah méltóztatott megszemlélni a nevezett várat, a vezíreket arannyal, ezüsttel, díszruhákkal s a hadrendező emireket is díszruhákkal ajándékozta meg, egyszersmind szerencsekivánatra és kézcsókra méltóztatott bocsátani mindnyáját, miközben az öröm és vígság az égig hatott. Miután a nevezett vár őrizetére a győzelmes hadseregből egy csapat rendeltetett, ágyú, puska és más hadi szerek és eszközök hagyattak benne s minden intézkedés megtétetett: Ibrahim pasa nagyvezír, egy állomással előbb járva a padisahnál, megindult *Ilok* vára felé. Ezalatt a győzelmes hadseregnek eleség osztatván ki, utána a szultánság egének napja, a világ menedékhelyeként szereplő padisah is szerencséjével elindult s Iloktól egy állomásnyi távolságban ütött tábort és ott maradt.

Mikor a győzelmes sereg *Ilok* várához érkezett — a mely Magyarországnak híres és jelentékeny várai közül való s falai és bástyái oly magasak, árka pedig oly mély, hogy sem az árkába esettnek nem lehet kijönni, sem bástyáira nem lehet fölmászni — a hajókról nagy ágyúkat húztak ki és a várral szemközt felállították s azonkívül a hódítás egyéb eszközeit is elkészítették. De a mint a várra néhány hegynagyságú ágyúgolyót lőttek, azok keresztülmentek a város falán és a gyaurok házaín; ez okból a várban levő

¹⁾ Július 28. A Napló. Kemálpasazáde és Dselálzáde szerint *Sevvál* 17-én, pénteken, azaz július 27-én.

hitetleneket legyőzte a félelem és gyöngeség érzete, a szabadulásba vetett reményüket elvesztették s felhagyván az ellentállás és védekezés gondolatával, alázatos hangon kegyelemért esedeztek és Sevvál 29. napján ¹⁾ átadták a várat. Azon nap ennek a győzelemnek híre is eljutott a boldogság udvarába s a hírhezők a padisah kegyességének ajándékai-ban részesültek.

A következő nap a szerencsés világbíró ő felsége elindult az említett helyről és a nevezett vár környéke lőn a hatalmas csapatok sátorainak táborhelye. Miután a padisah megsejmelte a várat, a győzelmes hadseregből egy csoport rendeltetett őrizetére, ágyúk, puskák és egyéb szükséges hadi szerek hagyattak benne s ilyen módon megerősítettett. Ez alatt a *Gragoricsa* ²⁾ *Berkasz* ³⁾ *Dimitrofcsa*, ⁴⁾ *Nogaj*, ⁵⁾ *Szotin*, *Valkóvár*. ⁶⁾ *Racsa* ⁷⁾ és *Erdőd* nevű várak hitetlen lakosai részint elmenekültek a győztes hadsereggel való találkozás elől, részint meghódolván átadták várukat és az Istentől őrzött birodalom őszinte barátjaivá lettek.

A csak diadalra gondoló hadsereg Ilok vára alól eltávoztván rohanó áradatként ömlött a *Dirava* vize felé, egymás után hagyva el az állomásokat és pihenőhelyeket. Am-bár Szirém tartományának legtöbb helye már a belgirádi hadjárat évében elpusztított a szent harc kardjával, most a bátor sereg ismét portyázni indult a környéken levő némely falvak és városok felé és a pusztítás árjával romba döntötte a tűzhelyeket, a bosszú és gyűlölet tűzével elégette a földet és házakat.

Az ötödik állomáson a *Dirava* folyó partján fekvő *Öszek* nevű város lőn a győzelmet jelentő zászlók közép-pontja. Miután itt a *Dirava* vizén keresztül egy, minden hibától és hiánytól ment hid építtetett hajókra, a rumilii hadtest egy nappal előbb átvonult a nevezett hidon, Zil-kade havának 13-ik napján ⁸⁾ pedig a szerencsés világbíró ő felsége kelt át. Utána a győzelmes sereg, az anatólii hadtest, a többi csapatok s a hadszertár és eleség három nap és

¹⁾ Aug. 8. A Napló is így.

²⁾ Kemálpaszádénál szintén *Gragoricsa*, de az 1526-ki fethnámében és Dselálzádénál *Gurguricsa*, Szolakzádénál pedig *Gargorofcsa*.

³⁾ A mai *Berkaszovo*.

⁴⁾ Mitrovicz.

⁵⁾ Ezt a helynév az 1526-ki fethnámében és Dselálzádénál is így van.

⁶⁾ Az eredetiben így írva: والقوار jelölve, hogy az első szótag a hangzóval olvasandó: *Valkóvár*.

⁷⁾ *Racsa* a Drínának a Szávába ömlésénél.

⁸⁾ Aug. 22. Egyezőleg a naplóval.

éjjel szüntelenül vonult át. S mikor már a győzelmes hadseregnek minden osztálya teljesen átkelt, az égből trónoló világbíró ő felségenek fenkölt gondolkozása és rendkívüli bátorsága azt követelte, hogy a Dirava vizén levő hid rontassék el s ez által a biztonság lakhelye és a háború színtere közt vágassék el az összeköttetés, hogy a szerencsés harcosok egy szívvel-lélekkel szálljanak szembe harczolni¹⁾ a tévelygők csoportjával. A hid a legfelsőbb parancsra leromboltatván, a szerencsés hadsereg úgy rohant a vallás ellenségei felé, mint az elháríthatatlan sors vagy a vizár.

Mihács mezeje és a Dirava folyó közt egy nagy terjedelmű mocsár volt. Mikor a gyaurok serege ennek közelébe ért, a nevezett mocsáron áthatolni éppen olyan rendkívül nehéz volt, mint a tű fokán. Azonban a győzelmes hadsereg mégis átkelt az említett mocsáron és a negyedik állomáson a mihácsi mezőre érkezett. E napon reggel a győzelmes hadsereg teljes fegyverzettel fűlszerelve lóra ült,²⁾ a páratlan világbíró ő felsége pedig megsemmisítette a sorokat és ezredeket s megdicsérte. A csak diadalra gondoló hadsereg ezen a napon is menetelt s ikindi³⁾ felé, a mikor megállapodott, a hit ellenségei láthatók lettek. A győzelmes hadsereg azonnal hozzákezdett a sorok és ezredek alakításához s elkészült a harczra és küzdelemre.

Ez a fejezet a csata lefolyását adja elő. (121a.)

A próféta futásának ideje után a 932. év Zil-kade havának 26. napján,⁴⁾ mely szerda volt, ikindi idején a világbíró ő felsége a boldogság udvarához tartozó gyalog és lovas sereg között a középponton foglalt állást, mint a lélek a testben. Balszárnyn a rumilii hadtest, az oczeánéhoz hasonló hullámszázba jöven, legelőször nyomult előre; ennek balszárnján a végvidéki bégek és az akindsik haladtak előre a bátorság paripáját ugráltatva; a jobb szárnyn pedig az anatólii hadtest fordította bátor arcát a csatatér

¹⁾ A többi egykorú írók is (Kemálpasazáde, Dselálzáde és Lutfi pasa) így okadatolják az eszéki hid lerontását. V. ö. I. köt. 234 l. jegyz. Ugyanígy a későbbiek közül Pecsevi és Szolakzáde is.

²⁾ A Napló szerint mindjárt a reggeli ima elvégzése után, vagyis 5 órakor.

³⁾ Az eredetiben: vakt-i-aszra karib. Az *aszr* = *ikindi* (a délutáni idő, szorosabban: 2—5 óra d. u.; azután a délutáni, vagyis harmadik ima és ennek ideje 4 óra körül). A Napló is azt mondja, hogy a török hadsereg *ikindi előtt* érkezett a mohácsi mezőre, Dselálzáde szerint pedig mikor elmúlt a dél és bekövetkezett az ikindi ideje.

⁴⁾ 1526. aug. 29.

felé.¹⁾ Így az egész embertenger háborogni kezdvén, a tavaszi rózsáliget színében pompázó ezredek és csapatok — aranyos fegyverzetükben és aczél harczi szereikkel — olyan szikrázó tűzzé váltak, melyet a szent harc szele szított, mialatt a trombiták harsogása és a dobok pörgése a szilárd égboltig felhatott.

Ropogtak a dobok, harsogtak a trombiták.
Azt hitted volna, hogy az óceán kezd háborogni.

A hit ellenségei is, t. i. vasba öltözött erős testalkatú 80,000 gyaur, jobb és bal szárnyat s centrumot alakítva három hadtestben jöttek szembe. Egy ideig a *csarkhadsík* nyargaltatták a vitézség paripáit a harcmezőn, a harc tengerének apálya és dagálya szerint majd előnyomultak és üldözték őket, majd visszahúzódva engedtek. A pajzsok mellüket feszítették az ellenség elé, az íjjak összehúzták szemöldökeiket, a kardok kinyújtották nyelvüket.

A csatatér eget felhő borította be,
Villám cikázott mindenfelé, a kard villáma.

A harc tengere mindig jobban hullámozott. A sárkányhoz hasonló ágyúknak és a villámhatású puskáknak füstje villámhordozó felhővé változva, felszált az ég felé s e felhők-ből tűz és mennykő hullott a földre. A levegő a csatatér felszálló porától a föld képét, a föld színe pedig a lovak patkóitól az égbolt képét vette magára.

A gonoszmívű király — ki a föntebb említett módon a Ben-i-Aszfár²⁾ hitetlen seregét három hadtestre osztotta —

¹⁾ A török hadsereg állása a csata alkalmával az egyes íróknál a következő. A *Napló* szerint elül áll a ruméliai hadtest Ibrahim nagyvezirrel; e mögött az anatóliai hadtest, a szultán és a janicsárok; bal oldalt Báli szendrői és Khoszrev boszniai bégek. — *Kemálpasazáde*: elül, bal szárnyon a ruméliai hadtest, tőle jobbra janicsárok (ezt támadja a király); jobb szárnyon az anatóliai hadtest (ezt támadja a magyar bal szárny); hátul a szultán és környezete; bal oldalt a szendrői és boszniai bégek (ezeket támadja a magyar jobb szárny). — *Lutfi* szerint van jobb és bal szárny, meg centrum a szultánnal és janicsárokkal. — *Dselálzáde*: elül, bal szárnyon, a ruméliai hadtest és 4000 janicsár (ezt támadja a magy. centrum); jobb szárnyon az anatóliai hadtest; hátul a szultán és környezete (ez visszaveri a magyar centrumot s azután ezt üzve és a ruméliai sereget elhagyva balfelől, előbb nyomul); bal oldalon Báli bég (ezt támadja meg a magy. jobb szárny). — *Pecsevi*: elül a ruméliai hadtest és 2000 janicsár (ezt támadja Tomori); hátrább az anatóliai hadtest (ezt támadja a király); bal oldalt a szendrői és boszniai bégek; hátul a szultán, a ki nem vesz részt a csatában. — *Szolakzáde* úgy mint Pecsevi.

²⁾ A nem-mohammedán nemzetek gyűjtő neve mohammedán íróknál.

ágyúval és puskával nem törődve s romlott szívét nem engedve megfélemlíteni; a maga gonosz természetű hitvány embereivel egyenesen az iszlám hadseregének centrumára rohant; jobbján levő pánczélos csapatai a rumilii, a balján álló bösz tömegek pedig az anatólii hadtest felé tartottak. A miuszülmán hadsereg is tüstént mozgásba jött, mint a forgó égbolt és minden oldalról rárohant az átkozottakra s támadás és hátrálás felváltva követték egymást. Mintha a kardok és alabárdok vakító villámok lettek volna, melyek a hitbajnokok karjainak egén cikáztak, vagy pedig a világot megvilágító nap lettek volna, mely a hüvelyből, mint keletről, fölkelve valamely testben, mint nyugaton, alkonyodott le. Mintha a lándsák a győzelem kertjében kecsesen hajlongó cziprusok lettek volna, melyeknek tövét a gyaurok vérének folyama öntözte, vagy pedig gyenge csemeték lettek volna, melyek a hit ellenségeinek véréből vesznek táplálékot. Mintha a hindi *sabták*¹⁾ nádasok lettek volna, melyek tüzet fogtak, sőt a támadás szele és a harcz tüze szította volna égésüket. A hit bajnokainak vállain lévő, az ellenség csapásait felfogó pajzsok mintha a győzelem virágos kertjében nyíló rózsák lettek volna, melyek a diadal szellőjétől fejlődtek ki színt és üdéséget nyerve. Mintha a nyilak a sors végzéseire lettek volna, melyek sohasem hibázva mennek teljesezésbe. Mintha a nyilak vashegyei gyémántkövek lettek volna, melyek a kebel kincstárában rejtettek el. Mintha a hattollú buzogányok mindegyike egy-egy serleg bor lett volna, melyekből a ki ivott, részeggé lőn s az ítélet napjáig föl sem ébred. Az ellenség agyvelő nélküli feje a súlyos buzogányok csapásai következtében üres lőn a felfuvalkodottság terhétől s a koponyák megteltek a gyaurok szívéből patakként folyó vérrel. Az ellenségek testeibe fűrődött nyilak mintha mutatóújjak lettek volna, melyek figyelmeztető jelekül maradtak a sebek nyílásaiban. A harczy lakomában mindegyre melegebb lett: a vérrel telt koponyák mint vörös borral telt serlegek forogtak a csatatéren; a részegségükben czivakodóknak erős ökölcsepásaitól a sisakok megteltek vérrel, a pánczélingek szemei a holtakért vérkönnyeket sírtak, a buzogányok tollai, mint a nárcisz levelei lehullottak; a mezőt fejnélküli testek és testnélküli fejek, erőtlenné lett karok és lábak borították el.

¹⁾ Az eredetiben; شاربطة. Alább, két helyen is, a kapu-khalki (vagyis a szultán udvari kísérete) fegyverének mondja a szerző, mindig a hindi (indiai, hindu) jelzővel. Ezt a szót nem ismerik sem török, sem persa szótárak s magam is csak Ferdinél találkoztam vele. Úgy látszik, hogy hindu eredetű szó.

Miután néhányszor mind a két részről támadás és hátrálás történt, a világ menedékhelyeként szereplő padisah ragyogó zászlójával szembe jövő gonosztervű király súlyos sebet kapott s elhalványodott, mint a fogyó hold. A rumilii hadtesttel szemben álló gyaur sereget a hit harcosai négy oldalról közbe fogták és több ponton megrohanták, miközben a csatater pora felszállván az ég felé, a büntetés felhőjévé alakult át; a kardok villámainál és a nyilak záporától amaz aljas csoportnak ereiből és minden tagjából patakokban folyt a vér. Ez összeütközés alkalmával a lovasokon kívül 20–40,000 puskás gyalog hitetlen hevert elgázolva a lovak lábai alatt; az egész mező tengerré változott az ellenség vérétől, melyben a hullákból szigetek és dombok képződtek. Az anatólii hadtestre rohant tévelygő csoport is néhány támadás és hátrálás után erőtlennül és tehetetlenül földre rogyván, összetiportatott. A gyaurok serege állóhelyéről mindenfelől megfutott, a hit harcosai pedig üzőbe vették és napnyugtáig aprították.

Ama rossz úton járóknak egy csapata, mely a csatateréről, a fekete ábrázatú ellenséget fű gyanánt elperzselő kard tüze elől elmenekült, a futásra való tért szűknek találván, vízbe ölte magát. A szerencsétlen király pedig, miután két helyen súlyosan megsebesült,¹⁾ sebesülten és

¹⁾ Érdekes lesz itt összeállítani, hogy a különböző török írók mit tudnak és mondanak II. Lajos végéről a mohácsi csata alkalmával. *Lutfi* pasa szerint a magyar király nyomtalanul eltűnt, — *Kemál-paszádé* szerint a király, miután két helyen megsebesült, elfutott a csatateréről és futás közben vízbe fúlt. — *Dselálzádé* szerint puska-golyó találta és megfutott. — *Kátib Mohammed* azt mondja, hogy nem lehetett tudni, vajjon életben maradt-e a király, vagy meghalt; de egy hét mulva megtalálták a holttestét egy tóban levágott fejjel. — Az *1545-ki Névtelen* szerint a csatában a király is elpusztult. — *Pecevi* ezt írja: Este a király elfutott a csatateréről az életben maradtakkal. A mező szélén lévő és »király hídja« (királ köprüsi) nevű mocsárhoz érkezve olyan tolongás volt, hogy a hátul jövők a mocsárba szorították az előttük levőket, a kik a vízbe fúltak, közöttük a király is. A szultán visszatérése után megtalálták a király holttestét és eltemették Sz.-Fejérváron. (I. köt. 94.) — *Szolakzádénál* ezt olvassuk: A király a csata hevében egy helyen megsebesült és futás közben lovastúl, fegyverestül együtt a mocsárba esett és belefúlt. Később megtalálták a Duna ereiből képződött mocsárban levágott fejjel és eltemették Sz.-Fejérváron. Egy elbeszélésben az van mondva, hogy a királyt Szulejmán szultán keresztette meg és temettette el; de ezért az elbeszélő álljon jól. (456–458. l.) — *Kara Cselebizádé Abdül Aziz* (a ki 1648–1651. sejk-ül-islám volt és 1657 végén halt meg) azt írja a »Szulejmánnáme«-ban, hogy a király megsebesült a csatában. — *Végre Mohammed Eszúd* (meghalt 1848 elején) a »Gülšen-iméarif« (megjel. 1836) szerzője, azt mondja, hogy egy hét mulva levágott fejjel találták meg a magyar király holttestét. (I. 552.) Tehát

erőtlenül, még meglevő csekély életerejével egész este futott, s mikor a *Sárvíz*¹⁾ nevű folyóhoz érkezett, nem bírván semmit sem segíteni magán, lovastul, fegyverestül együtt a vízbe merült és így ama csoporthoz csatlakozott, a mely szintén a vízbe veszett. A feselett erkölcsű gyaurok tábora elhagyottan maradván, fegyvertáruk és ágyúik elszállítottak, szekereik kifosztattak, ládaik feltörtettek, ruháik és málháik szétszórattak.

A tenger nagyszerűségével vetekedő hadsereg e napon a zsákmány különféle nemeitől, a pénz, árúk, házi eszközök és egyéb ingóságok bőségétől egészen gazdaggá lett. Ezen éjjel a csatatér volt a táborozó hely, de mivel a győzelmes hadsereg nagy része nem találta meg a podgyászát és málháit, egész reggelig nem szálltak le a lóról. A következő reggel az iszlám padisahja a vezirekkel az ütközet helyére meuvén, megszemlélte az elesett makacsok holtesteit és buzgó hálát mondott a győzelmet adó Isten ő felségének.

Ezen a napon a szultáni tábor elindulván a helyéről, egy kevéssel a csatatéren túl állapotodott meg és négy napig azon a helyen maradt. A gyaurokat üldöző hitbajnokok a lovasok és gyalogokból 10.000-nél több hitetlent ejtettek foglyul és vertek bilincsekbe. Mikor aztán épen és zsákmánynyal terheltén visszaérkeztek, a hadi foglyokat a padisah parancsa következtében a magas divánba vezették, hol oly sok gonosz természetű hitványnak leütötték a fejét, a többiek pedig a rabszolgazág bilincsébe veretve tulajdonsaik kezében maradtak. A következő napon diván tartatott, mely alkalommal a hetedik évig érő és a világ fejedelmével vetekedő pompás sátorokat ütöttek fel, a boldogság sátora előtt pedig drágakövekkel kirakott aranyos trónt állítottak fel s mikor arra leült a győzhetetlen világbíró — miként a nap, a világ dísze, emelkedik föl égi trónusára — az összes embereknek láthatóvá lőn. E fényes győzelemhez először a vezirek kívántak neki szerencsét, alázatosan megcsókolva kegyes kezét, a miért jóságának különféle nemeiben részesültek; azután az Istentől őrzött birodalom bégjei és a többi előkelők szerencsértettek keze megcsókolásával, mindnyájan hálát adván a győzelemért.

A negyedik nap után a világot beszáguldó tábor az említett helyről fölkerekedvén *Budun* városa felé indult

öt író (köztük három kortárs) mondja, hogy II. Lajos megsebesült a csatában. Ez a tény volt az alapja Szerémi György meséjének, illetve a nép mende-mondájának.

¹⁾ Az eredetiben: *سارویز* *Sárviz*.

s a hajók is hasonló szándékkal folytatták útjokat a Duna vizén. A csak győzelemre gondoló hadsereg folytonosan az ellenség országán haladt előre majd pihenve, majd menetelve s néhány folyón és hídon átkelve, miközben a hány falut, várost és várat útjában talált, fölégette és elpusztította, a gonosz természetű hitvány népet részint leöldöste, részint foglyúl ejtve elhajította, javait pedig elrabolta. Miután a győzelmes hadsereg ilyen módon hosszabb ideig hagyta el egymás után az állomásokat és pihenőhelyeket, Zil-hidse havának 3-ik napján ¹⁾ nagy pompával és fényes díszszel Budun városára, Magyarország székhelyére vetette megérkezése árnyékát s ennek egész környéke a nagyszerű sátorok és a szerencsés csapatok táborhelyévé változott.

Megszállt a hadsereg egyes csapatokban,
Rózsáligetté változott síkság és hegy.

Azonban a Budun várában lakó hitetlenek nem bízván várukban és a szent harczczal foglalkozó hadsereg támadásának ellentállni nem levén erejük: kényszerűségből megszöktek, a várat üresen hagyták s legnagyobb részük csak életéért remegve javaival és ingóságaival sem törődött, úgy hogy a feselett erkölcsű hitetlenekből a szegényeken és zsidókon kívül senki sem maradt benne. Mikor a napként ragyogó zászlók e város környékére vetették fényüket, az említett zsidók, halotti leplet akasztva nyakukba, elébe jöttek a győzelmes hadseregnek s a föld porához dörzsölve arcukat, kegyelemért esedeztek. Alázatos kérelmük a meghallgattatás helyére jutván, személyük és vagyonuk számára kegyelmet nyertek s az említett zsidók, a kik 2000 családnál nagyobb számmal voltak, az iszlám országába küldettek hajókon, A gonosztevő király fegyver és kincstárában talált fegyverek, összes hadiszerek és kincsek mind lefoglaltatván szélgyorsaságú hajókon Belgrád várába küldettek.

Egy szerencsés napon a világhódító padisah ő felsége méltóztatván megtekinteni *Budun* városát, a várban levő gyönyörű palotában szállt meg s néhány napot abban töltött el a főméltóságok társaságában víg lakomázás közben édes szavú dalnokok és gyönyörű hangú zenészek énekeit hallgatva.

A győzelmes hadsereg 10 napig időzött Budun városában, mialatt a hadi népnek eleség osztatott ki, egy másik rész pedig Magyarország különböző részeibe ment portyázni

¹⁾ A Naplóban is így van: Zil-hidse 3-án *kedden*. Ámde a 932. év Zil-hidse hava 1526. szept. 8-án, *szombaton* kezdődött s így, ha a szultán *kedden* érkezett Budához, az a nap Zil-hidse 4-ike és szept. 11-ike volt, mert az a keddi nap.

s azokat a bosszú és pusztítás tüzével elégetni. Ama tartományt egész Németországig elborították fekete füsttel és a lovasok által fölvert porfelleggel s elpusztították és kietlenné tették; a falvakat és városokat fölégették, a várakat és erődöket ¹⁾ megrohanták és szétrombolták, a gonosz természetű hitványokat leölték; a kisebb és nagyobb fiu- és leánygyermekeket foglyokká téve elhajtották; az élő és élettelen jószágot elrabolták s azután épen és gazdagon tömérdek zsákmánnyal tértek vissza.

A hódító és világbíró ő felségének visszatérése birodalma székhelyére. (129a.)

Mihelyt e győzelem a felséges Isten segélyével megszerettetett és ezzel elég volt téve a szent harcz kötelességének: a legfelsőbb parancs következtében egy hajóhid építtetett Budun városánál a Duna vizén keresztül *Peste* nevű várossal szemközt. A mint ez teljesen és szilárdan elkészült, a szerencsés világbíró ő felsége a 932. év Zilhidse havának 14. napján ²⁾ átkelt rajta a győzelmes csapatokkal s utána néhány napig szüntelenül vonult át a hadsereg egyes csoportokban. Midőn az egész hadsereg átkelt, a híd lerontatott s a Dunán álló hajók is megindultak Belgrád vára felé.

A rumili hadtest, a kardtól még életben hagyott ördögi fajzatok megsemmisítése czéljából, más úton, Erdélyországon keresztül, ⁴⁾ a *Szegedin* nevű nagy népességű és jelentékeny város felé ment, a szerencsés világbíró ő felsége pedig a janicsárokkal, a magas udvar szolgálival és az anatólii hadtesttel a Duna partján haladt előre Varadin vára felé majd pihenve, majd menetelve. Ama tartománynak — melyet ellenség lába még soha nem taposott és

¹⁾ Az eredetiben: *بَكَعَة* azaz *bedsene*. Ez közfőnév s jelentése Zenker szótára szerint: »barricade, Verrammelung, Verhau, Barrikade; barricadé, verrammelt.« (II. 768.) Hammer ezt a szót *Badsna* alakban tulajdonnévnek vette (a második Napló fordításában) s ezen az alapon Kápolnai (Hadtört. Közl. 1886. évf. 460.) *Bács* városával azonosította. (L. bővebben I. köt. 321.)

²⁾ Szept. 21. A Napló szerint is.

³⁾ A török írók a magyarországi első hadjáratok alkalmával — tehát a mikor még nem voltak ismerősek az ország helyzetével — nemcsak a Tiszán túl, hanem a Dunától keletre fekvő országrészt is *Erdélynek* (Erdel vilájeti) nevezték, mint itt Ferdinél s azután Kemálpasazádénál és Dsélázádénál is látjuk. Amaz úgy képzeli, hogy a Tiszától keletre a Maros fölött van Erdély, a Maros alatt pedig a temesvári kerület (I. I. köt. 273—4. l.)

hitetlen lakói még nem kaptak arczulütést a kínzás kezétől s melynek minden zege-zuga tele van kincsekkel és ékes-ségekkel — falvai, városai és összes helységei leégtek a harag és bosszú tüzétől, gonosz természetű hitvány lakói leölettek, leányai és fiai — mint a virágok az ágról — letépettek, elrabolt javai a többi zsákmányhoz csatoltattak.

A győzelmes hadsereg néhány nap mulva töméntelen hadi zsákmánnyal Varadin vára elé érkezett s miután itt a Duna vizén keresztül hajóhidat vertek, a szerencsés világ-bíró ő felsége Moharrem hó elején¹⁾ átkelt rajta s utána a győzelmes hadsereg is átvonult Szirém vilájetébe. Ez alatt a *Tetel* nevű erős várnak — mely a Tisza vizének a Tuna folyóba ömlésénél fekszik s falai kemény kőhöz, bástyái pedig vasszekrényekhez hasonlóak — valamint a Tuna part-ján levő *Bads* nevű erős várnak hitetlen lakói is a kétségbe-esés kezével a kegyelem ruhájának szegélyébe kapaszkodva feladták a nevezett várakat.

A nevezett helyen a magas diván münsije e nevezetes győzelmet mosuszillatú tollal díszes stilusban papirtekercsek lapjaira téve fethnámékat szerkesztettek s mikor azok meteorsebességű futárokkal szétküldettek az Istentől őrzött birodalomba: Rúmban, Arábiában, Ádsemben, szóval: az északi határtól a délig a városok és várak földszíttettek, a falak közt öröm uralkodott s az egész világ és a világon élők keblei megteltek vígsággal és jó kedvvel. E helyen a győzelmes hadsereg fölött a defter szerint szemle tartatott, a Tuna partján és Szirém vilájetében elfoglalt várakba pedig őrség és azábok rendeltettek, kádik és dizdárok neveztetek ki s mindegyikben védelmi eszközök és hadi-szerek hagytak.

Miután így a végvidéket illető intézkedések befejez-tettek, erről a helyről is megindultak és néhány napig Szirém vilájetében folytatták az utat. De e közben az Anatóliában lakó zulkadri törzséből való zendülők lázadásá-nak híre a boldogság udvarába érkezvén, ez a körülmény szükségessé tette a sietést. Miután a Száva hidján is átkel-tek, Belgirád várának környéke lőn a sátorok táborhelye, hol a világbíró kegyessége felhőjének zápora megeredvén, a bégeknek és a többi főbb szolgálknak drága díszruhákat ajándékozott, a győzelmés hadsereget pedig elbocsátotta.

¹⁾ T. i. már a 933. év első napján = 1526. okt. 8-án. Moharrem 1. = okt. 8. és *hétfői* nap. Ellenben a Naplóban az áll, hogy a szultán Moharrem 2-án, kedden, okt. 10-én kelt át a pétervárad-i hídon. Ha ez valóban *keddi* napon történt, akkor okt. 9-ike és Mo-harrem 2-ika volt,

Erről a helyről a zászlókat is szultáni trónjának székhelyére, Kosztantinie városába küldte. Azután a szerencsés világbíró ő felsége is elindult innen s egy-egy helyen nem sokáig késve rendkívüli gyorsaságot tanúsított az állomások elhagyásában.

(III. 138.) ¹⁾

A Magyarországon lakó szerb hitetlenek valamennyien szövetségzén mintegy 20,000 gyaurok fellázadt, a magyar népet leöldöste, Magyarországot elpusztította s azután családjaikat és ingó javaikat magukhoz vevén, meghódolási szándékkal az iszlám országába jöttek, adófizetésre kötelezték magukat és a rájuk sorába lépve letelepedtek a szirémi vilájetbe. Így a Szirémnek elpusztult helyei ismét megteltek s népessékké és virágzókká váltak.

Továbbá ama vilájet várainak egyike, *Iszlankamen* is — mely régen népes és nagy vár volt, de Belgirád vára megvétele óta romokban hevert — újra fölépíttetett, őrizetére várórság rendeltetett és felszereltetett védő eszközökkel, mi által a szirémi vilájet napról-napra virágzóbb lőn és kellemes vala, mint a virágos kert tavasszal.

(IV. 145a—146.)

(*Jajcza elfoglalása 1527-ben.*)

Ezen a télen ³⁾ a végek bégjei ⁴⁾ szüntelenül folytatták a portyázást és háborúskodást s így történt, hogy a bosznai szandsákokban levő *Jajcsa* nevű vár — mely Magyarországnak egyik rendkívül erős, híres és jelentékeny vára volt s melyet a szent harcz magasröptű sólyma, a boldogult Mohammed szultán, nagy sereggel elfoglalt ugyan, de a gonosztevő gyaurok a 868. évben ⁵⁾ ismét kiragadtak az iszlám hiveinek kezéből és 76 évig ⁶⁾ volt a gonosz hitetlenek lakóhelye — mondom, a nevezett vár könnyű szerrel elfog-

¹⁾ Ferdi eme fejezetben, a 933. évi Ramazán hó elején (1527. június) történt események után, a következőkben *Cserni Iván* (a fekete ember) garázdálkodásait beszéli el, illetőleg azt, hogy a július végén a Maros bal partján Szőlőnél (Arad és Lippa közt) Szegeden szenvedett veresége után ráciz népe kiköltözött a Szerémségbe. Cserni Iván szerepléséről a többi török írók nem tudnak.

²⁾ Az eredetiben: *szeref*.

³⁾ T. i. 934. télén. A 934. év = 1527. szept. 27—1528. szept. 14.

⁴⁾ Uds bégleri.

⁵⁾ 868. = 1463. szept. 15—1464. szept. 3.

⁶⁾ Helyesen 66 évet kellett volna mondania.

laltatott a bosznai szandsákbég, *Khoszrev* bég, által.¹⁾ Ezenkívül a szemendirei és uzvorniki²⁾ bégek is elhódítottak a gyauroktól több várat a szirémi vilájetben, úgy hogy nem volt olyan divánülés, melybe a végek bégjeitől örömhír és hadi zsákmány nem érkezett volna.

(V. 146a—147.)

(*Hoberdanacz és Weichselberger követsége 1528-ban.*)³⁾

A lengyel, velencei és német hitetlenek fejedelmeitől követek érkeztek ide nagy ajándékokkal. Ajándékaik és leveleik a szultán környezetének közvetítésével a meghallgatás helyéhez jutván, mindegyikük a rangjához illő tisztelettel fogadtatott és visszabocsáttatott országába. De a német királytól jött követ helytelen beszéde⁴⁾ miatt megfenyítés és megszegyenítés czéljából jó időre elzárattott; majd az állam oszlopai közbenjárásával hibáinak lajstroma áthúzatot a megbocsátás tollával és a többi követekhez hasonlóan visszabocsáttatott országába.

¹⁾ A többi egykorú írók nem említik *Jajcza* elfoglalását. A későbbiek közül *Pecsevi* így adja elő a dolgot: Egy gyaur Jajczából *Khoszrev* bég vojvodáihoz ment és azt az ajánlatot tette nekik, hogy a régi kapunál hágesók segélyével bevezeti őket a várba. A vojvodák tüstént értesítették a bégét, de nem várták be megérkezését, nehogy a gyaurok idő előtt megtudják a dolgot, hanem a nevezett helyen egy éjjel elfoglalták a várat, úgy hogy mire *Khoszrev* bég *Jajcza* alá érkezett, ott már a diadal hírére vette. (I. köt. 130.)

²⁾ Azaz *Zvornik*. Az I. kötetben lévő íróknál *Izvornik*.

³⁾ Mintán a szerző elmondja, hogy a szultán 934., vagyis 1528. tavaszán kiment egy nyaralóra Anatóliában és ott vadászattal tölté idejét, — így folytatja, a mint következik.

⁴⁾ Az eredetiben: dseváb-i-nászeváb. Hogy milyen volt *Hoberdanacz* beszéde, arra nézve l. Szalay I.: Adalékok a magy. nemzet történetéhez a XVI. században (Pest, 1859.) 129—140. l. *Pecsevi* ezt írja erről a követségről. E közben Németország királyától, *Ferdinánd*-tól is jött követségben egy átkozott, a ki előbb *Jajcsa* kapitánya vala. Ámbár békét kért, mégis nagyon elbizakodottan viselte magát, sőt azt mondta, hogy, ha a padisah visszaadja az összes hódítmányokat, Magyarország birtokáért bizonyos mennyiségű ajándékot fognak küldeni. Midőn a padisah értesült e gögősségről, nagy haragra gerjedt és hozzá fogott a hadi készülődéshez. A követtől pedig ilyen tartalmú levelet küldött: ha van benne [t. i. *Ferdinánd*-ban] egy kis férfiaság, várjon engem Bécsnél; mert ellene megyek az iszlám hadseregével. (I. 131.)

(VI. 148--163a.)

Ez a fejezet az időközben Magyarországon történt dolgokat adja elő, a melyek miatt harmadízben indított háborút Bécs vára és Németország¹⁾ ellen.

Előbb már följegyeztetett az események lajstromába, hogy a világhódító hadsereg hatalmas támadása következtében halálát lelte Magyarország királya, a *Laos* nevű hitetlen. Mivel nem maradt utána alkalmas fia és így az ország üresen hagyott: a magyar bánok egyike, Erdély vilájetének kormányzója, a *János* nevű bán, azon föltétellel, hogy adót fizet a világ menedékhelyeként szereplő padisahnak,²⁾ a budai trónra ült, a többi bánok pedig meghódolván neki, a maguk törvényei szerint királylányá lőn. E közben Németország és Alamán királya, a gonosz *Ferendus*, sereget vezetvén Magyarországra a nevezettet elűzte, Budun szék-várost és az alája tartozó országrészt elfoglalta, a maga bánjainak és embereinek adományozta s azután követet küldött a világ menedékhelyeként szolgáló udvarba. A követ az Istentől őrzött Kosztantinie városába érkezvén, az állam oszlopai a megillető tiszteletben részesítették, de mikor adót kívántak tőle, ezt megtagadta, sőt felhatalmazásán kívül eső szavakat mondott és fecsegett. A követnek helytelen beszéde előterjesztetvén a meghallgattatás helyén, e miatt a padisah haragja lángra gyúlt s fenséges buzgalma arra ösztönözte, hogy nagy hadsereget vezetve szűkké tegye a tág világot a gonosz *Ferendus*nak és megszerezze magának a hit érdekében folytatott háború érdemét.

Az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a padisah parancsa következtében hozzáfogtak az anyagok beszerzéséhez és a hadsereg felszereléséhez. Az Istentől őrzött birodalom bégjeihez meteor-gyorsaságú hírnökökkel az egész világnak szóló rendeletet küldettek. A végek bégjeihez legfelsőbb parancs ment, hogy csináltassanak hajókat. A végvidékhez közel eső tartományokba embereket küldtek, hogy azábokat és evezőöket szedjenek össze a dunai hajókra. Rumili vilájetben élelmi szereket gyűjtöttek és a szemendirei magtárba szállították. Az akindsi bégek parancsot kaptak, hogy toborozzanak akindsikat; Anatoliba pedig alkalmas emberek küldettek olyan határozott útasítással, hogy tevéket béreljenek a hadszertár és élelmi szerek szállítására. A had-

¹⁾ Nimcse memleketi, t. i. Ausztia; mert a német birodalom = *Alamán*.

²⁾ Ezzel szemben l. »A török hódítás kezdete« cz. dolgozatomat. Századok, 1893. évf. 572—575. l.)

járat egyéb szükségleteinek és anyagának beszerzésében és előteremtésében is rendkívüli szorgalmat tanúsítottak.

Ez a fejezet a hatalmas világbíró ő felségének az említett hadjáratra indulását adja elő. (149.)

A próféta futása után való 935. év ¹⁾ tavaszán a padisah parancsa következtében a rumilii és anatólii tartományok összes bégjei elindultak tartózkodási helyeikről teljes felszereléssel s az iszlám többi hadai is fölkerekedtek a föld minden részéről. Rúm, Karamán, Diarbekir, Miszr és Sám ²⁾ béglerbégjei pedig a legfelsőbb parancs értelmében összegyűjtván a kormányzásuk alatt lévő tartományok katonaságát, otthon maradtak tartományaik őrzésére és a határok elzárása végett.

Emez öröndetes napok egyikén, Redseb hó végén, ³⁾ a felséges világbíró jóságának tengere hullámszába jövén, Ibrahim pasa nagyvezir irányában kiváló kegyességet mutatott, a mennyiben az összes igazhivőknek s Arabia és Adsem valamennyi bégjeinek szer-leskerévé ⁴⁾ nevezte ki, dobbal és zászlóval ajándékozta meg, jövedelmét harminczszor 100.000 akcséra emelte s az ügyek megoldásának és kötésének hatalmát kezébe tette le, mikről legfelsőbb iratot adott át neki. ⁵⁾

Sábán havának elején ⁶⁾ egy szerencsés napon a legfelsőbb parancsnál fogva *Kászim* pasa rumilii béglerbég dobbal, zászlóval s nagy pompával és méltósággal kiindulván Kosztantinie városából útra kelt és a hadsereg összegyűjtésén fáradozott. E közben Musztafa pasa második vezir a kölcsöntárgyul vett életet visszaadta a hitelező halálnak, s a padisah legmagasabb kegyéből *Ájász* pasa harmadik vezir neveztetett ki második vezirrre, ennek helyére pedig *Kászim* pasa rumilii béglerbég lépett a veziri méltóságban. A rendkívüli kitüntetés örömhírért megvinni meteorgyorsaságú futár küldetett hozzája, a ki midőn a nevezett pasát *Edrene* környékén megtalálta, ez a szandsákokat a rumilii ketkhudával és defterdárrel *Filibe* felé küldte, maga pedig e helyről visszatért a boldogság udvarába s elfoglalván helyét a vezirség párnáján, a padisah elé bocsáttatott

¹⁾ Azaz 1528. szept. 15—1529. szept. 4.

²⁾ I. az I. fejezethez írott 4-ik jegyzetet.

³⁾ Redseb vége = 1529. ápr. 1—9.

⁴⁾ Szer-lesker = szer-aszker, szerdár = hadvezér, fővezér.

⁵⁾ Ezt a iratot, vagyis *berátot* Dselálzáde fogalmazta, a mint ő maga említi. Ennek egy részletét l. Hammernél III. köt. 79—80. l.

⁶⁾ Április 10—20.

kézsókra. A rumilii béglerbégség pedig Ibrahim pasa nagyvezir kezében maradván, így ennek ügye is rendben volt. E közben a padisah parancsa értelmében az anatólii hadtest is megindult a gelibolii átkelőhely felé s mindenfelől mozgásba jött a győzelmes hadsereg, mint a forgó égbolt.

Az említett év Ramazán havának 2-án,¹⁾ mely hétfői nap volt — mikor az égen trónoló király, t. i. a világot bevilágító nap, felülve az ég lovára, kilépett a láthatár kapuján s arcának fényétől megvilágosodott az egész föld — Szulejmán ő felsége oldalára kötvén drágakövekkel díszített kardját s fölülvén a hatalom szelgyorsaságú paripájára, dobok pörgése és trombiták harsogása mellett, mely felhatott a csillagos égig, a Venusig és Mercuriusig, félelmet gerjesztő tömeggel és megszámlálhatatlan sokasággal együtt kiindult Kosztantinie városából és azon nap menvén *Halkali-Bunar* nevű helyen szállott meg, hol a felállított sátorok csúcsai az eget, a napot és holdat érték.

A következő napon e helyről elindulván, néhány napig állomásról állomásra mentek s egy szerencsés napon *Edrene* városa lőn a sátorok és csapatok táborhelye. Itt az állami kincstár megérkezéséig 10 napot időztek. Miután az anatólii hadtest is megérkezett, diván tartatott, mely alkalommal a béglerbégek és a többi bégek az igazság divánjába jövéen, a szultán ő felségének nagy ajándékokat nyújtottak át s azon szerencsében részesültek, hogy a padisahnak kezét csókoztak. Az állam fontos ügyeinek elintézése után erről a helyről is elindulván, néhány napon át mentek állomásról állomásra s miután áthaladtak a zagarai kerületen, *Filibe* városába érkeztek, mikor is ennek környéke lőn a sátorok táborhelye. Itt egy hétig pihentek, mi közben a Ramazán hónap elmúltával Sevvál újjholdja lőn látható az égen s a kis bajram ünnepe alkalmából az imádkozás és alamiznaosztogatás vallásos kötelessége s a látogatás és ajándékozás önkéntes jótéteménye²⁾ gyakoroltatott. Az állam oszlopai, a birodalom nagyjai és a birodalom diszére szolgáló bégek a padisah elé járultak kézsókra, s hogy az ünnep alkalmából üdvözljék, mire ünnepi lakoma következett a padisah kegyességéből.

E napok egyikén egyszerre orkán támadt, mely terhes fellegeket hajtott s az eső néhány napig úgy szakadt az égből, miként a hegyi patak ömlik. Ilyen módon rendkívül sok eső esvén, a hegyekből és völgyekből rohanó vizek

¹⁾ Május 10, egyezőleg a harmadik Naplóval.

²⁾ Amannak neve: *vádsibát*, emezé pedig: *neváfil*.

kiárasztották a *Merics* folyót, mely elvitte a hidat; a hadi nép közül sok embernek sátora és málhája a vízben maradt. Második nap megszűnván az áradat, a hídnak lerombolt helyeit kijavították. A rumilii bégek, kik ezalatt Szófiánál gyűltek össze, megindultak Belgirád felé.

A győzelmes hadsereg a nevezett helyről fölkerekedvén s az említett hídon átkelvén, folytatta útját Szófia felé. Majd pihenve, majd menetelve átvonult a *Kapulu-Derben-den* és *Ikhtimán* mezejére érkezett. Innen is tovább menve Szófia mezejére veté megérkezése fényét és *Szófia* városa lőn a győzelmes zászlók centrumává, a mennyiben körülötte ütötték fel a sátrakat. Miután a győzelmes hadsereg e helyen 4—5 napig időzött és pihent, innen is tovább indult. E napon a legfelsőbb parancs következtében a janicsár és anatólii hadtest elvált a szultáni tábortól és mindegyik más úton, külön-külön haladt, hogy a lapályokon és hegyeken a tömegek sokasága miatt bekövetkezhető tolongás és zavar elkerültesse. A szerencsés világbíró ő felsége pedig a magas udvar szolgálival az országúton haladt *Nis* felé, majd pihenve, majd menetelve s miután elhagyta Sehirköjt és átment hegyeken és szorosokon, *Nis* vidékére veté megérkezése árnyékát. Egy napi pihenés után innen is elindult s egy-egy állomáson nem sokáig időzve folytatta útját Belgirád felé. *Aladsa-Hiszárral* szemközt átkelvén a *Mura*¹⁾ vizén, több napi út után végre egy szerencsés napon²⁾ *Belgirád* vára lőn a győzelmes zászlók centrumává, melynek környékén táborba szállott.

Mielőtt a hatalmas padisah ide érkezett volna, a Száva vizén hajóhidat csináltak, mely az állam oszlopainak találó terve és dicséretes szorgalma következtében néhány nap alatt elkészült s legelőször a rumilii hadtest vonult keresztül rajta. Zil-kade havának közepén a világbíró ő felsége is átkelt rajta a győzelmes csapatokkal és Szirém tartománya lőn a sátorok táborhelye. Utána vonult át az anatólii hadtest, az akindsik serege és a győzelmes hadseregnek összes fegyverneme. Ez alatt diván lévén, a rumilii bégek nagy ajándékokat nyújtottak át a padisahnak és azon szerencsében részesültek, hogy kezet csókoltak neki. A padisah parancsából a végvidéken lévő folyók partjain csinált hajók ide szállíttatva már Belgirád és Szemendire alatt álltak. Miután az Istentől őrzött birodalomból összeszedett azábok és evezősök megérkeztek s a határvidéki várak

¹⁾ T. i. Morava.

²⁾ A Napló szerint július 17-én.

azábjai és martoloszai is ide hozattak: e nevezett hadi népből mindegyik hajóra evezősök és harczosok rendeltettek s ágyúval, puskával és más hadi eszközökkel mintegy 500, *sajka* nevű hadihajó szereltetett föl, melyeknek mindegyike az aranyos fegyverektől és sokszínű zászlóktól olyan volt, mint egy-egy virágos kert tavasszal. Továbbá 400, *donbáz* nevű nagy teherhajóra is rendeltettek evezősök és a Szemendirében felhalmozott élelmi szereket ezekre rakták. Bizonyos számú hajóra pedig faltörő nagy ágyúkat és *badsaliska*¹⁾ ágyúkat raktak a szemendirei és belgirádi ágyúkból. Mindezen hajók a belgirádi révhez jöven, a tengerrel vetekedő Tuna folyó hátán egy hatalmas hajóhad mutatkozott.

A legfelsőbb rendelet következtében e végvidék védelmezése és a híd őrzése végett Okhri szandsákbégje hagyatott Belgirádban egy csapat emberrel. Miután egyéb fontos ügyek is elintéztettek, tovább indultak a nevezett helyről olyan formán, hogy a Tuna hátán a hajók, a szárazon pedig a győzelmes csapatok folytatták útjokat, mint a zúduló áradat, a *Dirava* vize felé. Néhány napi út megtétele után Zil-hidse havának 1-én²⁾ a Dirava folyó melléke lón a szultáni táborhely, hol a hadseregnek fegyverzet osztatott ki; a hadrendező emirek levetették ünnepi ruhájokat és harczy mezt öltöttek; a csillogó víz módjára hullámokat verő ezredek és csapatok ragyogó és aranyos fegyverzetükkel szikrázó tűzzé változtak át. A nevezett Dráva³⁾ vizére is hajóhíd csináltatván, a győzelmes hadsereg átvonult rajta. Miután már senki sem volt hátra, a legfelsőbb utasítás következtében a híd leromboltatott és így az összeköttetés elvágatott, a győzelmes hadsereg pedig folytatta útját a mihácsi mező felé.

A második állomáson a nevezett mező lón a győzelmes zászlók centruma s annak térsége a sátrak táborhelye. Diván tartatván, az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a boldogság udvarába gyűltek össze s a tengernyi hadsereg

¹⁾ Ennek az ágyúnak a neve alább Ferdinél így is van: *badsaliska*, Szinán csausnál *bazsaluska*, a későbbi írónál pedig, nevezetesen Szelánikinál és Pecsevinél *badaluska*. Ezek között a *badsaliska* az eredeti alak, melyről azonnal ráismerhetünk eredetére, a *Basiliske* ágyúnévre. Már 1522-ben, Rhodus elfoglalása alkalmával, 12 *badsaliska*-ágyújuk volt a törököknek, melyek vasgolyót lőttek. (Hammer III. 627.) Szinán csaus az 1543. évi háborúban olyan *badsaluskákat* említ, melyek 10 okától fölfelé 1 mázsa vasgolyót lőttek. Leír egyet, mely 32 mázsa ércből készült, hosszúsága 18 arasz volt és 20 okás golyót vetett.

²⁾ Aug. 6-án.

³⁾ A szövegben tévedésből *Száva* olvasható.

is lóra ülve mozgásba jött. 300-nál több mennydörgésszavú, villámhatású ágyú állítatott fel két oldalon. 12,000 janicsár puskásan és 20,000 kapukhalki arab lovakon, teljes fegyverzettel állítatott fel a tavaszi virágos kerthez hasonló sorokban és ezredekben a szultáni sátor körül; továbbá a 30,000 főből álló anatólii hadtest, a 60,000 főnél többre rúgó rumilii hadtest s a 60,000 akindsi is sorokat és ezredeket alkotott. A különböző színű zászlóktól, az aranyos fegyverektől, a festett íjjaktól, a drágakövekkel kirakott kardoktól és tegzektől a mező és síkság a paradicsomi évszak díszét mutatta. Ezen a napon az iszlám hatalmának megmutatása céljából lón kifejtve ilyen pompa, minthogy *János* király, a ki előbb Erdély bánja volt, a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba jött s a kézsókra bocsáttatás szerencséjében részesülvén, Magyarország kormányzása reá bízott adófizetés mellett.

A következő napon e helyről is tovább indult s miután néhány napon át folytatta útját több vizen és hidon történt átkeléssel: Zil-hidse havának végén egy szerencsés napon nagy pompával és méltósággal *Budun* városához érkezett,¹⁾ melynek egész környéke a sátorok és csapatok táborhelyévé alakult át.

Azonban Budun várát Németország királya, *Ferendus*, tartván elfoglalva, minden oldalról meg volt erősítve ágyúkkal és puskákkal s a benne levő magyarokon kívül Németországból²⁾ is jött a védelemre 1000 puskás gyaur. A várban levő gyaurok, erejökben bízva, nem adták fel a várat, hanem az ostobaság tintájába mártott tollal a megmenekülés és függetlenség képét rajzolva képzelődésük táblájára, szembezállottak.

Azon napon, melyen a győzelmes sereg — mely a csata napját többre becsüli a nász-éjszakánál — megérkezett: a várba zárkózott hitetlenek, a próféta felséges parancsára való tekintettel, előzetesen felszólítottak a meghódolásra, de mivel nem engedelmeskedtek a felszólításnak, rögtön hozzáfogtak a nevezett vár ostromlásához. Miután minden oldalon ágyúkat állítottak fel meteriszek mögé, a győzelmes hadsereg négy napig éjjel-nappal harczolt az alávaló gyaurokkal, mialatt a harcz és öldöklés tüzét rendkívül élesztette és szította. Az ágyúk és puskák tüzének füstje villámtól terhes felhőkké változott, az elröpített nyilaknak pánczélfúró vashegyei mint olyan szikrák mutatkoztak, melyek a gonosz

¹⁾ A Napló szerint szept. 3-án.

²⁾ Az eredetiben: Nimcse dijarindan, azaz Ausztriából, nem pedig a német birodalomból, mert az = Alamán.

gyaurok hatalmának szárnyát égették. A negyedik nap reggelén a rettenthetetlen sereg összeszedvén minden erejét, nem várta meg, hogy a fal beomlásával rések támadjanak, hanem több helyen rohamot intézett és mindenfelől fölmászott a falra létrák és nagy szögek segélyével. A feslett erkölcsű hitetlenek, a mennyire tellett tőlük, ellentálltak és védekeztek s úgy küzdöttek, a mint kellett. De végre legyőzettek a gonosz természetű gyaurok, a dicső sereg mint ömlő áradat rohant be és ama tévelygő csoportnak legnagyobb részét kardra hányta, leaprította.

A janicsárok hadteste e győzelemmel végződő hadjáratban ajándékot követelt magának a padisah kegyességéből. Ez okból ezen a napon közülök többen merészen fölemelve fejüket, Ibrahim pasa nagyvezírre támadtak fegyveresen, a pasa pedig nem bátorzkodván szembeszállni velök, haragjuk elől egy templom udvarára menekült s miután itt bízatta őket, lecsillapodott a haragjuk.

A kardok élétől megmenekült gyaurok életüket féltve megfutottak s a várba ¹⁾ zárkóztak, honnan kegyelemért esedeztek. A padisah lemagasabb kegyessége segítője lévén az említettek állapotának, nem utasította vissza kérelmüket, hanem kegyelmet adott nekik. Így a nevezett vár a 936. év Moharrem 4-ik napján ²⁾ a padisah hatalmába kerülván, átadatott János királynak.

Azonban a páratlan padisah ő felségének e hadjárat-tal az volt a szándéka és célja, hogy Németország királyát, ³⁾ az átkozott Ferendust megfenyítse, sőt az említett átkozottnak piszkos testétől megtisztítsa a föld színét, hogy többé még nyoma se maradjon. Ámbár ekkor a nap már a mérleg jegyébe lépett s a hadjáratra nem maradt alkalmas idő, mivel a melegség kezdett hidegre változni s az idő az őszi és téli évszakra fordult: mindamellett a győzelmes világbíró ő felsége nem törődött a téllal s hősiességéből eredő okos és szilárd elhatározása arra serkentette, hogy a nevezett átkozottnak székhelyéül szolgáló Bécs nevű híres város ellen induljon, összes hatalmát szétszórja s a maga erejét és értékét megismertesse.

Moharrem hónapnak első felében megindult Budunról s a Dunán a hajóhad, szárazon pedig a győzelmes sereg haladt Bécs városa felé, mint a fel nem tartóztatható végzet és a zúduló áradat. A tű fokához hasonló szoros úton

¹⁾ Az eredetiben: *szeráj kaleszi*, vagyis a tulajdonképpeni vár, a hol a királyi palota volt.

²⁾ 1529. szept. 8.

³⁾ Nímcese királi.

és hidakon s veszélyes helyeken és mocsarakon átkelve több napig mentek, mi közben a kegyelmet nem ismerő tömeg az állomások hátrahagyásában olyan gyorsaságot tanusított, hogy a reggel szürke paripája mindig lépést tartott az est peji lovával. A tengerhez hasonló hadsereg ilyen módon 15 napon át sietvén, a nevezett hónap 23-ik napján¹⁾ nagy pompával és méltósággal Bécs városára vetette megérkezése árnyékát, mikor is annak egész környéke a sátorok és csapatok táborhelyévé lön.

Bécs városa Németországnak legnagyobb és legszebb városa vala, de most a feslett erkölcsű hitetlenek a falon kívül levő várost saját kezükkel fölgújtották és lerombolták, maguk pedig kénytelenségből a kerített városba menekültek. Mikor a nevezett városhoz érkeztek, az átkozott Ferendusnak már nyoma sem volt.

Mikor az oroszán vadászatra indul,
Elfut előle a farkas, bármilyen bátor legyen is.

Azonban tudomására jutott a padisahnak, hogy a feslett erkölcsű hitetlenekből bizonyos számú sereg zárkózott Bécs várába s ez okból azt gondolván, hogy akkor az átkozott Ferendus is a várban van: ennél fogva a győzelmes hadsereg 15 napig vívta a nevezett várat.

Miután a város falát aknákkal 4—5 helyen a földdel egyenlővé tették, az alávaló hitetlenek töredelmes hangon kegyelmet kértek; s mivel a várbeliek közül fogott nyelvektől megtudta a padisah, hogy az átkozott Ferendus nincsen a várban: a vár lakóit megajándékozta legmagasabb kegyelmével.

De a szerencsés világhódító ő felsége, hogy a hit érdekében folytatott háború érdemét megszerezze és a nevezett átkozotton bosszút álljon, az akindsik hadait szétküldte Németországnak minden részébe, mely országot szétében-hosszában eltiportak a lovak lábai. A hajókon levő pusztító sereg pedig a Duna folyótól északra eső országrészben rabolt és rombolt; a kisebb és nagyobb városokat, falvakat, helységeket, a merre csak mentek, fölégették és lerombolták a bosszuállás tüzével és a pusztítás árjával. Ama viruló szép országot elborította a lovak által fölvert sötét por; a házak és paloták porrá és hamuvá lettek; a győzelmes sereg az előtálatlakosokat, férfiakat és nőket, kisebb és nagyobb gyermekeket, foglyaiv átevén elhajtotta, jószágait és élettelen javaikat elrabolta, a gonosz természetű hitványakat egytől egyig kardra hánnya.

¹⁾ Szept. 27.

A páratlan világbíró ő felsége visszaindul székhelye felé. (161.)

Midőn az isteni segítség forrásának megnyílásával a szent harc vágya kielégített és a nevezett átkozotton ilyen módon bosszút állt: az említett év Száfár havának 12-ik napján¹⁾ a győzelmes hadsereg vizen és szárazon visszaindult az iszlám országa felé s majd pihent, majd folytatta útját. E közben beállván a téli évszak, mindjárt a Bécs alól történt elindulás napján egy terhes felhő jelent meg és vihar támadt; a hegyeket és lapályokat, kerteket és mezőket sötétség borította el; majd nagyon sok hó esett és a föld színe az ezüstlemez képét mutatta. De a győzelmes hadsereg a tél zordonságával mit sem törődve rendkívüli gyorsaságot tanúsított a napi menetekben.

Rebi-ül-evvel havának elsején²⁾ Budun városa lőn a győzelmes zászlók centruma, hol a legfelsőbb parancs következében a várossal szemközt egy hajóhid építettett a Duna vízen keresztül. Miután a győzelmes sereg átkelt az említett hidon, *Varadin* vára felé folytatta útját. De mivel Magyarországnak minden része már két ízben elpusztított az iszlám hadserege által s így a Duna folyó melléke is lakatlanul és míveletlenül maradván, élelmi szer nem volt található: ennél fogva a szultáni hadseregben nagy szükség és drágaság uralkodott; az élet épülete megfosztatván a jólét és szükségletek díszétől, sok ember és állat pusztult el. A mint ez az állapot kezdett fenyegetővé válni, a hadsereg gyorsabb menethez kezdve éjjel-nappal folytonosan útban volt.

Ilyen módon rendkívüli gyorsasággal folytatván az utat, tíz állomáson keresztül *Varadin* vára elé érkezett, hol a győzelmes hadsereg a szükség hegyszorosából a megkönnyebbülés téres síkságára érven, ember és állat eleséget talált. E közben a magas diván münsijei e nevezetes győzedelmet mosusz-illatot árasztó tollal papirtekercsek lapjaira irták, melyeket midőn meteorgyorsaságú futárok és alkalmas emberek széthordtak a földnek lakott részeire, elterjesztették a jó illatot s vele a föld lakóinak szagló érzékét csiklandozták.

E helyen a padisah megérkezése előtt hajóhidat ver-

¹⁾ Október 16.

²⁾ November 3. Itt nagyon téved az író; mert a szultán a Napló szerint már *október 25-én* Ó-Budához érkezett s november 3-án már *Bács* városa felé járt, úgy hogy 2 nap mulva, nov. 5-én, Péterváradhoz érkezett.

tek a Duna vizén s miután a győzelmes hadsereg átkelt a hídon, néhány napon át Szirém földje lőn a pihenés és menekülés színhelye. Majd a Száva hidján is átkelvén, a győzelmes hadsereg fölött hadi szemle tartatott; azután a világbíró ő felsége kegyességének esője megeredvén, a bégeknek értékes díszruhákat és töméntelen ajándékot adott, a hadsereget pedig elbocsátotta. A mir-i-álemmel a győzelmes zászlókat is birodalma székhelyére, Kosztantinije városába küldvén, egy csoport kapukulival folytatta útját. Hosszabb ideig menve állomásról állomásra, Rebi-ül-akhir hónap végén,¹⁾ egy szerencsés napon, birodalma fővárosára, Kosztantinije városára, vetette megérkezése fényét.

Az igazságos világbíró ő felsége a telet említett székhelyén töltötte és olyan ügyekkel foglalkozott, melyeket uralkodói kötelessége rótt reá. Innen azt a megmásíthatatlan parancsot adta ki, hogy *Őszek* várát helyezték jó karba s az egész szirémi szigetet hódítsák meg. Eme legfelsőbb parancs következtében Őszek várába lovasokból és gyalogokból 3000 főnyi őrség rendeltetett, ágyúval, puskával, egyéb szükséges fegyverekkel és mindennemű kellékkel felszereltetett és így kellőleg megerősítettet.²⁾

(VII. 125.)

(*Buda ostroma és fölmentése 1530-ban.*)³⁾

Ekkor Magyarországból futárok érkezvén ezt az örömhírt hozták. Előbb Németországból és Alamánból 20,000 gyaurlak gyűlt össze gyalog és lovon s Budun várára támadván, ostrom alá fogták. Mikor már jó ideig igen hevesen vívtak ágyúval, puskával, nyíllal: *Szemendire* szandsákbégje mintegy 10,000 emberrel a Duna folyó északi partján gyors menetben a Budunnal szemközt fekvő *Peste* nevű városhoz érkezett. Erre a hitetleneket félelem és ijedtség fogván el, ott hagyták a várát és visszafutottak országukba.

¹⁾ A Napló szerint e hónap 14-én, vagyis decz. 16-án.

²⁾ E dologról *Pecsevi* következőleg ír. Őszek várát, elfoglalása alkalmával, a földdel egyenlővé tették volt. Most a szultán, miután visszaérkezett a fővárosba, azt parancsolta a végek bégjeinek, hogy építsék fel újra Őszeket. Ez megtörténvén. 3000 főből álló őrség rendeltetett a várba s azon kívül oda küldetett Kászim is — a ki később Pécsen a dsámít építtette — mint 500 azabnak agája (I. köt. 152).

³⁾ A szerző elmondja, hogy a szultán 937 (= 1530) telére Kis-Ázsiából visszatért Konstantinápolyba s azután így folytatja.

(VIII. 179—194.)

Ez a fejezet az időközben Alamán országából érkező híreket adja elő, melyek szükségessé tették a negyedik hadjáratot a hitetlenek országa ellen.

Előbb már följegyeztetett az események könyvének lapjára, hogy Német- és Alamán-országok kormányzója, az átkozott *Ferendus*, többszöri kérdés után megfutott a győzelmes hadsereg támadása elől s legtöbb tartományát feldúlva és megalázva eltiporták a lovak lábai. A mint a nevezettnek fejét ilyen csapás érte, Iszpania királya, az átkozott *Karli*, — ki az átkozott Ferendusnak bátyja volt — testvérének helyzetét látva, ő is kérkedni kezdett s ostoba képzelődésében nagy hősnek adva ki magát, kijött országából, s a római pápának és a hitelenség többi ördögeinek szövetségére támaszkodva boldogtalan fejére tette a »korona« néven ismeretes koronát; egyszersmind olyan célból, hogy testvérét segítse, Alamán-országba ment, a tengerre 80 hajót küldött s a hitetlenek országaiban pénzt és katonaságot szedett, megfeledekezvén eme mondás értelméről:

»Mikor a hangyának szárnya nő,
Vége lesz szerencsétlen életének.«

Midőn e hír a végek bégjeinek futáraitól a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba érkezett és a padisahnak tudomására jutott: az egyedül boldogító iszlám hit iránt való buzgalomból engedelmeskedvén eme csodahatású parancsnak: »Harczolatok a bálványimádók ellen mindnyájan«, magasztos törekvése arra ösztönözte, hogy nagy sereget gyűjtván Alamán-országba menjen és megmutassa hatalmát Iszpania királyának is.

Az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a padisah parancsának engedelmeskedve azonnal hozzáfogtak a szent harcz előkészítéséhez, az anyagok beszerzésével és a hadsereg felszerelésével foglalkoztak. Ahmed bég kapudánhoz megmásíthatatlan parancs érkezett, hogy a galatai arzenálban levő hajókból 80 gályát elkészítve induljon el a tengeren. Továbbá emberek küldettek szét azon erélyes parancssal, hogy a hajók felszerelése végett azábokat és evezősöket szedjenek össze az Istentől őrzött birodalomban. Így a szárazon és tengeren szükséges hadiszerek napról-napra nagyobb mennyiségben készítették el.¹⁾

¹⁾ Itt elbeszéli a szerző, hogy *Seref* bég, Bitlisz kormányzója fellázadt és szövetekezett a persákkal. Szulejmán tehát Ulama pasának adta a bitliszi béglerbégséget s melléje rendelte a karamániai, rúmi,

A próféta menekülésének ideje után a 938. év ¹⁾ tavaszán, a padisah parancsa következtében, a rumili és anatolii béglerbégek kormányzása alatt levő tartományok bégjei és a győzelmes csapatok teljes fegyverzettel megindultak tartózkodási helyeikről. A végek bégjei a Duna folyón menendő hajókat csináltatták, az akindsi-bégek pedig akindsik gyűjtésével foglalkoztak . . . Majd a magas udvar szolgálai és a janicsárok is megtették a hadi készülődést. 300-nál több mennydörgés hangú ágyú készítettetett el; a hadi szer-tár, a szükséges fegyverzet és a többi kellékek beszereztet-tek. A hadi költség előteremtésére defterdár s Kosztantinie városának őrizetére egy szandsákbég neveztetett ki.

Miután az ügyek elintéztettek s a készülődések véget értek, az említett év Ramazán havának 20-ik napján ²⁾ — mikor a világ koronás királya az ég paripájára felülve kilépett a láthatár kapuján s hatalmának fényével sétvervén és elüzvén a sötétség hadát, zászlaját kitűzte keleten — Szulejmán ő felsége övére kötvén drágakövekkel kirakott kardját s felülvén a szerencse szélgyorsaságú paripájára, dobok pörgése és trombiták harsogása közben — mely a csillagos égig, sőt a Venuson és Mercuron felül hatott — félelmet gerjesztő csoporttal kiindult Kosztantinie városából. Azon nap *Halkali-Bunár* nevű helyen szállott meg, hol a sátrak csúcsai a holdig nyúltak fel. A következő nap elin-dult e helyről s miután néhány napon át egymasután hagyta el az állomásokat, egy szerencsés napon *Edrene* városa lőn a sátrak és csapatok táborhelye. Itt egy hétig időzött, mialatt diván tartatott, mely alkalommal az anatolii bérlerbég és a többi hadrendező bégek a boldogság udvarába jöven, nagy ajándékokat nyújtottak át a szultánnak és kezét csókoltak neki. Miután az állam fontos ügyei mind elintéztettek, a nevezett helyről tovább indult és néhány napi menet után *Filibe* városára vetette megérkezése árnyékát, melynek kör-nyéke táborhelylyé változott át. Néhány napi pihenés után innen is elindult s több napon át hegyeken és lapályokon folytatván útját, *Szófia* mezejére vetette megérkezése fényét, mely alkalommal az Istentől őrzött Szófia a győzelmes zász-lók középpontjává lőn. Néhány napig itt is pihent, azután

zulkadri, sámi és diárbekri béglerbégeket, hogy ezek segítségével verje le Seref béget. Ulama tehát 50.000 emberrel ostromolta Bitlisz várát, de az oda érkező Seref bég elől meghátrált Amidig és elbocsátotta a csapatokat. Ennek hírért Szulejmán a hadjáratról visszatérése alkalmá-val a Szerémségben vette. — Ezek elmondása után következőleg folytatja.

¹⁾ 938 = 1531 aug. 15 — 1532 aug. 2.

²⁾ Ez a nap 1532 április 26, *péntek*. A negyedik Napló szerint azonban egy nappal előbb, 25-én, csütörtökön indult el a szultán.

innen is elindulva folytatta útját és *Sehirköj* elhagyása után *Nis* környékére érkezett. Majd ezt is elhagyván és a *Mora* vizén átkelvén, több napi út után, egy szerencsés napon, *Belgirád* vára lőn a győzelmes zászlók középpontja, környéke pedig táborhelylyé változott át.

Itt csatlakozott a szultáni táborhoz a krimi khánsággal megajándékozott Szeádet Giráj khánnak testvérével *Kaffából* érkezett 10,000 tatár, kik ördögi erejűek, div-fajzatok, gyorsak, mint a szélről hajtott felhők; nem keresnek eleséget, hanem a mi nyilaik hegyére kerül, azt eszik. Mielőtt a szerencsés padisah ideérkezett volna, a Száva vizére hajóhidat építettek és először a rumilii hadtest vonult át rajta. Zil-kade hónap végén¹⁾ a páratlan világbíró ő felsége is szerencsésen átkelt a csapatokkal, utána pedig az anatólii hadtest és az akindsik serege. Miután a győzelmes hadseregnek minden osztálya átvonult az említett hidon, ama tartomány földjét teljesen ellepték az emberek és állatok s a föld színe a sátrak csillagsokasága miatt az égbolt képét mutatta. Ezen a helyen 10 napnál tovább időzván, diván tartatott, mely alkalommal a rumilii bégek a padisalmak nagy ajándékokat nyújtottak át és kezet csókoltak neki.

E közben *Alamán* és *Firantsza*²⁾ fejedelmeitől követekek érkezvén, egy szerencsés napon diván tartatott, mely alkalommal az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba mentek s a győzelmes hadsereg csapatai is mozgásba jöttek, mint a háborgó tenger hullámai. 300-nál több mennydörgéshangú ágyú állíttatott fel két oldalon; 12,000 puskás janicsár és 20,000 kapukhlalki arab lovakon, hindi *sabtákkal* és teljes fegyverzetben a szultáni sátor körül állott sorokban és ezredekben; a 60,000 főből álló rumilii, a 30,000 főnyi anatólii és az 50—60,000-re rúgó akindsi sereg szintén sorokat képezett ezredenként s a különböző színű zászlóktól és az aranyos fegyverektől egy tavaszi kerthez hasonlított a föld színe. Miután az iszlám hatalma és méltósága ilyen módon be lőn mutatva, az említett hitetlenek követői a boldogság udvarába bocsáttattak s ajándékaik és leveleik az uralkodó elé jutván, az állam oszlopai részéről mindnyájan az őket megillető fogadtatásban részesültek s azután visszabocsáttattak országukba. Majd a Duna folyón úszó hajók is főszereltettek harcosokkal, fegyverekkel, élelmi szerekkel és egyéb kellékekkel s azután teljes pompával és nagy szám-

¹⁾ A Napló szerint 23-án, vagyis június 27-én.

²⁾ Azaz Franciaország.

ban megindultak *Budun* felé, miközben a sajkák sokasága egészen elborította a víz színét és a rajtok levő vörös zászlók az esthajnal képét varázsolták elő.

Miután a hadjáratot illető fontos ügyek mind elintéztettek, a világhódító ő felsége elindult e helyről és néhány napi menet után *Bögürdelen* átellenébe érkezett s áldozó ünnep¹⁾ levén, a vallási szokások, szertartások és ajándékozások gyakoroltattak, vendégségek adattak és a világ népe megelégedett vala. A szent ünnep után innen is eltávozott és néhány napig tartó menet után *Ószek* vára lón a győzelmes zászlók középpontja, melynek egész környéke táborhelyiyé változott. E helyen négy napig időzött, mi alatt a boldogság udvarába tartozó hadi népnek fegyverzet, ú. m.: páncél, vért, khaftán,²⁾ sisak, kard és csatabárd osztatott ki s az egész tájék olyan volt a csillogó és aranyos fegyverektől, mint a világitó tűz. E közben a venediki bég fia³⁾ — ki vezíri minőségben vala a magyar király mellett — a világ menedékhelyeül szolgáló udvarba jövén jelentést tett az ország állapotáról és mivel tudatta a magyarországi jelesebb bánok közül való *Pirin Petri* nevű bánnak némely vétkei, ez elzárattott Belgirád várában.

Ószek várától északra a *Tirava* vizén hajóhid építtetett s miután a hadsereg csapatonként átvonult a hídon, Magyarország déli részén folytatta útját Alamán-ország felé. Egy-egy állomáson nem sokat késve, sőt inkább rohanó árvíz-ként haladva a 939. évi Moharrem elsején⁴⁾ a Németország határán folyó, *Akszu* néven⁵⁾ ismeretes nagy folyóvizhez érkezett, mely vizen keresztül az akindsi sereg már előbb hidat épített. Miután a győzelmes hadsereg az említett hídon is átkelt, épen úgy rohanta meg az ellenséget, mint az angyalok sújtották meteorokkal az ördögöket.

A gyauroknak ama várai közül, melyeket a győzelmes hadsereg érintett útjában, egy várnak lakói sem merészeltek ellentállni, hanem mindnyájan meghódolván, feladták várait és szolgálatra kijöttek a hadsereg elébe. De a mint az *Akszu* vizén történt átkelés után a harmadik állomáson, *Köszeg* nevű várral szemközt állapodott meg. e várnak hitetlen lakóit megszállta a tévelygés ördöge és dolguknak szomorú végét nem gondolva meg, ellenszegültek, sőt a szul-

¹⁾ T. i. a *kurbán-bajrám*, vagy nagy bajrám Zillídhse 10—12-ikén.

²⁾ I. ezt a szót főntebb a II. fejezetnél jegyzetben.

³⁾ T. i. Gritti Alajos.

⁴⁾ Aug. 3.

⁵⁾ *Akszu* (szó szerint: fehér víz, f. folyó) = Rába, A Napló egy helyen *Rama*-nak nevezi.

táni táborra ágyúgolyót lőttek. Ez okból Ibrahim pasa nagyvezír a nevezett várat ostrom alá vette a rumilii hadtesttel.

Ez a fejezet Köszege várának megvételeét adja elő. (189.)

Egy szerencsés napon a rumilii hősök a nevezett várat, mint a holdat az udvara, körülfogták s miután minden oldalon zarbuzanokat állítottak fel meteriszek mögé, hozzákezdtek a víváshoz. Az alávaló hitetlenek pedig erősen megvetve lábukat a makacsság talaján, ágyúval, puskával forró olajjal és nyíllal harczoltak ellenük. Így mind a két részről nagyon szitották a harc és küzdelem tüzeit, melyben a villogó kardok mintegy felcsapkodó lángok, a nyilak pedig szertelhulló szikrák valának.

Ilyen módon tizenöt napig tartott a harc és tusa, mialatt a hit harczosai közül többen meglelték a vértanúság dicsőségét. Minthogy a vár alapja és árka leért a vízig, nem volt lehetőség aknák ásására s ezért rohamra alkalmas réseket sem lehetett nyitni. Végre az állam oszlopainak találó terve következtében az a parancs adatott, hogy a vár árkait fel kell tölteni fával. A győzelmes sereg tehát a legfelsőbb parancs értelmében lovaival és szolgálival kivágott és összevagdalt fát hordatott — mivel ezen a vidéken kő nem volt található — és azzal eltöltötte a vár árkait. A mint a töltés a vár falával egyenlő magasságra jutott és így lehetőség adatott a rohamra: a falak közé zárkózott hitetleneken félelem és ijedtség, zsibbadtság és levertség vett erőt s elveszték reményöket a megmenekülésben, kegyelemért kiabáltak. Mikor így a feslett erkölcsű hitetlenek megalázkodtak, ezen jeles mondás értelmében: »A megbocsátás a győzelem alamizsnája« — kegyelmet kaptak. A várlakói kijöven, átadták a várat s arcukat a boldogság udvarának porához dörzsölték.¹⁾

Az ostrom kezdetétől fogva húsz napig időztek a nevezett vár alatt;²⁾ azután fölkerekedvén e helyről, az óriási hadsereg kiáradó folyam módjára előzőnlötte Németországban minden részét s a bosszúállás tüzevel fölégette és a rombolás árjával elpusztította. Egy ideig ilyen módon folytatván útját, Száfár havának elején³⁾ Alamán-országba jutott és egy nagy, magas havas hegyhez érkezett.

Azonban a páratlan világbíró ő felségének e hadjá-

¹⁾ V. ö. ezzel az I. köt., 355. l. 3-ik jegyzetben mondottakat.

²⁾ T. i. a Napló szerint aug. 10-től 29-ig.

³⁾ Száfár eleje (1—10 napja) = szept. 2—11. A Napló szerint szept. 5-én érkezett a török sereg egy nagy hegyhez.

rattal az volt a célja, hogy Iszpánia királyát, az átkozott *Karlít* megfenyítse.¹⁾ De midőn az uralma alatt levő országból az óriási hadsereg már több tartományt tiport el romboló lábaival és fosztott ki s mégsem akadt nyomára semmiképen sem: *Kászim* vojvoda nevű derék akindsi vezért 5000 emberrel az említett hegytől észak felé küldte, hogy ez tudomást szerezzen és hírt hozzon róla; maga a világbíró ő felsége pedig a hegytől nyugot felé indult el. Mikor a második állomáson 10,000 gyalog és lovas gyaúr észrevétlenül meg akarta lepni a szultáni sátort kísérő szemendirei és bosznai bégeket, a segítő királynak oltalma — mely mindig őrködik — jelen lévén, a nevezett bégek értesültek e szándékról, elébük mentek és megütköztek velök. A feslett erkölcsű hitetlenek azonnal megfutottak a hit bajnokainak támadásai elől, de ezek közrefogván, leöldösték őket, úgy hogy a gyauroknak csak igen kis része menthette meg életét nagy nehezen és gyalázatosan.

Egy sólyom megöl száz fűrt is,
Egy párducz visszafordít száz őzet is.

A győzelmes sereg az említett hegységben kilencz napon át menetelt és pihent s miután néhány magas hegyormon és szoroson átkelt, a *Dirava* vízen keresztül egy *Iszlavin* nevű nagy várhoz érkezett. A vár lakói közül néhány ezer hitetlen kijövéen a falak mögül s hátukat a várnak fordítva és magukat azzal biztosítva harcolni kezdtek. De mikor a hit harcosainak legbátrabbjai közül néhány ezred rájuk rohant, az alávaló hitetlenek megfutamodtak álló helyükről és bemenekültek a falak mögé, de sokan közülök a megsemmisülés porába hullottak.

Még ezen a helyen sem lévén semmi nyoma Iszpánia királyának, mihelyt bizonyossá vált, hogy nem fog szembeállani az iszlám hadseregével, hazafelé fordította útját; s miután még öt napig meneteltek, Ibrahim pasa nagyvezír a maga seregével elválván a szultáni tábortól, Horvátország felé indult,²⁾ a világhódító ő felsége pedig a számtalan

¹⁾ Ezzel egyezően az 1532. évi Napló címe is azt mondja, hogy Szulejmán szultán »*Ispánia királya ellen* indult ki Isztanbulból.« Dsialzáde a VI. fejezet címében a szultánnak »*Alamán* (vagyis a Német birodalom) ellen« indulásáról beszél. Kátib Mohammed az 1532. évi háborút »*alamáni hadjárat*«-nak nevezi, valamint Pecsevi és Szolakzáde is. Az 1545-ki Névtelen azt írja, hogy a szultán ez alkalommal Iszpánia átkozott királya ellen ment Alamán országába (131). Végre Ahmed Vefik szerint remélte a szultán, hogy találkozni fog Karloz imperátorral (91. l.).

²⁾ A Napló szerint a nagyvezír szept. 26-án, Varasdon innen, *Lukovics* váránál, vált el a szultáni tábortól és »vezette az utócsapatot.«

haddal Szirém szigete felé folytatta útját. E közben a győzelmes hadakat szétküldvén a hitetlenek országának minden részébe, azok e virágzó tartományt a harag és bosszú tüzével fölégették, a házakat és palotákat porrá és hamuvá tették, a hitetleneket — férfiakat és nőket, kisebb és nagyobb gyermekeket — a kiket előtaláltak, foglyaikká tevén elhajtották, a gonosz természetű hitvány népet kardra hányták, élő és élettelen javaikat elrabolták.

A győzelmes hadsereg az említett év Rebi-ül-evvel havának elején¹⁾ Szirém vilájetébe érkezett, hol a magas diván münsije e nevezetes győzedelmet mosusz-illatot árasztó tollal papirtekercsek lapjaira írták s meteorgyorsaságú futárokkal és alkalmas emberekkel szétküldvén az Istentől őrzött birodalomba, ezek a kellemes illatot elterjesztették és csiklandoztatták vele az emberek szaglószervét, mire az összes városok és várak földszíttettek, falaik közt öröm lakozott, a földet vigság árasztotta el.

Említettük már előbb, hogy az akindsi vezérek egyike, *Kászim* vojvoda, 5000 emberrel Alamán-ország északi részére küldetett tudomásszerzés és hirhozás céljából. Az említettek, átkelve Alamán hegyén, éjjel-nappal tíz napi útát menvén, a nevezett országot szélében-hosszában előzőnlőtték, mint valami bőszerű áradat. Minden irányban elszéledve az érintett helyeket megrohanták, feldúlták s a harag és bosszúállás tüzével fölégették; a hitetlenek országát olyanná tették, mint a kifüstölt rókalyuk; mindegyiküknek zsebe megtelt zsákmánnyul ejtett kincscsel, a kezükbe került kisebb és nagyobb hadi foglyok száma határtalan volt.²⁾ Mikor azonban vigan és örvendezve töméntelen zsákmánnyal visszaindultak a szultáni táborhoz, útjuk egy hegyszorosozhoz vitte őket, hol a feslett erkölcsű hitetlenek a földi férgekhez hasonlóan összegyűlvén, nagy ágyúkkal és számtalan puskával elzárták útjokat. Mihelyt az iszlám hívei megpillantották a bálványimádókat, ágyúval és puskával nem törődve kardot rántottak s mindnyájan egyszerre rohanták meg őket. Ekkor az alávaló hitetlenek az előttük álló ágyúkat elsütötték s puskáikkal is tüzeltek, úgy hogy a golyók záporosóként hullottak reájuk. Az iszlám serege olyanná változott, mint a jégverte vetés, vereséget szenvedett, legnagyobb része elnyerte a vértanúság dicsőségét s csak igen kis részök

¹⁾ A 939. év Rebi-ül-evvel hónapja 1532 okt. 1-én kezdődött.

²⁾ Hammer szerint Kászim 15—16,000 akindsival az Enns folyón túl elkalandozott Steyer városáig (III, 115).

tudott megmenekülni.¹⁾ E szerencsétlenség hire útközben a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba jutott.

Miután *Öszek* váránál egy napot időzött, tovább indult és Szirém szigetén folytatta útját. Itt az a hír érkezvén hozzá, hogy az átkozott frenkek hajókon *Morába* mentek, annak több helyét feldúlták és elpusztították, *Koron* várát²⁾ pedig elfoglalták: rögtön az a megmásíthatatlan parancs adatott, hogy a szegbán-basi 2000 janicsárral és a Morában levő bégek közül néhány szandsákbég szipáhijaikkal gyors menetben induljanak Koron várához és mentsék fel. Miután néhány napon át Szirém földje szolgált a pihenés és menekülés színhelyéül, átkelt a szávai hidon és Belgirád várának vidéke lőn a sátorok táborhelye. Itt a győzelmes világbíró ő felsége kegyességének zápora megeredvén, az Istentől őrzött birodalom bégjeinek értékes díszruhákat és ajándékokat adott, a győzelmes hadsereget pedig hazabocsátotta. A diadalt hirdető zászlókat is birodalma székhelyére, Kosztantinie városába küldvén a mir-i-álemmel, a páratlan világbíró ő felsége bizonyos számú kapukulival folytatja útját s s jó ideig menvén Rebi-ül-aklir hónap végén Kosztantinie városára vetette megérkezése fényét.

¹⁾ Az akindsiknak ez a veresége Pottenstein és Leopoldsdorf között (közel oda, hol az Enns folyó nyugotra kanyarodik) történt, hol Frigyes palotagróf állta útjokat a birodalmi csapatokkal, szept. 19-én, mikor a szultán már 4 nap óta a Dráva partján, Marburgnál állomásozott (Hammer III. 115). *Katib Mohammed* azt mondja, hogy Kászim 12,000 akindsival küldetett Alamánba s az egytől egyig elveszett. *Pecsevinél* ezt olvassuk: Kászim vojvoda Bofundruk állomástól elküldetett az alamáni hegy keleti oldalára részint akindsikból, részint gönüllükből álló sereggel, a mely némelyek szerint 5000, mások szerint pedig 20.000 főre rugott. Egy hegyszikorából kiérvén, elzárták előtte az utakat a gyaurok és seregének legnagyobb részét leölték. E vereség hírét a szultán már Eszéknél hallotta meg néhány menekültől (I. 166). *Mohammed Eszád*, a »Gülsen-i-meárif« szerzője azt írja, hogy Kászim 12,000 emberrel küldetett be Alamánba, a 937. évben (1530 és 31.) s azok közül egyetlen egy sem menekült meg (I. 552.). — *Istvánffi* szerint Kászim (nála Cassonus) serege 15,000 akindsiból állott és mind elveszett. Azonban más keresztyén írók, pl. Jovius, Megiser, Valvasor és Preinhuber, azt mondják, hogy Kászim seregének csak fele, t. i. 8.000 ember öletett le, a másik fele pedig megmenekült Stájerországon keresztül Firuz vezetése mellett (I. Hammer III. 663.). Végre az 1545-ki Névtelen azt írja, hogy Kászim vojvoda 12,000 ruméliai akindsival volt; a panczélos gyaurok egy hegyszikoránál útját állták és seregének egy részét leölték, a többit pedig elfoglalták (131a).

²⁾ Vagyis *Koroni* Morea félsziget déli részén, a Koroni-öböl nyugoti partján, melyet V. Károly császár tengernagyja, Doria András, foglalt el 1532 szept. 19-én.

(IX. 198a.)

(Békekötés Ferdinánd és Szulejmán közt 1533-ban.)¹⁾

Német- és Alamán-ország királyától, Ferendustól, követelek jöttek²⁾ a boldogság udvarába s alázatos esedezések mellett fegyverszünetet és békét kértek. Kérelmük a birodalom főméltóságai közbenjárásával a meghallgattatás helyére jutván, a világhódító ő felsége nem utasította vissza kérésüket, hanem engedélyt adott a béke megkötésére. Miután a követ diplomát kapott és megillető tiszteletben részesült, visszabocsáttatott országába. Így a tévelygők csoportja és az iszlám hívei között három évig meg lón szüntetve a harc és ellenségeskedés.

(X. 209a—210.)

(Gritti Alajos megöletése 1534-ben.)³⁾

E szerencsés napokban⁴⁾ a Magyarország királya mellett vezíri minőségben levő venediki bég fia. *Lovize* -- ki a magas portának alkalmas és hű szolgálja volt s a kinek közbenjárásával szokták előterjeszteni az adófizetésre hajlandó bálványimádó királyok a hitetlenek országaira vonatkozó ügyeket az állam oszlopainak — némely fontos ügyek elintézése végett 3000 emberrel⁵⁾ Magyarországra indult. Mikor Oláhországon keresztül *Bogdán* határára érkezett, ott Bogdán vojvodája, az ostoba pogány — ki az őszinteség útjáról letérve s az ördög sugallatára hallgatva fejedelemségre törekedett — barátságot és szövetekezést színlelve, de valójában élete ellen törve az ama környéken levő hitetlen fejedelmekkel szövetekezett és együttesen sereget küldvén ellene megölték.⁶⁾

¹⁾ Miután a szerző elbeszélte a 939. év telén, vagyis 1533 elején történt eseményeket, következőleg folytatja.

²⁾ Záray Jeromos és Scepper Kornél.

³⁾ Miután leírta a szerző Szulejmán szultán hadi készülődését Persia ellen az 1534. év tavaszán, elindulása előtt következőleg folytatja.

⁴⁾ T. i. Szulejmán elindulása előtt, azaz június 13-ika előtt.

⁵⁾ Horváth M. szerint 1000 lovas, 1000 gyalog és 200 janicsár kíséretében.

⁶⁾ Ezután folytatja a szerző, hogy Szulejmán szultán elindult a persiai hadjáratra 940. év Zil-hidse elsején, vagyis 1534 június 13-án. — Alább, a 280a. levélen, azt mondja Ferdi, hogy éppen Gritti megöletése Péter moldvaországi vajda által, volt az egyik oka Szulejmán 1538. évi moldvai hadjáratának, a másik ok pedig az, hogy Péter vajda, ámbár adófizetője volt a portának, de alattomban mégis jó

(XI. 247a—248.)¹⁾*(Szlavóniai várak elfoglalása 1536-ban.)*

A szemendirei és bosznai bégek is háborút viseltek a hitetlenek országában, névszerint Szirémbe és Horvátországban s nehány erős és jelentékenyebb várat elfoglaltak. Mikor e győzelmek híre jelentetett a boldogság udvaránál, ezek is a kegyesség különféle nemeiben részesültek és kormányzói jövedelmük fölemeltetett.

(XII. 250a.)

(Pozsega elfoglalása.)²⁾

Ezen a télen is mindenfelé több diadalt arattak. A végek bégjei nem hagyván föl a háború-viseléssel, a hitetlenek várai közül elfoglaltak néhány erős várat. Így a Szirémbe levő, *Poziga* nevű terjedelmes tartomány a szemendirei szandsákbég, Mohammed bég, dicséretes buzgalma által meghódíttatott és az Istentől őrzött birodalom tartományaihoz csatoltatott.³⁾

(XIII. 253a—254a.)

(Klisza elfoglalása 1537-ben.)⁴⁾

A bosznai liva határán levő erős várak közül való a *Kilis* nevű jelentékeny vár, mely kemény szikla tetején épült. Már jó ideje, hogy a német és alamánországbeli hitetlenek közül egy gonosz csapat a nevezett várat tartózkodási és menedékhelyül választotta magának és ártalmára volt az ama végvidéken levő műszülmán harczosoknak. A padisah parancsa következtében az említett várral szemben *Szalan* nevű⁵⁾ elpusztult vár helyére egy erős vár építtetett s a

barátja és szövetségese volt a portával ellenséges lábon álló országok fejedelmeinek.

¹⁾ Ferdi az 1536. év közepén történt események előadása közben így folytatja, a mint következik.

²⁾ A 943-ik év, vagyis 1536/7 telén történt események elbeszélése közben a következőket írja.

³⁾ Pozsega elfoglalását Jajha pasazáde Mohammed bég által, a későbbi írók közül *Pecsevi* is megemlíti egy-két sorban (I. köt. 200.)

⁴⁾ A szultán 1537 tavaszán alsó Olaszország ellen készül (az u. n. avloniai hadjáratra) s mielőtt elindulását elbeszelné Ferdi, a következőket írja.

⁵⁾ T. i. *Salona* Dalmatiában.

bosznai vitézekből derék harcosok és hadi eszközök küldetvén bele, a gyaurok elől elzárattott az út, melyen segítség és élelmi szer juthatott hozzájuk.

Most a tengeren és szárazon 20,000 gyaúr jött és megtámadta az említett *Szalan* várát. Az ama végvidék őrizetével megbízott harcosok közül pedig 5000 ember rögtön összegyűlvén, a várat megtámadó tévelygők ellen ment és harczba bocsátkozott velők s mivel az Isten segítsége közel volt, az iszlám serege győzelmet aratott, feslett erkölcsű hitetleneket összeszúzta, legnagyobb részöket kardra hányta. A nevezett Kilisz várának útjai teljesen el levén zárva s a benne levő hitetlenek nem remélvén segítség és élelmi szer érkezését, félelem és levertség szállta meg őket, úgy hogy megszökvé üresen hagyták a várat, a hit harcosai pedig bevonulván birtokukba vették. Mikor e győzelem híre a bosznai bégnek egy derék vojvodája által a világ menedék helyéül szolgáló udvarba jutott, a hirt vivő futár a padisah legmagasabb kegyében részesült, a bosznai bégnek jóvelme pedig fölemeltetett.¹⁾

(XIV. 258a.)

(*Szapolyai követe Szulejmánnál 1537.*)²⁾

Miután a *Merics* hidján átvonult és elhagyta *Csirmen* mezejét, *Filibe* városa lón a győzelmes zászlók középpontjává, egész környéke pedig a sátorok táborhelyévé alakult át. Itt két napig állomásozott,³⁾ mialatt Magyarország fejlődésétől, *János* királytól, egy követ érkezett ide nagy ajándékokkal. Miután ajándéka és levele a vezírek közbenjárásával a padisah elé jutott, maga pedig megillető tiszteletben és fogadtatásban részesült, visszabocsáttatott országába.

(XV. 271a—273.)

Ez a fejezet az a közben Szirém vilájetében lefolyt háború történetét adja elő.

Főntebb már följegyeztük az események lajstromába, hogy a győzelmes hadsereg hajókon átkelt *Púlia* tartományaiba s azt feldulván és elpusztítván megalázta az átkozott iszpaniaiakat. A keresztyén nemzetek közül való Német- és Ala-

¹⁾ L. a megfelelő helyet Dseláldénál.

²⁾ Ferdi abban a fejezetben, melyben Szulajmán útját beszéli el Avlonába (= Valona) 1537-ben, a következőket írja.

³⁾ Szulejmán Naplója szerint 1537 június 7-én és 8-án s János király követe 8-án volt itt.

mán-országok királya, az átkozott *Ferendus*, a ki Iszpania fejedelmének testvére, ennek segíteni akarván, a hitetlenek országából egy derék hadsereget gyűjtött össze és *Kocsián* nevű bégjét szerdárként, Szirémbe küldötte. Mikor a szemendirei szandsákbég, Mohammed bég — a kitől nyerték az ama végvidéken levő hitbajnokok vitézségüket és rettenthetetlen bátorságukat — értesült e dologról, hirt adott az aladsa-hiszári, uzvorniki és bosznai szandsákok bégjeinek s mindenféle embereket küldött; azután Belgirádnál átment a szirémi vilájetbe, ott sereget gyűjtött és az említett átkozottak ellen indult.

Az átkozott Kocsián pedig 200 nagy *badsaluska* ágyúval és zarbuzánnal, 40,000 egészen vasas és páncélos, válogatott lovassal s 10,000 gyalog puskással Szirém vilájetébe ütött és több helyet elpusztított. Mikor *Öszek* vára közelébe jött, az iszlám serege is megérkezett s elől és hátul támadva, húsz napon át folyt a harcz és védekezés, mialatt a hit harcosai a hitetleneknek egy *Bakik-oglu*¹⁾ nevű híres bégjét elejtették s levágott fejét a boldogságos udvarba küldték. Ekkor a hitetlenek seregén erőt vévén a félelem és levertség, meg a koplalástól is elgyengülvén, állomásukat elhagyva, megfutottak országuk felé.

Egy szerencsés napon az iszlám serege Isten segélyével összeszedvén minden erejét, megtámadta az alávaló hitetleneket; az átkozott gyaurok pedig szembeszállva ágyúval, puskával, lándsával s nyíllal harczoltak és védekeztek. A küzdelem árja kiöntött, a harcz tüze olyan nagyon égett, hogy a villogó kardok lángoknak, a lándsák és nyilak pedig szerzettség hulló szikráknak mutatkoztak. Végre a szerencsés győzelem csillaga feljövén az isteni segítség láthatárára, az alávaló hitetlenek vereséget szenvedtek; legnagyobb részük a lándsák, nyilak és kardok martalékává, egy részük pedig bilincsekbe vert fogolyjá lett. A feslett erkölcsű hitetlenek ágyúi és szekerei szétszóródva maradtak, ládáik és málháik feltörtettek, házi szerek és holmijaik szétszórattak s a tenger nagyszerűségével vetekedő hadsereg megrakodott töméntelen zsákmánnyal.

Ennek a győzelemnek hire a szemendirei bég futáraitól akkor érkezett a boldogság udvarába, mikor a szerencsés világbíró ő felsége *Vardar* környékén vadászva, *Szelánik* felé megindult.²⁾

¹⁾ Azaz Bakik fia, t. i. *Bakics Pál*.

²⁾ T. i. az 1537. évi avlóniai hadjáratról hazatérőben. Szulejmán Naplója szerint a szultán október 6-án volt Vardar-nál, 7-én pedig

A szirémi vilájetben vivott csata alkalmával életben hagyott hitetlenekből Mohammed bég, szemendirei szandsák-bég tetőtől-talpig vasba öltözött 1000 gyaurt küldött a fiával és más alkalmas emberekkel. Ezek a közben ¹⁾ megérkezvén, megfordított zászlóikkal bemutattattak a szilárd alapokon nyugvó diván udvarán, mire a magas udvar népének és a többi győzelmes seregnek örömujjongása a napig, holdig és az égbolt csúcsáig felhatott. Az örömhirt hozók mindegyike jutalomban részesült, Mohammed bég fiának pedig a pozsegei szandsák adományoztatott.

(XVI. 277.)

(*Obrovacz elfoglalása 1537-ben.*) ²⁾

Az átkozott venedikiek közül 15,000-nyi gyaurból álló sereg jött néhány hajón és szárazon a bosznai liva határára és megtámadta a tenger partján levő várak közül az *Obrovids* és *Karin* nevű várakat.³⁾ A hit harczosainak legvitézzebbike pedig, t. i. Boszna bégje, Khoszrev bég, jeles vajvodáival 3000 vitézt és tapasztalt hőst küldött a hitetlenek ellen. Ezek odaérkezvén, szembeszálltak az átkozottakkal, megtámadták és összetörték őket, legnagyobb részöket pedig foglyaikká tették. A hitetlenek jelesebbjeinek és főnökeinek levágott fejeivel együtt az életben hagyott gyaurok közül 300 embert küldtek teljes fegyverzet és pánczélban, a kik e közben ⁴⁾ megérkezvén, megfordított zászlóikkal bemutattattak a magas diván udvarán. Az örömhirt hozó emberek sokféle jutalomban részesültek.

(XVII. 279a.) ⁵⁾

(*Vrana és Nadin elfoglalása 1538-ban.*)

E közben a bosznai liva határán levő és az átkozott venedikiek birtokához tartozó erős várak közül *Ivrana* és

Szaloniki állomáson. — A szerző ugyanezen fejezetben, miután elbeszélte, hogy a szultán visszaérkezett Konstantinápolyba és a következő telet (1537/8) ott töltötte, így folytatja a 276. levélen.

¹⁾ T. i. télen, mikor Szulejmán szultán Konstantinápolyban volt.

²⁾ A szerző Katziáner vereségének elbeszélése után következőleg folytatja.

³⁾ *Obrovacz* és *Karin* Dalmátiában, Zárától keletre. — Pecsevi is megemlíti mindkettőnek elfoglalását 944-ben, amazt *Obrovidsa*, emezt *Kadin* néven említve (írási hibából قادين van nála قارين Karin helyett). Azt is megjegyzi, hogy mind a két várban megfordult, mikor a kirkai szandsák bégje volt (I. köt. 193 és 199).

⁴⁾ T. i. 1537 telén, mikor a szultán Konstantinápolyban volt.

⁵⁾ Ferdi az 1538. évi május végén és június elején történt események elmondása után következőleg folytatja.

Nadin nevű jelentékeny várak és még néhány más vár *Khoszrev* bosznai bégnek szép igyekezete által elfoglaltattak. Mikor e diadalok hírét megvinni Murád vojvoda nevű jeles emberét elküldte, évi jövedelme fölemeltetett, a nevezett Murád vojvoda pedig szandságot kapott.¹⁾

(XVIII. 326 és 331.)

(*Ferdinánd követei 1539-ben.*)²⁾

Eme szórakozást és üdülést nyújtó napokon Franciaország királyának — ki a boldogság udvarának régi, őszinte hive és barátja — továbbá Német- és Alamán-ország királyának követei is jelen voltak és szerencsekívánat kíséretében többféle értékes és szép ajándékokat hoztak a padisahnak. Az említett követek számára hely jelöltetett ki az ünnepség színterén s onnan szemlélték és bámulták a minden nap látható nagyszerű mutatványokat.³⁾

E szerencsésen végződő napokban Német- és Alamán-ország királyától, az ostoba *Ferendustól*,⁴⁾ követ érkezett a boldogság udvarába, a ki békét kért. Mikor ajándéka és alázatos levele az állam oszlopainak közbenjárásával a padisah elé jutott, ez megszabott adó föltétele mellett engedte meg a béke megkötését. Miután a követ az állam oszlopai által megillető fogadtatásban részesült és megkapta a három évi békekötés legfelsőbb okmányát, visszaszállított országába.⁵⁾

(XIX. 335—336a.)

(*Szapolyai halála után történt események.*)

E közben a végek bégjeinek embereitől az a hír érkezett a boldogság udvarába, hogy Magyarország fejedelme,

¹⁾ Pecsevi is megemlíti röviden ennek a két várnak elfoglalását (I. 193) s azt mondja, hogy Klisz vára, továbbá a nevezett két vár és még néhány kerület a boszniai szandsákból külön szandsákká alakított és ennek bégjévé neveztetett ki Murád vajda.

²⁾ Ferdi abban a fejezetben, melyben Szulejmán két fiának, Bajezidnak és Dsihangirnak körülmetélése alkalmával 1539 november második felében tartott ünnepségeket mondja el, ezt írja.

³⁾ Alább, a 331. levélen, mikor elvégzi az ünnepségek leírását, így folytatja.

⁴⁾ Az eredetiben: Ferendus bi-hús. A »bi-hús« (ostoba, esztelen) jelző természetesen csak azért van alkalmazva, hogy rimeljen a Ferendus névvel.

⁵⁾ Ferdinándnak ez a követe Laszki Jeromos volt, a ki — a mi forrásaink szerint — csak hat hónapi fegyverszünetet tudott kieszközölni a portán (Horváth M. 1871-ki kiadás IV. k. 114).

János király meghalt. Nyomban utána a végek bégjeitől az a hír is a magas küszöbhez jutott, hogy Németország királya, *Ferendus*, a szerződést megszegvén, az előbb kötött béke ellenére 20,000 lovasból és gyalogból álló gyaurs sereget küldött be Magyarországra, a mely több helyet elfoglalt, *Peste* várát megvette és *Budun* várát ostromolja.

Mikor ez a hír a padisah fülébe jutott, azonnal bátorító izenetet küldött János király felségének,¹⁾ ki *Budun* várát őrizte; egyszersmind vitézséggel és bátorsággal megáldott végvidéki bégek közül tiz derék bég, szipáhijaikkal és egyéb katonaságukkal együtt a Budun várában levők segélyére rendeltetett, az említett bégek szerdárjává a szemendirei szandsákbég, Mohammed bég, nevezetvén ki, mint a ki a birodalom végvidékén levő hitbajnokok vitézségének és rettenthetetlen voltának kútforrása vala. E határozott parancsok megbízható csausokkal küldettek.

Magyarország előbbi fejedelme, a megholt János király után három éves fia maradt.²⁾ Ettől e közben egy előkelő követ³⁾ jött a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba, a ki drágaköveken, értékes kelméken és különféle ajándékokon kívül 30.000 vert aranypénzt és egy mázsa tiszta ezüstöt hozott ajándékol. Ajándéka és levele a vezírek közbenjárásával a padisahhoz jutván, az említett követ kézcsókra bocsátatott. Magyarország János király fiának adományozta-

¹⁾ Bizonyára azt a csaut érti itt a szerző, a kit Szulejmán azért küldött Budára, hogy megbizonyosodjék róla: csakugyan maradt-e János királynak fiú gyermeke s a kiról Verancsis a következőket írta Szalánczi Jánosnak 1540 okt. 12-én: »Adjecerunt nuncii, caesarem Turcarum diu dubitasse, an Joannes rex filium reliquisset . . . eamque ob rem Budam oratorem misisse, ut id dubii animo eximeret . . . oratorem vero . . . reginam bono animo esse jussisse . . . verbo *Solymani* caesaris juravisse, quod idem caesar hunc, hunc puerum, Joannis regis filium *Hungariae regem fecisset et in protectionem suam accepisset*, quodque neminem alium Hungaris, quamdiu viveret, regnare ac praeesse vellet.« (Verancsics összes munkái VI. k. 151.)

²⁾ Az eredetiben: *ücs jasinda bir tñf oglu*. Ebben téved Ferdi; mert János-Zsigmond, a ki 1540 július 7-én született, még csak 3 hónapos volt, mikor az említett követek — Verbőczy és Eszéki János — Konstantinápolyba érkeztek, illetve október 9-én megjelentek a divánban. — Vagy talán úgy érti Ferdi a kornak meghatározását, hogy akkor volt a királyfi 3 éves, a mikor ő írt. Ha így áll a dolog, szerzőnk 1543 közepén (július) végezte be munkáját s ez az 1542. év végével végződött, de semmi esetre sem Pest ostroma elbeszélésének kezdetén, egy megkezdett mondat közepén, a mint a ránk maradt bécsi másolatban látjuk.

³⁾ Helyesen mondva kettő, t. i. Verbőczy István és Eszéki János pécsi püspök.

tott adófizetés föltétele mellett s követével megküldetett a legfelsőbb okmány.¹⁾

Utána Németország királyától, az átkozott Ferendus-tól is jött egy követ²⁾ a boldogság udvarába, a ki adófizetés föltétele mellett *Budun* várát kérte. Mikor helytelen beszéde a meghallgattatás helyére jutott, a padisah haragjának tüze lángra gyúlt s az említett követ megdorgáltatván, némi időre elzárattott, végre az állam oszlopai közbenjárására engedélyt kapván, visszabocsáttatott országába. A padisah komoly elméje pedig abban állapodott meg, hogy Edrene városába megy telelni és Magyarország megvédelmezésének és őrzésének ügyét ott fogja elintézni.

(XX. 338a—257.)

(Az 1541. évi hadjárat.)

E közben³⁾ az a megmásíthatatlan parancs adatott ki, hogy a kegyes Mohammed pasa vezir a magas udvar szolgálai közül 1000 lándsás lovassal, 2000 janicsárral és a rumilii hadtesttel, ügyekkel puskákkal és más hadi eszközökkel induljon meg Budun felé és Budun várát mentse föl a feslett erkölcsű hitetlenek ostroma alól. A Tuna és Száva vizek mellékén levő bégekhez pedig megbízható emberektől az a határozott utasítás küldetett, hogy az ama tartományban fekvő szultáni khászok jövedelméből csináltassanak hajókat és a győzelmes hadsereg megérkezéséig a Száva és Dirava folyókon keresztül — a melyek valójában nagy tengerek — építsenek erős és szilárd hajóhidat. A padisah jószágából nem vettetett ki a föld népére élelmi szerek szolgáztatása, hanem legfelsőbb rendeleténél fogva az állami kincstárból 40-szer 100,000 akcse osztatott ki defterekre megbízható embereknek, a kik Rumiliba küldetvén, a kádik segítségével a föld népétől a folyó árban lisztet és árpát vásároltak s régi szokás szerint ígás jószágokat béreltek.

A páratlan világbíró ő felsége pedig, miután 40 napig *Janboli* környékén vadászott, visszaindult a boldogság székhelyére és Zil-kade hónap közepén⁴⁾ szerencsésen Edrene városába érkezett s megszállott a szerájban.

¹⁾ Ez az okmány (Ferdinél: nísán-i-áli-sán) 1540. október 16-án kelt s fenmaradt egykorú magyar fordítása. Közli Szalay L. Adalékok a magy. nemz. tört. 195—197.

²⁾ T. i. Laszki Jeromos.

³⁾ Azaz 1541. február havában.

⁴⁾ T. i. a 947. évben, vagyis 1541. márczius közepén. E vadászaton kíséretében volt Lutfi pasa nagyvezir és Rusztem pasa is.

E közben a legfelsőbb parancs következtében az emírek legbátrabbja, Khoszrev pasa rumilii béglerbég, egy szerencsés napon zászlóval és dobbal, pompával és nagy kísérettel megindult Edrene városából s néhány napi út után Szófia környékére érkezett és ott a hadsereg összegyűjtésével foglalkozott.¹⁾

Ez a fejezet előadja a Budán történt dolgokat és Mohammed pasának elindulását Buda felé. (340.)

Előbb már följegyeztük az események lajstromába, hogy Jahja-pasa-oglu Mohammed bég a Budun várát védelmező s a világ menedékhelyeül szolgáló udvarnak adót fizető magyar nemzet megsegélése végett a birodalom határain lévő bégeknek, szipáhiknak és egyéb csapatoknak, összesen tíz bégnek szerdárává neveztetett ki. E legfelsőbb parancs értelmében az említett bégek a tél folyamán fölkerekedvén, összegyűltek a szirémi vilájetben, azután 10.000 válogatott és kiváló emberből álló sereggel s teljes hadi készlettel hajókon átkelvén a Duna vizén *Dimiskár* vilájete felé,²⁾ ezt a tartományt védelmezték az ellenséges gyauroktól. Ámde ekkor igen kemény és szigorú tél volt; minthogy több napon át esett a hó, a föld színe olyanná vált, mint az ezüst-lemez; a hadi nép lovait, fegyvereit, sátrait és egyéb szereit eltemette a hó, szóval nagy bajban és zavarban voltak. Azonban a segítségre mindig és mindenütt jelenvaló Isten jóvoltából az az egész vidék erdős és fás hely volt, a hadi nép tehát szüntelenül tüzelt és így senki-nek sem lett semmi baja.

Tavaszi felé a nevezett Mohammed bég dicséretes törekvéssel fölkerekedvén azon helyről a vele lévő sereggel, Budun felé indult és a gyaur ellenség kezében lévő *Peste* várát vívni kezdte. Budun várából faltörő *badsaliska* és sajkaágyúkat hozatván, meteriszekbe állította és ezen ágyúkkal lövette egy ideig *Peste* várát. De mikor elfoglalása nem sikerült, visszament a *Dimiskár* vilájetében levő előbbi állomáshelyére és ismét ezt a tartományt őrizte.

¹⁾ Itt folytatólag elmondja a szerző, hogy a szultán tavasszal visszament Konstantinápolyba.

²⁾ *Dimiskár* = Temesvár. Főntebb, a II. fejezet végéhez írott egyik jegyzetben már említettük, hogy a török írók, az első hadjáratok alkalmával, a Dunától keletre eső országrész északi felét *Érdel* vilájet-nek, déli felét pedig *dimiskári* vilájet-nek nevezik. Úgy, hogy itt is a *dimiskári vilájet* elnevezésen voltaképpen Bácskát és Pest megye déli részét kell értenünk. Mert hiszen tudjuk a mi kútfőinkből, hogy ez a végvidéki török sereg az 1540/-ki telet *Kalocsa* környékén töltötte (l. Horváth M. 1871. kiad. IV. 171.)

Mikor ennek a dolognak híre a boldogság udvarába érkezett, ekkor kapott parancsot Mohammed pasa, hogy a nevezett átkozottak elűzése végett induljon meg Budun felé. A szerencsés világbíró ő felsége a birodalom fővárosába, *Kosztantinie* városába ment. a nevezett pasa pedig a hadjárat előkészítése és az iszlám seregének felszerelése végett Edrenében maradt.

Miután a hadjárat szükségletei és a győzelem fegyverei beszereztek, Zil-hidse elején¹⁾ egy szerencsés napon — mikor a kelet királya kitűzte zászlaját a negyedik égen — Mohammed pasa méltósággal és pompával lóra ülven, a szeráj kapujához ment s a győzelmes szultáni zászlók közül kibontván egy aranyos lobogót, dobbal, zászlóval és nagy pompával megindult a szent harc útján. Több napi menet után Szófia környékére érkezett s e kellemes helyen néhány napig időzött és pihent, mialatt ide gyülekeztek a rumili bégek és csapatok a nevezett pasához csatlakozva. Miután megérkeztek az ágyúk és a hadszertár is, eme tartománynak egész határa megtelt a nagy sokasággal.

A fönt említett pasa Szófia környékéről elindulván, több napi menet után átkelt a Száva vizén hajókra épített hídon és Szirém földje lőn a sátorok táborhelye. Ide szállítottak a Tuna és Száva partján csinált hajók s megérkeztek bérelt igás jószágokon szállítva az élelmi szerek is, melyeket az előbb elküldött emberek és a tartományok kádijai gyűjtöttek össze. A padisah parancsából a birodalom véghelyein levő várak azábjából és a végeken lakó s minden terhek alól fölmentett hitetlenekből 10.000 ember hozatott ide, a kik szétosztattak ama 300 *dunbaz* néven ismeretes, nagy teherszállító hajókra, melyekre a megérkezett eleséget rakták. Továbbá 200 »*sajka*« nevű hadihajó szereltetett föl ágyúkkal, puskákkal, egyéb hadi eszközökkel és válogatott harcosokkal s ilyen módon a Tuna vizén, mely tengerhez hasonló, igen jelentékeny hajóhad állíttatott ki.

A győzelmes sereg húsz napig időzött Szirém szigetén. Azonban mikor a Budun várába zárkózott magyarok közül egy ember jött ide és hírül hozta a várbelieknek kimerültségét és végső szükségét: a nevezett pasa nem késett tovább, hanem elindult s midőn néhány állomás elhagyása után a *Dirava* vizén hajókra épített hídon átkelt, a szerencsés sereg úgy rohant a gonoszmívű hitetlenek felé, mint a feltartóztatlan sors, vagy az ömlő áradat.

¹⁾ A 947. évben Zil-hidse hava márczius 29-én kezdődött.

Ez a fejezet az előbbi elbeszélést folytatja. (342a.)

A világbíró ő felsége Zil-hidse havának elején, a mikor szerencsésen Kosztantínie városába érkezett, uralkodói tiszte és szokása következtében naponkint divánt tartván, az állam oszlopai a birodalom fontos ügyeinek intézésével és rendezésével foglalkoztak. A Budun várát ostromló gonosz gyauroknak Német- és Alamán-ország királyától, az átkozott Ferendustól, még 20,000 gyaur jött segítségükre, a kik *Budun* várával szemközt meteriszeket csináltak, nagy ágyúkat állítottak fel és táborukat a köröskörül levert erős czölöpökkel várhoz hasonlóan megerősítették. A mint most a feslett erkölcsű hitetlenek mozgalmának híre a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba és a padisah fülébe jutott, elhatározta, hogy személyesen indul hadjáratra s szélvész módjára érkezvén meg, szétszórja a feslett erkölcsű gyaurok gyűlevész hadát és Magyarországot műszülmán bégeknek adva az iszlámnak egyik tartományává teszi.¹⁾

Tehát a budai hadjáratra szorgosan készülődtek, a vérteteket és pánczélokot fényesítették, az ágyúszekereket, ágyúkat és a többi hadieszközöket és szükségleteket készítették, a hadsereg különféle fegyvernemeit mindenfelé felszerelték. A birodalom fővárosa, Kosztantínie, őrizetére a legfelsőbb rendeletről a rumíli bégek egyike, Viddin szandsákbégje hivatott Isztambulba.

A szerencsés világbíró ő felségének tizedik hadjárata és elindulása Magyarországba. (345.)

A próféta menekülése után a 948. év Száfár havának végén ²⁾ egy szerencsés napon — mikor a nap, mint Dsemsid, az ég lovára ülve kilépett a láthatár kapuján s a sötétség hada szétveretett hatalmának fényétől és zászlaja kitűzetett keleten —: korának Salamona, övére kötve győzedelmes kardját s felülve a hatalom és szerencse paripájára, trombiták harsogása és dobok pörgése közben — mely a csillagos

¹⁾ Itt tovább elbeszéli a szerző, hogy Szulejmán pasa második vezír 3000 janicsárral, 1000 kapukulival, a karamániai, zulkadri-i, rúmi, erzérumi és diárbekri katonasággal Persia határára küldetett vigyázni. Továbbá, hogy Lutfi pasa letétetett a nagyvezírségről s utána Szulejmán pasa neveztetett ki nagyvezírré; Khoszrev ruméliai béglerbég vezírré lőn, ruméliai béglerbéggé pedig Ahmed pasa, előbb janicsár-aga. Az új nagyvezír tehát 1541. május vége felé elindul Kis-Ázsiába. — Ezek után így folytatja előadását a 345. levélen.

²⁾ Végződött 1541. június 24-én.

égig felhatott — az uralkodás tengerének gyöngyei és a khalifaság egének csillagai, t. i. Mohammed és Szelim szultániak kíséretében, félelmet gerjesztő pompával és megszámlálhatatlan sokasággal együtt kiindult Kosztantinije városából, olyan formán, hogy az állam oszlopai, a birodalom nagyjai, a jeles bégek, magas rangú országnagyok és a puskás janicsárok előtte mentek s a tügök¹⁾ csúcsai a csillagos égitestek nyúltak fel; a felséges személye mellett haladó s drágaköves kantárral és nyereggel, aranyos szerszámmal diszített vezetékllovak nyergein levő csíni pajzsok fénylettek, mint a hold; az arany uszkufot viselő szolások aranyos fegyverei ragyogtak, mint a csillagok; a győzelmes zászlók árnyékában gyönyörű lovakon és drága ruhákban haladtak az udvari szolgák aranyozott fegyvereikkel és különféle színű lobogóikkal. Szerencsésen megtevének egy állomásnyi utat, *Halkalı-Binár* nevű helyen állapodtak meg, hol a felütött sátrak sokaságától nem látszott a föld színe. E napon nap nyugtakor egyszerre igen erős szél támadt, mely terhes fellegeket hajtván, a hegyeket és lapályokat, kerteket és mezőket sötétség borította be. Megeredvén az eső, úgy szakadt az égből, mintha öntötték volna, reggelig szünet nélkül esett, úgy hogy a patakok kiáradtak s az egész környéket víz borította. A hadi nép közül sok embernek sátra és pogyása víz alatt maradt és elveszett. Ez okból három napig időztek ezen az állomáson és az elveszett tárgyakat Kosztantinije városából szerezték be újonnan.

A harmadik nap után a szerencsés világbíró ő felsége elindult a nevezett helyről és tíz napi menet után egy szerencsés napon *Edrene* városába érkezett, melynek egész környéke a hadsereg táborozó helyévé változott át. Miután az anatólii hadtest is ide érkezett és a szultáni táborhoz csatlakozott, diván tartatott, mely alkalommal az anatólii béglerbég és a többi bégek a boldogság udvarába meuvén, a padisahnak nagy ajándékokat nyújtottak át és kézsókra bocsáttattak. E kellemes pihenő helyen egy hétig időzött.

Miután a hadjáratra vonatkozó ügyek elintéztettek és a hadi eszközök beszereztek, a legfelsőbb parancs értelmében a janicsárok csoportja, agáik vezetése alatt, a zagrai vilájeten keresztül az Izladi néven ismeretes hegyszoros felé indult, hogy az úton támadható tolongás és fennakadás elkerültesse, a szultáni sereg pedig a rendes országúton haladt Filibe felé, miután átkelt a Merics vizén, Musztafa pasa hídján. A szultáni tábor nyomában az anatólii hadtest

¹⁾ *Tüg* = lófark, mint a törökök zászlója.

is elindulván, mikor így a félelmes nagyszámú hadsereg mozgásba jött, a csapatok ellepték a síkokat és hegyeket, mint a tenger hullámai. Ezután *Filibe* városának környékét — mely Rumili tartományának egyik legjelentékenyebb helye s vidéke igen gazdag és termékeny — érintették a hadseregbeli jószágok patái s egész környéke táborhelylyé lön. Mialatt e helyen időztek és pihentek, diván tartatott, melyben a vezírek a folyó fontos ügyeket intézték el

A szerencsés világbíró ő felsége a negyedik napon erről a helyről is tovább indult és néhány napi menet után a *Kapulu-Derbend* nevű szoroson — melynek némely helyei olyan magasak, hogy a rajtok levő gabonavetést a hold sarlója aratja le, némely völgyei pedig olyan mélyek, hogy a beágyazott gabonát a föld középpontjának barmai nyomtatják el — néhány nap alatt keresztül vonulván a győzelmes hadsereg, *Ihtimán* mezejére veté megérkezése árnyékát. Innen is tovább menvén, *Szófia* mezeje tiszteltetett meg a győzelmet hirdető zászlók árnyékával és Szófia városa, — mely a *Vetos* nevű nagy hegységgel szemközt fekszik s rendkívül kellemes éghajlatú és szívvidámtító város — lön a sátorok és csapatok táborhelye. Itt két napig pihent, azután tovább indult és miután *Schirköjt* elhagyva, átkelt több hegyen és szoroson, *Nis* városa — a mely Rumilinek egyik jelentékeny helye s kellemes éghajlattal és termékeny vidékkel van megáldva — szerencsétetett megérkezésével, mi közben az egész környék szultáni táborhelylyé változott. Itt három napig időzött, mialatt a Frends¹⁾ országok közül való *Firentsze*²⁾ szerdárja, ki a boldogság udvarának régi híve, követet küldött a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba

A negyedik napon ezen állomásról is elindulván, *Aladsa-Hiszár* felé folytatta útját. E győzelmes hadjárat alatt, az állam oszlopainak bölcs intézkedése következtében, a táborban rendkívüli olcsóság volt; az útba eső falvak és szántóföldek mellé pedig alkalmas emberek állítottak örökölt és így senkinek sem tettek kárt, mert a ki csak egy szálnyi kárt is tett a vetésben, 1000 botot kapott érte. A győzelmes hadsereg Aladsa-Hiszár területébe érkezvén s ott átkelvén a Morava vizén, több napi menet után Dsemázi-ül-akhir elején³⁾ *Belgirád* vára lön a győzelmes zászlók középpontja.

¹⁾ Frends = frenk, frengi.

²⁾ Azaz Florencz.

³⁾ Á 948. év Dsemázi-ül-akhir hava kezdődött 1541. szept. 22-én. Látnivaló, hogy itt a szerző, vagy a bécsi példány másolója tévedett az időszámításban. Mert hiszen a szultán az 1541. évi feth-

Miután a janicsárok átvonultak a legfelsőbb parancs következtében a Száva vizén már előbb hajókra épített hidon, egy szerencsés napon a világbíró ő felsége is átkelt rajta és a szirémi földön ütötte föl sátrait. A magas udvar népe néhány nap alatt átvonulván az említett hidon, utána az anatólii hadtest és az akindsik serege is átköltözött s így a győzelmes hadseregnek minden osztálya a túlsó részén gyűlt össze. Itt a vezíri méltóságra emelt Khoszrev pasa a boldogság udvarába menvén, mint negyedik vezír foglalt helyet a divánban és kezét csókolt a padisahnak. E közben a hadi népek az állami hadszertárból fegyverek osztattak ki. ú. m. pánccél, vért, khaftán, lótakaró vért, sisak, kard és csatabárd. Ezután néhány napon át Szirém tartománya volt a pihenés és menetelés színhelye s a szerencsés hadsereg sietve folytatván útját, *Öszek* vidékére veté megérkezése árnyékát. Miután átkelt a Dirava vizén már előbb hajókra épített hidon, olyan sebességgel rohant az ördögökkel czimboráló ellenség felé, a milyen sebességgel futnak a hulló csillagok.

Mikor a Budun várát ostromló átkozottak a szerencsés világbíró ő felsége közeledésének hírért meghallották, csupán ennek hírére is összeomlott kitartásuk épülete és egy sötét éjjel megszökni szándékoztak. De Mohammed pasa — ki a vele levő sereggel a hitetlenek erődített táborával szemben táborozott s már több napok óta élesztette a harcznak és viadalnak mind a két részen lobogó tüzét — idejében értesülvén erről: a hit harczosai megrohanták a feslett erkölcsű hitetlenek erődített táborát, az ott találtakat összetörték és kardra hányták, a gyalog vagy lóháton menekülő átkozottakat pedig úzóbe vevén, leölték. Egy csoportjuk hajókon a Tuna folyó északi partján levő *Peste* vár oldalára igyekezett átjutni, de a halálos rettegésben eszüket vesztvén s nem tudván mit tenni, legnagyobb részük a vízbe vészett. A feslett erkölcsű hitetlenek erődített táborában elszórva

náme és Pecsevi szerint már Rebi-ül-akhir 29. napján, vagyis aug. 21-én — a mikor a Budát ostromló német sereg este és éjjel megfutott — 4 állomásnyira volt Budától (Ferdi szerint Mohácsnál) és aug. 26-án érkezett Budához (Pecsevi, Hammer és Horváth M. szerint.) A szerző, vagy másoló tehát a Belgrádba érkezés idejéül nem Dsemázi-ül-akhir, hanem *Rebi-ül-akhir* elejét, vagyis július 25—aug. 3. napokat akarta mondani. Kitűnik ez abból is, hogy alább azt írja, hogy a szultán Dsemázi-ül-akhir elején, Pecsevi szerint 4-ikén, vagyis szept. 25-én indult el Budáról haza felé. Továbbá abból is, hogy szerinte az ezen évi fethnámét a Szerémségben írták valamelyik állomásán; már pedig a fethnâme végén ez olvasható: »kelt Dsemázi-ül-akhir hóban« (szept. 22—okt. 20.)

hagyott ágyúkon, puskákon s egyéb harczy eszközökön és hadi szereken kívül még a Budun várfalait törő 20 nagy *bedsaluska* ágyú is ott maradt. Azonkívül podgyászaikat és málláikat felbontották, házi szereiket szétszórták és így megtisztították a földgolyót mindezen szeméttől.

Éppen ekkor volt, hogy a páratlan világbíró ő felsége szerencsésen elhagyván a *mihácsi* mezőt, a Tuna folyó partján táborozott s a Tuna vizén számtalan holttest úszott. Megszemlélvén őket, mikor megtudták, hogy azok a feslett erkölcsű hitetlenek piszkos hullái, a győzelmes hadsereg örvendezett és ujjongott.

A harmadik állomásra Mohammed pasától teljes vértetben és fegyverzetben s megfordított zászlókkal mintegy 3000 gyaur küldetett rablánczra verve, kik a szultáni táborhoz közel az úton sorba állíttattak, hogy a padisah megszemlélje őket. Miután a páratlan világbíró ő felsége megszállott sátorában, legfelsőbb parancsából — a többieknek példaadás okáért — lefejeztettek és így a föld színe megtisztult testük szennyétől. Ezen az állomáson a világos elméjű *Ruszem* pasa a padisah legmagasabb kegyéből második vezírré neveztetett ki.

A következő napon, mikor *Budun* vára már egy állomásnyi távolságban volt, Mohammed pasa és a birodalom díszére való többi bégek e méltóságos csapattal lóháton elébe mentek az iszlámvédő padisahnak s mikor felséges személye közelébe értek, mindnyájan leszálltak a lóról és szerencsekíváratuk nyilvánítása végett kézcsokra bocsáttattak. Ezen a napon a Budun várától délre eső kellemes mezőn szállott meg, másnap pedig elindulván ezen állomásról, a vártól észak felé levő mezőt választotta a hadsereg táborozó helyéül. Ide a Tuna vizén úszó hajók is megérkeztek a szultáni táborba s ekkor szárazat és vizet eltöltött a hadi zaj s mozgalom.

Egy szerencsés napon diván tartatott, mely alkalommal az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a boldogság udvarába mentek, a hadsereg különböző osztályai pedig fokozaik szerint felállíttattak sorokban. János király fia engedélyt kapván, a legfelsőbb parancs következtében a boldogságos udvar némely agái elébe mentek lóháton és előkelő embereivel együtt a magas divánba hozták. A vezírek közbenjárásával a szultáni trón zsámolyához dörzsölte arczát és kezét csókolta ő felségének s miután megjelent a padisah kegyes színe előtt, ismét visszabocsáttatott lakóhelyére. Ekkor Budun vára átadatott a hatalmas padisahnak, az ezán a minaretekről felhangzott az égig, a győzelem zászlói kité-

zettek a bástyákra és tornyokra és a város az iszlám szertartásainak színhelye lőn. János király fiának a Tuna folyótól északra fekvő s őseinek birtokában volt Erdély és a dimiskári vilájet jelöltetett ki a hozzátartozó részekkel együtt a legfelsőbb diploma átadása mellett s miután a kegyesség és jóindulat többféle nemeiben részesült, országába küldetett. Ekkor a világbíró ő felsége kegyességének tengere hullámszába jövén, a magas udvar szolgáinak, a janicsárok csapatának és a többi szolgáinak pénzajándékot osztogatott.

Ezalatt Bécs és Alamán-ország királyától, az átkozott Ferendustól követ érkezett s alázatos esdeklései és megalázkodása után kérő levele az állam oszlopainak közvetítésével a meghallgattatás helyére jutott. Feleletül legfelsőbb kéziratot kapott és visszabocsáttatott országába.

A Budun és Peste várában lévő fegyvereken és hadi eszközökön kívül a feslett erkölcsű hitetlenek erődített táborában 200 kisebb-nagyobb ágyú és zarbuzan maradt, melyek a legfelsőbb parancs következtében a katonaság erejével Budun várába húzattak s azonkívül az állami hadszertárból számtalan sok puska és egyéb harci eszköz, továbbá nagy mennyiségű élelmi szer szállíttatott. A lovasokból, várőrségből, azábokból és martalószokból 4000 ember íratott össze napi zsoldon. *Szulejmán* pasa anatólii béglerbég a padisah legmagasabb kegyéből vezíri méltóságra emeltetvén, a buduni vilájet kormányzása reá bízott vezíri ranggal s 2000 tüzér, janicsár és a bölük-khalkiból 1000 válogatott lándsás lovas hagyatott vele őrségül. Egyszer-smind a bosznai, szemendirei, pozsegai, izvorniki, viddini és aladsa-hiszári bégek, szipáhijaikkal együtt a buduni vilájet védelmezése végett a nevezett pasa parancsnoksága alá rendeltettek. A világbíró ő felsége ezen vilájet ügyeinek elintézése végett 20 napig időzött Budun környékén.

Ez a fejezet előadja, hogy a világbíró ő felsége visszatér a birodalom fővárosába, Isztambul városába. (355a.)

Midőn Isten segélyével sikerült a győzelem és amaz ország fontos ügyei elintéztettek, a szerencsés világbíró ő felsége a 948. év Dsemázi-ül-akhir elején elindult Budun vára mellől és azon az úton, melyen jött, visszament a Dirava vize felé. Mikor néhány napi menet után kezdtek átkelni a diravai hídon, az eget felhők borították el és megeredt az eső. Több napig folytonosan esőzván, a Dirava vize megáradt s mint tenger öntötte el a hegyeket és lapá-

lyokat. A hadi népből sok embernek podgyászát és málháját elvitte a víz és sok fáradságot s nélkülözést kellett elviselniök. Azonban a segítségre mindig jelen levő Isten kegyelméből a vezírek a víznek mély részein több helyen erős hidakat csináltattak a katonasággal czölöpökre s azokon a győzelmes hadsereg minden osztálya átkelt Szirémbe, melynek földje több napon át szolgált utazó és pihenő helyül.

Itt a magas diván münsijei leírván e nevezetes győzelmet mosusz illatot árasztó tollal papírtekercsek lapjaira, mikor azok megbízható szolgálkkal szétküldettek a birodalomnak kisebb és nagyobb városaiba, váraiba és helységeibe, a városok és várak földiszittettek, falaik között öröm és vidámság uralkodott s a világ és a világon élők keble eltelt vidámsággal. Különösen a birodalom fővárosa, az istentől őrzött Kosztantinie öltött olyan nagyszerű díszet, hogy minden része a páva farkához és minden szöglete Kausz trónjához hasonlított; lakosai több napon át gondtalan mulatásba merültek a különféle zenészek vidám hangja mellett.

E közben hadi szemle tartása rendeltetvén el a győzelmes hadsereg fölött, a béglerbégek jelenlétében mindnyájan megvizsgáltattak a defter alapján. A világbíró ő felsége kegyességének záporosója megeredvén, az istentől őrzött birodalom bégjeinek és a többi parancsnokoknak értékes díszruhákat ajándékozott, a győzelmes hadseregnek pedig szabadságot adott. Majd a győzelmes zászlók is Kosztantinije városába küldettek a mír-i-alemmel s a világhódító ő felsége bizonyos számú kapu-kulival folytatta útját. Miután átkelt a Száva hídján, hosszabb ideig egyik állomásról a másikra ment, legtöbb idejét vadászattal töltve el az egyes állomásokon. Saban hónap közepén,¹⁾ egy szerencsés napon, — mikor az állam oszlopai, a város lakói, a birodalom nagyjai, a janicsárok hadteste és a többi sereg elébe mentek felséges személyének — Kosztantinije városára vetette megérkezése fényét és megszállott a szerájban.

(XXI. 360.)

(*A két első budai pasa.*)²⁾

A vezíri ranggal Magyarország őrizetére hagyott *Szulejmán* pasa megbetegedvén, mikor a gyöngeség erőtt vett rajta, állapotáról jelentést tett a boldogság udvaránál

¹⁾ A 948. év Sábán hava = 1541. november 20—decz. 18.

²⁾ Ferdi az 1541—42. év telén történt események elbeszélése közben a következőket írja.

s ez okból a magyarországi béglerbégség az egyik rumilii bégnek, *Báli* pasának adatott. A nevezett Szulejmán pasa ezután nem sok idő múlva meghalt,¹⁾ az említett *Báli* pasa pedig a lehető leggyorsabban, egy állomáson sem késve, hanem a villámtól kölcsönözve gyorsaságot, elindult s mikor amaz országba megérkezett, átvette az ügyek vezetését és a dolgok intézését.²⁾

(XXII. 361. és 363a.)

(Az 1542. évi háború.)

A próféta menekülése után a 949. év tavaszán³⁾ Német- és Alamánországból 80.000 lovas és gyalog gyaurból álló sereg indult meg Budun felé. Mikor e dolog híre a magyarországi vilájet béglerbégjének futáraitól a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba érkezett és a padisah fülébe jutott: az a megmásíthatatlan parancs adatott és mondatott ki, hogy a rumilii hadtest és a janicsárok induljanak Budun felé és a gyaurok hadának ártalmát hárítsák el a műszülmánokról. Egyszersmind az anatólii béglerbéghoz és a többi bégekhez is az a határozott parancs küldetett, hogy sietve gyűljenek össze Mikhálds mezején⁴⁾ . . .

Ez a fejezet a Peste várát megtámadó gyaurs sereg csúfos állapotát adja elő. (363a.)

Előbb már följegyeztük az események lajstromába, hogy a Budun várát vívó gonoszmívű hitetlenek legnagyobb része kardra hányatott⁵⁾ s hogy a buduni vilájet műszülmán bégeknek adatván, az egyedül igaz vallás szertartásaival és a próféta törvényeivel boldogíttatott. E körülmény miatt Német- és Alamánország királyán, a gonosz Ferenduson, nyugtalanság és aggodalom vett erőt s a szűgyen és szerencsétlenség következtében az ördög sugallatára hallgatva és dolgának végét nem gondolva meg

(Itt vége szakad a kéziratnak.)

¹⁾ L. Lutfi pasa megfelelő helyéhez írott jegyzetet.

²⁾ A szerző közvetlenül ez után mondja el, hogy a szultán Zilkade hónap elején (kezdődött 1542. február 16-án) vadászni ment Drinápoly vidékére. Az első, magyar származású budai pasa tehát febr. 16-ika körül halt meg Budán,

³⁾ A 949. év kezd. 1542. április 17-én.

⁴⁾ Itt tovább más dolgokról beszél a szerző, mígnem a 363a. levélen ilyen czímmel folytatja megkezdett elbeszélését.

⁵⁾ T. i. az előző 1541. évben.

III.

Dselálzáde Musztafa.

Tabakát-ül-memálik ve deredsát-ül-
meszálík.

(Az országok osztályai és az utak felsorolása.)

A legnagyobb szultánnak legnagyobb történetírója. Nevét a török irodalomban jelentőség tekintetében Kemálpasazáde és Szeád-eddin neve mellett kell említenünk, mint olyan emberét, a ki sok tekintetben csakis ezekkel versenyezhet. Nagy tehetsége, képzettsége, irodalmi működése és sokoldalúsága — mert a történetírón kívül tisztelnünk kell benne az államférfit, törvénytudóst, költőt és azt a stylistát, a kinek nyelvezete sokáig mintaképe maradt az utódoknak — érdemessé teszik arra, hogy a XVI. században kiemelkedő írói triász egyik tagjának tartsuk. Mint történetíró, annyiban jelentékenyebb és értékesebb a másik kettőnél, hogy míg amazok a korábbi idők történeteit írták meg, más előbbi szerzők munkáira támaszkodva s csak néhány év eseményeiről beszélnek úgy, mint kortársak: addig Dselálzáde a saját, közvetlen tudomásait hagyta reánk történeti művében. Mert hivatalánál fogva részt vett Szulejmánnak valamennyi hadjáratában; s ez a körülmény, meg hivatalainak természete (diváni jegyző, rejsz efendi és nisandsi) azt eredményezte, hogy éppen ő volt a leghivatottabb ember a nagy Szulejmán kora történetének megírására, mint a ki az általa elbeszélte események legtöbbjének szemtanúja volt

s az állam minden ügyeiről, a kormány terveiről és a tettek motivumairól legjobban volt értesülve. Az ő tollából került ki az I. Szulejmán korából fenmaradt okmányok, fethnámék legnagyobb része s az ő keze vonása adta meg a hivatalos jelleget és értékességet az ama korbeli fermánoknak és berátoknak.

Dselálzáde Musztafa, vagy amint ő maga írja a nevét: *Musztafa bin Dselál* — akit a kortársak és utódok közönségesen *kodsa nisándsi*, vagy *böjük nisándsi* (a nagy n.) néven ismertek (megkülönböztetésül hivatalbeli utódjától, az 1571 őszén meghalt Ramazánzáde Mohammedtől, mint kücsük nisandsitól) — egy *Dselál* nevű kádi fia, Toszia (a régi Docea Kis-Ázsia északi részén) városában született a XV. század utolsó éveiben. »Előkelő származásánál fogva — mondja Dsemál-eddin — a korabeli leghíresebb ulemák voltak tanítói s mivel a diváni írásban legnagyobb tökéletességre vitte, már I. Szelim uralkodása alatt (1512—1520) fölvétetett a diván jegyzői közé.«¹⁾ A gondos nevelés mellett bizonyít az a körülmény is, hogy Pecsevi szerint másik két testvére is kiváló ember volt. Az egyik — kit névszerint ismerünk — *Dselálzáde Szálih*, szintén munkása volt a történeti irodalomnak s egyebek közt lefordította Dsemál-eddin Mohammed AFINAK »Dsámi-ül-hikáját« (Elbeszélések gyűjteménye) cz. munkáját, melyet ez NIZÁM-ÜL-MÜLKNEK, Melik sah szeldsuk fejedelem nagyvezirének megbízásából írt 1060—1090 között s a mely munka annyiban fontos reánk, magyarokra nézve, hogy ez az első, eredeti török munka, a mely magoknak, a közép-ázsiai törököknek tudomása alapján felsorolja és ismerteti a *török eredetű néptörzseket* s azok között a *magyarokat, besenyőket, khazarokat, úzokat* stb.

Szerzőnk, *Dselálzáde Musztafa*, azután Pir Moham-med pasa, majd 1523-tól fogva Ibrahim pasa nagyvezirek *tükára* volt s ilyen minőségben vett részt az 1521. évi hadjáratban, 1524—25-ben pedig az egyiptomi lázadás elfojtásában. Visszatérte után még 1525-ben kineveztetett

¹⁾ Ajine-i-zurafa, 14a. levél (bécsi udvari kvár Hist. Osm. 223.)

rejsz-efendivé, mely hivatalát 1534 végeig viselte; mert ekkor, a bagdádi hadjárat befejezése után, melyben ő is részt vett, *nisándsivá* lőn. Pecsevi szarvai szerint »versben és prózában kivált kortársai közül« s említett hivatalai alatt végzett működése olyan nyomot hagyott maga után, hogy a fermánokat, berátokat s más hivatalos íratokat még egy század múlva, Pecsevi korában is, az ő stylusának mintájára szerkesztették. — Utóbb említett magas állásában összeütközésbe jött Rusztem pasa nagyvezirrel, a szultán vejével; s ezért, hogy kitérjen előle, 1557-ben lemondott hivataláról. Szulejmán szultán, a ki nagyon megkedvelte ezentúl is meghagyta a 300,000 akcse jövedelmű khász haszonélvezetében, hogy eddigi szolgálatait megjutalmazhassa.

1566-ban Szulejmán utolsó hadjáratában ő is részt vett mint müteferrika-basi; s Egri Abdi-oglu Mohammed Cselebi után (a ki a hadjárat alatt halt meg és Pécsért, Kászim pasa dsámijában temettetett el), II. Szelim trónra lépése alkalmával ismét ő neveztetett ki *nisándsivá* és ezen állásában érte a halál 1567. október havában. Az Ejub városrészben általa épített s »*nisándsilar meszdsidi*« (a *nisándsik* mecsete) nevű mecsetben van eltemetve, két évvel előbb meghalt testvérével, Szálih-hal együtt.

Dselálzáde M. — az Ajine-i-Zurafa nyomán szólva — kiváló ismerője és magyarázója volt az oszmán törvényeknek s mint ilyen, a nagy Szulejmán megbízásából szerkesztett egy *kánun-námét* (törvénykönyv), a melyen egészen Pecsevi koráig igen csekély változtatás történt. — Költői neve *Nisáni* s ezen a néven származik tőle a »*Mevahib-ul-akh-lak*« (erkölcsi ajándék) cz. költemény.

Ami már most nagy történeti munkáját illeti, ez Szulejmán trónra lépésével kezdődik s onnantól fogva nagy részletességgel beszéli el az eseményeket az 1556. év közepéig, úgy hogy a munka a Szulejmán által épített s ez időtáiban befejezett pompás dsáminak, az ú. n. Szulejmánie-nek leírásával végződik. A szerző ezt a munkát — mint az utolsó lapon lévő chronogramm mutatja — a 964. évben (1556. nov. 4—1557. okt. 23.) fejezte be. A fordításunk alapjául szolgált kézirat a *bécsi* cs. és kir. udvari kvtár tulaj-

dona Hist. Osm. 41. szám alatt és folio alakban 369 levélből (737 lap) áll. Ezt a példányt *Ibrahim bin Áli* másolta *Szolnokon* 1575-ben (983. Sábán hó elején) és több színes képpel van diszítve, egyebek közt: *Szabács* (38. l.), *Belgrád* (45. l.), *Buda* (129a.), *Siklós* (248a.), *Esztergom* (252.), *Szeged* (291a.) és a *mohácsi csata* (104. l.)

Előadását a szerző istennek, a prófétának, az első khalifának és az uralkodó szultánnak, I. Szulejmánnak dicsőítésével kezdi s azután, az 5. levélen nevezi meg magát mint szerzőt Musztafa bin Dselál néven. Az 5—7. leveleken »Eme könyv szerzésének oka« czímen a következőket mondja:

»Mikor még diváni jegyző voltam, nyugtalanította elmémet az a gondolat, hogy ámbár minden időben voltak olyan emberek, a kik meg írták a világbíró fejedelemnek tetteit, de közülök egy sem méltatta figyelmére az ama fejedelmek kormányzása alatt levő országok állapotát s így valami új és meglepő volna megírni az oszmán birodalom története mellett lakosainak különböző osztályait, hadi erejét, politikai felosztását, vilájeiteit, várait és városait s közigazdasági viszonyait. Végre elhatároztam magamat ezeknek megírására Szulejmán uralkodásáról már sok könyvet és értekezést írtak, azonban az írók, a nélkül, hogy a dolgok valóságát megvizsgálták volna, csak a hallomásból tudottakat írták meg üres szavakkal és előadási ügyességök fitogtatásával, vagy pedig olyan dolgokat, miket leleményességük talált ki, úgy hogy *Fethallah*-nak »Sahnámé«ján kívül más munka hitelessége nem állja ki a tűzpróbát.«¹⁾

A 7—14. leveleken, következik az egész nagy mű *tartalom-jegyzéke*, úgy hogy munkáját felosztja 30 tabaka-ra (rész) és összesen 375 deredse-re (szakasz; erre vonatkozik a címbe li »tabaka« és »deredse« szó), melynek tárgyai a következők: a szultán udvartartása, az állam legfőbb méltóságai, a hadsereg összes osztályai, a birodalomnak 21 vilá-

¹⁾ Ez a *Fethallah* Persiából jött Szulejmán udvarába, a ki ki-nevezte sahnámetsi-vé (királykönyv-írója) és mint ilyen megírta Szulejmán hódításait a 60.000 verset tartalmazó Sahnámében. Meghalt 1553-ban (Dsemál-eddin: Ajine-i-Zurafa 22a—23.)

jete egy-egy béglerbég alatt, az egész birodalomban levő várak leírása, a hadjárat idején alkalmazott csapatok (műszellem, jaja, vojnák, jürük, dsánbáz, akindsi, tujdsa), a hajóhad, Konstantinápoly, a birodalom szandsákjai, továbbá a 13. tabakában Magyarország, azután Lengyel-, Cseh-, Francia-, Spanyol-, Németország és Ausztria, s végül a 30. tabakában Szulejmán uralkodása 1520-tól 1556-ig. A bécsi kézirati példányban tehát Dselálzáde nagy munkájának csak egyik része van előttünk, míg a többi, az előző 29 tabakát, egy másik kötetre hagyta a szerző. Erről a másik kötetről azonban, a tartalom-jegyzéken kívül, semmit sem tudunk. Kipótolhatatlan kár, ha elveszett, vagy meg sem íródott!

Magyarországnak meghódított része eme tartalom-jegyzék szerint 1556-ig 2 vilájetre volt felosztva egy-egy béglerbég kormányzása alatt, ú. m. a *budai* és *temesvári* vilájetre. A budai vilájet *szandsákjai* a következők: Buda, Szendrő, Zvornik, Veldsterin, Pozsega, Mohács, Sz-Fejérvár, Szeged, Szerém, Hatvan, Simontornya, Esztergom, Koppány, Szegszárd, Siklós. Veszprém, Nógrád és Pécs, összesen 18. A temesvári vilájetben levő szandsákok: Temesvár, Viddin, Aladsa-Hiszár, Parkan¹⁾, Csanád, Becskerek és Lippa, összesen 7. Magyarországon tehát a Száváig 1552 és 1556 közt 2 béglerbég és 18 szandsákbég osztotta a parancsokat.²⁾

¹⁾ Ez a *Parkan* bizonyára nem más, mint *Szolnok*. L. erre nézve a Lutfi pasa utolsó fejezetében írott jegyzetet.

²⁾ Nem lesz érdektelen összehasonlítani ezzel Magyarország hódolt részének felosztását a *XVII. század elején*, Eger és Kanizsa bukása után, úgy a mint Feridun bég okmány-gyűjteményében (II. köt. 403—407.) egy hivatalos följegyzés mutatja:

Budai vilájet Szandsákok: Szendrő, Szerém, Koppány, Simontornya, Sz.-Fejérvár, Esztergom, Nógrád, Eszék, Szécsény, Szegszárd, Mohács.

Temesvári vilájet. Szandsákok: Temesvár, Lippa, Csanád, Gyula, Medova, Janova.

Kanizsai vilájet. Szandsákok: Kanizsa, Szigetvár, Valpó, Pécs, Siklós, Pozsega, Nádazs (Nádasd).

Egri vilájet. Szandsákjai: Szeged, Szolnok, Hatvan, Fülel.

Csak még azt kell megemlítenünk Dselálzáde munkájának tekintélyére és értékére vonatkozólag, hogy a későbbi történetíróknak ez volt a fő forrásuk I. Szulejmán korának tárgyalásában s egyebek közt Pecsevi és Szolakzáde történeti munkájának az a része, mely a nevezett szultán alatt történt dolgokat tartalmazza, alig egyéb, mint Dselálzáde munkájának kivonata.

Később, t. i. 1650-ben, a budai vilájet Hádsi Khalfa szerint a következő *szandsák*okra oszlott: Buda, Esztergom, Nógrád, Szécsény, Fülek, Hatvan, Szolnok, Sz.-Fejérvár, Koppány, Simontornya, Szegszárd, Szigetvár, Pécs, Mohács, Szeged, Szerém és Szendrő.

Végre Nagyvárad bukása, vagyis 1660 után, így volt beosztva a budai és temesvári vilájet:

Budai vilájet szandsákjai: Buda, Szeged, más néven Bácska, Hatvan, Nógrád, Esztergom, Győr, Veszprém, Sz.-Fejérvár, Pécs, Szegszárd, Mohács, Siklós, Fülek, Szigetvár, Simontornya, Koppány, Pétervárad, Eszék és Pozsega.

Temesvári vilájet szandsákjai: Temesvár, Ada-i-kebír (= Nagysziget?), Becskerek, Pancsova, Csanád, Lippa, Szolnok, Janova, Gyula, Nagy-Várad és Modava (? L. Ahmed Vefk: Fezlike-i-tárikh-i-oszmáni, 1871. kiad. 122. lap.)

D s e l á l z á d e.¹⁾

(I. 22. l.)

(I. Szulejmán követe II. Lajosnál 1520-ban.)

Az iszlám országával szomszédos hitetlenek és feslett erkölcsű alávalók közül való magyarok királya, az esztelen *Laos*,²⁾ — a ki faraói gögjével és nimródi képzelődésével mint hatalmas országoknak koronás és trónon ülő királya, az összes keresztényeknek erős védfala s a názareti Messiás hívei között a leghíresebb vala — *Szelim* khán uralkodása idejében, az Adsemet és Arábiát meghódító padisah hatalmas kardjától való félelmében, a háborúból eredő bajok elhárítása végett, több ízben küldött követeket a magas udvarhoz és alázatos hangon békét kért. Azonban az éles szemű és óvatos padisah a követeket elzáratván,³⁾ az irányában mutatott megvetéssel kétségbe ejtette a hitetleneket életben maradásuk fölött. De uralkodása vége felé beleegyezvén az előnyös békekötésbe, követét szabadon bocsátotta és visszaküldte hozzá.

E közben a padisah az isten végzéséből e mulandó életből a más világra költözött s mikor utána *Szulejmán* lépett a birodalom trónjára, ez az örökölt udvariassági czerimónia szokásának megújítása és a béke s barátság alapjainak lerakása végett, a boldogságos udvar szolgálói közül egyik alacsony szolgáját küldte hozzá legfelsőbb írattal. Az átkozott és szerencsétlen végű hitetlen pedig az ördögöt véve útmutatónak és hitelenséggel telt elméjére hallgatva, a hozzá küldött követ visszabocsátásában halasztást és

¹⁾ Dselálzáde abban a fejezetben, melyben Dsánberdi Gazáli lázadását és leverését adja elő, ezt írja a 22. levélen.

²⁾ Az eredetiben: Laos bi-hús. Az »esztelen« (bi-hús) jelző itt is csak a rím kedvéért használtatik, mint a *Ferendus bi-hús* kifejezésben.

³⁾ A szerző e szavakkal bizonyára Pélaí Barnabásra céloz.

tisztességes fogadásában hiányt tanúsított.¹⁾ Így nyugaton a nevezett király, keleten pedig Dsánberdi nyitotta ki a lázadás kapuját.

(II. 29a—46a.)

*Ez a fejezet előadja, hogy a győzelmes padisah ő felsége
acél természetű hadsereggel elfoglalja a jól védelmezett
Belgírúd várát.²⁾*

Mikor a hódító padisah ült a trónra, tisztán azért, hogy az általános kötelességnek eleget tegyen, a szent harcához szokott ősei ösvényére lépve, khalifasága alatt minden idejét a hit ellenségeinek megtörésére fordította, a hadjárat gyeplőjét a tévelygők és bálványimádók felé irányozta; s a mint a sámi lázadók³⁾ zaja lecsendesítettett: szerencsés végű hadjáratra határozta el magát. Különösen mikor a Messiást követő, feslett erkölcsű és a pokol fenekére való hitetlen magyarok királyának, a kétségbe esett *Laos*nak, már az előző fejezetben említett lázadása, túlkapása és igazságtalansága értésére esett: világvédői buzgósága és hódítási vágya arra serkentette, hogy ama elbizakodott kígyónak és gőgös kutyának fejét és farkát összezúzza a hit híveinek súlyos buzogányával.⁴⁾ Ennélfogva a gyaurokat igázó és bálványimádókat hódító padisah azt a legfelsőbb parancsot adta, hogy Rumilinak szent harcához szokott serege gyűjtessék össze és készíttessék el a hadjáratra.

A rumilii béglerbég *Ahmed* pasa Ipszalába indulván, a világ díszéül szolgáló udvar emirei közül a zászlóval bíró bégekhez az egész világnak szóló parancsok küldettek szélgyorsaságú futároktól. A túlsó parton levő tartományok védelmezése és őrzése a főntebb említett Ferhád pasára bízván, alája rendeltetett Anatóli, Rúm, Karamán, Zulkadrije, Ramzánije, Sám, Haleb, Diarbekir, Kurdisztán és Gürdisztán katonasága; míg Miszr, Szaid, Jemen, a szent városok,⁵⁾ továbbá Dsidda, Zebid és Aden kormányzása a

¹⁾ L. ezt a dolgot tüzetesen »A török hódítás kezdete« cz. dolgozatomban: Századok 1893. évf. 561—565.

²⁾ Eme fejezet elején azt mondja a szerző, hogy ha I. Szelim szultán tovább élt volna, valószínűleg rövid idő alatt leigázza a földnek lakható részét és hatalma alá hajtja a hét földövet. Ezután következőleg folytatja.

³⁾ A syriai lázadók, vagyis Dsánberdi Gazáli.

⁴⁾ A későbbi írók közül Pecsevi (1. 69.) és Kara Cselebizáde (Szulejmán-náme 16. l.) is ezt mondja az 1521. évi hadjárat okán.

⁵⁾ T. i. Mekka és Medina.

kahirai váli *Khair* bég gondjára bízott. A tenger biztosítása végett pedig hegynagyságú sajkák, ijesztő és félelmes *bastarták* ¹⁾ és *kadirgák* ²⁾ készítették el s miután megrakták őket városromboló és országhódító katonasággal, elküldték, hogy oltalmazzák a tengert a czirkáló hitetlen frenkek ellen. Mivel pedig Magyarországnak nagy folyók vannak, különösen a tengerhez hasonló Tuna folyó, mely a nagy folyamok mintaképe levén, a Frátnál, ³⁾ Nilusnál és Dsihunnál is mélyebb és nagyobb; s mivel Magyarországnak legtöbb erőssége az említett Tuna partján fekszik: ennél fogva az ország várainak elfoglalása céljából mulhatatlanul szükségnek látszott hajók fölszerelése is. Tehát 50, ágyúval megrakott, válogatott, kitűnő, gyors és nagy sajkára ország-égető katonaság rendeltetett s a boldogult Dánismend rejsz parancsnoksága alá adatván, meghagyatott neki, hogy a Fekete-tengeren menjen a Tuna folyóra és ott várakozzék. Továbbá az említett Tuna és Száva folyók mellékén levő emirekhez is az a szultáni parancs küldetett a magas udvar szolgálival, hogy 400 vontatós hajót csináltassanak.

Miután a birodalom összes fontos ügyei kellőleg elintéztettek, az égis erő udvarnak összes szolgálai összegyűltek a szultánság székhelyén, Kosztantinie városában

A 927. év Dsemázi-ül-akhir havának 11. napján, ⁴⁾ a hetedik égis érő szultáni sátor egy világbírói környezet és pompa kíséretében *Halkalu-Binarnál* állapodott meg. Reggel — mikor a világosság seregének vezérei a negyedik szférában a forgó ég lovára ülve, megfutamították az éj hadának fekete királyát a csillagok seregével együtt s a győzelmes padisah elindulása elhatározottatott — a hadsereg csapatai mozgásba jöttek, mint a tenger hullámai. A karjukon pajzsot, kezükben lándzsát, fejükön sisakot, övükön

¹⁾ A *bastarta*, vagy másképpen *bastarda* az olasz *bastarda* átvétele s jelentése »gálya (vitorlás), admirális hajó.« Ahmed Vefik szótára egészen olaszos *basztarda* alakját is említi (»a firkatahoz [frigate] hasonló könnyű hajó.«)

²⁾ A *kadirga*: legnagyobb fajta gálya. Ahmed Vefik szerint: »a csektiri-nél (= galiote) nehezebb hadi kaliun (= galeone, galion, Jachtschiff), melynek minden evezőjét négy-négy rabszolga hajtotta.«

³⁾ Euphrates.

⁴⁾ Ez a nap a július 16-ával, péntekkel kezdődő időszámítás szerint = 1521. május 19-ike vasárnap. Szulejmán első Naplójában a szultán elindulása napjául Dsemázi-ül-akhir 11., szombat, május 18. van megjelölve. Tudjuk, hogy a naplóíró júl. 15-ével, csütörtökkel kezdi az időszámítást, ezért van nála Ds. havának 11-ike (10-ike helyett.) A *szombati* nap május 18-ika volt s ennél fogva Dselálzáde időmeghatározását is úgy kell érteni, hogy a szultán 1521. május 18-án, szombaton indult ki Konstantinápolyból.

íjjat viselő, páncélba öltözött, tegezzel, karddal és buzogány-nyal fegyverkezett, oroszánerejű, pogányzúzó ellenségfogó, Rusztem erejű, Dárius méltóságú, Nerimán¹⁾ tekintetű és Dsemsid bátorságú szipáhi — oglának csapata, szilihdarak bölükje, jobb és bal szárnyi ulufedsik dsemaétje, a jobb és bal szárnyi gurebák a magas udvaron külön-külön csapatokban sorakozva állottak. Mennydörgéshangú, villámjelenésű, tigristámadású, oroszánrohamú, puskát, páncélinget, csatabárdot és alabárdot viselő, harcra gyors, csatára erős, viadalra serény és küzdelemre vakmerő 12,000 válogatott gyalog *janicsár* volt felállítva szakaszonként sorban. A külső kapun belől levő udvar üszküföt, íjjat, nyilat és páncélt viselő *szolakok*kal telt meg, fejükön különféle színű tollbokrétával díszített aranyos főveg. Szélgyorsaságú, villámsebességű, Borakhoz²⁾ hasonló arab és sámi vezetékllovak álltak fölszerelve drágakövekkel kivert nyereggel, ezüst kengyellel és aranyos kantárral.

El közben a szerencsés világhódító ő felsége egy szélsébségű, földöveket befutó és szellőkönnyűségű lóra ülven, a mint a magas udvarból kijött, a zászlókat és lobogókat kibontották, a dobokat megverték, a trombitákat megfújták s mikor a győzelmes sah személyére várakozó puskások kilőtték fegyvereiket, az egész világot füst borította el. Az állam oszlopai és a birodalom összes előkelői felséges személyével együtt indulván el a tengermozgású sereggel és páncélt, vértet viselő harcosokkal, a város utcáin és terein át nagy pompával és méltósággal vonultak ki az edrenei kapun. A város falainak minden részét és egész környékét ellepték az ulemák és műveltek, a sejkhek és kegyes szúfik, a magányt kedvelő remeték és önmegtartóztató aszkéták s hit összes hivei ; és Isten trónja felé emelt kezekkel imádkoztak a felséges padisah győzedelméért és szerencséjéért s a tévhitben élő, alávaló hitetlenek megaláztatásáért. Midőn

¹⁾ *Nerimán*: Rusztem persa hősnek szépapja (mert R. apja Zál, ennek apja Szám, ezé Nerimán.)

²⁾ *Borak* annak a lónak neve, melyen Mohammed próféta — régi arab munkák szerint — Gábor angyal vezetése mellett fölment a mennyországba. Az arabból törökre fordított és 1436-ból való *Mirads-náme* (A menybemenetel könyve) így írja le ezt a lovat: »Kisebb az öszvérnél, nagyobb a számárnál, feje olyan, mint az emberé, farka és patái mint a tehéné. Egy másik könyv szerint farka és lábai a tevéjéhez hasonlók. Fara olyan, mint a lóé. Rajta a nyereg zöld smaragdból, szerszámja gyöngyből, kengyele türkiszből volt.« (L. Pavet de Courteille: *Miradj-Náme*h. Paris, 1882. 3. lap.) Ugyanígyennek ábrázolja a birtokomban lévő s a XV. század első feléből származó színes kép, a mely Mohammedet mutatja, amint az a tubafa alatt Gábor angyal után lovagol a Borakon, fényes felhőbe burkolva.

a győzelmes uralkodó szerencsésen sátorához érkezett, a nevezett hely¹⁾ a csillagok számával vetekedő sátorokkal olyan volt, mint egy nagy és népes város; a föld színe a különféle színű sátraktól virágos kerthez hasonlított.

Reggel, mikor a nap fölkelt, a Dsem nagyságú, vallásvédő, Cyrushoz és Dsingiszhez hasonló padisah, kinek serege Dáriuséval vetekedik, lóra ült; az állam oszlopai megállapított szabály szerint világbírói udvara előtt mentek, jobbról és balról jeles vitézek haladtak sorban és meghatározott rendben. A játékokat és ügyességeket mutogató lovasok, kopjás és viadalhoz értő dsirid-játszók²⁾ kiállván a síkra, ezerféle játékot és csodálatos ügyességet mutogattak: versenyt futtattak, lovon vívtak, jobbról és balról a ló farára fekve, vagy kengyelben állva nyilaztak, buzogányt dobáltak a levegőbe és rúdát hánytak.

Ejjel-nappali folytonos haladás után az említett hónap 20. napján³⁾ *Edrene* mezeje lőn a csillagtáborhoz hasonló hadsereg táborozó helye. A főntebb említett rumilii béglerbég Ahmed pasa országhódító sereggel elindulván Ipszalából, parancs adatott neki, hogy az említett napon siessen a szerencsés és győzelmes padisah fogadására. Ennélfogva a nevezett pasa azon a napon a csillagok számával vetekedő sereget rendbe hozván, az összes szipáhhikat páncélba és sisakba öltöztette s csapatok szerint sorokba állította, úgy hogy a háts lovak sokasága egészen elborította a föld színét, a hegyek ormai és halmok csúcsai pedig nem látszottak a zászlók és lándsák tömegétől. Az oroszlantekintetű hősök aczélba burkolt fején lévő ragyogó sisakok úgy csillogtak, mint ércztükrök; a nap sugarai visszaverődtek a fényes lándsákon s a kardok villogása még a legerősebb szemeket is megvakította volna. Az uralkodó ő felsége a méltóságos sereg jobb és bal szárnyával, egy világbírónak csodaszerű szokása szerint, ama két szárny között haladva el, tisztelettel üdvözölte s végre *Edrene* mezeje lőn a szent harczzal dicsekvő hadsereg táborozó helye, a hol ő szerencsésen sátorába tért.

Az említett helyen több ízben diván tartatván, a jeles emirek a boldogságos udvarnak húrihoz hasonló, angyaltekintű ifjakat, továbbá lovakat és öszvéreket, különféle színű kelméket, értékes árúkat, drágakövektől csillogó, ezüstös vagy aranyos ajándékokat hoztak s a trón zsámolyát

¹⁾ T. i. a főntebb említett *Halkali-Binár*.

²⁾ *Dsirid* = hajító dárda, gerely, melyet az egyik lovas a másíkra dob, ez felfogja és visszahajítja.

³⁾ Május 27. A Naplóval egyezőleg.

megcsókolták. Eddig az ideig még nem volt tudva, hogy a szerencsés padisah merre fogja irányozni győzelemmel végződő hadjáratát, mert ezt még a titok fátyola fődte; csak az volt ismeretes és köztudomású, hogy a tévhitben élő magyarok ellen indult el.

Miután a szultáni sátor megindult, a hatalmas hadsereg is mozgásba jött különböző csapatokban, mint a hullámzó tenger. Az akindsi-bégeknek, a Mikhál-ogluknak és Turkhánlinak az a megmásíthatatlan császári parancs adatott, hogy a hangyák számával vetekedő, szélgyorsaságú, országokat beszáguldó, égő tűzhez hasonló és gyújtogató akindsi sereggel sietve menjenek a határra és ott várják meg a legfelsőbb parancsot. Az Istentől őrzött birodalom határán lévő Boszna válijának, Jahja-pasa-oglu *Báli* bégnek — ki a hit rettenthetetlen harczosainak útmutatója vala — meghagyatott, hogy a bosznai vitézeket, a harcz erdejének oroszlánjait, a diadal mezejének farkasait, a csatater sarkányait össszegyűjtve, készen várakozzék. Szemendire védőjének pedig a Dárius hatalmú, Ardesírhez hasonló *Khoszrev*nek, a csatater harczosai fejének — a ki a végvidéknek erős bástyája és a hitnek oszlopa vala — az a parancs küldetett, hogy a harczí méneken lovagoló, hajadon fővel járó, állatbőrbe burkolódzó, kardot viselő, gyaurt fűző, oroszlantámadású és tigrisrohamú szemendirei deliket és a hit harczosait össszegyűjtván, fogja ostrom alá Belgi rád várát.

A győzelmes padisah pedig az ellenségigázó hadsereggel napról-napra folytatta útját, mi közben a csapatok vonulásának zaja az égboltig felhatott, a háttas lovak és igás jószágok lábainak dobogása megrendítette a földnek szilárd épületét. Az említett év Redseb havának 5. napján *Filibében* állapotodott meg.¹⁾ Itt egy napig időzött a teugenagyságú hadsereggel, mialatt némely fontos ügyek elintézése végett diván tartatott. Az említett hó 11. napján²⁾ a győzelmet jelentő khákáni zászlók *Szófia* mezejére érkeztek, hol az égig érő sátrak ellepték az egész síkságot. Néhány napon keresztül folytonosan divánülés levén, a birodalom kormányzói elintézték az ügyeket s beszerezték a hadsereg számára való élelmi szert és egyéb szükségleteket.

¹⁾ Redseb 5 = június 11. kedd. A Naplóban Redseb 4-ike vasárnap áll. Ámde *vasárnap* = június 9-ike volt.

²⁾ Látjuk, hogy Dselálzáde júl. 15-ével kezdi az időszámítást, tehát a másik számítás szerint Redseb 10-ike értendő. A Naplóban *vasárnap* áll, ez pedig június 16.

X Azután tovább menvén az említett Ahmed pasa a rumilii hadtesttel a Magyarországhoz tartozó Bögürdelen várának — mely a Száva folyó partján épült szilárd alagra és magas falakkal s mely a régebbi időben az igazhivők lakhelye volt, de azután a bálványimádó hitetlenek kezébe került — mondom, ennek a várnak fölmentésével bízott meg. Az említett Ahmed pasa egyszersmind azt mondta, hogy legczélszerűbb lesz, ha a padisah az említett Bögürdelen vára felé megy be Magyarországba s a győzelmes hadsereg a nevezett Száva folyón vert hídon kel át. A többi vezir nézete is találkozáván ennek véleményével, abban állapodtak meg, hogy az említett Bögürdelen vára elfoglalása után hidat vernek a vár mellett a Száva vizén és a hadsereg átkelvén rajta, a szerencsétlen király székhelyéül szolgáló Budun városáig nyomuljon előre.¹⁾ De az okos Pír Mohammed pasa nagyvezir — ki a vezéri teendőkből második Aszaf s bölcsességben Lokmánhoz hasonló volt — ezt az üdvös tanácsot adta. Mivel Magyarországnak kulcsa Belgirád vára s mint ilyen, a tévhitben élőknek erős bástyája, mindenek előtt azt kell elfoglalni s előnyösebb lesz Belgirád felé menni. Ha ellenben ezt az irányt mellőzve és tekintetbe sem véve, megy az óriás hadsereg Budun felé: nagyon lehetséges, hogy az alávaló hitetlenek összegyűlvén Belgirádnál, a kivonulás alkalmával útját állják az igaz hit seregének. — E közben az állam oszlopai cizvódván és vitatkozván, Ahmed pasa — a ki heves és nyers természetű, önfejű s a padisahnak irányában tanúsított bizalmánál és magas állásánál fogva. elbizakodott ember vala — némely kedvelt egyének közbenjárásával győztes lőn s a padisah győzelmes hadjáratának gyeplője Bögürdelen vára felé fordíttatott. Belgirád ostromlása a főntebb említett szemendirei bégre bízott, kinek segítségére a magas udvartól 1000 puskás janicsár küldetett gyors menetben. Továbbá ugyanarra küldetett 500 janicsár, hogy az Isztambulból a Fekete-tengeren keresztül a Dunára küldött hajóhadat védelmezzék a Duna partján fekvő ellenséges várak előtt való elhaladása alkalmával.

Mikor a szultáni sátor Sábán havának 2-án²⁾ *Ilidsz-köji* nevű helyen, mely Belgiráddal szemközt van, megállapodott, Pír Mohammed pasa a felséges padisahtól engedélyt

¹⁾ L. a Lutfi pasa megfelelő helyéhez (I. fejezet) írott jegyzetet. Nem kell feledni, hogy Dselálzáde ekkor Pír Mohammed nagyvezir titkára volt és részt vett a hadjáratban.

²⁾ Sábán 2 = július 8. A Napló szerint a nagyvezir július 3-án, Ramke állomásról indult el Belgirád felé.

kért, hogy Belgirádhoz mehessen és megvizsgálja a vár állapotát; s mihelyt a padisah megadta az engedélyt, bizonyos számú kapu-khalkival megindult este gyors menetben Szemendire felé.

A pasa Sábán 4. napján ¹⁾ Szemendirebe érkezvén, haladéktalanul hozzálátott, hogy a várból faltörő, mennydörgéshangú és halált okozó ágyúkat, bedaluskákat, prangikat ²⁾ és sajkákat ³⁾ vontasson ki és rakasson a szekerekre. A pasa a hit harczosaival együtt kora reggeltől késő estig s estétől reggelig személyesen fáradozván, három napig tartó éjjeli-nappali erőfeszítéssel kivontatta az ágyúkat a várból, hajókra rakatta és egy csapat katonaságot rendelve melléjük, viz hátán Belgirádba küldte, maga pedig a vele levő győzelmes harczosokkal a szárazon indult meg Belgirád felé. Előbb Anatoli vilájetéből 10,000 válogatott, nyilas gyalog azab rendeltetett a hadjáratra s ezek e közben teljes fegyverzettel, az iszlám zászlói alatt és dobok, pörgése mellett Szemendirebe érkeztek agájókkal, Nakkas Ali béggel. Szemendire és Belgirád közt hegység és sűrű erdőség levén, a közlekedési utak el voltak vágva a jövő-menők előtt s a győzelmes sereg is ismert út és kalauz nélkül hatolt be az erdőségbe, melyből az említett hónap 9. napján ⁴⁾ ért ki. A mint a belgirádi mező látható lón, a hangyák számával vetekedő győzelmes sereg, lovas és gyalog, csapatokban és sorokban haladt tovább s végre *Belgirád* előtt megállapodott, mire a hegyeket és síkokat teljesen ellepték a sátorok.

A szemendirei bég a padisah parancsából már előbb ostrom alá fogta Belgirád várát ⁵⁾ a szemendirei harczosokkal, azabokkal, mártolószokkal és iflakokkal, vagyis több mint 15,000 emberrel; majd a hajókon is megérkezvén a győzelmes sereg, ez a vízi oldalt zárta el s így már vízen és szárazon ostromolták volt Belgirád várát. Mihelyt most ideérkezett az iszlám serege, ágyúkkal és puskákkal üdvözlő lövéseket tettek fogadására, miközben az ágyúk és puskák füstjéből a levegőben felhők verődtek össze, melyek mint fátyol eltakarták a nap arcját, a várban levő hitványaknak

¹⁾ Július 10, helyesebben (mivel Dselálzáde júl. 15-el kezdi a számítását) júl. 9.

²⁾ L. e szóról Lutfi pasa II. fejezetéhez írott jegyzetet.

³⁾ T. i. *sajka topu*: sajkára, naszádra való ágyú. L. Lutfi pasa IV. fejezetéhez írt jegyz.

⁴⁾ Július 15, illetőleg 14.

⁵⁾ Mint föntebb láttuk, már június 9-e előtt, talán még Drinápolyból megkapta erre a parancsot, s *23-ika előtt* hozzá fogott Belgrád vivásához; mert 23-án 1000 janicsár küldetett segítségére gyors menetben.

↓
pedig elállt a lélekzetük és megrémültek. Az említett napig ¹⁾ a vár kapui nyitva lévén, a bálványimádó kutyák és átkozott hitetlen disznók mindennap kiütöttek a várból és a térségen harcoltak a szemendirei hősökkel. A győzelmes sereg megérkezétre felnyilván óvatosságuk szeme, a vár kapuit azonnal bezárták.

A várnak egyik oldalán folyik a Tuna, mely nagyságban a tengerhez, vízének édességére nézve a Szelszebil-hez ²⁾ hasonló, másik oldalán pedig a Száva vize, mely szintén páratlan folyam, úgy hogy partjait a szem nem láthatja, hosszúságát és szélességét emberi elme nem foghatja fel. A nevezett vár ama két, tengerhez hasonló folyó egyesülésénél hosszú falakkal, magas bástyákkal és a levegőbe felnyúló tornyokkal épült nagy és erős vár; a száraz felőli oldala magas hegyen fekszik; bástyái az égig érnek, őrtornya a hetedik égbe nyúló erős és magas torony; a bástyafokok egymást érik; mély árka a föld közepéig lenyúlik, minden oldalán feneketlen mélységek vannak; egymás fölött rendszerben szilárd és erős falak állnak. A belső vár közepén áll a *Nebojsze* nevű torony, mely mindnyájánál magasabb s melyben tartattak elzárva a műszülmán foglyok a szabadulás reménye nélkül. Egy szóval végtelen hosszú falaival majdnem páratlanul álló, minden részén a hitetlenség imaházai-val és a bálványimádás templomaival ékeskedő nagy város, melyhez hasonló nem találkozik.

A régebbi időkben, mikor a boldogult Mohammed szultán gházi győzedelmes és országhódító kardjával elfoglalta Szemendire környékét az átkozott deszpottól és így a szerencsétlen magyarság háza közelében égett a tűz: az említett nép a kereszt hívei közül való gonosz, div természetű, hitetlen és tévelygéshez szokott hitványakkal szilárd erősséggé tette Belgirád várát. A mennyi kegyes és jámbor volt a Messiás népe és a gonosz keresztyének csoportjában, mindnyáját a Belgirádban lakó tévelygőkhez küldték a szeren-

¹⁾ T. i. július 14-ig, a mely napon Pir Mohammed pasa Belgrádhoz érkezett.

²⁾ Egyik forrásnak és folyónak neve a paradicsomban. A főntebb említett s az 1436. évből való Miráds-náme ezt mondja róla: »A szidret-ülmünteha [a végek lótoszfája] egy nagy fa, melynek némely ágai smaragdból, mások pedig gyöngyből vannak; levelei akkorák, mint az elefánt fülei, gyümölcsei rendkívül nagyok. Ennek a fának tövében négy forrás fakad, melyek négy folyóba mennek; egyik a Nilus folyama, másika a Fúrat [Euphrates], harmadik a *Szelszebil* vize, mely a paradicsomban folyik, negyedik a Kauszer medenczéjébe ömlik. Ennek a két folyónak vize fehérebb a tejnél és édesebb a méznél«. (17—18. l.)

csétlen végű bálványok kegyének megnyerése végett. A Káfirisztán határain, valamint Frengisztán összes országaiban lakó különböző nemzeteknek valamennyi hőse és vitézségéről híres lovása Belgirádhoz jöven az iszlám hiveivel harcolni és küzdeni: az iszlám területén ügyességükről és vitézségükről ismert szemendirei harczosokat a csatátérre hívták. Nehány ezer alávaló hitetlen kijött Belgirádból, néhány ezer müszülmám harczos is lóra ült Szemendiréből; kijelöltek egy helyet, mind a két részen csatarendben álltak s müszülmánok és feslett erkölcsű gyaurok szembeszálltak és néhány olyan dolgot vittek véghez, melyek fel vannak jegyezve a tárikkokban.

Sőt a boldogult Mohammed szultán gházi egy izben arra gondolván magát, hogy Belgirádot elfoglalja, az igazhívó sereggel és ágyúkkal ellene ment, körülzárta és erősen hozzálátott a víváshoz.¹⁾ Azonban mikor a falat ágyúkkal több helyen rombolva sikeresen fáradozott bevételén, az átkozott és tévhitben élő magyar király²⁾ a Tuna és Száva vizén levő hajóit jól megrakta az ördögös feslett erkölcsűek csoportjával, maga pedig páncélba burkolódzva, a szárazon jött a várba a pokolra való hitetlenek óriási seregével, magával hozván számtalan ágyút és hadi eszközöket s egészen Káfirisztánnak szövetséges bánjait.

Mihelyt a negyedik pokol lakóinak³⁾ sokasága miatt a győzelem menyasszonyának arcza láthatóvá lőn az elhazsztatás tükrében: az igazhívók szultánja emez erős vár elfoglalásának gondolatával felhagyván, hadjáratának gyeplőjét a visszatérő út felé fordította a hit hadseregével. A vár elpusztítása céljából hozott ágyúkat az időnek elégtelen volta miatt nem birván visszavinni, azok az alávaló feslett erkölcsűek kezébe kerültek, a kik víz hátán Budun várába szállították őket és dicsekedtek velök.⁴⁾ Az örök Isten végzéséből ezen ágyúk visszavétele és Belgirád várának kiragadása a bálványimádók kezeiből a világbíró ő felsége⁵⁾ szerencsés uralkodásának volt fenntartva s remélem, hogy egy következő fejezetben részletesen elbeszélhetem az említett eseményt.

Annak oka, hogy a nevezett vár nem foglaltatott el a győzelmes hadsereg által, szemtanúk elbeszélése szerint

¹⁾ T. i. 1456. évben.

²⁾ Azaz Hunyadi János.

³⁾ *Száír*: a pokolnak negyedik része, melybe a nem-mohamedánok jutnak.

⁴⁾ V. ö. Kemálpasazáde 31. és 32. fejezetével (I. köt. 256—259.)

⁵⁾ T. i. I. Szulejmán.

✓ a következő volt. A boldogult Mohammed szultán gházi Kosztantinie városának ostromában elfáradván, az isteni kijelentést ismerő, csodatevő erővel bíró, jóstehetséggel megáldott és Istentől sugalmazott emberek segítségét kérte. Mikor aztán Isten segélyével győzedelmeskedett a tévelygők csoportján, Isztambul elfoglalása napján találkozott egy szent férfúval.¹⁾ Mikor e férfú azt mondta, hogy a győzelem a segítő király kegyelméből a szegények imája által sikerült: a boldogult győzelmes kardjára mutatva, ezt mondta: »Mevlána! kardommal foglaltam el!« Később, a belgirádi esemény idejében, mikor reményének teljesülését az elhatalasztás függőnye mögé rejtve látta, ilyen körülmények közt a boldogult néhány bizalmas emberével együtt ruhát cserélve kegyes embereket keresett, az imádság hatását remélvén s talált a táborban egy szerencsésen jósló, Istentől sugalmazott remetét. Mikor e dervistől imájának segítségét kérte a győzelem megnyerésében, az ezt válaszolta: »Menj, foglald el kardoddal!« Ennél fogva a boldogult kielégítvén a vár elfoglalására irányuló vágyát, az iszlám tartományainak őrzése és az alatta levő rájuk oltalmazása céljából egy magas várat építtetett a Belgiráddal szemközt levő járhatatlan hegy csücsán és azt *Havalénak* nevezte.²⁾

✕ Ez a vár valóban *havale*:³⁾ mert dörgő hangú ágyúkat hagytak benne, hogy mikor a gyaurok kijönnek a várból,⁴⁾ az Istentől őrzött birodalom várainak jelt és figyelmeztetést adhasson s így intézkedés történt az iránt, hogy a kártevésre törekvő gyaurok ne lephessék meg észrevétlenül a birodalom lakosait. Azon időtől fogva napjainkig Havale vára az igazhívó harcosok tanyája levén, valahányszor a belgirádi feslett erkölcsűek beütöttek az Istentől őrzött birodalomba portyázni: reggel a harcosok közül néhány gyors lovú jelesebb harczos lóra ült, a Tuna vízéig száguldott, s ha látta, hogy a gyaurok serege ájtött, útjokat kinyomozván, visszatért a várhoz hirt adni s akkor ágyúval lőttek. Néha a nyomorult átkozottak itt-ott lesbe álltak s Havale őrsége mikor ilyen módon kiment, rájuk bukkant; szintúgy a hit bajnokai lest hánytak Belgirád környékén és sokszor csatát vívtak a nyomorult gonoszok csoportjával.

¹⁾ T. i. Mevlána Jekán. L. I. köt. 258.

²⁾ L. erről Tör. Törtirók I. köt. 66. és 306. l.

³⁾ A *havale* szó jelentése: »magaslat, mely uralkodik valamely vár, vagy vidék fölött«, azután »valamely felügyelet átvétele, kezeskedés«, továbbá »megbizott, bizományos.«

⁴⁾ T. i. Belgrádból.

3.
↓

Ilyen módon sem éjjel, sem nappal nem volt hiány harciban és viadalban.

A mint az Aristoteles bölcseségű pasa, a szerencsés tervű és a nehézségeket megoldó vezír¹⁾ — kinek fényes elméjét mindig isteni sugallat vezérelte s a ki az ügyek elintézésében nem hamarkodó, hanem fontoló, a vezíri teendőkben páratlan volt — nevezett várat jól szemügyre vette, meggyőződött arról, hogy Belgirád várának elfoglalása a legfontosabb teendők egyike s a világbiró magas udvarának írásban előterjesztette, hogy a padisah győzelmes hadjáratának gyeplőjét okvetetlenül szükséges erre fordítani. A győzelmes sereggel rögtön a hajókra ment és az ágyúkat kivontatta a szárazra.

Akkor, midőn a fehér arcú, ragyogó és az ég ruháját viselő nap, a forgó égnek dicső trónján ülő Dsemsid, a világ ékességéül szolgáló szép arczára nyugot fátyolát borította és a föld színére fekete lepel hullott, t. i. mikor beesteledett és a világ sötét lőn, mint a fekete lelkű ellenség: az éj beálltakor a hit bajnokai nagy örömmel és zajjal a Duna partjára gyülekeztek és mindegyik faltörő ágyúra két oldalról vastag köteleket kötöttek. Körülbelül 15,000 szélgyorsaságú és fürge harczos húzta a nehéz vassárkányokat a repülő madár gyorsaságával.

Mikor a belgrádi sikon áthaladva már közel értek a várhoz, a várba zárkozott zord tekintetű, utálatos és ördögös hitetlenek a sötét éjben meghallván az emberek lármáját, fáklyákat vittek föl a vár bástyáira és látták, hogy a müszülmánok óriási tömege a föld színén elterülve már közel jött a várhoz. A nyomorult átkozottak a vár tornyain, bástyáin, párkányain, az árok szélén és a városnak minden szögletén és utcáján ágyúkat, badsaluskákat, zarbuzánokat, sajkákat és prangikat állítottak fel és a harczy zaj éjjelét a föltámadás napjává változtatták. A müszülmán harczosok előtt nem levén semmi védelmi eszköz, a világ urának oltalmát vették talizmánjuknak és Isten ő felségébe vetették bizodalmukat. A pasa ő fensége — olyan körülmények közt, mikor az ágyúgolyók az ember feje fölött röpködtek, jobbról, balról záporként hullottak és mindenkinek szívét félelem töltötte el — személyesen az ágyúk mellett volt és szállításukon serényen fáradozott.

Csekélységem is oldala mellett volt és szolgálatára állt. Ezt parancsolta: »Mondd meg az ágyúk köteleibe fogózkodó katonáknak, hogy turbánjukat levéve feküdjenek

¹⁾ T. i. Pir Mohammed pasa nagyvezír.

a földre.« Mikor e szegény a pokolbeli alávaló hitetlenek ágyúinak sebes eső módjára hulló golyózápóra közben az ágyúkat húzó katonák hosszú sorának elejéig menve tudtokra adtam az Aszaf bölcseségű vezír parancsát: ¹⁾ a hit bajnokai, a dörgő ágyúknak halált szóró golyóitól való félelmükben eszüket vesztve, már éppen azon a ponton voltak, hogy kénytelenségből megfutnak. De a világos elméjű és szerencsés tervű vezír rendelete bátorságot öntött a műszülmánok szívébe s az összes műszülmánok egyszerre kezükbe revén az egyedül igaz vallás jeléül szolgáló fehér turbánjukat, egyszerre a zöld mezőre feküdtek és így védve voltak. Az alávaló hitetlenek ágyúinak füstje villámhordó felhővé levén, az éjjeli sötétséget megkétszerezte s rövid eszükkel nem sejtven az iszlám híveinek dolgát, azt hitték, hogy ezek mindnyájan az ágyúgolyók martalékai lettek és valamennyien elpusztultak s ennélfogva felhagytak az ágyúzással. Mihelyt aztán a füst eloszlott, a várban ismét fátylakat és lámpákat gyújtottak, bevilágítván a városnak egész környékét; s mivel az első izben látott, távol feketéllő alakokat most nem látták, örömlükben megverték a dobokat. Amde a világ ura védője és segítője az egyedül igaz vallás híveinek s az iszlám népét megoltalmazta, úgy hogy egyet sem ért semmi baj. Mikor tehát észrevettük, hogy az alávaló gyaurok pihennek, az igazhívó harcosok a pasa parancsára fölkelték a földről és tovább folytatták az ágyúk húzását. Ezen éjjel reggelig három faltörő, bástyaromboló és várzúzó ágyút húztak a *keleti* oldalon a várfalat kerítő árok közelébe s az ágyúk körül meteriszeket csinálva egyszersmind a harcz és küzdelem épületének alapjait is lerakták.

Azon a helyen egy erős és szilárd alapú templomuk volt a bálványimádó keresztyéneknek kisebb-nagyobb házakkal körülépítve. A hit harcosai ezt a helyet védelmi helyül választván maguknak, a pasa ő fenségével együtt ott foglaltak állást. Ez a hely a várhoz nagyon közel esett, a várost kerítő fallal összeért. Reggel, mikor a nap megjelent

¹⁾ Ime, itt egy szemtanú beszéli el Belgrádnak 1521. évi ostromlását a kezdetétől fogva. Kiss Lajos a »Nándorfehérvár bukása« cz. jeles dolgozatában így panaszkodik a kútfők elégtelenségéről: »Szu-lejmán naplója július elsejétől végeig nagyon kevés tájékoztatást nyújt Nándorfehérvár ostroma felől. A többi török források, valamint a magyar egykorú írónál alig van egy-két chronologiai adat. E hiánnyal bir Zay munkája is. Aug. 1-től kezdve már hiteles adataink vannak az események egymásutánjára nézve Amde ezen időig már egy egész hónap óta folyt a vár ostroma.« (Hadtört. Közl. 1889. évf. 573.) Most már meggyőződhetünk arról, hogy Dselálzáde munkája nélkül lehetetlen dolog jól megírni Nándorfehérvár megvételét.

a láthatár ormán fejedelmi koronájával és fénylő ruhájában, sugaraival megvilágította a világ ábrázatát, fényével pedig elűzte és szétszórta a sötétség hadát: a gonosz tévelygők észrevevén az igaz hit népének ilyen igyekezetét és támadását, a megzavarodás tengerébe merültek. Azonban bátorságot és rettenthetetlenséget szinelve a vár falain levő harczoló helyekre ágyúkat állítottak fel és minden oldalon hozzákezdtek a harczhoz. A vár közelében a Tuna vizén volt néhány sziget és rajtuk sűrű erdő. A győzelmes hadseregtől egy csapat vitéz, miután a hajókat ide hajtották, átkelt a tulsó oldalra, arra az esetre számítva, ha a tévelygő hitetlenektől hajókon segítség érkeznék a várba. Egy bástyázó ágyú a nyugati oldalon is felállított és megkezdődött a külső vár lövetése.¹⁾

A míg ezen idő alatt az országhódító nagy fejedelem, a szerencsés padisah folytatta útját a vallásvédő bajnokokkal az említett Bögürdelen vara felé: a rumilii hadosztály megbízott, hogy (a szultán) megérkezése előtt támadja meg a várat. A nagyhirű hősök tehát négy oldalról körülzárták amaz eget érő bástyákkal épült várat, a bezárkózott szerencsétlen gyaurok pedig befalazták a kapukat és harczolni kezdtek a hit bajnokaival. A mindenfelől felállított mennydörgéshangú és villámhatású ágyúk füstje eltakarta az eget; a bástyákról és falakról *sakaloszokkal*,²⁾ zarbuza-nokkal és puskákkal tüzeltek s így igen heves küzdelem folyt. A gyaurvadászó hősök a pokolra való átkozottak ágyúit és puskáit semmibe sem véve, miután áthatoltak az árkon, meglepték a falat, mint a méhraj és létrákat hoztak elő, hogy felmászzanak a falra. A hit harczosai minden részen találtak utat a falra; néhol fákat támasztottak hozzá, máshol hurkot dobtak fel s úgy felmásztak a fal párkányára. A belül levő pokolbeli hitetlenek karddal, puskával, sakaloszszal, alabárdal és lándsával védekeztek s visszatartották a behatolni törekvő harczosokat. A műszülmánok csatakiáltása felhatott az égig, a bálványimádók eszüket vesztették a győzelmes hősöknek »Allah akbar!« kiáltásától.

Néhány napig ilyen módon szüntelenül folyván a harcz és küzdelem, miután a hit harczosainak egy része győztesen életben maradt, más része pedig sebesült vagy vértanú lőn: Sábán elején³⁾ Isten kegyelméből lengedezni kezdett a győzelem és diadal szellője és az összes hitbajnokok behatoltak

¹⁾ A nagyvezír megérkezését követő napon, vagyis július 15-én.

²⁾ *Sakalosz*, vagy másképpen *sakalos* és *csakaloz* (Szelánikinél *sakaloz*): követ dobó, kisebb fajta ágyú (Ahmed Vefik szótára).

³⁾ Július 7. vasárnap. A Naplóval és Pecsevivel egyezőleg.

✓ a várba. Az engedetlen lázadókat a kardok martalékaivá tevén, az iszlám zászlóit feltűzték a falakra, a tornyokról hangzott az ezán, megszólalt a zene s nagy öröm és vigásgralkodott. Ez erős vár elfoglaltatván és felszabadítottatván, az Istentől őrzött birodalom többi tartományaihoz csatoltatott.

Sábán havának 3-án ¹⁾ az országhódító és várívó padisah ő felsége is szerencsésen megérkezvén amaz erős várhoz, megsemlélte azt. Legmagasabb parancsára várkapitány és őrség rendeltetett bele s főszereltetett fegyverekkel és egyéb hadieszközökkel. Miután a vár dolga elintéztetett, az a legfelsőbb khákáni parancs adatott, hogy az ott folyó Száva vízén — mely tengerhez hasonló tekintélyes folyam lévén Káfrisztán és az iszlám tartományai között erős válaszfalul szolgált s melyen, mivel nagyon széles, továbbá partjain itt-ott gyaurok laknak s erdők és hegyek környezik, mindenképen nehéz átkelni — verjenek hidat a vár közelében, hogy át lehessen kelni a szerencsétlen Magyarországra. A birodalom díszére váló összes vezirek és emirek azonnal hozzáfogtak a hid csináltatásához. Építőmestereket hozatván buzgólkodtak, hogy ama tengerhez hasonló folyamra szilárd hidat építsenek a győzelmes hadsereg átkelése céljából.

Midőn Belgrád vára állapotáról jelentés érkezett a magas udvarhoz, Pir Mohammed pasa tanácsa és igyekezete, az ellenséges érzelmű Ahmed pasának rosszakarató áskálódásai következtében, nem talált tetszésre, hanem olyan szultáni parancs küldetett neki, hogy hagyjon fel a vár ostromával és sietve jőjjön a magas udvarba.

X Azalatt emitt a pasa keményen hozzáfogott Belgrád vívásához és éjjel-nappal folytatta a harczot. Belgrádhoz közel a hitetleneknek egy *Zimun* nevű jelentékeny és erős váruk is volt, mely a Tuna partján magas helyen csodálatra méltó fallal épült s ez is lakhelye volt a pokolra valóknak. Történt, hogy a belgrádi gyaurok közül mintegy 400 átkozott egy tekintélyes bánjukkal kijött Belgrádból és egy amott levő tévelygő piszkosnak gyűlésére ment volt. Mielőtt azonban a dolog ²⁾ véget ért és a nyomorult átkozottak

¹⁾ A Naplóban is 3-ika (a júl. 15-ikével kezdí számítás szerint), helyesen július 8. hétfő. — Az 1545-ki Névtelen azt írja, hogy a vár megvétele alkalmával nagyon sok ember esett el s a szultán elébe igen sok levágott fejet és megsebesült gyaúrt küldtek (129).

²⁾ T. i. a gyűlés Zimonyban, mely az alábbi sorok szerint Belgrád ostromának megkezdése előtt, június közepén tartatott. — Ettől eltérőleg *Pecsevi* úgy adja elő a dolgot, hogy a magyar király 300 puskást küldött volt Belgrádba, de mikor oda érkeztek, látták, hogy a szendrői bég már ostromolta, ezért Zimonyba mentek. Miután

visszatértek volna Belgirádba: a szemendirei szandsákbég a khákáni parancs következtében váratlanul körülfogta Belgirádot és így a hitetlenek amaz említett várban maradtak volt. Azután, mikor a nagyvezír is megérkezett a győzelmes sereggel és ostromolni kezdte Belgirádot, amaz átkozottak látván, hogy nem mehetnek be Belgirádba, elhatározták, hogy kimennek a várból és a gonosz királyhoz menekülnek. Közülök egyik hozzánk szökött s mikor a pasának jelentést tett ama szándékról, ez rögtön elküldte a szemendirei szandsákbéget, *Khoszrev* béget, egy csapat válogatott harczossal, u. m. 500 janicsárral, a győzelmes seregnek más részével és néhány ¹⁾ faltörő ágyúval, hogy fogja ostrom alá Zimun várát.

Ez a vár nehezen megközelíthető helyen fekszik, alapjai a föld közepéig, bástyái az ég csúcsáig érnek, falain belül a világ ritkaságát lehet látni, sötét árkanak mély fenekéig nem bír lehatolni az emberi értelem. Az elfoglalásával megbízott szélgyorsaságú vitézek oda érkezvén, egy szempillantást sem késve minden oldalról körülfogták a nevezetes várat és hozzáfogtak vívásához. Egy alkalmas helyen pusztító ágyút is állítván fel a várparancsnok lakásául szolgáló torony falát és kapuját kőgolyókkal rövid idő alatt át meg átlukgatták, a házakat és lakásokat lerombolták s a pokorralvalók nappalát és éjjelét kinná és gyötrelommé változtatták. Két oldalon lobogott a harcz tüze s a tévhitben élők halált okozó ágyú- és puskagolyókat kaptak ajándékul.

Mikor a csalódott átkozottak világosan látták vereségüket, a benn szorult belgirádi hitetlenek átkozott bánja egyik toronynak őrálló helyéről kegyelmet akarván kérni, a mint *Khoszrev* béggel néhány szót váltott — mivel az őrálló hely alapja már meg volt rongálva ágyugolyókkal — a feslett erkölcsű gyaúr egyszerre kiesett, a hit harczosai pedig gyorsan utána eredtek és elfogták. A várbeliek látván, hogy bánjuk elfogatott, egészen felhagytak a harczczal s a belgirádiak meghódoltak. Így a felséges Isten segítségével ez a vár is elfoglaltatott. A mennyi alávaló hitetlen volt benne, mind a kardok martaléka lőn, feleségeik és gyerme-

a nagyvezír is megérkezett B. ostromlására, ezek azt határozták el, hogy visszamennek a királyhoz, mely szándékukat közülök egy elárulta a pasának. A vár feladása után a 300 gyaúr szabad elmenetelt nyert, de ezt a szultán nem hagyta helyben, hanem a Belgráddal szemközt fekvő szigetre szállíttatta őket és mindnyáját kivégeztette. (I. kötet 68—69.)

¹⁾ A szövegben: *bir top* = egy ágyú; de bizonyára a másoló felejtette ki a *bir* után a *kacs* szót, úgy hogy helyesen: »bir kacs top« (egy néhány ágyú) kellene.

keik pedig fogságba estek. Az említett belgirádiakat elzáratta, a győzelemről pedig jelentést küldött a padisah udvarába.¹⁾

De mivel a várhódító pasának üdvös cselekedetei nem tetszettek a boldogságos udvarnál levő vezírek szeszélyének, ez a szolgálata sem fogadtatott kedvesen, hanem ismét olyan, rosszalást tartalmazó, visszavonhatatlan császári parancs küldetett Pir Mohammed pasának, hogy az említett belgirádi hitetleneket egytől-egyig ölesse le, a Belgirádhoz hozott ágyúkat szállítsa vissza vízén és sietve jöjjön a magas udvarba. A boldogult pasa kénytelenségből engedvén a szultáni parancsnak, megszüntette a tévelygőkkel folytatott harczot, a foglyokat a várral szemközt kivégeztette és elkezdte az ágyúkat Belgirád alól elhúztatni és hajókra rakatni, hogy visszaküldje Szemendirébe.

Ezalatt Bögürdelennél a csillagok számával vetekedő hadsereg a Cyrus és Dsemsid hatalmú felséges padisah parancsából szilárd alapú hidat épített a Száva vizén keresztül; az országokat égető harczosok pedig éjjel-nappal mentek át hajókon a tulsó oldalra s a nyomorult király országához tartozó Szerém szigetnek — mely jól mivelt és népes tartomány s a tévelygő hitetleneknek számtalan sok városuk és váruk van benne — minden részére beütvén rabolni, harczai paripáikkal eltipratták a pokolra való hitetlenek tartományait közelben és távolban.

A magas udvar vezéreinek egyike, a komoly és helyes észjárású boldogult Musztafa pasa második vezír, engedélyt kért volt a padisahtól, hogy egy csapat győzelmes sereggel megtámadhassa a Belgirádhoz közel levő és a gyalázatos hitetlenek szilárd erősségei közé tartozó Iszlankamen nevű magas várat. Az országhódító padisah kedvesen fogadván és teljesítvén kérését, néhány ezer oroszlánbátorságú vitézzel megindult a nevezett vár felé, útjában az egész vidéket kirabolta és elpusztította, Iszlankamen környékét fülégette és romba döntötte, mi közben a vele levő győzelmes sereg megrakodott tüméntelen zsákmánnyal.²⁾ Az Aszáfhoz ha-

¹⁾ A Napló szerint július 12-én. Abból a körülményből, hogy a napló írója szerint Zimony már júl. 12-én török kézre került, úgy látszik, Dselálzáde, vagy a másoló tévedett a nagyvezír különválása és Belgrádhoz érkezése idejének meghatározásában, a mennyiben fontosabb azt írja, hogy július 7-én vált el a szultántól (a Napló szerint azonban már 3-ikán), 9-én érkezett Szendrőhez, ott 3 napot töltött, 14-én ért Belgrád alá s azt 15-én kezdte lövetni, — az imént pedig azt mondta, hogy már vívatta Belgrádot, mikor onnan a szendrői béget elküldte Zimony megvételére.

²⁾ Zalánkeményt az 1521. évi Napló és Pecsevi szerint Jahja-pasa-oglu Kücsük Báli boszniai bég foglalta el július 27-én.

sonló pasa visszatérése alkalmával erre fordult, hogy megtekintse Belgirád várát a szerémi oldalról; s mikor a szerelmes hold, azt képzelve, hogy utoléri kedvesét, a fénylő napot, megindult utána: akkor *Musztafa* pasa a vele levő, világot beszáguldó sereggel az előbb Isten segélyével elfoglalt Zimun vára közelében szállott meg és felütötte sátrait a Fiasztúk rendjéhez hasonlóan. Enezen a részen a pasa ő fensége felhagyván a vár vívásával, éjjel átkelni szándékozott a Száva vizén a szerémi szigetre az árvíz módjára özönlő sereggel, sőt egy csapat a hátor seregből már át is kelt a túlsó félre.

Reggel, mikor a nap fölkel, Zimun vára közelében katonaság és sátrak valának láthatók; ezért attól tartva, hogy ellenség van ott, beszüntette az átkelés folytatását a valóság kiderítéséig. E közben *Musztafa* pasától csausok érkeztek s mikor hírül hozták, hogy ők vannak itt Belgirád várának megtekintése végett: a boldogult pasa, a ki már aggódott, rendkívül megörült ennek és azonnal gyorsan repülő csónakokat küldött s meghívta magához *Musztafa* pasát. A boldogult átjövén a pasához, mikor a vár állapotának mibenlétét saját szemével látta, egyetértett a vezír nézetével és a vár elfoglalását ő is föltétlenül szükségesnek tartotta. A kik látták Belgirád várát, jól tudják, hogy az számtalan bástyákkal körülvett, erős tornyokkal és szilárd alapra épített erős vár, melyhez hasonló nem találkozik a föld kerekiségén. *Musztafa* pasa — a ki magas állásánál fogva az udvar teljes bizalmának örvendhetett, de okosságban és tapasztaltságban nem mérközhett az Aristoteles bölcseségű pasával — ezt mondta: »Valóban e híres várnak elfoglalása igen nagy fontosságú egy világbíró vállalatái között. Ha jelentés tétetnék róla a padisah ő felségének, kétségtelenül bizonyos, hogy erre irányozná császári győzelmes hadjáratának kantárát. Te folytasd tovább a vár ostromlását, én pedig sietve a magas udvarba megyek és jelentést teszek a világ menedékhelyéül szolgáló trón zsámolyánál a császári hatalmához méltó ügyről. Várákozzál itt, míg a legfelsőbb parancsot megkapod.« Ezeket mondva elbúcsúzott a boldogult pasától. Ennélfogva a nagyvezír nem mozdult egy-két napig.

Azonban ez alatt az országhódító nagy uralkodó, világ menedékhelyeként szereplő padisah megkezdte az átkelést a Száva vizén a győzelmes hadsereggel, mi közben Szerém-szigete a szent harc csapatainak táborozó helyévé lőn, a síkokat és mezőket, hegyeket és halmokat eltaposták a győzelmes sereg lovai s megállapította, hogy a kicsa-

pongó király lakhelyéül szolgáló *Budun* városa ellen indul. Pir Mohammed pasához több ízben határozott parancs küldetett. Az ellenkező véleményű vezírek azt mondogatva, hogy a legfelsőbb parancsnak nem engedelmeskedett és azt semmibe sem vette, ismét szigorú parancsolatot irtak nyomatékosan kifejezve a szemrehányást és dorgálást. A futárok egymás után érkeztek hozzája és siettek vissza a magas udvarhoz. Az Ászáf bölcseségű pasa nagyon nyugtalan volt és kikiáltókkal kihirdettette a táborban az indulást. Azonnal a Száva partjára mentek, a győzelmes sereg átkelelése végett több helyen kikötőhidakat csináltatott s a vitézek egymás után szünet nélkül mentek át hajókon a túlsó patra és ott megszálltak. Maga a pasa — attól tartva, hogy az alávaló hitetlenek kijönnek a várból és megtámadják a sereg maradványát — egy csapat katonasággal utoljára maradt hátvédnek, míg a sereg legnagyobb része átkelt a podgyászszal és jószágokkal. A feslett erkölcsű gyaurok látván ezt a dolgot, fölmentek a vár falaira, örömmükben ágyúztak, megfűjták a trombitákat, verték a dobokat, tornyaikban harangoztak és kelepeltek; szóval rendkívül örvendeztek. Az iszlám népe pedig leverte és kedvetlen vala; mindenki szomorkodott a szent harc osztályrészétől történt megfosztatásán; ki szerencsecsillagát okolta, ki a sorsot átkozta.¹⁾

Azonban az isteni végzésben más volt határozva. A magas udvarból futár érkezvén, a pasának ilyen tartalmú örvendetes parancsot hozott: »Vezirem Musztafa pasa boldogságos udvaromba jöven, trónom zsámolya előtt előterjesztette a tényállást a várra vonatkozólag, minek következtében arra irányozom világhódító hadjáratom gyeplőjét. Az ágyúkat hozasd vissza és a felséges Isten segélyével teljes bizonyosságban fogj hozzá a vár elfoglalásához.« A műszülmánok összesége örült e változásnak, e szerencsés nap új ünnepe volt az iszlám népének. Az »Allah akbar!« kiáltás isten trónjáig, a legfelső égbe felhatott.

¹⁾ Lám, még a hadsereg is zúgolódott azért, hogy a szultán ennyire alárendeli elhatározását némely vezírei véleményének, vagy inkább a személyes okokból származó tanácsának. Látjuk, hogy Szulejmán mennyi ingadozás után és milyen nehezen határozza el az ország kulcsának megvételét s a mi történetírásunk mégis azt hitte mindaddig, hogy egyenesen Belgrád elfoglalására indult el, tehát a hódítás megkezdésére, nem pedig csupán azért, hogy bosszút álljon II. Lajoson a személyén elkövetett sértésért! Csak a másik fél kihallgatása után ítéletünk igazságosan a két nemzet egymáshoz való viszonyáról.

Az összes igazhivők örvendeztek,
Örömben verték a dobokat.
A várbeli gyaurok pedig szomorkodtak,
A falakról és bástyákról elfutottak.

Belgrád

A felséges uralkodó fermánja rendkívül megörvendeztette a boldogult pasát. Még lóháton ült s azonnal visszafordult a vár felé és állomásán állapodott meg. A tulsó oldalra átkelt győzelmes sereg visszajött hajókon az innenső partra és a táborba szállt. Mintha ez az éj a »lejlet-ülkadr« lett volna.¹⁾ A hány tábor volt, mindenik előtt fáklákat és lámpákat égettek lándsákon és rúdakon s az ocsmány néppel szemközt a belgirádi mezőt olyanná varázsolták, mint a csillagokkal behintett égbolt. A hit harczosai nem pihentek és nem aludtak, hanem átvirrasztották az éjét.

Reggel, mikor a nap fölkelt, a boldogult pasa az orosz-lánvadászó sereg jeles bégjeivel lóháton a dunai révhez ment és futárokat küldött, hogy az ágyúkat hozzák vissza. Miután katonaságot rendelt hajókra, hogy a várat a Dunán elzárják s az ágyúk is visszaérkeztek: este — mikor a világot megvilágító nap lenyugvásával fátyol borítottatott a föld arczára s az egész világ elsötétedett — a győzelmes sereg leszállván a lóról az előbbi módon húzta és helyeikre állította az ágyúkat. A megállapított szokás szerint meteriszket csináltak és a várvívó puskásokat felállították sorokban. Az ágyúk mellé az anatólii azábok rendeltettek agájokkal Nakkas Ali béggel s a várnak egész kerülete körülvéttetett ellenségvadászó oroszlánokkal. Belül pedig az alávaló hitetlenek megrakták a vár falait ágyúkkal és zarbuzanokkal s elkezdtek a harczot.

Mint hogy a várnak több része rendkívül erős volt s egymás mögött levő árkok és falak biztosíták, de az alsó városnak kapuval ellátott oldala egészben véve gyöngye vala: úgy gondolta, hogy ennek falból kinyúló tornyai legkönnyebben lerombolhatók ágyúval s ezért ezt az oldalt szemelte ki. Szemendiréből egy mináret nagyságú, mennydörgéshangú, sárkánytorkú, bástyaromboló nagy ágyút hoztak s a mint felállítása után elsütötték, felszálló füstjétől láthatatlanná lőn a vár, dördülésétől megrendült a föld, romboló kögolyója forgószélként repült s mikor a falhoz ütdött, meg-rázván ama szilárd építményt, köveit a levegőbe röpítette, más részeit pedig az árokba szórta. Erre a várbeli alávaló hitetleneket egészen elfogta a rémület. A pokolra való átko-

¹⁾ A végzetnek, az isteni végzésnek éjszakája (a Ramazán hónap 26 ra következő éjjel), melyen a Korán lebecsáttatott az égből.

↓ zottaknak ezen helyhez közel magas és félelmes bástyáik és tornyaik valának; azokra ágyúkat és zarbuzánokat állítottak föl s hogy az iszlám népének ágyúit elnémitsák, ama bástyákról és tornyokról eső módjára szórták a kő és vasgolyókat ágyúkból, zarbuzánokból, *sakalosokból* és puskákból. A hit harczosai több helyen közeledő árkokat nyitva a földben, az árok széltig hatoltak s meteriszeket csinálva puskával és nyíllal vadászták a falakon harczoló piszkosokat.

Az alávaló hitetlenek egy napon, mikor az ágyúkat kezelő műszülmánok éppen étkezéssel voltak elfoglalva, azt az alkalmat felhasználván, a nyomorultak közül mintegy 40—50 pánczélos démon kinyitotta a kaput és észrevétlenül kiütkött. A boldogult Nakkas Ali egyedül levén az ágyúknál, miután a jelen levő topcsik közül többeket vértanukká tettek, Nakkast elfogták és magukkal vitték. Mihelyt a győzelmes sereg értesült e dologról, azonnal segítségre sietett. Az azábok rejszei közül egyik vitéz utolérván őket, ama piszkos disznókat szétverte kardjával, a várnak tágas területét szűkké tette nekik és siralomra változtatta az átkozottak dolgát. A várban nagy láрма támadt, szórták az ágyú- és puskagolyókat, meg a nyilakat és fújták a trombitákat. A hősök szemtől szembe állván a negyedik pokol lakóival, borzasztó harczot vívtak velök. A hitetleneket a kardok martalékaivá tették, Nakkast pedig megszabadították. Ilyen módon folyt a harcz és küzdelem mind hevesebben éjjel és nappal.

Más részről a felséges padisah az összes harczosokkal Magyarország földjére tevén át udvarát, Szerém földén megindult Belgirád felé. Az említett év Sábán havának 27. napján¹⁾ délelőtt a hit harczosaitól fölvert por, mint köd, eltakarta Magyarország földjét, a dobok pörgése felhatott a kék égboltig. Mihelyt azonban a diadal szellőjének lengedezésétől eloszlott a por: láthatok lőnek a rendben közeledő csapatok és ezredek, a tógok, zászlók és lobogók fénylettek, mint a nap. A tergerhez hasonló hadsereg teljes pompával és méltósággal megérkezvén, a padisah ő felsége sátorába tért, mely Belgiráddal szemközt Zimun vára közelében egy magas dombon volt felállítva. A mezőt, völgyeket és halmokat s a Duna és Száva partjait teljesen ellepték az iszlám harczosainak sátrai.

A legfelsőbb parancs értelmében az összes főméltóságok átjöttek az innenső részre; a várvívó puskások és fal-

¹⁾ Augustus 2. De Dselálzáde júl. 15-el kezdli az idő számítását és így helyesen aug. 1. értendő. Szolakzádénál — a ki, mint mondtuk, szerzőnket kivonatozza — szintén Sábán 27-ike áll.

romboló toposzik is átkelvén több helyen készülődtek a vívás-hoz. Pir Mohammed pasának eddigi állására a főntebb említett Musztafa pasa rendeltetvén, amaz a várnak nyugoti oldalán, a Tuna és Száva vízének egyesüléséhez közel foglalt állást,¹⁾ a Tuna partján fekvő alsó várossal szemközt levő szigetre pedig a rumilii béglerbég, *Ahmed* pasa rendeltetett, a ki aztán ott, a vízen túl, ágyúkat állított fel. Így négy oldalon álltak fel a harcosok, az ellenségvadászó orosz-lánok a szandsákbégek vezetése mellett.

Pir Mohammed pasa állása felől igen nagy és magas tornyok és bástyák voltak, melyek a felső várból uralkodtak ezen oldal fölött. Mivel ez az oldal nem volt alkalmas aknák nyitására, a földet túró, kalapáccsal dolgozó, épületromboló és kőfejtő aknaásók más helyeken fogtak a győzelemre vezető munkához. Némely helyeken rakétákat is helyeztek el. A súlyos kő mint magasan repülő sólyom emelkedett fel a levegőbe az eltévelyedettek megbüntetése végett s mikor a várban leesett, a mindenfelől hallható lárma és kiabálás közepette mint menykő szórta szét a házakat s nehány szilárdságukról híres templomnak tetejét is porrá zúzta. A tévelygő csőcselék épületei a kövek ütéseitől apró darabokra hullottak; azok a szerencsétlenek, kiket az ágyúgolyók ütésétől mindenfelé hulló kövek értek, életük készpénzét a pokol kincstárába küldték. A világot bevilágító napnak feljöttétől lenyugvásáig s a sötét éj beállásától a világos reggel megjelenéséig harcoltak és küzdöttek az igaz hit hívei a gonosz lázadókkal több oldalon.

A romboló ágyúk ütéseitől több helyen leomolván a vár fala egészen alapjáig, rések támadtak. Miután a közép-falak²⁾ leromboltattak zarbuzánokkal és sajka-topikkal, a falakon és bástyákon semmi mellvédjük nem maradt a gonosz természetű hitetleneknek és így alkalom nyílt a rohamra. Az említett év Ramazán havának 5. napján³⁾ a padisah parancsára az összes igazhívók felkötötték kardjaikat, föltették sisakjaikat, kezükbe vették handsárjaikat és nyilaikat s fölemelték lándsáikat. Miután mindennemű fegyverzettel felszerelték magukat, Isten dicsőségére hozzá kezdtek a küzdelemhez. A padisah ő felsége zsákmánynak jelentette ki a várat és annak a hősnek, a ki először tűz ki zászlót a vár falára, szandságot ígért; a győzelmes emirek és jeles vezírek pedig minden részen kibontván a diadalt hirdető zászlókat,

¹⁾ Így állítja fel a vívó sereget a Napló, Ferdi és Pecsevi is. V. ö. Tör. Történetírók I. k. 293. l. jegyz.

²⁾ Azaz courtine, Mittelwall.

³⁾ Aug. 4. csütörtök, mint a Naplóban.

↓ a két világ teremtményének kegyelméhez folyamodtak s az emberiség és szellemvilág urától kértek segítséget.

Reggel, mikor az aranyszárnyú nap a láthatár szélén az ég lovára ült fénylő lándsáival, a hány ágyú volt az iszlám részén, valamennyit elsütöttek s a vitézek a füstfelhőben rohantak a résekhez. A hit bajnokai dobok pörgése és trombiták harsogása mellett s »Allah akbar!« kiáltással vitték feláldozni életüket a vallásért. Belül a pokolra való hitetlenek a résekkel szemközt levő házakra és utczákon ágyúkat, zarbuzánokat állítva és árkokat huzva védelmezték magokat. A szörnyeteg külsejű bálványimádók páncélba burkolózva, paizssal földve magukat, lándsáival, dárdáival és gyaur karddal ¹⁾ harcoltak; a külváros fölött emelkedő felső várból pedig puskagolyó hullott az igazhívókra záporosó módjára. A müszülmán harcosok a réseknél szemben állván a bálványimádó lázadókkal, a kardok csapásai megsebesítették a halált kereső ellenségek fejeit, az oroszlántekintetű hősök halált okozó íjjairól ellőtt nyilak pedig a pajzson áthatolva a lelkeket vadászták. A szent harc borától megrészegeedett hősöknek kezeiben levő buzogányok darabokra zúzták a bálványimádó hitetlenek koponyáit; az erős karjukkal fogott hegyes handsárok vért ontottak a hitetlenek nyakából és torkából. Az esztelenek megzavarodtak az aczélba burkolózott csapatok zajától, szemeik megvakultak az éles kardok és ragyogó lándsák fényétől s az összes müszülmánok benyomultak a várba az utcákra és terekre. A hit harcosai köröskörül baltákkal vágtak réseket a vár falán, mások pedig kötelet és hurkot dobtak fel a falra s azokon másztak fel a várba.

Majdnem délig tartott a harc és küzdelem, már csaknem dél volt, mikor az *alsó vár* elfoglaltatott. A hány lázadó volt ebben a külvárosban, a győztes harcosok mindnyáját leölték a házokban vagy utczákon, feleségeiket és gyermekeiket pedig foglyokul ejtették. A nagy templom tele volt csinos ifjakkal, hűrikhoz hasonló nőkkel, ezüst testű és hold arcú leányokkal. A hit harcosai zsákmányolás közben elrabolták javaikat és minden holmijokat. A fényes győzelmet nagy öröm és vígság követte; a tornyokra feltűzték az iszlám zászlóit s megszólalt a tábori zenekar.²⁾

¹⁾ A szövegben: *kjāfir mecs. Mecs* = egyenes kard, pallos. A szláv *meč. mač* átvétele.

²⁾ A katonai zenekarról ezt írja M. D'Ohsson (Tableau général de l'empire othoman, Páris, 1824. VII. köt. 23. l.): »Elle est composée de seize chalumeaux (zurna), seize tambours (daul), onze trompettes (boru), huit caissettes (nare), sept cymbales (zill) et quatre timba-

Egy csoport átkozott a kardok elől megmenekülve a felső várba zárkózott és tovább folytatta a harczot. Az Aszáf bölcseségű vezírek az emirekkel s a városhódító és várostromló sereggel a városba húzatván a kívül volt ágyúkat, hozzáfogtak a felhőkbe nyúló magas vár elfoglalásához. Az égis erő fal lerombolása és a hetedik égbe nyúló tornyok és bástyák megsemmisítése czéljából több helyen ágyúütegeket állítottak fel. A harcz tüze naponkint lobbogott s a fal némely része leomlott az ágyúgolyók ütéseitől és így rés nyílt. A tulsó oldalon pedig az aknaásással foglalkozó lágumdsik a föld alatt mindig tovább ástak; a várnak egyik nagy és szilárd tornya alatt üreget vájtak és az aknát megtöltötték lőporral.

Egy reggel, mikor a nap fölkel, a hullámzó tengerhez hasonló hadsereg, a tigristámadású és oroszlánbátorságú hősök az országhódító padisah legfelsőbb parancsából rohamot intéztek a vár ellen. Az ágyúk füstje fellegekké alakult a levegőben, a hit harczosai a felséges Istenbe vetették bizodalmokat és a próféta csodás hatalmához folyamodtak. Az Allah Allah kiáltás felhatott Isten trónjához s a hit harczosai, mint a kedvesen fogadott imádság száll fel az égbe, úgy rohantak a vár bástyái felé, a várnak minden oldalát ellepték, mint a méhraj egy pillanat alatt a fal alá jutva. Az alávaló hitetlenek a réseket becsínálták fával, galyakkal és hordókkal s e mellvéd mögött puskás, alabárdos és kardos bálványimádók állottak készen a védekezésre. Mikor a műszülmánok ágyúinak golyói villámokká válva a gyauroknak védőeszközül csinált hordóira lecsaptak, ezeknek minden darabjuk több átkozottat sebesített meg. A hit harczosai a várfal oltalma alatt harczoltak a tűzimádókkal a réseknél. A kardok mind a két részen útonállók voltak, a szablyák csapásaitól a sisakok, fejek és pajzsok darabokra hullottak; a lándsák a pánczéling szemein áthatolva elválasztották a lelkét a testtől; a nyilak póstagalambokká váltak a halál hírét megvinni; a nyilak és lándsák vashegyei olyan lakmározók voltak, kik vért ittak; a puska golyóktól földre bullottak a fejek; az ágyúk dörgésétől, a trombiták harsogásától, a golyók süvöltésétől és a harci zajtól eszüket vesztették az emberek; az a nap fogalmat nyújthatott az ítélet napjáról. Az alávaló gyaurok a vár falairól nagy köveket röpítettek a hit harczosaira, mintha köeső esett volna; szurkot és vizet forraltak üstökben és az igazhívókra öntötték. Mikor most a lágimdsik az aknát felrobbantották,

les (kúsz). Cette compagnie de soixante-deux musiciens est portée au double lorsque le Sultan est à l'armée.» Ugyanígy Hammer I. 575.

↓ az égis erő magas torony alapjában megrázkódott s a meny-nyi makacs gyaurok volt benne az utálatos csoportból, mindnyája levegőbe repült. A gonoszok a falnak alkatórészeivel együtt hullottak le és szerteszét szóródtak. A harcz délig tartott s mivel Allah akaratából a győzelem kapuja még nem nyílt meg, hanem el volt zárva, ennél fogva a hit harczosai félbeszakították a küzdelmet és a vértanúk eltemetéséhez fogtak.

Még háromszor intéztek rohamot az előbb említett módon. Végre a lázadók belátván, hogy elvesznek a hit harczosainak rohamától, a várhódító és győzelmes padisah kegyelmes udvarának oszlopaitól kegyelmet kértek. Ramazán havának 26-án, mely csütörtöki nap volt,¹⁾ a vár kulcsai a magas udvarba hozattak. A padisah határtalan kegyelmesége és tökéletes jóindulata — ezen elv értelmében: »a megkegyelmezés a győzelem alamizsnája« — ama nép vétkeinek lajstromát keresztülhúzta a megbocsátás és kegyelmezés tollával s személyüknek, gyermekeiknek és feleségeiknek megkegyelmezett. A vár bégje és porkolábjai²⁾ kijövé a magas udvar porához dörzsölték arcukat és értékes diszruhákat kaptak ajándékba. A vár az összes hitetlenektől megtisztított.

A következő napon, mely péntek és így ünnep volt, az égis erő tornyok csúcsaira és a falakra feltűzték a győzelmet hirdető zászlókat, a kapuknál felhangzott az ezán s Isten ő felsége trónjához hálaadást küldtek fel. A várban levő nagy templomok megtisztítottak a nyomorult gyaurok szennyétől, tornyaik pedig mináretekke alakították át az igaz hit hívei számára. Ez öröndetes napon a müezzinek fölmenvén a templomok ormaira, énekükkel pénteki imára hívták az igazhívőket. Miután a legfelsőbb parancsra szószékek csináltattak, a győzelmes padisah pénteki istenítiszteletre ment a főméltóságokkal és az összes harczosokkal. Hála Istennek! a bálványok lakhelyei az iszlám hiveinek templomaivá változtak.

Ezen a vidéken Belgirád várán kívül a Magyarországon fekvő s a gyaurok birtokában levő várak és erősségek közül a *Berkasz*,³⁾ *Dimitrofcsa*,⁴⁾ *Kopanik*,⁵⁾ *Barids*,⁶⁾ *Kar-*

1) Aug. 29, a Napló és Pecsevi szerint is.

2) A török szövegben is: *porkolab*.

3) A mai Berkaszovo, Illoktól délnyugotra, Sid mellett.

4) Száva-Szt-Demeter, Mitrovicz.

5) Kölpény.

6) Barics, vagy Baricza, Rumához közel.

ludsa,¹⁾ *Kamandsa*,²⁾ *Virnik*³⁾ és *Kalotindsi*⁴⁾ nevű várak — melyeknek mindegyike Magyarország kulcsa és a feslett erkölcsű hitetlenek országainak erős védőbástyája volt — szintén elfoglaltattak egész határaikkal és környékükkel együtt s kulcsaik a győzelmes udvarba hozattak. Miután kádik, dizdárok s elegendő várőrök, azábok, és martalószok rendeltettek beléjük, mindnyája az Istentől őrzött oszmán birodalomhoz csatoltatott.

Az uralkodó a magyar derekát meggyömbítette,
Oly sok várát és erősségét elvette.
Az iszlám országát megnövelte,
A hitetlenség nyomait megsemmisítette.
Nagyszerű szent hadjáratot indított,
A gyaurok lelkén fájdalmas sebet ejtett.
Erőfeszítéssel elfoglalta Belgirádot,
Öse szellemét feltámasztotta.

A vár dolga Isten segélyével elvégeztetvén, az iszlám népének győzelem jutott osztályrészül. Hogy a győzelmet tudassák a föld lakott részeivel, az Istentől őrzött birodalomban levő bégekhez s a két szent városba császári fethnámék küldettek madárröptű és szellőgyorsaságú futárokkal és így délen Arábia, Jemen, Habes, Hind és Aden, nyugaton Algir, Dserbe, Fesz, Tunisz és Andalisz, továbbá észak és kelet s a Dest-i-Kipcsak lakosai, az összes igazhívők megörvendeztetének a fényes győzelem hírével.

Belgirád lakosaiból a kegyelmet kért hitetlenek egy része családjával együtt a hitetlenség házába költözött, más része pedig a fejadó elfogadásával a paradisi árnyékában maradást választotta.⁵⁾ A Magyarországba menni kívánó nyomorultakat elküldték vala, a megmaradt többi keresztényeket pedig kihozván a várból, a boldogságos udvar szolgálai Isztambul városába szállították családjaikkal és javaikkal együtt.⁶⁾ A nevezett városban a héttorony közelében helyet jelöltek ki számukra, hol házakat építettek maguknak és mivelés alá vették azt a részt. Innen származik a Belgirád nevű városrész.

¹⁾ Karlócza, Karlovicz.

²⁾ Kamenicz.

³⁾ A szövegben: *٧الوتنجي*

⁴⁾ A szövegben: *٧بیرنیک* Bizonyára nem más, mint *Vrdnik*, Ireg mellett.

⁵⁾ Ezt mondja Pecsevi és Szolakzáde is.

⁶⁾ Pecsevi szerint a lakosság egy része Magyarországra költözött, másik része a városban maradt, harmadik része a birodalomban telepített le.

X Belgirád falain és bástyáin az ágyúgolyóktól lerombolt részek kijavítására bégek küldettek ki¹⁾ a magas udvar bégjei közül s egyszersmind parancs adatott, hogy a várban és városban dsámikat, mecseteket, derviskolostorokat, imáreteket és fürdőket építsenek. Kádi és dizdár neveztetett ki²⁾ és őrseg rendeltetett bele, szóval minden szükséges intézkedés megtéetett.

Ez alatt a rettenthetetlen csapatok az országhódító padisah parancsából az alávaló hitetlenek országában szerkesztét portyáztak és zsákmányoltak. A tábori bazár telve volt rózsailatú, Juszuf-arczú,³⁾ angyaltermészetű, csinos természetű, bimbó-ajkú, tulipánarczú, nárcziszszemű és íjjszemöldökű szépekkel s ezüsttestű, karcsú derekú, édes beszédű, hold-arczú, aranyfürtű hűri származású leányokkal. A semmi drágakövel meg nem fizethető bájosak nagyon olcsó áron keltek el. Nehány ezüstért egy természetes, egy-két aranyért aranyhajú, rózsá-arczú nőt adtak.

A nyomorult király meghúzódott rejtékhelye zugában; minthogy a hatalmas támadás miatt félelem és zavar vett erőt gőgösségén, megzavarodva és ijedten rejtőzködött a hallgatás szögletében és egy szikra jelét sem adta bátorságának. Minthogy a tél közeledésével a táborozásra alkalmas idő megszűnése akadálynak látszott arra, hogy a győzelmes padisah ő felsége *Budun* felé tovább nyomuljon: ennél fogva helyesebbnek találta a szerencsétlen király gyászos életének megsemmisítését más időre halasztani és vissza indult boldogságos székhelyére⁴⁾

A hadsereg átszállítása végett a Száva vízen átkelő helyre levén szükség, a hid építése *Karadsa* pasa halebi bégierbégre bízott, a ki akkor mint mazul⁵⁾ vett részt a belgirádi győzelmes hadjáratban. A nevezett bég egy, a *Szirat* hidjához⁶⁾ hasonló hidat csináltatott s oldalait jól megerősítette lánczokkal. A Dsem méltóságú és a világ

¹⁾ Pecsevi szerint 20,000 aranyba került a vár kijavittatása (I. 71.)

²⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint Jahja-pasa-oglu Báli bég és Khoszev bég ez alkalommal helyet cseréltek, a mennyiben amaz szendrői, emez boszniai bég lön, Belgrád pedig a szendrői szandsákhoz csatoltatott.

³⁾ Juszuf = József, Jákób fia, a ki a keletiek szemében a férfiszepség mintaképe.

⁴⁾ V. ö. e nyilatkozattal az 1521-ki fethnáme végét, I. köt. 376. lapon.

⁵⁾ *Mazul*: a ki állásáról letéetett, hivatalától megfosztatott, vagy pedig: nyugalomba vonult, kiszolgált.

⁶⁾ *Szirat köpriszi*: a pokol fölött levő, hajszál szélességű híd, mely a paradicsomba vezet.

menedékhelyeként szereplő padisah az áldott Sevvál hónap közepén¹⁾ kelt át szerencsésen és diadalmasan a magas udvar összes szolgálival és csillagok számával vetekedő hadsereggel s Belgirád földé lőn a hadsereg táborozó helye. Diván tartatván, a bégek szabadságot kaptak és ajándékul drága díszruhákat. Miután a bégek arcukat a trón zsámo-lyához dörzsölték és kezet csókoltak a padisahnak, mindegyik haza ment tartózkodási helyére. A janicsár agának és a bölük-agáknak is szabadság adatván, a padisah ő fel-sége válogatott udvari környezetével folytatta útját székhelye felé. Az állomásokat szerencsésen és méltósággal egymás után hagyva el, az említett év Zil-kade havának 17. nap-ján szombaton²⁾ szultáni székhelye, Kosztantinie városa, mellett szállott meg.

(III. 91—110.)

Ez a fejezet a győzelmes padisahnak Magyarország kirá-lyával, a tévhitben élő Laossal történt találkozását és a Mohács mezején vívott csatát adja elő.

Minthogy felséges személye diadalt aratott a fényes rhoduszi hadjáratban, tündöklő elméje előtt a szerencse és új győzelem bájoló arca mutatkozott; ennélfogva elhatá-rozta, hogy Magyarországot elárasztja a győzelmes hadsereg özönvizével és elpusztítja az ellenségfogó hősök kardjainak szélvészével.³⁾ Az astrologusok egy szerencsés napot és ál-dott órát határoztak meg a padisah szerencsés elindulá-

¹⁾ A Napló szerint szept. 14-én.

²⁾ Azaz október 19-én, a Naplóval, Pecsevivel és Szolakzádával egyezően.

³⁾ *Szolakzáde* így indokolja az 1526. évi hadjáratot. A »korona«, melylyel a császári méltóság jár, Lajosnak, Alamán-ország királyának birtokában vala. Franciaország királya is vágyakozván a császárságra, el akarta ragadni a koronát a magyar királytól és ezért többször háborúskodott vele. Végre a magy. király, Ispánia királyának segélyé-vel megverte a francia királyt és elfoglalta több várát. Akkor ez — mivel nem birt másképpen bosszút állni ellenségén, mint úgy, ha a szultánhoz folyamodik — egy követével ilyen tartalmú levelet küldött a boldogs. udvarhoz: »Ha a padisah megfenyitené Üngürűsz királyát, mi szembe tudnánk szállni Ispánia királyával és bosszút állnánk rajta. Alázatos kérésünk tehát az, hogy kegyeskedjék feltartóztatni amaz elbizakodottat s azután majd mi is alázatos szolgája leszünk a padi-sahnak.« Mivel így könyörgött alázatosan, a kegyes természetű padi-sah megszánta őt és elhatározta a hadjáratot ama gonosz ellen. (451—452. l.) — *Ahmed Vefik* szerint szintén azért támadta meg Szulejmán Magyarországot, mert a francia király segítséget kért tőle V. Károly császár ellen, a ki egész Európa békéjét megzavarta. (Fezlike-i tárikh-i-Oszmáni, 88. l.)

(sára¹⁾ és támadására. Egy reggel — mikor a világosság hadá-
nak fejedelme, a negyedik égen trónoló szultán, a nap, a sötét
éj fekete királyának elűzése végett az eget átszáguldó harci
ménjére ült fényes zászlóit fölemelve és a száguldó lovasság
zajától a sötétség hada a *Kaf* hegy²⁾ mögé rejtőzködött
— a csillagsokaságú haddal bíró padisah, a Dsem³⁾ szár-
mazású fejedelem, a világhódító szultán ő felsége is —
kinek Cyrus és Dárius kapusa, Efrasziáb⁴⁾ szolgája, Isz-
kender⁵⁾ apródja és Szohráb⁶⁾ testőre lehetne — eltökélvén
magát a szent hadjáratra, Isten ő felségébe vetette bizodal-
mát és a próféta segélyéhez folyamodott. A próféta társai
egyikének, Ejubnak szent türbéjéhez menve segítségét kérte
a győzelemhez, majd a paradicsomban lakó őseinek áldott
sírjait látogatva meg áldásukért és pártfogásukért könyör-
gött. A szegény és szűkölködő műszülmánoknak pénz és
fejedelmi alamizsnát osztott, hogy imádkozzanak győzedel-
méért.

Általános felszólítás küldetett a csapatokhoz,
A hit bajnokai ismét mozgásba jöttek.
Fegyverzetbe öltözött a lovasság,
A határtalan sereg és a sahi had.
Kosztantinie nagy városa,
Megtelt győzelmes katonasággal,
Elefánterejű sereggel és oroszlánokkal.
A hősök harci ménjeikre ültek,
Széllábú és villámszökésű ménekre.

¹⁾ M. D'Ohsson ezt írja az udvari csillagászokról (münedsim
basi): »La Porte est dans l'usage de ne rien entreprendre sans con-
sultier ceux qui font profession de prédire l'influence des astres sur
les événements de ce monde En fait d'astronomie, les travaux
du Munedjim-Baschi se bornent à la rédaction annuelle d'un alma-
nach (tacvim), lequel indique aussi les jours heureux et les jours mal-
heureux, et désigne particulièrement ceux qui sont favorables pour
divers objets, comme pour entamer une affaire, acheter des esclaves,
contracter mariage, se vêtir d'un habit neuf, solliciter, entreprendre
un voyage, etc. Ils marquent également les jours que le Gouverne-
ment doit choisir, par préférence, pour diverses opérations.« (Tableau
général de l'Empire Othoman. Paris, 1824. 11. és 13).

²⁾ Annak a hegynek neve, mely a mohammedánok képzelete
szerint körülvéshi az egész földet; de jelenti a Kaukázust is.

³⁾ *Dsem* vagy *Dsemsid* a legelső persa dynastiában, a Pisdá-
diak között a negyedik fejedelem, a kinek idejében volt a vizözön.
A régi persa hagyomány szerint 700 évig uralkodott, akkor legyőzte
és megölte Zohák.

⁴⁾ Turán fejedelme, Peseng fia, Túr unokája. A régi persa kút-
források szerint — melyek *Efrásziáb türk*-nek (a török E.) nevezik —
12 évig Irán fölött is uralkodott. Végre elfogta és megölette a máso-
dik persa dynastiából, a Kejánidák közül való Kej-Khoszru.

⁵⁾ Nagy Sándor.

⁶⁾ *Szohráb*: Rusztem persa hős fia.

Pánczélt öltöttek az aczéltestűek,
 Sisakot tettek föl a hadbontók,
 Ládsát és kopját tartottak kezeikben,
 Pajzsot csatoltak fel vállukra és hátukra.
 A világ a hadi zajtól esztét veszttette és resztettett,
 A puskák szünet nélkül tüzeltek.
 Reggel a sah udvarába menvén,
 Arczczal mindnyájan leborultak a sah előtt.

A 932. év Redseb havának 11. napján hétfőn,¹⁾ e szerencsés napon, mikor a szerencsés csillagzatú sahnak, a szent hadjáratall dicsekedhető szultánnak elindulása el volt határozva: a vezírek feje, az emirek csoportjának legkiválóbbika, Ibrahim pasa — ki a hatalmas sahnak nagyvezíre és Rumilinak szípeszalárja vala — a diadalra vágyó és szent harczhoz szokott hitbajnokokkal fölemelvén Rumili zászlaját, az államnak magas méltóságú oszlopaival és a magas udvar összes előkelőségeivel előre kivonult Daud pasa mezejére s ott a hadsereget megvendégelte. Azután visszatérvén a városba, reggel megjelent a magas udvarban.

Ez a reggel a föltámadás napjának mintaképe volt; mert az emberek mind talpra álltak, a város tereit az emberek tömege lepte el, az útakon és utczákon háttas és igaz jószágok sokasága tolongott. A győzelmes hadsereg ellenségtűző dárdákat, tűhegyű kopjákat és lélekrabló ládsákat viselt s a diván tágas udvara egészen megtelt az ellenségvadászó divekkel.

Két oldalon puskát, kardot, csatabárdot, pajzsot, íjjat, alabárdot és pánczélt viselő, oroszlán-természetű, gyaupusztító, szélgyorsaságú, farkastámadású 12,000 *janicsár* állt két sorban jobbról és balról. Mögöttük lóháton pánczélos, felhőgyorsaságú, tegzet, íjjat, ládsát és sisakot viselő, ellenségvadászó, Dárius hatalmú, Szohrab természetű, Iszkender jelességű oroszlánok és tigrisek, t. i. *szípálik*, *szülihdárok*, *ulufedsik* és *gáribok* állottak sorokban különböző ezredeket és szakaszokat alkotva.

Óh milyen sereg, győztes had ez!
 A világ királya hódító ezekkel.
 Kora Salamonjának szolgálai ezek,
 A győzelem mezejének oroszlánjai ezek.
 Mindnyája bajnok a harcz lakomán,
 Dühös oroszlán a hadjáratban,
 A szent harcz mezejének lovagjai,
 Mohammed vallásának oltalmazói.
 Isten segítségével legyen velük,
 Minden ellenség zsákmányuk legyen!

¹⁾ 1526 április 23. Ezen a napon indult el Szulejmán Pecsevi és Szolakzáde szerint is.

A vezírek, emírek s a győzelmes udvar összes oszlopai és előkelőségei, az üszküföt, aranyos övet, aranyos kardot, drágaköves handsárt, tollbokrétát viselő, cziprustermetű, magas testalkatú, aranyos nyereggel és kotaszszal diszített lovon ülő, ellenséggúzúó, Behrámm¹⁾ mozdulatú, Hamza rohanású, Ali bátorságú és Nerimán erejű hősök a saját külön helyeiken állva a hódolásra várakoztak. Fehér sapkát és üszküföt s fehér inget viselő, íjját és nyilat hordozó szép termetű 300 válogatott *szolak* várakozott szerencsés megérkezésére. Szellőgyorsaságú, szellábú, a világot átszáguldó gyalog *pejkek* jártak körül a diván udvarán. Aranyos kengyellel, drágaköves kantárral, aranyozott nyereggel fölszerelt, Borakhoz hasonló, madárrüptű vezetéklovak állottak készen földiszítva értékes drágakövekkel és gyöngyökkel kirakott csótárral; azután rubinnal, smaragddal, gyémánttal, türkiszszel kivert, aranyhimzésű selyem *szinebenddel*²⁾ és aranyos, különféle színű nyeregtakaróval. Lobogtak a világhódító zászlók, győzelmet hirdető lobogók és hét, aranygömbös, égig érő lófark.

Mikor a világot bevilágító nap a keleti láthatár ormán előtűnt: a világ sahja, Isten árnyéka, Róm, Arábia és Ádsem szultánja, korának Salamon is kilépett a boldogság kapuján a negyedik ég napjához hasonlóan. Ekkor a csausok üdvözlő kiáltása, az »Allah akbar!« az égboltig hallatszott, a császári zenekar játszani kezdett, a zászlókat kibontották, a lófarkakat megindították s a mint a tüfenkcsik elsütötték puskáikat, az egész világ megrendült. Isztambul városának utczái telidesteli voltak töméntelen néppel, úgy hogy még lélekzetet sem lehetett venni; a város a teljes fegyverzetű harcosok kezeiben levő színes lándsák miatt olyan volt, mint egy erdő, a piros, rózsaszínű, és zöld zászlóktól pedig virágos kerthez hasonlított. Minthogy a nagy és igazságos padisah személye látható volt, az összes müzülmánok talpra álltak s a házak tetői és csarnokai tömve voltak nőkkel, gyermekekkel és rabszolgákkal. Mig az angyaltermészetű, hódító és Dsem méltóságú padisah elvonult rendkívüli pompával és méltósággal: az összes nép imádságot rebegett a birodalom és szultánság fennállásáért.

¹⁾ Ez a név gyakran előfordul a harmadik és negyedik persa dynastiában (az Asgánidák és Szászánidák közt). Az első *Behrámm* Sáburnak fia és *Balás*-nak apja. Itt bizonyára *Behrámm Csúbin*-t érti a szerző, a ki igen magas, karcsú termetű volt s mint Arménia kormányzója és Hormuz persa fejedelemnek, Nusirván fiának, vezére megverte Türkisztán khákánját, a ki Rúmon keresztül beütött Iránba.

²⁾ *Szine* = mell, szügy. *Szine-bend* = mellre való (kis gyermekek számára, Brusttuch); itt a ló szügyére való takarófélét jelenti.

Nagy öröm és vígság között kivonulván az edrenei kapun, minthogy boldogságos sátora *Halkalu-Binár*-nál volt felállítva, ő is ezt a helyet szerencsélteste. Midőn felütötték a padisahnak többféle sátorait, valamint a vezírek és emírek s a hadsereg különféle színű sátorait, a szultáni tábor csodálatosan rendezett és ékes vala. Reggel — mikor a csillagtábor királya az ég lovára ült és sugarai megvilágították az egész eget — a páratlan hősök, a Dáriushoz hasonló vitézek tovább indultak, miközben a trombiták harosogása és a győzelmes hadsereg nagyszerű pompája borzalommal s csodálattal töltött el embert és állatot. Miután a padisah ő felsége a türkök és arabok szultánja, Tatárország, Róm és Adsem khánja, ismét harczy ménjére ült s a hadrendező és Aszáf bölcseségű vezírek, az állam összes oszlopai bemutatták hódolatukat: kibontották az aranygömbös égig érő zászlókat, megverték a dobokat, fújták a trombitákat és szerencsésen tovább haladtak. Valamint a ragyogó nap és a fénylő hold éjjel — nappal szüntelenül bejárja az égi állatkör állomásait: úgy az oroszlászívú szultán is mindennap áthaladván a síkokon és mezőkön a tengerhez hasonló hadsereggel — miközben a jószágok patái olyanná lapították a föld színét, mint a vaslemez, a harczosok lovaitól fölvert por pedig eltöltötte a levegőt — minden éjjelre más-más állomást választott pihenőhelyül, hol a szultáni tábor fáklyáitól egészen világos volt a föld színe.

Mikor a világhódító és győzelmes zászlókkal *Edrene* városához érkezett, mely a régi oszmán szultánok székhelye volt, e paradicsomhoz hasonló városnak egész környékét ellepték a Fiasztjúkhoz hasonlóan felütött sátorok. A szejdek¹⁾ és kádik, az ulemák és képzettek, a remeték és istenfélők, a sejkhek és khalfák,²⁾ háfizok³⁾ és khátibok, az összes pórnép, a hivatalnokok és iparosok, kereskedők és földművelők, a szerzetesek, a különböző osztályok és nemzetiségek, az örmények, keresztyének és zsidók külön-külön kijöttek a szultáni hadsereg elébe. A kereskedők értékes kelméket, posztókat, aranyos szöveteket, bársonyt, selymet, vásznat hoztak ajándécul; minden osztály megfelelő ajándékot hozott a padisah elébe.

A sah szerencséjének tartós voltaért.

A népek és alattvalók mind imádkoztak.

¹⁾ Szejd, vagy szejjid: a próféta utódai, vagy legalább a kik annak tartják magokat.

²⁾ *Khalfá*-knak neveztetnek a közigazgatási és pénzügyi hivatalnokok, illetve eme hivatali osztályok főnökei.

³⁾ *Háfizok*: a kik a koránt könyvnélkül tudják.

Mondták: szerencséd tartós legyen,
Méltóságod mindig megmaradjon,
Hatalmad zászlaját diadal kövesse,
Mindig győzelmes légy az ellenségen.
Az egyedül igaz vallás védője vagy ma,
Mindig Isten legyen segítőd.

A kegyes padisah az összes műszülmánokat, tiszteletteljesen üdvözölvén, szerencsésen és méltósággal sátorába vonult.

Néhány napon át diván tartatott, melyben elintéztettek a hadjáratra vonatkozó ügyek s azután szerencsésen folytatta útját Rumiliban. Az anatólii vilájet katonasága is részt vevén e fényes hadjáratban, a padisah parancsából a béglerbéggel az országhódító Behrámi pasával, Gelibolinál átkelt Rumiliba és a szultáni táborhoz csatlakozott.

Összevegyült egymással két tenger,
Ügyszólván a világot körülfogta a tábor.
Az embertenger gyönyörködött abban,
Hogy a hitelenség országát vérbe fulasztja.
Hegyen és síkságon hadsereg volt,
A nap fényét elvette a felszálló por.
A patkók letarolták a földet,
A föld homloka tele volt karczolásokkal.
Az út szűk volt a tovább haladásra.
A tolongás megakadályozta a vonulást.

Tehát mivel a csapatok és seregek összeszorulása és a jószágok tolongása miatt rendkívül sok baj és kár lehetett volna, az országvédő nagyvezír szultáni parancsot kapott, hogy az egész rumilii sereggel, a magas udvar némely szolgálival és egy csapat tüfenkcsivel egy nappal előbb járjon.¹⁾ Ennélfogva a hadvezető és országhódító pasa a mellette adott hangyasokaságú és csillagok számával vetekedő vitézekkel előbb elindulván, útmutatója lón a hadseregnek.

Azután a hatalmas, világhódító és iszlámvédő padisah ő felsége is elindult a vezírség egének napjaival, *Musztafa* pasa második, *Ájász* pasa harmadik vezírral s a magas udvar többi nagyaival és előkelőivel; nyomban követte a nevezett *Behrámi* pasa az anatólii vitézekkel.

Állomásról állomásra haladva a világ sahjának,
Az országokat, tartományokat hódító sahnak
Támadásától a világot zavar lepte meg,
A hitelenség országát félelem szállta meg.
Méltósággal, hatalommal haladt
S óriási pompával és gyorsasággal.

¹⁾ Pecsevi szerint a nagyvezír Szófiánál vált el a szultántól a ruméliai hadtesttel, a bölük-khalki egy részével, 2000 puskás janicsárral és 150 zarbuzánnal. Ugyanezt mondja Szolakzáde.

Mintha rohanó folyam lett volna a hadsereg,
Nem folyam! inkább tengerhez hasonlított.

Mikor az óriási sereg megállapodott a paradicsomhoz hasonló *Belgirád* városa mellett, az Aristoteles bölcseségű és gyaurzúzó pasa, a szerencsés tervű és várromboló vezír a padisah ő felségének boldogságos sátorai számára tágas helyet választván ki, a szultáni sátorokat egy magas halmon állíttatta föl, mely Magyarország felé néz s uralkodik a Tuna és Száva folyók fölött. Ő maga a Száva partján állapodván meg, az óriási hadat vezető padisah számára embervastagságú lánczokkal megerősített és a *Szirat* hidjához hasonló, igen széles hidat építtetett hajókra. Először a rumilii hadtest kapott engedélyt s átkelt Szerém szigetére. Szerém szigete szépségben és kellemességben *Irem* kertjéhez ¹⁾ hasonló; nagy városokat és várakat, számtalan falut és földbirtokot magában foglaló terjedelmes és jól mivelt tartomány: hegyei és halmai, kertjei, rétjei és mezői a paradicsoméhoz hasonló virágos kertek. A Száva és Duna partja az iszlám népének sátrai miatt a paradicsomhoz hasonló volt.

Sevvál hónap 3-ik napján ²⁾ az Iszkender természetű, Salamon jelességű sah, a Dsemsid hatalmú, Mohammed természetű, József arcú fejedelem, a Mózes méltóságú, Jézus természetű uralkodó ő felsége is átkelt az erős hidon az összes műszülmán harczosokkal. A belgirádi hadjáratban a hulló-csillag gyorsaságú harczosok kardjaitól elpusztult *Zim-mun* és *Iszlankamen*-várak közelében a Tuna partján egy magas dombon állapodott meg először a szultáni sátor s a mezők és lapályok egy nagy város képét mutatták a Fias-tyúk módjára rendezett sátorokkal.

Magyarországot rémület szállta meg,
A föld megrendült és reszketett.
Beütöttek a gyaurok országába,
Húrik kerültek a hit bajnokainak kezei közé.
A templomok kigyúladtak, leégtek,
A füst eltakarta az eget.
Az egész országot végig fölégették,
A világot egészen füstbe bocsátották.
Siralomra fordult a gyaurok sorsa,
A hit harczosainak szabad lón a gyaurok vagyona.

¹⁾ L. erre nézve I. köt. 276. jegyz.

²⁾ Ez a nap július 13-a volna, a mikor a szultán már Péterváradhoz érkezett. A Napló szerint a szultán július 5-én kelt át a szávai hídon.

X *Varadín* vára ¹⁾ — mely a Tuna partján falának erősségéről és alapjának szilárdságáról híresedett el s melynek a levegőbe nyúló bástyái az égig érnek, égben lakó tornyai az ég csúcsával egyenlők — akadálykő vala a szent harcz útján. Ennélfogva az a legmagasabb khákáni parancs adott, hogy a várhódító pasa induljon ellene a rumilii győzelmes hadtesttel és fogjon hozzá elfoglalásához. Az Aszáf bölcseségű vezír pedig a magas parancs értelmében kibontván a győzelmes zászlókat, megindult a tigrisdühösségű, oroszánerejű rumilii vitézekkel, kik az egyedül igaz vallás épületének oszlopai, a próféta szent törvénye védőinek szolgálói, a csatatér sólymai, a harcz és küzdelem erdejének oroszánjai, *Khizr* és *Illász* ²⁾ bajtársai, gyaupusztító és ellenségszűző csoport. A szerencsétlen magyarság részéről a vár bánja, a *Tomor Pauli* ³⁾ nevű ördöggel czimboráló pap azon czéllal, hogy a csillagok számával vetekedő hadsereggel szembeszálljon, a vár előtt készen állott egy csapattal. De mihelyt a szent harcz szándékával páncélba öltözött vitézek támadása füleikhez jutott, nem mertek ott maradni, hanem átkeltek hajókon a Tuna tulsó partjára, szemközt csatarendbe álltak és azon szándékkal, hogy a vizen küldött hajóinkat nem eresztik tovább, ágyúkat és zarbuzánokat állítottak fel s készek valának a harczra.

Ezalatt a harczhoz értő pasa a szárazon megérkezett a várívó hősökkel és a vár előtt megszállott. Ugyanekkor a Tuna hátán levő 800 hajó is — mely kigyótestű, várzúzó ágyúkat és hadbontó, emberpusztító zarbuzánokat hozott és sárkány módjára harczoló hősökkel volt megrakva — szintén megérkezett s így a vár vizen és szárazon körül vala véve sátrakkal és hajókkal. A hit harczosainak nagy csoportja a szárazon a vár külvárosa, a hajók pedig a vizről az alávaló gyaurok ágyúi és zarbuzánjai ellen intéztek támadást. Az oroszán-támadású ügyes vitézek szűkké tevén a világot a pokolra valóknak, a felséges Isten segélyével elfoglalták a külvárost, a benne talált alávaló dögöket a tüzet

¹⁾ Dselálzáde elbeszélése innentől kezdve szorosan egyezik Szulejmánnak 1526. évi fethnáméjával (I. I. köt. 380.).

²⁾ *Khizr*, vagy *Khizir*: egy mythicus személy, a ki halhatatlan, a veszélybe kerülőket megszabadítja s a pusztában bolyongókat jó útra vezeti. Az arab és persa írók közül némelyek bölcsnek és Mózes társának, mások Illés prófétának, ismét mások Szent Györgynek, vagy Nagy Sándor vezírének tartják. — *Illász*: Illés próféta.

³⁾ Pecsevinél: *Tomori Bál* a ki a Dunán túl levő országgrésznek szerdárja és a gonosz király hadseregének szipeszalárja volt.

szikrázó kardok martalékaivá tették. A hajókról is szüntelenül lövöldöztek a villámhatású és mennydörgéshangú ágyúkból és a feslett erkölcsű átkozottakat agyonkövezték a lélek-rabló kőgolyókkal. Mihelyt elnémították ágyúikat és szétszórták hadrendjüket, az ördögös pap megfutott háládatlan alattvalóival.¹⁾ Így a vízi oldal is szabaddá és hozzáférhetővé vált.

A várban levő lázadó és makacs csoport a várnak erősségében bizva folytatta a harczot az iszlám népével. Négy oldalon ágyúütegeket állítottak fel s azokból éjjel-nappal lőtték a várat; néhány helyen pedig aknákat ástak. Miután tornyait és bástyáit a vasgolyók úgy átlukgatták, mintha rosta lett volna, az aknáknak robbanása pedig lerombolta a falakat: a bégek a harczvágó hősökkel az iszlám iránti buzgóságból oly gyorsan rohantak a várra, mint a kedvesen fogadott imádság szokott felszállni az égbe. Mikor egészen a vár falához értek, a benn levő átkozott csoport teljes fegyverzettel és minden hadieszközzel készen állván a réseknél, a hit harczosait puskatűzzel és alabárdokkal fogadta s égő szurkot öntött, gerendákat hengerített és köveket dobált rájuk.

Majdnem délig folyt az elkeseredett harcz minden helyen. A müszülmánok vérrel táplálkozó nyilaik gyilkos hegyeivel ezt az üzenetet küldték a feslett erkölcsű aljasoknak: »Izleljétek meg a büntetést, melyet megérdemlettek«; halált osztó kardjaikkal és lándsáikkal ezt a hírt tudatták velök: »Mindenütt a halál vár benneteket, habár falak mögé zárkóztatok is.« Azonban mivel az örökkévalónak végzésében nem erre a napra volt határozva a győzelem, a hit harczosai — eszükbe jutván emez ígének magasztos értelme: »Allahtól kérjétek segílyt és türelmesek legyetek« — tovább vártak, ismét ágyúütegeket állítottak fel és több helyen aknamunkához fogtak.

Mikor Sevvál hó 17-én,²⁾ mely pénteki nap volt, fölrobbantak az aknáknak, amaz égig érő vár több helyen a földdel egyenlővé lett; s mihelyt minden rés és minden szöglet ez ígéket hirdette: »Segítség jön Allahtól és a győzelem közel van«: az alávaló hitetleneket rémület és ijedelem fogta el s az éles kardoktól és hegyes lándsáktól való félelmükben többen eszüket vesztve leugráltak a falak-

¹⁾ Pecsevi szerint a török hajók parancsnoka Szulejmán rejsz volt, a kinek támadását Tomori nem tudván feltartóztatni, ő maga Szeged mezejére futott, hajóhada pedig Illokig ment s ott a várba egy csapat puskás gyalogot és egy-két száz lovaszt küldött be. (I. 85.)

²⁾ Azaz július 27. Egyezőleg a Naplóval, a fethnáméval és Pecsevivél.

✓ ról. A harczvágyó és villámgyorsaságú sereg pedig semmit sem tágítva mindenfelől rohant be a várba s az alávaló átkozottak közül a férfiakat kardra hányta, a gyermekeket és nőkét pedig foglyaivá tette. A vár porkolábja és többi előkelők egy toronyba menekültek; de mikor a győzelmes padisah felséges személyénél kegyelemért kopogtattak, azon elv értelmében, hogy a »megkegyelemzés a győzelem alamizsnája« kegyelmet kaptak. Az említett napon a győzelem hírnöke ezt az örömhírt juttatta a világon élők füleibe: »és ime mi fényes győzelmet adtunk neked.« A vár egész környékével és határával elfoglaltatván, a templomok dsámikká és mecsetekké alakíttattak át, az ezán megzendült és khutbe tartatott.

A sah kardja elfoglalta Varadint,
Mely örök időktől fogva Varadinnak nevezetik.
A templomokban a bálványok földre estek,
Összetörték s a *pap*¹⁾ esze megzavarodott.
A hit bajnokai azon nap sok foglyot ejtettek,
A koldusok a zsákmányból fejedelmekké lettek.
Ezüst serlegek,²⁾ ezüst edények,
Melyeket a hit harczosai elárvereztek.
Hadi foglyaik bőven valának,
Húri s fiatal leány sok volt a táborban.
Egy nő öt-tíz aranyon kelt el,
Éjsötét hajú igen sok adatott el.
Megvétetett sok peri arcú,³⁾ cziprustermetű,
Jázminillatú és tulipán ábrázatú.

A győzelmes padisah divánt tartott, melyen a rumili bégek a várhódító vezírral szerencsét kívántak a győzelemhez és kezet csókoltak neki. Értékes díszruhákat kaptak ajándékba s a bégek jövedelme fölemeltetett. Miután a várba kádi és dizdár neveztetett ki s az ágyúktól lerombolt helyek kijavítására bégek rendeltettek, szerencsésen tovább indult.

X A nyomorult király magas és bevehetetlen várai közül való Ilok vára a Hal csillagzatra épített erősség; falai az égbe, erős falának alapjai a föld középpontjáig érnek, minden tornya belenyúlik az égbe, árkanak mélysége pedig mintaképe a bölcsek mély értelmének. Mivel ez az égig érő vár is hitetlenekkel, képmutatókkal, tévelygőkkel és lázadókkal volt tele, a felséges Isten segítségével leendő felszabadítása végett a száraz felől sátrakkal, a víz felől pedig hajókkal vétetett körül. Sárkánytorkú, tüzet okádó és ellenségvadászó ágyúk állíttatván fel, éjjel-nappal lobogott a

¹⁾ *Papas*, t. i. Tomori Pál.

²⁾ Az eredetiben: *kupa*.

³⁾ *Peri*: jó szellem, angyal, szárnyakkal képzelve.

harcz és küzdelem tüze, miközben a harczai zaj és lárma mindennap megreszketettette a kék ég boltozatát, az ellenség véreből felszálló gőz és az ágyúk, zarbuzának füstje eltakarta az ég kupoláját.

A tévelygés tanyájául szolgáló négy fal közt szorongatott tévelygők a félelem hullámaiban fuldokolván s a rémület tüzétől égvén, végre nem találtak más utat menekülésökre, mint a kegyelemkérést. Mikor tehát a győzelmes padisah udvarának porában kegyelemért, pártfogásért és irgalomért esedeztek: ezen ígék értelmében: »Mikor erőt vettél ellenségeden, kegyelmezz meg neki«, kegyelmet kaptak. A nevezett hónap 28-án ¹⁾ az ellenségekötöző vitézekkel és tengerhez hasonló hadsereggel az eget érő vár felé indult, hogy bevonuljon; a kegyelmet kért feslett erkölcsű csoport a legnagyobb hódolattal és alázattal nyitotta meg a kaput, a műszülmánok füleibe pedig ezen ígék hangzottak: »Lépjetek be egész bátorsággal.« A felséges Isten segélyével és kegyelméből megnyittatván a győzelem kapui, a tornyokra feltűzték a győzelmes zászlókat, az ezán hangzott mindenfelé, a gonoszok harangjainak kongását a műezzin éneklése váltotta fel s a hitetlenek templomai mecsetekké alakíttattak át az egyedül igaz vallás hívei számára.

Ezalatt a szerencsétlen magyarságnak nevezetesebb várai közül *Erik*,²⁾ *Gurguricsa*,³⁾ *Cservik*,⁴⁾ *Berkasz*, *Szotin*, *Vukin*,⁵⁾ *Erdöd*, *Dimitrofcsa*, *Nogaj*,⁶⁾ *Vukud*,⁷⁾ *Burah*,⁸⁾ *Őszek és Racsá* nevű várak — melyeknek mindegyike a gonoszminvű hitetlenek országának kulcsául és a tévhitben élő, feslett erkölcsű gazoknak menedékhelyéül szolgált — mondom, ezeknek lakói a világhódító hadseregtől való félelmükben részint úgy szétszóródtak hegyekben és völgyekben, mint a gönczöl-szekerebeli csillagok, részint a világ mene-

xx 13

¹⁾ Augusztus 7. A Napló szerint Illok aug. 8-án hódolt meg s a szultán 9-én érkezett ide.

²⁾ T. i. Ireg. Pecsevinél *Irik*.

³⁾ E helység neve így van az 1526-ki fethnámében is; Ferdinél és Kemálpasazádénál *Gragoricsa*, Pecsevinél *Gogorofcsa*, Szolakzádénál *Gargorofcsa*.

⁴⁾ Azaz *Cerevic*. Pecsevinél *Cservink*.

⁵⁾ A Naplóban és Kemálpasazádénál *Dukin* (a Duna partján), az 1526-ki fethnámében *Vekin*. Bácsmegyében a Dunához közel van *Bukin*.

⁶⁾ Ez a helynév így van a fethnámében, Kemálpasazádénál és Ferdinél is, ellenben Pecsevinél kezdő l betűvel: Logaj vagy Lúkej.

⁷⁾ Ez bizonyosan *Vukovár* akar lenni; mert a fethnámé is Nogaj után ezt említi. Kemálpasazádénál, Ferdinél és Pecsevinél *Valkóvár*.

⁸⁾ *Borovó*, Vukovártól északra.

dékhelyéül szolgáló udvar porához dörzsölve arcukat kegyelmet kértek;¹⁾ és így a nevezett várak egész határaikkal együtt az Istentől őrzött birodalomhoz csatoltattak.

Ezután az országhódító óriási hadsereg, a győzhetetlen vitézek a szárazon, az ellenségszűző harcosokkal megrakott hajók pedig a víz hátán a gonoszmívű király felé folytatták útjukat. Mintán a Dirava néven ismeretes folyón — mely vizének bőségével a Nilust, Dsihunt és Eufrátest is felül-
 × múlja — *Őszek* nevű vár külvárosa mellett három nap alatt egy széles és igen szilárd híd épült a győzelmes hadsereg átkelése végett:²⁾ az áldott Zil-kade hónap 12. napján³⁾ a padisah buzgalmának magasröptű sólyma az összes, győzelemhez szokott csapatokkal átröpült a szemtelen és becsstelen magyarság területére s a termékeny ország földjét a hit harcosainak lovai tiporták. A híd lerontatván az iszlám országával való közlekedés megszakítottat.⁴⁾

Bementek a magyarok birtokába,

A mogorva gyaurok házába.

A sereg lovainak patái

Síksággá lapították a hegyeket.

A Tuna partjain látott embertolongs

Ámulatba ejtett minden rendű embert.

A trombiták harsogása s dobok pörgése

A világ fülét megrepesztette,

A puskák ropogása, ágyúk dörgése

Az ördögöket is megbolondította.

A madarak nem repültek a seregtől való félelmükben,

A tündérek elrejtőzködtek ijedelmükben.

A levegő egészségtelen lett a sokaságtól.

Mintha a feltámadás napja jött volna el.

A világ eltelt a hadsereg zajával,

A nap nem látszott az út porától.

A harcosok feláldozták életüket és fejüket,

Mindnyájan készek valának a harcra.

A nyomorúlt ellenség dolgainak állásáról megtudott,⁵⁾ hogy Magyarország királya, a tévhitben élő és eszte-
 len *Laos*, az országában kormányzása alatt levő átkozott

¹⁾ Pecsevi itt a következő helyeket sorolja fel: *Kutik*, Dimitrofcsa, Irik, Gogorofcsa, Lugaj, Szotin, Valkóvár, Erdőd, Cservink, Racsa és Őszek.

²⁾ Pecsevi azt mondja, hogy ez alkalommal Eszék vára a földig leromboltatott.

³⁾ Augusztus 21.

⁴⁾ L. Ferdi megfelelő helyéhez írott jegyzetet.

⁵⁾ Szolakzáde azt írja, hogy még Eszékhez érkezés előtt néhány magyar foglyot küldött Báli szendrői bég a divánba, azután a Dráván innen ismét fogtak nyelvet és ezektől tudták meg, hogy Lajos a külföldi fejedelmektől is kért segítséget s hogy Budáról kiindulva összesen 300,000 emberrel jött Mohácshoz útját állani a szultánnak (453—454. l.)

csoportot összegyűjtötte; de mivel tévelygő elméjén erőt vett az igazhívóknak országhódító kardjától való félelem, a többi hitetlen országok fejedelmeitől is kért segítséget és támogatást s ennél fogva Alamánból, a császártól, Bulgárból, a keresztyénektől, Rúszból, Lehből, Csehből, Ispániából, Francséből, Herszekeből,¹⁾ Csicsiliéből,²⁾ Szidiéből,³⁾ Portukalból, Dsenevizből,⁴⁾ Venedikből, Rimből⁵⁾ és Ankonából összesen 150,000-nél több fegyveres és pánczélos, ördöggel czimborázó dög gyűlt össze segítségére. A nyomorúlt király régi székhelyéül szolgáló Budun városától négy-öt állomással erre felé, a *Mohács* néven ismeretes mezőn a régi időben, Zulkarnejn Iszkender idejében, Magyarország királya, *Körszkül* nevű tévelygő piszkos, a tatár sereggel csatát vívott⁶⁾ és győzedelmeskedett rajta; ennél fogva a rossz tervű átkozott is azt a gyönyörű mezőt választotta az iszlám népével vívandó csata helyéül. Gonosz terve és haszontalan gondolata szerint készen állott ama mezőn, hogy az iszlám győzhetetlen hadseregével szembeszálljon. Megerősített táborni csinált,⁷⁾ sárkányalakú és tüzet okádó ágyúkat állított fel s szekereket és számtalan zarbuzant szerzett be; a Tuna hátán is hajókon és *dombázok*on mináretnagyaságú ágyúkat hozatott. Így 40—50,000 gyalog s 10,000-nél több puskás bálványimádó fölszerelve várakozott.

A győzelmes hadseregből előre ment, harczhoz értő és gyauregető vitézek a hitetlenekhez érkeztek. A harczmező megnyilván, az igaz hit hívei minden nap részint győztesek, részint vértanúk lettek; a fejek legördültek a mezőn, az emberi testek porban és vérben fej nélkül rendetlenül heverték.

A végvidéki emírek közül Szemendire szandsák bégje, Jahja pasa-oglu Báli bég — a ki harczhoz szokott hős, oroszlantermészetű farkas, a hit bajnokainak útmutatója és vezetője vala — a világhódító padisah parancsából előre

¹⁾ T. i. Herczegovina.

²⁾ Szicília.

³⁾ Az eredetiben: *سكندر*

⁴⁾ Génua.

⁵⁾ Róma.

⁶⁾ Ezt mondja Kemálpasazáde is (I. I. köt. 232. és 233. lap.) Látnivaló, hogy e tévedésre a *Mohács* és *Mohi* nevek hasonlósága vezette őket. De mi legyen az a *Körszkül* *کورسکول* név? Lehet, hogy ez voltaképpen összetett szó s a *kör* előtagja nem más, mint a *kör*, melynek jelentése: »vak.« Ebben meg talán IV. Bélát zavarták össze *vak* Bélával?

⁷⁾ Szolakzáde szerint: táborni ütött és azt köröskörül vette nagy árkokkal.

küldetett, hogy a győzelmes hadsereg előőrse legyen. A vakmerők, dühösek, bátrak, farkasbőr sapkát, tigris bőrt viselők, teknő pajzsúak hozzája csatlakozván, a gyaurok elé erős védfalat vontak.

A harcosok harcolni kezdtek,
A hitetlenség népét golyókkal kövezték.
A hit bajnokának kardja kiszállván hüvelyéből,
Széthasítá a fejeket s valósítá vágját,
Hogy nedves legyen az ellenség véréből!
S az utakat megnedvesítse az ellenség könyeivel,
Az íjj összeszedte minden erejét,
Kifeszült fogantyújáig és eldobta a nyilat,
Az sebesen repült, mint a madár
S a gyaurok nyakába fúródott.
Az iszlám népének nyilai
Ontották akkor a harc folyamát.
Kérdés nélkül is szabad volt a vér ontása
S az ellenség vére bőven ömlött.

Mivel a padisah világos elméjének tükrében, mely az isteni kinyilatkoztatások mutatója, e győzelmet jelentő ígék mutatkoztak: »Maglehet, hogy a ti uratok elveszti ellenségeiteket és titeket tesz helyére« és a világbíró lelki szemei előtt a nap fényességével tündöklött ez a vers: »Az isten nektek adja örökségképen azok földjét, országát és javait«; ennélfogva a két világ teremtményének kegyelmében hívva s az emberiség és szellemvilág urának csodás hatalmához folyamodva megindult a hangyák és csillagok számával vetekedő óriási műszülmán hadsereggel és az áldott Zilkade hónapnak 19. napján az alávaló hitetlenekhez közel levő helyen szállott meg.¹⁾ — A szultáni tábor csodálatos

¹⁾ *Pecsevi* — a ki a mohácsi csata lefolyását három szemtanú, t. i. apja, nagyapja (ki boszniai alaj-bég volt) és Áli Dede (a szigetvári türbe sejkhe) elbeszélése szerint adja elő — így írja le a török hadsereg vonulását a Drávától. Legelől ment Jahjapasazáde Bali szendrői szandsákbég 1000 embert számláló zsoldosaival és a szendrői szandsáknak 4000 főre rúgó seregével, mely pánczélos volt és lánsdát hordott. Utánna haladt a nagyvezír a ruméliai hadtesttel, 2000 pus-kás janicsárral és 150 zarbuzánnal. Ez után Behráam anatóliai bégler-bég az anatóliai hadtesttel, úgy hogy az egyes szandsások serege egymás után haladt. Itt következett a szultán a többi janicsárokkal, a bölük-khalkival és a hadsereg egyéb részével. Legvégül pedig, a hadsereg fedezésére, Khoszrev boszniai bég a saját zsoldosaival és a boszniai katonasággal. *Barunyavár* közelében átgázolták a *Karasicsa* mocsarat, azután Báli bég a haranyavári út mellett fekvő *Puszú-kiliszeszi* közelében balra indult el a hegy szélénél a síkság végén lévő *Badskalupa* nevű hely felé. A szultán pedig, a mint a mohácsi mező szélén lévő *Khunkjár-depeszi* nevű, igen magas dombhoz érkezett, erre fölment és ezen foglalt állást (I. k. 88—89. l.). — A *Puszú-kiliszeszi* jelentése: »a leshely temploma«. Görög és Kerekes »Magyar Atlásában« (Bécs, 1802) s Korabinszky térképén (Atlas Regni Hun-

módon rendeztetett el; az iszlám csapatai körben, sátor sátor mellett, telepedtek meg. A müszülmán jámborok, istenfélők, a tiszta életű sejkhek, a papok, a Korán-magyarázók, a hadisz ismerői, a koránt magyarázva s a hadiszt fejtegetve és értelmezve több helyen a szent harcra buzdították az iszlám népét. A szép hangú jó olvasók a koránt olvasták. Itt-ott pörögtek a dobok, harsogtak a trombiták, szóltak a tábori sípok és fuvolák; a rumili hősök lanton, tamburán és kobzon játszottak s az ogúzok dicső harczeit adták elő versben; ¹⁾ időről-időre az ég kupolájáig hangzott fel az »Allah akbar!« és »Allah Allah!« kiáltás. A müszülmánok hajóin levő és a velük szemben álló gyaurok ágyúinak döngése megreszkettette a földet. Sátora előtt mindenki rúdra kötött gyertyát, lámpást vagy fáklyát gyújtott s a föld felülete olyan világos volt, mint az égboltozat a ragyogó csillagoktól. A kikiáltók több helyen hirdették, hogy »holnap nagy csata lesz az alávaló gyaurokkal, legyetek készen!« A hit harcosai ébren töltötték az éjszakát.

Reggel, mikor a világot megvilágító nap kitűzte aranyos zászlóját kelet ormára, a világbíró ő felsége, a magas méltóságú, szerencsés padisah, a vallásvédő és világhódító szultán, az iszlám és müszülmánok oltalmazója, Allah árnyéka a földön, a hitetlenség és tévelygés kiűrtője, a hatalom és szerencse zászlajának kitűzője, miután elvégezte reggeli imádságát, széllábú és villámként vágató harci paripájára ült, azután kibontotta a győzelem és diadal zászlóit s dobok pörgése és trombiták harsogása mellett megindult a vezírek és szípeszalárok környezetében.

A nevezett hónap 20. napján,²⁾ mely szerda volt, az

gariae. Wien) jelölve van *Busziklicza* éppen a Baranyavártól Mohács felé vezető úton Majstól délkeletre. — A *Badskalupa* Pecsevinek nyomtatott szövegében így van: باجفالوپه azaz *Jadskalupa*, de Hammer példányában *Bads kalupe*, Vámbéryében: *Bads kaluba* (Új Magyar Múzeum, 1860. évf. 32. l.). A *bads* szó jelentése »vám«, *kalupa*, *kaluba*, vagy *kaliba* pedig = »kunyhó, parasztgunyhó«. Ha a 4-ik betű fölé csak egy pont szükséges, akkor باجفالوپه *Bádsfalupa* lesz s talán annak a *Bácsfá*-nak a neve, a mely mint pusztá ma is megvan s a Mohácstól nyugatra eső Láncsukhoz tartozik. Ha pedig az első betűnek föléje tesszük a pontot, ناجفالوپه *Nadsfalupa* olvasás kerül ki s talán *Nagy-Nyárád* neve akar lenni? — Végre a *Khunkjárdespeszi*-ről (császár domb) azt mondja Pecsevi, hogy most már (t. i. 1642-ben, a mikor írta munkáját) alig-alig különböztethető meg a síkság többi részétől.

¹⁾ Ilyen sokáig fenmaradtak az oszmánoknál a közép-ázsiai hazában keletkezett históriás énekek!

²⁾ Augusztus 29.

a legfelsőbb parancs adatott, hogy a hadvezető, gyaurzúzó jeles nagyvezír, az ellenségrabló vezír, Ibrahim pasa, menjen előre a rumilij vitézekkel és szálljon szembe az alávaló gyaurokkal. Az Aszáf bölcseségű pasa, az oroszlánszívű vezír eme legfelsőbb parancs értelmében előrement a győzelmes rumilii lovassággal s délfelé *Mihács*hoz közel egy téres mezőn rendezte az ezredeket, felállította a csapatokat. A pasa szandsákjától jobbra és balra a megállapított szokás szerint a rumilii bégeket saját helyükre állítván fel, igen kitünő és dicséretre méltó hadrendet csinált. A széllábú arab, rúmi, sámi, bagdadi és egyiptomi lovakon ülő bégek, vitézek, hősök, ellenségvadászók, gyaurzúzó és hadrendbontók — kezeikben lándsát fogva, testükön pánczélt és vértet, fejükön sisakot viselve, vállaikon pajzsot hordva — egymás mögött több sorban állottak, mint valamely várfal. A lovak nyerítése, emberek lármája, pánczélok, vérték csörgése, dárdák zörgése, zászlók suhogása, csöngetyűk csengése, dobok pörgése és trombiták harsogása összevegyült a levegőben.

A mint a csatarend felállítatott, a hadrendező nagyvezír a padisahhoz ment és lába porához dörzsölve arczát kérte, hogy emelje föl szerencsés zászlóit s a győzelmes hadsereget buzdítsa és áldja meg. A vallásvédő padisah ő felsége e napon harczí ruhába levén öltözve, egy Borakhoz hasonló, szélgyorsaságú és villámlábú lóra ült; olyan pánczélínget öltött, melynek karikái vasból, kötője és gallérja aranyos volt; turbánján kócsagforgó díszlett, övén pedig íjj. A rumilii hadtesthez menvén, minden szandsák előtt megállt, fölemelte áldott kezeit s így imádkozott alázattal a felséges Istenhez: »Adj győzelmet az iszlám összes népének, a te szolgálóidnak; mert tied a kegyelem, tied az oltalom, tied a hatalom és erő, tied a győzelem, tied a segítség!« A földi emberek és mennyei angyalok hangosan rámondták: »Ámen!« Az összes harcosok sírtak a jeleneten és bőven öntötték könnyeiket. Kétségtelen, hogy ez imádság meghallgattatásra talált a felséges Istennél.

Így a szultáni áldástól követve, a padisah oltalma és védelme alatt haladtak előre. Mikor fölmentek egy magas dombra, meglátszott *Mihács* mezeje, a Tuna vize mint egy tenger terült el s partján, a föld színét szélesen elborítva, egy szerencsétlen hadsereg állott csatarendben, mely sötét és fekete volt, mint a büntetés felhője; óriási tábor a sátrakkal félelemgerjesztő volt, mint a hegy; az ágyúk dörgeése és puskák ropogása felhallatszott az égig. Miután a csatátért ellepték a szent harcz bajnokai, az alávaló

hitetlenek részéről a gyeheennára való, a pokol tüzét szító átkozottak, a tetőtől talpig vasba és aczélba burkolózott, ördögökhez hasonló tévelygők, a disznók, piszkosak, makacsok, tisztátalanok, kutyák, hitetlenek, feslett erkölcsűek, romlottak, képmutatók, a minden kínzásra méltók és érdemesek, a hitelenségben és ellenkezésben megcsökönyösödtek, aljasok, eszeveszettek, dív jelleműek szintén a csatatérre jöven megütköztek az iszlám népével. Olyan harcz és viadal kezdődött, mintha a feltámadás napja lett volna; a küzdelem és a haj-huj! kiabálás elvette az emberek esztét.

Az előre és hátra nyargalás
Fogalmat adhatott a feltámadásról.
A trombita panaszosan harsogott,
Mintha Izrael 1) fújta volna trombitáját.
A tábori síp panasza és sirása
Harcvágyóvá tett minden szíphit.
A hősök olyanok voltak a harczban, mint az oroszán,
A csatatéren munkában volt az alabárd.
A füst felszállt a felhőkig,
A puska a halált ismertette meg a pogányokkal.
A zarbuzanak golyókat szórtak,
Melyektől ott sok test megsemmisült.
A kardok egymásról nyalták a vért,
A lándsá fényétől megvakultak a szemek.
Az ellenség vérének gőze füsthez,
A sebek a testeken tűzhez hasonlítottak.
Érvágás levén a nyíl hegye,
A szívből frenk vért ivott.
A mint a csatabárd az ellenség fejét érte,
A fejekből törött fazekak lettek.
A buzogány szögeitől az ellenség teste
Olyannak látszott, mint az ablakrostély.
A pajzsok nem bírván feltartani a súlyos buzogányt,
Ez a testet és derekat íjj módjára meggömbölyítette.
A levegő forró volt a harcz hevéhez,
Minden szögletben vérpatak folyt.

A fönt említett Jahja-pasa-oglu Báli bég a pasával folytatott tanácskozás közben így nyilatkozott: »A szerencsétlen magyar nemzetnek az a szokása a csatában, hogy 30—40,000 szörnyeteg tetőtől talpig vasba és aczélba öltözik s lovát is abba burkolja; minden piszkos a mellette levő feslett erkölcsű nyakast, lóháton ülve magához csatolja és úgy támadnak s támadásukat ágyú és puska föl nem tartóztatja, előnyomulásuknak semmi fegyver gátat nem vet, dög testüket lándsá nem járja, kard nem fogja, nyíl nem sebzí. Így csak egy mód lehetséges ez ellen, t. i. had-

1) A halál angyala.

rendjük előtt jobbra és balra szétválni s hátba fogni őket; ekkor lesz nekünk ünnep. De a győzelmes hadsereg erre nem képes: mert a háta el van foglalva a podgyászszal és állatokkal s így nem lehet hátrálva szétbontakozni.« — »Mi volna hát a leghelyesebb terv ebben a dologban?« kérde a pasa, a ki egészen ámulatba esett. Egy ideig gondolkodtak. Végre isteni sugallat segélyével abban a tervben állapodtak meg, hogy az alávaló hitetlenekkel való találkozás ikindi idejére halasztatik; mikor a győzelmes hadsereg megállapodik, a hadi szolganépnek és a podgyásznak engedély adatik hátramaradni s mihelyt így a felállított sereg háta szabad lesz, a hit harcosai szokás szerint két részre válva hátba fogják az alávaló hitetleneket.¹⁾

Ennélfogva mikor megindult a hadsereg, nem sietett, hanem lassan menetelt. Elmult a dél és bekövetkezett az ikindi ideje.²⁾ A mint az ezredek csatarendben a gyaurok csoportja elé értek, a tűzre való feslett erkölcsűek jobb szárnyán egy mennydörgéshangú ágyút sütöttek el s a golyó éppen a hadrendnél a lovak előtt esett le, de hála Istennek senkinek nem történt baja. Így a hadrend az ágyúk lőtávolaiba érván, a rumilii hadtestnek 150 ágyú adatott s melléje 4000 puskás janicsár rendeltetett. Miután eme zarbuzánok egymáshoz köttettek lánczokkal, a janicsárok a harci szokás szerint kilencz sorban állítottak fel, a fönt említett Báli bég pedig egy csapat oroszlánszívű katonasággal a balszárnyon kivált

¹⁾ *Pecsevi* a Khunkjár-depeszi-hez érkezés után így folytatja az eseményeket. Miután a nagyvezír elhelyezte a ruméliai hadtestet, visszament a szultánhoz, hogy tanácskozzanak a határvidéki bégekkel és a végvidéken megöregedett, tapasztalt emberekkel. Ekkor az ellenség még nem volt látható. Egyszerre jön Adl Tudsa és jelenti, hogy az ellenség csapatai megjelentek és megütköztek a csarkhadsikkal. Nyomban utána megérkezett Báli bég embere is, azt az üzenetet hozva, hogy közeledik az ellenség, a síkságra nyíló szorosból lóvas csapatok bukkannak elő s halmokon és dombokon zászlók látszanak. A szultán e jelentések hallása után lejött a dombról és lóra ült; azután a tábori podgyász őrzésére csausokat rendelt, az ezredet pedig előre küldte bizonyos távolságra. Ezután a nagyvezírral s 5–10 udvari szolgálójával együtt sorban járta az ezredek és imádkozott a győzelemért. Utána a nagyvezír buzdította a sereget és előre küldte a ruméliai hadtestet, a szultán pedig visszatért a császári zászlókhoz. A harczra kész sereg tehát előre nyomult a magyarok felé trombiták harsogása és dobok pörgése mellett, lassú menetben, de tömött sorokban, ember ember mellett. (I. köt. 90–92.) — *Szolakzáde* azt mondja, hogy miután a tábori mállhat hátra hagyták, a hadsereg két részre vált, t. i. a nagyvezír a ruméliai és anatóliai hadtesttel, továbbá a melléje rendelt kapu-khalkival előre ment, s követte a szultán egy nyíllövésnyi távolságban a kapu-khalkival (455. l.).

²⁾ Az 1545-ki Névtelen szerint is ikindi idején kezdődött a harcz, *Szolakzáde* szerint a két ima (t. i. a déli és délutáni) ideje közt.

a hadrendből és távolabb állapodott meg. A megállapodás szerint engedély adatott a tábori podgyász lerakására.

Ekkor az alávaló gyaurok csoportja megindult, a csatatéren levő *csarkhadsik* pedig erre felé a hadrendhez húzódtak vissza és így a csatatér nyílt és szabad volt. A pokolra való feslett erkölcsűek mint sötét felhő vagy villámos felleg egyszerre rohantak és a térség közepéig jöttek előre. Három csoportban valának. Az alávaló hitetlenek jobb szárnyán a *barata* néven ismeretes és vitézségéről híres nyomorult pap, a béglerbég állott s egy hadosztály ezzel Báli bég állomása felé tartott. A bal szárnyon a Tuna partján levő csapat helyén maradt; a hadsereg centruma, körülbelül 60,000, vas testű s lovastul együtt aczélba bűjt átkozott — kik a csatasorban úgy voltak elrendezve, hogy minden lovas mellett jobbról és balról két puskás gyalog állott — az iszlámnak győzelmes hadseregére rohant. Minden feslett erkölcsű gyaur a lándsáját egyenesen, magasra tartotta volt, mikor azonban felénk rohantak, egyszerre lebecsátották s a ló nyakára hajolva vágattak.

Most az iszlám hivei elsütötték a zarbuzanokat, a puskások pedig soronként kilőtték puskáikat, mitől a levegő megtelt füsttel, a föld pedig megrendült a dörgéstől. A műszülmánok részéről az »Allah akbar!« és »Allah, Allah!« kiáltás az égboltozatig felhatott, a pokol tüzére való gyaurok pedig csodálatos kiabálással tették zajossá a világot. A mint a nyomorult gyaurok ide értek, látták, hogy az ágyúszekerek és tüfenkcsik mint valamely várfal állnak előttük, melyen nem lehet áthatolni; ennél fogva az ágyúszekerek elől kénytelenségből kitértek s a pasa szandsákjától balra levén a hatodik szandsák — a mely mellett a szekerek sora elvégződött — ezen a helyen a rumilii hadtestre rohantak, a katonaság pedig két oldalra húzódva utat adott az alávaló gyauroknak. A mint a hadrend és a tábori podgyász közt levő térre behatoltak, a hit harczosai az alávaló gyaurokat két oldalról hátba fogták és igen kemény tusa keletkezett.

Mikor a rumilii hadtestet bekeríteni szándékoztak, azt vették észre, hogy a világbíró padisah kibontott zászlókkal és csatarendbe állított sereggel közeledik, mire rémület szállta meg a gyaurokat. Ezt látva s életük képét a halál tükrében megpillantva, abban a perczen megfordultak s vereséget szenvedve a Tuna partján maradt csapattal egyesültek.

E közben a hatalmas és győzelmes padisah a császári sereggel nyomult előre a rumilii hadtestet balra elhagyva.

s mivel a nyomorúlt király összes tévelygő hadával szemben állott,¹⁾ a győzelmes harcosok mint vakító villám rohantak a gyaurokra. Ekkor a harcz tüze mindenütt lángot vetett, az igaz hitnek vitéz és serény bajnokai az »Allah akbar« és »Allah, Allah!« kiáltást az égi karok füleibe juttatták, az ágyúk borzalmas dörgése eme vers értelmét magyarázta: »Mikor a föld megindul borzasztó rengéssel«; az ellenség mészárló kardok és a lélekrahló lándsák mint égő tűz csillogtak a csatatéren; az ágyúk és puskák kínzó és büntető eszközök valának a pokolra valók számára; a pánczélt átjáró villogó kardok aprították a hűtlen csoportot, a meteorhoz hasonló lándsák vashegyükkel a porba ejtették a feslett erkölcsű csapatot. Az elefántvadászó és hadbontó hősök az aljas gyaurok életének gabonáját a megsemmisülés tüzébe szórták, a negyedik pokolba valókat a gyehenna tüzére küldték. Síkság és hegy s a csatatér a tévelygő ellenség holttestével volt elborítva.

Összetalálkozott két tenger, két hadsereg,
Egyik a szerencse, másik a szerencsétlenség csillagáé.
A kard jól lakván ellenség vérével
Hírt adott a világnak a diadalról.
A nyíl hegye átjárván a pánczélon
Kivette az ellenség szívét.
A megsemmisülés városában igen népes volt a vásár,
A lélek portékájának a kard volt a vevője.
A bálványimádás borával megtelt a koponya serlege,
A sors csaplórosa mindnyáját földhöz vágta.
Mivel részek valának a hitetlenek kezdetől fogva,
Ittak a halálnak serlegéből.
A buzogányok lesújtottak a fejekre,
A handsárok összeszaggatták a májat.
Az íjj dereka meggörbült a húzástól,
A nyíl vashegye kitépte a lelket.
A lándsák hegyeitől a gyaurok testén
Számptalan forrás fakadt.
A dárda ékesszóloán mondta:
Küldj engem a gyaurokra lelket rabolni!
A puska-golyó átjárta a testet,
Az ágyúgolyótól lerogytak a testek.
Az ég kapuja megnyilván a szent harczra,
Az angyalok szálltak a földre;
A szentek tiszta lelkű csoportja
Látogatásával megtisztelte a földet.
A gyaurok levágott fejei lehullottak,
Nézésükre a hit harcosai összefutottak.
A koponyázúzó buzogány sok kézben
Az ellenség fejét összetörte.

¹⁾ Mohámed Eszád is azt mondja, hogy a király a szultánra, barát nevű vezíre pedig a ruméliai hadtestre rohant (Gülsen-i-meárif, I. köt. 552.).

A makacsok a föld porába hullottak,
Csodálatos dolog esett meg az átkozott gyaurokon.
Patakokban folyt az ellenség vére,
Tulipán-ágygyá vált e rózsaliget tere.
Az éles kard jól működött.
Mihács mezejét piros vér öntötte el.

A vallásvédő, győzelmes padisah egy perczre sem állapodva meg szüntelenül szerencsésen buzgólkodott a gyaurok megsemmisítésén. A szerencsétlen király nem bírt ellentállni a világbíró támadásának s mivel a bálványimádás fészkeül szolgáló teste egy halálos puskagolyótól sebet kapott: tévelygő seregével a futást választotta.

A vereséget szenvedett hadrendje előtt levő pánczélos csoport az ágyúk elől kitérve a jobb szárnyon álló anatólii vitézek soraiba hatolt be. Amde ezek vallásvédő bajnokok voltak és semmit sem tágítva a kardok martalékaivá tették az utálatos csoportot; a karddal, mint éles borotvával, levagdalták testükről a fejüket, dög testüket a porba ejtve mint hullákat a kígyók és hangyák étkeivé tették.

A hit harczosai azt a gyalázatos csapatot is, a mely az ördögtől megszállt pappal Báli, szemendirei szandsákbégre támadt, szétszórták a testet átjáró, csillogó lándsákkal és a pogányvadászó, vérontó kardokkal; és így ezen a részen is patakokban folyt a vér s a föld felületét elborították a feslett erkölcsűek hullái.¹⁾

A nap lenyugvásának ideje vala. Ama szerencsétlenek s a győzelem elvesztése miatt kétségbeesettek szerencse-csillaga is letűnt, ellenben a győzelem szellője ezt susogta: »Az isten megsegített benneteket több helyen«, s a padisah ő felsége, a Magyarországot meghódító sah, győztes lőn, az iszlám győzelmes zászlói a csillagos édig²⁾ felmagasztal-

¹⁾ Pecsevi így adja elő a csata lefolyását. Tomori néhány ezer emberrel szembe jött s nem bírták feltartóztatni sem a puskáknak és a nagyvezír hadrendje előtt lévő zarbuzánoknak golyói, sem a seregéből elesett emberek és lovak hullái. Kitérvén a zarbuzánok elől, ott, a hol a jaják állottak, behatolt a török sereg soraiba. Ekkor Báli és Khoszrev bégek megtámadták hátulról. A mint a magyarok látták, hogy előttük van, a két szárny között, a szultán környezete csatarendbe állítva s a mögött a hátvéd és a tábori podgyász: visszafordultak, de a ruméliai hadtest két oldalról megtámadta őket és egy percz alatt leöldöste mindnyáját. Tomori fejét levágták és a szultánhoz vitték, a ki azt lándsára tűzette és meghordoztatta a seregben. Másfelől a király az anatóliai hadtestet támadta meg s ezt visszavetette a janicsárokig. Ekkor ezek egyszerre tüzeltek s golyóikkal leterítették az elsőket és legkiválóbbakat. A mögöttük levők azonnal megfutottak s mire lenyugodott a nap, egy gyaurok sem maradt lábbon a csatatéren. (I. 93—94.)

²⁾ A szövegben: *fark-i-farkadâna* = a kis medve csillagzatnak két, legfényesebb csillagáig, a β és γ -ig.

tattak. E győzelmes perczen beállt az éj. Mivel pedig a felséges isten végzése szerint úgy szokott történni, hogy minden győzelem után eső esik: ezen éjjel is megtelvé az isteni kegyelem felhője, eső esett, mely elverte a föld porát. A mint besötétedett, a kikiáltók kihirdették a szultáni parancsot, hogy mindenki a saját álló helyén szálljon meg és ott töltsé az éjet.¹⁾ A hit harczosai megtelepedtek, több helyen fáklyákat gyűjtöttek s az összes igazhívó harczosok rendkívül örültek a győzelemnek.

Tiltott vala a szemeknek az alvás és álom,
Meggzűnt minden szomorúság és gond.
Reggelig pihent a katonaság,
— Nem katonaság! hanem erős elefántok és oroszánok.
Reggel megverték a szultáni dobokat
S a hadseregben kihirdették az indulót.

Mikor a fényszóró nap sugarai megvilágították a világot és nappal lőn, az ellenségvadászó padisah, a győzelmes uralkodó lovára ülven elindult a csatatérről és a paradicsomhoz hasonló gyönyörű mezőn szállott meg, a hol császári sátora és égig érő szajbánok voltak felállítva. Itt egy aranyos és drágakövekkel ékesített trónt emeltek a khalifa számára, hol divánt tartott és megmutatta szépségét a hadseregnek. A magas méltóságú vezírek, a birodalom oszlopai, az emírek s az égig érő udvar összes előkelőségei sorrendjük szerint jöttek s a trón zsámolyához dörzsölvén arcukat, szerencsét kívántak a győzelemhez, miért rangjuk különbségének megfelelően császári ajándékokkal örvendeztetének meg. Altalános diván lévén, az összes csapatok és tüfenkcsik részt vettek benne, mialatt a császári zenekar folytonosan játszott. A szerencsétlen és nyomorult király zászlói megfordítottak és megaláztattak, fegyvertára, dobjai, összes ágyúí,²⁾ zarbuzánjai, fegyverei, kincstára, összes szereit és luxustárgyai lefoglaltatták. Az aczél testű, dívekhez hasonló szörnyetegek, a kik élve elfogattak, csapatonkint bégjeikkel, előljáróikkal, papjaikkal, bánjaikkal, porkolábjaikkal együtt rablánczra verve elővezettettek.³⁾ A kivégzési helyen az oroszán dühösségű katonaság számtalan pokolra való átkozottat hányt kard élére.

¹⁾ Pecsevi is mondja, hogy este igen nagy eső volt, úgy hogy senki sem bírta fölkeresni a maga sátorát és nem lehetett a földön meghálni, ezért reggelig lóháton maradtak.

²⁾ Pecsevi szerint összesen 300 ágyú és zarbuzán.

³⁾ Pecsevi azt mondja, hogy 4000-nél több foglyot vezettek elő és öltek le a csata után való napon, csak négy foglyot hagytak életben, hogy azoktól tudakozódhassanak egyről-másról.

Ama gonosz átkozottak közül, kik a diadal színhe-lyéül szolgáló csatatérről éjjel megfutamodtak, egyetlen egy sem menekült meg; mert a győztes sereg nyomon követte a futó csoportot. A szerencsétlen magyarok házi szerei és fényűzési tárgyai szekereken voltak, ezek pedig az összes podgyászszal és málhával a hit harczosai birtokába kerültek. A hit harczosai mindenféle zsákmánnyal megrakodtak és kimondhatatlan vagyon uraivá lettek. Mindenkinnek volt valami zsákmánya: arany és ezüst edényekből palaczkok, kupák, különös és csodálatra méltó poharak és tálczák, zacskó arany, menyét- és czobolyprémes bundák, aranyos és drágakövekkel kivert kardok, magyar és német szablyák, fegyverek, különféle értékes ruhák és egyéb csinos tárgyak. Cziprus termetű, tulipán arczú, jáczint fürtű enyelgő szépek s puszpáng növésű, rózsza arczú, jázmin illatú, hűri származású leányok kerülvén kézre, a szultáni tábor irigységtár-gyául szolgált a paradicsomnak.

Eme fényes győzelem után a müszülmán harczosok mindenfelé portyázni indultak és Magyarországot eltiprat-ták lovaikkal; minden irányban öt-tíz napi járőföldre száguldozván, a nagy városokat és falvakat fölégették, a zárdákat és templomokat elpusztították.

Ilyen nagy diadal az előbbi szultánok s a régi khá-kánok közül egynek sem jutott osztályrészül; a világ kezdete óta a mai napig ismeretlen, hogy két fejedelem ekkora, tengerhez hasonló hadsereggel állott volna szemben. Ez az esemény a világ csodái és ritkaságai közé tartozik; hála legyen Allahnak, hogy ez a vallásvédő és szerencsés padi-sahnak jutott osztályrészül! Tisztán az isteni határtalan kegyelem és a végtelen jószág ajándéka volt, hogy két-három óra alatt 200,000-nél több piszkos lélek hullott a porba, míg az iszlám népéből mintegy 150 ember lőn vértanúvá.¹⁾ Kétségtelen, hogy az iszlámot védő hadseregnek láthatatlan seregek és tiszta lelkek voltak segítségére. Istenfélő s szent életű harczosok és némely kegyesek beszélnek, hogy a próféta ő felsége összes társainak szent lelkeivel részt vett e nagy-szerű harczban.

A próféta csodatevő ereje nyilatkozott,
Győzelmessé tette a sahot és a harczosokat.
A megsemmisülés országába költöztek a gyaurok,

¹⁾ Szolalkzáde is ezt írja: Ebben a csatában részt vett öregek határozottan állítják és erősítik, hogy a müszülmánokból csak 150 ember esett el. Ellenben az 1545-ki Névtelennél ezt olvassuk: »Igen nagy csata volt; a két részről több ezer ember pusztult el, sokan megöltek, sokan megsebesültek.« (130a.)

A pokolra valók igen nagy számban leölettek.
 Elfogatott 100.000-nél több fogoly,
 Müszülmánokká lőnek a keresztyének gyermekei.
 A templomokban imádkoztak,
 A felséges istenhez könyörögtek.
 Az ezán felhangzott mindenfelé
 És örök dicsőséget szerzett amaz országnak.

Miután a fényes győzelem tudatása végett fethnámék irattak s azokkal szél gyorsaságú futárok küldettek a birodalomba, névszerint a két szent városba, Hedsaz, Miszr, Sám, Jemen, Száid és Zengibár tartományokba, Algírba, Magrebbe, Kosztantinije városába, Anatoliba, Karamánba, Rumba, Diárbekirbe, Kurdisztánba, Lórisztánba és Dest-i-Kipszak tartományába: a khalifa ő felsége nagy méltósággal és pompával Magyarország fővárosa, *Budun* városa, felé indult. Az állomásokat egymás után hagyva el, Zilkade hónap 3-ik napján ¹⁾ Budunhoz érkezett a győzelmes zászlókkal.

× A Tuna partján fekvő *Budun* városa — mely terjedelmes falával, szilárd építésével, égig érő tornyaival s a Fiastyúkgig felnyúló bástyaival rendkívül erős vár s vele szemben a *Peste* néven ismeretes régi és nagy város fekszik — a gonosz gyaurok országának büszkesége volt. × A belezárkózott átkozottakat a tenger nagyságú hadsereg támadása és a harczhoz értő vitézek közeledése miatt félelem és rettegés szállván meg, kegyelemért kopogtattak. Miután megkapták a legmagasabb kegyelmet és a vár kulcsát a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba hozták, ²⁾ a város egész környékével és határával elfoglaltatott. ³⁾ A nyomorult királynak a várban lévő töméntelen kincsei, házi szerei, ágyúi, ágyúgolyói lefoglaltattak; a hitetlenség, tévelygés és bálványok tanyájául szolgáló házak és templomok felgyújtattak és leromboltattak. Az ország virágzó részeibe akindsik küldetvén, Magyarországot széltében-hosszában eltipratták, az összes várakat, városokat, helységeket és

¹⁾ L. Ferdinek megfelelő helyéhez írott jegyzetet. Pecsevi szerint a nagyvezír egy nappal előbb indult el Moháctól, mint a szultán s így egy állomással mindig előbb járt.

²⁾ Pecsevi szerint néhány előkelő gyauro *Földvár*ra hozta Buda és Pest kulcsait a szultánhoz. Miután kegyelmet kaptak, néhány embert adván melléjük visszabocsátotta őket Budára.

³⁾ Szolazzáde szerint a fegyveres nép, a katonaság, a török sereg megérkezése előtt elmenekült a várból. Pecsevi pedig azt mondja, hogy mikor a szultán Budához érkezett, a várból a férfiak és nők kimentek elébe és a megalázkodás porához dörzsölték arcukat. Azután kiadatott a szigorú tilalom, hogy a gyaurok javait és családjait senki ne merje bántani.

falvakat elpusztították, a lakosok javait elrabolták, a nőket s kisebb és nagyobb gyermekeket magokkal hurczolták, — mialatt a győzelmes zászlók tíz napig Budán maradtak.

Budun városának egyik részén, mely rendkívül magas, van a király palotája, mely égiségig ér. Ugyanitt volt egy templom, bálványokkal megtömve, falai pedig az alávaló gyaurok képeivel telve. Aranyos festmények, a magyar szultánok képei, díszítették csodálatos elrendezéssel. Továbbá különféle paloták, elefántcsontból és ébenfából való művekkel díszítve, úgy hogy szépségben tökéletesek valának. Fejedelmi termek és tanácstermek nagy számmal voltak benne.

A padisah ő felsége meglátogatta e királyi palotát; az előkelőknek több ízben lakomát adott, fejedelmi vendégséget rendezett benne. A mulattatással foglalkozó emberek közül a páratlan művészek és zenészek megjelenvén a szultán társaságában, majd fuvolán, majd *csenk-en*,¹⁾ majd *kánunon*,²⁾ majd *tamburon*,³⁾ czimbalmon, *rebábon*⁴⁾ és *kobozon*⁵⁾ játszottak szívvidító, gondűrő, öröme gerjesztő, jó kedvre hangoló gyönyörű dalokat; fülemile szavú, szép hangú énekesek majd víg, majd panaszos és kesergő *gazelleket* énekeltek; az éji lepke, vagy a mevlevi dervisek módjára keringő tánczosok tánczoltak kézi dobjaikat verve.

Budun közelében a szerencsétlen és nyomorult királynak egy nagy *vadaskertje* volt, mely néhány hegyet és halmot, síkot és mezőt magában foglalt⁶⁾ s melyben különféle vadakat és madarakat tenyésztettek. A győzelmes padisah ezen erdőbe menvén, a mint a vadászok és a szél gyorsaságú avdók bekerítették a vadaskertet, fejedelmi szokása szerint madárröptű, szellő gyorsaságú vadászebekkel, a mezőt beszáguldó, farkas alakú, szarvasfogó szelindekkel, nyulat, rókát és sakált vadászó, oroszán rohamú párduczokkal és csaholó agarakkal hegyet és sziklát fölvetve szarvast, gazellát, farkast, sakált, nyulat, rókát és egyéb vadat annyit elejtett, hogy nem lehet elmondani. Szórakozása és ezerféle mulatsága közben a padisah ő felsége a darufogó, levegőben lakó, kézről elszálló nemes sólymokkal, a fáczánfogó kerecsenekkel, *csakirok*kal, *bázok*kal, *balbánok*kal és karvalyokkal darut, gémet, fajdot, fogolyt, kacsát, ludat és fürjet vadászott.

¹⁾ Hárfa féle hangszer.

²⁾ Czimbalom.

³⁾ Lant, hosszú nyakkal és 6 érczhúrral.

⁴⁾ Hegedű, 2 vagy 3 húrral.

⁵⁾ A gitárnak, vagy lantnak egy neme, hárfa egy húrral.

⁶⁾ Pecsevi szerint kőfallal volt kerítve.

Mivel a győzelmes hadjárat kantárának Magyarország felé fordítása óta, annyi erős vár és szilárd bástya elfoglalása miatt, az óriási hadseregnek Budun városához érkezésig hosszú idő telt el: némely lázadó és bálványimádó csapatok, a kik nem érezték a vérrel táplálkozó nyilak vashegyeit, olyan szándékkal, hogy megmeneküljenek a győzelmes hadsereg kezétől, átkeltek hajókon a Tuna tulsó partjára, azt gondolva, hogy a műszülmánoknak lehetetlen lesz arra a részre átmenni. De mivel a padisahnak világ-bírói buzgalma és becsületérzése azt követelte, hogy az az országrész is megtiszteltessék a győzelmes zászlók árnyékával, Budun előtt öt-hat nap alatt¹⁾ egy nagy hidat építettek hajókra. — Először a rumilii hadtest vonult át a hidon, majd a padisah ő felsége az állam oszlopaival s az összes, magas méltóságú szolgálkkal, azután az anatólii hadtest s végre az akindsik és a hadsereg különféle osztályai külön csapatokban, mikor aztán a pesti oldalon ütötték fel a csillagok számával vetekedő sátorokat.²⁾

Ez a tartomány a szerencsétlen Magyarországnak nagy részét alkotta s *Erdel* vilájete néven ismeretes. A győzelmes padisah megmászhatatlan parancsa következtében a jeles nagyvezír a rumilii hadtesttel észak felé ment, a padisah pedig a kapu-kulival és az anatólii hadtesttel a Tuna partján indult el, miközben a hadsereg nagy tömegének mozgásától megrázkódott a föld.

A mint az árvízként rohanó hadsereg mindenfelé elszáguldozott, a támadása elől futó pokolra valók nehezen hozzáférhető és megerősített helyekre menekülve barrikádokat³⁾ emeltek, a nagy városok utczáit, tereit és városrészeit eltorlaszolták. De az ellenséggüző harcosok utczáról utczára haladva szétszórták az összegyűlt gyaurokat és porba döntötték a gonoszság menedékhelyét.

A Tuna partjához közel volt egy *Bads* néven ismeretes város, mely a vereséget szenvedett királynak nagy városa vala; volt egy nagy temploma az ördögök imádására, telve a gyehehnára valók bálványaival.⁴⁾ A szerencsés hadsereg ezt, a pokollal egy helyen álló várost kirabolta,

¹⁾ A Napló és Szolakkzáde szerint 7 nap alatt.

²⁾ Pecsevi azt mondja, hogy az átkelés után az egész Budát (a várost) felgyújtották a királyi palota kivételével. — Szolakkzáde szerint pedig a Pest várában levők önként feladták a várat s egy részök itt maradt más részük kiköltözött.

³⁾ Az eredetiben: *bedsene*. L. e szóról főtebb.

⁴⁾ Pecsevi is *Bads*-nak nevezi ezt a várost és azt mondja, hogy lakosainak nagyobb része elmenekült még a török sereg oda érkezése előtt.

lakosai közül a férfiakat leölte, a nőkből számtalan sokat kézre kerített s egyéb zsákmánynak is nem volt száma és határa. A lakosok színe-java ama templomba zárkózott, mely akkora volt, mint egy vár. A bezárkózott kutyák ikindiig harcztak a győzelmes sereggel s mivel az átkozottaknak puskáik voltak, belülről igen sok műszülmánt vértanúvá tettek. Ikindi után megnyílt a győzelem kapuja: a hit harczosai ezt a templomot is szétrombolták s számtalan foglyot ejtettek és határtalan zsákmányt nyertek.

Jázmin illatúak, tulipán arczúak fogattak el,
 Űde ábrázatúak, ingó cziptus termetűek,
 Czukor ajkúak, rózsza ábrázatúak, borivók,
 Ezüst övet és kalapot viselőik.
 A tábori piac tele volt szépekkel,
 A zsákmányhoz nem találkozott elég vevő.
 A tündér arczúak elárvereztettek
 S rendkívül olcsó áron keltek el.
 A híri és peri származásúakkal
 És egyéb zsákmánynyal megteltek a sátrak.
 A koldúsok most hírik uraivá lőnek,
 Mint juhokat, hajtották rabjaikat.

Ibrahim pasa a szultáni tábortól elválva észak felé ment volt. A hitetlenek országán keresztül folyik a nagy folyamok közé tartozó *Tisza* nevű folyó, mely vizének bőségére nézve a Dsihunnal vetekedik s melynek partjain nagy, virágzó és híres városok vannak. Különösen a *Szegedin* néven ismeretes erős vár,¹⁾ melynek körülötte vont bástyái²⁾ az égig érnek, fala a kilenczedik éghöz hasonló szélességű, belseje pedig telve van templomokkal és zárdákkal. Azonban lakosai a győzelmes hadseregtől való félelmükben kiköltöztek belőle s az említett *Tisza* vizén átkelve a tulsó oldalra, a várossal szemközt telepedtek le szekereikkel. — A pasa a nevezett Szegedint a vele levő s éjjel-nappal szolgálatában lévő janicsároknak engedte át zsákmányul s azok előre mentek. De Jahja-pasa-záde serege a janicsárok előtt oda érvén, kirabolta; majd a janicsárok is oda érvén, sok zsákmányt és annyi foglyot szereztek, hogy nem lehetett megszámlálni.

Zsákmánynyal megrakodott szegény és gazdag,
 Rendkívüli bőségben voltak a szolgák is.

¹⁾ Az eredetiben: hiszár-i-hiszánet mevszúf.

²⁾ Kenárinda keside burúdsi. A többi egykorú török írók nem említik, hogy Szegednek 1526-ban vára lett volna, annál kevésbbé azt, hogy a város fallal volt körülvéve. Ellenben Szolakzádénál (Dse-lálzáde nyomán) ezt a kifejezést olvassuk: »Ennek a vidéknek nagy vára, a Szegedin nevű erős vár.« (460. l.)

Eladták a jázmin arczú tiündéreket
 S a vevők nagyon olcsón vették meg
 A hold arczuakat, a gyönyörűeket,
 Az egyenes termetű, peri arczú, rózsá testűeket.
 A foglyok száma nagyobb volt a seregénél,
 Annyi, mint a tejút csillaga.
 A bálványoktól templomokká váltak a sátrak,
 A szépektől pedig földi paradicsommá.

Még soha sem lehetett látni a hadi foglyoknak ilyen nagy mennyiségét, úgy hogy a táborban egy kolduló szegénynél kilencz tiünder szépségű, gyönyörű arczú fogoly volt, a gazdagok zsákmánya pedig határtalan vala. A szekerek rakva voltak szép arczú, jázmin ábrázatú, rózsá illatú, ezüst testű szépségekkel.¹⁾

X Zildidse 24. napján²⁾ *Titel* nevű vár mellett állapodott meg, melynek lakosai megszöktek s mely az említett Tisza folyó mellett fekvő jelentékeny vár.³⁾ Mikor ide érkezett, híre jött, hogy a magyarországi emírek egyike, a *Deli Radics* nevű piszkos, a hadsereg mögött összegyűjtven egy csapat alávaló gyaurt, a győzelmes hadseregből zsákmányszerzésre és takarmányozásra menő műszülmánok közül igen sokat elfogott. — A *nádorispán-oglu* néven ismeretes gyaur pedig, kinek lovasokból és gyalogokból álló igen nagy serege volt, más oldalról háborgatta a hadsereget. A bosznai váli, Khoszev bég, a sereg hátvédéül rendeltetett volt. A bosznai vitézekkel nagyon óvatosan lesbe állt s mikor amaz átkozottak sietve a hadsereg után jöttek, hogy egyeseket elfogdossanak, a hit harczosaira bukkantak, a kik kardjaikkal két darabra vágták az átkozottakat, a lándsákkal pedig a megsemmisülés országába küldötték, a kiket elérhettek. Kemény tusa és harcz volt; a mezőn a fejekből és hullákból halmok emelkedtek. A megjelent kutyákat mind elpusztították, egy sem birt megmenekülni; a pokol tüzére való népből senki sem futhatott el, a hit harczosai mindnyáját kardra hányták.

X Zilhidse havának 25. napján *Varadin* közelébe érkezett, — mikor a khalifa ő felsége még útban volt. Azon a vidéken volt egy nagy erődtett hely, tele alávaló gyaurokkal, olyan alakban, mint egy vár, melybe lehetetlen volt behatolni, mivel nehezen járható, veszedelmes helyen feküdt. A szerencsés hadsereg nem tehetvén mást, megrohanta az

¹⁾ Pecsevi azt mondja, hogy a török sereg egy része átment a Tiszán és a tulsó részen is nagy pusztítást vitt véghez.

²⁾ Október 2.

³⁾ Pecsevi szerint Titelnél a török sereg átkelt a Tiszán is és a közelben lévő helységeket kifosztotta és elpusztította.

erődöt és tusába elegyedett a gyaurokkal. Köröskörül állított szekerekkel jól meg lévén erősítve, belül több helyen puskás és bátor makacsok álltak, a kik szüntelenül puska-golyót szórtak az iszlám híveire. A hit harczosai egy szempillantásnyi időt sem engedve minden oldalon úgy rohantak, mint a vízár s karddal, buzogánynyal, puskával, lándsával és kopjjával igen hevesen harczoltak. Belül a gonosz gyaurok, kívül az igaz hit hívei küzdöttek, úgy hogy a földet eltöltötte és megrázkódtatta a harci zaj. Az oroszlán bátorságú vitézek a szerencsétlen gyaurok fegyverei elé tartva mellöket s isteni megjutalmazásra számítva úgy harczoltak, hogy a csatatéren henteregtek a fejek és koponyák, s a küzdelem és viaskodás ikindiig eltartott. A janicsárok agája, a csata erdejének oroszlánja, *Sedsa* aga, az alávaló gyaurokkal folytatott eme harczban vértanúvá lőn. Továbbá több jaja-basi, a janicsárok csaus-basija és a szamszundsi-basa, végre igen sok ember megitta a vértanúság poharát e harci lakomában.

Végre a győzelem és diadal a hit harczosainak osztályrésze lőn, a szekérvár áttörtetett és a hit bajnokai behatoltak. Benn is igen hevesen folyt a csata, mert az alávaló gyaurok elszántan harczoltak feleségeikért és gyermekeikért. Az oroszlánok olyan hevesen harczoltak, hogy a föld színe a gyaurok véréből tulipán színűvé változott, a levegőt pedig eltöltötte az ellenség véréből felszálló pára s az aljasok holttesteiből mindenütt halmok emelkedtek. Lányokból, ifjakkból s a lázadók házi szereiből töménytelen volt a zsákmány; az alávaló gyaurok főbbjeinek arany és ezüst kupáival, serlegeivel, poharaival és tálczáival megtelt minden kéz és ruhaszegély; a foglyokat falkákban hajtották el.¹⁾ Minden igazhívónél öt-tíz leányka s még az alsó rendűek sátraiban is tulipán ábrázatú, jázmin arczú, ingó cziprushoz hasonló, rózsa illatú ifjak voltak láthatók.

¹⁾ Pecsevinél erről ezt olvashatjuk. Báds és Varadin között, a Dunához közel néhány ezer gyaur egy mocsáros helyen árkokat ástott, köröskörül fákat halmozott fel és ebbe a megerősített helybe menekült számtalan fogollyal és sok kincscsel. Mikor erről értesültek, az iszlám serege ellenük ment és olyan hevesen kellett harczolnia, mint a legerősebb vár ellen. Még az erőd elfoglalása után is olyan kétségbe esetten harczoltak, hogy nem hagytak föl előbb a küzdelemmel, míg mindnyáját egyenkint meg nem ölték. — Szolakzáde szerint ez az erőd Pétervárad közelében volt, egymáshoz csatolt fákkal, galyakkal és hegymagasságú töltéssel kerítve; több szögletén ágyúk és zarbuzának valának felállítva. A szultán az akindsiktól értesült emez erőről s azonnal ellene sietett. A török sereg minden oldalról megrohanta s végre az egyik oldalon lerombolván, behatolt.

A zsákmányból a szegény gazdaggá lett.
 Senki sem nézett a rabszolgára.
 Rendkívül szépek, csinosak,
 Egyenes természetű, tulipán arcú fürgék
 Vétettek meg nagyon olcsó áron.
 Számtalan szívrabló adatott el.
 Nem maradt templom, melyben összegyűljenek
 A szerzetesek és a sátán hívei.
 Az összes utcák leégtek, tűzbe mentek,
 A füst pedig fölszállott az égig.
 Zsákmánynyal, vagyonnal megteltek a zsebek,
 Nyájakban hajtották el a juhokat.

Erről a helyről elindulván, Zilhidse 29. napján ¹⁾
 Varadin Várával szemközt állapodott meg. A rumilii had-
 test a híd építéséhez fát hordott. s az építő mesterek a
 Száva ²⁾ vizén keresztül egy nagy hidat építtettek, mely a
 933. év Moharrem havának elsején készült el. A szerencsés
 és zsákmánynyal megrakodott hadsereg éjjel-nappal vonult
 át a hidon, a győzelmes padisah pedig Moharrem 3. nap-
 ján ³⁾ kelt át szerenésesen az innenső partra.

Mióta a föld padisahja a müszülmán hadsereggel a
 bálványimádók országába lépett, a folyókon vert hidak
 lerombolása miatt sem az iszlám országából a szultáni bi-
 ródalomba nem ment hír, úgy hogy egészen eddig az ideig
 semmiféle értesülés nem jött a birodalomról. Most a bídhoz
 futárok érkeztek, a kik azt hozták hírül, hogy Anatoli vilá-
 jetében némely lázongók fölzendültek; minélfogva az ana-
 tolii béglerbég parancsot kapott, hogy sietve menjen előre.

Moharrem 5. napján ⁴⁾ Belgirád vára lőn a győzelmes
 zászlók táborozó helye. Mivel azonban hír érkezett a láza-
 dókról, a khalifa ő felsége folytatta útját és Moharrem
 22. napján Edirnébe, Szafar hó 2-án ⁵⁾ pedig szerencsésen
 Isztanbul városába érkezett.

(IV. 126a—134.)

*A padisah ő felségének tenger nagyságú hadsereggel szent
 harczra indulása és a bécsi hadjárat alkalmával történt
 események előadása.*

A khalifa ő felsége a szerencsétlen magyarokkal a
 mihácsi mezőn vívott csata után Üngürűsz országának

¹⁾ Október 7.

²⁾ A szövegben tévedésből Száva olvasható Duna helyett.

³⁾ A Napló szerint 2-án kedden, vagyis október 9-ikén.

⁴⁾ Október 12, a Naplóval egyezően.

⁵⁾ November 8. A Napló szerint azonban Szafar 7-én, vagyis
 november 13-án.

királyságát Erdel bánjának, *János* királynak adományozta volt. De a szomszédságban lévő Alamán és Csehország királya, *Ferdinandus*, Ispánia császárájának testvére, is áhítozván Üngürüsz országára, az Üngürüsz területén lévő helyek után kinyújtotta kezeit és több várnak erőszakos elfoglalásával jókora tartománynak és több helynek urává lőn. Párthiveinek sokaságában bízva s a hitetlenek erejére és hatalmára támaszkodva ellenséges lábon állt a győzelmes sál ő felségével. Mivel *János* királynak nem volt elég ereje szembeszállni vele és csatában sikeresen megmérkőzni: oda hagyta *Budun* várát s ez az erős vár az egyedül igaz vallás ellenségének kezébe került, a ki német katonaságot rendelt bele és őriztette. Minthogy több háborújában győzedelmeskedett ellenségein, ilyen módon a császári címre is vágyakozott. A világvédői buzgalom következtében elkerülhetetlenül szükséges lévén, hogy hatalmának és bátorságának gyökere elvágassék a győzelmes császári karddal — mert ha a gyeplőt tovább is megereszti, az istentől őrzött birodalmat is bizonyosan háborgatni kezdi — : ennél fogva győzelmes hadjáratot indított olyan szándékkal, hogy amaz átkozottnak székhelyéül szolgáló *Bécs* városa ellen megy.¹⁾

A győzelmes hadsereg csapatainak parancsok küldetnek s miután az előkészület a hadjáratra teljesen befejeztett: a rumilii béglerbég, *Kaszim* pasa, a 935. év Sábán havának 10. napján²⁾ elindult Isztambul városából az Aristoteles-bölcsességű vezírekkel, az állam oszlopaival és a birodalom nagyjáival, hogy megvigye a fővezéri zászlót. Ibrahim pasa nagyvezírnek, a ki az igazhívó hadsereggel már kiment volt. Dobok pörgése és trombiták harsogása mellett — mely a világot betöltötte hadi zajjal — rózsa színű sátrakat és égig érő szajbánokat ütöttek fel Daud pasa mezején és a szeraszker pasa nagy lakomát adott. Majd szeraszkersége zászlaját előre küldvén az említett rumilii béglerbéggel, ő maga visszatért a városba.

E közben a világot díszítő udvar vezíreinek egyike, *Musztafa* pasa, e mulandó világból az örök életre költözve az említett év Sábán havának 18. napján meghalt. A megürült vezíri helyre a nevezett Kászim pasa neveztetett ki,

¹⁾ Pecsevi szerint a szultán — mielőtt elindult volna a hadjáratra — levelet küldött Szapolyai Jánosnak, melyben meghagyta neki, hogy egész haderejével csatlakozzék táborához Belgrádnál, vagy a hol lehet s élelmi szerről és egyéb szükségletekről kielégítőleg gondoskodják. (I. 131.)

²⁾ 1529. április 19.

a ki az említett hónap 29. napján a khalifa ő felségének kezét csókolt.

Az említett év Ramazán havának 2. napján¹⁾ a pompás hadsereg, a csillag sokaságú csapatok, a *kaba-t*²⁾ viselő lovasok esőcseppnél nagyobb számban, az övet viselők és aranyos nyergűek, a pánczélinget és sisakot viselők, a tetőtől talpig aczélba burkolóztak, a pajzsot hordó és nyilászóró vitézek, a kezökben íjjat vivő krokodilusok, a tigris támadású ellenségzúzók összegyűlvén a magas udvarnál: khákáni állandó szokás szerint harczy paripájára ült s a győzelmes zászlókat kibontva világhódítóhoz illő méltósággal és pompával indult ki az edrenei kapun és *Halkali-Bunar*-nál állapodott meg. E közben történetesen felhők borítván el a napot, éjjel-nappal igen sok eső esett, úgy hogy a völgyek és utak megteltek vízzel s az idő zordon volt a sok esőzés és a levegő lehülése miatt. Mivel tehát a sok pocsolya miatt nem lehetett menni az utakon, ott időztek két napig.

Azután elindulván és állomásról állomásra haladván, az említett hónap 12. napján³⁾ *Edrene* városa szerencsétetett a padisah győzelmes zászlóinak árnyékával. A déli szelek miatt az idő egészen megváltozván, folytonosan esett az eső. 19-ikén diván-ülés volt s az anatólii béglerbég, a ki ide érkezett a seregével, az anatólii bégekkel együtt kezét csókolt.

Ramazán 22. napján tovább menvén, 28-án⁴⁾ *Filibé*-ben állapodtak meg. Elkövetkezvén a szent ünnep,⁵⁾ szokás szerint diván után az összes vezírek, az állam oszlopai és a birodalom nagyjai mindnyájan Ibrahim pasa sátorába mentek ünnepi lakomára. — Azonban a rendkívüli sok esőzéstől az egész világot víz borította el. Az itt folyó *Merics* kiáradt, a filibei hídnak mind a két fejét elvitte s így a győzelmes hadsereg egy szigetbe volt rekesztve. A sátrak kötelei vízben, czölöpjei örvényben álltak, az igás állatok és lovak a legnagyobb zavarban voltak: a ki- és bejuthatás teljesen el volt vágva.

A Merics folyó kiöntött, tengeré lett,
Elöntötte a világot, a víz a fejek fölé csapott.
A tábor rendje egészen felbomlott,
Az árvíz elborította a sátorokat.

¹⁾ Május 10.

²⁾ Felső ruha, köpönyeg.

³⁾ Május 20. a Naplóval egyezőleg.

⁴⁾ Június 5.

⁵⁾ T. i. a kis bajram, Sevvál hónap elején.

A kár csapatai kijöttek leshelyükből:
A sátrakat sok kár érte e víztől.
Az árvíz csapásától éjszakára változott a nappal,
Sok ember fára mászott s úgy menekült meg.

Nakkás Áli bég — a ki képzett s víg életű ember, de nagy kópé volt — e hadjáratban történetesen a Merics partján volt megszállva s mikor jó ételeket készítve lakmározott: egyszerre megiepte a vízár és nem levén ideje s tehetsége valamerre elmenekülni, végre felmászott egy fára. Elbeszélte, hogy »mikor a vízár tengerré vált, ámbár a fa nem volt valami nagyon erős, de menedéket találtam rajta a vízár elől. Egyszerre észre vettem, hogy a víz színén egy csapat kigyó jön és felkúszik a fára. Semmiképen sem tudtam visszatartani őket, tehát elkezdtem segítségért kiabálni. De segítség nem jövén, reám támadtak s így testem és minden tagom kigyók tanyájává lőn. Fejemre és szemeimhez másztak; egyik orrlyukaimat, másik fületem gondolta lyuknak és be akart oda mászni; harmadik nyakam körül tekerődött, negyedik keblembe bűjt és így egészen körülfogtak. Egyrésztől az ár növekedésétől való félelmemben, másrészt attól a gondolattól, hogy a fa kidőlhet alattam: sem mozdulni, sem lélekzetet venni nem mertem és borzasztó kínokat álltam ki; majd arra a gondolatra, hogy a kigyók megmarnak, erőt vett rajtam a borzalom és szemeimet sem mertem kinyitni. Allapotom siralmas volt, a felséges istenbe vetettem bizodalimat. Végre egyik odavaló ember csónakon jövén, megszabadított. Hála istennek, semmi bajom nem történt!» — Mivel az eső és vízár sokasága miatt az utak nehezen járhatók voltak, kénytelenségből néhány napig Filibében maradtak.

Az áldott Sevvál hó 8. napján tovább indulván, 14-én ¹⁾ *Szófia* mezejét árnyékolták be a győzelmes zászlók. Minthogy ezen a vidéken is rendkívül sok eső esett, az utak nagyon sárosak voltak. A győzelmes padisah ő felsége itt is pihent néhány napig, azután szerencsésen tovább folytatta útját. Mivel a tenger nagyságával vetekedő óriási hadseregben tolongás volt, ennél fogva az út szűk voltának elkerülése végett czélszerűbbnek látszott, hogy a rumilii hadtest a magas méltóságú szeraszkerrel egy állomással előbb járjon. Mikor tehát *Iflak köji* közelében táboroztak, a pasa ő fensége a szultáni tábornál egy állomással előbb szállt meg. Így az út szabad levén, a hadsereg kényelmesen folytatta útját.

¹⁾ Június 21. A Napló szerint Sevvál 13-án = június 20-án.

Több állomás elhagyása után Zil-kade 11-ik napján ¹⁾
 × a paradicsomhoz hasonló *Belgirád* környékén szállott meg.
 A Száva vizére nagyszerű híd építtetvén, először a rumilii
 hadtest ment át Szerem szigetére; a nevezett hónap 12.
 × napján a padisah ő felsége is szerencsésen átkelvén a
 hídon, Szerem mezeje a csillag sokaságú katonaságtól
 hasonlónak lőn Irem kertjéhez. — 16-ikán *Zimun* vára
 mellett állapotván meg, a magas méltóságú szeraszker
 pasa, szandsákja hadával és a saját szolgálival elébe jött
 fogadására; majd az anatólii hősök is ide érkezvén a szul-
 táni táborhoz csatlakoztak. Legfelsőbb parancs adatott,
 hogy a Magyarországra átkelés céljából a Drava vizén is
 építsenek hidat. Majd fölkerekedvén, Zilhidse 8-ik nap-
 ján ²⁾ *Ösrek* vára mellett szerencsésen átkeltek és Magyar-
 országot földjére léptek.

Azután tovább menve, az említett hónap 13-ik nap-
 ján ³⁾ *Mihács* mezején szálltak meg. Itt a Magyarország
 királyságával megajándékozott, említett *János királ* az
 angyal természetű padisah ő felségének fogadására sietvén,
 a magyar sereggel ezen helyig jött és a szultáni táborhoz
 közel állapotott meg. A következő napon a királynak és a
 magyar bégeknek kézsókra bocsáttatása végett diván tár-
 tatván sátrakat állítottak fel. Az oroszán bátorságú és
 tigris ügyességű vitézek tolongásától és hemzsegésétől olyan
 volt ez a mező, mintha az utolsó ítélet következett volna
 el. Minden csapat, minden hadosztály a saját helyére állít-
 tatott fel. A vitéz, puskás janicsárok több sorban állva
 olyan szilárd sort képeztek, mint valamely vár fala; rajtok
 kívül álltak a sisakot viselő, csillag sokaságú szipáhik szin-
 tén tömött sorban, mindnyájan teljes fegyverzetben és
 pánczéban; jobbról és balról két szárnyat képeztek. A ma-
 gyar sereg is királyával együtt lóra ülven, a Messiást
 követő lovasok, a bálványimádó pánczélosok közeledtek s a
 mint a kivont kardokkal álló vitézek két sorfala közé lép-
 tek, az ítélet napjához hasonló nagyszerűség látására elállt
 lélekzetűk. Királyuk a divánkháne előtt levő téren leszáll-
 ván lováról, a boldogság kapuja mellett álló, üszküföt viselő
 szolakok sora közt vonult el s mikor az égis éró sátorban
 a padisah ő felsége színe elé érkezett, kezét csókolt neki.
 Egy aranyos szék adatván alája, a sah kegyesen fogadta s
 legmagasabb megszólításával tisztelvén meg, hogylétéről

¹⁾ Július 17., a Naplóval egyezően.

²⁾ Augusztus 13.

³⁾ Aug. 18.

kérdősködött és bízatta.¹⁾ Mikor kiment, a szultáni sátor ajtajában négy aranyos díszruhát kapott ajándékkul. Ekkor ismét bement és kezét csókolt. Kijövele után négy, aranyos kantárú és drágaköves nyergű lovat kapott. A szíves fogadtatáson és megtiszteltetésen örvendezve tért vissza szállására.

Ezen helyről tovább menvén, Zillhidse 29-ik napján²⁾ *Budunhoz* érkezett és a szőlőhegyek végénél állapodott meg. A várba zárkózott német katonaság ellentállva késznek mutatkozott a harcra; ennél fogva hozzá láttak a vívás előkészítéséhez, a várnak minden oldalán ágyútelepeket állítva fel.

De mielőtt ez befejeztetett volna, a 936. év Moharrem 4-ik napján,³⁾ mely szerda volt, a hadseregnek kiadatott a parancs, hogy a vár ellen roham lesz. Az egész had körülfogta a vár négy oldalát, több helyen követ szóró, mennydörgés hangú zarbuzának állítottak fel, a puskások a vár széleig hatolva reggeltől délig harczoltak az alávaló gyaurokkal. A várra támadó, a falnak minden oldalát meg-rohanó sereg olyan volt, mint egy tenger, a vár pedig ebben a tengerben mint egy sziget, vagy pedig mint téres mezőn fallal bekerített kis hely. A hit harczosainak csatakiáltása és harci lármája a kék égboltig felhatott. A hitetlenek látva ezen állapotot, azt hitték, hogy a felséges isten szárnyat adott a hadseregnek s a vitézek a falról betörnek, vagy mint madarak és méhek repülnek a levegőből s e miatt egészen eszüket vesztették. Ámbár minden felől dörögtek az ágyúk és ropogtak a puskák, isten kegyelméből a hit harczosai közül egynek sem lett baja; a makacsok küzdelme lanya volt, tüzelésükből egy szikra sem érte a sereget.

A hitetlenek az oroszán természetű sereg félelmes támadását nem bírván, elviselni, megtört szíveiken félelem és ijedtség vett erőt. Éppen dél volt, mikor kiabálva kegyelmet kértek. A padisah ő felsége, vele született kegyes természeténél fogva, a várból kegyelmet kérő német gyaurokat megajándékozta kegyelmével s csapatokban kijöven a várból, Németország felé mentek. Mikor a szőlőhegyek végéhez érkeztek, a feszlett erkölcsű hitetlenek egyike az ott levő műszülmánok egyikére kardott rántott s a mint viaskodott, a sereg — mint lesben álló oroszán — azonnal minden oldalról megrohanta az alávaló gyaurokat és kemény tusa

¹⁾ Pecsevi szerint a szultánnak biztatásával és több rendbéli ígéretével távozott el a sátorból. (I. 133.)

²⁾ Szeptember 3., a Naplóval egyezően.

³⁾ 1529. szept. 8.

↓ keletkezett.¹⁾ A viadal helyén a kardok villogása a halált okozó villám fényéhez hasonlított; az iszlám bajnokai a pokolra való gyaurokat elávolítván az élet köréből, vérrel táplálkozó éles kardjaik ama gyalázatosoknak tűzre való testeit a pokol legmélyebb zugába küldték, úgy hogy mindnyájok a kardok és nyilak martalékaivá lévén, a világ megtisztult piszkos testüktől. Közülök a gyermekeket és ifjakat foglyaikká tették. A tábori bazárban tulipán arczú, üde ábrázatú, rózsá homlokú, cziprus természetű és jázmin tekintetű leányokat adtak el és így nyereségre tettek szert. Az ellenség a várból kivettétvén, Budun vára ismét a győzelmes hedsereg kezébe jutott.

A padisah ő felsége Nemcse fővárosa, *Bécs* felé indulván, a vár őrizetére Ilbeszán szandsákbégjét, Haszán bégét, nevezte ki bizonyos számú janicsárral. — Az országhódító padisah szerencsés elindulása után *Ó-Budun* közelében állapodott meg. Az említett hónap elsején diván lévén, a nagyvezír szeraszker, a többi pasák, a béglerbégek, az emírek és a birodalom nagyjai kezét csókoltak és szerencsét kívántak a győzelemhez. Az összes emírek fejedelmi ajándékokat kaptak, az öröm kifejezéseül megszólalt a szultáni zenekar, verték a dobokat és nagy örömben voltak.

Mihelyt a vár elfoglaltatott és a gonoszoktól biztonságban voltak: az említett *János király* a világ menedékhelyeként szereplő udvartól alázatosan kérte, hogy Budun városa ismét adassék ő neki. Kérélmé meghallgattatott; a padisah magas kegyéből e tekintélyes vár, mint előbb, neki adatván, a szeghánbasi elment janicsárokkal és Jánost trónra ültette. Így Üngürusz királya lévén, vágya teljesült.

A király irányában kegyét és jóságát mutatta,
Azt megtiszteléssel khánná tette.
E megtiszteltetéssel emelte értékét és rangját.
A Messiás híveinek fejévé lön,
De a világ sahjának szolgálja lön.
Adófizetésre kötelezte magát a sah iránt.

X Moharrem 11-ik napján²⁾ elindulván Budun mellől, *Uszturgun* vára előtt állapodott meg. Szemendire szandsákbégje, Jahjá-pasa-oglu Mohammed bég, előre küldetett nyelvet fogni. Egészen ez ideig az volt a hír, hogy a téy-

¹⁾ Pecsevi az összeütközésnek másik okául azt adja, hogy egy gyaurok a törököknek egy foglyát kocsijára tette, mintha holmiját vinné; de a kocsin lévő fogoly sírását meghallották és ezért támadták meg az elvonuló sereget. (I. 134.) Szolakkzáde szerint pedig néhány részeg gyaurok összeveszett egy törökkel. (471. l.)

²⁾ Szeptember 15.

hitben élő király sereget gyűjt s testvére, a tévelygő piszkos, is küldvén neki segítséget a győzelmes padisahval szembe száll és megütközik. A nevezett bég az említett helyre nyelveket küldött az alávaló gyaurok seregéből, a kiknek értesítéséből megtudták, hogy ámbár az esztelen Ferdinandus össze-
gyűjtött bizonyos számú katonaságot és az készen állott; de az igaz hit hadseregének pompája és a győzelmes har-
czosok hadi zaja aggodalmat okozván Kafirisztánban, a ke-
resztimádók, a pokol tüzére való bálványtisztelők magok
közt bizonyosnak tartották, hogy a világbíró padisahval
való megmérkőzés és az iszlám győzelmes hadával való szem-
beszállás csak romlást, vereséget és megaláztatást vonhat
maga után: ennél fogva senki sem választotta ezt a szégyent
s a király szándéka is valójában a futás. Ezt hozták hírül.
Sőt az is kitudódott, hogy mikor Bécs városában tartóz-
kodott, amaz átkozott és haszontalan sereggel és a pokolra
valókkal kijött, de ismét bement.

Ennél fogva elhatározván, hogy Bécs felé megy a győ-
zelmes hadsereggel, Moharrem 13. napján a hitetlenség tanyá-
jául szolgáló és a Tuna partján fekvő Komaran nevű vár +
közelében szállott meg. A vár lakói elfutván saját kezükkel +
felgyújtották és rommá tették a várat. 15-ikén Gör nevű
várhoz érkezett, mely a hitetlenség tanyájaül szolgáló erős
város; ¹⁾ mellette ömlik a Tunába az Akszu néven ismeretes
nagy folyó, melyen az átkelés céljából egy nagy híd van.
Mikor az ama tartománybeli ellenség részéről a Banik-oglu ²⁾
nevű hákim meg akarta akadályozni a győzelmes hadsereg
átkelését a nevezett folyón, a főttebb említett Mohammed
bég — a ki a győzelmes harczosokkal előbb járt — erre
nem engedvén alkalmat az ellenségnek, a híd elpusztítása
előtt elvágta az utat a gyaurok előtt. Az igazhívő hadsereg
átkelvén ama hidon Bécs felé, Óvár nevű vár mellett állá- X
podott meg. A győzelmes hadsereg elmerült mindenféle
javakban. Gazdag tartományba jutván, a hit harczosai min-
denfelé portyázni mentek, az alávaló hitetlenek tartományait
kirabolták és sok zsákmányt szereztek.

18-ikán a hitetlenek országának gazdag és mívelt, Iszter-
gun ³⁾ nevű, kőből épült vára közelében szálltak meg, a hol Ma- x Óvár

¹⁾ Pecsevi és Szolakzáde azt mondják, hogy mikor ide érkezett
a tör. sereg, azt már leégve találta s azért nevezik a törökök Janik-
nak (megégett, leégett).

²⁾ A Naplóban helyesebben: Banik-oglu, azaz Bakics Pál.

³⁾ A Naplóban és Szolakzádénál helyesen: Isztergrád. Szolak-
záde szerint ez volt az első állomás az Akszu hídján történt átkelés
után s ő is erről mondja, hogy itt végződik Magyarország határa és
kezdődik Alamán. A Napló ezt Óvár-ról mondja.

gyarország határa véget érvén, a hitetlen *Alamán* határa kezdődik. A vallás keletkezése óta egészen amai napig e tartományokat nem taposván a műszülmánok lovainak lábai, tisztátalan földjüket a hitetlenség fáklyája világítja meg. A lakosok az országon átvonuló sereg láttára megijedvén kegyelmet kértek. Ambár e tartomány mindenben bővelkedő gazdag vidék, de mivel mocsarai és süppedékes helyei nehezen járható, félelmes völgyei pedig tövisesek, bozótosak és erdőssek: a földöveket bejáró hadsereg az átvonulás alkalmával rendkívül sok fáradságot állt ki és sokat szenvedett.

× Moharrem 20-ik napján ¹⁾ *Pozson* nevű ²⁾ váron túl állapodott meg. Ezen a napon *Jahja-pasa-oglu* Bécs városához érkezett, a várból számtalan sok vas testű, pánczélos és sisakos, fölfegyverezett hitetlen jött ki és a város előtt megütközött a hit harczosaival. A szemendirei hősök. ama vég hely jeles vitézei, a szent harcz ékszereivel díszített kiválók, a harci lakomán dőzsölők a várból kijött gyalázatosokat közbe fogván, a kardok oroszlánokká váltak a harcz hegyén, a nyilaknak halált okozó vashegyei elröpülvén. a pokolra való gyaurok testében csináltak helyet maguknak; a vitézek kezeiben levő, vérontó és halált okozó lándsák darabokat szagattak ki a bálványimádók májából. A vár előtt támadás és hátrálás váltakozván, jó ideig vagdalkoztak a gyaurokkal s a csatateret levágott fejekkel és hullákkal egészen elborították. Isten kegyelméből a hit serege diadalmaskodott ama gonoszokon. Az elvett fegyvereknek nincsen száma. A rossz úton járókat megfutamtították, egészen a város kapujáig üldözve. Az elbizakodottság borától megrészegedett makacs bálványimádókkal kiitatták a halál poharát. Nehány div-alakú, vasfejű, aczél testű, pánczélinges hitványt élve elfogván, mint nyelveket a boldogságos udvarba küldték, hol a bosszuállás kardjával levágattak.

Moharrem hó 23-ik napján ³⁾ a szeraszker a csillag sokaságú rumilii vitézekkel egészen *Bécs* városa előtt ütött táborn; az uralkodó ő felsége pedig kissé errébb állapodott meg.⁴⁾ A lázadó nemzetből ezen a napon is kijöven egy nagy csoport, a várhoz előre ment hitbajnokokkal heves csatát vívott a vár mellett, mikor is a hit harczosai szűkké tették a várat a gyauroknak. A gonoszok fajával az igazak csoportja állt szemben, a pokol tüzére valókkal a boldogító

¹⁾ Szeptember 24.

²⁾ A Naplóban írási hibából *Buruk* és *Porak* olvasható, de *Pecsevinél* is helyesen *Pozsin*, Szolakzádénál *Pozon*.

³⁾ Szeptember 27, a Naplóval egyezőleg.

⁴⁾ *Pecsevi* szerint: egy emelkedett helyen.

vallás hivei mérkőztek meg. A szent harcz tere megnyilván, a küzdelem bazárán igen olcsó áron kelt az élet portékája. A sivító ördögökhöz hasonló, sisakot viselő s a hitelenség borától megrészegeedett hitetlenek közül igen sok, pokolra való átkozott lón a hit győztes bajnokai kardjainak áldozata. Ebben a lélekirtó harczban a janicsárok közül néhány vitézzel együtt két derék jajabasi s a magas udvar csausai közül való Farfara Iszkender csaus elhagyván e romlott világnak tövises helyeit, a vértanúság ruhájába öltözködtek.

Mivel ez a tájék északra van s így a hidegség királynának hazája és zordon éghajlatával a tél komor hadának tanyája: reggel és este szünet nélkül szakadt az eső s e miatt az iszlám népe rosszkedvű és szomorú volt. Az iszlám országa messze elmaradván, a győzelmes hadsereg nyugtalan volt Kafirisztán közepében.

A nevezett hónap 25. napján is kiütött a várból számtalan, pokolra való és tévelygő gyaur és rettenthetetlen bátorságot tanúsított. Azonban a rumili vitézek mind lóra ültek s mikor a piszkos csapatok ezt látták, a vallásvédő sereg támadásának ellentállni nem lévén elég erejük, visszafordultak és a városba futottak, miközben igen sok piszkos gyaur lón a vérontó kardok martaléka.

A nevezett vár tökéletes erősségéről és szilárdságáról híres. Egyik oldalról a tengerhez hasonló Tuna víze határolja, a száraz felől pedig levegőbe nyúló falakkal van megerősítve; árokkal van kerítve és fényes palotákkal díszítve; a bálványimádóknak szilárd alapra épített lakóhelye.

Az idő nem volt kedvező arra, hogy a várhódító se reggel kellőleg vívassák a várat; mert az esőzés nem, hogy szünt volna, hanem mindig jobban szakadt az eső s a katonaságnak mindenképen ártalmára volt a folytonos esőzés.

A várbeli bálványimádó ellenségéből egy átkozott részeg csapat az említett hónap 28-ik napján is kijött Mohammed, szemendirei szandsákbég, állomása felől s a hit harczosaival megütközött és tusába elegyedett. De a hit bajnokai semmit sem engedve nekik, az első rohamra mindnyáját porba ejtették a tüzet szikrázó kardokkal.

Mikor eljött Száfár hava ¹⁾ — mivel Bécs vára híres és az éghez hasonló erősség volt s fegyverek, hadi eszközök bőségben, ágyúk és zarbuzánok igen nagy számmal voltak benne, ellenben az iszlám országból az óriási távolság miatt

¹⁾ Kezdődött október 5-ikén.

faltörő és várívó ágyúk nem hozattak ¹⁾ a hitetlenek várainak elfoglalása végett: — ennél fogva kényszerűségből néhány helyre lagimdsik rendeltettek, a kik akna ásáshoz fogtak; azonkívül az összes, timárt bíró szipáhiak parancsot kaptak, hogy a vár falát ássák alá és az édig érő bástyákat rombolják le; az összes akindsi-bégek és akindsik rohamhágcsók csinálásával bizattak meg; az egész kapu-khalkinak és az anatólii hadtestnek meghagyatott, hogy az árok eltöltése végett hordjon rőzsét. A győzelmes hadsereg tehát éjjel-nappal eme kiszabott szolgálatok végzésével foglalkozott.

X Az említett hónap 2-ik napján a Budun közelében levő *Uszturgun* várából — hol a keresztyén hittannal foglalkozó papoknak lakásuk és templomaik vannak — a keresztyén ulemák feje, a szerzetesek és jámborok vezető ördöge, az *érsek* nevű pap,²⁾ a ki mindnyájának főnöke, ide jövet, meghódolt a szerencsés sah ő felségének.

¹⁾ Ugyanezt állítja *Pecsevi* és *Szolakzáde* is és ezenkívül fölemlítik a hideg évszak beállását, az esőzést és havazást. — A *Naplóban* ezt olvassuk okt. 12-ről: »A pasa összehívta a rumilii bégeket és tanácskozott velök. Mivel azt mondták, hogy ez ostromlás nem alkalmas időben van; hogy szükség van élelmi szerekben és hogy jobb volna haza indulni: ez okból elhatározták, hogy . . . visszaindul a hadsereg.« (I. köt. 340.) — Az 1545-ki *Névtelen* ezt írja: »Mikor (a szultán) a vívással foglalatoskodott, egyszerre beállván a tél, hó esett és nagyon hideg volt, úgy hogy a katonák és az állatok nem bírták eltűrni a hideget és így kénytelen volt visszaindulni Isztambul felé.« (131.) — *Mohammed Eszád* (I. 552) és *Ahmed Vefik* is azt mondják, hogy a hidegség és havazás miatt hagyta félben Szulejmán Bécs vívását. — *Ibrahim* nagyvezír 1530 őszén szintén azt mondta Ferdinánd király követének, Lambergnak és Jurisicsnak, hogy azért nem sikerült elfoglalniok Bécsset: mert nem vittek várívó ágyúkat és mert az idő már hideg volt. (Hammer. III. 103.) Végre *Lutfi* pasa, *Ferdi* és *Katib Mohammed* hasonlóan a tél beállására hivatkoznak. — Sőt hazai történetíróink is igazat adnak a török íróknak. Így pl. *Brutus* ezt írja: »Solimanus . . . muralibus tormentis indigebat, quibus protuti muri viam irrumptentibus in urbem sternerent . . . una maxime cura sollicitum Solimani animum angebat saevita jam appetentis hiemis, anni ratio minime idonea ad rem gerendam, tantum praesertim hominum multitudinem ad bellum trahenti.« (II. köt. 374. és 376.) — Továbbá *Istvánffy* szintén ezt mondja: »Sed una res imprimis Turcas retardabat (ob quam etiam eorum consilia et incepta frustra fuere), quod maioribus tormentis carerent, et eae, quas haberent currules colubrinas, campestribus potius proeliis et congressibus, quam verberandis sternendisque muris opportuniores essent.« (100. l.) — Ide kell még számítanunk a janicsárok zúgolódását, a mely olyan tetlegességgel végződött, hogy Budán szept. 8-án »a szegbán-basi fejét behasították s a jelen levő nagyok némelyikét kövel gyalázatosan megdobálták.« (I. köt. 334.) S hogy Bécs vívása alkalmával sem valami nagyon igyekeztek a vár elfoglalására, bizonyítja az, hogy ezer-ezer akését kellett igényi és adni nekik (I. köt. 340—341.)

²⁾ T. i. Várdai Pál.

Száfár 3-án a pánczélos, sisakos, kardot viselő, sakál testű lovasokból ismét igen nagy csapat gyaur jött ki a várból harczolni és szembe szállt az iszlám harczosaival. A hit bajnokai az utálatos csoporttal egészen összekeveredtek. Az aljas gyaurok dárdái és az iszlám hiveinek kopjái egymásba kapaszkodtak; a lándsák — mint minden felől kiöltött hosszú nyelvek — keresztül lyuggatták ama piszkosok testeit; az okos vitézek a súlyos buzogányokkal darabokra zúzták és szétszórták az éretlen átkozottak vas fejét; a villogó kardok élével levagdalták és porba ejtették a hitetlenek koponyáit. Így állván a dolog, a hitetlenek megfordultak és a vár falára bízta életüket. Az igaz hit hivei összevegyültek a pokol tüzére való csoporttal; de mivel a vár kapuján nem lehetett bemenni velök, — mert a várban levők bezárták a kapukat — kétségbe estek a miatt, hogy nem juthatnak be a várba, a hit harczosai pedig mindnyáját leöldösték halált okozó és vérontó kardjaikkal. Az említett napon a kijött pokolra való csapatból egyetlen egy sem menekült meg, tisztátalan testük porrá lett a csatatéren. — Egészen eddig a napig nem volt bezárva a vár kapuja, hanem nyitva állott. Mihelyt azonban ilyen nagy tömeg pusztult el az élet köréből, a várban levő lázadóknak szívért megsebezte a félelem tövise és bezárták a vár kapuit s így ezután nem lehetett kijönniök.

Száfár hó 6-ik napján, ikindi után, mikor a kellő helyre ért aknát két helyen felrobbantották, a várnak azon a helyen levő tornyai és falai kövestül, földestül együtt a levegőbe repültek borzasztó recsegés-ropogás közt, mire a gyaurok eszüket vesztve megzavarodtak. Az azon oldalon álló gázik azt gondolva, hogy elegendő rés nyílt, megrohanták a falat, de belül a pokolbeliek zarbuzánokkal és puskákkal arra a helyre csődülvén, védekeztek s igen heves harcz keletkezett.¹⁾ A puskák ropogásától és ágyúk dörgésétől esztét vesztette az egész világ; a mennydörgés viszhangzott az egész világon; az ágyú- és puska-golyók mint madarak röpködván a levegőben, a testek fái közül a melyeket fészkekül választottak magoknak, azokat élettelenekké tették. Kemény tusa és küzdelem folyt, melyben igen sok ember veszett el.²⁾ Harczi lakoma volt ez, melyben a halál pinczérei nyujtogatták a serlegeket. A holttestekből halmok emelkedtek.

A felséges isten még nem végezte volt el a győzedel-

¹⁾ Pecsevi még azt az okot is fölemlíti, hogy a rés nem volt elegendő tág.

²⁾ Még pedig — Pecsevi szerint — mind a két részen.

met, noha az igyekezetben és erőfeszítésben nem volt hiány. E vár elfoglalása nem egyezvén meg a felséges isten akaratával s a tél is gyorsan közeledvén, a hadseregnek nem volt türelme tovább időzni. A kegyes khákán ő felségének szolgálai irányában táplált könyörületessége és jóindulata megnyilatkozván, a janicsároknak ezer-ezer akcsét ajándékozott hű szolgálatuk jutalmául és elrendelte a vár vívásának félben hagyását.

Az igaz hit serege mindez ideig Káfirisztán tartományaiban portyázott s a hitetlenek városai közül egyet sem hagyott épen, hanem fölégette és elpusztította. Némely gázik az *Iszkender köprüsi*¹⁾ néven ismeretes, a Tunán épült régi hídig — melynek építtetője Zulkarnejn volt — elszárguldozva feldúlták ama tartományokat. Alamán tartományai az égő tüztől, a végzet elkerülhetetlenségével rohanó hadsereg füstjétől koromsötétekké lettek. Ha ama tartományokban mindenütt várak, egymáshoz érő megerősített várak, a lapályokon úgy, mint a hegyeken erődök nem lettek volna: a hit harcosai a gyaurok közül egyet sem hagyva életben. Alamán földjéről kipusztították volna az emberi nemet. De az átkozottak eme csapás elkerülése végett mindenütt várakat, tornyokat építettek volt s így megmenekültek a pusztulástól. A hadsereg megrakodott zsákmánynyal; a sátorokban és a tábori bazárban szép arcú, jázmin ábrázatú, íjj szemöldökű, tündér tekintetű, rózsa illatú szépek adattak el, úgy hogy a zsákmánynak és gazdagságnak nem volt határa. A hitelenség népének háza lángba borult, ama tartományok elpusztítottak és kiraboltattak.

A várbeli nép a hadsereg támadása miatt nagyon nyugtalan levén, Száfár hó 13. napján²⁾ egy gyaurok kijött a várból és a világ menedékhelyeként szereplő padisahtól kegyelmet kért. Mivel hírül hozta, hogy a Bécs várában fogva tartott műszülmánokat szabadon bocsátották, a padisah ő felsége is szabadon eresztette a Bécsből való hatvan hitetlent.

Mínthogy a hadseregen erőt vett a téltől való félelem, azon nap elindulván a vár alól, *Brug* nevű várnál állapodott meg. Az említett napon rendkívül sok hó esett. A világot vízőzön, a földet jég borította; mindenütt kellemtelenség és gyötrelem; a megállapodásra és pihenésre sehol semmi hely; mindenfelé ellenség; sem az emberek, sem az állatok számára semmi eleség.

¹⁾ Nagy Sándor hídjá. Szolakzáde is említi s azt mondja, hogy a nagyvezír állapította meg, hogy ezt a hidat Zulkarnejn építtette és a maga nevére nevezte el (473).

²⁾ Október 16.

Száfár hó 15-én ismét az említett *Isztergrád* vára x *óvár*
előtt levő hídhoz érkezvén, a sok hótól és esőtől ama vizek
tengerré áradtak. A hadsereg a rendkívüli tolongás miatt
állatokban és podgyászban szenvedett sok kárral s ezer fárad-
sággal és nehézséggel vonult át a hidon.

Több állomás elhagyása után Száfár 22-ik napján ¹⁾
Budunhoz érkeztek, hol János király elébe jött a szerencsés- x
padisahnak. Egy darabig mellette lovagolván, jóakarató meg-
szólításával szerencsértette. Budunnál a Tuna vizén való
átkelés végett egy erős hidat építettek volt hajókra s a sze-
rencsés hadsereg eme hídon éjjel-nappal vonult át a pesti
oldalra. Az említett hónap 24-ik napján a szerencsés padi-
sah ő felsége is rálépvén a hídra, szerencsésen átkelt a pesti
oldalra, utána pedig a szeraszker vonult át a rumilii vité-
zekkel.

25-én Pesten díván levén, Magyarország királya kéz-
csókra bocsáttatott; fejedelmi értékes díszruhákkal lőn kitün-
tetve s azonkívül a padisahnak többféle ajándékaiban és
kegyében részesült. Mindjárt a következő napon szerencsésen
elindult Pesteről Isztanbul felé.

Magyarország királyainak egy »korona« nevű koro-
nájuk van, mely drágakövekkel kirakott, nagy értékű korona
s mely a budunī kincstárból elvétetvén, a szultáni kincstár-
ban helyeztetett el. A meddig a királyok nincsenek birto-
kában ennek a koronának: nem igazi kormányzói az országnak
és parancsuknak senki sem engedelmeskedik mint alattvaló.
Mivel törvényük szerint tisztelettel viseltetnek ama korona
íránt és parancsaiknak érvényessége attól függ, ez okból János
király alázatosan kérte a magas udvartól, hogy a korona
adassék neki. A padisah kegyessége pedig megnyilatkozván,
az említett drágaköves és művésziesen készített koronát a
venediki bég fiától,²⁾ továbbá a magyar főbb emírek közül
való *Pirim Petritől*³⁾ és a magas udvarnak előbb meghó-
dolt érsektől elküldte neki, hogy királyi méltósága teljes
levén, régi szokásaik megtartása és követése által dicsőséges
és kiváló lehessen a királyok között.

E közben egészen beállt a tél szigorú hideggel. A sze-
rencsés padisah az egész hadsereget elbocsátván, csupán
udvari környezetével folytatta útját székhelye felé és
Rebi-ül-evvel havának 14-ik napján⁴⁾ megérkezett Kosz-
tantine városába.

¹⁾ Október 25.

²⁾ Gritti Alajos.

³⁾ Pecsevinél: Pirin Petre, Siklós bégje.

⁴⁾ Deczember 16.

(V. 139a—140a.)

Az alávaló gyauroknak támadása Budun várára és az iszlám hadától szenvedett vereségök.

×

Magyarország székhelyének, Budun várának — mely a gonosz keresztimádók irigységének tárgya — királysága Jánosnak adatván s ama tartomány szomszédos levén az üdv hajlékával: János összeköttetésben állott az igaz hit harczosaival. A hitetlenek meggondolván a dolgok kimenetelét, nagyon aggódtak és nyugtalankodtak s azt mondogatták, hogy »ezt az országot is bizonyosan elfoglalják, országunk elvesz kezünkől.« Csehország királya, az átkozott *Ferendus*, nagy számú sereget gyűjtött össze s tévelygő hadának gyalogsága a Tunán hajókon, lovassága pedig szárazon jöven és mindenféle hadi eszközt hozván magával, a 937. év Dsemázi-ül-evvel 3. napján ¹⁾ körülfogta *Budunt*.

Miután Budun körül négy oldalon számtalan várvívó és faltörő ágyút és zarbuzánt állítottak fel, s meteriszeket és árkokat ástak, elkezdtek éjjel-nappal harczolni. Az átkozott óriási hitetlen seregnek az volt a szerencsétlen czélja, hogy Budunt elfoglalván s a tévhitben élő Ferendust oda beültetvén, Magyarországnak is királyává tegye.

A magas udvar által ama távol eső tartománynak kormányzása és őrzése végett budai királylyá tett János bátorságának nyelve erélytelensége miatt néma, maga pedig a félélnység lyukában lappangó egér volt. A hitetlen csehekkel folytatott harczban nem állta meg helyét, az ellenséggel való megmérkőzés dolgában tudatlannak mutatkozott. Mivel a hadi tudományban ostoba és tudatlan volt, nagy hajlandósága vala a futásra. A mint az ellenség megtámadta, ő tágas országának valamely részébe rejtőzött előle. Most is látván a hitetlen ellenségnek nagy igyekezettel és gonddal küldetését, a bálványimádó hadak sokaságát és támadását: reszketni kezdett, a legnagyobb nyugtalanság és félelem vett rajta erőt, a nyugodtság ágyában álmatlanul hevert s régóta megszokott gyámoltalan természete következtében szokása szerint ismét kiment a várból, — de most a várban sok jeles embert hagyott s Budunt megerősítette hadi eszközökkel és fegyverekkel.

A cseh sereg várvívó ágyúkat állítván fel, hozzáfogott az ostromláshoz és éjjel-nappal szünet nélkül harczolt. A bezárt János-pártiak ²⁾ pedig erősen eltorlaszolván a kapu-

¹⁾ 1530 december 23. Pecsevi szerint németek, spanyolok és mások voltak seregében.

²⁾ Az eredetiben: *Jánosilar* = a jánosiak.

kat, tőlük telhetőleg védekeztek. A pokol tüzére való két csoport, a két keresztyén felekezet, éjjel-nappal szüntelenül folytatván a harczot és küzdelmet, az ágyúzással szűkké tették a világot egymásnak. A Ferendus-pártiak ¹⁾ a falon réseket és lyukakat ütve rombolták a várat, belül pedig a János-pártiak zarbuzánokkal és prangikkal védekeztek és sakaloszokból, puskákból szórták a golyót. A várbelieken aggodalom vett erőt, a sokáig tartó bezárás miatt rosszra fordult állapotuk, az éjjeli-nappali harcz miatt aludni sem tudtak. Ilyen módon ötvenhét napig elhúzódott a vár ostroma, mivel mind a két részről számtalan átkozott öletett meg és esett el, állapotuk siralmassá vált.

A gyauroknak ilyen vakmerő támadása tudomásukra jutott a műszülmán végvidék válijainak. A mint Szemendire szandsák-bégje, Jahja-pasa-oglu Mohammed bég és rokona, Báli bég, — kik a végek oroszlánjai, az egyedül igaz vallás világító fáklyái valának — értesültek róla: a készen álló műszülmán sereggel, mely pánczelt öltött és sisakot tett föl, rögtön megindultak Budun felé. Az alávaló hitetlenekhez néhány hitehagyott gyaurt küldtek azzal a híreszteléssel, hogy »ime Ibrahim pasa országhódító nagy sereggel közeledik« és ezzel nyugtalanították a Ferendus-pártiakat. A mint egymás után több renegátot küldtek és így az első hírt megerősítették: a gyaurok kemény szívét e hírek miatt megszállta a félelem és rémület s nem mervén tovább ott maradni, egymással nem törődve rendetlenül távoztak el.²⁾

A várbeliek így megszabadultak a lázadók kínzásától, a várba zárt bálványimádók biztosítva voltak a harcz és öldöklés ellen. A megfutott gonoszoktól töménytelen zsákmányt nyertek, igen sok podgyászukat hatalmukba ejtették. A hit harczosai fáradság nélkül elűzván az ellenséget, visszavonultak saját helyeikre. A pokolra való átkozottak serege igen nagy levén, rendkívül sok hadi eszközzel jöttek. Így az említett bégek helyes intézkedésekkel mind a várat fölmentették, mind a gyehennára való ellenséget meggyőzték és megalázták.³⁾

²⁾ Az eredetiben: *Ferendusilar* = a ierdinándiak.

³⁾ Pecsevi szerint Mohammed bég eme futás után három-négy nap múlva érkezett Budához.

³⁾ Hogy mit ír Pecsevi, Istvánfi adatait is felhasználva, Budának ezen ostromáról, egész terjedelmében l. Századok, 1892. évf. 576—578. lap.

(VI. 142—164.)

Ez a fejezet előadja a felséges padisahnak országhódító hadsereggel szent harczra indulását Alamán ellen.

Mivel Magyarország, ez a tévhitben élő tartomány, mint a győzelmes padisah hódítmánya, János király kormányzása alatt állott, a többi hitetlen országok királyainak fekete szívét a féltékenység és irigység tüze égette. Nemcse királya, az esztelen *Ferendus*, a királyság menyasszonyával való egyesülés vágya miatt nyugtalan levén, soha sem szűnt meg háborgatni ama vilájetet bálványimádó sereggel; sőt az is kitudódott, hogy az iszlám országának vízen és szárazon leendő megtámadása céljából szövetséget szándékozik kötni az összes keresztyén fejedelmekkel. Ennélfogva a győzelmes és szent harczczal foglalkozó padisah, a Dárius méltóságú, Efraszíáb hírnevű uralkodó, a Feridunhoz hasonló világ-hódító, kinek Dsem is szolgája lehetne, istentől sugalmazott fényes elméjében hadjárat indítását határozta el.¹⁾

Legfelsőbb parancsának kiadása után az Aszaf bölcseségű nagyvezír a hadjárat előkészítésén fáradozva szél gyorsaságú és madár-röptű futárokat küldött, hogy a rumilii és anatólii vitézek gyűljenek össze hadi szerekkel és fegyverekkel a magas udvarnál.

A tartományokba elhangzott Róm szultánjának hangja.

Hogy megtámadja a hitetlenek országát,

Hogy szándékozik lerontani a hitetlenség tüzhelyét

S a bosszúállás tüzével elégetni.

A sárkányok mindenütt fölemelték fejüket,

Vas ruhát öltöttek s arany főveget tettek föl.

Keresett vala a nyereg és kengyel,

Nyugtalanította a kardot a hüvelybe.

Örült a kard, megmutatta alakját,

A ciprushoz hasonló lándsa megmutatta termetét.

A vas nyíl szárnynyá, repülő madárrá lön

És siet elvenni a gyaurok életét.

Mikor az iszlám hadai, a győzhetetlen gázik összegyűltek a sah udvaránál, már közel volt a hadjáratra indulás ideje. A szerencsés 938. év Ramazán havának 19. napja, csötörtök,²⁾ levén kitűzve a világvédő padisah elindulására, a Kej-Kávuszhoz hasonló és Kej-Kobád hatalmú hősök, a harcz erdejének oroslánjai, a farkas alattomoságú, sárkány támadású és vipera mérgű vitézek mozgásba jöttek. A szipáhik, szilihárok, ulufedsik és garibok kora reggel a magas

¹⁾ Pecsevi még azt is fölemlíti a hadjárat okául, hogy a magyar főurak és várak birtokosai közül sokan átpártoltak a német királyhoz.

²⁾ 1532 április 25.

udvarba menvén, külön csapatokban felállottak. Az ellenségegető, szikrát szóró, füstöt eresztő, villámgyorsaságú, fejükön szorgucst, ¹⁾ vállukon pajzsot, övükön csatabárdot viselő, puskás, alabárdos és pánczélos janicsárok két felül egymás mögött több sorban rendezkedtek el.

Abban a perczben, mikor kelet királya, t. i. a fény-szóró nap, a zöld tenger partján a nappal országának hadserege rendezése céljából fényes kengyelű, ragyogó kantárú tündöklő lovára ülve megindult: ekkor a föld lakott részeinek padisahja, Adsem, Róm és Arábia vallásvédő sahja, Jeruzsálemnek s a két szent városnak, az összes igazhivőknek és az iszlám harczosainak szerencsés fejedelme, Miszr, Sám, Jemen, Palestina, Arménia, Irak-i-arab és Irak-i-adsem, továbbá Száid, Nubia, Zengibár, Habes, Aden tartományoknak világbiró szultánja, Berberia, Magreb-zemin, Dest-i-Kipesak, Gürdsisztán, Lorisztán, valamint Bagdad és Baszra városoknak királya a szent harc szándékával felült szellő gyorsaságú, aranyos kengyelű, drágaköves kantárú, félhold patkójú lovára s a mint a magas kapun kilépve megmutatta szépségét a világnak, a csausok üdvözlő kiáltása felhatott az ég kupolájáig. A szerencsés zászlókat, a világhódító és győzhetetlen lobogókat kibontották, a szultáni zenekar játszani kezdett s a mint a puskások elsütöttek a puskákat, a föld színét elborította a felszálló füst és a nappali világosság éjjeli sötétségre változott. Az összes ulemák és jámborok, a kiválók és istenfélők, a zárda-lakó szerzetesek, a dsámikban ájtatoskodók, a sejkhek, szófik, a zarándokok, kik az isten egységéről való tudomány országában járnak, a hajósok, kik isten legtisztább felfogásának tengerén vitorláznak, a misztikusok, a műveltség és kiválóság pusztáján utazók, a magas rang és főméltóság sphaerájában röpködők mindnyájan elkisérték a szultánság egének napját a kertek végéig s imádkoztak a győzelmes zászlók diadalmas voltának állandóságáért, a műszülmán hadsereg teljes győzelméért s a hitetlenek vereségeért és megaláztatásáért. A felséges padisah mindezeket megtisztelvén búcsúzó köszöntésével, folytatta útját szállása felé. A föld fejedelmének égis erő sátora *Halkali-Binárnál* volt felállítva.

A mező felületét ellepték a sátrak,
 Megszállt a jó hírnevű sah hadserege
 A világ sahja, a világ végén eljövendő mehdi,²⁾
 Azon éjjel ott pihent és nyugodott.

¹⁾ Forgó, tollbokréta.

²⁾ *Mehdi*: az Áli családjából származandó tizenkettedik imám, a ki a siiták hite szerint egykor eljön és felvilágosítja az iszlám hitet.

Másnap fölkerekedvén, szerencsésen tovább folytatta útját.

Az említett hónap 27. napján ¹⁾ *Edrene* levén a boldogságos sátor állomás helye, a paradicsomhoz hasonló város környékét ellepték az óriási hadseregnek a csillagok számával vetekedő sátorai. A szent ünnep elérkeztével, az áldott Sevvál hó elsején, a tenger és szárazföld padisahja, az Iszkender ügyességű, vallásvédő és világhódító uralkodó — kinek udvara Dáriuséhoz, hatalma Dsemsidéhez, pompája Feridunéhoz hasonló s a kinek Efrasiáh, Rusztem és Dsem is szolgálai lehetnének — trónusán megmutatván szépségét szolgálainak, az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a világ menedékhelyéül szolgáló trón zsámolyához dörzsölték arcukat és kezet csókoltak neki. Fejedelmi asztal terítettvén, végtelen sok ételt hordtak fel, mialatt játszott a tábori zenekar. Az egész győzelmes hadsereg részesült a szultán ajándékaiban. — Miután a fontos ügyek elintézése végett itt időzött néhány napig. Sevvál 11-ik napján ²⁾ elindult és szerencsésen tovább ment. Az állomásokat egymás után hagyva el, az említett hónap 27. napján ³⁾ *Szófia* mezején állapodott meg, hol hegy és lapály kaméleon színűvé változott a szultáni tábor különféle színű sátoraitól.

A tűzre való és pokollakó gyaurok országai közé tartozó Ispániának királya, a *Karlo* nevű piszkos és átkozott hitetlen — a ki az összes tévelygők hadának feje s a tönkre mentek csoportjának vezetője — mivel birtokában volt a »korona« néven ismeretes korona (a mely az ő ostoba képzelődésük szerint Jézus számára nyergének egy darabja volt s mely többféle értékes drágakővel van díszítve csodálatos módon) és így haszontalan szokásuk következtében feje és főnöke volt a Messiás ösvényén járó, a sátánnal czimboráló összes királyoknak: ennél fogva egy világbiró nagy fejedelem igényével lépett föl. Az említett korona Alamán országában őriztetvén, a nevezett király, hatalmának érvényesítése céljából Alamánba ment s annak trónjára ült, azután Ferendus nevű testvérét, ki Német- és Csehországnak független királya vala, a maga helytartójává tette Alamánországban. Mivel már néhány év óta ellenségeskedésben volt az iszlám népével, Káfirisztán többi fejedelmei is segítették az átkozottat, ki pénzzel, ki katonasággal.

¹⁾ Május 3.

²⁾ Május 16.

³⁾ Június 2. A Napló szerint Sevvál 26, vagyis június 1.

A hitetlenség népei mind összeszövetkeztek,
Az iszlám ellen fölfegyverkeztek.
Ennélfogva a világ szultánja elindult,
A dobok pörgése elhallatszott az egész világba.

Mihelyt a szerencsés padisah vállalatának híre elterjedt és egészen bizonyossá lőn, a hitetlenek szíven — mely az ördög sugallatának hajléka — erőt vevén a félelem, a ravaszság és fortély ösvényére lépve azonnal követeket küldtek, hogy az iszlám győzedelmes hadseregét — mely a keresztimádók feje fölött mint az ég haragja látszik lebegni — a barátság színlelésével vissza tartóztassák. A mint híre jött, hogy követek Boszna felől az istentől őrzött birodalomba léptek, rögtön csaust küldtek elébük azon utasítással, hogy ama rossz úton járók jőjjenek Nis városába s ott dörzsöljék arcukat a padisah magas udvarának porához és ott adják elő küldetésük célját. Ezután az égig érő szultáni sátor is megindult ama táj felé.

Mikor *Selirköj* nevű város közelében megszállottak, a világ tágas területe alig birta befogadni a hadak tömegét; a csoportok sokasága el tudta képzelteni az emberrel az ítélet napján bekövetkezendő tolongás képét; a háta és ígás jószágok összeütközése miatt sok málha és pogyász elveszett az utakon; a tágas utak szűkek levén, minduntalan összeütközés történt. Síkság és hegy, völgy és halom egészen megteltek a csillagok számával vetekező hadsereggel. Szükséges levén, hogy a hit harczosai tolongásának elkerülése végett a vezírség egének ragyogó napja, a hadrendező, Aszaf bölcseségű és országhódító Ibrahim pasa nagyvezír és szeraszker az említett helynél egy állomással előbb járjon: ennél fogva a magas udvar szolgálából néhány lovassal, azon kívül 4,000 puskás janicsárral, továbbá a magas udvar szolgálából nagy tömeggel és az egész rumilii hadtesttel tovább indult, hogy a padisah ő felsége előtt útmutató legyen. A padisah ő felsége Ajász pasa második, Kászim pasa harmadik vezírral s az állam többi oszlópaival és a birodalom nagyjaival folytatta útját.

Ez alatt az említett követek is megérkeztek és Nis városában egy magas helyen szállásoltattak el, hogy az éjjelnappal vonuló s a csillagok számával vetekező hadsereget láthassák. Már hét-nyolcz nap óta időztek ott, mikor a rumilii bégeknek engedély adatott, hogy menjenek előre. A harcz hősei, a csata oroslánjai hegyi patakhoz hasonlóan szüntelenül vonulván előre, a mint hallották, hogy a lapály, hegyek és halmok viszhangoznak a vitézek haj! huj! kiáltásától s a fegyverek csörgésétől és páncélok zörgésétől,

A gondatlanság álmát alvó aljasok,
Szemeiknek jól esvén az álom.
Egyszerre meglepődtek és megijedtek,
Hogy szüntelenül hadsereget szemlélték.

Mikor több állomás elhagyása után az éghez hasonló szultáni sátort *Nisen* innen egy, a paradicsomhoz hasonló mezőn ütötték fel a megállapodás szándékával. parancs adatott, hogy a követek a páratlan trón elé fognak bocsátatni kézcsókra. Minthogy a győzelmes udvar régi szokása szerint előbb a pasa ő fenségével kellett találkozniok, ennél fogva többféle himzéssel művésziiesen színezett és mesterségesen díszített diván-khánét, melléje pedig égbe nyúló magas szájbánkot állítottak fel, a föld színére szépen festett bőroket és selyemből művésziiesen készült, aranyozott szőnyegetek terítettek s így ezt a helyet úgy fölékesítették, hogy

Mint rózsáliget, a paradicsomhoz hasonlított,
Minden része telve díszszel és szépséggel.
A szájbánok és sátrak páratlanok,
A szem nem láthatott hozzájuk hasonlót.

A pasa ő fensége egy nagy értékű ezüst trónra ülven, a követek bejöttek s miután kezet csókoltak neki. leültek vele szemközt. Itt láthatták a hatalom jeleit, t. i. az aranyos övet, aranyos kardot, aranyos handsárt, aranyos fegyvert, művésziiesen készült bárdot és pajzsot viselő, pompás ruhákba öltözött szolgálkat, a kik jobbról és balról sorban álltak csoportonként szolgálatra készen. Miután kikérdeztettek és megtudatott küldetésük célja, az a parancs adatott, hogy holnap diván lesz.

Ennél fogva az említett állomáson a janicsárok hegy nagyságú és dombhoz hasonló kupolájú sátorokat állítottak fel, melyek úgy vették körül a sah tartózkodási helyét, mint a holdat az udvara, s körüle úgy látszottak. mintha ott erős fal és szilárd vár lett volna. Eme kör közepén szultáni sátort és különféle színű sátrakat állítottak fel, melyekhez hasonlót még nem látott a világ. Eme gyönyörű sátorok egyikében, mely a világ fejedelmének divánkhánéja volt. a királyok királya számára arany trónt helyeztek el, mely számtalan ragyogó drágakővel volt kirakva. E császári trón fölött a fejedelmi fegyverek közül buzogányok, pajzsok és ijjak függöttek rendben; a magas emelvényre pedig a világ értékével vetekedő selyemből csodálatos művészettel készült, aranyszálakkal himzett pompás és különféle színű szőnyegek voltak terítve. Ama fegyvereken a drágakövek közül gyémántok, rózsza alakú, bor színű, ragyogó rubintok — melyeket a finom képzeletű költők a kedves ajkához szoktak

hasonlítani, — továbbá türkiszek és a szerencsés szultánok kincstárában apáról fiúra szálló chrysolithok és zöld színű smaragdok diszlettek. — Az említett szultáni sátor előtt magas sátorok állítottak fel, melyeknek magas kupoláik az ég csúcsáig nyultak fel, oszlopaik a felhőkkel egy irányban voltak, a köteleiket tartó szögek pedig a föld középpontjáig értek le. Az eget érő szultáni sátor és az imént említett sátorok között fejedelmi csardakok állítottak fel, melyek gyöngy himzéseikkel a világ csodái valának. Az említett sátorok külső oldalán a nap hősege ellen két szajebánt állítottak fel, melyeknek oszlopai a levegőbe nyúltak, csúcsaik pedig az eget érték. Az említett szajebánoktól jobbra és balra két oldalon nyíllövésnyi távolságra függőny-sátorok húzattak s végüknél a pasa és a többi vezírek számára divánkhaneul egy magas sätort állítottak fel, melynek belseje különféle himzésekkel volt diszítve s rajta itt-ott ablakok voltak. Eme divánkháne előtt szintén két szajebán állott. A föld királyának udvara ilyen módon volt elrendezve és földiszítve.

A 938. év Zilkade havának 9. napján ¹⁾ a világhódító ellenségfogó és ellenségvadászó hadsereg, kicsinyje és nagyja, külön-külön csapatokban, szakaszokban és ezredekben a magas udvarhoz jött. A padisah ő felségének boldogságos sätora előtt levő szajebán alatt, világbírói megállapított szokás szerint, a kapu-agák és a többi agák álltak rangfokozatuk szerint; rajtok kívül jobbról és balról a janicsár jaja-basik és a szolakok csoportja egészen a janicsárok köréig; két oldalon csinos, ciprus termetű

Arany üszküfös ifjak,
Fejükön tollbokréták s mind bajnokok.
Mindnyája harczi fegyverzetben,
Fegyverekkel és íjjakkal.
Egyik kezökben íjj, másikban nyíl,
Készen várják az ellenséget.

Miután így a kháni diván nagy pompával és méltósággal előkészítettetett s a fejedelmi környezet összegyűjtetett: a csaus-basi ide vezetvén a követeket, átadták a padisah számára hozott ajándékokat, ezüst edényeket és aranyból való tárgyakat; s azután a császári divánkhánében leülvén székekre, ő felsége hatalmas trónjának zsámolya előtt kifejezték királyuk részéről az őszinte barátságot és előadták kérését. Az igazságos pasa ő fensége pedig magas rangjokhoz illő módon felelt nekik. Ekkor a boldogságos padisah

¹⁾ Június 13.

kijöven a paradicsomhoz hasonló fogadótermébe, a követek az Aristoteles bölcseségű vezírekkel bementek a padisah fényes színe elé s hódolatukat nyilváníták és elő adták kérelmeket. Kijövetelük után szállásukra tértek s a győzelmes hadsereg is széteszlott, kiki a saját helyére menván.

Mihelyt a követek fogadása véget ért, parancs adott a tovább indulásra s megindultak Belgirád felé. Azután *Dobrovník* bégjeitől¹⁾ futár érkezett s azt hozta hírül, hogy Francseország padisahjától, Frengisztán királyainak egyikétől, *Francsikótól* — a ki mint trónon ülő és hatalmasan országló király roppant gazdag kincstáráról hires, a Messiással kérkedő keresztyén hadseregének nagyságáról ismeretes és a kinek kormányzása alatt levő városoknak, falvaknak, váraknak s tartományoknak nincsen száma, mert több országon uralkodik — mondom: ettől követ jön a tenger és szárazföld urának, az igazságos padisahnak udvarába. Ennélfogva ezen követ elébe is csaus küldetett, hogy azt a győzelmes udvarhoz vezesse, a hadsereg pedig szerencsésen folytatja útját célja felé.

X Az említett hónap 20. napján²⁾ a diadalmas tügök és szerencsés zászlók az istentől örzött *Belgirád*hoz érkezvén, az ott folyó s a nagy és sebes folyamok közül való Száva vizére a győzelmes hadsereg átkelése végett hajóhid építtetett a tenger és szárazföld fejedelmének parancsából. Először a pasa ő fensége kelt át rajta a rumilii hadtesttel Szerem szigetére; utána a padisah a világ díszére váló és Aszaf természetű többi vezírekkel s az állam oszlopai és a birodalom nagyjai a szent harczra gondoló hadsereggel. Ekkor a föld szájából eme szózat hallatszott:

Üdvöz légy, isten hozott, kegyes khán!
Jövedeledre vár Szerém földé.
Hála istennek, hogy szerencsés vagyok
Arczomat lovad lábához dörzsölhetni.

Ezek után az anatólii vitézek — kik csatában dühös és győzhetetlen oroszánok — vonultak át béglerbégjökkel.

Ezen közben az említett francia király követe megérkezett a szultáni táborba és a pasa ő fenségénél kihallgatást nyert az ismeretes módon. Miután kikérdeztetett jövetele felől, összehívatott a diván s egyszersmind az is megprancsoltatott, hogy a rumilii és anatólii bégek — kik e szerencsés kezdetű és győzelemmel végződő hadjáratra jövetelük alkalmával a régi szokástól eltérőleg nem bocsát-

¹⁾ Dobrovník, vagy Dubrovník = Ragusa.

²⁾ A Napló szerint 21-én, vagyis június 25-én.

tattak kézesókra a padisah elé — most menjenek a magas udvarba és csókoljanak kezét; továbbá, hogy az előbb érkezett követ is jőjjön a világ menedékhelyéül szolgáló udvarba a választ átvenni.

Zilhidse hó 3. napján a fönt említett módon felállították a sátorokat és elrendezték a hadsereget a császári díván alkalmából. Reggel az arab, rúmi, sámi és bagdádi lovakon ülő vitézek két szárnyat képezve felállottak sorokban a janicsárok sátraig. Ez a hely a szép alakú, csinos testalkatú, rózsaszín ruhás, csiprus természetű vitézekkel pálmaterdőhöz, a lándsákkal, a lélekrabló és vérontó kopjakkal nádashoz hasonlított. Az ilyen módon elrendezett, várfalhoz hasonló két sor között tágas köztér maradván, a lovasok előtt az említett janicsár sátraknál a puskás, ellenséggúzózó és tigris támadású janicsárok állottak két sorban. Ezek sorának végénél pedig jobbról és balról 300-nál több, mennydörgés hangú ágyú volt felállítva. Az országhódító pasának és a többi vezíreknek saját szolgálói, a szellő gyorsaságú, kotaszszal díszített, gyors lábú arab és sámi lovakon ülő, ellenségfogó ifjak, — kezeikben vipera természetű, ellenségvadászó, aranyos hegyű, tű nyelvű lándsák. fejükön vörös sapka, aranyos üszküf és gyönyörű tollbokréta, derekukon értékes öv, handsár, aranyos kard és buzogány — a nagyvezír sátora mellett külön csapatban állottak. A jobb szárnyon az anatólii vitézek — kiknek hadbontó kardjai a gyaurok vérétől fényesek s a kiknek győzelmes kardjaival hódíttatott meg a legtöbb város és ország — béglerbégjökkel, Khoszrev pasával, ki vadleső sólyom a csataterén, vadászó tigris a harcmezőn s kitől jobbra és balra a zászlóval bíró emírek állottak fölfegyverzett szolgálóiknak külön-külön csoportjával. A bal szárnyon külön szakaszban állottak az összes rumilii jeles bégek, kiknek mindegyike oroszlán a harcban, s a kik, ha lesben állva várják a kedvező alkalmat, nyilaikkal és kardjaikkal szétszórják a bálványimádók csoportját. Továbbá a mogulok törzséből eredő dest-i-kipcaki khánok közül való Száhib giráj khán, Gazán¹⁾ vilájetének khánja, a ki 10,000-nél több, szellő gyorsaságú tatárral jött volt a nagy uralkodónak szerencsés hadjáratára, ezt a sereget az egyik oldalon²⁾ állította fel. Milyen sereg ez!

¹⁾ A XVI. század első éveiből való. Szengilakh cz. török-persa és Sejkh Szulejmánnak csagatájtörök szótára szerint *Gazán* vilájete: a nogaji tatárok országa.

²⁾ Ehhez a szóhoz más kéz ezt jegyezte a margora: »az anatóliai hadtest mögött a jobb szárnyon.«

Ide-oda futkosásban reggeli szellő,
 Üldözésben. versenyfutásban repülő sólyom,
 Ha nincs is a folyónak gázlója,
 Egy pillanat alatt átkel száz ezer is.
 A csata napján szórja a nyíl-záport,
 Ontja az ellenségre a nyíl-hegyeket.
 Gyors, fürge s csodálatosan éles szemű,
 Nappal is meglátja az égen a csillagokat.
 Éhséget, szomjúságot könnyen tűr,
 Háborúban nincs szüksége ételmi szerre.

Olyan nép ez, mint a rohanó vízár, a sebes szél, az égő tűz; olyan csoport, mely a szegénységet büszkeségének tartja, szabad gondolkozási és értelmes nép.¹⁾

Miután ilyen módon az egész hadsereg felállítatott, elővezették a két király követeit. A mint az említett hadsorok közé érkeztek, az egyedül igaz vallás fenségének megmutatása végett elsütötték az ágyúkat és puskákat. Erre az észbontó ágyúk dörgése elhallatszott az egész világba a kék égboltig; s a mint a zarbuzánok fülszaggató hangja a mennydörgéshez hasonlónak hallatszott. ettől a hitetlenek eszüket vesztették. E közben a szultáni zenekar is játszani kezdett a császári divankháne előtt s a trombiták, tábori sípok és kürtök harsogása behatott a világon élők füleibe.

A követek a külső divánkhánében ültek le, hol a pasa ő fensége a francia követtel barátságosan, a másikkal pedig mint egy oroszán beszélt. Miután kikérdeztettek, a padisah ő felsége nagy méltósággal kijött az igazság tanyájául szolgáló divánkhánéba, a vezírek elhocsáttattak s a fogadó teremben az összes agák, jaja-basik és szolakok álltak a fönt említett rendben. A sátrak félelmet gerjesztő pompájának és a felállított hadsereg negyszerűségének látára elszomorodott a szívük, a félelemtől reszkettek lábaik s mindegyikük olyan volt, mint egy élő halott. Az említett francia királynak a magas udvar iránt tanúsított barátsága őszinte, a másiknak az udvarhoz folyamodása ellenben nem levén igaz, a francia követ a padisahnak kegyes tekintetével találkozott s miután legfelsőbb iratában barátjának és testvérének kegyeskedett szólítani, követét visszabocsátotta hozzája. A másik is engedélyt kapott az elmenetelre, de ismét visszatartóztatták.

A hadjárathoz szükséges ételmi szerek és hadieszközök szállítása végett a Tuna vizén hegy nagyságú hajókat csináltak s azok elkészültéig a nevezett helyen késték egy

¹⁾ Ide vonatkozva más kéz azt jegyezte a margóra, hogy a bal szárnynon, a ruméliai hadtest mögött az akindsik álltak.

ideig. A mindig csak rablásra gondoló akindsik — kik az ellenség országának tüzzel való elpusztítására gyorsabbak a szélnél s a kik

Az általuk érintett földet elpusztítják,
s feldúlva mindenéből kirabolják,
Mindenféle zsákmánnyal megrakodnak
s a bőséggel olcsóvá teszik a tábori vásárt —

még csak most érkeztek meg Rumiliból. Az akindsik bégje ugyanis, Mikhál-oglu Mohammed bég, a vitézség hegyének farkasvadászó sólyma — a kinek ősei is a szent harcz ösvényét taposták, a kiknek harczí paripái sokszor hallatták nyerítésüket a tévelygő hitetlenek országának mezőin és hegyein s a kik több csatában kockáztatták életüket és ontották véréket az ellenséggel folytatott harczokban — mintegy 40—50.000, gyaurvadászó lovas akindsival megérkezvén, a nevezett helyen a szultáni táborhoz csatlakozott.

Zilhidse havának 5. napján a győzelmes zászlókkal megindulván, a tengernagyságú hadsereg a nevezett hónap 13. napján ¹⁾ több állomás elhagyása után Szerém egyik vára, a Dirava folyó mellett fekvő *Öszik* nevű vár mezején állapodott meg, a mely előbb, a buduni hadjárat alkalmával foglaltatott el a várhódító padisah és kardjának hatalmával. — Ezen a helyen az iszlám végvidékén levő Boszna vitézei, a kik a bálványimádók váraiban lakó keresztyénekkel a jó hírnévért harczolva vérontó kardjaik fényével megvakították a gyámoltalanokat — Khoszrev béggel, — a ki évek óta védője levén ennek az országnak, mint valamely földgát állt ellent a gonoszság árjának — számra nézve mintegy 10.000-en a győzelmes táborba jöttek. Továbbá ide jött a Magyarország végvidékén lakó keresztyén főurak közül való *Pereni Petri* nevű bég ²⁾ is, a ki mint ősi hitetlen családból való, számtalan várnak és tartománynak ura volt és méltóságánál fogva reményt táplált a magyar királyság iránt. Ez előbb, a padisah ő felségének Alamán országa ellen indított hadjárata alkalmával, egy ellenségének kezébe és fogságába került s kétségbe esvén életben maradása miatt, hódolattal a kegyes pasa ³⁾ ő fenségéhez

¹⁾ Július 16.

²⁾ Dsélázádénál *bégyáde* (béjzáde), a mi tökéletesen m régi magyar *úrfi* nevezetnek, midőn pl. régi íróink Losonc Temesvár megvétele alkalmából, vagy Báthory Istvánt, nában úrfinak nevezik. Éppen ilyen értelemben mondja Ds. is Perényi Pétert *bégyáde*-nak, azaz *úr-fi*-nak. Pecsevinél: *Perin Petör*, Sikló, nevű vár ura, a ki 3—400 magyar katonával jött a szultáni táborba

³⁾ Az eredetiben *pasa* olvasható ugyan, de bizonyára csak tollhibából *padisah* helyett.

folyamodott, a ki e hódolatát kegyesen fogadva kiszabadította ellensége kezei közül s várait és birtokait vissza ajándékozta neki. Azon idő óta színleg őszinte volt a világ menedékhelyéül szolgáló udvar irányában, de valójában egyet értett a hitetlen ellenséggel: sőt a főtebb említett átkozottal szövetkezve azt szándékozott tenni, hogy összegyűjti az alája tartozó nehány ezer fegyveres és páncélos hitel lent s mikor a müszülmán hadsereg behatol a gonosz gyaurok országaiba, váratlanul hátúlról megtámadja a győzelmes sereget és tőle telhető kárt okoz neki. A pasa ő fensége előtt ismeretes volt ugyan a nevezettnék e dolga a maga valóságában, de az átkozott őszintesége látszatában bizakodva megjelent ezen a helyen.

Ezalatt a tenger hullámmászú hadsereg ügyei elintéztettek s az említett folyóvízen keresztül a pasa utasításából a hadsereg átkelése végett csinált széles és a Szirat hídjához hasonló szilárd híd is elkészült hajókra. A szemendirei vitézek — a kik a szent harcznak magas röptű sólymai levén, mikor az ellenség lelkének, mint madárnak, vadászására kinyújtják csőreiket és kinyitják szárnyaikat, a varjakhoz és verebekhez hasonló, feslett erkölcsű gyaurok szétszóródnak; a kik kiváló hősök levén, ha a csata napján kivonják kardjaikat és fölemelik lándsáikat az ostoba gyaurokra, össze aprítják a lázadó csoportot; s a kik

Szívvel-lélekkel gázik, mint Hajder,

Küzdenek a vallásért, mint Kanber;

Rohamukban oroszlánhoz hasonlítanak.

Félelmes menésükben sárkányhoz hasonlók —

mondom: eme tigrishez és leopárdhoz hasonló harczosok, vezetőjükkel, Jahja pasa-oglu Mohammed béggel, — a ki, mint a gyaurírtó csoportnak égő lámpája, a tévelygők gonoszságának sötétségétől oltalmazza az iszlám országát — a pasa parancsából előre küldettek mint a győzelmes hadsereg előőrse. Az említett hídon előbb a pasa ő fensége, azután a világhódító padisah vonult át a győzelmes hadsereggel.

Mikor Magyarország földje szerencsétlenül a győzelmes padisah harczai paripájának lábsókjával, az országhódító zászlók Magyarországnak nem János királyhoz tartozó, hanem az esztelen ellenségnek hódoló része felé fordítottak. Ezen a vidéken magas tornyú várak és hozzáférhetetlen erősségek vannak. *Arsañ* várának¹⁾ — mely a Kafhoz és Sahakhoz hasonló magas hegyen épült

¹⁾ Pecsevi szerint is *Arsañ* (Harsány), még pedig Kis- és Nagy-Arsañ. Azt írja, hogy a török sereg nem vette birtokába, ha-

Vár, magas tornyokkal és falakkal;
 Palotáinak magasságával az égbe nyúlik;
 Olyan magas, hogy lakói mintegy
 Beszélhetnek a hetedik sphaera csillagaival —

e várnak lakói a világot beszáguldó hadsereg mennydörgés-
 szerű zajától megijedvén és reszketvén, mint a fűzfa levele,
 egy reggel a vár kulcsait a győzelmes udvarba hozták s
 átadván meghódoltak. — Ha az említett Pereni Petri
 dolga könnyen hagyatik, bizonyosan megbánás következett
 volna belőle. Ennél fogva a pasa ő fensége szép szerével
 sátorába vezetvén, összes szolgáljaival és párthíveivel együtt
 elfogatta, rablánczra verette és elzáratta ¹⁾; azután a Dirava
 vizén hajókon Belgirád várába küldte és őrizet alatt tar-
 tatta. A rosz úton járónak lakhelyéül szolgáló *Siklós* nevű
 vár magas dombon fekszik; fala hosszú és terjedelmes,
 tornyai hegy magasságúak, bástyái benyúlnak az égbe,
 mély árka olyan, mint a siralom völgye; belül van egy
 magas vára, rakva különféle palotákkal, s azonkívül egy
 nagy külvárosa. Környéke fában és vízben gazdag.

Szilárd fal és híres kemény erősség,
 Alapja s egész épülete tömör.
 Belső és külső része telve templomokkal:
 A hitetlenség tűzhelye, a gonoszok menedékhelye.

A hadsereg támadásától eszüket vesztett gonoszok a
 várba futottak s annak erősségére és szilárdságára bízták
 életüket. Mikor az Aszaf bölcseségű pasa a hadrendbe
 állított ezredekkel s utána az országhódító padisah az ég
 csillagainak számával vetekedő hadsereggel elvonult a neve-
 zett vár előtt, az ördögös gyaurokat félelem és ijedség
 szállta meg, a győzelmes hadsereg pedig kirabolta és
 lerombolta a külső és belső várost. A falak mögé zárkózott
 pokolra való lázadók megrettenvén az iszlám győzelmes
 zászlóinak fényétől, kegyelmet kértek a boldogságos udvar-
 tól s kijöven átadták a vár kulcsait és meghódoltak.²⁾

nem ura Belgrádba küldetett. Jelenleg (t. i. mikor Pecsevi írt) romok-
 ban hever.

¹⁾ A Napló szerint ez július 21-én történt. Pecsevi szerint Pe-
 rényi Péter később szabadon bocsáttatott János király kérelmére, de
 kezesül adta fiát, a ki aztán az iszlámra tért (I. 160.). Istvánfi is
 azt mondja, hogy a 7 éves *P. Ferencz* Konstantinápolyba vitetett,
 ott körülmetéltetett és többé nem látta apját. (III. 1.). Ellenben Bru-
 tusnál ezt olvassuk róla: »Sub idem tempus, quo bellum ad Pestum
 gerebatur [t. i. 1542-ben] adolescens filius Constantinopoli fuga elap-
 sus custodibus suis dulcedine largitiorum delinitis, sive astu et con-
 silio falsis, ad patrem rediit. (III. 268.)

²⁾ Pecsevi szerint azzal a föltétellel hagyta ott a szultán Sik-
 lóst, hogy meghódol János királynak.

- × A nevezett vár közelében volt a *Kapolna*¹⁾ néven ismeretes erős vár, számos toronnyal és bástyával; falának szilárdsága páratlan; környékén kertek és folyó vizek vannak. Mikor a benne levő, megközelíthetetlen ostoba csoport látta a győzelmes hadseregnek özönlését, a tűzre való nép egészen elmerült a megzavarodás örvényében. Ezek is a kegyelem-kérést ismervén életük és családjuk megmentő eszközének, meghódoltak -- Zil-hidse 20. napján²⁾ az együgyű gyaurok várai közül való *Silje* nevű³⁾ vár közelében állapotok meg, a mely vár nehezen hozzáférhető és veszélyes hely: alapja rendkívül szilárd, magas fala felnyúlik az égi állatkörig. Mivel a benne levő gonoszok, kik mind a legmélyebb pokol lakói, börtönhez hasonló várukba menekülve a vallásukban útmutatójukként szereplő utálatos sátánra hallgattak s az ellenszegülés ösvényére léptek és az engedetlenségben állhatatosan megmaradtak: emélfogva az iszlám híveinek éles kardjai szomjaztak az aljas gyaurok vérére. A hány feslett erkölcsű gonosz volt a próféta szent törvényének gyűlölői közül a kívül és belül levő házakban, valamennyit — férfiakat és nőket — a kígyók és hangyák eledelivé tették. A várat és a külvárost, a sátán templomait és a papok lakásait a bennök levő bálványokkal együtt, szóval az egész várost felgyújtották és olyan sötétté tették, a milyen fekete a hitetlenek keble.

- × A közelben voltak az alávaló gyauroknak *Papocsa*⁴⁾ és *Bélvár*⁵⁾ nevű váraik, melyeknek alapjuk a Hal csillagzaton nyugszik, falaik és bástyáik az ég szélénél végződnek, tornyaik hegy magasságúak, árkaik pedig olyan mélyek, mint a legalsó pokol feneke.

Olyan várak, melyek az egekben tanyáznak,
Házaik tetején a csillagok az órállók.
A képzelet nagy fáradsággal juthatna fel ormaikra,
Még ha a tejút volna is a létrája.

Környékükön falvak és városok, továbbá terjedelmes mivelt földek és lakosok vannak, belsejök pedig tönve van tűzre való gyámoltalanokkal. A gonosz gyaurokból bennük levő tűzrevalók, kik az ellenségeskedés lyukában tanyázó kígyók valának a műszülmánok megmarása végett, az ellen-

¹⁾ Így van a Naplóban, Pecsevinél és Szolakzádénál is. Nem lehet más, mint *Palkonya*.

²⁾ Július 23.

³⁾ *Sellye*. Pecsevinél is: *Silje*, Szolakzádénál: *Silvie*.

⁴⁾ Szolakzádénál: *Papocsa*, Pecsevinél: *Bobocsa*.

⁵⁾ Azaz *Bélvár*, Nagy-Atád közelében. A Naplóban is így, de Pecsevi és Szolakzádénál: *Belvár*.

ségigázó hadseregnek vipera mérgű kardjától való félelmükben hitvány hangyákká változtak s az alázatosságot és könyörgést tartva paizsúl a bajok nyílzápora ellen, kegyelmet kértek. Az irtalmas pasa pedig megkegyelmezett nekik s így ezek a várak is elfoglaltattak.

A győzhetetlen padisah és a pasa eme várak elfoglalásán örvendezve folytatták útjokat előre. Bizonyos távolság elhagyása után a sátánhoz hasonlóan irigy gyauroknak erősségei közé tartozó *Berzencse* és *Vetös*¹⁾ nevű, nehezen megközelíthető két vára is elfoglaltatott. Mind a kettő kulcsa volt a piszkos gyaurok országának és szilárd védőgátja a feslett erkölcsű makacsoknak; páratlan tornyaiik hegyhez hasonlóknak, falaiknak orma a Saturnusig, alapjuk pedig a föld gyomráig ért. XX

Városuknak és külvárosuknak terjedelme
Nagy volt, mint a világ területe.

Mikor a győzelmes zászlókkal az említett hónap 24. napján²⁾ *Csicsova* nevű helynél állapodtak meg, a várba zárkózott, sátánhoz hasonló mogorva hitetlenek a csillagok számával vetekedő és harczhoz értő csapatoktól való halálos félelmükben lemondva az ellenszegülésről, kegyelmet kértek. — Az említett elfoglalt várak esete például szolgált a többieknek arra nézve, hogy az igazságos padisah ő felségének utasításából a pasa ő fensége mindenütt kegyelmet és irtalmat gyakorol. X

Ezen a vidéken volt a feslett erkölcsű gyaurok birtokához tartozó *Zákán* nevű nagy vár és a hegy nagyságú tornyokkal tele levő *Kanizsa*³⁾ nevű erős vár. Mind a kettő a bálványimádók menedékhelye és az iszlám ellenségeinek tanyája. Mivel a kardot rántó, lándsával szűrő hitbajnokoknak ellenségszűző kezeitől megmenekült, vereséget szenvedett csoport eme várakba futott, tömve voltak tévelygő hitetlennel. Mihelyt a beléjük zárkózott pokolraváló feslett. X
X

¹⁾ A Naplóban, Pecsevinél és Szolakzadénál is így وئوش De látnivaló, hogy csak tollhibából maradt el a szókezdő *elif* betű, vagyis helyesen اوئوش *Ötvös* értendő, mely N.-Atádtól északra fekszik. — Pecsevi szerint a Palkonya, Séllye, Babócsa, Bélavár, Berzencze és Ötvös nevű palánkok lakói olyan föltétellel kaptak kegyelmet, hogy János királyhoz pártolnak. Jelenleg (Pecsevi korában) a nevezett helységek közül csak Berzencze és Babócsa a lakott helyek s mindegyikben öt-öt száz mohammedán harczos lakik. (I. 161.).

²⁾ Július 27.

³⁾ Pecsevi ezt mondja Kanizsáról: Abban az időben jelenték-telen kis palánk volt, de ma az iszlám végvidékének erősségével kiváló egyik legnagyobb vára.

erkölcsüek eszközét veszítve és siránkozva életük képét megfordítva látták a megmenekülés tükrében: megrémültek a halált okozó éles kardoktól s kegyelemért kiabálván feladták a várukat.

- E helyről szerencsével és diadallal elindulván, a győzelmes zászlók az említett hónap 29. napján ¹⁾ a képmutató
 × gyauroknak *Kaparnak* néven ismeretes, égis erő vára mellett állapodtak meg. A nevezett váron kívül ezen a vidéken
 × volt még a *Beleske* ²⁾ nevű vár, melynek bástyái magasabbak a hegyek ormainál, falai a levegőébe merednek és
 × széles fallal van kerítve; továbbá a *Nisarvar* ³⁾ nevű vár, mely olyan nagyszerű és szilárd, mint az égbolt.

Mindenikök a gyaurok menedékhelye,
 A bűnök, vétkek és lázadás tengere.
 Olyan erős falaiknak épülete, hogy
 Az ész nem talál utat-módot elfoglalásukra.

Az igaz hit népének hadi zaja dobogásba hozván a hitetlenek megtört szívét, a halált okozó kardoktól és a lélekrabló nyilaktól való félelmökben kegyelemért esedezve meghódoltak s a kulcsokat a győzelmes udvarba hozták.

- Mikor a padisah ő felsége a 939. év Moharrem havának első napján ⁴⁾ a hadsereggel *Komendvár* ⁵⁾ nevű vár környékére érkezett, — a mely vár szintén a tüzre való gyaurok és feslett erkölcsű keresztimádók szerencsétlen erősségei közé tartozott — a tengerhez hasonló hadseregtől való félelmükben a megzavarodás árjában elmerültek, és a nevezett erőd elfoglaltatott a győztes vitézek által. — Az említett hónap 2. napján pedig a bálványoknak szolgáló, keresztimádó és szerencsétlen csillagzatú feslett erkölcsű gyauroknak tornyokkal és bástyákkal megerősített várai közé tartozó *Rum* nevű várban lakó ostobák a győzelmes hadsereg támadása előtt úgy szétszóródtak, mint a gönczöl-szekerebeli csillagok és nyomtalanul eltűntek erről a vidékről. A szerencsés sereg pedig fölégette házaikat várégető
 × tüzze. — Az említett hónap 4. napján *Ikervár* ⁶⁾ nevű vár közelében volt a győzelmes zászlók állomáshelye s ezen a

¹⁾ Augusztus 1.

²⁾ A szövegben tollhibából بلشكر Belesker, de Pecsevinél helyesen بلشكه Beleske (Pölöske helyett).

³⁾ A Naplóban is így, de Pecsevinél *Sárvár*.

⁴⁾ Aug. 3.

⁵⁾ Pecsevinél helyesen كرمندوار a mi *Kermendvár* és *Körmendvár*-nak is olvasható.

⁶⁾ A szövegben اكروار a mi *Egervár*-nak is olvasható.

vidéken volt a sátánnal társalkodó gyauroknak *Mester* nevű vára is; mind a kettő hitetlenséghez szokott, *mogorva* ellenségek tanyája volt. Mivel a bennük meghúzódo gonosz természetű ördögösök gyöngé szíven nyugtalanság és zavar vett erőt a meteor gyorsaságú hadsereg nagyszerűségének láttára: ennél fogva Ikervár lakói elszéledtek a hegyekben és völgyekben, Mester várának lakosai pedig megijedvén a villogó kardok csapásaitól, a haláltól való félelmökben kegyelmet kértek, arcukat megalázkodva a porba dörzsölték s a kulcsokat elhozván átadták a boldogságos udvarnak.

Az említett hónap 5. napján *Hidvíg* ^{Hendvig}¹⁾ nevű magas vár közelében állapotott meg a szultáni sátor. A nevezett várhoz tartozó városok és területek lakosai megfutván, ebbe zárkóztak s városának és külvárosának minden utcájára és köztere tömve volt a pokol tüzére való néppel. Ebbe, a negyedik pokolhoz hasonló börtönbe zárkózott s a sátántól megcsalatott gonoszok is — mihelyt meghallották, hogy az ég boltozatát és a föld színét az oroszán erejű hadsereg zaja eltöltötte — kegyelemre feladták várukat; mert a homályosan látó szemeikben magas gátnak tetsző várfalukat az igaz hit hadserege olybá sem vette, mint valamely vékony leplet. — Ezen a vidéken a meghíúsult tervű és reményükben csalatkozott, pokolbeli feslett erkölcsű gyauroknak *Szonbothel*²⁾ nevű, édig érő várak is volt, melynek elfoglalása nehéz, mint valamely talány megfejtése s mely szintén keresztyének tartózkodási helye volt. Az említett hónap 7. napján ez is elfoglaltatott a győzelmes sereg által.

A következő napon tovább mentek. Mikor a pasa ő fensége elé világbírói szokás szerint előőrsl rendelt nevezett bég³⁾ a szemendirei vitézekkel elül járt és a tévhitben élő, feslett erkölcsű gyauroknak erős várai közé tartozó *Kőszeg* nevű nagy vár elé érkezett: a gyaurok vadászó rettenthetetlen seregből egy csapat vitéz a vár közelébe ment, az alávaló hitetlenek lovassága pedig kijött a várból és a vár előtti mezőn igen heves harczot vívtak.⁴⁾ A szüntelenül elvonuló műszül-

¹⁾ A szövegben *هندويك* mely tollhibából *هيدويك* *Hidvíg*, az az *Hídvég* (Rába-Hídvég) helyett van. Pecsevinél *هندويك* *Hedvig*.

²⁾ Pecsevinél *سون باتلي* *Szonbateli*, Szolakzádénál *سينو قتل* bizonyára tollhibából *Szonbothel* helyett.

³⁾ T. i. Jahjapasa-záde Mohammed, szendrői szadsák-bég (Pecsevi).

⁴⁾ Pecsevi szerint a kőszegiek az úton lesbe álltak s egy ideig tartó harcz után végre bezárták a kaput és ágyúztak a török seregbe.

mánokra zarbuzanokkal lövődöztek a vár faláról; mert bíztak váruknak erősségében és ezért ellenkeztek. Valóban a nevezett erősség egy nehezen járható hegy lábánál épült nagy vár, melynek fala terjedelmes, mint az egész világ. a levegőbe nyúló bástyái magasabbak az égi Hal csillagzatnál és olyan erősek, hogy nem lehet leírni.

Ha nyílt térről nézed: mindenütt fal,
Szögletei telvék szép erődökkel.
Németországban híre van,
Rendkívüli erősségéről híresedett el.

Árkának mélységét és szélességét az okosak éles esze sem bírná megmérni.

Árka a vízával egy külön erősség,
Melynek lemerülve sem lehet fenekét találni.
Átkelni rajta embernek nem lehet,
Csak madár mehet át rajta repülve.

A külső, megerősített városon belül van a külön álló, több sor fallal és bástyával kerített vár, hegy nagyságú kerek tornyokkal és magas falakkal, s azt is árkok kerítik. Külső városában csodálatosan és művészettel épített templomok vannak levegőbe meredő tornyokkal, melyek a rosz úton járó, keresztimádó kereszténynek imádkozó helyei. A várbeli épületeket körülvevő falon kívül egy nagy külváros is van.

Az elbizakodás borától megrészegedett lázadók a tornyokon és a falakon ágyúkat, sakaloszokat és zarbuzanokat állítván fel, elkezdtek harczolni az iszlám népével. Mihelyt a pasa ő fenségének naphoz hasonló elméje előtt világossá lón a vár dolga, az említett hónap 8. napján¹⁾ előtte állapodott meg a vele levő seregnek oroszán bátorságú vitézeivel, az levén a szándéka, hogy a bele zárkózott lázadók elbizakodottságának megtörésével megnyissa a győzelem kapuját és ezt a várat is a többi elfoglalt erősségekhez csatolja. A tenger és szárazföld padisahja e szerencsés hadjáratban nem hozott magával falzúzó ágyúkat; mert nem az volt a szándéka, hogy várakat szabadítson fel, hanem hogy a Mohammed népe ellen támadó s az igaz hit híveinek ártalmára szövetkezett gonosz királynak lázadását elfojtsa.²⁾ De mivel a nevezett vár őrsége a győzelmes

¹⁾ Augusztus 10.

²⁾ Pecsevi ezt írja: A padisahnak ebben a hadjáratban nem az volt a czélja, hogy várakat foglaljon el, hanem csak az, hogy Ferdinánd király tartományait, dúlással és pusztítással, meghódoltassa János királynak s ezért nem is vitt magával várívó ágyúkat. (I. 162.).

hadsseregre zarbuzanokkal lövöldözött és így útját állta: ennél fogva — habár semmiféle romboló eszköz nem volt is — a pasa ő fensége hozzá fogott a hitetlenség tanyájának megsemmisítéséhez. A vár falának behatolásra és megmászásra alkalmas részeivel szemközt várívó bégeket állított fel több helyen, a vár fölött uralkodó magas hegynek egy alkalmas részén pedig sárkány hangú, kígyó testű, vipera mérgű, tüzet okádó zarbuzanokat helyezett el s a csapást megérdemlő gyauroknak házait éjjel-nappal lövetvén, ama szerencsétleneknek nyugalmát és örömét aggodalomra és siralomra, vidámságát gyászra és jajveszékélésekre változtattas

A földturkáló, épületszaggató és alapromboló lagimdsik — kik utat találnak a sötét föld gyomrába és félelmes fejszéikkel a föld közepéig lehatolnak — több elpusztítandó torony alá aknát kezdtek ásni. A puskás janicsárok a vár-árok külső szélénél meteriszeket csinálván a falat köröskörül bekerítették. S a mint innen a lélekrabló puskások, a várból pedig a pokolra való gyaurok éjjel-nappal szórták a golyózapot: az emberi testekből álló kert tulipán-ágygyá változott s a mint a halál kikiáltója a harcز vásárterén árverezte a lelkek árúit, igen sok vevőre talált. Az igaz hit hívei közül való vértanúk előtt megnyitlak a paradicsom kapui, míg a hitetlenek piszkos hullái a pokol tüzén égtek el.

Reggel és este harcز és küzdelem volt,
Az ember-vér pirosra festette a világot.
Az ellenség könyeiből és sebeinek véréből
Dsihunhoz hasonló piros folyam lőn.

A vár minden oldalról, egészen bekerítettett. Mikor a lagimdsik — minden lehetséges hadi eszköz és anyag beszerzése után — az aknák ásásával foglalkoztak, az alávaló gyaurok tudomást vevén a vár elfoglalásának eme módjáról, szemközt jöttek és néhány aknát megsemmisítettek; néhány helyen pedig, hol aknát nyitottak, mivel a fal alapja igen mélyen volt, vízre találtak és így eredménytelenül ástak. Az aknák némelyike kellő helyre érven, az említett hónap 19. napján ¹⁾ felrobbantották őket. A harcزszomjas csapatok több helyen fölemelték a zászlókat, az »Allah akbar« és az »Allah, Allah!« kiáltás a szilárd égboltig felhatolt. A felséges isten végzésében halál lévén határozva, a nedvességgel telt felhők esőt sirtak a felelt erkölcsűek puskagolyóitól vértanúságot szenvedett igazhívókért; a gyaurok vérének gőze és a zarbuzanok füstje pedig elhomályosította a nap fényét. Mivel a várbeli tévelygő

¹⁾ Augusztus 21.

↓
gyaurok előtt korom sötétté lőn a világ, a puskák és zarbuzanok tüzének fénye volt világító szövétnekük a harcban. A felséges isten végzésében nem erre a napra volt elhatározva a vár elfoglalása.

Az említett hónap 21. napján ismét felrobbantottak két, különböző helyen lévő aknát. Mikor az aljas gyaurok a vár falait mentő eszköznek gondolva nyugodtan voltak, egyszerre, mint menykő-csapás, a fal alapja levegőbe repült a falon őrt álló, tűzre való gyaurokkal. A felszálló füstből oszlopok képződtek; a tűzzel vegyes föld és kő vissza hullott rájuk s a pokolra való ilyen módon fájdalmas kínokban részesültek. Kívül a hit harcosai lesték és várták az akna által nyitandó réseket s a felséges isten oltalma alatt köröskörül rohamot intéztek a vár ellen. Azon a helyen, hol rések nyitak, ismét árkok lévén.¹⁾ az oroszán természetű vitézek nem juthattak kellő számmal a résekhöz; de az elül járt harcosok oda érve, szembeszálltak a gonosz gyaurokkal s karddal és lándsával harcolni kezdtek. A halált okozó nyílnak vashegye az emberi testben választott magának helyet; a testet pusztító lándsá a gyámoltalan ellenség vérére szomjazván, most kiöltötte a nyelvét és a hitszegő ellenségeknek pokolra való testét a rostához hasonlónak téve jóllakott vérrel. A végzetnek bazári borbélyja az éles kard borotvájával megborotválta a fejeket és elvagdalta a gégeket. Az akna által nyitott rések olyanok voltak, mint valamely völgyek, melyeken a halál folyama ömlik be s az ott lévő lázadók a megmenekülés reményében úszkálnak, de a víz fejükön felül árad. Az akna által nyitott rések környéke nehezen járható lévén, az átkelés nehézsége megakadályozta a győzelmes harcosoknak nagy számmal való áthatolását, különösen mivel a várból védekező gyaurok elvágták az utat. Ennélfogva bizonyossá vált, hogy a dolog megvalósulása zálogban van az időnél.

Minthogy a győzelem menyaszonyának arcza az isteni végzés tükrében ezen a napon is az elhalasztás alakjában mutatkozott, az országot intéző pasának istentől ihletett fényes elméjében az a gondolat fordult meg, hogy a várnak elfoglalása isten segítségével miképpen sikerülhetne könnyű szerrel. Tehát abban, a győzelemmel végződő szép tervben állapotodott meg, hogy a várnak mély árkat megtölteti fával, a fallal egyenlő magasságban. Az iszlám összes híveinek meghagyatott, hogy mindenki hozzon egy-egy teher

¹⁾ Pecsevinél: »az átkozottak belül nagy árkokat ástak volt, melyek akadályozták a benyomulást a várba.« (I. 163.).

fát és rakja az árok partjára. Ennélfogva — a vár környéke hegységből állván — az összes katonaság elmenvén tevékkel, lovakkal és más ígás jószágokkal, fákat vagdalt ki és a sűrű erdőséget egy percz alatt nyílt pusztasággá változtatta; majd a legfelsőbb parancs értelmében a várhoz hordván hegyeket rakott belőlük. A rumilii győzelmes hadtestből az egyes szandsákok szipáhijai sorban előjövén, az összehordott fát az árok partjáról bele hányták s így a keleti, északi és déli oldalon, összesen három helyen, egy-két nap alatt betöltötték fával a föld gyomráig lenyúló mély árkot, sőt az ároknál feljebb, a vár falánál magasabbra érő néhány hegyet raktak belőle.

A mint a gyámoltalan gyaurok észre vették, hogy a fa-rakások felülmulják a falat és várost, kénnel és kátránynyal bevont búzakéveket és szénacsomókat gyűjtöttek meg s belülről kidobálták, hogy felgyújtsák a farakást, Ilyen módon igyekeztek a bajt elhárítani. Ama pokolra valóknak tűzimádó természetük hozzá lévén szokva a tűz gyötrelméhez, a lelki fájdalom orvosságát és a halálos betegség gyógyszerét is a tüztől kérték. A könyörület és kegyelem kapuja megnyilván a tűzimádók és hitetlenek könyörgésére s imádságuk meghallgattatásra találván a felséges istennél, bölcs végzése vágyaik teljesedésére fordult, minélfogva a fa a tüztől, melyet a várból szórtak, meggyuladt, az igaz hit népének szívét pedig levertség szállta meg. Azonban az oroszlán szívű vitézek isten kegyelméből minden nehézségnek tudván az orvosságát, a vízhordók tömlőkben vizet hordtak és fából csinált csatornákon özönvizet árasztottak amaz ostobák által okozott tűzre. Az üdv népének fáradozásával teljesen eloltatott a tűz s így a szerencsétlenek eme számításukban is megcsalatkoztak. — A farakás igen magas lévén, róla be lehetett látni a várba. A puskások minden oldalról szórták golyóikat a hitetlenekre s az iszlam népével szembe szálló aljasoknak dög teste a megaláztatás porába hulltak mint holttestek. A mint a nyílszóró íjjászok a magasból szórták íjjaikról a nyilak záporát, a halált okozó nyílhegyek a gyaurok tagjait olyanokká furdalták, mint a rosta, s halálos támadásukkal testüknek hajóját a pokol örvényére küldték.

A mogorva tekintetű gyaurok, az említett farakással szemközt, a várukban lévő tornyok közül az egyik, hegy nagyságú toronyra fából még egy másik tornyot csináltak s abba a bálványimádó hitetlenek fölmenvén, puskákkal lövöldöztek és a hit harczosai közül sokat vértanúkká tettek. A harcztéren maga a szerencsés és rettenthetetlen pasa is

személyesen jelen volt és felügyelt a bástyák lerombolásán fáradozó harczosokra. A bátor seregből néhány kardos és handsáros vitéz hágsókon fölmászván a várba, harczba elegyedett a pokolra való feslett erkölcsűekkel és homályosan látó szemeik előtt szűkké tették a világ tágasságát. — A harczban elül járó, oroszán bátorságú vitézek a pasa kegyességéből előléptetéssel és jövedelmeik fölemelésével jutalmaztattak meg.

Mivel a győzelmes harczosoknak a harczban tanúsított rettenthetetlen viselkedésük félelemmel és aggodalommal töltötte el a gyauroknak félénk szíveit s ezért makacs életüknek képét a megsemmisülés tükrében látták: ennélfogva az említett hónap 26. napján¹⁾ a vár emírje, a *Mikolas* nevű hitetlen, kegyelemért kiabálva megalázkodással és megtöretve kijött a várból s az irgalmas pasa közbenjárásához folyamodva kegyelmet kért a világ menedékhelyeként szereplő padisah győzelmes udvarától. Minthogy az ellenségben isten segélyével történt diadalmaskodás után a hatalomért való hálaadás a megbocsátásban és irgalomban nyilatkozik: ennélfogva a várbeli nép kegyelmet kapott s a jól elzárt erősség megnyitvatván a pasa fáradozása által, a vár kulcsait elhozták a magas udvarba és átadták. — A hatalmas és országvédő padisah ő felsége a vártól egy állomásnyi távolságra eső helyen állapotodott volt meg. Mikor a vár hatalmának erejével elfoglaltatott, a várhódító pasa a fényes győzelem örömhírét azonnal megküldte a magas udvarba s a győzelem hírét vivő hírnök töméntelen ajándékot kapott, mint a szerencsés kereskedő, a ki határtalan kincs birtokába jut.²⁾

Miután a várra tartozó ügyek isten segélyével elintéztettek, a nevezett hónap 28. napján tovább indultak. A padisah ő felsége, a ki a pasát minden fényes győzelemért ki szokta tüntetni kegyével és ajándékokkal, eme ritka győzelemért is tömérdék kincsbe került,

Értékes és aranyos díszruhákkal,
Melyek mindenike fölér értékben Róm adójával,
Melyekhez hasonlókát nem láttak a persa országnagyok,
S minőket nem visel Bukhara és Herat sahja;

továbbá számtalan arany és ezüst pénzzel s végre többféle szép szövettel és egyéb értékes tárgyakkal ajándékozta meg. Azon kívül a pasával együtt szorgoskodó bégek is rangjuk szerint, értékes díszruhákat kaptak ajándékul és így a padi-

¹⁾ Augusztus 28.

²⁾ Pecsevi azt mondja, hogy a szultán eme hír vétele után Köszegehez ment és ott szállt meg.

sah kegyében részesültek. A mint az említett napon *Szakin*¹⁾ nevű helyen megállapodtak, az Aszafhoz hasonló pasa a díszruhákkal kitüntetett emírekkel együtt egy, a paradicsomhoz hasonló mezőn várakozott a föld padisahjának szerencsés megérkezésére. Egyszerre előtűntek a győzelmes zászlók a szerencsés hadsereg hadi zaja közepette s a hatalmas pasa leszállván lováról, teljes tisztelettel és hódolattal megcsókolta a világ padisahjának kengyelét, miközben a csausok üdvözlő kiáltása az égboltig felhatott. Ezen az állomáson a többi emírek is — a kik a padisahnak különféle jótéteményben részesültek — rangjuk szerint jöven, kézcsókra bocsáttattak a győzelmes padisah elé.

E helyről tovább menvén, mikor az országhódító padisah az ellenségvadászó hadsereggel, a világhódító és világot bezárguldo csapatokkal Szafar havának 2. napján a gyau-roknak *Sopron* nevű nagy városához érkezett, — melyben az ördögöktől megszállt templomok és a vezetőjüként szereplő papok lakásai csodálatos módon vannak építve; melyben az igen magas tornyok tetején, arany gömbökön kereszték állanak s

Falán kívül az egész környék kertből áll.
Ligetek, kertek vannak e szép város körül —,

mondom: mikor e vidékre érkezett, a bezárkózott tévelygők a félelem porába hullva eltiportattak. Ezek is kegyelmet kértek és meghódoltak. — A következő napon *Zselzsenü* nevű jelentékeny várral²⁾ szemközt állapodtak meg. Ez is erős fallal és magas bástyákkal körülvett nagy város. Ennek a tartománynak lakosai is kegyelemért kopogtattak és meghódoltak.

Az említett hónap 6. napján *Potundruf* nevű³⁾ nagy vár szomszédságában szálltak meg, a mely vár szintén megadta magát kegyelemre. Ez a vidék Bécs városa irányában esvén — a mely ellen az iszlam padisahja a főntebbi években szerencsés hadjáratot indított — az országogető és tartománypusztító hadsereg Magyarországnak meg nem hódolt részét és a Németországban fekvő városokat és falvakat egészen eddig a helyig fölégette s az emberiség urának prófétai küldetését tagadó, tévelygő lakosságot, mint Farao népét, a szerencsétlenség tengerébe fulasztotta.

¹⁾ A szövegben tollhibából صافت *Szafet* van صاكن *Szakin*, azaz *Szakony* helyett.

²⁾ A Naplóban *Zselzselü*, Szolakzadénál *Zsolzseville*, Pecsevinél *Zelzsenvár*.

³⁾ Pecsevinél *Bofundruk*, Szolakzadénál *Bofundik*.

Németországot felgyújtván elégették,
 A füstöt az égboltig bocsátották;
 A gyaurok menedékhelyéül szolgáló templomokat
 Lerombolták, elpusztították, megsemmisítették.

A győzelmes hadsereg, mint a kiöntött folyam, jobbra és balra 5—10 napi járóföldnyire elárasztotta a hegyeket és lapályokat.

A szultán hatalmas támadásának híre s a hadsereg zaja zavart, remegést és félelmet okozott egész Frengisztánban. Az annyi idő óta az iszlám seregével szembeszállni szándékozó s magának a világbírói méltóságot és a császárságot követelő hitetlen királynak helyzetéről az az értesülés szereztetett, hogy a roppant nagy költséggel kiállított ördögös hadai — mivel az iszlám népének nyilaitól való félelem dobogásba hozta megtört szíveiket, a győzelmes hadsereg éles kardjaitól való ijedelem elvette szemeik világot s ész nélkül való, csak gögösséggel és hitetlenséggel telt koponyájukba az igaz hit népének súlyos buzogányaitól való borzalom fészkelte be magát — úgy szétszóródtak és futva elszéledtek, mint a Gönczöl-szekerebeli csillagok.

Midőn a menekülő ellenség elfutott a győzelmes padisah hadserege elől és már nem volt remény a vele való találkozásra: az országnak legszebb vidékeit kellett eltiporlatni az óriási hadsereg lovaival. A lázadók tanyájául szolgáló alamáni hegyek közül egy roppant nagy hegy látszott, melynek magas ormát hó borította s a mely felnyúlt a felhőkbe. Ama hegy aljában hozzáférhetetlen várak vannak magas bástyákkal; a *Lajtaberg* nevű nagy hegyszoros vezet keresztül rajta, melyben falvak és városok fekszenek; környékén folyóvizek és patakok folynak, az alatta elterülő sík mező valóságos virágoskert. A világhódító zászlóknak arra felé fordulása határoztatván el, az említett hónap 7. napján a győzelmes uralkodónak boldogságos sátora a dühös gyauroknak *Kirberi*¹⁾ nevű vára mellett üttetett föl. Mint-hogy a bele zárkózott pokolra való hitetlenek nem hódoltak meg, hanem ellenkeztek, az oroszán bátorságú hadseregből egy csapat bátor vitéz ellenök ment s a kapukat tűzzel rövid idő alatt szétrombolván, a gyeheknára valókat a kard martalékaivá tette és félelmes testüktől megtisztította ama vidéket.

A következő napon *Ratinau*²⁾ nevű vár közelében

¹⁾ A Naplóban és Szolakzádénál *Köpri*, Pecsevinél pedig *كهربرگ Kirhberg*.

²⁾ A Naplóban *Ratinar*, Pecsevi: *Ratinad*, Szolakzáde: *Ratinau*.

állapodtak meg. A *Kuru fundar*¹⁾ néven ismeretes városnak hitetlen lakói — kik a sátán fiainál nagyobb számmal voltak s pogány vallásuk ösvényén hozzászótkak a makacsághoz és ellenkezéshez — mikor az iszlám hadseregének előcsapata oda érkezett, nem hódoltak meg, hanem várhoz hasonló templomukba zárkóztak. Mihelyt a vitézek minden oldalon hozzá kezdtek a harczoláshoz, a puskák és sakaloszok füstjétől a mogorva tekintetű gyaurok nappala azonnal éjszakára változott. A gyaurvadászó rettenthetetlen sereg azon nap kemény tusát vívott a pokolra valókkal. Azonban az említett templomnak erős fala és szilárd alapja volt s bármennyire erőködtek is elfoglalásán a hit harczosai, a gonosz gyaurok semmit sem engedtek. Végre a győzelmes harczosok a templom kapujához férkőztek, a kapu alá tüzet vetettek s az ott lévő gonoszok nejeikkel és gyermekeikkel együtt benn égtek.

A nevezett hónap 10. napján *Klajs*²⁾ nevű helyen volt a sátorok táborhelye. Történetesen a szerencsés pasa ő fenségének saját szolgálai közül egy, gyaurpusztító csapat a győzelmes tábortól elválva, külön másfelé ment volt. A mint azon éjjel egy mezőn megtelepedtek, a közelben levő s gyaurok birtokába tartozó *Beture*³⁾ nevű várnak bánja, az *Andure* nevű piszkos, nagy számú pánczélos, lovas és gyalogos gyaurrel lesbe állt. Hajnalban, mikor a hit harczosainak legnagyobb része még nyugodtan aludt, az átkozottak, felhasználva az alkalmat, dobok pörgése mellett megtámadták őket. Az akindsikból és más jelen levő müszülmánokból sok embert vértanúvá tevén a paradicsomba küldték.⁴⁾ — De a pasa szolgálai — kik a harcz erdejének oroslánjai és a csata tengerének krokodilusai s a kik ama csapatnak nyomát követték elővigyázatból — ekkor lóra ülven s a győzelmet adó istennek véghetetlen kegyelmét véve segítőjükül, megrohanták a negyedik pokol lakóinak nagy csoportját. Az üdvösség népe lándsáinak fénye elvette a dögtestű, alávaló hitetlenek szemeinek világát; mivel megtört szívük kamrája sötét volt a hitetlenség homályától, a lándsák nyitottak ablakokat testükön. A kardok, kik mint szerelmes és élvsovár ifjak jegyesei valának a hitetlenek vérének, mint menyasszonyuknak, mivel elérkezett az

¹⁾ Pecsevinél: *Kurd kundaz*.

²⁾ Pecsevinél: *Klajsz*. T. i. *Gleisdorf*.

³⁾ Pecsevinél is így, Szolakzáde: *Peture*.

⁴⁾ Pecsevi ez után azt mondja, hogy a támadók éppen hajtották el a török csapattól elvett lovakat és egyéb állatokat, mikor a másik csapat utolérte őket.

egyesülés ideje, szerelmi tüztől égve kiléptek a hüvely rejtékhelyéből és ölükbe vevén a gyaurokat, sokáig csókolgatták őket. A halált okozó és vérrel táplálkozó nyilak pedig — melyek mint ragadozó madarak nagyon ssomjaztak a tegezben, mint hálóban — mihelyt kiszabadítottak az íj által, azonnal a testekre röpültek és eloltották szomjúságukat. — Ama mezőn majdnem délig tartott a harcz, az üldözés és hátrálás, mi alatt a hit harczosai a csatateret tulipán-ágygyá változtatták a gyaurok vérével. Végre lengedezni kezdett a győzelem szellője s a dicső sereg megverte és összetörte a gyaurok hadát. Az egész mezőt elborították a hitetlenek hulláiból emelkedő halmok. Mikor a szerencsés pasa ő fensége, útja közben arra a helyre érkezett, az ilyen győzelemnek nagyon megörülvén, az összes levágott fejeket lándsákra és kopjákra tűzette, átkozott vezérüket pedig bilincsbe verve előhozatta.¹⁾ A mint a föld lakott részeinek padisahja is szerencsésen odaérkezett a győzelmes zászlókkal, jelentést tettek színe előtt az örvendetes eseményről, minél fogva az eme nagy győzelem nyérése által kivált vitézek kézcsókra bocsáttattak és a padisahnak kegyes tekintetével jutalmaztattak meg.

Az említett napon a tévelygő gyaurok városai közül való *Bisluf* nevű híres város felgyújtattván, lakosainak nagyobb részét leöldösték a hit harczosai, a többi pedig várhoz hasonló templomukat menedékhelynek gondolva, abba menekült. Valóban e várnak bástyái az égig értek, körökörül épített falai egymás fölött emelkedtek, belseje tömve volt keresztyénekkal. Mikor a hatalmas pasa ő fensége a városhódító sereggel oda érkezett, az oroszán támadású és sárkány rettenetességű vitézek egy percz alatt elpusztították és feldúlták, úgy hogy még nyoma sem maradt.

Ott a hitetlenek szerencsétlenül jártak,
A hadi nép megrakodott foglyokkal és javakkal.
A hit harczosai annyi vagyonnak urai lettek,
Hogy egyszerre gazdasághoz jutottak.

A nevezett hónap 11. napján²⁾ az említett *Lajteberg* szoroson átkelvén, egy mezőn állapotdakt meg. Ezen a vidéken sok város és falu volt. Mikor a *Gráddsasz*³⁾ néven ismeretes erős városhoz érkeztek — mely régen a nevezett gonosz király székhelye volt — ama tévhitben élő piszkosnak, átkozott csalónak és ármányosnak dolgairól megtuda-

¹⁾ Pecsevi szerint a vezéren kívül több gyaurt is lánczra vertek.

²⁾ Szeptember 11.

³⁾ Azaz Grác. A Naplóban: *Graudsisz*, Pecsevinél: *Gradcse*, Szolakzádénál: *Gráddsas*.

tott, hogy valójában távolról sem volt komoly szándéka szembeszállni a felséges padisahval, Allah árnyékával. Mivel tehát elbújt a rejtőzködés függőnye mögé és gonosz testének nyoma sem volt található sehol sem: ennél fogva a tartománynak minden részét, az országnak összes kerületeit és vidékeit fölégették, elpusztították, feldúlták és kirabolták. Az ama tartományokban levő, haranggal és kereszttel díszített összes templomoknak s a sátán bálványaival meg-
rakott imaházaknak még nyomuk sem maradt: füstoszlop alakjában szálltak fel a levegőbe.

A nevezett helyen a győzelmes hagsereg parancsot kapott a visszaindulásra. A következő napon a nagy folyamok közé tartozó *Mura* nevű vízen, mely nagyságra nézve a Nílushoz hasonló, vizének bőségénél és sebességénél fogva pedig második Dsihun — átkelvén, a nevezett hónap 13. napján az *Eslös*¹⁾ nevű vár előtt elterülő mezőn állapodtak meg. A *Lajtindse*²⁾ nevű városban egy, várhoz hasonló nagy templom levén, ama tartomány uépe abba menekült és zárkózott. A hősök azonban a bezárkózott gyámoltalan és nyomorúlt gyaurokat a győzelmes kardok martalékaivá tették, házaikat feldúlták, családjaikat foglyaikká tették, úgy hogy a győzelmes hadsereg megrakodott töménytelen zsákmánynyal.

Az említett hónap 14. napján³⁾ pedig a hitetleneknek *Szemani*⁴⁾ nevű vára előtt szállottak meg. A nevezett vár szilárd fallal és erős bástyákkal épült hegyek között egy hozzáférhetetlen halmon; körülötte volt a külváros, szintén erős fallal és erődített táborral kerítve.

Bástyái mind megrakva puskákkal és ágyúkkal,
Vára és városa telve gyaurokkal;
Fejükön sisakok és tollbokréták
S mindegyikök dívhez hasonló gonosz.

Mihelyt a bátor, gyaurvadászó és harczhoz értő sereg megpillantotta a várat, ragadozó farkasként vágatott lovon; a táboruk előtt pedig leszállván a lóról, a vár előtt elterülő síkon szembeszállt és megütközött ama disznókhoz hasonló gyaurokkal. A csatatér mintha a végzet törvény-
széke lett volna, hol a kardok léptek közbe mint bírák a műszlmánok és gyaurok közt levő pörös ügy eldöntése végett s azok írták alá a halál ítéletét. Az igaz hívó pus-

¹⁾ A Naplóban és Szolakzádénál is így, de Pecsevinél: *Eslomis*.

²⁾ A Naplóban: *Lajnpidse*.

³⁾ Szeptember 14.

⁴⁾ A szövegben *سبانی* Pecsevinél pedig *Szetmáni*. E helyett a Naplóban: *Picsáni*.

kások és a makacs lázadók két részről olyanok voltak, mint a szántó-vető emberek, kik a halálhozó golyókat mint gabonamagot szórták a lélek és test szántóföldjébe s a kard sarlójával aratták le.

A nevezett hónap 16. napján a főntebb említett *Dirava* vizéhez érkezvén — melyen előbb az iszlám népe *Öszek* nevű vár mellett átkelt volt — ama tenger nagyságú folyam partja a sátrak miatt egy nagy városhoz hasonlított. A csillagok számával vetekedő hadsereg átkelése céljából szükséges levén egy, a tejúthoz hasonló híd építése, a Dsemsid méltóságú padisah ő felsége négy napig pihent és tartózkodott ezen a helyen. A pasa ő fensége vezetése alatt elkészülvén a szirat hídjához hasonló, hajókra épített híd, mikor átkeltek rajta, az *Iszlavin* országa néven ismeretes tartományban levő várak és erődök közül a *Tabuh*, *Iszlancse* és *Redolszek*¹⁾ nevű váraknak — melyek mindegyikének magas tornyai az ég boltozatáig érnek, bástyáik csúcsai a Saturnus palotájáig nyúlnak s mindegyikök keresztyéneknek és pokolra való hitetleneknek tartózkodó helye — mondom, ama szörnyetegekkel megrakott erődöknek ura, a *Dáfid* nevű bég, — ki a gyaurok jelesebb emírei közül való volt — lázadása makacs lovának szájába az engedelmesség zaboláját vetvén meghódolt.

A várakat elfoglalván a világ sahja,
Ezt a területet is a biztonság házává tette.

A következő napon a győzelmes padisah ő felsége szerencsésen átkelt ama hídon; a csillagok számával vetekedő sereg is éjjel-nappal folytonosan vonult át s ama vidék a sátorok soraitól olyanná változott, mint egy pompás város. — A nevezett hónap 26. napján a győzelmes szultáni sátor a hitetleneknek *Pogdugindsa*²⁾ nevű vára közelében üttetvén fel, a bálványimádók tartományai közül való, nyugot felé eső, *Zagrab* nevű tartománynak — melyben sok vár és város van — püspökétől és bánjától, Bánfi Jánostól emberek jöttek a világ fejedelmének magas udvarába és engedelmességüket bejelentve egész tartományukkal és összes váraikkal meghódoltak.

Eme helyről a padisah ő felsége a szerencsés zászlókkal a nevezett *Dirava* vize mentében a főntebb említett *Öszek* vára felé folytatta útját. Mivel jobb felől, az iszlám

¹⁾ Eme három helység neve a Naplóban: *Lembob*, *Islandise*, *Radoszek*; Pecsevinél: *Tabuh*, *Iszlandse* és *Rododsek*.

²⁾ Pecsevinél: *Bogofcsa*, Szolakzáde: *Bogdofcsa*. A Napló szept. 26-án *Lukovics* nevű állomást említ.

ndkreg ? X

országá határához közel, az aljas gyauroknak *Pozsaga* néven ismeretes, gazdag tartományuk volt, melynek lakói tévelygésben éltek, ennél fogva ama vidéknek meghódítása és elfoglalása végett az országhódító pasa ő fensége arra felé indult el az összes rumilii vitézekkel és a magas udvarnak vele levő szolgáljaival. — A nevezett hónap 27. napján a gonosz és dühös bálványimádóknak *Kharputie* ¹⁾ névű vára mellett szálltak meg. A nevezett erőd hegyekből és erdőkből állott; a terjedelmes falához juthatást nehezen járható hegyek zárták el; minden oldalról mély és széles árokkal volt körülvéve. A megérkezésakor, mely déli tájban volt, a sereg egy pillanatnyi időt sem engedve minden oldalon támadást intézett s a bezárkózott hitetlenek puskával és ágyúval kezdtek harczolni. Mikor a mi részünkről a puskások viperaszájú és méregszóró puskáikat elsütve löni kezdték a tűzre valókat: testükben remegtek, kezeik reszkettek; a puskák ropogása s a haj-huj kiabálás szűkké tette rájuk nézve a világ tágasságát; a kék ég boltozatát felszálló füst takarta el. A gyaurok részéről lőtt ágyú — és zarbuzan-golyók az eltalált műszülmánoknak a vértanúság örömhírét hozták meg a paradicsomból; míg az igazhívó harczosok által lőtt lélekrafló és testromboló golyók a halál izenetét tudatták a pokolból a pokolra való gyaurokkal. A hit harczosai megértvén, hogy győzedelmeskedni fognak a bálványimádók seregén, azoknak ágyúival és zarbuzanjaiival mit sem törődve egészen a vár közelébe mentek és behatoltak a kapukon. A harc napnyugtáig tartott. Akkor, midőn a nap eltűnt az égi láthatárról, a szerencsétlen és tönkrement gyaurok szerencsecsillaga elsötétedett s az igazhívó sereg szétszórta a gonoszok csoportját, a fellázadt szörnnyetegeket a kard martalékaivá, gyermekeiket és feleségeiket pedig foglyaivá tette Egy szóval ama sötét éjjel a zsákmányolás éjszakája volt, úgy hogy minden sátor tömve volt rózsza arcú, jázmin illatú, igéző szemű szépekkel, Vénus tekintetű, hold szépségű leányokkal, s másféle zsákmánynak sem volt se szeri se száma.

A világ népe megrakodott zsákmánynyal;
Olyan olcsó volt akkor a fogoly,
Hogy bármerre néztél, leányt láthattál,
Párosával vitte még a legszegényebb is.

Eme helyről elindulván, a nevezett hónap 30. napján ²⁾ *Zacsszie* névű ³⁾ várhoz érkeztek. Ez a vár is egyike volt

¹⁾ A Naplóban *Harbutie*, Pecsevinél *Kharbonie*.

²⁾ Szeptember 30.

³⁾ Pecsevinél *Zacsta*, Hammernél *Zadsiszne*.

a gyaurok nevezetesebb városainak; bástyái magasak, falai a csiszolt kőveivel olyanok voltak, mint a zománczozott tálcza. Mihelyt a bele zárkózott gonosz csoport megpillantotta az igazhívő sereg hadi erejét, elvesztette kitartását és kegyelmet kérve meghódolt.

Innen tovább, Rebi-ül-evvel 5-én a Horvátországhoz tartozó *Pozsaga* tartományába érkezés napján,¹⁾ a hadvezető pasa ő fensége a világhódító győzelmes zászlók előtt ment a hatalmas vitézekkel és szerencsés hősökkel.

Az aranygömbös zászlók kibontattak,
A lobogók az egész világot eltakarták.
A trombiták harsogása és dobok pörgése
Elhallatszott az egész világra.
A hit harczosai külön csapatokban haladtak,
Mindnyája ifjú vitéz és hős.
Lovaikon csörgők, fejeiken sastollak,
Vágyakoztak mindnyájan a harc és csata után.

A hit bajnokainak hadi zaja, a hősök haj, huj kiáltása zavart és felfordulást csinált a föld színén. A harczy vitézek ellepték az összes halmokat, dombokat, síkokat és hegyeket; a patkók szögeitől meghasogatott föld színe olyanná lőn, mint a rosta. — Mikor ilyen pompával és méltósággal haladtak, dél felé a gyalázatos gyauroknak *Khiramur*²⁾ nevű várához érkeztek, mely a Kaf hegységhez hasonló hegy csúcsán épült hozzáférhetetlenül s mely magas vár telve volt bálványimádó gyaurokkal. Nehány ezer válogatott lovas és gyalog hitetlen a műszülmánokra várakozva elrejtőzött volt egy leshelyen váruk közelében. Mivel a hadsereg csapatai nem fértek el a rendes úton s a győzelmes csapatok tömegei elleptek minden lapályt és völgyet: ennél fogva a pogyász-szállítók a hegyekkel nem törődve, az úttól jobb és bal felől haladtak. A hitetlenek leshelye felé menő műszülmánok mit sem sejtve a bálványimádó gyaurokra bukkantak. Az alávaló gyaurok pedig előjövén megtámadták őket. Ennek híre elterjedvén a környéken, a szerencsés pasa ő fensége arra az útra fordította harczy ménje kantárát és megállapodott. Ekkor a magas udvar szolgálai közül egy csoport vitéznek és egy csapat, gyaurvadászó puskásnak parancsot adva a hitetlenek szétverésére küldte őket. A megbízott vitézek, a Rusztemhez hasonló, pánczélt, lándsát és íjjat viselő erősek rend nélkül minden oldalról vágattak lovaikon. A pánczélos hősök lélekrabló

¹⁾ Október 5.

²⁾ A szövegben خرامور de Pecsevinél más pontozással جرامور
Dsezamúr.

fegyvereinek csattogása elvette az emberek esztét; a sereg
 lovainak patkói fölíván a föld színének egy rétegét, az
 felszállt a levegőbe. A vakító villám és szélvihar módjára
 egy percz alatt odaértek a makacs ellenséges csapathoz
 és megütköztek vele A hit harczosainak sebeket
 nyitó lándsái és kardjai meghasogatván dög testeiket,
 azokból patakokban ontották a vért

Akkor ott csodálatos ütközet volt,
 Vérontás közben kemény harc volt.
 Mintha kavicsok lettek volna a holttestek,
 Az egész mezőt elborították a fejek.

A felséges isten segítségével az igazhívó sereg szét-
 szórta és összetörte a gyaurok csapatát. A győzelmes hit-
 bajnokok a kardoktól életben hagyott futamló gyaurokat
 várak kapujáig üldözték és aprították. Az alávaló feslett
 erkölcsűek közül csak kevesen menekültek meg.

A tenger és száraz föld urának vezíre
 Örült, hogy szerencsés győzelmet aratott.
 Zászlaja mindenkor győzelmes legyen,
 A szerencsének és diadalnak társa legyen !

Miután ilyen módon sikerült a győzelem és diadal,
 tovább mentek és *Pozsaga* közelében állapodtak meg. X
 Maga Pozsaga a tönkre menteknek gyauroktól lakott nagy
 városai közé tartozván, negyven-, ötven ezernél több hitet-
 len volt benne. Mivel magas dombon épült vára rakva van
 hegy nagyságú tornyokkal és bástyákkal, csodája a nevezetes
 erősségeknek és ritkasága a híres váraknak. — E várnak
 bánja, többi emírei és nagyjai az országhódító pasa közben-
 járásához folyamodva kegyelmet kértek és elhozták a vár
 kulcsait. Miután ezen a vidéken a hány hozzá tartozó vár,
 tartomány és kerület volt, az mind elfoglaltatott: a vágy
 és kívánság teljesülése után ő felsége megindult, hogy
 visszatérjen. A föntebb említett *Öszek* vára közelében levő
 s a feslett erkölcsű gyaurok várai közé tartozó *Nemcse* és X
Podgrad nevű ¹⁾ erősségeknek — melyek az iszlám országa X
 határán levő erődökkel szemközt dívekhez hasonló szörnyete-
 gekkel voltak tele —, mondom: e vár urai eljövén meg-
 hódoltak, váraik kulcsait elhozták és ama várakat határaik-
 kal, vidékeikkel és falvaikkal együtt átadták a pasának.
 Ez pedig innen elindulván és éjjel-nappal menvén sietett a
 boldogságos udvarhoz megérkezni.

¹⁾ Pecsevinél: *Bodgorads*, Szolakzádénál; *Pozgrad*.

× Rebi-ül-evvel 11. napján¹⁾ megérkezett és *Belgirád* városával szemközt a padisah ő felségéhez csatlakozott. Miután a szávai hídon átkeltek a csillagok számával vete-
kedő hadsereggel, a Fiastyúk módjára rendezett sátorok Belgirád mezején üttettek föl. Belgirád városában császári diván tartatván, az anatólii béglerbég és az alája tartozó emírek, továbbá a rumili béglerbég értékes díszruhákat kaptak. Miután minden irányban futárok küldettek levelekkel, hogy a fényes győzelmek hírért megvigyék az istentől őrzött birodalomban levő béglerbégeknek és tudassák az igazságos uralkodó érkezését: szerencsésen folytatta útját szultánsága székhelye felé. Az állomásokat és pihenő helyeket egymás után hagyva el, a 939. év Rebi-ül-akhir havának 23. napján megérkezett Isztambul városába.

(VII. 194—195.)

A bálványimádók támadása a bosznai szandsákban levő, jól őrzött Szulin vára ellen és leöletésük az igazhívő harczosok kardjaitól.

Solin × A Boszna tartományában — mely a szent harcz kertje, az igazhit harczosainak fészke és tanyája, az alávaló gyaurokkal viselt háborúnak tűzhelye; melynek tiszta földét a vértanúk vére áztatta; melynek minden zugát a hit harczosai kardjainak napja világosítja meg s melynek minden mezeje és erdeje a hitbajnokok egy-egy csatatere — mondom, a bálványimádó képmutatóknak ott levő erős várai közé tartozó *Szulin*²⁾ várát a győzelmes harczosok már régebben elfoglalták kardjukkal, az alávaló gyauroknak mája pedig attól az időtől fogva mindig égett a veszteség fölött érzett fájdalom tüzetől. Miután több ízben szerencsét próbáltak, de azt tapasztalták, hogy a győzelem tőkéjéből nem jut nekik rész: ostoba buzgóságukat nyilvánítva, az azon környéken levő királyok és császárok közbenjárásával Rímből, a pápától, Ispániából, Portukalból, Lengyel és Csehországból s Frengisztánnak egyéb tartományaiból összegyűlt valamennyi, bátorságáról és vitézségéről híres piszkos és hírneves lázadó; s az ördögtől sugalmazott papjaik bujtotgatására pánczélba és vasba öltözve éppen 10.000 válogatott átkozott, harci ruhába öltözött hitetlen képmutató indult el az iszlám országának ártalmára és sietett felszabadítani a nevezett *Szulin* várát.

¹⁾ Október 11.

²⁾ Ferdinél: *Szalan*.

A bosznai válinak, Khoszrev bégnek — ki a bégek csoportjában ama végvidéken az alávaló gyaurok és az iszlám népe között erős védőfal és magas hegy volt — Boszna tartományának minden szögletében volt egy jeles, megbízható szolgálja, egy hírneves gázi. A nevezett Szulin vára vidékén győzelemhez szokott szolgálinak egyike, Murád volt, a ki szüntelenül hadi lábon állván a gyaurokkal, többször megütközött velök és kardja mindig diadalmas szokott lenni. Most is mihelyt értesült a gyáva feslett erkölcsűek és tüzre valók támadásáról, azonnal összegyűjtötte a szent harcz szándékával a bosznai vitézeket, a bátorság hegyében tanyázó tigriseket.

Mikor a 943. év Ramazán havának utolsó napján¹⁾ a sátán serege az istentől őrzött birodalom határára érkezett, az iszlám csapata és a gyalázatos kutyák csoportja összetalálkoztak. Két határtalan tenger csapott össze egymással, az egyik a hit fényétől világos és tiszta, a másik az istentől elhagyottság miatt zavaros és sötét. A csatatér a sárkányhoz hasonló hősök miatt szűkké lett a gyauroknak; az ellenségpusztító kardok levagdalták a fejeket, megsebeztek a testeket és semmivé tették a végtagokat. Bármerre tekintett az ember, mindenütt gyauro-fejeket látott. A lélekrabló csatatéren a vitézek nyilat szórtak a gyaurokra; a pajzsok semmit sem használtak a nyilak vashegyei ellen; a csatabárdok kilyuggatták a pajzsokat. A legtöbb hitetlen lovas volt ugyan, de leesett a földre és porrá lett. Rendkívül kemény tusa és harcz volt.

Csodálatos ütközet volt, az életet árulták,
A testeket mint könnyű gyapotot dobálták.
A fejeket levagdalták, a vért ontották,
Furcsa szántóföld volt itt, melybe a halál magvát vetet-
A dárdák véreztek, a kopják meggömbültek, [ték el
A lándzsa vashegye horoggá görbült.
A nyíl egyenesen célpontja felé repült,
A nyíl vashegye behatolt a lélekig.
A föld belefűlt a vérözönbe,
A piros vérben örök álmom jött az ellenség szemekre.
Mintha a mezőn az ellenség feje vetés lett volna,
Az egész mező területét fejek borították el.
A levegő nedves lőn a vér gőzétől,
A gyaurok szemeiben könnyeik méreggéváltak.
A kard megrészegedett a vérivástól,
S hüvelybe megbénulván, örültté lett.
A buzogány zúzta és törte a csontokat
S némává tette a nyelveket.

¹⁾ T. i. 1537. márczius 12.

A harcz és viadal jó ideig tartott, a gyaurok nagy része elpártolt. Isten kegyelméből a műszülmánok serege győztes lőn, a bálványimádók csoportja pedig megveretett és megfutamíttatott. Az iszlamnak szerencsés zászlói a hetedik évig és isten trónjáiig emeltettek föl. Amaz istentelen fajzatból egy sem menekült meg; mert az életben maradtakat rablánczra verték mint hadi foglyokat.

A szerencsés sereg sok zsákmányhoz jutott,
Melyek a telet tavaszra változtatták.
Tündér arcúak, ezüst testűek estek fogságba,
Jázmin arcúak, fehér testűek,
Szépségben a lélekhez hasonló ifjak,
Korallhoz hasonló rubin-ajkúak,
Messiás ajkúak, valódi bálványképek,
Egyenes termetű, gyönyörű bimbó-ajkúak.
A fegyvereknek, lovaknak, ruháknak nincs száma,
Határtalan gazdaggá lőn az egész sereg.

(VIII. 195a—196a.)

*Ez a fejezet az istentől örözt Boszna vilájetében levő
Klisz vára elfoglalását és az iszlám házává lételeét adja elő.*

A Rumili vilájetében az iszlám határát képező Boszna tartományának — melynek földje különféle kincsek bányája s hol az igazhívő harcosok az alávaló gyaurokkal, a hit ellenségeivel mindig és mindenütt háborúban vannak — mondom, ama livának válija Khoszrev bég volt, a ki orosz-lán a bátorság erdejében, páratlan vitéz párducz a merészség hegyeiben; a kinek állandó foglalkozása a szent harcz és a hitetlenek kínzása volt; a ki kivont kardjával sok várat foglalt el s éles szablyájával több vidéket tisztított meg a hitetlenség szennyétől.

Udvarában sok vitéz volt,
Érdemetlen embere egy sem volt.
Másnak nem adott kenyeret, csak a vitéznek,
Szívesen adta a hősnek fejét és életét.
Ama végvidéknek világító lámpása volt,
Nem lehet leírni jelességét szóval.

X Az ördögtől megszállott gyauroknak azon a vidéken levő várai közé tartozó *Klisz* vára szilárd erősség volt; mindegyik tornya akkora, mint egy magas hegy; széles és mély árka vízzel telt; belseje kutyákkal és disznókkal volt tele; a hozzá férés rendkívül nehéz volt s emez erőssége miatt a feslett erkölcsű tűzre valóknak menedékhelyéül szolgált. Mivel erőssége miatt az alávaló gyaurok legvitézebbjei mindig tanyájokul választották magoknak és az

istentől őrzött moszlim birodalom pusztításától soha sem szűntek meg: elfoglalása a legfontosabb teendők közé tartozott. A főntebb említett Khoszrev bég, a felséges istenbe vetve bizodalmát, az emberiség urának csodatevő hatalmához folyamodva és a felséges khalifának császári jóindulatát véve útmutatónak, összegyűjtötte a bosznai vitézeket és velők ama vár ellen menvén, ostromolni kezdte.

Milyen erős és szilárd vár ez!
A nyelv elnémul leírásában.
Az egész vár csupa bástya és fal,
Melyek rakva vannak ágyúval és zarbuzannal,
A negyedik pokol lakóinak tanyája,
Belseje a hitetlenségtől sötét és szomorú.
Telve van keresztekkel és harangokkal,
Tömve van bálványképekkel.

A műszülmán sereg köröskörül fogva minden oldalról elzárta. Több helyen várívó, kőgolyót szóró ágyúkat állítottak fel; falromboló és bástyazúzó zarbuzanokkal, prangikkal és puskákkal folyt a harcz és küzdelem. Az ágyúgolyók lerombolták a várban levő házakat, a zarbuzanok golyói hamuvá tették a falakon harczoló kérkedőket. Mivel a hitetlenek, váruk erősségében bízva, makacsul folytatták a harczot: az igazhívó harczosokat megszállta a hév és buzgalom s a 943. év Sevvál havának 13. napján ¹⁾ az összes harczosok összeszedvén és megfeszítvén minden erejüket, hozzáláttak elfoglalásához és a tévhitben élő ellenség megsemmisítéséhez.

Neki gyürköztek a harczosok a tusának,
Föltevéen lelküket és fejüket a vallásért.
A levegő meleg volt a harcz tüztől,
A föld belefűlt a küzdelem árjába.
A nyilak olyanok voltak, mint a galambok,
A vesék átfűrásában olyanok, mint a handsár;
A gyaurok szíveiben választották fészket,
A testből kiűzték a lelket.
A pusztulás esője esett ama várra,
A halál szele fűjt minden szögletére.
Sok szép törekvést tanúsítottak,
A diadal lőn az iszlam útmutatója.
A halál számum-szele sokáig dühöngött.
S a gyaurok összetöretve erőtlennékké váltak.

A harcz tüzének szikrái lángba borították a várat. Mivel emez igék: »A győzelem Allahtól jön és a diadal közel van« hallhatókká váltak, a hit harczosai megrohanták a várat, miközben az »Allah akbar!« és »La illah il-allah!« kiáltások az égboltozatig felhatottak. A győzelmet adó és

¹⁾ T. i. 1537. márczius 25.

↓ segítő istennek kegyelméből a nevezett napon megnyílván a győzelem kapuja, a vár elfoglaltatott. Tornyaira feltűzték az iszlám győzelmes zászlóit; tornyait mináretekke, templomait mecsetekké alakították át s az ezán éneklése után imádkoztak. Isten kegyelméből ama magas vár az erős hadsereg zsákmányává és az iszlám egyik házává lőn. Mikor a győzelem híre megvitetett a magas udvarba, a szolgálatot tett emírek s a többi szolgák és harcosok a padisahnak többféle jótéteményében részesültek. Mivel pedig népes és termékeny tartományban volt, külön szandsákká tétetett; dízdár és őrség rendeltetett bele és minden szükségletekkel felszereltetett.

(IX. 200a—201.)

(*Katziáner veresége 1537-ben.*)¹⁾

— — — — —
Mikor a khalifa ő felsége a csillagok számával vete-
kedő hadsereggel még a tenger vidékén volt, az Ispania
alá tartozó s az istentől őrzött szultáni birodalommal szom-
szédos hitetlen országoknak tűzre való bánja, a *Kocsián*
néven ismeretes, híres és bátor gyauro, — a ki ama végvi-
déken a tönkre ment átkozottak legkitűnőbbike, a gonosz
gyaurok csoportja közt vitézségénél fogva a legkiválóbb
volt — azt mondva, hogy Szemendire és a Szerem most
védetlen állapotban van, — a bálványimádó katonaságból
20.000-nél több elbizakodott hitetlent gyűjtött össze, a kik
tetőtől talpig vasba öltöztek. A bálványimádó sereg, a
hitetlen és dühös csoport hadi menetben elindult az iszlám
tartományainak rablásáras dúlására és pusztítására.

A szemendirei váli, Jahja pasa-oglu Mohammed bég,
— a ki harcias, a gyaurokat rontó bég s az iszlám orszá-
gának határán csatában nevedett oroszlán vala — érte-
sülvén a rozsz úton járó s bálványimádó faj támadásáról,
összegyűjtötte a győzelmes zászlaja alá tartozó harcosokat,
az ama végvidékbeli vitézeket; de mintha semmiről sem
tudna, hagyta, hogy a feslett erkölcsű gyaurok megeresszék
a kantárszárát s tért engedett nekik a beütésre. Azok pedig
elbizakodtak és benyomultak a tartomány belsejébe.

A nevezett Mohammed bég egy alkalmas helyen
eléjük került az alávaló gyauroknak s az áldott Dsemázi-

¹⁾ Dselálzáde a 197. lapon kezdődő fejezetben az 1537. évi had-
járatot (avloniai h.) beszéli el Korfu és Alsó-Itália ellen. Ennek bevég-
zése után pedig így folytatja, a mint következik.

ül-akhir 21. napján¹⁾ az iszlam serege, a győzelmet adó isten vezetése mellett, megrohanta az aljas csoportot és megütközött vele.²⁾ A két részről folytatott harcz és küzdelem következtében a levegő megtelt porral; az igaz hitnek diadalra vágyó harczosai szemtől-szemben álltak a nyomorúlt gyaurokkal; a boldogító hit hívei összevegyültek és kéztusára mentek a tévelygésbe merültekkel. A hit harcosainak kezeiben levő lándsák sebeket ejtettek az ellenségek testein; az ellenségfogó vitézek kezeiben levő kardok és szabályák szétszaggatták az ellenségek testein levő pánczélokát és vérteteket; az igazhívők buzogányai beszaggatták és megsebesítették a gyauroknak sisakba burkolt fejüket; a nyilak a májakban választván helyet maguknak, az aljasok testeit olyanná tették, mint a szita. E csatában néhány ezer piszkos öletett le; a csatamező a gyaurok véréből tulipán-színűvé lőn, a föld színén az ellenség hulláiból hegyek emelkedtek.

Allah kegyelméből az iszlam serege lőn a győztes, a bálványimádók nyomorúlt csoportja pedig megveretett. Ama nagy seregből egy ember sem menekült meg; egy része a kardok és nyilak martalékául esett, a legnagyobb rész pedig foglyúl esett és bilincsekbe veretett. Mostanában ehhez hasonló győzelem nem levén, Mohammednek összes hívei nagyon örvendeztek.

Az említett Mohammed bég e ritka győzelem hírért megvinni a magas udvarba, Arszlán nevű fiát küldte el, a ki igen sok előkelő átkozott gyaurt és számtalan levágott fejet és orrt vitt magával. Az iszlam országában mindenütt örvendeztek és ujjongtak, az említett Arszlán bég pedig a padisah legmagasabb kegyéből zászlót és szandsákat kapott jutalmul.³⁾

(X. 221a.)

(*Péter, moldvaországi vajda futása.*)⁴⁾

Mivel azt jelentették, hogy a megfutott átkozott Magyarország felé ment: Magyarország királyához, János-

¹⁾ 1537. november 25.

²⁾ Szolakzáde azt mondja, hogy a szendrői vitézek több helyen lesbe álltak s azután négy oldalról rohanták meg a keresztýén sereget. (494. l)

³⁾ Pecsevi Katziánernek vereségét magyar kútforrások felhasználásával írta meg. L. egész terjedelmében Századok, 1892. évf. 658. l.

⁴⁾ Dselszáde a 201a. levélen kezdődő fejezetben nagyon részletesen elbeszéli Szulejmánnak 1538. évi hadjáratát Moldvaország

hoz, futárok küldettek, hogy kerítse kézre a nevezettet. Rebi-ül-akhir 28. napján ¹⁾ a khalifa ő felsége a győzelmes hadsereggel *Szucsavából* megindult haza felé

(XI. 235.)

(*Ferdinánd király követei a portán 1539-ben.*) ²⁾

Az ünnepségek második napján délelőtt a khalifa ő felsége a diván-terembe ment s legelőször a khodsa efendi bocsáttatott kézcsókra, azután Lutfi pasa nagyvezír, Szulejmán pasa, Rusztem pasa, majd Szulejmán pasa anatólii béglerbég, Ferhád pasa karamáni béglerbég, a káziaszkerek és a többi államnagyok az isztambuli és edrenei kádi s a boldogságos udvar összes agái kezét csókoltak rangjuk szerint sorban. Majd a francia padisahnak és a német királynak, *Ferendusnak* követei s a venediki bégek bajloszai dörzsölték arcukat a magas küszöbhez és nyilvánították őszinte barátságukat.

(XII. 236—240.)

Ez a fejezet előadja, hogy az alávaló gyaurok Budun városát ostromolják gyalázatos sereggel; a rumilii béglerbég elküldetik győzedelmes csapattal s utána Mohammed pasa vezír hatalmas sereggel; azután a padisah ő felsége elfoglalja Budunt.

A padisah ő felsége, a szerencsés gondolkozású és tiszta jellemű uralkodó által világhódító és győzelmes kardjával előbb elfoglalt Magyarország a hitetlen királyok és keresztyén khákának irigykedésének tárgya volt. Kiváltképpen a hitetlen országokban császári méltóságánál fogva az összes tévelygők fejének, Ispánia királyának testvére, a Magyarországgal szomszédos *Ferendus*, Alamán és Csehországnak esztelen királya volt az, a ki Magyarorszáért őrvöngött, vérkönyeket sírt, birtoklása utáni vágya miatt aludni sem tudott s különösen a miatt volt nyugtalan, hogy a magyar királyság Jánosnak adatott. Soha sem

ellen. Miután előadja, hogy a szultán Istvánt tette vajdává és mindent elintézett, a 221a. levélen folytatja, a mint következik.

¹⁾ 1538. szept. 23.

²⁾ A szerző a 233a. levélen kezdi elbeszélni Bajezid hercegnek, Szulejmán fiának, körülmételési ünnepélyét, mely 1539. november 26-án kezdődött és éppen 14 napig tartott.

szünt meg Budun ellen sereget küldeni. Többször megkísérelte a szerencsét és arra felé gyaurl sereget küldött, de mindannyiszor megveretett. Mindamellett nem hallgatott az intésre, hanem szenvedélylyé lett nála a kapzsiság.

A nevezett király nem elégedvén meg országaival, Magyarországra áhitozása miatt mindig vereséget szenvedett, nyomorúlt serege minden háborúban leöletett. E szenvedélye következtében az országnak több régi várát kezébe kerítette. Mivel az ördög sugallata volt az útmutatója és a sátn ösztönzése a vezetője: ismét összeszedte minden erejét, s minden vagyonát elköltve, óriási sereget gyűjtött össze. A gyalogság a Duna hátán hajókon, a lovasság szárazon jött, körülbelöl 80.000 átkozott; és Budunt ostrom alá fogta, négy oldalról bekerítve.¹⁾ Hajókon számtalan várívó badsaluskát hoztak s azokat több helyen felállítván, éjjel-nappal szüntelenül harcoltak.

Mikor az alávaló gyaurok merészségéről és ilyen fokú vakmerőségéről jelentés tétetett a boldogságos udvarnál, a padisah legfelsőbb parancsából az összes rumili vitézek hadjáratra küldettek s béglerbégjökkel megindultak Budun felé. Utánuk ment, a győzelmes szultáni zászlókat megelőzve, a világ menedékhelyeként szereplő udvar vezírei közül való Mohammed pasa vezír néhány ezer puskás janicsárral, néhány bölük-agával és az összes bölük-khalkival.²⁾ A khalifa ő felsége is megindult eme, győzelemmel végződő hadjáratra a szerencsés zászlókkal, azért hogy megszerezze a szent harc érdemét és megnyerje a teremő kegyét. Az anatólii béglerbégnek is az az, egész világnak szóló magas rendelet adatott, hogy az anatólii vitézekkel Gelibolinál átkelve, csatlakozzék a győzelmes zászlókhoz.

¹⁾ Pecsevi szerint »Gürz Iliász hegye« tövében ütöttek tábort. Gürz Iliász depeszi = Szent Gellért hegye.

²⁾ Pecsevi szerint Mohammed pasa harmadik vezír 3000 janicsárral és a kapu-kuli-ból két bölükkel ment. — Az 1541. évi hadjárat okáról az 1545-ki Névtelennél a következőket olvashatjuk. Mikor János király meghalt, a magyar bánok egyike, a *Pirimi Petre* nevű gyaurl, vágyakozott a királyságra s ezt üzenté az özvegy királynénak: »Te asszony vagy, asszonyt pedig nem illet a budai trón, egy asszony nem lehet fejedelem, tehát add át nekem a várat, mert különben erővel fogom elvenni.« Az asszony ezt válaszolta neki: »A vár nem az enyim; én a török bizalmából birom, kérd a töröktől, én nem adhatom.« Pirimi Petre ennél fogva fellázította a többi gyaurl bégeket és bánokat s egyszersmind a papokkal ilyen tartalmú fétvát adatott ki: »Könyveinkben az van megírva, hogy a török uralmának ideje elmúlt s ezután mienk lesz a jó alkalom.« Így az összes bégek és bánok szövetkezvén, nagy sereggel megtámadták Budát. A királyné gondoskodott a várról és hírt adott a szultánnak, a ki azonnal Buda felé küldte Mohammed pasát. (141. l.)

√ A padisah ő felsége ilyen szándékkal a 948. év Szafar havának 25. napján¹⁾ szerencsésen, méltósággal és pompával, egy világbíró szokása szerint, az összes, győzelemhez szokott hadsereggel elindult a hadjáratra szultánsága székhelyéről.

A föld lovának lábához dörzsölte arczát,
Lova lábai alá selyemszőnyeget terített.
Szerencsésen és méltósággal haladt,
Ezerféle pompával, nagy fénynyel.
A háborgó tengerhez hasonló hadseregnek
Támadásától a vadak ijedten hagyták el helyeiket.
Hegyet és lapályt ellepett a sereg,
Az égből az angyalok néztek alá.
Éjjel-nappal ment állomásról állomásra,
A győzelem reménye miatt örvendő szívvel.

Mohammed pasa a szerencsés sereggel a padisah ő felsége előtt érkezvén Budunhoz, a gyehehnára való gyaurok hadseregével szemközt állíttatta fel a sátrakat a Fiastyúkhoz hasonlóan. Az alávaló gyaurok a vár és a boldogságos tábor közt maradva, szüntelenül készek valának a harcizásra. Mivel tömegük óriási volt, két helyen fogtak a harczhoz és küzdelemhez: egyik részök a várbeliekkel, másik részök pedig az iszlam seregével harczolt éjjel-nappal. Táborukat megerősítették, mintha várfallal lett volna körülvéve; hogy a lovasság részéről érhető kárnak elejét vegyék, árkokat húztak és torlaszokat emeltek. Gyalogságuk szüntelenül lőtte a várat ágyúkkal és puskákkal; lovasságuk pedig Mohammed pasa seregével csatázott; a vasba és aczélba öltözött átkozottak minden perczen kijöttek külön csapatokban és harczoltak a köztéren.

Megerősített táboruknak egyik oldala a hegy lábáig ért s az előtt számtalan sok ágyút állítottak fel; lovasaik csak az ágyúk lőtávolában forgolódtak s mikor az iszlam serege szorongatta őket, azonnal visszahúzódtak és úgy harczoltak. Az igaz hit híveinek oroszlánhoz hasonló vitézei szüntelenül kiállottak a csatatérre s akkor a gyámoltalanok közül is kijött megerősített táborukból egy, tetőtől talpig vasba és aczélba burkolt utálatos csapat és szembeszállt az igaz hit népével s verték és üzték, vagy dárdával öklelték, lándsákkal szurkálták egymást. Az iszlam hívei legtöbbszor leverték és földre tiporták amaz aljasokat, kinek fejét vágták le, kit megsebeztek. Mikor megverettek, erődített táborukba futottak és kicserélték harczosaikat; egy másik hadosztály jött ki helyettök és az előbbi módon verekedtek.

¹⁾ 1541. június 20.

Rendkívül sok ágyújuk és zarbuzanjuk levén, az iszlam serege nem volt képes rohamot intézni; mert ágyúkkal, zarbuzanokkal és puskákkal feltartóztatták. — Erődített táboruk másik vége a Duna partján volt s a víz hátán hajókon szüntelenül érkeztek fegyverek és más szükségletek Kafirisztánból, a mi nagy segítségükre volt az átkozottaknak; egyszersmind a harczban megsebesülteket elszállították a hajókon.

Egy hónapnál tovább harczoltak ilyen módon a hadrendező pasával, de győzelemre nem engedtek neki utat; különösen pedig a várbeli népet szorongatták, melynek állapota roszt fordult.¹⁾

A khalifa ő felsége pedig nem késve az állomásokon, sietve folytatta útját. Mikor a csillagok számával vetekedő, győzelmes hadsereggel átkelt a Száva és Dirava vizén s három-négy állomásnyi távolságra volt: a győzelmes hadsereg zajától és pompájától félelem és ijedség szállta meg a világot. A tévelygő seregnek megtört szívéen, e borzalmas hír hallatára, félelem és nyugtalanság vett erőt; a 948. év Rebi-ül-akhir havának 29-én, éjjel, a lefekvés ideje után.²⁾ a gyaurok kijöven erődített táborukból, a Tuna partján levő hajókon készültek átkelni a Tuna túlsó oldalára. A Mohammed pasával levő győzelmes sereg értesülvén eme szökési szándékukról, megtámadta a gyaurokat és a sötét éjben a Tuna partján kemény harczot vívott a szerencsétlen sereggel. A lándsák csillogása világító lámpás, a kardok villogása fénylő nap volt ebben a lélektusztító harczban. A szabályák forgolódtak a csatatéren és ellenséget kerestek; a vas sisakokba burkolt fejek legördültek a földre, mintha lapdák lettek volna. A Tuna partján a gyaurok véréből nagy folyami képződött, a mezőt elborították a makacsok hullái; a nagy öldöklés miatt a föld színe csupa vér volt. Hajóik a víz hátán elmenekültek, de csak igen kevés embert mentettek meg; mert csaknem mindnyájan a gyaurok kardok martalékaivá levének.³⁾

¹⁾ Az 1545-ki Névtelen azt írja, hogy Perényi P. és társai, a ruméliai hadsereget föl sem véve, erősen lövették a várat, sok helyét lerombolták és kevés híja volt, hogy el nem foglalták. Ámde a királyné is bátran viselte magát, katonáinak pénzt osztott ki és buzdította őket, a kik így igen vitézül harczoltak. (142. l.)

²⁾ Augusztus 21. és 22. közötti éjjel.

³⁾ Pecsevi azt mondja, hogy a német sereg fővezére ez alkalommal megsebesült s Komárom közelében a gyeheennára költözött. — Az 1545-ki Névtelen a következőket mondja. Mikor a szultán 2-3 állomásnyira volt Budától, Perényi P. ezt megtudván, valami ürügy alatt megszökött a táborból. Erre a többi bégékkel és bánokkal együtt

✓ Reggel, mikor a nap fölkel, a világot teremtő isten kegyelméből a padisah zászlói lettek a győzelmese, ama szerencsétlen csoport pedig eltűnt az enyészet és megsemmisülés országában. Erődített táboruk tele volt hasonlíthatatlan badsaluskákkal, az ágyúknak és zarbuzanoknak csodálatos nemeivel, a melyekhez hasonlók nem találhatók a világ szultánjának hadszertárában.¹⁾ Mindezek a szerencsés uralkodónak jutottak osztályrészül. A vérték és páncélok, a sisakok s a hadi eszközök és podgyások — melyek száma határtalan volt — lefoglaltattak a padisah hadszertára részére.

Dsemázi-ül-evvel 4. napján²⁾ a khalifa ő felsége is szerencsésen megérkezett Budunhoz, melynek mezején felállították a győzedelmes sátorokat. Az alávaló hitetlenek közül élve elfogott gyaurokat csoportonként elővezették és a kivégzési helyen leölték s így a kard martalékává tették.³⁾ — Zászlóik megfordítottak, tábori zenéjük, pogyásaik, fényűzési tárgyaik mind lefoglaltattak. A felséges isten kegyelméből és a teremtmények büszkeségének⁴⁾ csodás hatalmából rendkívül fényes győzelem volt ez. A hitlenekből egy nagy sereg fűlt a megsemmisülés tengerébe, vagy égett meg a kízó tűzben s egyszersmind Budun vára megmentetett a pokolra való jogtalan bitorlásától.

A helytartóknak⁵⁾ az volt a véleményük, hogy ez alkalommal közvetlenül birtokba kell venni Budun várát. Minthogy Magyarországnak előbbi királya, János, meghalt és a pokolba költözött, *Isztfán* nevű kis fia és felesége — ki Leh királyának »kralicsa« néven ismeretes leánya volt — maradtak a várban s most megmenekültek az ellenség kezeiből. Ezek irányában olyan kegyességet tanúsított a padisah, hogy egy császári szerződés jött létre, a mely szerint

az egész hadsereg megzavarodott és készült a futáshoz. A királyné észre vevén mozgolódásukat, kiizente a török seregnek: »az ellenség megszökik, miért álltok tétlenül?« Ekkor támadta meg aztán a török sereg a menekülőket.

¹⁾ Szolakkzáde szerint harmincnál több *baljemez* nevű nagy ágyú, páratlan badaluska és zarbuzan maradt a német táborban. A *baljemez* Ahmed Vefik szótára szerint: »messze hordó, hosszú ágyú« (Zenkernél: schwere Feldkanone) s az olasz *balie mezei* átvétele, melyből a nép-etymologia *baljemez*-t csinált, mintha ezt jelentené: »mézet nem evő«.

²⁾ Augusztus 26. Pecsevi és Szolakkzáde szerint is.

³⁾ Szolakkzáde szerint a szultáni sátor előtt arany trónust állítottak fel, azután a szultán parancsából elővezettek több száz keresztény foglyot, egyenkint lefejezték őket és hulláikat a Dunába hányták.

⁴⁾ T. i. Mohammed próféta.

⁵⁾ A szövegben: *nuvráb* (a *náib* pluralisa) = a pasák, a vezírek.

a kis fiúnak Erdélyországban szandsák adományoztatik, s később, mikor férfivá nő, atyja helyére Magyarország királyává fog tétetni.¹⁾ A padisah nagylelkűségén örvendezve ment el szandsákjába.

Budun vára pedig, mely a királyok régi székhelye volt, miután a győzelmes padisah parancsából a világhódító, győzedelmes zászlók feltűzettek tornyaira, az iszlam házává lőn. Egy, benne levő nagy templomot megtisztítottak az utálatos bálványoktól, falait pedig a mázolásoktól, képektől és festményektől s dsámivá alakították át. A khatib számára szószéket és mihrabot csináltak, az isteni kinyilatkoztatás olvasói számára emelvényt készítettek, lámpákat aggattak fel s a többi szükséges kellékekkel is fölszerelték. A megszabott öt időpontban a műszülmánok gyülekezete imádkozott és könyörgött. — A szent pénteki napon a vallásvédő padisah ő felsége az államnak összes oszlopaival, a vezírekkel, előkelőkkel, az udvari szolgálkkal és az egész sereggel a dsámiba ment. A müezzinek az imára hívó éneket énekelték s az ezán hangjaival szerencsétlítették Budun városát és környékét. Az ékesszólású khatib pedig a pénteki imát mondta, isten és a teremtmények legelsőjének dicsőítése után a győzelmes padisah nevét említvén a khutbében.

¹⁾ Az eredetiben: Mezbúr szagir ogluna Erdel vilájetinde szandsak-i-humájun inájet olunup, szoúra irisüp jarar oldukta girü babaszi jerine Üngürüz kiralligü tevdsh olunmak üzere *muühede-i-humájun szudúr buldi* (239. l.) A *muühede* szónak jelentése: szövetség, szövetség, szerződés, megegyezés. Hogy Dselälzädének »muühede-i-humájun« kifejezését csak *szóbeli ígéretnek* s nem írásba foglalt szerződésnek kell érteni, bizonyítja Pecsevi és Szolakzáde, a kik török létükre szintén így értették ezt a kifejezést. Pecsevi ugyanis ezt írja: »A hitetlenek ezt írták történeteikben [t. i. Istvánffi] A defterdár és nisánsi a királynéhoz menvén, aranyos és kék betűkkel írott *ahdnámét* vittek neki, melyben a padisah megesküszik, hogy ha a fiú olyan kort ér, hogy király lehet, ismét neki adatik a királyság. Ebben az időben éppen Dselälzáde volt a nisánsi s csodálatos, hogy ezt nem említi történetében. Vagy talán nem ő, hanem más volt a nisánsi és ezért nem tud róla« (I. 232.) Tehát Pecsevi úgy okoskodik, hogy ha igaz, a mit Istvánffi mond, akkor talán mégsem Ds. volt 1541-ben a nisánsi; mert ez nem szól *ahdnámé*-ről, csak *muühede*-ről; pedig előbb, munkája 43. lapján, ő maga is azt írja, meg aztán az összes forrásokból úgy tudjuk, hogy igenis Dselälzáde volt ekkor a nisánsi. Mert hát *ahdnámé* írásba foglalt szerződést, oklevelet jelent. — Továbbá Szolakzáde ilyen alakban veszi át Dselälzädének idézett szavait: »Mivel a szultánnak az volt a szándéka, hogy Buda várát védelmébe és oltalmába vegye, János fiának Erdélyben egy szandsákot adott olyan *igérettel*. (= *teahhüd*), hogy majd mikor felnő, neki adatik a királyság.« (502. l.) A *teahhüd* jelentése ugyanis: kötelezettség, ígéret, adott szó. Ezzel megegyezik az, hogy az egykorú és közelkorú magyar írók sem tudnak írásba foglalt ígéretről, oklevélről.

↓ Az említett napon az egész muszúlmán hadsereg sírt örömében, azért, hogy míg a tegnapi napon ama templom a hitetlenség festményeivel volt tele, ma már a paradicsomhoz hasonló dsámivá alakult át és a korán olvastatott benne. Ilyen állapotban a padisah hatalmának örökké tartásáért imádkoztak, mint a ki a vallás eme szerencsésjének szerző oka volt. Hallgattassék meg ez ima isten trónja előtt!

Mikor a khalifa ő felsége még imádkozó helyén volt, az összes agák kimentek a kapuba, hogy szokás szerint felséges személyére várakozzanak. Ez a dsámi történetesen a városnak fő utcájára nézett s vele szemben a feslett erkölcsű gyauroknak házai állottak. Az asszonynepek künn álltak a házak előtt, hogy láthassák a padisah ő felségét. Igen nagy néptömeg volt, és csodálatot keltő dolgokat beszéltek. Mikor csekélységem tudakozta egy tolmács segítségével, hogy mit beszélnek, annak a magyarázata szerint ezt mondták: »már egy esztendeje, hogy a most hallott hangokat halljuk; belülről ugyanis éjszakánként halk éneklés hallatszott. Sőt e jelenség miatt némely papjaink elhagyták a templomot és máshova mentek.«

Hála istennek! a világvédő sahot
Felmagasztalta az isteni kegyesség:
Budun városát az iszlám házává tette,
A bálványok megsemmisültek az enyészet országában.
A muszúlmánok csodálatra méltóan serénykedtek,
Több templomot mecsetté alakítottak.
Mináreteket építettek, hangzott róluk
Az isten egységét hirdető ezán.
Az iszlám zászlaja megerősödött,
Győzelem lőn vége a szent harcznak.
Mindig győzelem és diadal kísérje a sahot!
Gyarapodjék méltósága és hatalma!

Mint hogy Budun városa elfoglaltatott és az iszlám házává tétetett s ennél fogva őrizése végett egy magas méltóságú emirre volt szükség: ama tartomány kormányzása az előbbi bagdadi béglerbégre, a szerencsés, okos és tapasztalt *Szulejmán* pasára — a ki kitűnt dicséretes erényeivel és szeretetre méltó tulajdonságaival — bízott vezíri ranggal. Igazság-szolgáltatás végett egy igazságos kádi neveztetett ki¹⁾ s várba dizdár és elegendő számú őrség rendeltetett.

× Miután az összes állami fontos ügyek elintéztettek s a szemközt fekvő *Peste* városa is — a mely szintén nagy és pompás város s az iszlám virágzásával, mecsetekkel és dsámikkal ékeskedik — ellátatott minden szükségletekkel

¹⁾ Ennek a kádinak neve — Pecsevi szerint — *Khajr-eddin* volt.

kellőképen: a khalifa ő felsége Dsemázi-ül-evvel 24. napján¹⁾ szerencsésen megindult visszafelé és birodalma székhelye felé folytatta útját. Az állomásokot és pihenő helyeket egymás után hagyva el, Sábán havának 8. napján²⁾ megérkezett Kosztantinije városába.

(XIII. 240—260a.)

Ez a fejezet a győzelmes padisahnak a diadalmas zászlókkal Usztulni-Belgírád és Uszturgun vára elfoglalása végett indított fényes hadjáratát adja elő.

Az előző fejezetben az oroszánvadászó harcosokról való hírek és az alávaló gyaurokról való értesülések gyöngyszemekként az előadás fonalára fűzetvén, a tüzre való gonoszoknak támadása a Budun városával szemközt fekvő *Peste* városa ellen és az ama határvidéki városban levő győzelmes müszülmánoknak harcza és tusája részletesen el volt beszélve.³⁾ Az oszmán családjából való, Dsemsid hatalmú, Iszkender méltóságú padisah ő felségét haragra indítván a tévelygő gyaurok merészsége és bátorsága: az egész világnak szóló khákáni parancsot adott ki a háborgó tengerhez hasonló hadsereg összegyűjtésére és fölszerelésére.

Leveleket küldtek szét az egész földön,
Rendeletet írtak a müszülmán hadseregnek,
Hogy gyűljön össze teljes fegyverzetben,
Hogy teljék meg az ország világhódító haddal.
A világot eltöltötte a hadi zaj,
A szívek örvendeztek a szent harczon.
Ismét háborogni kezdett az ember-tenger,
A hadi zaj elhatott az egész világba.

Francse vilájetének királya, *Francsisko*, — a ki nagyon jól tudta, hogy az Ispánia királyával, a *Karlo* nevű nyomorult pizskossal folytatott háborújának befejezése a hit harczősáinak kardrántásától függ — a szerencsés tervű és világhódító padisahnak magas udvarába küldött követei

²⁾ Szeptember 15.

¹⁾ November 27.

³⁾ Dselálzáde eme szavaival az 1542. évi hadjáratra és Pest ostromlására czéloz. Mint szavaiból kitűnik, ezt is megírta részletesen; azonban a bécsi példány másolója több levelet fordított egyszerre, mint kellett volna s így az előtte fekvő eredetiből kifelejtette ezt a részt. Pecsevi birtokában is olyan példány volt, melyből hiányzott az 1542. évi hadjárat története; mert ezt mondja: »Dselálzáde a Tabakát-ül-memálik cz. történetében csak annyival czéloz erre [t. i. Pestnek 1542-ki ostromáraj], a mennyiben azt mondja, hogy Pest ostromlása volt az oka az esztergomi és székes-fejérvári hadjáratnak [1543-ban]«.

által most már nem első ízben kért segítséget alázatos hangon. Ennélfogva szükséges levén hajók küldése is, parancs adatott, hogy a Kosztantiniye városa arsenáljában levő hajókon kívül még több gályát csináljanak és az istentől őrzött birodalomból számtalan evezőst és azabot szedjenek össze.

Anatoli, Karamán, Rúm, Diárbekir, Kurdisztán, Gürdisztán, Zulkádr, Fílesztin, Sám, Haleb, Adana, Tarszus, Szisiz és Tarabulusz vilájeiteinek, Miszir, Száid, Iszkenderije, Resid, Nuba tartományainak, Habes, Zengebar s az oceán partjain levő Túr, Dsidde, Jemen, Aden, a Hind határáig terjedő országoknak, Irak-i-arabnak, Bagdad, Baszra, Kufe, Moszul városoknak Farsz határáig s Szuran és Lorisztánnak őrizete és védelmezése a szultánfiak gondjára és a birodalom határai védőinek, a béglerbégeknek éles eszére bízott. A tengeri seregnek vezérévé a harcz tengerének krokodilusa, a leopardszaggaó tigris, a vitézség erdejének ellenséggvadászó oroszlánja, a hit harczosai csoportjának vezetője, *Khajreddin* pasa neveztetett ki, s az ellenséggázó, országégető tüfenkcsikból egy nagy csapat és nehány, dobbal és zászlóval bíró bég adatott melléje szandsákjának egész katonaságával.

Valahányszor a világbíró és győzelmes padisah ő felsége elhatározta, hogy pompával és méltósággal szent hadjáratra indul, szerencsés kiindulása mindig szultánsága székhelyéről, Kosztantiniye városából szokott történni. De mivel a teremő kegyelméből a birodalom igen nagy kiterjedésű és így a csillagok számával vetekedő hadsereg összegyűjtését megakadályozta az idő rövidsége s mivel a téli évszak beállása elvágta szándékának útját: ennélfogva most arra határozta magát, hogy Edrene városában tartózkodik — mely az Oszmán házából való padisahok régi székhelye, — az országhódító, győzelmes zászlókat ott bontja ki és onnan indul el. Tehát a 949. év Sábán havának 8. napján,¹⁾ mely csőtörtők volt, megindult Isztanbol városából és Edrenét szerencsélte megérkezésével.

A padisah ő felsége nem várván meg a tavasz kezdetét, a rumilii győzelmes és országhódító sereg összegyűjtése végett a rumilii béglerbég, Ahmed pasa a padisahnak megmásíthatatlan parancsából Rumiliba indult. Egy reggel az oroszlán dühösségű vitézek, a sárkányhoz hasonló hősök több helyen mozgásba jöttek.

¹⁾ 1542 november 17.

A hősök ércz-sisakot tettek föl,
 A sah sadserege lóra ült.
 Ismét forrongott az emberek tengere,
 A világ tengerré lett és hullámozott.
 A trombiták harsogása eltöltötte a várost,
 A dobok pörgése földrengést okozott.
 A mint a zászlókat kibontották,
 A telet rózsaligetté varázsolták a lobogók.
 Az utcák mégélenkültek, mintha bazárok lettek volna.
 A lándsáktól és dárdáktól erdőkké változtak.

Ama szerencsés napon a pasa lóra ülven s kibontván a győzelmes zászlókat, az országégető összes harczosokkal megindult Rumiliba.

A tenger színén is kedvezőre fordulván a szelek, a tengeri sereg támadásának ideje közel volt s így a győzelmes padisah parancsából serényen dolgoztak a hajók elkészítésén. A kosztantinije-i öböl tele levén a csillagok számával vetekedő hajókkal, azokat megrakták ágyúkkal és hadi eszközökkel; s a mint az istentől őrzött birodalomban szedett evezősök, azábok, hajós-kapitányok és kormányosok megérkeztek csapatonként, szétosztották őket a hajókra. Miután a tengeri háborúra rendelt harczosok számára elkészültek és fölszereltettek a hajók, az alkalmas szelek lengedezésének idején kifeszítvén a vitorlákat a kedvező szélnek, elindult az országhódító hadsereg Frengisz-tán felé.

Miután a tengeri győzelmes sereg elindulásának hire meghozatott a magas udvarba, a tél elmúltával a császári diadalmas zászlók megindulására a 950. év Moharrem havának 18. napja,¹⁾ hétfő — mely Kihzr és Iliász napja — tüzetett ki s a szultáni zászló és sátor *Csirmennel* szemközt állapodott meg. Egy reggel — mikor a csillagtábor királya, hogy az éj fekete hadától elfoglalja a világosság országát, a negyedik égen kibontotta és fölemelte ragyogó zászlaját, a világosság hadserege pedig előtűnt a láthatár ormán és a sötétség hadának elűzése után elfoglalta kelet várát — ekkor korának Salamona, Allah árnyéka, az egész földnek padisahja, szellő gyorsaságu harci ménjére ült. Az edrenei szeráj előtt levő tér tömve volt a csillagok számával vetekedő hadsereggel, sárkány természetű hősökkel. Az egyik oldalon ellenség vadászó, oroszlán erejű, harczban erős, csatában rettenthetetlen 10,000 válogatott janicsár állott egymás mögött több sorban, ezredenként és szakaszonként felállítva. Megettük a pánczélos, sisakos, lándsát, handsárt és kardot

¹⁾ 1543 április 23, hétfő.

viselő szipáhik, szilhdárok, ulufedsik és garíbok bölükjei állottak több sorban csapatonként.

Íjjat fognak, vállukon paizs, testükön páncél,
 Kezükből lándsa, fejükön sisak, mind nyilasok.
 Lovaikon kotasz, derekukon öv,
 Szél-gyors lovaikon aranyos nyereg.
 Mikor az ellenségre támadnak, kard van kezökben,
 S az ellenség egérré lesz az oroszlán körmei között.
 Ha megereszti a kantárt és megforgatják a lánd-
 Az ellenség testét darabokra zúzzák. [sát kezükben,

Az államnak összes oszlopai, a birodalom nagyjai, a kiváló emírek a hozzájuk tartozó s aranyos uszkufot viselő ifjakkal együtt készen álltak a magas udvarban, az üdvözlésre várakozva.

A láthatárt megvilágító nap fölkelte után a padisah ő felsége, Szulejmán khán, kilépett a boldogság kapuján, Bajezid szultánfival együtt, a ki sikszágot beszáguldó és szél-gyorsaságú paripán ült. Előttük lépkedtek a pejkek. A mint a szolgálhoz nyájas padisah az állam oszlopaikat tiszteletteljesen üdvözlötte: a csausok üdvözlő kiáltása s a trombiták harsogása és dobok pörgése felhatott a kék égig. Azután egy világbíró szokása szerint és országhódító módjára folytatta útját. Az egész környék, a mezők és hegyek, völgyek és dombok megteltek a csillagok számával vetekedő hadsereggel. A föld színe szélteben-hosszában olyan volt a lándsáktól, mint fákkal beültetett kert; a mező az állatok tömegével egy csodálatos laphoz hasonlított; a hátság és igászágok patkóinak szögei megsebeztek a föld arcát.

A következő napon tovább indulván, a hadsereg zaja és pompája megsüketítte a világot és elvette az emberek eszét; miközben az utakat és ösvényeket egészen elfogta a vonuló katonaság. A mint az égen járó s a világot megvilágító nap bejárja az égi állatkör egyes állomásait: úgy hagyta el egymásután a hatalmas padisah is az ismeretes állomásokat és az említett év Rebi-ül-evvel havának elsején ¹⁾ a paradicsomhoz hasonló *Belgirád* városába érkezett a győzelmes hadsereggel, a mikor aztán a Száva folyó partja lőn az iszlám hadának táborozó helye és a győzelmes zászlók ama tartományra vetették szerencsétető árnyékukat. A rumilii béglerbég, Ahmed pasa, országhódító hadával előtte járt a győzelmes hadseregnek. Az anatólii vilájetek vallásvédő serege is — a melynek győzelmes kardjával foglaltatott el Rúm országa s tisztított meg a városok és tartományok a hitetlenség nyomaitól és a bálványimádás

¹⁾ Június 4.

szennyétői — béglerbégjével, Ibrahim pasával, a szultáni táborhoz csatlakozott.

A győzelmes sah innen tovább menvén, *Bögürdelen* X
várához érkezett és boldogságos sátora a Száva partján
állapodott meg. A különböző színű sátraktól olyan volt hegy
és síkság, mint a tulipán-ágy és rózsás kert; lapályokat és
halmokat elborítottak a sátorok. Az állatok tolongása meg-
zsibbasztotta a föld tagjait, a hősök lovainak patkói fel-
karczolták a föld hátát. A győzelmes hadseregnek a feltá-
madás napjához hasonló zaja megijesztette a vadállatokat
is és ettől az ijedelemtől a madaraknak is szűk volt a
levegő ég. A tengerhez hasonló Száva folyón a győzelmes
sah számára építőmesterek a Szirat hidjához hasonló, hosszú
hidat építettek hajókra s az összes csapatok átvonulása
után, Rebi-ül-evvel hó 9. napján¹⁾ a győzelmes padisah is
átkelt rajta szerencsésen és Magyarország földje a diadal-
mas zászlók árnyékával szerencsétetett.²⁾

A *Valpó* nevű vár — melynek lakói az előbbi győ- X
zedelmes hadjáratok alkalmával meghódoltak és az engedelmesség útjára tértek — később ismét az ellenség kezébe
került és most az alávaló gyaurok birtokában volt. Felsza-
badítása czéljából az említett Ahmed pasa azt a parancsot
kapta, hogy várhódító harcosokkal fogja ostrom alá a neve-
zett várat. Az pedig a rumilii vitézekkel ellene menvén,
körülötte több helyen füstöt és tüzet okádó s mennydörgés
hangú ágyúkat és zarbuzánokat állított fel. Az ostrom alá
fogott kutyák, a pokolban lakozó feslett erkölcsűek szintén
harcolni kezdtek belülről, az iszlam népére zarbuzánokkal
és ágyúkkal tüzeltek s az egész világot füstfelhőbe borí-
tották.

A nevezett várat, mely terjedelmes síkságon fekszik,
minden oldalról víz veszi körül; igen magas bástyaival, hegy
nagyságú tornyaival, roppant falaival és feneketlen mély
árkával igen erős vár.³⁾ Az ellenségegető sereg éjjel-nappal
folytatta a vívást. Mikor a vár falán a kőgolyók réseket

¹⁾ Június 12

²⁾ Szolakzáde azt írja, hogy mikor a szultán közel járt Magyar-
ország határához, Budáról futár érkezett hozzá, a ki hírül hozta, hogy
az ellenség királya, a Herszek-oglu nevű átkozott — kit a várból
ágyúgolyó talált — meghalt s azután a sereg felhagyván Pest ostrom-
lásával, visszament hazájába (504).

³⁾ Ellenben Pecsevi azt mondja, hogy a nevezett vár csak
olyanforma volt, mint valamely kisebb kastély; de azért igen sok
gonosz volt benne, a kik több ízben visszaverték a müszülmán sere-
get (I. 238).

↓ ütöttek, az említett hónap 18. napján¹⁾ a várívó, leopárdhoz hasonló vitézek több helyen rohamot intéztek a vár ellen. A falat mint a méhraj lepték el, hácsókat támasztottak hozzá, vagy hurkokat dobtak fel és a tévelygő gyaurokkal rendkívül heves harczt vívtak. A vár fala harczy lakoma színhelye lévén, a halál csaplórosai a tűzre valókkal a pokol borát itatták a halál serlegéből; a hitetlenek a lélekrahló kardok csapásaitól részegekké lettek és eszméletüket veszítették.

19-ikén a magas méltóságú vezírek hadi szemlét tartván, az üszküföt, pánczélt, aranyos sapkát, aranyos övet, pajzsot és aranyozott kardot viselő, kotaszszal díszített lovakon ülő, gyaurok rontó, ellenségszűző és hadbontó ifjakat teljes hadi fegyverzettel felszerelték és csapatonkint sorokban felállították. A rumilii vitézek is hadrendbe állítottak külön csapatokban és elébe mentek a győzelmes szultáni zászlóknak. A vár környéke a szultáni tábor sátoraitól olyan volt, mint az iszlamnak egy városa. — Mivel a nevezetes vár ereje és a tévelygő gyaurok hatalma magtöretett: a vár lakói kegyelmet kértek és a kulcsokat a győzelmes udvarba hozták. Ez erős vár, melynek bástyái égig érnek, falai és tornyai magasak, mint a hegy — elfogialtatván, határával és környékével együtt az iszlam birodalmához csatoltatott.

A győzelem menyasszonya megmutatta szépségét,
Együtt mulatott a felséges sahval,
Bár a hitelenség tanyája volt ama híres vár.
A győzelmes sah a vallási törvény házává tette.
A templomokat és zárdákat mecsetekké alakították,
A tornyokba fölmentek az isten egységének hívói
S énekelték az ezánt. isten dicsőítésére.

× A tévelygő gyauroknak ezen a vidéken levő várai közé tartozik *Siklavus*²⁾ vára, mely szilárd építésű, erős oszlopokon nyugvó vár, számos toronnyal; vára kettős, alsó és felső; magas falai a Kis-Medve csillagzatig, bástyáinak csúcsai az égig nyúlnak fel; alapja a Hal csillagzatra támaszkodik. Lakói az ördöggel czimboráznak. Előbb lakói egy ízben már meghódoltak a boldogságos udvarnak, mikor urok, *Pereni Petri* az engedelmesség útjára tért. De ez Bécs királyának, az átkozott Ferendusnak fogságába kerülén, a gonosz bálványimádók tanyájává lőn. Mivel ezt a

²⁾ Június 21. — Pecsevi azt mondja, hogy ezen a napon sok hitbajnok élet és fej nélkül maradt s a gyaurokból is igen sokan a pokolra költöztek, de azért nem sikerült a vár elfoglalása.

²⁾ Pecsevinél és Szolakzadénál: *Siklós*.

kőből épült várat is ostromoltatni szándékozott a világ lakott részeinek padisahja a győzelmes hadsereggel, ezért megmászhatatlan parancsából a felé indultak el. A Dirava vízén — mely nagy folyam és már többször le volt írva — egy nagy hídát építettek volt. Eme hídon a nevezett hónap 26. napján¹⁾ átvonultak a hangyák számával vete-
kedő harcosok s azután az igazhivők szultánja is szeren-
csésen átkelt rajta.

A tévelygő királynak azon a vidéken levő jelesebb várai közé tartozik *Pecsevi* vára, mely nagy terjedelmű sikság közepén épült s a paradicsomhoz hasonló régi és nagy város; egész környéke kert és rózsaliget; minden szöglete képet adhatna a paradicsom-kertről és Irem kert-jéről.²⁾ Várát levegőbe nyúló fal keríti, tornyai és bástyái belenyúlhatnak az égbe. Elfoglalására és felszabadítására a bátor vezér, *Öszek* szandsákbégje, Murád bég, küldetett volt el a végvidéki harcosokkal.³⁾ Lakosainak nem lévén erejük a harcra és ellentállásra, meghódoltak. Az iszlám népe bevonulván a várba, a falakra és bástyákra kitűzték a zászlókat; az ezánt énekelték s a templomokat mecsetekké alakították át. A győzelem hírnöke az említett napon érkezett a hódító padisahhoz.

A következő napon *Siklavus* mezeje lőn a hit harcosainak táborozó helye. Az ostromlással megbízott vezírek és emírek a megszállás után azonnal hozzáfogtak a vár vívásához. Az ostrom alá fogott feslett erkölcsű gyaurok megkezdvén a harcot, ágyúkkal lövöldöztek az iszlám népére. A várvívó harcosok pedig, semmit sem engedve nekik, köröskörül faltörő és sárkánytorkú ágyúkat állítottak fel és tüzelni kezdtek. A harcz tüze mind a két részen meggyújtván, az ágyúk füstje elhomályosította a ragyogó nap fényét, dörgésük pedig megsüketítette az emberek füleit. A puskások több helyen lesbe álltak, mint a rablók s a réseknél alkalomra váró átkozottaknak pokolra való lelkeik puskáik golyóival a pokolba küldötték. A falzúzó ágyúgolyók ütéseitől a vár fala megingott, bástyái és tornyai megrendültek s több helyen rések támadván, a fal kövei szerte szóródtak. A harczhoz értő vitézek, a harczszomjas hősök minden részen készen álltak s győzelmes harcot folytattak az alávaló gyaurokkal. A harcz és küzdelem éjjel-nappal szüntelenül tartott, miközben a golyók és nyilak röpödtek a csatatéren. A hit harcosainak halált okozó nyilai a láza-

¹⁾ Június 29.

²⁾ Szolakzáde dicséri levegőjének kellemes voltát is.

³⁾ Pecsevi szerint még Kászim mohácsi bég is.

Sijid dóknak pokolra való testeiben elvágván az élet fonalát, a hitetlenek előtt megnyitották a pokol kapuit. Az aljas gyaurok részéről az iszlám hiveit találó golyók és nyilak a parádicsom hírnökeiként jöttek a hit harczosaihoz. A gyaurok vitézek közül számtalan sok, pokolra való átkozott öletett le, de a műszülmán hősök közül is igen sokan vértanúkká lettek.

Az áldott Rebi-ül-akhir hónap elseje.¹⁾ isten kegyelméből, az ellenség életének végződése volt. Szerdai nap vala s diván tartatván, az állam oszlopai a diván-teremben ültek és a várra néző magas helyről látható volt a hit harczosainak küzdelme és viaskodása a várbeli alávaló gyaurokkal. Az anatólii gázik felmásztak a vár falára s mihelyt a győzelem napja fölkelt a teremő isten kegyelméből, az igaz hit harczosai diadalmaskodtak a bálványimádókon és a réseken át benyomultak a várba. A feltámadás napjához hasonló küzdelem és viaskodás keletkezett; a tévelygők vére tulipán színűre festette a vár utcáit. A külső vár elfoglaltatván, ama pokolra való dögök, a kik megmenekültek a kardok elől, a felső várba futottak.

A győzelmes harczosok az ágyúkat a városba húztatván, ott felállították a felső vár ellen és azt éjjel-nappal lötték, minélfogva a gyaurok erőtlenné lettek és megtörettek. A rúmi harczosok támadása megrémítván a szerencsétlen és gyalázatos gyaurokat, kegyelmet kértek. A nevezett hónap 4. napján²⁾ isten kegyelméből egészen elfoglaltatott a vár. A győzelmes zászlókat kitűzték égig érő tornyaira, tornyait mináretekké alakították át s hangzott róluk az ezán; égbe nyúló falain pedig a császári zenekar játszott. A hitelenség és tévelygés tanyájául szolgáló vár egész határával együtt az iszlám tartományaihoz csatoltatott.

Ezer hála a segítő istennek,
Hogy győzelmet adott a világ királyának!
E virágzó, nagy vár elfoglaltatott,
Szíve a győzelemmel megörvendeztetett.
A sah harczosai hálát adtak,
A templomok és zárdák mecsetekké lettek.
A kereszteteket összetörték, a bálványokat elrom-
A király harangjaiba füvet tömtek. {bolták,
Föltétett fejére a szerencse jelvénye,
A vallás harczosainak tanyája lőn.
Ama vidék egészen meghódított.

¹⁾ Július 4 szerda.

²⁾ Július 7 szombat. A szövegben ugyan *on dördindsi*, azaz 14-ike van, de az *on* (10) szó fölösleges; mert alább azt írja, hogy a szultán hatodikán (altindsi) ment be a várba, 18-án pedig már Budán volt. Különben l. Szinán csaus megfelelő helyét.

És Róm vilájetéhez csatoltatott.
A sah birodalma jóval növekedett,
Isten győzelmet adott a padisahnak,
Kinek hatalma örökké tartó legyen,
A világ nyakas népe mind szolgája legyen!

Az országhódító és győzelmes padisah, a szent harczczal foglalkozó és a vallási törvényt védő uralkodó az említett hónap 6. napján az állam oszlopaival, az igazságos vezírekkel megtekintette és látogatásával szerencsélte a várat. A következő napon diván tartatván, a vár elfoglalásával megbízott emírek díszruhákat kaptak ajándékba és a trón zsámolyának csókolására bocsáttattak.¹⁾ Azután elindult és *Budun* felé folytatta útját.

A nevezett hónap 18. napján²⁾ *Budun* környéke levén a győzelmes hadsereg táborozó helye, a béglerbég a hitnek győzelmes harczosaival, a szegban-basi pedig a Budun őrizetére rendelt janicsárokkal, elébe mentek a győzelmes zászlóknak. Budun környéke a csillagok számával vetekedő hadsereg sátoraitól a paradicsomnak mintaképéül szolgált. Nehány napig itt időztek.

Ezen a vidéken van Uszturgum vára, mely a Tuna partján a Kaf hegyhez hasonló magas hegyen épült híres, páratlan város és nehezen hozzáférhető vár. A Saturnusig erő, szilárd alapra épített templomok és zárdák vannak benne, melyek a tévelygők imaházai és a Messiás hitén való ulemák tartózkodási helyei. Egy, bámulásra méltó templom van benne, melynek falai színes márványból, ablakai aranyos üvegből valók, fülkéi és szögletei márványból vannak kifaragva, továbbá csodálatos képekkel, festményekkel és aranyozott bálványokkal van ékesítve, szóval ördögöktől lakott bálvány-templom. — Mivel a várban, rendkívüli magassága miatt, nincsen víz, az ügyes mérnökök minden művészetüket felhasználva egy csodálatos művet találtak ki és létesítettek, mely elveszi az ember esztét. Az alsó várban egy bizonyos helyen víztartó medenczét csináltak, melybe a Tunából bizonyos mennyiségű víz folyik. A medencze fölé kereket állítottak, továbbá szűk csövet csináltak rézből s ezt a csövet épületbe rejtve vezették föl a felső várba. A kerék mesterségesen forogván, a vizet ama csövön a felső várba hajtja a fent levő víztartóba.³⁾

¹⁾ Pecsevi szerint Pécs és Siklós a mohácsi szandsákhöz csatoltatott.

²⁾ Július 21. szombat.

³⁾ Pecsevi — a ki nagyon jól ismerte Esztergomot — azt mondja, hogy ennek a csőnek hosszúsága 460 rőf s hogy a gépezet 100 év óta

4) Külső része, a Tuna partján, terjedelmes és magas fallal körülvett nagy város sok toronnyal és bástyával, úgy hogy lakói védve vannak a meglepetések ellen.¹⁾ Úgy belső, mint külső része rakva van különféle épületekkel, éig érő templomokkal.

E várnak kulcsait az előbbi hadjáratok alkalmával a magas udvarba hozták és lakosai meghódoltak, de ismét az alávaló gyaurok kezébe esett és a tévelygők tanyájává lön.

Most isten segélyével felszabadítására indulván, a Tuna hátán a csillagok számával vetekedő hajókon várívó, falromboló ágyúkat és menydörgés hangú badsaluskákat szállítottak. A hit harczosaiból egy győzelmes csoport kijelöltetvén, ez a sereg sietett a víz hátán, hogy a hitetlenség országát elsüllyessze. A várhódító padisah, a szerencsés és győzelmes uralkodó ő felsége is elindult egy, tiszteletet gerjesztő és bátor sereggel. Az említett hónap 22-ik napján ²⁾ Uszturgum környéke a csillagok számával vetekedő hadsereg táborozó helye lön. A völgyek és hegyek, a mezők és lapályok paradicsommá változtak az iszlám hadseregének sátoraitól.

A hadsereg sátrai ellepték a földet,
S mintha az ítélet napja jött volna el.
Borítva volt velök mező és lapály,
A sah számára is állítottak fel császári sátrat.
A föld nem látszott a sah táborától,
A sereg zaja eltöltötte a világot.
A Tuna partja olyan volt, mint egy tenger:
Az emberek a tenger hullámzásához hasonlóan hemzsegték.

Ámbár a fényes hadsereg pompájától az egész világ megzavarodott s a vadállatok és madarak remegtek búvóhelyeiken, de a várba zárkózott alávaló gonoszok várak erősségében bízva felfuvalkodtak és lázadásukat és engedetlenségüket nyilvánították. A várhoz közel levő műszülmánokra ágyúkkal lövöldöztek s a vár falaira és bástyáira zászlókat, a Saturnusig felnyúló tornyokra lobogókat tűztek fel.

Az ágyúk a Tuna hátán hajókon megérkeztek a vár közelébe. A vallásvédő sah parancsából a gyaurvadászó harczosok a nagy ágyúkat a hajókról kivontatták és alkalmas helyekre vivén, felállították. Az Aszaf bölcseségű vezíreknek

(1543—1642) — mióta a város török kézre került — soha sem romlott el és nem szorult javításra.

¹⁾ Pecsevi szerint Esztergom három részből áll. ú. m. vár, nagy város és kis város.

²⁾ Július 25-én.

külön-külön állás jelöltetvén ki, a hadseregből mindegyikük mellé egy sereg adatott s a hit bajnokai azt a parancsot kapták, hogy minden oldalon támadják meg a várat és a gyaurok életét pusztítva keményen harcoljanak. A puskával lövő, a harcztéren rettenthetetlen, ellenségegető, vitéz és ügyes janicsárok több helyen meteriszek csinálásához fogtak s hogy a vár felé közeledhessenek, árkok ásásával foglalkoztak. A harc és küzdelem tüze éjjel-nappal szüntelenül égett. A várból a gyaurok ágyugolyói, mint az égből lesújtó mennykövek, az alávalóknak puskagolyói mint esőcseppek hullottak alá. Az ágyúknak füstje pedig, melyek innen a gyaurokhoz küldték a golyókat, eltakarta a világító nap fényét, a mennydörgéshez hasonló dörgés megsüketítette az emberek füleit és elvette az eszüket.

A nevezett hónap 23. napján¹⁾ diván levén, azt a hírt hozták, hogy az ördöggel czimborázó gyauroknak azon a vidéken levő erősségei közül a Szaz nevű és Manvar²⁾ nevű jeles várakat — melyek az alávaló gyaurok országának kulcsai valának — a mihácsi szandsákbég, Kászim bég, vezérlete mellett — ki a várak elfoglalásának és országok hódításának mesterségében páratlan volt — elfoglalták és birtokukba vették a győzelmes gázik, a mely hír rendkívül megörvendeztette a műszülmánokat.

A hit harczosai a várat szűkké tették a gyauroknak, minden oldalon felhangzó lármájukkal. Az ágyugolyók mint madarak röpködtek a vár fölött; s mikor az égig érő várra leestek, bástyáinak és falainak ormait a földre döntötték, tornyainak és középfalainak kőből való részeit szétszórták a levegőben; ha pedig alapjához ütődtek, földrengést okoztak, úgy hogy a várnak vastag fala megrepedt és a szilárd épületek részei elváltak egymástól... A vár környékét körülvevő és meteriszekben álló tüfenkcsik, mint elrejtőzött oroszlánok és dühös sárkányok, lesték a bálványimádókat; minden puskagolyó mint a halál hírnöke ment a gyaurokhoz, mert pokolba dobott lelkeiket a megsemmisülés országába küldték.

A nevezett hónap 26-án a víz hátán levő hajók közelebb jöven, a Tuna felől mennydörgés-hangú ágyúból tüzeltek a hitetlenség tanyájául szolgáló várra és rombolták a pokolra való gyaurok házait. E napon igen heves harczot vívtak. A pokol kapuiban a tűzre való tisztátalan lelkek

¹⁾ Július 26.

²⁾ A szövegben مانوار Manvár, mindenesetre انوار Anavár, azaz Anyavár helyett. L. Színán cs.

✓ tömegesen várakoztak; a pokolra való kutyáknak sirása és jajgatása hallható volt. A gyaurégető és győzelmes igazhívó harczosok éjjel-napeal folytatták a küzdelmet.

Miután köröskörül rések nyitak és a szilárd fal több helyen leomlott, a kikiáltók a táborban kihírdették az iszlám harczosainak, hogy Dsemázi-ül-evvel 4. napján ¹⁾ roham lesz. Az említett nap reggelén az összes igazhívó müszilmánok földre borulva alaposan imádkoztak és könyörögtek istenhez a győzelemért. Az oroszlán bátorságú, vallásvédő, gyaurzúzó, szerencsés és győzelmes gázik pánczélt, vértet öltve s pajzsot tartva készen állottak a réseknél a szent harcz szándékával. Mikor az éj fekete ruhás hada a nap seregének előőrseitől megfutamodott s a világot megvilágító napnak hadserege előjött: elsütötték az ágyúkat s a felf szálló füsttel együtt előtörtek a lesben álló gázik és több helyen úgy rohantak a vár felé, mint a kegyes emberek imádsága szokott felszállni az égbe. Az istent imádó angyalok fülei megteltek az »Allah akbar!« és »La illah il allah!« kiáltással, a »Ja fettah!« kiáltás betöltötte a föld- és ég közét, a »Ja kerim!« és »Ja rahim!« hangja felhatott a csillagokig s az »Allah, Allah!« rivalgástól megrémült az ördögök csoportja. A gázik sebesen rohanván, a vakító vilámlám gyorsaságával másztak fel a réseken és szemben álltak az ellenség csoportjával. A kardok a gonoszok vérére szomjaztak s most a csatatérre jött aljasoknak és pokolra való feslett erkölcsűeknek testeit ketté szelték. A vas hegyű nyilak vérrel táplálkozó tövisek voltak. A puska-golyók pedig a halál magvai voltak, melyeket az alávaló gyaurok életének szántóföldjébe vetettek el Az alávaló feslett erkölcsűekből igen sokan hullottak a porba és költöztek az enyészet országába. De a gázik közül is nagyon sok lélek költözött a paradicsomnak gyönyörű palotájába. Az anatólii emírek közül Boli szandságbégje, a boldogult Dsindi Szinán bég, — a ki dicséretre méltó tulajdonságaival és kedves természetével tűnt ki s híres vitéz és a csatatér hőse vala — miután harcz közben néhány tévelygő gyaurt a földre ejtett hatalmas karjával, maga is megitta a vértanúság poharát. A nevezett bégén kívül a rumilii bégek közül Zehr-i-mar Mohammed bég — a ki bátor harczos és értelmes ifjú volt — mint a hajóhad kapudánja, mikor a hajókkal a vár ellen támadást intézve ágyúkkal lövette a várat: az alávaló gyaurok felől sakaloszszal találatva vértanúvá lőn.

Az egyedül igaz vallás hivei a gonosz bálványimádók

¹⁾ Augusztus 5. vasárnap.

csoporthoz olyan kemény harcra viték, hogy azoknak dolguk siralomra fordult. Ambár a harc és küzdelem egészen délig tartott, de az isteni végzésben nem volt elhatározva erővel való elfoglalása: a győzelem kapui zárva voltak. A hit harcosai visszatértek a meteriszekbe és a vértanúk eltemetésével foglalkoztak.

A legjelesebb harcosok leölése következtében a gyaurok erőtlenné levén, a nevezett hónap 6. napján ¹⁾ kegyelmet kértek a győzelmes padisahól, mit az kegyesen megadott nekik.

A következő napon, mely csütörtök volt, megnyitották a kapukat és a kulcsokat kihozták a magas udvarba. A vár tornyaira feltűzték a győzelmes zászlókat, a császári zenekar játszott a boldogságos udvarban; a templomok tornyairól hangzott az ezán. S így a hitelenség és bálványok tanyájából az üdv házává lett e város. A magas méltóságú vezírek, a győzelmes udvar összes nagyjai és az egész hadsereg bemenvén a várba, a templomokban lakó bálványokat ledöntötték, a hitelenség és tévelygés emlékeit megsemmisítették, a fényes tükörhöz hasonló, különféle színű márványból faragott művészi bálványképeket a csodálatos festményekkel együtt összetörték, az arany és ezüst keresztet darabokra zúzták és földre tiporták. — Az egész világnak szóló parancs következtében a hitetlenek még azon napon kihajtatnak a várból és így ez a, paradicsomhoz hasonló erősség megtisztított a hitetlenek testeinek szennyétől. Templomaik mecsetekké alakították át az iszlám népe számára, házaikba és lakásaikba bevonultak a muszlimánok s azokban megtelepedtek. A város közepén levő nagy templom dsámivá alakították át s mihráb és szószék csináltak benne. A vallási törvények végrehajtására kádi nevezett ki, továbbá dizdár, őrség és tűzértség rendeltetett védelmére s egyéb kellékekkel és szükségletekkel is felszereltetett.

A következő napon, mely péntek s így az igazhívók ünnepe volt, a győzelmes padisah ő felsége lóra ülén, az állam oszlopaival együtt megtekintette az elfoglalt várat. Miután a gyönyörű palotát — mely a paradicsom palotájának mintaképe s ablakaiból letekintve a földgömb csak egy por szemnek látszik — szerencsétlenné látogatásával, az ima

¹⁾ Augusztus 7. Dsemázi-ül-evvel 6-ik napja *kedd*, amde a szerző szerdai napot ért itten, a mint az alábbi sorokból kitűnik. Akkor helyesen Dsemázi-ül-evvel 7 = aug. 8. értendő, mely csakugyan szerda volt. — Szolakkzáde azt írja, hogy a várbeliek aug. 5-én vezérükre támadtak és ezt kiabálták neki: »Makacsodással nem lehet ezt a dolgot elintézni s késő bánatnak nincs haszna. Okos ember nem szállhat szembe ilyen óriási hadsereggel«. (505.)

idején az egész műszülmán hadsereggel az új dsámiba ment, hol a khátib a hálaadás és a próféta dicsőítése után a világ-bíró hatalmának erősödéseért imádkozott. Miután kádi és dizdár neveztetett ki s várórség rendeltetett bele és egyéb szükségletekkel is fölszereltetett: bégeket bízta meg az ágyugolyóktól lerombolt helyek kijavításával.

A nevezett hónap 11-ik napján¹⁾ divánülés volt. Az északra eső Lengyelország királya, *Szidsizmindó*,²⁾ — a ki a gyaur királyok között kivált kortársai közül, az északi országokban számtalan várnak és tartománynak úra s a tűzre valóknak legjelesebbike volt, sőt kinceinek sokaságában, hadseregének nagyságában és országa termékenységeiben elbizakodva leveleiben a föld lakott részei fejedelmének szokta magát nevezni — megijedvén a csillagok számával vetekedő hadseregtől, a padisah ő felségének győzelmes udvarába követet küldött, a ki most érkezett meg a szultáni táborba. E napon lakoma volt a szultáni asztalnál. A szultáni kincstár számára többféle ajándékot adott s hódolatát és őszinte barátságát nyilvánította. — A kegyelmet kért és a várból kijött gyámoltalanok engedélyt kapván, hajókon átkeltek a Tuna tulsó oldalára és Káfrisztánba mentek.

A nevezett hónapnak 14. napján szerencsésen elindulván Üszturguntól, a szerencsétlen magyaroknak azon a vidéken levő, régi székvárosa, *Üsztulni-Belgirúd* felé folytatta útját, a mely mint a gyehehárra való királyoknak és időktől fogva temetkező helye, nagyszerű város és híres vár volt. A gonosz gyauroknak ezen a vidéken még egy, *Tata* nevű, égisz erő fallal kerített erősségük is volt, mely terjedelmes síkságon, tenger nagyságú tó partján épült; melyet minden felől kellemes ízű víz vett körül, minden oldalon tulipán- és rózsáliget környezett; melynek minden zege-zuga hasonló a paradicsomhoz; s mely hegyszilárdságú tornyokkal, magas falakkal és égisz erő bástyákkal jól megerősített vár volt. Lakói a padisah seregétől megijedvén, mindenfelé elfutottak és szétszóródtak s a várat üresen hagyták. Mikor oda érkeztek, az ügyek intézőinek az levén a véleményök, hogy ez égisz erő magas vár romboltassék le: a szultáni jegyvertárból falromboló eszközök és várpusztító szerszámok vétettek elő s a győzelmes hadsereg úgy rohanta meg a vár tornyait, bástyáit, falait és épületeit, mint a méhraj, azután kötőre fejszékkal és épületzúzó kalapácsokkal a földre döntötte levegőbe nyúló ormait és összevegyítette a föld részeivel.³⁾

¹⁾ Augusztus 12.

²⁾ *Szidsizmindó* = Sigismundus, Zsigmond.

³⁾ Pecsevi azt írja, hogy ezután kirabolták és lerombolták a

Innen tovább menve a nevezett hónap 19. napján¹⁾ *Usztulni-Belgirád* mezején állapodtak meg. A csillagok számával vetekedő hadsereg, a győzelmes vitézeknek és a bálványimádókat vadászó oroszánoknak rettenthetetlen csoportja, a vár körül²⁾ ütötte fel sátorait sikon és dombon, miközben a hősök lábdobogása megreszketettette a földet, lármájuk pedig betöltötte a világot. A khákán ő felségének, az országhódító és győzelmes padisahnak, a nyugot, Dest-i-Kipcsak, észak, dél, Rúm, Arábia és Adsem fejedelmének égiségéig erő, császári sátora magas helyen állíttatott fel és a várra nézett.

A nevezett vár egy roppant kiterjedésű mező közepén levő, fallal kerített nagy város; bástyái a hetedik égbe nyúlnak és a Fiastyúkkal érintkeznek, tornyai pedig a Saturnusnál végződnek; szóval páratlan építésű szilárd és erős vár. Minden oldalát víz veszi körül, melynek fenéke a Hal csillagzatnál végződik; minden felől járhatatlan nádasok, mocsarak, gödrök kerítik, közlekedési útjai tele vannak tócsákkal. A víz kövekkel levén tele, sem állatokon nem jehet átgázolni, sem úszva, sem pedig vízi járműveken nem lehet átkelni rajta; egy szóval nagyon nehezen hozzáférhető hely, melynek útjai minden oldalon veszélyesek. — A belső vár falának kerülete olyan, mint az égé, magasan fölmeredő bástyái az égbe néznek, templomai nagyok, mint a hegy, zárdái az égboltig érnek, magas palotái a levegőbe felhúlnak, tornyai az ég csúcsát érintik. A külső vár igen nagy és terjedelmes külváros, megrakva a gyaurok házaival; a lakásokkal és palotákkal Ümm-ed-dünjahoz hasonló, vagy inkább azzal egyenlő.

Tömve volt pokolra való kutyákkal; a városnak és várnak falai köröskörül meg voltak rakva mindenféle hadi eszközökkel; a harcosoknak rendkívüli sokasága s a pokolbeli átkozottaknak óriási tömege volt benne. Mivel nagyon biztak váruknak erősségében, készek voltak harcolni és megküzdeni az iszlám népével s a bezárkózott harapós kutyák ágyúval és zarbuzannal rá lőttek a vár felé elhaladó harczo-

Bakon nevű nagy hegységben levő *Vilán* várát, mely mindig gonosz csőcselék és rablók tanyája volt s ez az ő korában is még mindig romokban hevert. (I. 254.) Pecsevi bizonyára *Vitán* várát érti, a mely nem csak az 1596. évi térképen van megjelölve (a Vértes hegység északi részén, Gesztes fölött), hanem még Bél Mátyás is mint fennálló várát említi: »*Vithan* castrum non longe a Bánhida inter silvas in monte positum est« (Compendium Hungariae geographicum. Pozsony 1777. 94. l.)

¹⁾ Augusztus 20.

²⁾ Pecsevi szerint is mind a négy oldalon.

sokra s a félelmet gerjesztő dörgéssel megrázkódtatták a földnek minden részét. De a nyomorult átkozottak mennyi dörgés hangú ágyúinak dörgése az igaz vallás harczvágyának és buzgalmának felköltésére szolgált.

Az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa, néhány ország-hódító vitézzel Budunra küldetvén megparancsoltatott neki, hogy az ágyukat szállítsa ide.

A nevezett hónap 22-ik napján¹⁾ a várhódító, szerencsés fejedelem parancsából az Aszaf méltóságú harmadik vezír, Mohammed pasa, a janicsárokkal és agájokkal az erős várnak egyik oldalára rendeltetett; az innenső oldalra a helyes tervű, híres vitéz, az Aristoteleshez hasonló, negyedik vezír, Khoszrev pasa, a másik oldalra pedig a csatatér lovagja, Ahmed pasa, rumilii béglerbég állíttatott.²⁾ A várhódító vitéz janicsárok parancsot kapván meteriszek csinálására, éjjel a várhoz közel levő helyeken árkokat ástak s megerősített helyekre vonulva hozzá kezdtek elfoglalásához.

A harczosok lesbe álltak,
Hogy megbüntessék a gonoszokat.
A vár alá nyomultak az oroszlánok,
Kik a szent harcz mezején fűgék és ügyesek.
Két helyen elzárták a várat.
Hogy elpusztítsák ama lázadó népet.
Hozzá fogtak a harczhoz és viadalhoz,
Égő tüzet tettek puskáikba.
A paizs szitává lőn a golyóktól,
A puska-golyók áthatoltak a szíveken.
Repült a nyíl, mintha madár lett volna:
A gyaurok vére mintha örvény lett volna.
Elfáradt az íj, minden pillanatban lélekzetet vett
S a nyilak ontották a vért a szívekből.
Éjjel-nappal folyt a heves harcz,
A halál hóhéra öldöste az élőket.

A győzelmes hadsereggel nem levén ágyúk, a harcz és küzdelem puskával és nyíllal folyt. A hit harczosai, a mint lehetett, mind közelebb-közelebb nyomultak a várhoz. Az átkozott, tűzre való gyaurok a várnak a száraz felől eső oldalán egy erős falat emeltek földből s azon belül rendkívül sok hadi eszközt halmozván fel, puskával folytatták a harczot. Mivel addig, a míg előbb ama földből való fal el nem foglaltatott, lehetetlen volt a várhoz jutni: a helyes észjárású vezírek éjjel-nappal erőlködve és buzgókodva olyan hevesen harczoltak és küzdöttek, a milyen viadalt még nem látott a világ. Mert a csillagok számával

¹⁾ Augusztus 23.

²⁾ A vívó sereg felállítását l. Szinán csausnak megfelelő helyén.

vetekedő és szerencsés gázik minden szárnyon és minden oldalon nagy tömegben, rendben és egyetértőleg küzdöttek, mi közben a csatazaj, a dobok pörgése, a trombiták harso-
gása és a vitézek haj-huj! kiáltása a földtől az égig fel-
hatott s a számtalan embernek félelmet gerjesztő lármája
eltöltötte az égbolt alját. A hitelenség tanyájául szolgáló
fal mögött, a tévelygő gyaurok várában pedig a számtalan
bálványimádók, a háládatlan gyaurok, a pokolra való fes-
lett erkölcsűek — a Farao népével számban vetekedő, utá-
latos, pokolbeli kutyak — panaszos és siránkozó kiabálá-
sukkal s jajveszékelésükkel eltöltötték a világot. A harc-
z és öldöklés tere az enyészet vásárához hasonlított. A két
oldalról szórt puska-golyók a halál hírét vitték meg a vég-
zet által kijelölteknek... A gyauregető igazhívő harczo-
sok közül éjjel-nappal igen sokan költöztek a paradicsomba...

Az ágyúk elszállításával megbizott anatólii vitézek
Budumra érkezve a mináret nagyságú, sárkány torkú, tűz-
okádó, ellenség ijesztő ágyúkat a hajókról kihuzatván és
szekerekre rakván éjjel-nappal vontatták s mikor az ágyúk-
kal a várhoz közel érkeztek, az egész győzelmes hadsereg
talpra állva elébük sietett. A hit harcosainak zaja és kiabá-
lása eltöltötte az egész világot és megrendítette a földet.
Miután a feltámadás napjához hasonló látvány félelemmel
töltötte el a levert gyaurokat, a vár ostromlására kirendelt,
Aszaf bölcseségű vezíreknek kiosztattak az ágyúk s azokat
mindegyikök az alájok rendelt, vasgyűrű és sisakos katoná-
sággal a maguk helyére állíttatta. Meteriszeket csinálván,
a győzelmes harcosok minden oldalról közelebb nyomultak
a várhoz. Miután a falromboló tüze-
rek, a várzúzó és bász-
tyadöngető mesterek minden szükséges előkészületet meg-
tettek: egy kedvező pillanatban elsütötték az ágyúkat, me-
lyeknek mennydörgéshez hasonló dörgése megsüketitte az
emberek füleit. A lőpor tüzből keletkezett füst felszállván
az égig, eltakarta a világító napot. A mint az ágyúknak
kő- és vasgolyói a vár felé röpülve lecsaptak a vár falára,
a falnak részeit szétszórták por alakjában. A várnak bár-
melyik oldalát érve megrázkódtatták az alapját, felhőkig
érő magas ormait a porba döntötték, a falon réseket ütö-
tek, hegy magasságu, kőből épült tornyait úgy átluggatták,
mintha rosta lett volna.

A hősök hozzáfogtak a romboláshoz,

Sírás és jajgatás hallatszott a várban.

A hitetleneknek az ágyúk tüztől

Minden perczben tűzzel való büntetés lőn a részük.

A mint a golyók a gyaurok házait érték

A házak tele lettek tüzsikrával.

A zarbuzánok golyókat vetettek
 S a piszkosakkal a halál borát itatták.
 Az ágyúk füstje a gyaurok szemeinek
 A nappalt sötét éjszakának mutatta.
 A hitetlenek mindnyájan elvesztették eszöket,
 A köztetek egészen megteltek hullákkal.

Az említett hónap 27. napján Khoszrev pasa vezír, ki rettenthetetlen oroszán volt a csatátéren — minthogy az ő állomása felől az ellőtt golyóknak nyomai láthatók valának és a résnél, hol állott, alkalom kínálkozott a győzelemre; s mivel azon az oldalon a hit harcosai igen nagy számmal voltak — semmit sem várva az említett napon rohamot intézett a vár ellen. A lélekrabló ágyúk dörgése és a halált okozó puskák ropogása — mely mind a két részről hallható volt — borzalommal tölté el a világot. A műszülmánok »Allah akbar!« kiáltása felhatott a szilárd égboltig; a várba bezárt, pokolra való gyaurok pedig — mint ijedtökben összebújt tyúkok — mind siránkoztak és jajveszékelték a réseknél. A hit harcosai mint méhraj lepték meg a réseket és hevesen harczoltak. A kardok meztelen dervisek módjára forogtak a körtánczban; a kardok hegyei felhőkkel alakultak, melyek patakokban öntöttek az emberi vért; a nyilak szárnyas galambokká válva repültek a lélekbe és testbe mint fészekbe s ott lélekrabló csőreikkel csináltak tágas helyet magoknak; a puskák és zarbuzánok golyói, mint hirtelen lecsapó istenharagja érvén az emberek testeit, azokon a lélek számára ablakokat nyitottak; a lándsák és kopják kígyók valának s fulánkjaikat kinyújtva a halál mérgével szívták ki a lelket; a hat tollú, ércz buzogányok széttörvén a pajzsokat, összezúzták a kebleket és darabokra törték a fejeket. A harczására nagyon élénk levén, kelendő volt a lélek portékája. — A többi állomásoknál levő, oroszán szívű vitézek, a harczhoz értő harcosok, a sárkányhoz hasonló gázik semmit sem tudván Khoszrev pasának ezen támadásáról, mihelyt a gyaurok tapasztalták, hogy amaz oldalakon csend van, az összes lázadók és pokol tüzére valók azonnal ehhez a réshez gyülekeztek és harczoltak a fal mögül. Mivel azonban az említett rés szűk volt, a hit harcosai nem hatolhattak be rajta nagy számmal.¹⁾ Az isteni végzésben nem erre a napra volt elhatározva a győzelem s így a hitnek győzhetetlen bajnokai a vértanúk eltemetésével foglalkoztak.

A következő napon minden oldalról szüntelenül tüzel-

¹⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint e roham alkalmával sok török esett el.

tek a dörgő ágyúkból s minthogy a vár ormai a föld porába dőltek, győzelmi kapu nyílt a hit harczosai számára, a rések elég tágas utat adtak.

Dsemázi-ül-akhir havának 2-ik napja,¹⁾ mely vasárnap volt, jelöltetett ki a támadás napjául a szerencsés és várhódító uralkodó parancsából. A kikiáltók kihirdették, hogy a vár szabad zsákmányul adatik. Az előző éjjel nem aludtak a müszülmán harczosok, hanem a fényes győzelemre várva isten ő felségébe vetették bizodalmutakat és imádkoztak a győzelemért. Az iszlámnak egész hadserege, az összes győzelmes harczosok pánczélt és pajzsot öltöttek, azután megindultak mint a háborgó tenger és minden oldalról körülfozták a várat. Mivel a győzelmet adó isten végzéséből eme szerencsés reggelen nagyon sűrű köd volt s így a zord tekintetű gyauroknak, a szerencsétlen gonoszoknak elvakult és világtalan szemei nem vehettek észre embereket:²⁾ ennélfogva a rohamra siető szerencsés harczosokat nem láthatták a várból és nem lőhették őket puskákkal és ágyúkkal. A mint a hit harczosai a várfal alá nyomulva a résekhez közel értek, az iszlám részéről egyszerre elsütötték az összes ágyúkat, melyeknek dörgésétől megrendült az egész föld. A hit harczosainak »Allah akbar!« és »Allah. Allah!« kiáltása a hetedik édig felhangzott. Mikor a nap fölkelt keleten, mindenfelől támadásra rohantak. Innen a müszülmán férfiak, belül a bálványimádók szemben állván egymással, a hüvelyekből kirántott kardok vágták s aprították az emberi testeket; a hattollú, ércz buzogányok olyan apró darabokra zúzták az emberek fejeit, mint a mákszem; a nyilak és a lándsák vashegyei darabokra szaggatták a szíveket és májakat. A harczy eszközökkel megsebzetteknek és a halál fegyverével megölteknek vére Dsihunná növekedve hömpölygött az árokban. E nagy csatában a férfiak oly hevesen harczoltak és viaskodtak, hogy a réseknél a holttestekből halmok emelkedtek s nem volt száma az elesetteknek.³⁾ A harcz igen sokáig és nagy hévvel folyt.

A győzelmes isteni segélyhez szokott és vallásvédő padisah istenhez folyamodásának és áldott imájának teljes hatása szemmel látható és világos volt eme szerencsés hadjáratban nyert fényes győzelmein. Felsőges sátora a nevezett vár előtt, a vár fölött uralkodó magas helyen állott. Az

¹⁾ Szeptember 2.

²⁾ Pecsevi azt írja, hogy a sűrű ködtől öt lépésnyire sem lehetett látni.

³⁾ Pecsevi szerint a müszülmánok közül is számtalan sokan estek el.

↓ említett napon, mikor a hit harczosai Allah ösvényén a próféta törvényének ellenségeivel harczolva fejüket, lelköket és életöket áldozták fel a csatatéren a vallásért; a vallásos, szentharczczal dicsekedhető és győzelmes uralkodó a győzelem kapujának megnyitója felé fordítván arczát, alázatosan, lelki buzgósággal és töredelmesen imádkozott s ekkor — az elbeszélőnek kezeskedése mellett szólva — ragyogó szemeknek áldott könyei fényes arczára peregtek, kegyes kezeit pedig az égre emelte az imádság meghallgatója felé, mialatt szüntelenül imádkozott a legnagyobb alázattal és buzgósággal. Tehát a tiszta imádság és az őszinte szolgának alázatos könyörgése isten trónja előtt meghallgattatásra találván, lengedezni kezdett a győzelem szellője s a vereséget szenvedett gyaurok nem bírván megállni a hit harczosaival szemben, elfutottak a résektől. Az Aszaf bölcseségű vezírek s a kiváló emírek minden résen át berohantak a műszülmán csapatokkal, a győzelmes gázikkal, a sárkány dühösségű vitézekkel és az erős harczosokkal; s mikor a pokolra való, bálványimádó disznók nagy nehezen a belső vár felé futottak, a hit harczosai utol érvén a feslett erkölcsűeket a gyaupusztító kardokkal aprították őket és nagy öldöklést csináltak soraikban. A külvárosból a belső várba egy keskeny híd vezetett a vizen keresztül. A mint a megzavarodott csoport nagy sietséggel tódult a hidra, legnagyobb része, Fárao népéhez hasonlóan, a vízbe fúlt és nyomtalanul eltűnt. Az egész tér eme hidig el volt borítva a gyalázatosok hulláival és a lázadó gonoszok holttesteivel. A győzelmes gázik kardjától való félelmökben megfutott gonoszok egymás tetejébe estek, s az utczákon az elesetekből halmok emelkedtek. Sőt a győzelmes harczosok csoportjából egy ifjú sebesülten a földre esett és fölötte annyi gyaurot vagdaltatott le, hogy nem volt ereje fölkelni; három nap mulva találták meg élve és húzták ki, mikor a vár elfoglalása után az utcákat tisztították.

A város¹⁾ a teremő kegyelméből elfoglaltatván, tornyaira feltűzték az iszlám zászlóit, a győzelmes hadsereg pedig betelepedett a gyaurok házaiba. A nagy és terjedelmes város a csillagok számával vetekedő hadsereg tartózkodó helye lőn. Az Aristoteles-bölcseségű vezírek a keresztyének épületei közül a pompás palotákba és a különös módon épült, gazdagon díszített templomokba szállásolták be magokat, melyeknek falai, tetői és kövezetei csodálatos díszítésekkel és festésekkel pompáztak.

¹⁾ Pecsevi szerint a később »belső város«-nak nevezett rész.

A pokol tüzére valók, a kik megmentették életüket a győzelmes gázik kardjától és a belső várba menekültek — az ítélet napjához hasonló látványtól félelem szállván megtört szívökbe — az említett hónap 3-ik napján kegyelmet kértek a győzelmes udvar szolgálaitól. Mikor könyörgésük előterjesztetett a kegyes padisah felséges színe előtt, ez megajándékozta őket legmagasabb kegyelmével. A következő napon, mely kedd volt,¹⁾ a vár bánja, porkolábja, bírái és papjai kijöven²⁾ s a várnak bezárt kapuit kinyitván, a kuncsokat a magas udvarba hozták és átadták.³⁾

A harc véget érven, a vidadalt és tusát béke, a küzdelmet nyugalom és pihenés váltotta fel, az ágyúk elnémultak. A vár bástyáin kitűzték az iszlám zászlóit, a tornyokon az istent dicsőítő és isten egységét hirdető müezzinek az ezánt énekelték, a kapukban játszott a szultáni zenekar, verték a dobokat, örömben és vigságban voltak..... A győzelmes és országhódító padisah ő felsége eme fényes, új győzelemért hálát adott isten ő felségének.

Miután a vár kapui megnyiltak, a harcosok bementek a városba és ott megtelepedtek, majd utczárol-utczára minden részét bejárták és megnézték. Szép és szilárd építésű város, kifogástalan házakkal és kastélyokkal, a paradicsomhoz hasonló gyönyörű palotákkal, igen magas templomokkal és tornyokkal s csodálatos alakban művészileg épített zárdákkal. Különösen említendő a legalsó pokol tüzen égő királyoknak pihenő és temetkező helyéül szolgáló régi templom.⁴⁾ Ennek minden szögletében és zugában drága már-

¹⁾ Szeptember 4-ikén.

²⁾ Az eredetiben is így: *kalenin báni*, ve *porkolábi* ve *birólari* ve *papaszlari*.

³⁾ Pecsevinél a következőket olvassuk. A padisah a német és frenk gyauroknak kegyelmet adott, de a helybeli magyaroknak nem; mert előbb meg akarta tudni, hogy miért pártoltak át Ferdinánd királyhoz, midőn ellenséges sereg nem kényszerítette őket erre. A mint a magyarok értesültek a szultánnak ezen intézkedéséről, könyörögtek, hogy fejadó fizetése mellett a városban maradhassanak. Ezt a kegyelmet meg is nyerték, sőt a királyok temetkező helyéül szolgáló nagy templom is kezükben hagyatott. Később azon ürügy alatt, hogy bort szállítanak be kívülről, hordókban fegyvereket és hajdúkat vittek be a városba s ezeket a házakban és a nagy templomban rejtették el; nehány ezer gyaurt pedig rábírtak, hogy a várost támadják meg. A szandsák-bég tudomást szerezvén e csínyről, kutatást tartott a házakban és a nagy templomban s megtalálta a becsempéztett fegyvereket és hajdúkat. Ekkor mindnyáját leölette és javaikat elvette, azután pedig eladatta házaikat s ezeknek árából az ú. n. »hosszú város« (Uzun város) kapujának nagy tornyát építtette; azután a nagy templomot is kiürítvén, dsámivá alakíttatta át.

⁴⁾ Pecsevi ezt írja róla: a vár közepén volt egy igen magas,

✓ ványból, vagy kőből kifaragott csodálatos alakok voltak, melyeknek mindegyike annak idejében hírével és hatalmával kérkedő padisah volt. Itt-ott egy-egy bálványimádónak sírhelye, máshol egy-egy feslett erkölcsű, pokolra költözött gyaurnak sírköve. Minden szögletben, kőből csinált koporsókban utálatos alakok, kik a piszkosoknak országszerte híres, a sától megszállott szentjei valának s a kiknek fejökre csillogó drágakövekkel kirakott koronákat, mellükre arany és ezüst keresztet, kardokat és handsárokat tettek, újjaira pedig nagy értékű arany gyűrűket húztak ékességül. Végre egész belseje tömve volt a világot elhagyott szerzetesekkel és a gyehegnára költözött papokkal. — Mivel tehát ennek szemlélete félelmet gerjesztő vala és intésül szolgált, nem volt alkalmas arra, hogy dsámivá alakíttassék; s így a müszülmán harcosok egy másik nagy és pompás templomot tisztítottak meg a nyomorult bálványoktól s alakítottak át dsámivá és abban imádkoztak istenhez.

Mikor elérkezett a szerencsés pénteki nap, a vallásvédő padisah lóra ülven, az összes, magas méltóságú vezírekkel, az országhódító, győzelmes sereggel és a villámszóró tüfenkcsik csoportjával az elfoglalt vár megtekintésére indult. Miután az országhódító padisah megtisztelte látogatásával a világ díszére való városnak minden részét, az új dsámiba ment, hol a koránolvasók a szent versekből egyes verseket és részeket olvastak fel. Majd a khatib fölmenvén a szószékre és khutbét mondván, a próféta áldása után a vallásos padisah császári hatalmának tartós voltaért imádkozott, mire az összes harcosok áment mondtak. — Azután az emírek közül egyik kineveztetett szandsák-béggé, továbbá kádi, dizdár és várórség választatott ki, szóval minden szükség intézkedés megtörtént.

Azon országot a sah győzelmének tavasza
Ékessé tette, fényt s örömet árasztott rája.
Az iszlám hada ellepte azt az országot,
Tartományai Rúm országához csatoltattak.
Az ország királya nem mert mutatkozni,
Ama szerencsétlen és tévhitben élő király.
Megfutott a gyalázatos gyaurokkal,
Nyomukat sem lehetett találni az országban.
Nagy kárt vallott a Messiás népe,
Minden városa és falva kifosztatott.
A hit bajnokai sok foglyot ejtettek,
Még a szegények is egészen meggazdagodtak.
Hold-képűeket, rózsa arcúakat, bimbó ajkúakat

párját ritkító nagy templom; ennek déli oldalához építve nagy kupolás épület a királyok eltemetése végett, melyben már tíz király holtteste pihent.

Fogtak a gázik s ittak Dsem serlegéből.
 Fiatal cziprushoz hasonló szép termetűeket
 Ölelgettek és szorítottak szívökhöz.
 Gyönyörű hűrikhoz hasonlított minden leány.
 Olcsón keltek el a foglyok,
 Mert száma sem volt a szűzeknek.
 A tábor pénzbe és árúba fűladt.
 Zsákmány és pénz volt minden felé.

Miután az örvendetes győzelemnek a világ lakott részeivel való tudatása végett leveleket íratott s azokat feleséges fiaihoz Kosztantiniye városába, továbbá Anatoliba, Karamánba, Zulkadrijébe, Halebbe, Sámiba, Miszrba, Jeruzsálembe, a két szent város serifjéhez, Száidba, Nubába, Zengebárba, a Hind és Szind vidékére, Jemenbe, Ádenbe, Habesbe, Diarbekirbe, Kurdisztánba, Lorisztánba, Bagdadba, Baszrába, Kufába, Azerbajdsánba, Adildsuvázba, Ardisisba, Erzerumba, Gürdisztánba, Tarabezunba, a cserkeszekhez, Azakba, Azsderkhánba, Dest-i-kipcsakba, Tatárországba, Rúszba, Bogdánba, Iflakba, Marokkóba, Algirba, Feszbe, Venedik és Dobrovnik, és Kibriz bégjeihez, szóval az egész, istentől őrzött birodalomba elküldte futárokkal: szerencsével és méltósággal visszaindult khalifasága székhelye felé.

Mikor a szerencsés zászlók *Budun* városára vetették árnyékukat, a Tunán a győzelmes hadsereg átkelése céljából a szírat hidjához hasonló erős és csodálatos hidat építettek, melyen a győzelmes hadsereg éjjel-nappal szakadatlanul vonult át és az említett hónap 21-ik napján ¹⁾ *Peste* városánál állapodott meg. Több állomás elhagyása után az áldott Redseb hónap 4. napján ²⁾ *Varadin* városa közelében pihent meg, a hól szintén hidat csináltak a diadalmas hadsereg számára. Miután szerencsésen átkeltek, a győzelmes zászlók *Szerem* szigetét szerencséltették árnyékukkal. A nevezett hónap 19. napján a paradicsomhoz hasonló *Belgirád* dal szemben állapodván meg, a Száva vizén keresztül is párját ritkító hidat vertek. Miután itt is szerencsésen átkeltek, a győzelmes bégek díszruhákat kaptak, a diadalmas hadsereg haza bocsáttatott és válogatott környezetével folytatta útját szultáni székhelye felé.

¹⁾ Szeptember 21. Pecsevi szerint pedig szept. 27-ikén. Szinán csaustól tudjuk, hogy a tör. hadsereg szept. 16-án még Székes-Fejervárnál volt.

²⁾ Október 3.

(XIV. 286—296a.)

Ez a fejezet Magyarország néhány várának elfoglalását és Mohammed pasa rumilii béglerbégnek azon a vidéken nyert többi győzedelmeit adja elő.

A 958. évben¹⁾ a padisah ő felsége az istentől őrzött Edrene városában tartózkodott. A khákáni birodalomnak egész területe a bajtól és lázongástól biztos és a tökéletes renddel a paradicsomhoz hasonló vala. A téli idő elmúlása után az éltető tavasz beköszöntével s az ámbra illatú szellők lengedezésétől az egész világ örvendezett és felüdült. A győzelmes padisah ő felségének kedélye hajlandó levén a helyváltoztatásra és kirándulásra, kedve jött ahhoz, hogy a kedves Isztanbul felé induljon.

E közben hire jött, hogy az igaz hitnek erős ellenségei közül való, csehországi király, a hitetlen *Ferendus*, az ördög sugallatára hallgatva jogtalanul beleavatkozott a Magyarországhoz tartozó s a győzelmes kardokkal már előbb meghódított *Erdel* vilájetének dolgaiba, — a mely tartomány az északi országok közül való Rús, Leh és Csehországokkal szomszédos, hegy nagyságú várakkal beépített nagy tartomány, melynek szandsáksága *Isztfán királynak*, János előbbi magyar király fiának ajándékozott. Ezen értesülés szükségessé tette, hogy a győzelmes hadseregből egy hadosztály küldessék ama vidékre. Ennélfogva az a legfelsőbb parancs adatott, hogy a rumilii béglerbég, Mohammed pasa, készüljön ama vidék felé a győzelmes rumilii hadtesttel, Szófia városában gyűjtván össze a sereget. A nevezett pasa tehát egy szerencsés órában megindult Szófia felé a sárkány támadású és tigris dühösségű rumilii harczosokkal s ott összegyűjtötte az iszlám győzedelmes hadseregét.

Ismét látható lőn a szultáni tábor,
 A Fiastyúk módjára összegyűlt a hadsereg.
 Megindult a tiszteletre méltó béglerbég,
 A nagy hadsereg külön hadosztályokat alkotott.
 A katonaság tengere ismét megmozdult
 És hullámozott, mint a kék tenger.
 A mező ékes lőn a sátoroktól,
 A sátrakat felütötték a föld színén,
 S a mező hasonlított a paradicsomhoz.

Miután a győzelmes hadsereggel éjjel-nappal vonult át síkon és hegyeken, *Szófia* városa lőn a sereg táborozó helye.

¹⁾ 958 = 1551 január 9. — decz. 28.

A nevezett lázadó király és a gonosz tervű, szerencsétlen ellenség felől az a megbízható hír érkezett, hogy az említett Erdel-ország kormányzójaként s János fiának nevelőjeként szereplő *barata* nevű átkozott hitetlen az engedelmesség útjáról átcsapván a lázadás ösvényére, meghódolt a tévelygő királynak, s hogy ama tartományt a hit ellensége hatalmába kerítette. Az említett *barata* több ízben felszólíttatott az egész világnak szóló parancscsal, hogy adja át a boldogságos udvarnak a *Becse* néven ismeretes híres várat — mely a tartomány közepén lévő szilárd erősség s bástyái és tornyai a hetedik éig felnyúlnak —; mert mihelyt a nevezett vár a gonosz tervű ellenség birtokába jut, nagy akadályára lesz annak, hogy a föld padi-sahjának várai közé tartozó *Szegedín* várába és az arra fekvő többi tartományokba Szemendire és Belgirád váraiból élelmiszereket lehessen küldeni a Tisza vizén; — de valahányszor ezt kívánták tőle, ellenszegülve hiábavaló kifogásokkal mentegetődzött és mindig húzta, halasztotta az engedelmeskedést a legfelsőbb parancsnak. S minthogy most a győzelmes pasa a hadsereggel arra a tájra indult, a hitetlen ellenség bevonult *Becse* várába és birtokába vette; ennélfogva a szerencsés tervű pasának az a legfelsőbb parancs küldetett, hogy a győzelmes sereggel menjen a nevezett várhoz és minden erejével igyekezzék elfoglalni.

A pasa a legfelsőbb parancs értelmében az említett év Redseb havának 6. napján¹⁾ elindult Szófia városából a tenger hullámzású hadsereggel, az ellenségpusztító vitézekkel s több állomáson keresztül haladva az említett hónap 22. napján²⁾ a paradicsom szépségű *Belgirád* mezején állapodott meg. A Száva vizén éjjel-nappal keltek át hajókon Szirém szigetére. Ez alatt a magas udvarból egy csapat puskás janicsár küldetett a pasa után 150 ágyúval³⁾ s míg ezek ide megérkeztek, addig Szerémben várakozott. Ramazán havának 6. napján⁴⁾ elindulván a Szerémből, a Tisza vizén épített s a szirat hídjához hasonló erős hídon átkelt az iszlám győzelmes seregével⁵⁾ és egy szempillantást sem késve, az említett vár alá ment, ott megállapodott és minden oldalról bekerítette.

¹⁾ 1551. július 10.

²⁾ Július 26. Pecsevi szerint Redseb 6-án, vagyis július 10-én érkezett a béglerbég Belgrádhhoz.

³⁾ Pecsevi szerint 2000 janicsár s 150 zarbuzan és ágyú, Szolakzade szerint 2000 janicsár, 150 zarbuzan és 12 várívó ágyú.

⁴⁾ Szeptember 7.

⁵⁾ Pecsevi szerint előbb a Dunán, azután a Tiszán kelt át hídon.

↓ A bekerített, mogorva tekintetű, tévelygő gyaurok vállalkozván az ellentállásra és védekezésre, bezárták és eltorlaszolták a vár kapuit és hozzá kezdtek a harczoláshoz. Ennélfogva a pasa éjjel tíz kitünő, várvívó és falzúzó ágyút szállíttatott ki a hajókról, a vár körül több helyen meteriszeket állíttatott fel és hozzá fogott a vár rombolásához. Az ágyúk dörgése eltöltötte a világot és megrendítette a vár épületét. A hit harcosai a puskákkal és nyilakkal úgy keresztülyukgatták a pokolra való és tévhitben élő ellenség testét, mintha rosta lett volna. A nyilak és puskagolyók mindkét oldalról röpködtek a levegőben, mint madarak s az emberi testekből kitépték a lelkeket. Mindenfelé zűrzavar, rendetlenség és harci zaj volt, a világ eszét veszítette a küzdelemben. Három nap és három éjjel szüntelenül folyt a harcz és viadal s a bezárt alávalók megégtek a büntetés tüzétől, legyőzettek a lélekrabló ágyúktól.

A hit harcosai az ágyúk által nyitott réseknél és más alkalmas helyeknél rohamot intéztek a vár ellen. Az alajok zászlóival elborították a falakat és bástyákat, minden oldalon felmásztak a falra és leugráltak a vár belsejébe. Az igazhívók és gyaurok a vár utczáin szembe szálltak és megverekedtek egymással. A lándsák vashegyeivel előre nyomúlva utat nyitottak magoknak. Eme szerencsés napon igen nagy csata volt s az alávaló gyaurok férfiai síránkozva lettek martalékaivá a gázik győzelmes kardjainak. Miután a győzelmet adó isten kegyelméből megcsendült ez a vers a műszülmánok füleiben: »És mi fényes győzelmet adtunk te néked«, és eltöltötte szívöket ez az örömhír: »És az isten téged dicső győzelemhez segített«: a nevezett vár teljesen és tökéletesen elfoglaltatott s a világ padisahja birodalmának többi váraihoz csatoltatott. Dízdárt, ketkхудát, rende. várórséget és besliket hagytak benne, az ágyúgolyóktól lerombolt helyek kijavítására pedig bégeket rendelték ki.¹⁾

X A pasa ő fensége a várhódító sereggel a pokol tüzére való gyauroknak azon a vidéken levő erős várai és szilárd erősségei közé tartozó *Becskerek* nevű várat is megtámadta, a mely rendkívül erős, szilárd vár és kemény erőd; minden tekintetben kulcsa az országnak és ama tartománynak; a

¹⁾ Pecsevi a következőket mondja Lippa visszavétele után és Temesvár bukása előtt. Temesvár kapitánya, a *Losancsi* nevű hitetlen, egy csapat bálványimádóval *Becse* vára alá ment s nyelvet fogott és fejeiket vágott le. A várbeli gázik a lovasság agájával, *Kajtász* agával üzőbe vették. Azonban Losancsi lesben állt s a mint rá bukkantak emezek, Kajtász agát elfogták és elvitték. (I. 290.)

keresztimádóknak és pokolra valóknak lakhelye; megmáshatatlan bástyaival és levegőben lakó falaival égig érő magas erőd. A győzelmes harczosok észrevétlenül egyszerre körülfozták a várat. Mindjárt azon éjjel mennydörgés hangú és villámhatású ágyúkat állítottak fel s a harczhoz értő hősök számára több helyen meteriszeket csináltak. A vár-vívó oroszánok, a pánczélba öltözött, pajzsot viselő és kardot forgató bajnokok — kik a csata hevében tigrisek, a harcz tengerében krokodílusok — köröskörül bekerítvén a várat, készültek a harczra és viadalra.

Reggel, mikor a nap fölemelkedett kelet ormáról és sugaraival megvilágította a világot, a várban bezárt szerencsétlen gyaurok észrevevén a helyzetet, belátták, hogy hatalmok fáklájának világa elaludt, hogy az ellenök jött hadsereg száma meghaladja a csillagokét s hogy ha harczolnak és ellentállnak, lehetetlen lesz megmenekülniök. Tehát kénytelenségből a hadrendező és várhódító pasa jóságához folyamodva kegyelmet kértek, alázatos könyörgés és síránkozás közben kijelentették, hogy a várat átadják az országhódító padisah ő felsége szolgáinak olyan föltétellel, ha életüknek megkegyelmez. A szerencsés pasa meghallgatván a megrettent csoportnak kérelmét, megajándékozta őket kegyelmével. A vár kapuit megnyitották, a kulcsokat átvették s így a győzelmet adó isten segítségével elfoglaltatott ama nagy és erős vár. Miután a vár belsejét megtisztította a gonosz gyauroktól, birtokába vette a várat. Szokás szerint dízdár, ketkhuda és elegendő őrség rendeltetvén bele, a győzhetetlen padisahnak többi váraihoz csatoltatott.

Könnyű szerrel sikerült elfoglalása;
Mert eleve el volt végezve meghódítása.
A pasa megérkezte szerencsés volt;
Mindig is törje össze az ellenséget!
Mindig állandó győzelem legyen osztályrésze,
Isten legyen társa és segítsége!

Eme vár alá tartozott még néhány más vár, különösen az *Arads* néven ismert,¹⁾ bástyaival rendkívül erős vár; továbbá a *Fenlak* nevű vár, mely azon a vidéken kiváló erősség s bástyái a hetedik égbe felnyúlnak. Ezeknek hitetlen lakosai, meggondolván dolguknak végét s megfontolván a harcz kimenetelét, meghódoltak a padisah ő felségének s ama várak kulcsait elhozván, átadták a magas

¹⁾ Magyarországnak 1596-ki térképén *Aracha* Torontál megye északi részén, Oroszlános közelében, a XVII. század végéről való térképen pedig Horogszeg és Zenthel között.

udvarnak. Így a felséges isten kegyelméből néhány vár és tartomány minden nehézség nélkül foglaltatott el.

X A várhódító pasa a győzelmes sereggel elhagyta ezt a tartományt s az ágyúkat bivalokkal húzatta. Azon a vidéken volt a gyalázatos gyauroknak *Csanad* nevű nagy és kőből épült váruk, mely a feslett erkölcsű képmutatóknak tartózkodó helyük vala. Ez a hitelenség országának várai közt igen híres és erős volt; falai egymás mögött az égbe nyúltnak; a kik bástyaít, falait és tornyait látták, elcsodálkoztak és elállt lélekzetők.

Milyen vár ez! Egy szilard hegy!
 Egy földövet bekerítő nagy fal!
 Telve van templomokkal, telve zárdákkal,
 A tévhit és hitelenség eszközeit egyesíti magában.
 Városrészei tömve vannak démonokkal, ördögökkel,
 A sátán híveivel és csalókkal.
 Ez a tévelygés tanyája,
 Az ördög lakhelye keresztes templomokkal,
 A gonosz csőcselék gyülekező helye, a hitelenség tűzhelye,
 S a bálványimádásnak valódi forrása.

Mihelyt látták, hogy a győzelmes hadsereg a Nílus vizéhez hasonlóan nem fér el a síkon és hegyeken, hanem zúgva kiárad, mint egy tenger: a vár lakói annyira eszöket vesztették, hogy a hitelenség fészkeül szolgáló lelkük reszketett és majdnem kiszökött testükből. A győzelmes sereg hadi zajától, lármájától és pompájától félelem s ijedség szállván meg szívöket, a harcz és ellentállás előtt a kegyelemkérés megmenekülésök okának gondolták; ezért kénytelen-ségből kegyelmet kértek a pasától, várukat pajzsúl tartották a közeledő baj elé s így biztosítva valának a félelemtől. Ez az erős vár is az igaz hit híveinek kezeibe jutott, s miután dízdár neveztetett ki bele, ez is az iszlám házává tétetett.

X Erdel vilájetének kiváló városai közé tartozott a *Lipova* néven ismeretes nagy város, mely a hitetlenek lakóhelye s bűnösök és lázongók tartózkodó helye vala. Nem volt száma a benne lakó feslett erkölcsűeknek; lakóinak legnagyobb része gyalog, vagy lovas katona, főnökeik és előljáróik emírek valának; a gyülevész csőcseléknek, hitleneknek, rossz úton járóknak, az ördögtől megszállottaknak, a sátán híveinek, ostobáknak, piszkos kutyáknak és disznóknak menedék- és gyülekező helye vala. Az átkozott seregnek szerdárja, *Batir Anderjás*¹⁾ nevű átkozott, mintegy 20.000-nyi hitetlen és tévelygő csőcselékkel a város előtt

¹⁾ Pecsevinél: Bátori András.

volt megerősített táborban és vigyázott, hogy a győzelmes pasa meg ne támadja a hangyák számával vetekedő sereggel. A szerencsés pasa, hogy ezekről megbízható tudósítást szerezhessen, a győzelmes seregből egy csapat gyaurvadászó harczost választván ki, nyelvet hozni küldte. Épen a hitetlen ellenségnek is volt azon a tájon előőrse,¹⁾ melylyel történetesen találkoztak és megütköztek. A harcz tüze mind a két részen lángra lobbanván, a tűzrevalók csatába elegyedtek az igaz vallás híveivel. A lándsák végein levő vashegyek ablakokat nyitván a gyaurok testein, ezek lelkeinek madarai a legalsó pokolba repültek, mint valami kalitkába; a vitézek kezeiben levő éles és vérontó kardok jól forogván a csataterén, a vallás ellenségeinek fejeit levagdalták törzseikről s a zakum²⁾ gyümölcseivel élők lelkei, torukon át, a pokol tüzére költöztek. Az iszlám harczosainak lélekkel táplálkozó nyilai átllyugatták a gonoszok kebleit, a lélekölő lándsák sebeket ütöttek piszkos tagjaikon. Az iszlám népe győztes, a kutyák csoportja legyőzött lőn, az igaz hit hívei diadalmaskodtak, a képmutatók csoportja leveretett. Legnagyobb részök levágotott a kivont kardokkal, a többiek foglyúl esvén megkötöztettek.³⁾ Így derék nyelveket vittek s azt a tartományt kifosztották és elpusztították. — A mint előőrseik vereségének híre az átkozottaknak megerősített táborába jutott, tovább, mint a leégettek, nem mertek maradni abban a tartományban, hanem az egész tisztátalan csoport megfutott a várbeliekkel együtt.⁴⁾ A város és vár üresen maradván, a bezárt ráják elhozták és átadták a vár kulcsait. A várhódító pasa az iszlám seregével oda menvén, birtokába vette s őrizetét és védelmét egy csapat katonasággal *Ulama* bégre bízta.

Ama tartománynak főhelye és dísze vala *Temesvár*, mely nagy kerített város és híres vár. Tornyaiinak csúcsai az égbe nyúlnak, alapja a Hal csillagzaton nyugszik, hegy nagyságú bástyái és falai az eget érik, magas párkányai a felhőkkel érintkeznek; tornyaik belseje a hadi fegyverek tárháza; templomaival, magas tornyaival és arany keresztjeivel díszes és bámulatra ragadó, rendezett város.

A hitetleneknek vára és asyuma,
A hitetlenség kapujának kulcsa,

¹⁾ Pecsevinél: nagy számú lovassága.

²⁾ *Zakum*: a pokolban egy fának a neve, mely ördög fejéhez hasonló gyümölcsöt terem és az elkárhozottak azzal élnek.

³⁾ Pecsevi szerint csak néhány gyaurok jutott vissza a táborba.

⁴⁾ Pecsevi szerint: egymást szorítva úgy futottak, hogy még céljokhoz nem értek, hátra sem tekintettek.

A tévelygés forrása, a tűzimádás tanyája,
 Mindegyik zuga a gyeheña mintaképe.
 Telve van hitetlenséggel és bálványokkal,
 A szem mindenütt csak keresztet lát.
 Még nem lépett bele muszúlmán,
 Még nem mutatta neki világát a hit fátyla.
 Lakosai mind ellenségei a hitnek,
 Mind a romlottság és gonoszság bányái.

A hatalmas és győzelmes pasa a csillagok számával
 vetekedő sereggel ellene indulván, körülfogta a sárkány
 természetű és országegető vitézekkel, a szerencsés és ország-
 hódító hősökkel. A szükséges helyeken várívó ágyúkat
 állítván fel, puskákkal és ágyúkkal megkezdték a heves
 harczot. A harcz és küzdelem tüze mind a két részen
 hatalmasan lobogott. Mikor a hitetlenek már nagy szorult-
 ságban és zavarban voltak s a villám hatású ágyúk golyói-
 tól a vár falának több helyén rések nyitak: a hatalmas
 isten végzéséből megváltozott a levegő, elmúlt a nyári idő.
 Elérkezvén a téli évszak, a melegséget hideg váltotta fel,
 a szelek fuvalmától kioldódván a felhők tömlői, megeredt
 az esőzés.

Hó és eső esett az égből,
 Véggépen eltűnt a nyugodtság.
 A hideg miatt a szemet sem lehetett kinyitni.
 A sátorok lakói elpusztultak,
 A sátrak kötelei jegesek lettek.
 Rendkívüli nyugtalanság szállta meg a sereget,
 Dideregve reszkettek az állatok.
 Szükség állt be az élelmi szerekben,
 A bajok raja lepte meg az embereket.

× Mivel az iszlám serege nem bír tovább a vár alatt
 maradni s az ágyúzást sem lehetett eredményesen folytatni:
 a pasa kénytelenségből elvonult a vár alól, az ágyúkat
 elhúzatta s az igaz hit seregével az említett *Becse* várához
 ment. Mikor innen jelentést tett a magas udvárnál, azt a
 parancsot kapta, hogy a hadseregnek adjon szabadságot és
 Belgirád városában teleljen. Ennélfogva megindult abban
 az irányban.

× E közben a *Szegedin* várának külvárosában lakó
 hitetlen ráják az ördög sugallatától ösztönöztetve történe-
 tesen fellázadtak. A tévelygő ellenségből több rossz úton
 járóval egyetértettek és szövetkeztek a végből, hogy a várat
 átadják az ellenségnek s így tízezer fekete ábrázatú, pán-
 czólos disznó s az elbizakodottság borától megrészegedett
 kutya észrevétlenül belopózkodott a várnak külvárosába.)

*) Pecsevi szerint az előbbi bíró, *Tót Mihál*, vezette a külvá-
 rosba a lovasokat és gyalogokat, a mely sereg száma tíz ezeren felül
 volt és naponként rohamot intézett a vár ellen.

Ama végvár parancsnoka, Mikhál-oglu Khizr bég — a ki ellenségvadászó, bölcs, hadrendező, világos elméjű, a hit harczosainak vezetője és útmutatója a szent harcz ösvényén, a kinek kardja az ellenség vérére issza, nyila az ellenség vérében fürdik s a ki oroszlán és tigris a vitézség hegyén — értesülván e dolgról, a vele levő győzelmes csapattal bement a várba, azt minden oldalon megerősítette és megmentője lón a várnak.

Éppen mikor az átkozott disznó gyaurok támadást szándékoztak intézni a vár ellen, az okos és hadvezető pasa hírt vett e dolgról s ámbár a hadsereg szerteszét volt szóródva a téli szállásra vonulás miatt, mégis az iszlám iránti buzgalmából s a padisah ő felsége jó hírneveért, a környéken levő műszülmán várakból összegyűjtött annyi vitézt, a mennyit lehetett és Szemendire szandsák-béggével, Rusztem béggel — ki a vitézségben Rusztemhez és Ardesírhez, a félelmességben sárkányhoz hasonló — átkelvén a Száva vizén, ellenök sietett.

Azonban az alávaló gyauroknak a vár ellen alattomban tervezett merényletéről a buduni, béglerbég, Áli pasa is értesült, a ki oroszlán szívű bég, Álihoz hasonló vitéz, a harczban páratlan, tapasztalt, ügyes és szerencsés, azonkívül győzelmes szípeszalar. S mivel *Szegedin* a közelben volt, a vele levő harczosokkal oda sietett és megtámadta a külvárost.¹⁾ Az átkozottak pedig kijöttek elébe és megütköztek. Nagy és heves harcz kezdődött. A kardok a csatatéren, mint valami birkózók, földhöz vagdalták a gyaurokat, kiknek vérök patakokban folyt; a lándsák és kopják, mintha orvosok lettek volna, felvagdalták a hitetlenek ereit s az ellenség vére Nilussá áradt.

A vér ömlött a föld színére,
 Folyásától a mező folyammá változott,
 A vas ruházatú keresztyének földre hulltak,
 A mező felületét egészen vas borította el.
 Hullákkal tele lón mező és lapály,
 A föld színe a vértől rózsza színű lett.
 A harcz szikráitól elégték a gyaurok,
 A hitelenség hatalmának világa elaludt.
 Győzelmes lón ott az iszlám hada,
 Az ellenség serege pedig összetörtetett.

A hit harczosai az aljasoknak fényűzési czikkeivel meggazdagodtak, a hitetlenek fegyvereinek és hadi eszközeinek zsákmányával egytől egyig tiszteltben álló gazdag

¹⁾ Pecsevi szerint Khádím Áli pasa a budai sereggel és más, magyarországi várakból szedett katonasággal ment Szegedhez.

bankárokká lettek, a becsteleneknek mindegyike áldozatul esett a kardoknak. Minthogy a győzelem híre útban találta a nevezett pasát, ez a szerencsés sereggel visszafordult és a paradicsomhoz hasonló Belgirád várába ment telelni.¹⁾

× Mivel a *Temesvárba* zárkózott alávaló hitetlenek tudták, hogy a pasa a győzelmes sereggel azon a vidéken tel el s ismét meg fogja őket támadni: várunknak megerősítésén telhetőleg munkálván, a vár körül hantokból védőfalat, gypszínből párkányokat²⁾ s több helyen igen szilárd, hegy nagyságú tornyokat építettek és így várukat jól megerősítették.³⁾ A hitetlenek nem tudják, hogy az iszlám népével Allah kegyelme van, elfeledik, hogy az igazhívók seregének örök diadal adatott. A gyaurokat igazó és bálványimádókat vadászó harcosok előtt sem a várfal szilárdsága nem gát, sem a vár erőssége nem akadály, valamint nem a harczok nagy száma az, mely segíti őket és hasznokra van; hanem egészen bizonyos és világos, hogy a padisah ő felsége a prófétának csodatevő hatalma által lesz hatalmas, győzelmes és a szerencse részese.

A mint a szerencsés vezíreknek tudomásokra jutott, hogy az alávaló gyaurok ama vidéken összegyűltek és szövetkeztek s hogy gonosz tervök szerint ártalmokra vannak az iszlám végvidékén levő műszülmán váraknak: a szerencsés padisahnak istentől sugalmazott világos elméje belátta, hogy a világ menedékhelyéül szolgáló udvarából egy, Aris-toteles bölcseségű vezírt kell küldeni egy csapat ellenség-vadászó vitézzel. Az Aszaf bölcseségő vezírek közül Ahmed pasa bízattván meg e feladattal, a nevezett pasa a boldogságos udvar bölükjeiből több, kardot forgató ifjúval, erőteljes hőssel, továbbá sárkány támadású, tigris rohamú,

¹⁾ Pecsevinél ezt olvassuk a csata lefolyásáról: Hamza agától — a ki akkor Áli pasának csausbasija, későbbben pedig záim volt Pécselt — ezeket hallottam: »Mikor a gyaurok szemben jöttek velünk felállított rendben, a boldogult [t. i. Áli pasa] 6 zarbuzant állított föl jobb és 6-ot balfelől s megparancsolta, hogy azokat addig ne süssék el, a míg ő jelt nem ad. Ekkor leszállt lováról s arcát a földhez dörzsölve oly áhitatosan imádkozott, hogy talán egy ember sem volt a seregben, a ki nem sírt volna. Azután ismét lóra ült és kivonta kardját. A mint a gyaurok hadrendje ágyúlövésnyire közeledett, a zarbuzánokat elűtötte s a mint ezek golyói összezavarták az ellenség sorait: mindnyájan egyszerre megrohanták őket »Allah, Allah!« kiáltással. Egy percig sem bírtak ellentállni, hanem megfutottak; legnagyobb részük levágotott, részint a csatatéren, részint futás közben. Ezután a győzelem örömhírét tudatta a béglerbéggel.« (I. 288.)

²⁾ Az eredetiben is پاركان *párcán*.

³⁾ Szolazkzáde szerint a falon belül mély árkot is húztak.

Nerimán erejű, erős szívű puskás janicsárokkal ¹⁾ s ágyúkkal és zarbuzánokkal a 959. év Rebi-ül-akhír havának 27. napján ²⁾ indult el Edrene városából.

Ismét lóra ült a lovasság,
Vas sisakot téve a fejére.
A vitézek éles kardot öveztek fel,
A csatabárdok, ládsák napként tündököltek.
A válogatott lovak patkói
A föld színét felvagdalták.
A sereg ládsáinak nyeleitől
Az egész világ olyanná lőn, mint egy erdő.
A zászlókat kibontották a fejedelmi hadsorok,
S megindult a világhódító sereg.

Másrészt a győzelmes béglerbég is a hadsereg össze-
gyűjtésével foglalkozott, mivel már közeledett a gyönyörű
tavasz; s midőn a tavasz beköszöntésével a fű kibújt a
föld alól a föld színére, ő is megindult az összes rumilii
harczosokkal. Mikor a főtebb említett, szerencsés tertvű
vezír is megérkezett a kapu-khalkival, a Tuna vizén keresz-
tül, a harczosok átkelése céljából, a szírat hídjához hasonló
erős hídat építettek s a hangyák számával vetekedő had-
sereg éjjel-nappal szünet nélkül vonúlt át rajta. A nagy
hadsereg az említett *Temesvár* hitetlen lakosai ellen indul-
ván, a 959. év Redseb Havának 5. napján ³⁾ a nevezett vár
alatt ütött tábort.

Ez a híres vár mély vízben levő szigeten fekszik s
minden oldalon tengerhez hasonló mocsár környezi. Nagy
templomaival a szépség palotája; árkokkal megerősített
belseje tömve volt spanyol, német, szerb és magyar hitet-
lenekkel.⁴⁾ Mindegyik nemzetnek független bánjai és bégjei
levén, a német király részéről a *Losancsik* ⁵⁾ nevű átkozott
volt a vezér és szeraszker igen nagy számú ördöngös kato-
nasággal. Az istentől oltalmazott hadsereg minden oldalról

¹⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint Ahmed pasa második vezírral
jöttek: a szegbán-basi néhány ezer janicsárral, négy bölük-aga bölük-
jeikkel, továbbá topcsik, dsebedsik s végre egyéb katonaság is nagy
számmal.

²⁾ 1552. április 22-én.

³⁾ 1552. június 27.

⁴⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint a magyarokon, horvátokon és
más keresztyéneken kívül három-négy száz spanyol puskás és egy-két
száz német katona volt a várban.

⁵⁾ Pecsevi és Szolakzádénál *Losancsi*. Pecsevi és utána Szolak-
záde is megemlíti, hogy a hitetlenek azt irták történeteikben, hogy
Losonczy a király gyűléséről azon a napon érkezett vissza a városba,
melyen a török hadsereg oda ért s hogy mikor megszámálta az
örséget, 2500 harczost talált.

✓ bekerítette¹⁾ s miután a szükséges és alkalmas helyeken villám hatású és mennydörgés hangú ágyúkat és zarbuzánokat állítottak fel²⁾ s az ellenségvadászó tüfenkcsik számára meteriszeket csináltak: mind a két részről megkezdtek a harczot és küzdelmet. Minden oldalon nagy harci zaj hallatszott s igen heves harcz kezdődött.

Az ágyúk dörgésével nagy zűrzavar támadt,
 A zűrzavar furcsa látványt nyújtott.
 Az ágyúk szele orkánt támasztott,
 S e szélvihar megrengette a földet.
 A füst elborítá az egész világot,
 És eltakarta a szem elől a napot.
 A golyók a vár falába ütödték,
 S a mit értek, darabokra zúzták.
 Közfalakat, tornyokat összetörtek,
 A falon áthatolva gyaurokat kerestek.
 A várban nagy felfordulást csináltak,
 Az érintett helyeket lerombolták.
 A porba sujtották a piszkos testeket,
 Elpusztították a sátán tanítványait.
 A kezekben lévő puskák tüzet szórtak.
 Az eltalált léleknek halálát okozták.
 A csatatéren a halál szele fújt,
 S lerázta a gyaurok életének gyümölcseit.

A keresztimádók, a gyalázatosak rendkívül nagy számmal levén, az ágyúkból, zarbuzánokból, puskákból, sakaloszokból úgy szórták a golyót, mintha eső esett volna. Az iszlám hadseregéből igen sok vitéz nyerte el a vértanúság rangját, s lelkök a paradicsomba költözött. Az orosz-lánok a gyaurok ágyúitól s fegyvereitől nem óvakodva csak harczra vágyakoztak. A hit harczosai úgy rohantak a várra, mint az éhes farkas siet a juhok közé, vagy a juhok a sóra. Sőt egy napon a föntebb említett béglerbég, — a ki éjjel-nappal a vár elfoglalásán fáradozott — mikor az ágyúk és meteriszek mibenlétét vizsgálta, nagyon közel ment a várhoz. Az átkozottak észre vevén, a várból a pasára lőttek ágyúból. De a teremő isten kegyelme oltalmazója levén drága személyének, angyalaival megvédelmezte a szerencsétlenségtől s így a kőgolyó a lovat érte és ölte meg, melyen ült, míg nemes testének, isten kegyelméből, semmi baja sem lett. A vezetőket lovat elővezették és arra ült.

A gyaurok leverésén és a vár felszabadításán legnagyobb erőfeszítéssel munkáltak. Huszonöt napon át szüntelenül folyt a harcz, küzdelem és öldöklés. A hitetlenek több

¹⁾ Szolakkzáde szerint egyik oldalon a kapu-kuli, másik oldalon a ruméliai hadtest.

²⁾ Pecsevi és Sz. szerint 16 *baljemez* nevű ágyút.

ízben kegyelmet kértek s időnyerés czéljából hajlandóknak mutatkoztak adófizetésre. De ez csak csalás és fortély levén, figyelembe sem vétetett, hanem Sábán havának elsején ¹⁾ az összes igazhívó harczosok a világ urának kegyelmébe vetvén bizodalmokat, minden oldalról rohamot intéztek a vár ellen. Az ágyúk dörgése és az »Allah, Allah!« kiáltás felhatott a szilárd égboltig s ez a nap az ítélet napjának mintaképe volt, Hajnaltól a két ima közéig tartott a harcz, küzdelem és öldöklés félbeszakítás nélkül s a rumilii vitézek a magok állása felől benyomultak a külső várba és a *külvárosban* nagy öldöklést csináltak. Verekedés és tusakodás közben a lándsáknak egyenes nyelei majd meggörbültek, mint az íj, majd darabokra törtek. A kardok a haragtól kipirultak, lapjokat a vér színe futotta el, élők a csontok vágásától olyanná lett, mint a fűrész. A puska-golyók úgy hullván, mint az eső, az életnek vetését tönkre tették. A testeket fedő pánczélok, a fejeken levő sisakok, a nyakat védő vasgallérok, a karokon levő karvasak és a melleken levő mellvérték a harcz hevétől úgy égtek, mint a tűz. A handsárok és csatabárdok a fatuskóként ledőlt gyaurokat agyon vágták és megnyúzták. A csataterén az oroszának a gyaurok fejait levágták és a nyeregszíjra akasztották, a legalsó pokol lakóit átvették lándsákkal. A harcz hevében Ispánia királya fővezérének, az említett makacs piszkosnak, ²⁾ feje leváगतott s a pokolra való átkozottakból számtalan sok a győzelmes gázik kardjainak martalékaül esett.

Rendkívül uagy harcz és küzdelem volt,
 A lélek portékája olcsó áron kelt.
 Folyt az ellenség vére és ömlött,
 A férfiak vitézsége ledöntötte a gyaurokat.
 A kardok befűltek a vérbe,
 A csatabárdok nem pihentek, vagdalták a fejeket.
 A nyilak röpködtek, mint galambok,
 S az ellenség lelkén szálltak le.
 A gyaurokból kiverték a lelket a buzogányok,
 A nyilak vadászták a lelkeket.
 A puskák a halál magvát szórták,
 Az ágyúgolyóktól a fejek levegőbe repültek.
 A csata füstje felszállt az égig.
 A gyaurok megtalálták a pokol útját,
 A pokol lakóiból igen sokan ölettek le.

Az említett napon az isteni kegyelem segítségére levén a padisah győzelmének, az iszlám népe teljes diadalt

¹⁾ Július 23.

²⁾ Szolakzáde szerint: a spanyol puskások fővezére és mellette sok igen jeles vitéz elesett. A fővezér feje a szerdárhoz vitetett.

↓ nyert a tűzimádókon, a vár egész határával együtt elfoglaltatott és meghódítottatott.¹⁾ A kereszteteket, tornyokat lerombolták, a templomokat és zárdákat mecsetekké s dsámikká alakították át, a tornyokon felhangzott az ezán és így az igaz hit szent törvényeinek behozásával az iszlámnak egyik házává lőn. Minthogy Erdel vilájetének nagy várai közül legalkalmasábbnak és legméltóbbnak látszott a tartomány székhelyéül, béglerbégséggé tétetett és kormányzása a vitézségben Hajdarhoz, hadsorok rontásában Rusztemhez hasonló *Kászim* pasára bízott, a ki már régóta híres a szent harcokban, győztes a csatákban s a ki a végeken vitézségökről híres gáziknak legvitézebbike és vezetője s már sok csatában bebizonyította rettenthetetlen bátorságát. Így ez a tartomány az Iszkender természetű padisah többi tartományaihoz csatoltatott.

Ez alatt az akindsik bégjei közül Turakhán bég, mikor a delvine-i szipáhikkal Belgirádból a táborba jött, a pokolra való, fesslett erkölcsű gyaurokból ezer piszkos lovas-sal találkozott, a kik épen éjjeli támadásra mentek a szultáni tábor ellen. Igen hevesen megütközött velök. A mint a csatarendek egymásra rohantak, ama szerencsétlen nemzetnek életét halálra változtatták s mindnyáját a kardok martalékaivá tették.

A fejek a föld színére hullottak,
A vér göze felszállt az égig.
A mezőt holttestek boríták el,
A gyaurok hulláiból halmok emelkedtek.
Sok zsákmányt szereztek ott a hit harcosai,
Birtokukba ejtették a fegyvereket és lovakat.
Elvették a pánczélokat.

× Ezen események közben híre jött, hogy *Szegedin* várának előbbi szerdárja, a *Tót Mikhál* nevű tévelygő átkozott is igen sok hitetlen hajdút²⁾ gyűjtött össze és az iszlám hadseregét meg akarja lepni. Az ellenség ártalmának elhárítása végett egy csapat gázi küldetett el, a kik az

¹⁾ Szolakzáde szerint július 23-án a külvárost foglalták el, azután a belső várba zárkóztak kegyelemért kiabáltak és szabad elvonulás föltétele mellett földadták a várat. Sz. nagyon eldicséri Losonczit, azt írván róla, hogy személyében rendkívül bátor és mindenre alkalmas, ügyes ember volt, párját nem lehetett találni az ellenség között; s éppen az ő serényisége és tevékenysége volt az oka, hogy a várat olyan sokáig tartó erőlködéssel tudták elfoglalni. — Annak az oka, hogy a szabad elvonulásra vonatkozó szerződést megszegték a törökök, Pecsevi szerint az volt, hogy Török Ferencz is éppen így bánt Ulama pasának Lippából kivonuló seregével.

²⁾ Pecsevi szerint: igen sok lovas és rabló hajdút.

átkozottakkal szembe szálltak. Harcz és küzdelem közben szűkké tevén ama mezőt a gyauroknak, a pokolra valókat bekerítették és közre fogták. A villogó kardokkal porba döntvén az alávalók csoportját, ama mezőt megfestették a gyaurok vérével és állapotukat siralomra változtatták. Egy ember sem menekült meg; főnöküknek, a nevezett átkozottnak egy fia élve elfogatván, megtört szívvel s összekötött kezekkel a szultáni táborba vitetett.

Kárt szenvedtek a lázadók,
Országuk kiraboltatott.

Temesvár várának elfoglalása félelembbe ejtván a gyaurokat, *Lugos*¹⁾ és *Karaszesz*²⁾ tartományoknak 30.000-nél több parasztja és bégje meghódolt a magas udvarnak, hajlandó lón évről évre adót fizetni az állami kincstárba és így ez a terjedelmes tartomány is meghódítottatott.³⁾ — Az igaz hit serege a *Moris* vize partján fekvő *Lipova* nevű erős vár ellen indult; de a bezárkózott gőgöseknek nem lévén elég erejük szembe szállni a győzelmes hadsereg hatalmával, saját kezeikkel gyújtották fel házaikat és megfutottak. A győzelmes sereg a harmadik állomáson oda érvén, mivel eme nagy, magas tornyokkal és bástyákkal megerősített s nehezen hozzáférhető várban sokféle fegyver, ágyú, badsaluska, puska, számtalan sok hadi eszköz volt, birtokába vette s a nagy templomokat dsámikká és mecsetké alakította át.

Ehhez közel a *Szolmis*⁴⁾ nevű vár is rakva volt feslett erkölcsű gyaurokkal, melynek lakói harczba ereszkedtek az oroszlán szívű sereggel, de Allah kegyelméből ez a vár is

¹⁾ A kéziratban ugyan *بوغوش* azaz *Bugos* van, de csak tollhibából *لوغوش* *Lugos* helyett.

²⁾ A szövegben: *قره‌سبس* de látnivaló, hogy *قره‌سبس* *Karaszesz*, illetőleg a pontok felrakásával *قره‌شبش* *Karasebes* = Karánsebes helyett.

³⁾ Szolakzáde nem sorolja fel névszerint az alább következő helységeket, csak azt mondja, hogy ezen a vidéken 17—18 vár s több városnak és falunak összesen 30.000 lélekből álló lakosága hódolt meg. Pecsevi pedig azt írja, hogy az alábbi helységek részint a Szolnok felé vezető úton, részint attól jobbra, vagy balra feküdvén, lakosai hegyekbe, erdőkbe és mocsarakba menekültek, de azután a végvidéki bégek embereket küldtek utánok s miután menedéklevelet kaptak, mind meghódoltak.

⁴⁾ A szövegben: *سولمیش* alább pedig helyesebben *سولمیش* melynek első betűje fölülr csak a pontok maradtak el: *شولمیش* *Solmis*, vagy *Solmos* = Solymos.

40 ×× elfoglaltatott. — A *Jarnak*,¹⁾ *Ebres*,²⁾ *Ilje*,³⁾ *Pankota*,⁴⁾ *Moristur*,⁵⁾ *Mardsene*,⁶⁾ *Facsed*,⁷⁾ *Böjük-Sads*, *Kücsük-Sads*⁸⁾ és *Királyvára* néven⁹⁾ ismeretes váraknak, továbbá az ezek alá tartozó számtalan kastélynak¹⁰⁾ lakói megrémültek és elfutottak.

×
×
×
Miután az említett *Szolmis* vára, mivel nagy, erős vár vala, elfoglaltatott, a győzelmes sereg, az országégető akindsik a *Moris* nevű folyótól és Erdel határától *Várad* és *Szolnok* párkányokig engedélyt kaptak a portyázásra s a csillagok számával vetekedő sereg fölégette, elpusztította és kirabolta az alávaló gyaurok országát. A tábori bazár telides-teli volt bimbó ajkú, rózsa arcú, lilium állú, rubin ajkú, nárczisz szemű, gyöngy fogú, ámbrát lehelő szépekkel, a kik nagyon olcsó áron keltek el; élelmi szerek, árúk és foglyok rendkívüli bőségben valának.

7 ×× Ezen helyről elindulva a már előbb elfoglalt *Csanád* nevű várhoz mentek, mialatt a *Csalja*,¹¹⁾ *Nablak*,¹²⁾ *Kaltak*,¹³⁾

¹⁾ A szövegben *برناق* Pecsevinél *برناق* *Barnak*.

²⁾ Bizonyára *Egres* a Maros partján, melyet e háború alkalmából Forgách is említ.

³⁾ A szövegben *ايليه* Talán *Illadia*, melyet Forgách is említ. Pecsevinél *ايلنه* *Ilne*.

⁴⁾ A szövegben *يانقوته* Pecsevinél *يانقوته* azaz *Jankota*.

⁵⁾ Pecsevinél pedig *مورسوار* *Morisvár*? Talán *Monostor*, melyet még Bél M. is említ Torontál megyében s Magyarországnak a XVII. sz. végéről való térképen is jelölve van *Monster* néven Csóka mellett.

⁶⁾ Bizonyára *Morsina* (melyet Bél M. is említ), vagy *Marsina* a Béga partján Facsétől keletre.

⁷⁾ A szövegben hibás pontozással *قاجد* *Kacsed*, de Pecsevinél helyesen: *فاچد* *Facsed*.

⁸⁾ A kéziratban *كوجك شاج* és *بيوك شاج* Nagy- és Kis-Sául, bizonyára N.- és K.-Szász; mert Pecsevinél *ساج* = Szásd.

⁹⁾ Az eredetiben: *Kiral-hiszári*.

¹⁰⁾ Dselálzádénál is: *قشتل* = *kastel*.

¹¹⁾ A szövegben *چاليه* Magyarországnak 1596-ki térképén *Challia* (a Maros partján Arad és Nagy-Lak között), Forgáchnál *Challia*.

¹²⁾ A szövegben *نابلق* Forgáchnál: *Naglac* = Nagylak.

¹³⁾ A kéziratban: *قله* először is *قتلق* *Ketlak*, illetve *قنلاق* *Kenlak* helyett, azután pedig helyesen egy ponttal az első betűn: *فنلاق* azaz *Fenlak*, Forgáchnál *Fel-lac* a Maros mellett. Pecsevinél *قنلاق* *Kenlak*.

*Sikova*¹⁾ és *Samakluk*²⁾ nevű várak lakói is elfutottak. Ezek közül azokat, melyeket szükségeseknek tartott, elfoglalván, az egész győzelmes hadsereggel a *Szolnok* nevű párkány felé indult.

Mikor a hetedik állomáson vele szemben tábort ütött, a főntebb említett buduni béglerbég, Ali pasa, meteriszket csináltatva és ágyúkat állítva fel már lövette ezt az édig érő várat. A várba beszorított szerencsétlen népet a szerencsés hadsereg támadásának láttára a félelem szállván meg, a benne levő lovasok az éj beálltával kijöttek, hogy megszökjenek.³⁾ De a gyaurvadászó sereg értesülvén erről, utánok eredt, a sötét éjszakában utólérte őket és szétszórta az utálatos csoportot. *Nári Lörincse*⁴⁾ nevű bégjüket gyalogságával, lovasságával és zászlóival együtt kézre kerítették, a többiek pedig levágták.⁵⁾ Ez a jelentékeny vár is elfoglaltatott nagy ágyúival és temérdek hadi eszközeivel.

Mivel a szerencsétlen királynak azon a vidéken levő, nagy fontosságú várai közé tartozó *Egre* nevű vár édig érő szilárd erősség, a gyaur kutyáknak és pokolra valóknak tanyája s híres és erőssége miatt jelentékeny vár vala, ezért a győzelmes hadsereggel az ellen indult a nevezett helyről és hozzáfogott vívásához. Köröskörül minden oldalon ágyúkat és zarbuzánokat állított fel, belül, az erős várban pedig az átkozott gyaurok többféle ágyút, prankit és fegyvert felhasználva puskákkal és zarbuzánokkal harczoltak. Mind a két részen éjjel-nappal igen heves volt a harcz és küzdelem, miközben az ágyúknak felszálló füstje felhőkké alakult, dörgések siketté tette a világot, a puskák és sakaloszok golyói úgy hullottak, mint az eső. A vár alatt elesett vértanúknak nincsen száma. Negyven napig⁶⁾ tartott a harcz, de elfoglalása könnyű szerrel nem volt

¹⁾ A szövegben: شقوة a mi *Sakova*-nak is olvasható. Talán *Csákova*, vagy az a *Chak* helység, melyet Forgách említ a többiek között?

²⁾ Az eredetiben شمقلوق Pecsevinél: سمعلوش talán a harmadik betűn ponttal سمعلوش *Szemiglos*, illetve *Szemiklos*, azaz *Szent Miklós* helyett?

³⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint éjjél előtt szöktek meg, a lovaság egyik oldalon, a gyalogság pedig más felé.

⁴⁾ A kéziratban tollhibából: باريورنجه. Az első betűnek nem alája, hanem föléje kell a pont, a harmadik betű felett pedig fölösleges; helyesen tehát: ناريورنجه *Nári Lörincse*.

⁵⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint: a futóknak legnagyobb részét levágták, csak vezérüket vitték a szerdárhoz.

⁶⁾ Pecsevi szerint 45 napig, Szolakzáde szerint 40 napnál tovább.

lehetséges; mert bástyáinak ormai az édig érnek, falának alapja a tengerben van, védői a szerencsétlenség elhárításában tökéletes mesterek, fortély- és hadi csel dőlésében serények valának, továbbá rendkívül nehezen hozzáférhető és párját ritkító vár. Isten végzéséből bekövetkezvén a téli évszak és a hideg idő, a beállott esőzés és havazás miatt eltűnt a nyugalom és türelem; az élelmi szerekben való szükség aggasztotta a sereget, a hidegség megzavarta a jószágok nyugalomát. Minthogy a vár elfoglalása az isteni végzésben más időre volt határozva: jobbnak és czélszerűbbnek tartották, ha a vár alól elvonulnak s felhagynak a vívással és harczczal. Minden irányban akindsikat küldtek ki, a kik az országnak virágzó tartományait elpusztították és kirabolták. Sok zsákmányt szereztek s eltölték a világot foglyokkal.¹⁾

Sevvál havának 17. napján²⁾ fölkerekedvén a nevezett vár alól, a győzelmes hadsereg épen és zsákmánynyal meg-
rakodva hazafelé indult. Az oroszán szívű pasa több állomáson keresztül megérkezett Isztambul városába.³⁾

(XV. 336.)

(*Ferdinánd király követei Szulejmánnál 1555-ben.*)⁴⁾

A trónon ülő frenk szultánok közül *Venedik* fejedelmétől, továbbá Alamán, Cseh és Bécs királyától, *Ferendus*

¹⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint mindegyik sátorban volt egy-két ifju vagy leány, az ezüst tárgyaknak és értékes áruknak pedig nem volt se szeri, se száma.

²⁾ Október 6.

³⁾ Pecsevi még elbeszéli az 1552. év eseményei között *Veszprém* elfoglalását Khádím Áli budai pasa által következőleg. A padisah a székesfejérvári szandsák bégségét Hamza bégnek adta volt. Mikor ez egy csapat janicsárral oda ment volna, a veszprémi gyaurok közül egy csapat hajdú megtámadta *Kodvár* [قودوار talán فودوار = Földvár, azaz Földvár helyett?] közelében; a harczban Iliász agát, ki a janicsárok agája volt, megölték és minden podgyászukat elvették. A mint Áli pasa értesült e vereségről, összegyűjtötte a magyarországi sereget és ostrom alá fogta *Veszprémet*. Tíz napig lövette 10 *baljemez* nevű ágyúval s a gyaurok végre is feladták a várat. Ekkor foglaltott el először ez a vár s a törökök kezén maradt a szigetvári hadjáratig, a mikor a király serege Tatával együtt visszafoglalta. (I. 290.)

⁴⁾ Dselálzáde abban a fejezetben, melyben elbeszéli az 1553–54. évi persa háborút, írja, hogy a szultán 1554 őszén Amasziába ment telelni. Oda mentek hozzá 1555 tavaszán az említett követek, t. i. Verancsics, Zay és Busbek.

királtól, végre az északra és Dest-i-kipcsak felé eső Leherország királyától, *Szidsizmindótól* követek érkeztek, kiket a győzelmes hadjárathoz szerencsét kívánni küldöttek a vallásvédő padisah udvarába. Egymás után érkezvén meg, a magas trón zsámolyához dörzsölték arcukat. Miután mindegyiket kitüntették fejedelmi díszruhákkal, engedélyt kaptak az eltávozásra.

(XVI. 352 – 355.)

Ez a fejezet a buduni béglerbégnek, Tojgun pasának harczát adja elő az alávaló gyaurokkal.

Minthogy a khalifa ő felsége háborúban volt Adsem fejedelmével, a Magyarország határán levő Alamán és Csehország királyával, a tévhitben élő, pokolra való és átkozott esztelen Ferendussal békét kötött és így az iszlám tartományai s a hitetlenség országa között minden ellenségeskedés és háború meg levén szüntetve, a gáziknak a szent harczhoz szokott kardjai a hüvely börtönébe zárattak, a hit bajnokainak diadalmas kezeiben forgó lándsák összetörtek s a vitézek vérontó nyilai egészen megrozsdásodtak. Azonban Budun városa béglerbégjének, Tojgun pasának — a ki első és kiváló a csatatéren, páratlan oroszlán a harcz erdejében — nem lehetett nyugta és maradása s végképpen elfogyott türelme, mivel azon a vidéken az alávaló s pokolra való gyaurlók nem fogtak, hanem inkább a hajdúik és martoloszaik az iszlám népének cselet vetettek, a műszülmanokat szünet nélkül rablánczra verték, fogságba hurczolták s gonoszságaikat napról napra mutatták. Ezen okból Budun városából s az égig érő Siklós várából várívó, erősséghódító és villám hatású ágyúkat és badsaluskákat szállítván, Usztolni-Belgirád szandsák-bégjével, a boldogult Jahja pasa családjából való Arszlán béggel — a ki valóban oroszlán a bátorság erdejében, Ardesír a csatatéren, farkas a vitézség küzdőterén, tigris az ügyesség rengetegében, — továbbá Uszturgun bégjével, Ahmed béggel, — ki a bátrak csoportjának elsője és vezetője vala —, azután Novigrád szandsák-bégjével, Szulejmán béggel — ki a hősiség országának őre és rettenthetetlen bajnok vala —, Szekszár szandsák-bégjével, Szinán béggel — a ki sólyom a vitézség fészkeben —, Görözsgál bégjével, Ahmed béggel — a ki krokodilus a küzdelem tengerében —, Khatvan bégjével, Mohammed béggel — a ki leopárd az öldöklés zajában —, Simontornya szandsák-bégjével, Mahmud béggel — a ki páratlan lélekpusztító a harczy lakomában —,

×

×

×

×

×

×

×

s végre Tuman¹⁾ szandsák bégjével, Naszuh béggel — ki diadalmas oroslán a szent harcz mezején —, mindezekkel összebeszélve és szövetkezve a vele levő győzelmes harczosokkal²⁾ elindult a Budunhoz közel eső *Kaposvár* várának megsemmisítésére, melynek bástyái az égbe nyúlnak, árknak feneke a tenger vizéig ér le, palotáinak párkányai az égboltot érintik; belseje a szörnyeknek és kutyáknak tanyája s tömve van a tévelygő gyaurok dögtesteivel; falai erősek, szilárdak s a levegőbe merednek.

Midőn az ehhez közel fekvő *Szent-Jakab* nevű vár³⁾ közelében megállapodtak, a benne levő, gyeheennára való gyaurok — mivel nem volt elég erejük megbirkózni a győzelmes sereggel — futásra vevén a dolgot, sötét éjjel szétfutottak és üresen hagyták a várat. A *Kaposvár* mellett levő *Mere* nevű párkányban pedig négy száz lovas volt a tűzre való gyaurokból. Azon éjjel felgyújtván a párkányt, összes háznépeikkel Kaposvárba mentek és eltorlaszolták a kapukat.

A következő napon a győzelmes béglerbég és az emírek az iszlámnak diadalmas seregével megindultak *Kaposvár* felé.⁴⁾ De már előbb egy csapatot küldött volt előre, hogy a várat fogja körül.⁵⁾ A mint a várban levő, pokolra való gyaurok értesültek e dologról, egy csapat vitéz és harczhoz értő tigris kijött a várból, hogy harczot kezdjen az előre jött gázikkal s a vár előtt megverekedtek. A pokolra való szemtől szemben állván a győzelmes sereggel, az istent imádó műszülmánok kezeiben levő kardok szomjaztak az ellenség vérére s eme lélekpusztító harczban jól lakván vele, arczuk olyan piros lett, mint a rózsa. Az igaz hit híveinek kezeiben levő íjjak meggömbítvén derekukat, a róluk

¹⁾ A szövegben *تومان* Pecsevinél — ki a többiekét felsorolja Ds. után — nincs ez a helynév, hanem ő Naszuh béget mondja simontornyai bégnek.

²⁾ Pecsevi szerint: az említett szandsákok hűbéreseivel (timárlí), azabokkal és várórséggel.

³⁾ A kéziratban tollhibából *سن يقار* *Szen Jakar*, de Pecsevinél helyesen: *سند يقاب* *Szent Jakab*. Magyarországnak 1596-ki térképén jelölve van Kaposvár mellett.

⁴⁾ Beche István 1555. év Kisasszony napján (szept. 8.) ezt írta Zichy Istvánnak: A korotnaiak három törököt fogtak el, a kik azt vallották, hogy az összes dunáninneni bégek jelen vannak a török seregben, mely 10,000 emberből áll s van vele 8 öreg ágyú és 40 taraczk (Szalay Ágoston: Leveles Tár, 161).

⁵⁾ Horváth György és Kobak Miklos azt írták Zrinyinek 1555. szeptember 12-én, hogy Kaposvárat a török már ötöd napja erősen löveti, egy bástyát és a kaput lerombolta s most az árkot tölti fával, ágakkal. (U. o. 164. l.)

elszabadult nyilak mint madarak repültek a' pokolra való gyaurok testére és abban csináltak magoknak helyet. Ikindi idejéig tartott a heves harc, mikor isten kegyelméből lengedezni kezdett a győzelem szellője s a hit harczosai győzelmet arattak, a bálványimádók hada pedig legyőzetett és megveretett.

A győzelem nyoma látható lőn itt,
 Leváगतott, porba hullott a gyaurok hada.
 Csodálatos, igen nagy ütközet volt ez,
 A gyaurok életét szélnek szórták.
 A föld a vértől rózsza színű lőn,
 Az ellenség vére Dsihunná nőtt ekkor.
 A fejek a föld színére hullottak,
 A sírás pedig felhallatszott az égboltig.
 A vér gőzétől éj borítá be a mezőt
 S a villogó kardok villámlásoknak tetszetek.
 Vér-patakok folytak a testekből
 S a léleknek nem maradt hely a testben maradásra.

E közben a nevezett béglerbég is megérkezett az igaz hit seregével. A nevezett vár a *Kapos* nevű víz közepén fekszik, mely egészen körülveszi s minden oldalról nehezen járható hegyek kerítik. Széles árkán belül van a nagy *palánk*, azon belül az erős párkány és harmincz rőfnyi széles árok, tele vízzel. A párkánynak minden oldala hantból, deszkából és gerendákból van építve és bástyákkal ellátva. A párkány meteriszek mögé több belyen felállított ágyúkkal és 500 puskás gyaurrel volt megrakva.

A győzelmes bégek a diadalmas sereggel több helyen közéről bekerítették ama híres várat.¹⁾ Éjjel-nappal folyván a harc és küzdelem, a győzelmes gázik rendkívüli erőfeszítést fejtettek ki. Egy talpalatnyi föld sem volt, a hol a harc tüze nem lobogott volna. A harc tüzének szikrái miatt a gyaurokra nézve csak baj volt a vár, a büntetés tüzének lángolásától szűkké vált a világ a gyehennára valóknak. A pokolra való puskáinak és ágyúinak füstje felhőkké alakult, a golyók eső módjára hullottak s a halál szele mind a két részen lerázta az élet fájáról a gyümölcsöt. A vértanúság rangját elnyert gázik a paradicsomba jutottak és annak boldogságában részesültek; ellenben a szerencsés gázik nyilaitól és puskáitól eltalált bálványimádóknak piszkos lelkei a legalsó pokol tüzére kerültek.

A hit harczosai amaz aljasoknak vízzel telt árkaikat eltöltvén fával s arra tornyot csinálván, éjjel-nappal kilencz napig olyan hevesen harcoltak a pokolra való szerencsétlenekkel, hogy a magasságban lakók is megdicsérték és

¹⁾ Pecsevi szerint a béglerbég Siklósról szállíttatta ide a baljez nevű ágyúkat, melyekkel a várat lövették.

✓ helyeselték. A gyaurok részéről számtalan sok bálványimádó test lőn az igazhívők kardjainak áldozatává, de a müszülmánok közül is sokan elnyerték a vértanúságot és jutottak a paradicsomba.

Az áldott Zil-kade havának első napján¹⁾ az egész győzelmes hadsereg rohamot intézett a vár ellen és minden erejét megfeszítette elfoglalására. Hajnaltól a két ima közégig tartott a heves harcz és viadal, miközben az egész világ megzavarodott az ágyúk dörgésétől és puskák ropogásától, a vitézek kiabálásától és harczy zajától elállt az emberek lélekzete. Szünet és megszakítás nélkül tartott az igen heves harcz és öldöklés, míg végre fölkelvén a győzelem és szerencse napja, az alávaló gyaurok vereséget szenvedtek és visszafutottak a belső várba. A hit harczosai úzóbe vették a futókat s legtöbbjüknek megadták a maga részét a halált okozó kardokkal. A mint ez a vers: »Segítség jön Allahtól s a diadal közel van« hallhatóvá lőn, a nevezett vár teljesen elfoglaltatott,²⁾ minden része megtisztítottatott a legalsó pokol lakóitól, a benne talált s régtől fogva elzárt müszülmán foglyokat pedig megszabadították. Egész határával együtt elfoglaltatván, az iszlámnak egyik házává tétetett. Templomait mecsettekké, zárdáit dsámikká alakították át, a kereszteket és tornyokat lerombolták, a várat az iszlámnak tartományaihoz csatolták. Miután dizdár nevezetett ki és őrség rendeltetett bele, ide is bevitetett a próféta vallási törvénye.

× Az említett várhoz közel a nyomorult és gyalázatos gyauroknak *Korotna* nevű város is volt, mint a gyaur kutyaának tanyája és az alávaló, feslett erkölcsű nemzetiségnek menedékhelye erős bástyákkal és szilárd falakkal ellátva. Ezen kívül volt még a *Pápon* nevű, égbe nyúló párkány, az is az utálatos csoportnak és pokolra való disznóknak lakóhelye. A hit harczosai — ama párját ritkító győzelem hírének elterjedése után — ezek ellen indulván, az országhódító karddal és isten segítségével mind a kettőt elfoglalták, egész vidékeket és határukat az iszlám birodalmához csatolták s a csillogó handsárok hegyével kiirtották belőlük a hitetlenség és tévelygés emlékeit.³⁾

¹⁾ T. i. a 962. évben, vagyis 1555. szeptember 17-én. Ezzel egyezőleg egy akkori levélíró is azt írja, hogy Szent Máté napja (= szept. 21.) előtt való szerdán, tehát *szeptember 18-án* már Kaposvár és *Korotna* török kézen voltak (l. Szalay Á.: *Leveles Tár*, 165.).

²⁾ Pecsevi szerint csak kevesen menekültek a belső várba, ezek azután kegyelmet kértek és feladták a várat.

³⁾ Pecsevi azt mondja, hogy *Korotna* lakói a tör. sereg köze-

Bahá ×

E közben a Budunhoz közel eső és a hitetlenek várai közé tartozó *Egre* várából — mely a gyauroknak legnagyobb váraihoz tartozik — az ott lakó gonoszok közül egy csapat bálványimádó kijöven, néhány, *Khatvan* városához tartozó falut megrohant s az egész vidéket kirabolta. Mihelyt a főntebb említett béglerbég értesült ez eseményről, az ama vidéken levő bégek közül, való Veli bég mellé — a ki vitézségénél fogva korának Alija s a csatatéren igen szerencsés és Rusztemhez hasonló hős — egy csapat, harczhoz értő vitézt adván, a föllázadt, alávaló gyaurok ellen küldte. A vitézek — kik krokodilusok a támadás tengerében, oroszlanok a küzdelem hegyeiben — lóra ülven, gyors menetben megindultak ama vidék felé. Csakugyan utolérték az ellenséget s rögtön, abban a perczben, egy szempillantásnyi időt sem engedve, bevágtak a gyaurok soraiba. A ládsák hajlongó cziprusok voltak a harcz kertjében, a kardok pedig ragyogó napok; a csatabárdok és nyilak lemetstették a gyaurok fejait. Igen nagy csata és kemény tusa volt ez. A pokolra valók isten kegyelméből vereséget szenvedtek, az igaz hit hívei pedig teljes diadalt arattak s a gyaurok legnagyobb részének lelkét a megsemmisülés országába és a pokolba küldték.

A diadalok színhelyeül szolgáló *Bosznát*, mely az iszlám birodalmának egyik nagy és terjedelmes tartománya, minden oldalról gyaurok környezik; lakói, a kik a hit harczosai és igazhivők, szüntelen harczban és háborúban voltak az igaz hit ellenségeivel, a bálványimádókkal. Ezen időben a tévelygő gyaurok *Uszlavin* és *Khórvát* nevű tartományai bánjának, a *Zrinszki* nevű átkozott gyaurnak ketkhudája, az *Iván Hőjszek*¹⁾ néven ismeretes ördögös piszkos, nagy számú lovas gyaurt gyűjtven össze,²⁾ a szomszédságában lakó gyaurok bégek közül néhány ármányossal együtt megtámadta a Bosznához tartozó *Khsz* határában levő falvakat, a rájuk közül igen sok embert foglyaivá tett és barmaikat elhajtotta.

ledésének hírére megfutottak a várból és azt üresen hagyták. — Dselálzadénál csak tollhibából van *پاپون* azaz *Papon*, míg Pecsevinél helyesen *Babócsa*, melyről azt írja, hogy lakói szintén előre megfutottak. Egy, Szent Máté nap után való hétfőn, vagyis *szept. 23-án* kelt levélben (Szalay Ágostonnál, 167. l.) azt olvassuk, hogy ma a török sereg Lábadig megy, ott meghál s onnan *Babócsa* ostromlására megy. — Pecsevi ezután megemlíti, hogy Tojgun pasa Szigetvár alá ment és hozzá kezdett az ostromlás előkészítéséhez, de néhány nap múlva — a tél közeledése miatt — elvonult alóla.

¹⁾ A kéziratban *ایوان حویسک* de Pecsevinél *هولسک* azaz *Hőlszek*, Zrinszkinék főkapitánya.

²⁾ Pecsevi szerint: gyalogokból és lovasokból néhány ezer bálványimádót.

✕ Klisz szandsákbégje, Malkocs bég — ki ama végeken a khalifa ő felségének vitézségéről híres szolgája, az alávaló gyaurok tűzhelyét az aczél kardok szelével eloltó gáziknak mintaképe s a pokolra való feslett erkölcsűeknek házait a kard tűzével felgyújtó hitbajnokoknak tigris természetű vezére, — továbbá a határon előrsi szolgálatot tevő Blagaj várának besli-basi-ja, Haszán — a ki oroszlán szívű
 ✕ vitéz és sárkány a csata hevében, — végre Klucs várának ketkhudája, Mohammed — a ki őseitől kezdve ama végvidék hősei közül való híres gázi s a hitetlenekkel tusakodó hősöknek legjelesebbike — mihelyt értesültek a gyauroknak eme gonosztettéről, a mellettök levő, sárkány erejű ifjakkal, a Rusztemhez hasonló hősökkel rögtön nyomukba eredtek a gyauroknak. Éjfél volt, mikor a gyaurokat utolérték s rögtön kardot rántottak a gyeheennára valókra.¹⁾ A sötét éjben a kardok villogása szolgált fáklyául a hit bajnokainak, kik az elért átkozottakat a földre taszították lovaikról és eltiporták, a bálványimádókat átdöfték és darabokra szaggatták lándsáik vashegyeivel. Az iszlám tartományából rabolt zsákmányt ott hagyatván velök, az átkozottaknak legnagyobb részét a kardok martalékaivá tették, a többieket pedig foglyul ejtették. Közülök alkalmas nyelveket küldtek a diadalmas udvarhoz. A fényes győzelem hire örömmel töltötte el a müsziülmánok szívét.²⁾

¹⁾ Pecsevi szerint Malkocs bég előre küldte Haszánt és Mohammedet Zrinyi kapitánya után, a kit azok éjjelben utolérték és megverték, a zsákmányt pedig elvették tőle. Zrinyi maga, seregének nagyobb részével segélyére akarván menni, lesben állt, a mikor Malkocs bég reá bukkant és megütöközött vele. Maga Zrinyi is nagy bajjal tudta megmenteni a fejét. (I. 352.)

²⁾ Az 1555. év eseményei közé tartozik még a *görösgáli* harcz, melyet az akkori görösgáli kádi megénekelt egy históriás énekben, Pecsevi pedig kivonatosan átvette a maga könyvébe. Tartalma következő. Mikor a görösgáli bég a várórség színe-javával kinn volt a tör. táborban s miután a tör. had elvonult már Szigetvár alól is: a szigeti bég, *Karacsin* (Kerecsényi L.) 1555. *október 25-én*, pénteki napon 1000-nél több embert számláló csapatával megtámadta a fél mérföldnyire eső Görösgált s legelőször is felszólította a várbelieket, hogy adják fel a várat szabad elvonulás föltétele mellett. Noha a várban csak 114 fegyverfogható férfi volt, ezek mégsem hajoltak Kerecsényi kérésére, hanem több ízben jelezték veszedelmüket ágyúlövessel, délután pedig kiütöttek a várból és igen vitézül harcoltak a szigetiekkel. Este felé volt már, midőn nagy porfelleget láttak közeledni. A szigetiek azt hívék, hogy egész sereg török jön, megfutottak, az őrség pedig üzöbe vette és aprította őket. Ekkor érkezett meg az a néhány lovas török, kiket az ágyújelzés hívott Görösgálhoz s a kik a porfelhőt támasztották. A szigetiek közül 64 embernél több esett el, a törökökből azonban csak 19 s többen megsebesültek (Pecsevi I. 355—363).

IV.

Szinán csaus.

Az 1543. évi hadjárat története.

Eme nagybecsű történelmi munka szerzőjéről igen keveset tudunk. Legelőször 1526-ban találkozunk vele, mint olyannal, a ki udvari csaus minőségében részt vett az ezen évi hadjáratban és a mohácsi csatában. Mikor a csata után a szultán fethnámékat küldött szét a birodalomba, szerzőnk, *Güzel Szinán csaus* volt az, a ki a kis-ázsiai Karamánba vitt egy fethnámét (l. Szulejmán Naplója, I. k. 316) Ezután elvesztjük szemeink elől egészen 1533-ig. Ebben az esztendőben Algirba küldte a szultán Khajreddinhez (Barbarossa) egy khatt-i-seriffel, melyben ezt meghívta Konstantinápolyba azzal a szándékkal, hogy reá bizza az összes tengeri haderőt és a fővezérséget a Földközi-tengeren az V. Károly császár ellen folytatandó háborúban. Ez csakugyan megtörtént s ettől az időtől fogva Szinán csaus Khajreddin mellett volt több éven keresztül, részt vevén annak háborúiban V. Károly és Velence ellen, Tuniszbán, Algirban és az Archipelaguson.

Szulejmán szultán — valószínűleg 1540-ben, miután az előző évben békét kötött Velenczével — meghagyta Khajreddin pasának, hogy írja meg egy könyvben vízen és szárazon viselt háborúit s minden viselt dolgait. Khajreddin pasa e munka megírásával Szinán csaut bízta meg, a ki meg is felelt e feladatnak, a mennyiben 1542-ben már készen volt a »Gazevát-i-Khajreddin pasa« (Kh. p. harcrai) cz.

könyv két kötetben, a mely — a szerző állítása szerint — a prózai részeken kívül 10,000 versnél többet tartalmaz. Mikor a munka készen volt, Khajreddin pasa 1543 elején egy-egy példányt küldött belőle a szerzőtől a szultánnak és a vezíreknek. Midőn Szinán átadta a második vezírnek, Rusztem pasának, a munka egy példányát, ez így szólt hozzá: »Oly hosszú idő óta együtt voltál Khajreddin pasával, részt vettél tengeri hadjárataiban, átélted vizen és szárazon viselt dolgait és most mindezeket összegyűjtve megírtad. Nem volna-e lehetséges, hogy most velünk jöve részt vennél a padisah hadjáratában s olyan módon, a mint ezt a munkát írtad, összegyűjtve a látott és tapasztalt dolgokat, megírnád ennek a hadjáratnak történetét is?« (Az 1543. évi hadjárat tört. 14.) Szinán csaus vállalkozott e feladatra s nem sokára megkapta a nísándsítól (a ki ekkor Dselálzáde volt) a kinevezési okmányt az 1543. évi hadjárat történetének megírására (munkája 19—20. l.). Szinán csaus tehát ilyen meghizatással, mint hivatalos történetíró, vett részt abban a hadjáratban, mely Valpó, Siklós, Pécs, Esztergom, Tata, Székes-Fejérvár s még néhány kisebb helység elvesztésével végződött. Az ő munkája a legrészletesebb, legpontosabb és leghitelesebb forrása az 1543. évi háborúnak mindazon török és magyar, illetőleg keresztyén munkák között, melyek ennek az évnek eseményeit elbeszélnek.

A fordításunk alapjául szolgáló kézirat a *bécsi* cs. és kir. udvari kvtár tulajdona Hist. Osm. 47. szám alatt s octav alakban 191 levélből áll. Ez a példány azonban nem teljes; elül hiányzik belőle egy, vagy két levél, a végén pedig bizonyára több levél. Ennélfogva a munkának eredeti *czímét* sem ismerjük (»Az 1543. évi hadjárat története« magyar czímet én adtam neki) s innen van az is, hogy a szerző nevével az egész munkában nem találkozunk. Ezzel azonban semmit sem veszünk; mert a kézirat 10. levelén azt mondja a szerző, hogy ő írta a »Gazevát-i-Khajreddin pasa« cz. munkát, — ennek az 1. levelén pedig az olvasható, hogy: szerzője *Szinán csaus*.

A könyv elején levő versben a szerző kéri istent, hogy óvja meg nyelvét a hazugságtól és tévedéstől s engedje,

hogy ez a műve közkedveltségnek örvendhessen és különösen a padisah tetszését nyerje meg. Ezután a 8a—20a leveleken az előbbi és ezen munkájának írásáról beszél s csak a 20a. levélen következik az első czim: »Ez a fejezet azon hadjáratnak okát adja elő, melyet a világvédő padisah ő felsége Siklovis, Uszturgan és Usztuni-Belgirád ellen indított.« Innentől fogva úgy szólván napról-napra beszéli el az eseményeket egészen 1543 szept. 15-ig (szombati napig), a hol aztán, a 191. levél alján, a megkezdett mondat közepén szakad meg előadása. A szerző bizonyosan leírta még a szultánnak és a tör. hadseregnek visszatérését Budára és onnan Konstantinápolyba, de ennek a példánynak csonka volta miatt a kézirat másolásának idejét sem határozhatjuk meg.

Szinán csaus.

(I. 20a—25.)

Ez a fejezet azon hadjáratnak okát adja elő, melyet a világ-védő padisah ő felsége Siklovis, Uszturgán és Usztuni-Belgirád ellen indított.

Ezelőtt, mikor a világ országainak fejedelme, t. i. szultán Szulejmán khán ő felsége, Szelim khán fia — a ki Bajezid khán fia s a ki Mohammed khán gázi fia — a próféta menekülésének 947. évében másod izben elfoglalta Budun várát: szolgáját, Szulejmán pasát, a vitézek legjelesebbikét, méltónak ítélvén, vezíri méltósággal az egész vilájet béglerbégségét annak adományozta kegyelmesen; s miután azt reá bizta, ő maga egészségesen és szerencsésen visszatért az iszlám házába, Isztambulba. Azon évben itt, igazságossága székhelyén, tartózkodott, igazságszolgáltatás és új szent háború tervezése közben pihenve, a divánülések után pedig Isztambul környékén vadászatban keresett mulatságot.

E közben az említett Szulejmán pasa meghalt Budun városában,¹⁾ ennélfogva ama vilájetet Kücsük Báli bégnek adományozta, a ki aztán igazságosan kormányozta ama tartományt.

Azonban az iszlám ellenségei ismét mutatkoztak, az alávaló gyaurok, a gonoszmívű feslett erkölcsűek Bécs környékén összegyülekezvén és egymással szövetkezvén, a Kara Herszek nevű, rossz indulatú és gonosz tervű hitetlent szerdárú tették s 180,000-nél több²⁾ átkozott katonát adván melléje, emez átkozott csoporttal, a sátán hadával, Budun vára felé küldték. Amde amaz átkozott és gonosz hitű rossz fajzat nem mert Budun vára ellen menni, hanem megérke-

¹⁾ L. Ferdinek XXI. fejezetét.

²⁾ L. Lutfi pasának X. fejezetéhez írott jegyzetet.

zése után az említett Budun várával szemközt fekvő Peste nevű várat ostromolta.

A mint az ottani béglerbég, Kücsük Báli pasa, s a vár őrizetére hagyott többi bégek és agák, a hányan csak voltak, továbbá a vár lakói az elfogott nyelvektől és érkező kémektől megtudták és megértették az alávaló és gonosz-mívű gyauroknak e merészségét és gyülekezését, belátván, hogy nem lesznek képesek szembeszállni és megverekedni velök: azt határozták el, hogy a dolgokról jelentést küldenek a boldogság küszöbéhez. Tehát akarva, nem akarva, kénytelenségből végre is így cselekedtek és jelentést tettek. Ez a jelentés a régi szokás szerint megérkezvén, mikor a padisah előtt felolvastatott, felséges elméjében

Elhatározta, hogy segít ezen,
Az iszlám serege iránt kegyelmes lesz.

Végre azt látta legjobbnak és legcélszerűbbnek, hogy szolgáját, *Ahmed* pasa rumilii béglerbéget, oda küldi. Tehát így cselekedett; sőt azonkívül, hogy ezt az egész rumilii hadtesttel elküldte, még a harczosok csoportjának, a vitézek seregének, a hősök hadának és a szultáni testőrségnek: a janicsároknak agáját, *Ali* agát is magához hivatván és utasítást adván neki, szintén elküldötte bajtársaival.

Mikor aztán ezek napok multával végre ama határvidékre érkeztek és az ott összegyűlt feslett erkölcsű gyaurok meghallották a rumilii béglerbégnak, *Ahmed* pasának félelmes megjelenését s a janicsár-agának, *Ali* agának és bajtársainak közeledését: akkor nem levén bátorságuk a szembeszálláshoz, sem erejük a megverekedésre s a futást jobbnak és sokkal célszerűbbnek tartván, kitarthatósukat gyorsan futásra változtatták és eltűntek. Amaz átkozottak, hogy minél előbb a hitetlenség tanyájául szolgáló országukba érjenek és biztos helyen legyenek, külön-külön, egyesével futottak; az elsők nem várták meg az utolsókat, mindenki csak piszkos lelkének megmentésével gondolt és menekült. Mert a mint az iszlám hagserege jövetelének hírére meghallották, nagyon megijedtek, a megsemmisüléstől való félelem megszállta őket és szívük megtörtetett. Valóban amaz átkozottak olyan vereséget szenvedtek és annyira megtörtettek, hogy azt a legjobb író sem tudná leírni, mert nem lehet eléggé megmagyarázni.

Másfelől pedig, mikor az iszlám szultánja, az igazhívók feje, a világbiró és ellenségvadászó padisah, *Allah* árnyéka meghallotta az alávaló és gonosz-mívű gyauroknak ilyen általános támadását: szive haragra gerjedt, mint mikor a tenger háborog és azonnal olyan fogadást tett, hogy isten

segélyével még egyszer hadjáratra indul ama rossz csillagzat alatt született átkozottnak országába és meg fogja fenýíteni.

(II. 25a—29.)

Ez a fejezet a világvédő padisah ő felségének hadjáratra indulását adja elő.

Tehát egy napon, — mikor kitavaszkodott s a hegyek oldalai és a határtalan mezők kizöldültek, minden vidék tulipán-ágygyá és rózsaligetté változott, sőt a kietlen puszták is kertekké alakultak a virágok töménytelen sokaságával — Szulejmán szultán ő felsége, Allah árnyéka, ama korhely, makacs és gonosz nép ellen ismét háborút szándékozván indítani hadi zaj, nagy kíséret, dobok pörgése és zászlók lobogása mellett, mikor e nemes tervét megállapította, parancsot adott, hogy gyorsan futárokat küldjenek az istentől őrzött birodalom bégjeihez és külön-külön mindegyiket felszólítsák a hadjáratra való készülődésre. Azonban a karamáni béglerbégnak és az azon túl levő, rúmi, bagdadi, diárbekri, erzindsáni, gürdsisztáni, kurdisztáni, sámi, misziri, egyszóval az anatóli béglerbég kivételével a többi s imént említett tartományokban levő pasáknak, béglerbégeknek, bégeknek és katonaságnak azt a határozott parancsot küldte, hogy maradjanak a saját helyükön. Csak az Anatóliban és Rumiliban levő bégekhez küldte amazt a rendeletet. De ezek közül is némelyek a tengeri háborúra rendeltettek, némelyek pedig az istentől őrzött birodalom némely tartományainak védelmére hagyattak. S ezeken kívül még a végeken és féltett helyeken levő bégek is otthon maradásra utasítottak, egy szóval az olyan helyeken levő szandsákbégek, melyeket őrizni és szemmel tartani kellett, azt a parancsot kapták, hogy hadi népükkel őrizzék a saját szandsájkokat. De ezeken kívül a többiek, kikhez parancsolat ment, felszólítottak a hadjáratban való részvételre.

Az emírek mintaképének, *Hádsi Ali* bégnek, a buruszaí liva emírjének — ki Iznikli Ali cselebi néven ismertes — legmagasabb fermánt küldött, melyben az élelmezés ügyét reá bízta s azután ismét egy legfelsőbb kéziratot és berátot, melylyel a nevezettet az összes dunai hajók kapudánjává nevezte ki és megbízta, hogy az igazhívó hadsereg számára élelmi szereket gyűjtsön az istentől őrzött birodalomban és az említett anyagokat hajókon Belgirád várához szállítván várakozzék. A nevezett Ali bég pedig a kijelölt helyekre menván s ott buzgón fáradozván, a szultáni parancs értelmében eleséget szedett össze és a Tuna közelébe

szállította. Ama tartományokban pedig 375, vagy több hajót szedett össze ama vidék hajóiból s azután mint ezen hajók kapudánja, az összeszedett és ide szállított élelmi szert, t. i. árpából és lisztből 124,800 kilét — isztanbuli kilét értve, — továbbá 40,000 kile búzalisztet, ama hajókra rakatta, azután e Tuna hátára bocsátván, naponkint folytonosan ment a kijelölt hely felé

Másrészről pedig a khalifaság trónján ülő világbiró, Allah árnyéka, t. i. Szulejmán szultán ő felsége Mohammed Musztafának Mekkából Medinába menekülése 949. évében, Sabán 15-ike ¹⁾ éjjelén — mely a »berat namazi« éjjele ²⁾ — elmondván az említett ismeretes imát s a következő reggel fölkelván, lóra ült, azután elindult Isztanbulból s hatalommal és méltósággal *Edirne* városába ment és ott megállapodott.

(III. 29—30.)

Ez a fejezet előadja, hogy a világvédő padisah ő felsége előre küldi a béglerbéget.

Egy napon, mikor kitavaszkodott és az ellenségvadászó hadjáratra alkalmas idő lőn, szolgájának, *Ahmed* pasa rumilii béglerbégnak olyan parancsot adott, hogy az említett év Zilhidse havának 20-án, mely nap szerda volt, ³⁾ kiindulván Edrene városából, gyűjtse össze az összes rumilii szandsák-bégeket, alaj-bégeket, szu-basikat és cseri-basikat, szóval az egész sereget és menjen előre. Ugyanakkor vezíri kaftánt is küldött neki, az pedig ezt látván, a bevett szokás szerint kezét csókolt a világvédő padisahnak. Azután a szultánnak megmásíthatatlan parancsa értelmében kiindult Edrenéből és *Szófia* városába ment.

Itt tartózkodott egy ideig a hadsereg összegyűjtése végett. Valóban az összes rumilii katonaságot összegyűjtötte itt s azután elindulván, folytonosan haladt Budun tartománya felé, hogy a szultán elindulásaig ahhoz közel érjen, sőt isten segítségével oda érkezve meg is támadja a nyomorult ellenségnek kijelölt várát.

¹⁾ 1542 november 24.

²⁾ A *berát gedseszi*, vagy *lejlet-ül-berát*, vagy *seb-i-berát*: az az éjszaka (Sabán hó 14. és 15-ike közötti éjjel), melyen a mohammedánok hite szerint isten az emberek sorsát meghatározza a következő évre.

³⁾ 1543 márczius 28.

(IV. 30—30a.)

Ez a fejezet előadja, hogy a világvédő padisah ő felsége a janicsár-agát Edirnébe hívja.

Előbb a janicsár-agát, *Áli* agát, az iszlám házának, Isztanbulnak, őrizetére Isztanbul városában hagyta volt; most azonban annak is határozott és megmásíthatatlan legfelsőbb parancsot küldött és elhívatta; mert a janicsárokkal együtt ezt is Ahmed pasa után akarta küldeni. Ez pedig elindulván az áldott Moharrem hó 12-ik napján, mely szerda volt,¹⁾ Edrenébe megérkezett.

(V. 30a—46.)

[*A szultán elindulása.*]

Azután maga Szulejmán szultán ő felsége is lóra ült szolgálival, a kapukhalkival. Nyomában hét győzelmes és diadalmas *zászlót* — melyeknek csúcsain arany koronák voltak — és aranyos *lófarkakat* vittek aranyos övön tartva, ezerféle áldás és üdvözlő kiáltások közben s rendkívüli tisztelet nyilvánítása mellett. Az említett zászlók után száz *trombitát* fújtak, melyeknek mindegyike arany lánczczal volt a trombitások nyakába akasztva. Dereukon aranyos övet viseltek, melyről csörgők függtek le selyem és aranyszálakból fonott zsinóron, némelyek még arany pereczet is viseltek lábaikon. Ezek trombitáikat fújva borzasztó harsogás mellett haladtak. Azután száz pár *üstdobot* vertek az említett trombiták harsogásával öszhangban. Továbbá száz nagy *dobot* is vertek mind a két oldalon a gyaurok ellen szent harczra indulás örömhírének hirdetése végett, épen úgy, mintha a dobnak két oldala az ellenségnek hasa és háta lenne s az ellenséget vernék buzogányokkal. A száz pár *csörgőnek* csengetése, a mint mind egymásba verődtek, a földről az égig felhatott; s mindegyike a világító naphoz hasonlóan ragyogván, fényt árasztott köröskörül mindenre. Azután következett száz *tábori síp*. Ezek is nemcsak fényt árasztottak minden felé arany csillogásukkal, hanem siketítő hangjuk egészen az egekig felhatott

A világnak díszére váló s a próféta népének védőjeként szereplő padisah felséges személye mellett két felől ment a *szolakoknak* négy ketkhudája s előttük haladt négy száz szolak. Mindegyikök fehér sapkát s arany szálakkal

¹⁾ 1543 április 18.

himzett és tollbokrétás uszkufot, aranyos kaftányt és aranyos övet viselt. Gyalog mentek, aranyos és festett íjjaikat kezükben tartva. Mindegyikök olyan íjjász s a nyilazás mesterségében olyan tökéletes és messzelövő, hogy a levegőben repülő madarat, ha célba veszik, nem hagyják elrepülni, hanem lelövik.

A hatalmas padisah előtt haladt a jaszaulók feje, t. i. a csaus-basi, a ki előtt száz ötven derék és vitéz *csaus* ment az említett szolakoknak két oldalán jobbról és balról. Ezek ezüst és arany buzogányt vive kezükben, az útban levő embereket eltávolították s a sorokat, csapatokat és hadosztályokat rendezve minden embert a maga helyére állították és senkit sem hagytak más csapathoz keveredni. Arab lovakon ültek és fényes kardot viseltek övükön. Vörös frenk bársonyból való, arany és ezüst szálakkal himzett *müdseveze-jökre* ¹⁾ ijesztő nagyságú turbánt csavartak, a turbánra arany lánczokkal drágaköves forgó-rudat erősítettek s abba nagy értékű, aranyos tollbokrétát tűztek, úgy hogy maguk és lovaik egészen aranyba és ezüstbe valának burkolva s az övékhez hasonló drága ruhái egy csoportnak sincsenek. A világvédő padisah ő felségét minden oldalról éltetve és üdvözölve folytonos kiabálás közben haladtak.

Ismét előbb, t. i. a szolakok csoportján belül, a szolakok között ment a pejkek feje, a ki előtt hetven *pejk* haladt. A szolakok csoportján belül a pejkek csapata olyan volt, mint a többi csillagok között a Fiastyúk csillagzat. Ezeknek a fejükön is aranyos sapka s azon, arany rúdban, nagy értékű tollbokréta volt. Kezükben aranyos alabárdot vittek, drága posztóból való, hozzájuk illő és rendeltetésüknek megfelelő felső ruhát viseltek.

Ezek között ment, mint csillagok közt a fénylő nap, a boldogság tengerének gyöngye, a kellem kertjének bimbója, az igazságos szultánnak kedvencze, a kegyes khákánnak szemefénye, t. i. a világ szultánjának fia.

A jóságos padisah ő felségének fia,
T. i. Szelim fiának, Szálejmánna fia.
Isten tegye fejedelemmé utódait is,
A felséges isten hosszabbítsa meg életét.
Napról-napra növekedjék szerencséje,
Mint növekedett őseé, *Bajeid* szultáné,
Mivel ő őseivel azonos nevű,
Épen úgy sah legyen és szerencsés legyen!

Amazok tehát ilyen módon jártak a világ szultánjának fia előtt.

¹⁾ A turbánnak egy faja: magas, hengerded alakú sapka, mous-selinnel úgy csavarva körül, hogy a sapkának vörös csúcsa kilátszott.

S ismét ezek előtt a *janicsár-aga*, Áli aga, ment; előtte pedig az aga rangú és ziámettel bíró, tapasztalt, derék és vitéz, a padisah szolgálatában nevedett száz *jaja basi* haladt. Ezek is arab lovakon ültek, aranyos felső ruhát viseltek, fényes kardot öveztek fel, továbbá aranyos handsárt, tegezt és abban nyilakat hordtak, aranyos íjjaikat festett íjtokban vitték. Fehér sapkájokra aranyos üszküföt húztak, erre pedig drága tollbokrétát tűztek. Kezökben mindnyájan sárga zászlót vittek.

S ismét ezek előtt 12,000 *janicsár*, a kik gyalog mentek. Mindegyiköknek fején a fehér sapka fölött aranyos üszküf s a forgó rúdján félelmes nagyságú lófark; ¹⁾ testükön skarlát posztóból drága ruhákat viseltek, derekukra vászonból, vagy aranyos selyem szövetből való övet kötöttek. Kezükben lándsát, vállukon villámhatású, mennydörgés hangú puskát vittek, melyből úgy szórták a golyót a hit ellenségeire, mint a sárkány okádja a tüzet; oldalukon véres kardot viseltek, melynek hüvelye ezüsből és aranyból volt, derekukon pedig vérontó csatabárdot s alkalom szerint mindegyik fegyverrel harcoltak.

Ezek előtt négy lófarkat vittek. — Eme lófarkak egyike után mentek a *kapudsi basik*, kik előtt 300 *kapudsi* haladt, aranyos üszküffel, aranyos felső ruhában és arab lovakon.

A másik lófark után ismét az *emir-i-akhor* ²⁾ agák s ezek mellett a szerráds-basi, a szerrádsok ³⁾ ketkhudája, a lovászok ketkhudái és kjátibjai, továbbá az összes *szerrádsok* és *lovászok* haladtak.

A szolajok és janicsárok között vezették az aranyos és drágaköves nyereggel, arany kengyellel, arany lánczczal és kantárral, himzett és drágakövekkel kirakott takaróval feldisznított *lovakat*, mely lovak közül az egyik rúmi, másik karamáni, harmadik arab, negyedik kurd, egyszóval olyan lovak, melyeknek a világon nincsen párjuk.

S ismét a harmadik lófark után az *udvari vadászok* agái mentek, t. i. Kizil Ahmed fiai közül Ahmed aga, a csakirdsi-basi; Kizil Ahmed fiának, Mirza bégnek fia Musztafa aga, a sahindi-basi ⁴⁾ s ennek testvére, Ahmed aga,

¹⁾ A szövegben ugyan ez olvasható: jüklüklerde mehib *túglar* (a forgó-rúdon félelmes lófarkak), de a *túg* helyett bizonyára *szorgucs* értendő (= tollbokréta kócsag, vagy darutollból).

²⁾ Vagy *mir-i-akhor*: lovász mester.

³⁾ *Szerráds*: azon szolgák neve, a kik a szultáni udvarban a nyergeket készítették és gondozták.

⁴⁾ *Sáhin* = fehér sólyom; *sáhindi* = az udvari vadászoknak az a csoportja, mely ezeket a vadászmadarakat gondozta.

az atmadzsádsi-basi.¹⁾ Ezekből jobbra és balra a bázdárok,²⁾ zagardsik, szanszundsik és szegbánok csoportjai — skárlát posztóból készült ruhákban — vezettek díszes féken, frenk gyapjúból való pokrócczal letakart és festett sörényű arab lovakat.³⁾ Ezek még az égben repülő darvakat is lelövik, nem hogy a földön található nyulakat szalasztanak el. A parszdsik lovaik után párduczokat vezetve, a bázdárok pedig karjaikon arany és ezüst csengetyüs fehér sólymokat és egyéb fajta sólymokat vive haladtak.

S ismét ama negyedik lófark után a *csasnegirek*, *mü-teferrikák* s a többi agák, ketkhudák és kjatibok mentek együttesen. Ezen osztályoknak mindegyike hiánytalanul el volt látva teljes fegyverzettel, drága ruhákkal, nagy turbánokkal, aranyos fegyverekkel, vérttel, pánczéllal, egyszóval mindennemű hadi eszközökkel. Minden egyesnek ruhája és fegyverzete olyan volt, mintha a viselője aranyba öltözött volna.

Ezek előtt mentek a régi katonai szokás szerint elrendezett vitézek sorban, külön szakaszokban és hadosztályokban.

Ezek előtt haladt 4 *vezír*, mindegyik a saját kíséretével, kik jobb és bal szárnyon sorban mentek. Ezek előtt ismét a *kázi-aszker* efendik, utánuk pedig a *defterdár* efendik s ezekkel együtt a világ szultánjának őszinte szolgája, a diván hivatalnoka, az állam oszlopainak hive, t. i. a *nisándsi* bég, ki a kjatibok főnöke.

A győzelmes zászlónak jobb oldalán mentek a *szipáhi-oglánok* agái s előttük 2000 derék vitéz, a kik kezükben egy-egy piros zászlót tartottak, azonkívül teljes fegyverzettel, vérttel, pánczéllal fel voltak szerelve, aranyos ruhába öltözve gyönyörű lovakon ültek. Mindnyájan derék harczosok s az íjztartók és tegzek mindegyiknek oldalán ragyogtak, mint az arany és fénylettek, mint a nap. — A zászló bal oldalán pedig a *szüihdárok* agái mentek, szintén 2000 vitézzel, a kiknek mindegyike sárga zászlót vitt kezében, s azonkívül mindegyikök teljes fegyverzetben volt, gyönyörű lovakon ült, aranyos felső ruhát, pompás turbánt és csillogó kardot viselt, úgy hogy lovaik és fegyvereik ezüstbe és aranyba valának burkolva. — Az *ulufedsik* pedig ezereken voltak s ezeknek is két agájok volt, egyik jobb felől, másik bal felől

¹⁾ *Atmadsa* = karvaly, astur nisis: *atmadzsádsi* tehát az udvari vadászoknak az a csoportja, mely ezeket a vadászmadarakat gondozta.

²⁾ *Báz* = sólyom; *bázdár* = solymász.

³⁾ Az eredetiben: *hinmali tázilar* = hennával festett lovak. A *hinna*, vagy *henna*: a lawsonia inermis leveleiből készített festék. A lovak festéséről törököknél és magyaroknál, l. »A régi magyar és török hadviselés« cz. dolgozatomat Hadtört. Közl. 1888. évf. 592. l.

ment. Közülök a jobb szárnyon menő vitézek zöld zászlókat vittek kezökben, a bal szárnyon menők pedig felében zöld, felében fehér színű zászlókat. Ezek is mindnyájan vitéz és bátor harczosok valának, a többiekhez hasonlóan mindenemű fegyverzettel teljesen felszerelve és feldisztve. — Továbbá a *gurebák* hadosztálya is 1000 vitézből állott s ezeknek is két agájok levén, az egyik 500 vitézzel a jobb, a másik pedig szintén 500 vitézzel a bal szárnyon ment. A jobb szárnyon menő vitézek fehér zászlókat vittek kezükben, a bal szárnyon levők pedig felében vörös zászlót vive haladtak a bal szárnyon. Mindezek teljes fegyverzettel fel valának szerelve s a többiekéhez hasonlóan, ezeknek felszerelésüket is ezüst és arany borította. Továbbá ezek is mindnyájan vitéz harczosok valának, arab lovakon ültek, drága ruhákat viseltek, a félelmes nagyságú turbánokon, pompás forgó-rúdakban nagy értékű forgókat hordtak s drága kardot kötöttek fel. Összes fegyverzetük mind aranyos és ezüstös volt, úgy hogy a nap fényéhez hasonló ragyogásuk felhatott a földről az égig.

Továbbá mindezek után haladt a világ fejedelmének kedveltje, t. i. Hajder aga ő méltósága, a ki a világvédő padisah ő felségének *kapu-agája*. Ezt is ékszerek s ruháit és fegyvereit arany és ezüst borították. Teljes hadi fegyverzetben volt, de felszerelése nem hasonlított a többiekéhez, mert egészen aranyos és drágaköves volt. — Mellette mentek: Szinán aga, khazinedár-basi,¹⁾ továbbá a kilardsi-basi, és a többi agák, a hányan csak vannak, mindnyájan teljes hadi fegyverzetben s mindnyájan arannyal, ezüsttel és drágakövekkel borítva.

Ezek után mennek az imént említett *agák szolgálói*, ezernél többen, a kik hozzájuk tartoznak. Ezek is mindnyájan bátor és derék vitézek levén, fejükön üszküföt viselnek a vörös sapka fölött, derekukra aranyos övet kötöttek s abban aranyos handsárt hordanak, mely drágakövekkel van kirakva. Továbbá a fényes kardok is, melyeket felkötöttek, aranyosak és drágakövekkel kirakottak. Kezükben aranyozott íjjat fognak, arab lovakon ülnek s fegyverekkel teljesen föl vannak szerelve. Egy szóval úgy magok, mint lovaik és fegyvereik arannyal és ezüsttel vannak borítva s így haladnak.

S ismét a most említett hadosztályok nyomában 400 *agyúszekér* halad, ezer arabadsival, ezek agáival, ketkhu-

¹⁾ A kincstárnok a szultáni udvarban. — *Kilar* vagy *kiler* = éléskamra, éléstár; innen *kilardsi basi* = az éléskamra felügyelője a szultáni udvarban.

dáival és kjabatijaival együtt. Ez a csoport is teljesen föl levén szerelve hadi eszközökkel, egy részök lovon ül és a szekereket vontatja, más részök pedig fegyveresen mellettük halad. — Továbbá 800 *tüzér* megy fegyveresen az említett ágyú-szekerek mellett agáikkal, ketkhudáikkal és kjabatijaikkal együtt. S még 500 *lágimdsi* megy velük együtt, szolgálatukra állva, hadi eszközeikkel és málháikkal.

S ismét ezek után 1000 *dsebedsi* közlegény, agáikkal, ketkhudáikkal, kjabatijaikkal és 900 sor *teve* halad, melyek a fegyvertárral vannak megrakva: minden sor hat-hat tevéből állván, szám szerint összesen 5400 tevé volt. — Ezek után 100 sor *vezeték-lovat* vezettek, úgy hogy minden sorban kilencz-kilencz levén, szám szerint összesen 900 ló volt. — Ismét ezek után 300 sor *öszvér* vitte a kincstárat és egyéb szükségleteket. Ezeknek pedig egy-egy sorában hét öszvér levén, szám szerint összesen 2100 öszvér volt. — Azonban a szultáni sátorokat — melyeket felváltva ütnek fel és küldenek előre — és a szultáni konyhát szállító tevék még ezeken kívül vannak s ha azokat is ide akarnánk számítani, az összeset meg sem lehetne számlálni.

Végül vannak a *vizhordók*, a kik tömlőiket hátukon vive járnak a győzelmes hadseregben. Tömlőikre pedig egy-egy takarót húztak, t. i. selyem czafrangokkal úgy befőttek a tömlőt minden felől, hogy a tapasztalatlan emberek nem tudják és nem értik, hogy honnan jön a víz, csak azt látják, hogy egy csőből folyik tisztán, mint az élet vize. Kezükből üveg poharakat hordanak s a vizből azokba töltve adnak inni a népek.

A szultánok szultánja, t. i. az Oszmán házából való Szulejmán szultán ő felsége ilyen méltósággal, pompával és hatalommal indult ki a hídsre 950. évében, Moharrem havának 18. napján, mely hétfő volt,¹⁾ székhelyéről, *Edrene* városából s azon nap *Csirmen* mellett állapodott meg. Itt az iszlám padisahja még azon napon, vagyis a mig Csirmennél pihent, azt a parancsot adta, hogy a janicsár-aga ezen állomástól kezdve a viddini úton menjen. Az tehát a legfelsőbb parancs értelmében elindult és ment azon az úton.

(VI. 46a—47a)

Ez a fejezet a világvédő padisah ő felségének szolgájához, Murád béghez, küldött parancsát adja elő.

Más felől szolgájának, Murád bégnek is — a ki a *pozsagai* szandsák bégje vala — megmásíthatatlan legfel-

¹⁾ T. i. 1543 április 23. hétfő.

sőbb psrancsot küldött, melynek gyöngyötszóró tartalma ez volt: »Te, ki szolgám Murád bég s a pozsagai liva emírje vagy! Mihelyt legmagasabb parancsom hozzád érkezik, a *Valpova* nevű várat barátságosan kérd fel a gyauroktól, a benne levő feslett erkölcsű hitetleneknek adj kegyelmet és gondoskodj róla, hogy minden óhajításuk szerint történjék. Ha ama gonoszok elfogadják legmagasabb kegyelmemet és feladják a várat, azonnal vedd birtokodba és oda érkezésemig gondoskodj őrizetéről és védelmezéséről, a mint szükséges. Ha azonban ellenkeznek és nem adják fel: akkor egy órát, egy percet sem késve menj, támadd meg a nevezett várat és ágyúztasd, míg én oda érkezem.«

Mikor tehát az a legfelsőbb parancs értelmében fölkérte a várat, ama gyauroknak főnöke — kinek neve *Sánta Mikhál*¹⁾ — ilyen választ adott Murád bégnek: »Hej Murád bég! tudd meg, hogy én a várat nem adom fel neked, ne is fáraszd a nyelvedet hiábavaló beszéddel és ne törd magadat elérhetetlen vágyad után, hanem menj haza és légy nyugodtan; majd ha a padisah ide érkezik, annak feladom.«

A mint ez a válasz Sánta Mikháltól Murád béghez jutott, ez így szólt: »Hej átkozott! az ilyen beszéd nem kielégítő válasz nekem s én nem ilyen parancsot kaptam a padisahtól. Vagy add fel a várat, vagy ám lássd a következményét. Itt az ideje, hogy készen légy!« Ezt mondván, ostrom alá vette a nevezett várat s a mennyire a nála levő hadiszerekkel tehette, lassan lövetni kezdte; egyszersmind jelentést tett a dologról a boldogság küszöbénél és amaz átkozott gonosznak válaszát is megírta.

Más felől pedig a világvédő padisah ő felsége lassan-lassan haladva útban volt, azon szándékkal, hogy — ha a felséges isten engedi — megfenyítse a hitetlen gyaurokat és a hitnek átkozott ellenségeit.

(VII. 48—60a.)

[A szultán útja Valpóig.]

A világvédő padisah ő felsége szerencsésen elindult *Csirmen* mellől s éég érő sátorát *Bég-alaki* nevű mezőn üttetvén fel, maga is oda érkezett személyesen és ott megállapodott. Innen a következő napon tovább menve *Binarbasi*-nál, azután *Csakir-aga-dejirmeni* közelében, majd *Kha-*

¹⁾ Az eredetiben: *شانتة ميخال* Istvánfy szerint *Michael Archius*.

lidli mezején, továbbá *Rogos* nevű falu mellett s innen is elindulva a hetedik napon *Filibébe* érkezett és ott állapodott meg. Bármelyik állomásra érkezett a hadsereg, mindenütt kényelmesen helyezkedett el, enni és innivalót s mindenféle szükségletet kívánsága szerint talált, mindenütt gondtalanul, teljes kényelemben és vigan volt. Az áldott Moharrem hónap 24-ik napján ¹⁾ érkezett meg, mely vasárnap volt s maradásra adván parancsot, nyolcz napig ott tartózkodott.

Mikor a felséges padisah, a második Salamon, a ki a föld színének fejedelme, Filibe városába érkezett, a város belül és kívül fölékesítettet s tetőtől talpig díszben volt. Itt ebben a tartományban az árúczikkekből, kelmékből, termékekből, eszközökből, étel- és ital-neműekből a madártejen kívül minden egyéb található volt hiány nélkül nagyban és kicsinyben s az összes szükségleteket minden ember beszerezhetette tehetsége szerint bizonyos áron. Az iszlám seregében tehát mindenki adott és vásárolt, mindenki beszerezte tetésze szerint a szükségleteket és felkészült a hadjáratra.

A padisah ő felsége pedig lóra ülven, kiment a környéken levő nyaralók mellett folyó hűvös vizek partjára s ott töltött néhány napot fiával, Bajeziddal és többi bizalmas embereivel együtt lakmározás és mulatság közben. Különösen pedig a Jaszszidse Jajla nevű hegyen levő Szoudsak-Bunar mellett három napon és három éjen át mulatott.

Másrészt az igazhívó harczosok fejének, a hősök vezérének, isten szolgájának, Szulejmán szultánnak szolgájától, *Ibrahim* pasa anatólii béglerbégtől az a tudósítás érkezett, hogy az anatólii bégek közül néhány béggel éppen most kiindult Edrenéből és útban van. A mint ez a hír ide érkezett, rögtön ez a legfelsőbb parancs küldetett neki: »Te, ki szolgám, Ibrahim pasa, anatólii béglerbég vagy! Ne jőjj és ne csatlakozzál császári táboromhoz, a míg erre vonatkozó legfelsőbb parancsom hozzád nem érkezik, hanem győzelmes hadseregem után járj két állomásnyi távolságban mint annak utócsapata.« Minthogy ilyen parancs adatott neki, az ennél fogva e parancs értelmében így tett, az iszlám hadserege után járt, azon helyeken állapodva meg, hol a felséges padisah pihent és azon az úton haladva, melyen az ment. Az anatólii bégek, alajbégek, cseri-basik, szu-basik és összes szipáhik tehát a legfelsőbb parancs értelmében ilyen módon és ilyen rendeltetéssel haladtak lassan-lassan és gyülekeztek össze naponkint mind többen.²⁾

¹⁾ Április 29.

²⁾ Itt Szinán csausnál új cím következik: »Ez a fejezet előadja, hogy a világvédő padisah ő felsége Khajreddin pasát a tengerre

A szárazföld és tenger szultánja, az irgalmas terem-
tőnek szolgálja, Szulejmán szultán ő felsége már előbb
meghagyta szolgálójának, Khajreddin pasának, hogy az isten-
től őrzött birodalom megvédelmezése végett szereljen föl
hajóhadat. Ez tehát összesen 105 hajót készített el és szerelt
föl, melyek között 94 gálya és bastarda, 11 pedig galiata ¹⁾
volt. Ezekkel tehát — az áldott Moharrem 20-ik napján ²⁾
a könnyörülő és irgalmas isten nevében hajóra szállván —
Galata városából elindult a tengerre, jelentvén a boldogság
udvarának Filibébe, hogy az említett napon a császári
hajóhaddal elindult a nyomorúlt gyaurok és az aljas feslett
erkölcsűek felé a szent harcz szándékával.

A vallásosság harczterének gyors lovagja pedig, az
igazhívók szultánja, az igazhívó harcosok vezére, t. i. Szulej-
mán szultán ő felsége nyolcz egész napig időzván Filibében,
pihentette a hadsereget. Az a nap, melyen itt megállapodott,
mint már említve volt, Moharrem 24. napja vala.

Azonban a nevezett hónap 28. napján ³⁾ a *mihácsi*
szandsák bégjétől, Kászim bégtől, egy jelentés érkezett a
boldogság kapujához, melynek tartalma a következő volt:

»Ha ezen végvidék állapotáról méltóztatik kérdezős-
ködni, Zilhidse havának 28. napján ⁴⁾ a rossz természetű
gyaurokból és gonoszmívű feslett erkölcsűekből egy nagy
számú lovas csapat és néhány gyalogos összegyűlvén és
előjővén, éjjel *Szekszár* vára közelében egy, lesre alkalmas
helyen lesbe állott és hajnalban a válogatott lovasság me-
grohanta a várat. Mi pedig, a mint a padisah ő felségének
szolgái, a végek bégjei szoktak tenni, épen úgy cselekedvén,
az itt levő igazhívó harcosokat rögtön összehívtuk, mind-
nyájának kedveskedtünk, mindnyáját bízattuk és minden
kívánságukat teljesítettük; azután a várnak egész környékét
szoros őrizet alá vétettük, egy helyet sem hagytunk üresen
őrizet nélkül, szóval minden lehető intézkedést megtettünk;
ekkor az összegyűlt gázikat magunk mellé véve, kimentünk,
amazokkal szembeszálltunk és heves harcz és küzdelem
támadt. A nevezett várban a lovasok agája Ejnekhán aga,
igen vitézül harczolt s végre is vértanúvá lőn, többen pedig
megsebesültek. Igen sok gyaurt levagdaltunk, többen meg-

küldi.« De a szerző erről a dologról csak az 51-ik lapon beszél s az
51a. lapon már folytatja Szulejmán elindulását Filibéből.

¹⁾ *Galiata*, vagy *kaliata* (Ahmed Vefik szótára szerint): a ka-
liunhoz (nagy hadi hajó) hasonló nagy hajó, 24 evezőpaddal. A *bas-
tarda* szót l. föntebb!

²⁾ Április 25-én.

³⁾ Május 3.

⁴⁾ 1543. április 4-én.

sebesültek, azonkívül pedig néhányan élve elfogattak. Egy szóval vereséget szenvedtek s összetöretve megfutamodtak. A várat és várost — a világvédő padisah szerencséjére — egyáltalában semmi legkisebb kár sem érte, teljesen meg lőn védelmezve.

Az élve elfogott gyaurokon kívül a többiek ismét összegyűltek egy helyen és *Szeckő*¹⁾ vára alá rohantak. Az ott levő vajvoda egy csapat lovassal kijöven, megütköztek egymással, miközben a hit harcosai közül néhányan megsebesültek, a gonoszmívű gyaurok közül pedig négy-öt előkelő gyaurot elesett.

S ismét az említett hónap 8. napján,²⁾ mivel a gonosz természetű gyaurok gyülekezésének híre füleimhez jutott, embereim közül Jahja és Hajder vajvodákat nyelvet fogni küldtem egy lovas csapattal. A *Kapos* nevű folyó közelében ismét gyülekezésük levén, mikor ahhoz közel értek, történetesen az *Usztuni-Belgirád* nevű várból való gyaurok gyülekező helyére bukkantak s azokkal összetalálkoztak. Megütköztek s mind a két részről igen heves harcz folyt, de a felséges isten kegyelméből és a próféta csodás hatalma által, a vallás ellenségeinek serege megveretett és összetöretett s mikor futni akartak, megrohanták őket és végre mindnyáját kardra hányták. Ezen ütközetben *Egevár*³⁾ bégje, a Budi Farkas⁴⁾ nevű hitetlen is halálát lelte.

Továbbá az elfogott nyelvek és érkező kémeink azt a hírt hozták, hogy a szerencsétlen *Ferandus* az e vidéken levő magyarországi bégekhez hírt és embereket küldött s a padisah ő felségének meghódolt várakat, városokat, falvakat, szóval a hozzáférhető helyeket fel akarja gyűjtatni. Mivel tehát ezek erre készülnek, mi sem éjjel, sem nappal egy perczig sem nyugszunk, hanem hírek szerzésén fáradozunk. Bécs felé és minden irányban ügyes kémeket küldöttünk. Mihelyt bármilyen, megbízható hírek érkeznek, haladéktalanul jelentést teszünk a boldogság udvaránál.

Az említett ütközetben levágott fejekből húsz előkelő gyaurnak fejét és ama két, elfogott előkelő gyaurnak egyi-

¹⁾ Azaz Duna-Szekcső.

²⁾ A levélíró bég főntebb Zil-hidse hónapot említette, ennek 8-ik napja = 1543. márczius 15-ike, s e szerint itt előbbi eseményt mond el. De lehet, hogy az »említett hónap« kifejezés a szerzőé, a mikor Moharrem 8-ika, vagyis április 13-a értendő.

³⁾ Az eredetibbn : *أكروار* Egervár? Egregy?

⁴⁾ A szövegben : *بودی فارقاش* A vezetéknev olvasható Bódi, Bódinak is.

két, a kik Szekszár vára ellen jövetelük alkalmával elrejtőzködtek nyelvet fogni, elküldtük Hajder vajvoda nevű szolgánkkal«. ¹⁾)

Mikor ez a jelentés a hatalmas és világbíró padisah előtt felolvastatott, szokása szerint dicsérő levelet íratott és küldött neki.

Majd Filibéből is elindulván, azon nap *Jund-kuruszi* nevű hely volt az állomás, azután *Kara-Bunarlı*, azután *Mánendlı*, azután *Ihtimán* mezeje, azután *Hádsi-Karamán* falu s azután *Szófiában* állapodott meg, az áldott Szafar hó 10. napján. ²⁾) De mivel Hádsi Karamán faluban Kicsük Báli pasa halálának híre érkezett, Szófiában két napig időzött, mi alatt magas diván tartatván, a buduni vilájet béglerbégségét a gázik főnökének, a hit harcosai szerdárjának, a szultáni ház barátjának, a maga őszinte szolgájának, Jahja-pasa-oglu Mohammed pasának adományozta. Továbbá néhány bégnek szandsák és néhány ulemának medresze és kazâ adatott s több ügy elintéztetett; ugyanitt az egész sereg ellátta magát fegyverekkel és eszközökkel s beszerezte szükségleteit. Az áldott Szafar hó 13. napján ³⁾) megveretvén az indulás dobja, elindult Szófia városából és a *Jir-derbendi* torkolatánál, majd magában Jir-derbendiben állapodott meg. Ezen az állomáson Pozsaga bégjétől, Murád bégtől, ilyen jelentés érkezett:

»Mikor az előbb érkezett legfelsőbb parancs értelmében *Valpova* közelében, a *Kiras* folyó ⁴⁾) mellett, az ágyúk számára meteriszeket csináltattam fából s ama legfelsőbb rendelet következtében e fontos dolog megvalósításán fáradoztam: a Dirava folyónak túlsó partján levő *Siklovıs*, *Pecsevi* és más ellenséges váraknak válogatott lovasai és gyalogosai, összesen 500-nál többen, összegyűlvén, az említett Dirava vizén hajókon átkeltek az innenső oldalra, azon szándékkal, hogy az említett folyónak innenső partján, a padisah birodalmában lakó rájákat megtámadják s dúljanak és pusztítsanak. Én meterisz csinálással levén elfoglalva, az embereim közül ama helyeknek és partoknak megvédelmezésére elküldött kapudsi-basım, Mohammed s az említett kerület vajvodája, Kejván az őszei szandsák agáiból és

¹⁾ Kászım mohácsi szandsák-bégnek e levelében említett eseményekről semmit sem tudnak a mi kút főink.

²⁾ Május 15.

³⁾ Május 18.

⁴⁾ T. i. a *Karasicza*, mely Valpó mellett folyik el s ezen alul a Drávába ömlik.

másokból összesen 300 válogatott emberrel fölkészültek és az említett feslett erkölcsűek ellen mentek.¹⁾ A felséges isten segélyével és a próféta csodatevő hatalmával kardot rántván az alávaló és gonoszmívű gyaurokra, egy perc alatt szétszórták őket, az átkozott sereget megfutamították, a sátán hadát összetörték. Mikor isten segélyével egyszerre legyőzve megfutamodtak, a többi levágottakon kívül a szerdárjukként szereplő híres vajvodájok is megöletett s összesen száznál több fejet vágtak le. A többiek, t. i. a levágottakon kívül megmaradtak, megveretve, mindnyájan a víznek rohantak lelki fájdalmukban, s mikor iparkodtak hajókra szállni, ebben sem találtak menekülést; mert legnagyobb részük, a mint a hajókra tolongott, a vízbe fúlt, úgy hogy az egész csoportból talán egyetlen egy ember sem menekült meg. A levágott gyaur fejekből 70 orrt és fület s az élve elfogott, *Fartads* nevű²⁾ híres gyaurt küldtik el híradás végett az igazságos udvarhoz eme jelentés kíséretében.«

Mikor a nevezettnék egy ügyes embere az említett gyaarral és a jelentéssel megérkezett s ez a világvédő padisah ő felségének jelenlétében felolvastatott: a szultán részéről ennek is dicsérő levél íratott és küldetett.

Ezen állomásról is elindulván *Sehirköj* közelében, azután *Izor* nevű helyen, azután a nisi hévizeknél, majd *Nisben* állapodott meg és itt két egész napig időzött. Mindenki elvégezvén a dolgát, a nevezett hónap 22. napján³⁾ innen is elindult s azután *Ivirlik-dereszi* mellett szállott meg, majd *Aladsa-Hiszárnál* és egy hegyszoros közelében. Azután átkelt az *Ibri* vizén, majd a *Morava* vizén és megállapodott. Majd *Batinidsa*⁴⁾ nevű helyen, továbbá *Ak-kili-*

¹⁾ Itt alkalmilag helyre kell igazítanom Hammer tévedését, a ki a pozsegai bég levelének eme pontjához elég furcsán ezt a megjegyzést fűzi: »Sinantschausch, welcher diesen Feldzug als Augenzeuge beschreibt, war mit der Aufsicht der Schanzen (metris) beauftragt, er nennt als Untergebene seinen Kapidschibaschi Mohammed, und den Woiwoden Keiwan«. (III. köt. 711.) Hammer tehát azt hitte, hogy ebben a levélben a könyv szerzője beszél első személyben, pedig csak idézi szó szerint a pozsegai bég szavait. Színán csaus a szultánnal együtt ment és volt az egész hadjárat tartama alatt és semmi köze sem volt a valpói sánccokhoz, valaminthogy egy udvari csausnak nincsen sem kapidsi-basija, sem vojvodája.

²⁾ Az eredetiben: *فرتاج* Farkas? Forgács? Erről az eseményről sincs tudomásuk a mi íróinknak.

³⁾ Május 27.

⁴⁾ T. i. *Batocsina*.

szénél, *Ralie*-nél, *Hiszarlikn*ál s azután *Belgirádn*ál szállott meg.

Itt ismét három napi pihenés levén, a hadsereg a podgyász nagyobb részét lerakta, terhét könnyítette, élelmi szert vett magához; a szükséges eszközöket hajókra rakta s a tunai kapudánra, izniki Hádsi Áli bég bruszai emir-i livára bízván elküldte. A nevezett Ali bég pedig a boldogság udvarában levő vezírekhez menvén, mindegyikkel tanácskozott a teendők fölött, azután tovább ment a Tunán.

A hatalmas, világvédő padisah ő felsége is Rebi-ül-evvel 7. napján ¹⁾ elindulván Belgirádból, szerencsésen *Moravacsie* faluhoz érkezett és a mellett megpihent, azután pedig *Girapoldsa*, azután *Debredse*, majd *Kormaricsa* mellett. Azután átkelt a hídon és megszállott. Ennek a hídnak építését az uralkodó ő felsége a szemendirei bégre, Tekezáde Hádsi Mohammed bégre bízta, aki ide jövén s kilenczvenhárom hajót szedvén össze, azokra építette a Száva vizén keresztül. Azután ismét fölkerekedvén, *Bögürdelen*-nel szemközt állapodott meg, majd *Dimitrofcsén* innen, azután pedig azon túl. Ezen az állomáson sok eső esvén, az egész hadsereg sokat szenvedett és nyugtalankodott s ezért itt egy napot késtek. Ezen az állomáson keletről az a megbízható hír érkezett, hogy Kizilbas vilájetének sahja, az átkozott Tahmasz benyomult Khoraszánba. — Innen ismét tovább menvén, *Ilads* ²⁾ faluhoz érkezett és ott megállapodott, azután pedig *Valkovár* váránál, majd *Burhova* ³⁾ váránál.

XX

(VIII. 60a—70a.)

[*Valpó elfoglalása.*]

X Azonban Ahmed pasa már előbb parancsot kapott, hogy menjen Valpova ellen és támadja meg. Ez pedig, a mint oda érkezett — a mi az áldott Rebi-ül-evvel 19-én ⁴⁾ történt — teljes rohamot intézett és igen sok gyaurt elpusztított. Összesen 3137 golyót lőttek ki és a nevezett várnak minden oldalát lerombolták. Végre a várbeli gyaurok kimerülvén, kegyelmet kértek. Mikor bégjök, a *Sánta Mikhál* nevű gyaur önként kijött és felajánlotta hódolatát, Ahmed pasa ezt a maga két derék szolgájával a boldogság udvarába küldte.

¹⁾ Június 10.

²⁾ *Ilacs*, *Tovarnik* mellett.

³⁾ Azaz *Borovo*.

⁴⁾ Június 22. péntek.

>

A míg ez megérkezett, a világvédő padisah ő felsége elindult Burhova vára mellől és *Öszek* vára mellett ütött tábort. Ekkor a vezírek azt kívánták, hogy itt a saját hadaikat bemutathassák a győzelmes sahnak. Tehát így történvén, a nagyvezír, t. i. Szulejmán pasa ő fensége, úgy intézkedett, hogy a saját testőrségét és zsoldosait — a mennyi összesen volt, — teljes díszbe öltöztetve, fölszerelve és felállítva először ő mutassa be a hatalmas padisahnak. Ennélfogva mindjárt reggel, mikor a világ díszére való padisah ő felsége lovára ült, azon helyeken, merre a hét földöv ura ment s azon utakra, melyeken elvonúlt, összesen 1400 vitézt állíttatott fel rendben. — A bal szárnyon pedig a boldogság egének napja, a khalifaság trónján ülőnek szolgálja, a második Aszaf, t. i. Rusztem pasa ő fensége, állíttatott fel rendben 1300, vagy talán több embert. Ezeknek pedig mindegyike olyan vitéz és hős, hogy a hitnek nyomorúlt ellenségeivel és az átkozott hitetlen sereggel mindig harcztól és öldöklést kívánnak s verekedni óhajtanak. — S ismét e mellett volt a harmadik vezír. Mohammed pasa ő fensége. Annak pedig 1200 válogatott és hős vitéze volt, kik között mindegyik oroszlán és krokodilus s a kiknek czéljuk és vágyuk mindig csak a harc. — Ezen alúl állott a negyedik vezír, Khoszrev pasa ő fensége, a kinek felállított serege 1100, vagy több emberből állott.

Ezek pedig mind a hit harcosai és hősök voltak, kiknek szemei a hit ellenségei és a nyomorúlt átkozottak felé tekintettek. Ehhez hasonló hadosztályokat vezírek még soha sem gyűjtöttek össze és nem mutattak be padisahoknak; s az Oszmán házából még egy padisah sem látta vezíreinek ilyen méltóságos, félelmet gerjesztő hadosztályait.

E csapatokban mindegyiknek kezében vérrel táplálkozó, lélekrabló *lándsák* voltak, melyeknek mezíten csúcsai az égig értek. Magok az említett, lélekrabló lándsák olyan díszesek és művészileg készültek valának, mintha aranyos köpönyegbe burkolózott és pirosra festett menyasszonyok lettek volna.

Ama dsidák minden reggel fölemelkedtek,
Kezeiket kiterjesztve istenhez könyörögtek.
Szomjaztak az ellenség vérére,
Vérivásra alkalmat kerestek.

A *kardok* pedig aranyos köpönyegbe burkolózva emberevő sárkányok módjára húzódtak meg hüvelyekben. Mivel szomjaztak az ellenség vérére és éheztek húsára, ezek is abban találták kedvöket, hogy az ellenség véréhez juthassanak. Az *íjjak* egészen meghajoltak, meggömbítették

derekokat, lehajtották fejüket, gondolataik sajkáját a bámulat tengerére bocsátották, mintha a gondatlanság álmát aludnák. Ezek is harcra és küzdelemre vágyakoztak. A *teg-zek* pedig sárkányokhoz hasonlóan mindnyájan száz-száz fejet hordtak s mint a száz fejű sárkánykígyók, eltátva szájukat, az ellenség húsára éheztek és élesítették fogaikat. Annyira szomjaztak az ellenség vérére és éheztek húsára, hogy e sóvárgástól mindegyiküknek szája véres, májuk égő, szeme könyes és arcza sápadt volt. A *csatabárdok* lehajtva fejüket, szemeiket a földre szögezték, harczról és küzdelemről gondolkoztak s teljesítetlen vágyuk miatt aggódtak. Azonban azon reményben várakoztak és tekintettek az ellenség felé, hogy a hit ellenségeivel találkozni fognak. A *buzogányok*, hat fejükkel, szintén ama bizonyos napot várták, az ellenség felé tekintettek és fejüket magasan hordozták.

A buzogányok férfiasan hordták fejüket,
Mindig az alkalmat és sort vigyázták,
Hogy az ellenség hadával harcolhassanak
És a gyaurokhoz érve verekedhessenek.
Mind fölemelt fővel haladtak,
Mind égték ettől a szenvedélytől.

A *pajzsok* fátyolt borítottak arczukra, mintha a hiábavalóságok elől rejtőzködnének és szégyenkeznének s szégyenletükben senki arczára sem mernének nézni. A *pánczélok* pedig az igazhívő harczosok testén felnyitották szemeiket és vigyázták a harczot, hogy az igazhívőket támogatva és segítve elhárítsák róluk a hit ellenségeinek fegyvereit és minden sértést visszatartva, védelmezzék az igazhívők testét.

Ilyen méltósággal és pompával rendezte és állította fel sorokban mindegyik vezír a maga hadosztályát. A hatalmas padisah ő felsége, a teremtőnek őszinte szolgája, megsemlélvén őket s látván felvonulásukat, hadi fölszerelésüket és buzgalmukat az isten nevében indított szent harcz iránt: mindnyáját nagyon megdicsérte.

Innen tovább menvén, *Öszek* várán túl állapotodott meg, azután pedig *Kiras* falu¹⁾ mellett. Ide jött a *Sánta Mikhál* nevű gyaur a boldogságos udvar szolgájának, Ahmed pasának embereivel és találkozott az állam oszlopaival. Mikor azoknak dolgáról jelentés tétetett a sah színe előtt, a kegyes uralkodó ő felsége, nem tekintve makacsságukat, ellenszegülésöket és hibáikat s megbocsátva elbizakodottságukat, teljes kegyelmet adott nekik és Sánta Mikhált

¹⁾ Magyarországnak 1596-ki térképén Eszéken felül, a Dráva mellett jelölve van egy *Kursa* nevű helység, a mely bizonyára azonos ezzel a *Kiras* faluval.

visszabocsátotta Ahmed pasa embereivel. Az pedig visszaérkezvén, a nevezett várat minden tartozandóságával, t. i. a környéken levő falvakkal és azoknak egész határával együtt — a melyek a mai nap is hozzá tartoznak — átadta Ahmed pasának. Ez pedig átvevén a nevezett várat s abba bevonulván, az iszlám népéből elegendő őrséget rendelt bele, a padisah parancsából dsámit és mecseteket csináltatott, khátibot, imámokat és müezzineket nevezett ki, és minden szükséges dolgot elintézett, egy szóval védelmezéséről és őrizetéről kellőleg gondoskodott, a nevezett gyaurt pedig visszaküldte a világvédő szultánhoz.¹⁾

Mikor a padisah ő felsége elindult amaz állomásról, hogy a *Valpova* nevű vár előtt szálljon meg, kora reggel a rumilii béglerbég, Ahmed pasa és az összes rumilii bégek felállították hadosztályaikat és csapataikat sorokban, hogy a világvédő padisah kengyelét megcsókolják. Ahmed pasa a közepén állott. Mikor az ellenségvadászó, hatalmas uralkodó ő felsége oda érkezvén, azokat így látta és magas tudomására jutott, hogy mi a szándékuk, áldott kezével megállította lovát. Ahmed pasa a katonaság közül rögtön előjövén s a sólyom sebességével leugorván lováról, gyorsan a padisah ő felségéhez ment s miután megcsókolta kengyelét, visszafordult és lovára ült. A többi rumilii bégek is mind leszállottak és megcsókolták a világvédő padisah kengyelét, azután ismét lovaikra ültek. A szultán ő felsége, míg a bégek mindnyájan lovaikra nem ültek, irántuk való tiszteletből nem mozdult meg, hanem helyén maradt. Azok pedig, miután lóra ültek, ismét a sorba álltak. Azután a hatalmas és ellenségvadászó szultán ő felsége szokás szerint üdvözölte őket és tovább ment. S miután azok is a régi szokás szerint üdvözölték a padisah ő felségét, saját állomásaikra mentek

X

¹⁾ Valpót tehát tovább, mint egy hónapig ostromolta a török sereg (a mennyiben a pozsegai bég már május első felében vívni kezdte), míg végre jún. 22-én elfoglalta. *Istvánfy* azt állítja, hogy Árki Mihályt és más tiszteket Murád és Kászim bégek magokhoz hívták vacsorára s késő éjig marasztván, leölték őket; mert — úgy mond — nusquam amplius apparuere. (161. l.). Ellenben *Verancsics* szerint Árki életben hagyatott, hanem az egész őrség öletett le. *Brutus* semmit sem tud a törököknek ilyenféle hitszegéséről. *Jovius* pedig ezt mondja: »Amurathes Hungaros omnes in deditionem clementi consilio accepit servavitque, ut, qui agros colerent, proposita libertate in provincia relinquerentur«. (II, 2 : 477). *Stella* és *Verancsics* szerint az őrség szolgáltatotta ki Árkit a törököknek, a ki irányában — *Stella* szerint — non solum non immanis, sed etiam *municificus* fuit et *benignus*; ellenben — mint mondja — az egész őrség leöletett, nem ugyan a szultán parancsából, hanem a török katonák zsákmány utáni vágya következtében. (Schwandtnernél II. 357.)

és letelepedtek. Arábia és Adsem szultánja pedig a nevezett vár előtt szállott meg.

A következő napon magas diván tartatván, mikor az ügyek elintézéséhez fogtak, megérkezett az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa és vele együtt az összes anatólii bégek. Ezek is mindnyájan rangjuk szerint sorban kezét csókoltak a világbíró, hódító és győzelmes padisahnak, azután visszatértek. Ezen kívül még ezerféle ügy intéztetett el. A nevezett gyaurnak, t. i. Valpova bégjének, Sánta Mikhálnak kezébe pedig egy, a buduni béglerbégnak, Mohammed pasának szóló legfelsőbb fermán adatott, melyben meghagyta, hogy a mint a nevezett gyaurn az egész világnak szóló legfelsőbb parancscsal oda érkezik, egy ziámetet adjon neki Budun környékén.¹⁾ Ez így történvén, mikor az ezen vilájetbeli gyaurok ezt látták, mindnyájan ide jöttek és hódolattukat nyilvánították. A szultántól mindnyájan személyenkint kegyelmet és bátorítást kaptak, a ki visszabocsátotta őket lakóhelyeikre. Azok pedig visszatérvén, áldották a világvédő padisah ő felségét.

(IX. 70a—90a.)

Ez a fejezet előadja, hogy a világvédő padisah ő felsége szolgáját, Ahmed pasát, a Siklovís nevű vár ellen küldi.

× Azonban ismét parancsot adva, szolgáját, Ahmed pasát, a *Siklovís* nevű várhoz küldte, hogy oda menvén, kérje föl ezt a várat és hallja meg, hogy milyen választ kap. Hogyha a padisah legfelsőbb parancsának engedelmeskedve és a könyörgés kötelét nyakukba akasztva hajlandók átadni szép szerével a várat és kitérnek a vérrel táplálkozó, lélekrabló kardok éle elől; szóval, ha a szolgaság lánczát a hódolat nyakára téve magukat a padisah szolgáivá teszik s az iszlám padisahjának többi szolgálói közé tartozóknak ismerik magokat: teljes sértetlenség adassék fejöknek és lelküknek. Ha azonban tisztátalan kezeikkel a makacsság ruhájának szegélyébe kapaszkodva, magokra vonják a világhódító haragját: nyomorúlt várukat szűkké téve nekik és erős falukat szétrombolva fenyítse meg őket. Ime, ilyen utasítással küldetett el.

Másrészt a hatalmas padisah mellett levő vezírek a saját hadosztályaikkal külön-külön bementek az újonnan

¹⁾ Valószínűleg erre vonatkoznak Stellának imént idézett szavai, hogy a szultán Árki irányában »*munificus fuit et benignus.*«

elfoglalt Valpova várát megtekinteni, azután visszajöttek és saját sátraikba vonultak.

X

A magas udvar szolgálja, Ahmed pasa, pedig oda érkezvén, mikor a hit ellenségeitől, az átkozott, feslett erkölcsű gyauroktól fölkérte a nevezett várat, azok rendkívüli makacsságból és ostobaságból ellenszegülve, nem mutattak hajlandóságot feladni, hanem a rosszat sugalmazó ördög kísértésére hallgatva, az igazhívók ellenségeire támaszkodva és bálványképeikhez folyamodva, szembeszállni, harczolni és verekedni óhajtottak. Azonban azt nem gondolták meg, hogy ez a cselekedet nagyon káros reájok nézve s hogy a hit harczosai, kegyetlen kezeikkel, végre is a vérontó kardok és lélekrabló szablyák martalékaivá teszik testüket. Ez okból a szembeszállás ösvényére lépve, a nevezett várnak két oldalán fekvő régi külvárosokat saját kezükkel felgyújtották és füstbe eresztették, azért, hogy a harcz idején az iszlám népének védelmül ne szolgáljanak és iszlám népére irányzott fegyvereiknek akadályára ne legyenek.

Silva
↓

Mikor a szerencse egének napja, Ahmed pasa, látta amaz átkozott csoportnak ezt az elbizakodottságát és a sátán híveinek ördögösségét, azonnal megírta ezt az értesítést és elküldte a boldogság udvarába. Ez a jelentés pedig oda érkezvén és előterjesztetvén, mikor annak tartalmából Szulejmán szultánnak tudomására jutott ama lázadóknak és zendülőknek ellenszegülése, makacssága és gonoszsága: nagyon megharagudván, az iszlám iránti buzgalmának napja fölkelvén s világbírói méltóságának érzete fölbredvén tiszta szívében, azonnal azt mondta, hogy ama hitetlen várnak és átkozott erősségnek lövetése és lerombolása végett szükség van ágyúkra s 13 nagyobb ágyút és 30 zarbuzant jelölvén ki, megparancsolta, hogy azokat gyorsan haladéktalanul húzassák a vár közelébe és állítsák fel, még pedig mindegyiket egy-egy szandsákbég. Mikor a megmászthatatlan parancs az említett bégekhez jutott és hallották, hogy az ágyúkat sietve a nevezett várhoz kell szállítaniok, ama bégeknek mindegyike húzatni kezdte őket hadi népével, hogy a nevezett vár elé szállítsák.

Más részről az *Uszturgun* nevű vár gyaurljai egy napon kijöttek azon szándékkal, hogy valamerre utat találva, hírt szerezzenek az iszlám seregéről és visszatérvén, ahhoz képest intézkedjenek. Mikor azok ebbe a vállalatba fogtak, Szulejmán szultánnak őszinte szolgálja, a buduni béglerbég, Mohammed pasa, értesülvén e dologról, gyorsan kijött s összehatalálkozván a hit ellenségeivel, szembeszállt, megütközött és kardra ment velök. Olyan csatát vívtak, hogy nem

X

lehet leírni. De végre is a feslett erkölcsű, gonoszmívű gyaurok seregét teljesen összetörték, szétszórták és megfutamították. Az eme nagy csatában elesett nyomorúlt gyauroknak levágott fejéből hetven fejet, továbbá harmincznyolcz, élve elfogott gyaurt küldött a boldogság udvarába az állam oszlopaihoz ügyes és tapasztalt embereivel, a jó hírnévért, dicsőségért és a hit bajnokai szent harcának tudatása céljából. Mikor ezek megérkeztek s azon mondással, hogy a hit ellenségeinek fejei mindig így járjanak, bemutatattak a szerencsés padisah színe előtt, a hatalmas szultán ő felsége, Allah árnyéka a földön, régi szokás szerint dicsérő levelet küldött szolgálójának, az említett Mohammed pasának. Azután a próféta vallási törvényének őre, Mohammed népének védelmezője, a khalifaság trónján ülő világbíró az említett harmincznyolcz gyaur közül négyet — hogy tudósításokat szerezzenek tőlük — életben hagyatott és a kapudisik kezébe adatott; a többinek pedig, t. i. mind a harmincznégynek fejét vették a világvédő padisah udvara előtt.

Más részről azok a bégek, a kiknek meghagyatott, hogy az ágyúkat és zarbuzanokat húzassák, a nekik kiosztott és rájuk bízott ágyúkat vontatva, azoknak a nevezett vár alá szállításával foglalkoztak. Történetesen Rusztem pasa ő fensége este rendeletet adott a maga kíséretének és hadi népének s az első ima után maga is lóra ülven, elindult. A mint ment, az ágyúkhöz érkezett s történetesen azon ágyúval találkozott, melyet a rumili hadtest bal szárnyának alaj bégje vontatott. Gyorsan leszállt lováról és az ágyúra ülve, ezt mondta a maga hadi népének és a többi igazhívóknak: »ne hagyjatok lelkeim! hadd lássalak benneteket, milyen férfiak vagytok s a vallásért és a világvédő padisahért hogyan húztok most engemet! Allah adjon nektek erőt!« Egyszersmind néhány marok aranyat vevén elő, részint reájok, részint pedig az ágyúra szórta. Ekkor a hit harczosai közül annyian húzták, hogy többen már hiába futottak az ágyúhoz, nem értek hozzá. Tehát ilyen módon mentek egy darabig s a mint kissé elfáradtak, ismét egy marok aranyat vett elő és szétszórta. Egy szóval ilyen módon egészen a vár közelébe szállította s több helyen szórt pénzt az igazhívó harczosoknak.

Szulejmán pasa ő fensége pedig a várhoz menvén, környékét bejárta, hogy lássa: milyen. Mikor ott járkált, egy zarbuzannal lőttek, de — hála istennek — nem sér-tette meg. Azután mindnyájan visszafordultak és sátoraikba mentek.

Mikor Rusztem pasa ő fenségének az ágyú vontatá-

sában tanúsított buzgósága említettett a világvédő padisah ő felsége előtt és így értesült róla, rendkívül megdicsérte; azután pedig mindegyik vezírnek megparancsolta, hogy egy-egy ágyút szállítsanak gyorsan a várhoz. Így múlt el az a nap.

A mint beesteledett, minden ember megpihent a maga sátorában s mikor ismét reggel lőn, mindenki korán fölkel s elvégezvén a reggeli imát, az ágyúk vontatásához kezdett.

A reggeli ima után Rusztem pasa ismét lóra ülven, az ágyújához ment s leszállván lováról, az ágyúszekérre ült és az ágyút húzó hadi népből mindegyiknek egy-egy marok ezüst és arany pénzt adott s az ágyúra is szórt pénzt, biztatva a hit harczosait: »serénykedjete, bajtársak! ne hagyjatok!« A hadi nép pedig látva Rusztem pasának ilyen kegyességét és adományát s ismerve buzgalmát, az iszap-tengerből, t. i. a tengerhez hasonló sárból egy percz alatt kihúzta az ágyút szekerestül együtt és jó útra terelte. Történetesen oly sok esett és ez olyan sárt csinált, hogy senki sem tudta, merre menjen ki a sárból.

E közben Khoszrev pasa ágyúja is megakadt a sárban. Történetesen Rusztem pasa is éppen azon az úton vontatta a maga ágyúját s mikor arra ment, szemébe tűnven, hogy amaz ágyú ilyen helyzetben van, segítségére sietett s a maga ágyúját ott hagyta, hogy amannak ágyúját kihúzassa a sárból. Oda érkezvén, az ágyút húzó legénység mindegyikének némi ajándékokat adott s nyájasan mosolyogva biztatta mindnyájokat és így ezt az ágyút is kihúzatta a tengerhez hasonló sárból és könnyen járható útra szállíttatta. Ezen kívül még hat ágyút látott, melyeket bégek húzattak, a kik mindnyájan erőtlének és tehetetlenek voltak a reájok bízott ágyúk szállításában. Minthogy ő ezekkel találkozott, mindnyáját a vár közelébe vitette és mindnyájánál annyi ajándékot adott, hogy annak számát csak az isten tudja. Azonban az említett ágyúknak a várhoz szállítása miatt a maga ágyúja az úton maradt..... Kevés idő alatt a maga ágyúját is a vár közelébe szállíttatta. A többi pasáké három nap alatt érkezett meg, az ő ágyúja pedig egy nap alatt..... Mikor a többi pasák ágyúi még csak a fele útján voltak, ők magok visszajöttek és sátraikba tértek.

Már harmadik napja volt, hogy a világvédő padisah ő felsége *Valpova* vára előtt időzött. Ezen a napon megparancsolta, hogy éig érő sátorát a *Siklovis* nevű vár közelében üssék fel. Miután sátorát oda küldötte, reggel ő maga is elindult.

Azonban az említett várnak valódi neve nem *Siklovis*;

a Siklovis csak hibás kiejtés a mi nyelvünkön. Azoknak helyes kiejtése szerint *Somlovis* a neve, a Somlovis szó pedig abban a nyelvben *somot* jelent, tehát értelem szerint ezt a várat törökül *Kizildsik kaleszi*-nek ¹⁾ lehet nevezni.

Mikor a szultáni sátor azon a napon ott felállítottott, a következő napon a hatalmas szultán ő felsége is kora reggel lóra ülven, elindult innen és lassan haladt s miután átkelt a *Dirava* nevű vízre épített hídon, megállapodott. Ez a híd pedig harminczkét hajóra épített híd volt, az izvorniki bégnek, Khajreddin bégnek lón megparancsolva, az csináltatta. Tehát ezen a napon a világvédő padisah ő felsége itt időzött s kora reggel elindulván, a gonoszmívű gyauroknak ama várával szemközt szállott meg harczolás céljából. Ide pedig ilyen rendben érkezett meg a hadsereg.

Legelőször Ulama bég, Murád bég és Kászim bég küldettek el a maguk hadi népével és szandsákjaik seregével. t. i. szandsákjaik alajbégeivel, szu-basijaival, szipáhijaival és egyéb katonaságával, továbbá az ama végekbeli gönülükkel, egyszóval igen nagy sereggel. Ezek oda érkezvén megtelepedtek. Ezek után pedig a morai bég, Mohammed Khán küldetett az egész morai hadosztálylyal s a maga kíséretével, testőrségével és zsoldosaival, szóval összes hadi népével. Ez is oda érkezvén, megtelepedett. Azután a rumíli béglerbéget, Ahmed pasát, küldte a maga válogatott és vitéz szolgálival, hős zsoldosaival és gyors lovasaival; továbbá az összes rumíli szandsák-bégekkel, alaj-bégekkel, vajvodákkal, szu-basikkal, záimokkal, cseri-basikkal, szipáhiikkal és egyéb katonasággal, végre a hozzájuk csatlakozott gönülükkel. Ez is oda érkezvén, habozás nélkül szállott meg a nevezett vár tövében. Azután az anatólii béglerbégnak, Ibrahim pasának adott parancsot. Ez szintén a maga válogatott testőrségével és zsoldosaival, továbbá az egész Anatóli vilájet szandsák-bégjeivel, alaj-bégjeivel, szu-basijaival, cseri-basijaival, szipáhijaival és egyéb katonaságával ment. Ezeknek pedig mindenike jó hírnevű és törzsökös családból való; mindegyik az ősoktól kezdve igazhívő fia és müszülmán fia; mindegyik vitéz és hős, kik szívből-lélekből a szent harczra és a nyomorúlt gyaurok ellen gyűltek össze. Mikor a feslett erkölcsű gyaurok seregét látják, úgy rohannak rá, mint a birkák a sóra. Az isten nevéért meghalni: kedves előttük. Ez is átkelvén eme sokasággal, megtelepedett állomási helyén. — Azután pedig a hét ország szultánjának szolgálatában levő négy vezír — kiknek mindegyike dühös

¹⁾ Mert törökül *kizildsik* = som.

oroszlán, kíséretük pedig vitéz hitbajnokokból áll — ment rangja szerint a maga hadosztályával és mindegyik a maga helyén telepedett meg. ↓

A következő reggel a föld lakott részeinek padisahja szürke lovára ülén, mikor kapu-khalkijával — melynek elrendezése már említve volt — a hit ellenségeinek Siklovis nevű vára felé közeledett: reggel az állam oszlopai, a boldogság udvarának szolgálatában álló vezírek hadosztályaikat és kíséretüket külön csoportokban sorban felállították. Azon kívül a rumíli és anatólii béglerbégek is összes, említett katonaságukat felállították jobbról és balról, vértben, pán-czélban s teljes fegyverzettel fölszerelve, úgy hogy az egész tömeg mint egy aczél-hegy volt s az arany és ezüst fegyverek ragyogása megvilágította az egész világot. Régi szokás szerint tisztelet okáért elébe mentek a hatalmas szultánnak és üdvözölték, azután ismét visszatértek állomásaikra és saját helyeiken maradtak. A világnak díszére váló padisah ő felsége pedig megérkezvén, leszállt és mint a nap, megállapodott állomási helyén. Akkor, midőn a világvédő padisah ő felsége leakart szállni lováról, az előtte levő janicsárok, régi szokás szerint, egyszerre elsütötték puskáikat, azoknak ropogásával betöltötték a világot és megrázkódtatták a földet. Miután a szent harczczal dicsekvő szultán ő felsége leszállt lováról, császári sátorába tért és ott tartózkodott. Azután a pasák és béglerbégek is külön-külön a saját sátraikba mentek, valamint a bégek és a hit harczosai is visszatértek a maguk helyére.

Ezután a boldogult Szeádet Geráj khán fia, *Devlet Geráj* is ide érkezett a doburdsai dsebelikkel, gönüllükkel és tatárokkal s az ak-kirmáni tatárokkal és dsebelikkel, összesen több mint három ezer emberrel s a maga helyén megszállott. Azonban előbb a tatár khánhoz is küldött volt legfelsőbb fermánt a boldogságos udvar csausai közül való, Kara csaus nevű szolgájától, meghagyva neki, hogy küldjön bizonyos számú tatárt. A mint ez oda megérkezett, a magas parancsnak engedelmeskedve annyi embert szedett össze, a mennyit kívánt, és fiát, *Emin* szultánt szerdárjokká téve elküldötte. Azonban az összeírottakon kívül összesen 80.000 tatár vitéz gyűlt össze s azon szándékkal, hogy a világvédő padisah személye mellett legyenek, eljöttek hadi szolgálatra. Ezek mind ifjászok s a világvédő padisah után ezek is megérkeztek és megtelepedtek.

A tatár nép pedig olyan nép, hogy a húst véresen eszi, mint a farkasok. S azon kívül kétségtelen, hogy ezek azok az ember-evők, a kikről könyvekben és történetekben

↓ irtak. Továbbá ama kutya-fejűekhez hasonlóan, kiknek létezését a mesék emlegetik, szükség idején megeszik a maguk fajabeli halottak hulláit.¹⁾ Ehhez képest elképzelheted, hogy milyen nép ez. Annál inkább megeszik a kutyahúst és lóhúst. Lakomák alkalmával most is nagy megtiszteltetés, hogy nagyjaik elébe egy lófejet adnak. Az a szokásuk, hogy mikor az ellenség országába beütnek portyázni, azt úgy elpusztítják, hogy a feldúlt és kirabolt helyeken egy szál árpa sem marad; sőt, ha észreveszik, hogy egy mégis maradt, azt is negyven darabra szaggatják, hogy a gyaurok még ennek se vehessék hasznát. Olyanok, hogy ha egy ma született gyauro leányt találnak, annak sem kegyelmeznek, hanem megölik. Továbbá azon erőtlén öregeknek, a kik már nem alkalmasak a harczra s arra sem valók, hogy rabszolgául megvegye őket valaki, mondom: az ilyeneknek lágyékát keresztűszúrják és epéjüket kiveszik. Ezt pedig azon okból teszik, hogy szükség idején lovaik fogaira kenik. Ennek pedig az az oka, hogy mikor a ló megáll s nemcsak nyargalni, hanem egyáltalában mozdulni sem bír és nincs semmi ereje: ha az ilyen lónak foga tövét megkenik ember epéjével s három nap és három éjjel jól tartják, ismét tud járni. Azon kívül ha leány kerül kezőkre, megméri a nyilukkal s ha a leány termete akkora, a milyen hosszú a nyiluk, azt elrabolják. Jaj aztán az ilyeneknek! A mi az ilyeneknek szegény fejét éri, azt a sorsot senkinek sem kívánhatjuk.

Ezen a népen kívül még 80.000 akindsi, a Gog és Mágog számával vetekedő sereg, jött ide és megszállott. Jaj annak az országnak, melyet ezek kirabolnak és feldúlnak! Mikor ezeknek engedély adatik, ezek is meg szoktak jelenni s mindent, a mit el tudnak vinni, elvisznek, a mit pedig nem bírnak elvinni és elrabolni, fölégetik, úgy hogy ha utánok gyauro vagy müszülmán megy azon helyekre, a hol ők jártak, még mustár magot sem fog találni. Úgy égetnek, gyújtogatnak, hogy még az utak is nyomtalanúl eltűnnek azon helyeken, a merre mentek.

A mint a hatalmas szultán ő felsége ide érkezett és megszállott, azonnal parancsot adott, hogy az ide vontatott tizenhárom ágyú számára meteriszeket csináljanak. Ennél fogva minden ember, akár bég, akár másféle, meteriszek csinálásához fogott.

X Előbb, mikor szolgáját, Ahmed pasát, Sikloviss vára ellen küldte és ez oda érkezett, a *Pecsevi* nevű vár népe

¹⁾ Mikor született török is így ír a tatárokról, nem csoda, ha nálunk mind e mai napig fenmaradt a »kutyafejű tatár« elnevezés.

S
↓

Ahmed pasának Siklovis vára alá érkezését meghallván, ide jött és azt mondva, hogy a nép és az egész tartomány a padisahé, meghódolt; egyszersmind a mihácsi béget, Kászim béget és a pozsagai béget, Murád béget, meghíván és magokkal vivén, átadták nekik a nevezett várat. Ezek pedig kiürítvén a belső várat, Kászim bég vojvodái közül Báli vojvodát hagyták benne bizonyos számú emberrel; azután visszatérvén Siklovis várához béglerbégjök mellé, saját állomásukon megtelepedtek. A nevezett Báli vojvoda pedig ott maradt ama tartomány védelmére.

Rúm, Arábia és Adsem szultánja, Szulejmán szultán pedig azon napon, melyen megérkezett, Siklovis vára előtt szerencsésen megszállott. A következő napon divánt tartván, azt a parancsot adta, hogy a vár közelébe húzott tizenhárom ágyúnak sietve csináljanak meteriszeket és kezdjenek a lövetéshez. Ennélfogva e célból az említett tizenhárom ágyúból hatot s azonkívül tizenöt zarbuzant Mohammed pasának adott át s ezt szer-aszkerré tevén, melléje rendelte az anatólii béglerbéget, Ibrahim pasát, az összes anatólii szandsákbégekkel, szu-basikkal, szipáhikkal és a többi katonasággal; azonkívül mellé adta a szemendirei béget, Hádsi Mohammed béget, ki mellék nevén Tekezáde, továbbá a pozsagai béget, Murád béget, azután az izvornoki szandsákbéget, Khajreddin béget is. Mohammed pasa pedig a legfelsőbb parancs és megmásíthatatlan fermán következtében elmozdítottatta sátorát eddigi állásáról s a kijelölt helyen ütötte fel. A janicsárok hadtestének fele is melléje rendeltetett a janicsárok ketkhudájával s állomása a déli oldalon jelöltetett ki. E hadosztályokkal elindulván s egy, az ágyúzásra és meterisz csinálásra alkalmas helyen megállapodván, meterisz-állításhoz fogott.

Azután Khoszrev pasát is szer-aszkerré tevén, hét ágyút és tizenöt zarbuzánt adott rendelkezésére s alája rendelte a rumilii béglerbéget, Ahmed pasát, az összes rumilii szandsákbégekkel, alaj-bégekkel, cseri-basikkal, szu-basikkal, szipáhikkal és egyéb katonasággal, azonkívül melléje adta a janicsár-ágát, Ali ágát is, a legénységnek másik felével és a nyugoti oldalt jelölte ki állomásául. A legfelsőbb parancs értelmében ez is elindulván, a nevezett oldalon szállott meg és meterisz csinálásához fogott.

Oszmán Sah bég, Mohammed Khán mórak bég és Turkhál bég pedig előrsre rendeltettek.

Az egyik oldalon Mohammed pasa kiváló igyekezettel négy ágyút állítatott fel és lövetni kezdett. Ezen napon estig lövetvén jó nagy réseket nyitott. Éjjel még egy ágyút

↓ állíttatott fel s egész reggelig tüzelvén, azt az oldalt a földdel egyenlővé tette. De Khoszrev pasa, mivel az ágyúkhöz való eszközök nem érkeztek meg, az említett napon csak egy ágyút állított fel és azzal kezdte meg a tüzelést. De miután megérkeztek, még azon éjjel felállított négy ágyút s reggelig öt ágyúval tüzelt és az ő állása felől levő oldalt egészen a földdel egyenlővé tette. A sárkány torkú nehéz ágyúk, a tűznyelvű zarbuzánok, a vérontó puskák és a lélek-rabló nyilak egyszerre a vár felé és a feslett erkölcsű gyaurokra irányoztattak és megnyitották azok kapuit.

(X. 90a—109a.)

Ez a fejezet Siklous várának elfoglalását adja elő.

A mint az említett módon rombolták és pusztították a várat, bástyái leomoltak s a földdel egyenlővé lettek és így minden helyen rések nyíltak, mint a győzelem kapui. A két oldalon még nem lőttek százat az ágyúkkal s két százat a zarbuzánokkal. A mint a gyaurok a külső vár helyzetét látva s vereséget szenvedve épen a belső várba szándékoztak futni: két derék és vitéz janicsár — koczkára tévén életét a vallásért és a padisahért — fölment a várba. Erre Mohammed pasa személyesen támadást intézett a maga állomásáról és környezetével s embereivel behatolt; úgyszintén Khoszrev pasa is rohamot intézett a maga állomása felől s ő is benyomult embereivel. Szóval kardot ragadva, szablyát rántva és a nyilakat záporosó módjára szórva mind a két oldalon támadást intéztek s úgy rohantak, mintha a hit harczosainak mindegyike sárkánynyá változott volna.

A bástyákról röpültek a fejek,
Az ellenség látta ezt s vérzett a szíve.

A gonosz természetű ellenség vereséget szenvedve és megtörve azonnal a belső várba futott, annak kapuját eltorlaszolta és úgy kezdett harczolni. Azonban Khoszrev pasa nem szüntette meg az ágyúzást. Ennek oka az volt, hogy a gyaurok a felső várból visszatartották fegyvereikkel a behatolni igyekezőket. Khoszrev pasa tehát parancsot adván, a felső várat is lövette ágyúkkal s a gonoszmívű gyaurok fegyvereinek tüzeit meghiúsította. Erre az összes hadosztályok rohanni kezdtek. Így az áldott Rebi-ül-akhir 2-ik napján¹⁾ délelőtt a külső vár Allah segítségével elfoglaltatott.

¹⁾ Ez a nap (2-ika) a július 16-ával, péntekkel kezdődő számítás szerint = július 5. csütörtök. De a szerző valószínűleg itt júl.

Khoszrev pasa pedig, a ki maga is bement, Szuhejl nevű ketkhudáját azonnal a boldogság udvarába küldte az örömhírt megvinni. Mikor a nevezett Szuhejl oda érvén, jelentette ezt az örömhírt, a padisah azt a rendeletet adta, hogy timárja négyezer akcsével emeltessék föl.

Ezalatt az egész sereg az összes bégekkel megrohanta a nevezett várat s rabolt, dúlt és zsákmányolt. Azután a szeraszterek is bementek és külön-külön foglaltak állást s a legénységnek megparancsolták, hogy itt telepedjen meg. Parancsuk következtében a hadi nép is teljes erővel buzgólkodott s a belső várnak tornyait is felgyújtották több helyen. Azután kikiáltókat küldvén szét, kihirdették, hogy a külső vár házait senki ne merje felgyújtani és lerombolni. Ilyen módon a megoltalmazandó helyeket megőriztették és megvédték; más helyeken pedig igen heves harcz folyt s a sereg a nevezett várban a hozzáférhető helyeket kifosztotta és feldúlta. Ezen nap egészen estig tartott a harcz és öldöklés. A belső vár kapuját is lerombolták, de mivel a kövek leomlása miatt nem lehetett behatolni és nem volt alkalom a rohamra, nem intéztek rohamot.

Az említett napon a világvédő padisah ő felsége divánt tartván, hívatta Szulejmán pasát és Rusztem pasát; a többi pasákat nem hívta meg, mivel azok a meteriszeknél voltak. A divántartásnak pedig az volt az oka, hogy a tatár khán fia, Emin szultán megérkezett a tatár sereggel s a divánba jöven, kezét csókolt. Azután a vár dolgának miben létét beszéltek meg s az a rendelet adatott, hogy teljes erővel hozzálátva végezzenek vele. Miután még más ügyeket is elintéztek, a diván szétszlott. Ekkor Szulejmán pasa a várba ment, s miután megnézte, hogyan áll a dolog, visszatért sátorába. Rusztem pasa is lóra ülven és elmenvén, a nevezett várat belül és kívül, szóval mindenfelől bejárta s aztán visszatért sátorába.

Ezen napon egész estig folyt a harcz. Éjjel a szeraszterek a külső állomásukon levő ágyúkat a várba húzatván, reggelre felállították s azután lövetni kezdték a belső várat. Összesen háromezernél több lövést tettek.

A következő napon Szulejmán pasa és Rusztem pasa ismét a várba mentek, tanácskoztak a szeraszterekkel s miután megállapították a teendőket, visszajöttek sátraikba

15-ikével csütörtökkel kezdi a számítást, mint alább, a hol azt mondja, hogy Rebi-ül-akhr 7-ike: hétfő és 10-ike csütörtök; holott a másik számítás szerint ez a hétfő = 6-ika, a csütörtök pedig = 9-ike. Tehát itt is bizonyára Rebi-ül-akhr 1, vagyis július 4-ike szerda értendő, nem pedig 5-ike csütörtök.

↓ A szeraszkerek pedig szünet nélkül folytonosan ágyúztak állomásaikról. Azonkívül aknákat is kezdtek ásni.

Az Aszaf bölcseségű Rusztem pasa már előbb magához hívatta Malkocs bég nevű vitéz emberét s ezt mondta neki: »Ma éjjel menj ki néhány válogatott, vitéz legényeddel s az alávaló gyaurok közül egy alkalmas gyaurt kerítvén kézre, hozd a boldogság udvarába hírszerzés céljából.« Ezt bizván reá, elküldötte. Ennélfogva a nevezett Malkocs bég a magas parancs szerint néhány válogatott, tapasztalt és vitéz társat vevén maga mellé, lóra ült és elment a táborból. Miután egy darabig ment a hit ellenségeinek országában, történetesen néhány ember került a kezébe a hit ellenségeiből s az átkozottakat megkötözve és foglyaivá téve visszajött és Rusztem pasához hozta őket. Az említett gyaurok között volt egy *János* nevű, előkelő gyauro, ki alkalmas volt arra, hogy tudósításokkal szolgáljon. Mikor tehát átadta a nevezett átkozottat, ezt maga elébe hívatta és személyesen kikérdezte s miután mindent elmondott vele, a mit tudott és a titkot kivette belőle, a boldogság udvarába küldte. Mikor az a világvédő padisah ő felségének legmagasabb színe elé érkezett, ott is ugyanazokat ismételte, a miket előbb, t. i. Rusztem pasa kérdéseire válaszolt. Miután kikérdeztetett, azonnal a kapudsik kezébe adták, a kik elzárták.

A padisah, Allah árnyéka, az igazhívók védelmezője, istennek őszinte szolgája, t. i. Szulejmán szultán, Szelim khán fia, ezen napon délután ismét divánt tartott s Szulejmán pasát és Rusztem pasát oda hivatván, a vár dolgáról tanácskozott és a többi ügyeket is elintézte velök.

X Azután, a mint a pasák visszatértek saját sátoiraikba, Mohammed khán — a ki a padisah parancsából előörsön volt s a ki történetesen egy csoport nyomorult gyaupra bukkant és megütközött velök s végre is megverettek az említett átkozott gyaurok — a nevezettek közül negyvenegy gyaurnak fejét levágván, azokat mind a boldogság udvarába küldte s azonkívül az ott élve elfogottak közül négy gyaurt is küldött, mint nyelveket. Mikor az említett gyaurok Rusztem pasa színe elé érkeztek, a kikérdeztetés alkalmával ezt válaszolták: »Mi *Szeget vára*¹⁾ népéből valók vagyunk; tulajdonképen *Török Bálin* az urunk, a ki a padisah parancsából fogoly Bogaz-hiszárban. Azonban itt levő bégünk a piaczon kihirdettette, hogy ha a padisah ő felsége ide jön, a nép és tartomány a padisahé lesz. Minket takarmányt

¹⁾ Azaz Szigetvár

5.
↓

vinni küldött ki a várból s mi az akindsiktól való félelmünkben öltöttünk fegyvert, nem rablás czéljából jöttünk ki.« Azután a pasa ezeket is a világvédő padisah ő felségehez küldötte. Mikor a sah színe elé érkeztek, ez nagyon örült s annak is küldött dícsérő levelet.

A várat pedig azon nap és éjjel folytonosan lőtték. Sőt a negyedik napon is,¹⁾ mely péntek volt, reggel elkezdtek lövetni. Azonban a gyaurok, mivel már egészen ki voltak merülve, kegyelmet kértek, azt mondva, hogy »a mint akarjátok, úgy tegyetek, nekünk már nincs erőnk.« De senki sem hallván beszédöket, azt mondták nekik, hogy: »az előbbi megállapodás szerint nincs kegyelem számotokra« és tovább folytatták az ágyúzást. Ennek pedig az a magyarázata, hogy mikor a világvédő padisah ő felsége szerencsésen megérkezett és megszállott a nevezett vár közelében, embert küldött be ezt ízenve: »ezen éjjel reggelig készen van számotokra a legmagasabb kegyelmem, ha javatokat akarjátok, fogadjátok el, különben pedig nincs többé számotokra kegyelem.« De azok állhatatosan megmaradtak makacságukban és nem hagytak fel ostobaságukkal minélfogva nem kaptak kegyelmet.

Azonban most végképen kimerülván, mindnyájan kiabáltak és sírángoztak. Sőt közülök két derék gyaur leereszkedett kötélén a falról és ezt mondta: »ti igazságos pasák és bégek vagytok, kegyeskedjeteK jelentést tenni a mi helyzetünkről a hatalmas padisahnak. Ha össze akar zúzni, ám zúzzon össze bennünket, de ha lehet, kegyelmezzen meg.« A mint ezt mondták, azok megszánván őket, a boldogság udvarába küldték. Az irgalmas szultán is megkönyörült rajtok és kegyelmet adott a vár népének.²⁾

Szulejmán pasa és Rusztem pasa akkor a külső várbán voltak a többi pasákkal. Mikor a világvédő padisah ő felsége kegyelmet adott nekik és visszabocsátotta őket, azok abban állapodtak meg velök, hogy a janicsár-aga korán reggel bemegy és átveszi tőlük a várat. Mert ezek ezt mondták: »engedjétek meg, hogy ezen éjjel összeszedjük podgyászainkat és reggel átadjuk nektek a várat.« Ez tehát megengedettett nekik.

¹⁾ T. i. Rebi-ül-akhir 4-ik napján, vagyis július 6-án, pénteken.

²⁾ Szinán csaus szerint ilyen módon történt Siklós megvétele. Nem igaz tehát, a mit Szerémi György mond (385. l.), hogy az őrség már az ostrom előtt meghódolt szabad elvonulás föltétele mellett. Éppen ilyen téves Istvánfynak az az állítása, hogy Vas Mihály a török sereg közeledésének hírére elhagyván a várost, a várba vonult s még az ostrom megkezdése előtt meghódolt. (161. l.)

Mikor ismét reggel lőn, a pasák oda mentek és beküldték a janicsár-agát, magok pedig visszatértek sátorukba. Ekkor a világvédő padisah ő felsége ismét divánt tartott, melyben a nevezett várat és a Pecsevi nevű várat szolgáljának, Kászim bégnek, adta; Valpovát pedig már előbb Murád bégnek adományozta volt. — A janicsár-aga pedig bemenvén, már az összes gyaurok holmijai készen voltak. Mikor egyenkint ki akartak vonulni, a legfelsőbb parancs értelmében először az ott levő foglyokat vizsgálta meg. Azok közt az igazhívókból ötven foglyot talált, kiket kiküldött a világvédő padisah ő felségéhez. A padisah ő felsége pedig mindegyiköknek ezer-ezer akcsét ajándékozott.

Akkor, midőn a padisah ő felsége Valpova vára elé érkezve megszállott és a Siklovis nevű vár ellen indulása elhatározottatott: a nevezett vár bégje, a *Diák Mikhál* nevű gyaur ¹⁾ — a ki előbb a *Pirem Petre* nevű gyaurnak irnoka volt s ez akkor, midőn Bécs felé ment, erre bízta tartózkodási helyét — mondom, a nevezett gyaur, t. i. Diák Mikhál azt határozta el, hogy a várban levő összes foglyokat kardra hánnya. A nevezett átkozott tehát, e gondolatát megvalósítani akarva, egyenkint mindnyáját a vesztőhelyre vitette és előhívta a hóhérokat, hogy fejüket vétesse. Mikor ott voltak, mindnyájan szívvel lélekkel alázatosan könyörögtek: »Oh uram! ne engedd, hogy ezen átkozottak elveszítsenek bennünket! Akadályozd meg; add, hogy a világvédő padisah ide jöjjön és megszabadítson bennünket e bajból!« Ezeket mondva mindnyájan siránkoztak és zokogtak s arczukat isten trónja felé fordítva segítségért könyörögtek. Ekkor azok közül a *Nadsigmondo*, *Nads Mikhál*, — vagyis Böjük Mikhál —, *Baki Kabor* és *Kani* nevű gyaurok ²⁾ Diák Mikhálhoz menvén, ezt mondták: »Hej, Mikhál! Micsoda eljárás ez a te eljárásod, a mit most csinálsz. micsoda gondolat ez, mi dolog ez, a mit művelsz? Miért akarod ezeket a foglyokat leöletni? Micsoda vétküik van ezeknek, hogy így bánsz velök? Ime a padisahjok nagy sereggel közeledik, kétségtelen, hogy ma vagy holnap ide érkezik. Tehát nem tudhatod, hogy mi éri a fejedet és a mi fejünket is, ha ezt a méltatlan dolgot elköveted.« Sokat beszéltek és jó tanácsokat adtak neki. Végre ama szeren-

¹⁾ Istvánfy szerint: Michael e Carolo oppido ultra Tibiscum oriundus, cognomento Ferreus, sed qui potius plumbeus fuisset dicendus.

²⁾ A török átírásban is eléggé föl lehet ismerni a *Nagy Zsigmond*, *Nagy Mihály*, és *Baki Gábor* magyar neveket. A *Káni* talán = Kányi vezetéknév?

csétlenek imádsága kedvesen fogadtatván isten trónja előtt, megakadályozták a kivégeztetésüket. Azután mindnyáját börtönbe zárták és ott őrizték. ↓

A nevezett várnak nyugoti részén van egy torony, melynek fele még ma is áll. Történt, hogy egy péntek éjjel, éjfélben, egy láthatatlan személy jelent meg és az említett toronyban énekelte az ezánt. E hangokat hallván a hit ellenségei, nagyon csodálkoztak; mert azelőtt soha sem hallottak ilyenféle hangokat. Azután félelem és ijedelem szállta meg őket, jöttek-mentek egymáshoz, azon tanakodva, hogy vajjon micsoda hangok ezek. Szóval mindnyájan megremültek és megzavarodtak. Úgy gondolkodtak és azt mondogatták, hogy a hangok a foglyoktól jönnek, a kik ilyen módon imádkoznak istenükhöz. Tehát néhányan hamar a börtönhez siettek és megvizsgálták a foglyokat, azonban azok börtönükben semmiről sem tudva aludtak. Látván, hogy a foglyok e dologról semmit sem tudnak, semmit sem szóltak nekik, nem ébresztették föl őket, hanem eljöttek. Azután kívül és belül mindent összekutattak, de senkit sem találtak. Végre úgy gondolták jónak, hogy ezt a dolgot megkérdezzék a foglyoktól, tudatják velök ezt a rejtélyt, hogy meghallják, mit mondanak azok. Tehát hozzájok menvén, rögtön fölkeltik őket s tudatván velök a dolgot, kérdősködnék tőlük. Azok pedig figyelnek és hallgatnak s hallják, hogy az a hang az ezán hangja. Az igazhívó foglyok az ezán hangját hallván, rögtön földre borulnak és sirni kezdenek. A gyaurok pedig látván a foglyognak e tettét, ezt mondták: »hej, mi dolog ez? nekünk is hamar magyarázátok meg, hadd halljuk!« Mikor így unszolták őket, azok ezt mondták nekik: »Ez a mi ezánunk hangja, a mi müezzinaink minden nap ötször ezánt énekelve hívják a müszülmánokat; mi pedig, mikor halljuk az énekeket, megmosakodunk s azzal elkészülve a mecsetbe megyünk és imádkozunk az Úrhoz.« Most a gyaurok e beszédétől nagyon megijedtek s azt végezték el, hogy a hangot hallgatva megtudják, hogy honnan jön s ahhoz képest intézkednek. Tehát összegyülvén egy helyre, a legnagyobb figyelemmel hallgatóznak s azt tapasztalják, hogy a hang nem más helyről, mint az említett nyugoti toronyról jön. Ennélfogva azt mondva, hogy a hang onnan jön, tehát ott kell lenni valaminek, gyorsan oda futnak, de azt látják, hogy ott nincs semmi. Erre eszöket vesztve tehetetlenekké lesznek. Azonban a vár lakói, úgy a belső, mint a külső várban lakók, mind megegyeztek abban, hogy a hang az említett toronyról jött. Ennélfogva, mikor megvirradt, ismét összegyülekezvén egy helyre, ebben

egyeztek meg és ezt mondták: »E csodás jelenségnek az az értelme, hogy a török nép végre is eljön, elfoglalja ezt a várat és ama toronyban énekelni fogja az ezánt. Jertek tehát s mielőtt a török jönne, elfoglalná és énekelné ott az ezánt. saját kezünkkel romboljuk le; lehet, hogy így elhárítjuk magunkról a tőlük eredő szerencsétlenséget!« E tanácsot mindnyájan elfogadván, oda mentek s az említett tornyot saját kezükkel lerombolták. Mikor a padisah ő felsége oda érkezett a győzelmes hadsereggel, ilyen rombolt állapotban találta.¹⁾

Ezen kívül a nevezett várnak két börtöne volt és mind a kettőben müszülmán foglyok valának. Egy éjjel az említett börtönök egyikének közelében történetesen világosság látszott. A várbeli gyaurok látván ezt, kiabáltak: »Hej, a várba törökök jöttek orozva, a foglyokat ki akarják szabadítani s aztán megtámadják a várat!« Gyorsan fölkeltek, hírt adtak egymásnak s aztán fölfegyverkezve egy helyre gyülekeztek és mind az említett börtönhez mentek. Itt föl s alá járkálnak és látják, hogy itt semmi sincs. A másik felé néznek, s látják, hogy a világosság ott van. Hamar körülveszik a másik börtönt, ott is fel s alá járkálnak és látják, hogy ott sincs semmi. Ismét ama börtön felé néznek, a hova először mentek s azt látják, hogy ismét ott van a világosság. Ennélfogva mindnyájan egyszerre oda futnak. Így történt ez két éjjel nehányszor; jöttek, mentek, de semmit sem láttak s nyomát sem találták semminek. A várbeli hitetleneket e miatt olyan félelem szállta meg, hogy ki sem lehet mondani; úgy, hogy mindenki elvesztette az esztét. Az ott lakók, úgy a gyaurok, mint a fogságban levő müszülmánok, nem tudták megérteni e rejtélyes tümenényt s közülök senki sem volt képes feleletet adni arra, hogy mi volt az. Azonban e tümenénynek az a magyarázata, hogy ama foglyok között Allah népéből és választottjai közül s a két világ büszkeségének, Mohammed Musztafának, hívei közül volt egy kegyes ember s eme csodák annak a kedvéért történtek. Vagy pedig az előbbi időben valaki vértanúságot szenvedett itt Allah népéből s az említett csodák azért történtek, hogy annak a lelkének hirdessék, hogy ama tartomány az iszlám népéé fog lenni.

Ezen kívül ama foglyok közül a kiválóbbak és műveltebbek ezt mondták: »A mely napon a vár ellen rohamot szándékoztatok intézni, mi erről egyáltalában semmit sem

¹⁾ Mint föntebb láttuk, Dselálzáde is említ ilyen csodálatos dolgot a *budaiaikról* az 1541. évből.

tudtunk; mert börtönben voltunk. Arról sem volt tudomásunk, hogy a vár falán mennyi rés van. Azonban a megelőző éjjel azt láttuk, hogy három fehér madár a várból fölrepült a levegőbe és a világvédő padisah ő felségének sátorára szállt. A mint mi ezt láttuk, azonnal teljes bizonyossággal tudtuk és megértettük, hogy a várat láthatatlan szellemek az iszlám népének adták. S valóban Allah kegyelméből mindjárt más nap elfoglaltatott»

Azután Rusztem pasa ama foglyok kiválóbbjaitól ezt kérdezte: »Ti ott voltatok, köztük voltatok s láttátok, bármit csináltak: mit tapasztaltatok azoknak helyzetéről, hogy ámbár ismeretes volt amaz átkozottaknak erejük, mégis miben bízva akartak szembe szállani olyan nagy szultánnak, milyen a világvédő padisah ő felsége és harczolni olyan nagy hadsereggel, milyen az iszlám serege? Erről, azoknak emez érthetetlen dolgaról adjatok nekünk felvilágosítást.« Ama foglyok pedig ezt válaszolták: »Uram! a mit mi megtudtunk, csak annyiból áll, hogy mikor a hatalmas padisah ő felsége e megszámlálhatatlan hadsereggel megérkezett és a várral szemközt megszállott, amaz átkozott csoport látván az óriási hadsereget, mindnyáját félelem és rettegés szállta meg. Ekkor mind összegyülekeztek s az okosabbak ezt mondták: »Ismerjük erőnket; hogyan bírunk harczolni ilyen, tengerhez hasonló hadsereggel? Jertek tehát, egyez-zünk meg s adjuk át nekik a várat szép szerével. Jobb lesz ez a leöletésnél. Ezek ide jöttek, természetes, hogy nem mennek el üres kézzel; minden bizonynyal elfoglalják s míg el nem foglalják, nem hagyják itt. Mit szóltok hozzá?« Mikor tehát a többiek tanácskoztak, közöttük a papok és ostoba előkelők ezt mondták: »Ugyan mit mondjunk mi, különösen akkor, midőn templomunkban annyi idő óta van-nak a régi bálványaink, kiket mi mindig tiszteltünk és imádtunk? Mióta azok templomunkba jöttek, soha sem ért bennünket semmi baj. Azok most is megvédelmeznék bennünket s várunkat és templomunkat nem engedik a töröknek. Mindenesetre harczolni fogunk.« Ezt mondván, a hitetlenség tanyájáúl szolgáló templomukba gyülekeztek, ott sokféle hitetlen szertartást végeztek s bálványaikban és a végezett hitetlen szertartásokban bízva végre megkezdték a harczot. Azonban mikor a templomnak azt az oldalát, a hol bálványaik voltak, egy ágyúgolyó áttörte és sok rombolást vitt véghez belül: az átkozottak, látva ezt, mindjárt így szóltak: »Most már tudjuk, hogy bálványainknak semmi hasznuk nincs; kár, hogy annyi idő óta hiába tiszteltük őket. Most tehát csak azzal segíthetünk e dolgon, ha sietve kegyelmet

↓
kérünk.« Ezt mondván, azonnal kegyelmet kértek.« — Ezeket felelték a kérdésre.

A pasák a divánba menvén, a janicsár agát a padisah parancsából a külső várban hagyták. Ebben a divánban azt határozták el, hogy Ulama bég a maga szandsákjának szipáhijaival, szu-basijaival, alaj-bégjeivel és a többi hadi népével, továbbá a saját környezetével s a hozzájuk csatlakozott végvidéki gönüllükkel, azután a tatárokkal s Szeádet Geráj khán fiának, Devlet Gerájnak népével, úgyszintén az akindsi-béggel, Turkhál béggel, Mikhál-oglu Szulejmán béggel és az összes akindsikkal a vár alól leendő elindulás után ne a világvédő padisahval egy úton jöjjenek, hanem — a nélkül, hogy Murád bég szandsákjába bemennének és a hídon átkelnének — a német országába menjenek be.¹⁾ Egyszersmind az is meghagyatott, hogy ha útközben várra, vagy effélére bukkannak, minden Ulama bég intézkedése szerint történjék. Az állam oszlopai azután eloszoltak a divánból és sátoraikba tértek.

A janicsár-aga pedig az ott levő gyaurokat egyenként kibocsátotta a várból. A városbeliek és a környékről való parasztok, a kiket családjaikkal és minden holmijokkal a külső várbeli templomukban helyeztek el, összesen körülbelől többen voltak háromezernél. Az elesett lovasokon kívül még százhetven lovas, vagyis szipáhi, taláztatott közöttük; ezeknek lovait elvették és lefoglalták az állam részére és mindnyáját a boldogság udvarába küldték. A janicsárok pedig elvették fegyvereiket és egyéb holmijaikat, de mivel a padisáhtól mindnyájan kegyelmet kaptak, személyöket senki sem bántotta még szóval sem.²⁾ A nevezettek közt húsz hitehagyottat is találak s mikor a boldogság udvarába küldték őket, ott a kapudsik kezére bizattak és elzárattak.

A diván után ikindi felé Szulejmán pasa lóra ülven a várba ment s a vár kapuján belül székre ülve egy irnokkal följegyeztette és összesámlálta, hogy mi van benn. Négy bazsaluska, továbbá zarbuzán, piranki és sakaloz — összesen körülbelől ötven — taláztatott. Ezeket ismét a várban hagyták, a benn talált fegyvereket pedig lefoglalták

¹⁾ Ezek voltak ama török csapatok, melyekről Stella ezt írja: »Pars namque incendiis et ruinis omnia vastabat circa lacum Balathonium, qua iter est in Steiriam et provinciam Vandalicam.« (Schwandtnernél II. 361.)

²⁾ Ellenben a mi íróink, Stella és Istvánfy azt mondják, hogy a lesben álló törökök az elvonuló őrségnek nagyobb részét, a gazdagabbakat, Brutus és Verancsics szerint pedig valamennyijét levagdalták. Verancsics azt mondja, hogy Vas Mihály életben hagyatott. (I. köt. 232—3.)

s úgy ezeket, mint a vár lövetésére hozott ágyúkat — egyenkint húzatva — a hajóra küldték. ↓

Azután az áldott Rebi-ül-akhir hetedik napján,¹⁾ mely hétfő volt, a világvédő padisah ő felsége a reggeli ima elvégzése után lóra ült s a pasákkal, agákkal és az összes kapukhalkival a várba ment s miután megtekintette, visszatért császári sátorába. — Az anatólii kázi-aszker szintén bement a várba s a mint járt-kelt, útja véletlenül a várbeliek templomába vitte és ott látta, hogy az átkozottaknak bálványai még mindig az előbbi, ép állapotban állanak. Ezt látva, rögtön egy rudat kapott a kezébe s először az Isza²⁾ képmásának nevezett bálványnak jobb karját ütötte le, azután a hitetlenség jelvényeiként szereplő többi bálványokat és szobrokat is, a mennyi csak volt, mind leverte és darabokra törte. Azután visszatért sátorába.

Rebi-ül-akhir 8. napján ismét diván levén, a vár ügyeit intézték el, kádit, khátibot, imámot, müezzint, dizdárt, agákat és elegendő számú őrséget rendeltek bele. Továbbá a kázi-aszkerek megkérdeztettek arra nézve, hogy mi törtenjék ama hitehagyottakkal, a vallási törvény értelmében meg kell-e ölni őket, vagy nem? Ezek azt válaszolták, hogy azoknak vallásos meggyőződésük nem engedhető meg s ezen ítélet meghallgattatván, elfogadtatott. Midőn tehát a várra vonatkozó összes ügyeket elintézték s a diván szétoszlása után mindenki visszatért a maga helyére: a hatalmas padisah ő felsége ama hitehagyottakat s azonkívül a környékről való számos gyaurt — kiket hírszerzés végett küldtek el — előhozatta és megölette. A hitehagyottakból hármat Rusztem pasának küldött, de az is kivégeztette őket.³⁾

(XI. 109a—122).

Ez a fejezet előadja a világvédő padisahnak elindulását Siklovis várától és útját Üszturgan felé.

Miután itt minden ügy elintéztetett s az érdemes bégek megajándékoztattak díszruhákkal, Rebi-ül-akhir 9. napján, ismeretes szokása szerint, előre küldte császári sátorát. Az égig érő sátorral, ennek őrizete végett, Mora bég-

¹⁾ Július 9.

²⁾ Isza = Jézus.

³⁾ Ezután elmondja a szerző, hogy ekkor jelentés érkezett ide Khajreddin pasától, a melyben tudatja a szultánnal, hogy miután április 25-én elindult a hajóhaddal Konstantinápolyból, Gallipoli, Negroponte, Lepantó és a Karli-ili szandsákban levő Endsir-limáni érintésével innen június 9-én elindult Frengisztán felé.

jét, Mohammed Khánt küldte el, hogy az a császári sátorral együtt menjen. Azután Rebi-ül-akhir 10. napján,¹⁾ mely csütörtök volt, maga a világ díszére váló padisah, Moham-med Musztafa híveinek védelmezője, is szerencsésen elindult innen és azon nap *Irsa* nevű falu²⁾ közelében, azon innen, állapodott meg. Az anatólii béglerbégnek, Ibrahim pasának, azt parancsolta, hogy mikor ő folytatja az útját, ez az egész anatólii hadtesttel, a hátra hagyott szultáni sátort magával szállítva, mindenütt nyomában járjon és állapodjék meg s az egész idő alatt ilyen módon haladjon. Az pedig eme legfelsőbb szultáni parancs értelmében így cselekedett és így haladt utána.

Ahmed pasát pedig a világvédő padisah, — minthogy azon úttól nyugotra, melyen ő maga ment, volt még egy másik út — az egész rumilii hadtesttel arra küldötte. Ennek pedig az volt az oka, hogy az említett út mentében van egy vár, melyet *Szász-nak*³⁾ neveznek, Ennélfogva ezzel a szigorú meghagyással küldte el: »Te menj és kérd fel azt a várat szép szerével. Ha legmagasabb kegyelmemet elfogadva várukat a biztonság helyének akarják tekinteni és fejüket biztosítani óhajtják kardom ellen: jó rájuk nézve. De ha mellüket paizsúl tartják lélekrabló nyilaim elé; ha boldogtalan fejüket le akarják üttetni vérontó éles kardom-mal; s ha azt akarják, hogy földjüket feldúljam és kifosz-szam, tartományukat elpusztítsam: akkor harczhoz kezdve ama sárkánytorkú ágyúkkal és tűzokádó zarbuzánokkal tedd szűkké nekik nyomorúlt várukat és tedd a földdel egyenlővé bástyáikat.«

Ahmed pasa tehát a nevezett várhoz menván, egy embert küldött be, megvinni a világhódító izenetét. A vár-beliek hallván a felszólítást, összegyűltek s a többi várak sorsából elképzelve, hogy mi fogja érni fejüket, elfogadták a padisah ő felségének legmagasabb kegyelmét; s hogy megmentsék fejüket és lelköket a véres kardtól, családjaikat a számtalan tatár had pusztításától s tartományukat a tűztől, szívvel-lélekkel folyamodtak a világvédő padisah kegyes-ségéhez és meghódoltak. A várat átadták a nevezett Ahmed pasának, magokat pedig a világbíró padisah többi szolgálói

¹⁾ Július 12.

²⁾ A szövegben: *أبرشة* Mindenesetre *Harsány*, melynek neve

v. többi török íróknál (mint láttuk) *ارشان* azaz *Arsañ*.

³⁾ *Szászvár*, régen *Szász* ma is megvan Baranyamegye észak nyugoti részén, Sásd közelében.

közé tartozó szolgáltnak kívánták számíttatni. Ahmed pasa látván a feslett erkölcsű gyaurok dolgát, átvette a várat, embert rendelt bele s őrizetéről és védelmezéséről kellőleg gondoskodott. Azután eljövén onnan, *Szekszár* vára mellett állapodott meg és ott csatlakozott a szultáni hadsereghöz.

Azon kívül mikor Siklovis váránál divánt tartott és az ügyeket elintézte, a buduni béglerbégnek, Jahja-pasa-oglu Mohammed pasának is íratott és küldött legfelsőbb parancsot, melynek tartalma ez volt: »Te, ki szolgám, Mohammed pasa vagy! Azon napon, melyen Budunhoz érkezem, jőjj fogadásomra a kormányzásod alatt levő bégekkel és agákkal együtt.« — Az áldott Rebi-ül-akhr hónap 20-ik napja¹⁾ volt az, melyen Budun mezejére érkezett és megszállott, — a mint, reménylem, a maga helyén említve lesz.

Midőn a világ díszére váló padisah, a próféta híveinek védelmezője, szolgáját, Ahmed pasát elküldte volt, maga is elindult és *Viran-Keliszé*²⁾ mellett állapodott meg. E napon Hádsi Ali bég, a tunai kapudán s kortársainak példányképe, ide jött és tanácskozott az állam oszlopaival. — Innen ismét elindulván, *Báta* nevű vár közelében állapodott meg. Azután átkelt a *Szezsár* vára előtt épített hídon és megpihent. Innen a következő napon ismét tovább ment és *Tolona* nevű³⁾ helység közelében ütött tábort.⁴⁾

A nevezett *Tolona* helység közelében van egy vár, melyet *Anjavár-nak*⁵⁾ neveznek, a mi az ő nyelvükön ezt teszi: »Ana-hiszari«. A nevezett helység⁶⁾ lakói sírva panaszkodtak, ezeket mondván: »Ama vár lakói kijövén, mindig, folytonosan bántalmaznak bennünket; nem engednek

¹⁾ Ez a nap = július 23. De bizonyára Szinán csaus itt is úgy számította az időt, mint föntebb Rebi-ül-akhr 7-nél és 10-nél (vagyis júl. 15. csütörtökkel kezdve), úgy hogy itt voltaképen Rebi-ül-akhr 19-ike értendő, melynek július 22. vasárnap felel meg. Ezzel egyezőleg Stella is (a ki ebben az időben Magyar-Óváron és környékén tartózkodott) azt írja, hogy a szultán július 22-én érkezett Budára (Schwandtnernél II. 360.). Dselalzáde is inkább júl. 22-e, mintsem 23-a mellett tanúskodik, a mennyiben ő a Budára érkezés napjául Rebi-ül-akhr 18. = július 21. mond.

²⁾ *Virán keliszé* ezt jelenti: rom templom, elpusztult templom. Bizonyára nem tulajdonnév. Mint a szövegből látható, Harsány és Báta között volt.

³⁾ A szövegben: *تولونه* azaz Tolona = *Tolna*.

⁴⁾ Verancsics és Szerémi azt írják, hogy maga a szultán is volt Pécs-nél, de látjuk Szinán csaus munkájából, hogy ez nem igaz.

⁵⁾ Magyarországnak a XVII. század végéről való térképén: *Anyauara*, Tolna mellett, Görög és Kerekes Magyar Átlásán (Bécs 1802.) *Nyanyavár*, Tolnától nyugatra.

⁶⁾ T. i. Tolna.

kimenni, embereinket elfogják, barmainkat nem engedik kihajtani s élelmi szereinket, ha csak hozzá férhetnek, elrabolják, szóval sem éjjel, sem nappal egyáltalában nincs nyugodalmunk tőlük.« Mikor ezeket sírátkozva jelentették, a világ fejedelmének szolgálja, Rusztem pasa, embert küldött az említett várba és fölkérte. De azok makacsságuk kezével az ellenszegülés ruhájának szegélyébe kapaszkodva nem adták fel a várat s feladására nem is mutatkoztak hajlandóknak. Mikor az a tudósítás, hogy a hit ellenségei lázadásuk és engedetlenségük mellett megmaradva nem hajlanak a pasa felszólítására, Szulejmán szultán ő felsége vezírének, Rusztem pasának füleihez jutott: ez abban a perczben lóra ülván, személyesen elment oda, az említett *Anjavár* környékét bejárta, mindenfelől megvizsgálta, hogy tudhassa, milyen módon volna legkönnyebb az elfoglalása. De mikor a valóságot megismerte, így szólt: »Most még nincs itt ennek az ideje; de a maga idejében készen legyenek, mert megfenyítjük őket.« A dologról senkinek sem szólva, visszajött sátorába. Remélem, hogy majd a maga helyén ezt a dolgot is egész részletesen elbeszélhetem.

Azután a következő napon erről a helyről is elindultak és *Paska-mege*¹⁾ nevű helység mellett állapodtak meg. Ezen az állomáson Rusztem pasa, Malkocs bég nevű derék emberét — a kit egyszer Siklovis vára alól is, míg azt ágyúzták, nyelvet fogni küldött s a ki elmenvén, a János nevű vitéz gyaurt hozta és küldte mint nyelvet a boldogság udvarába, a miért aztán jövedelme 2000 akcsével fölemeltetett — mondom: a nevezettet hivatván, ezt parancsolta neki: »Ma éjjel vedd magad mellé a pozsagai béget, Murád béget és együtt menjetek *Üsztüni-Belgirád* felé. Lehet, hogy ismét kerítetek kézre és hoztok egy alkalmas gyaurt, kitől a nevezett vár állapotát megtudhatjuk.« Az pedig ezt felelte: »nagyon szívesen és örömet.« Még este mindjárt maga mellé vette a pozsagai béget, Murád béget s reggel felé útnak indultak. Azon nap és éjjel menvén, tíz gyaur került a kezükbe s azokat magokkal hozva visszatértek, hogy a következő napon találkozzanak a hadsereggel az állomáson.

×

Ezalatt az említett állomásról elindultak és *Földvár* vára mellett állapodtak, a mely az ő nyelvükben ezt jelenti:

¹⁾ A szövegben: بِشَقَّة مَكَّة azaz *Paska megye*. Itt a szerző összezavarja a *Bacska-mege* (Kemálpasazádénál), azaz Bácska, Bács-megye elnevezést *Paks* város nevével.

»Jir-hiszari«. Innen is tovább menvén, *Szaszalona*¹⁾ mellett, azután pedig ama *Jikuk-szeráj*²⁾ közelében állapodtak meg. Azután Szulejmán szultán ő felsége elvégezvén a reggeli imát, egy szélgyorsaságú arab lóra ült és az igazhívők lakásául szolgáló *Budun* vára elé érkezett.³⁾

Midőn megakart szállni égis érő sátorában, a nagyvezír, Szulejmán pasa, azon útnak jobb oldalán, melyen a hét ország padisahja jött, a maga hadosztályát rendbe szedte és elől felállította, épen úgy, mint már előbb említve volt. Ezen túl a harmadik vezír, Mohammed pasa állította fel a maga hadosztályát. Ezen túl ismét az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa, állott az Anatóli vilájet összes katonaságával, a kormányzása alatt levő szandsákbégekkel, alajbégekkel, szu-basikkal, szipáhikkal s az ezekhez tartozó hadi néppel, továbbá a maga testőrségével és zsoldosaival, szóval összes kíséretével együtt. Azonban az Anatóli vilájetből hét szandsák-bég nem volt jelen. Két bég, szandsákja seregével, a tengeri hadjáratra küldetett Khajreddin pasával; egy bég azon szipáhikkal, a kiknek 1500 akcsét vagy

¹⁾ A szövegben: *صاالونه* nem pedig *Szaszalonia*, mint Hammer írja.

²⁾ Az eredetiben ez áll: *اول يقوق سراى* azaz: *ol jikuk szeráj* = ama rom-palota, amaz elpusztult kastély. Itt ismét furcsa világitásban mutatja Hammer az ő német alaposságát, a mennyiben ezt jegyzi meg: »Die zwey Oerter, welche Sinantschausch nennt, nämlich *Sasalonia* und *Oljikuk* (így!), habe ich auf der Karte nicht wieder erkannt.« (III. 712.). Ő tehát a török mutató névmást (*ol* = az, amaz) egy szónak írta a jelzővel (*jikuk*), magát a jelzett főnevet elhagyva, s azután panaszkodik, hogy ilyen helynevet nem talált! Micsoda gondolat ilyen helynevet csinálni: »Amaz elpusztult« = *ol-jikuk*, sőt ezt meg keresni is valamely térképen!

³⁾ Nem igaz tehát, a mit Verancsics ír (a ki 1543-ban, mint tudjuk, Erdélyben tartózkodott, tehát jó távol az események színhelyétől), hogy t. i. a szultán, hadseregével Pécsről (a hol tényleg nem is volt) egyenesen Sz.-Fejérvár alá ment és felszólította meghódolásra; de mivel a fehérváriak követsége azt ígérte, hogy ha majd Szulejmán visszatér Esztergom, Pozsony és Bécs elfoglalásáról, ők is készségesen megnyitják kapuikat: engedett kérésüknek és tovább ment Esztergom felé. (I. 238—244.). Hiszen Szulejmánnak ezúttal eszeágában sem volt Bécs felől, t. i. Visegrádot, Esztergomot, Tatát és Sz.-Fejérvárt. — Még jobban összezavarja az eseményeket Szerémi György, a kinek előadása szerint a Pécs alól Fehérvárhoz érkezett szultán először ezt foglalja el s Esztergomhoz már csak akkor megy, mikor azt seregének másik része elfoglalta s onnan tér aztán vissza Budára. (389—398.)

ennél kevesebbet jövedelmező timárjaik vannak Anatoli vilájetében, Kara-Hiszar-Szahibi¹⁾ őrizetére otthon hagyattott; egy Adana²⁾ őrizetére maradt otthon; Burusza bégje a hajóhadon volt; kettő pedig másféle szolgálatban volt. Csak azok, a kik ezeken kívül még maradtak, voltak béglerbégjökkel. Ezek pedig mind fehér turbánt viseltek, arab lovakon ültek és díszesen fel voltak szerelve. — A bal oldalon pedig Rusztem pasa rendezte és állította fel sorokban a maga hadosztályát az eleitől fogva gyakorlatban volt régi szokás szerint s teljes hadi fegyverzettel felszerelve. Ezen túl pedig Khoszrev pasa állította fel hadosztályát a többi vezírekéhez hasonlóan. Ezen túl ismét a rumilii béglerbég, Ahmed pasa, állott az összes rumilii szandsákbégekkel, alajbégekkel, vojvodákkal, szu-basikkal, szipáhikkal és a többi katonasággal, a mely itt volt s nem vala elfoglalva másféle szolgálattal s a mely hadtest sora egészen Budun közeléig elnyúlt.

Igy a győzelmes hadsereg két oldalon, egymás mögött több sorban és külön hadosztályokban volt felállítva egészen Budun vára közeléig. Ezen túl pedig, a hatalmas padisah sátoráig közeledve állott a buduni béglerbég, Jahja-pasaoğlu Mohammed pasa a maga hadi népével s a kormányzása alatt levő bégekkel, alaj-bégekkel, szu-basikkal, szipáhikkal és egyéb katonasággal; azonkívül a Budun várában levő gönüllük agája a gönüllükkel és a besli-basi a beslikkel, szóval eme vidéknek összes katonasága.

Egy szóval a bal szárny egészen egyik állomástól a másik állomásig elnyúlt, de a jobb szárny vége a Tunához támaszkodott; mert ez az oldal keskeny levén s egy csoport ember nem férvén el, ezen az oldalon nem lehetett egészen az állomásig felállani.

A jobb és bal szárny között a Budun védelmezésére rendelt janicsár őrség jött a szegbán-basival a szultán elébe s ez is felállott sorban. — Így minden hadosztály egymás mögött több sorban állott egészen az állomásig, s üdvözölte a világvédő padisah ő felségét egymás után, a mint elhaladt. A Budun védelmére rendelt janicsárok pedig, a mint a hatalmas padisah ő felsége megérkezett, a régi szokás szerint elsütvén puskáikat, üdvözlő lövésekkel fogadták. A hol

¹⁾ Kara-Hiszár-Szahibi: ma Áfion Kara-Hiszári; régen egy szandsák székhelye Kutahia és Aksehir között.

²⁾ A szövegben ugyan **آدنة** azaz *Edrene* van, de ez bizonyára csak írási hiba **آدنة** *Adana* helyett.

a nevezett janicsárok üdvözlő lövéseket tettek, ott végződött el a jobb szárny felállítása s itt a szultán a Tuna vizéhez érkezett. Ennélfogva a hajósok a Budun városában levő hajókat is feldíszítették különféle lobogókkal és felszerelték zarbuzánokkal és ezek a nevezett helyen álltak. Azon kívül a tunai kapudán, Ali bég, Haszán nevű ketkhudáját hét hajóval, melyek az állam oszlopainak hadi szükségleteivel voltak megrakva, szintén oda küldte s ez is itt állott a hajóhaddal. Ezek közt a Rusztem pasának ajándékozott hajó úgy fel volt díszítve, mint a szultáni hajók. Tehát ezek is azon a helyen álltak s mikor a világvédő padisahnak az említett janicsár hadosztályhoz közeledtére a janicsárok üdvözlő lövéseket tettek puskáikkal: a Tuna vizén is elsütötték a zarbuzánokat és puskákat, mire olyan dörgés keletkezett vizen és szárazon, a mely a földet és a kilenc eget megrázkódtatta. Kétségtelen, hogy az egekből az anyagok is nézték és bámulták ezt a látványt és pompát. Az igazhívó harcosok kezeiben levő zászlóktól, különböző színű lobogóktól és festett dsidáktól tulipán-ligetté változott a mező s a folyó színe a vizen levő hajók lobogóitól ég színű festett szőnyeggé alakult át és olyan díszes volt, hogy szemléletében eszméletét vesztette az ember Röviden szólva, ama percznek pompáját, amaz órának nagyszerűségét s ama napnak fényét a legjobb stylistá sem birná kellőleg leírni Ilyen hatalommal, pompával és félelmet gerjesztő méltósággal érkezett az iszlám sahja Budun mezejére, hol megállapodott és császári sátorába tért. Mikor aztán beállt az éj, a világ népe nyugalomra és pihenésre tért

(XII. 122—142.)

Ez a fejezet előadja a világvédő padisah ő felségének elindulását Budunról és Uszturganhoz menetelét.

Mikor ismét megvirradt s a világ dísze, a nap, föl emelte fejét a Kaf hegy ormáról és a világ minden tájának megmutatta arczát: a világvédő padisah ő felsége parancsot adott, hogy üljön össze a diván. A vezírekhez azonnal kapudsikat küldvén, összehívatta őket. Ezek megérkezvén, mikor a sah színe előtt mindnyájan elfoglalták helyeiket s a hét ország padisahjának felséges jelenlétében elkezdtek előterjeszteni az ügyeket, mindenki előtt a gyaurok országában elfogott s nyelvet fogni jött hitetlen gyaurokról, t. i. a Murád bég által hozott gonosz átkozottakról tettek jelentést. Ekkor a világ szultánságának trónján ülő fejedelem,

a szerencsés Szulejmán szultán, azt parancsolta, hogy az említett kutyákat hozassák elő és kérdezzék ki. Ennélfogva amaz átkozottak főnökét, a ki *Mikhál* nevű vitéz gyaur volt, bevezettetvén, tüzetesen kikérdezték, azután e nevezett átkozottat ismét elzáratták társaival együtt.

Továbbá azon kívül, hogy Murád bég jövedelme 30.000 akcsével fölemeltetett, még kis fiának is — a kinek eddig nem volt hűbére — 10.000 akcse jövedelmű timárt adtak. — Ezen kívül azt a két vitéz janicsár szakácsot, a kik Siklovis vára ostromlása alkalmával először mentek föl a várba, egyenkint húsz-húsz ezer akcse jövedelmű ziámettel tüntették ki. — Továbbá a Valpova váránál vitézül harczolt pozsagai besli-basi is kapott egy ziámetet kitüntetésül. Röviden szólva: a pasák a magas udvar, illetve a bölcs padisah elé terjesztett jelentésükkel kieszközölték mindenkinek kitüntetését az illetőnek helyzetéhez és rangjához képest.

Azután azt a parancsot adta a padisah, hogy az ágyúkat azonnal készítsék el és vontassák a hajókra. Ennélfogva 40 ágyút elkészítettek s még azon nap hiánytalanul mindnyáját a hajókra rakták. Ezek közül némelyek negyedfél mázsás, mások három mázsás, ismét mások harmadfél mázsás, némelyek pedig két mázsás kögolyókat lőttek. Ezeken kívül voltak még kitünő badsaluskák és másféle ágyúk, melyek egy mázsástól lefelé tíz okás kögolyókat lőttek; továbbá itt volt az a 400 zarbuzán is, melyeket a padisah után szállítottak. Tehát azon kívül még 300 zarbuzánt raktak hajókra s természetesen az ezekhez szükséges golyókat is. Miután tehát az említett hadi eszközöket elkészítették és hajókra rakták, a Tunára bocsátották. Az ágyúkat szállító hajók kapudánjává már előbb a szilisztrai bég, Zehrimár Mohammed bég, neveztetett ki. Remélem, hogy ennek okát a maga helyén elmondhatom. Ezek tehát mind elindultak.

Másrészt a padisah ő felsége azt a parancsot adta, hogy a rumilii béglerbég, Ahmed pasa, és a buduni béglerbég, Mohammed pasa, a kormányzásuk alatt levő sereggel rögtön induljanak el és menjenek Uszturgun vára felé. Ezek tehát egy perczet sem késve, rendbe hozták hadi szükségleteiket s az éjt itt töltve, reggel megindultak és még azon nap tábort ütöttek az átkozott gyauroknak nevezett vára előtt.¹⁾

¹⁾ T. i. július 24-ikén. Mert 22-én ért a szultán Budára, 23-án volt a diván, s az erre következő éjszakát még Budán töltötték.

Ezeknek eltávozása után azt parancsolta, hogy a császári sátor szolgálai, az otakcsik, még azon nap Ó-Budán felül állítsák fel az édig érő sátort. Ennélfogva elvívén innen, a nevezett váron felül állították fel. Azt az éjszakát még Budun mellett töltvén el, reggel lóra ült s dél felé megérkezett és ott császári sátorába tért, valamint az állam oszlopai is saját helyeiken megállapodtak és sátraikban tartózkodtak. Azután a következő napon, mely Rebi-ül-akhir 24-ike volt,¹⁾ Allah árnyéka, t. i. Szulejmán szultán ő felsége, elindulván innen, dél felé a nevezett vár közelébe²⁾ érkezett, hol sátora már fel volt állítva s leszállván lováról, az állomáson megállapodott, hogy a nyomorúlt, alávaló gyaurok szívébe égő sebet üssön.

A feslett erkölcsű gyauroknak némely történetírói azt beszélék, hogy Uszturgunnak első alapítója Iszkender-i-Zulkarnejn volt, a ki a várat a maga nevérol nevezte el. Később elpusztult s azután egy Uszturgun nevű gyaurnevén oda, ismét fölépítette és Uszturgun nevet adott neki.³⁾

Rusztém pasa ikindi után lóra ülven, a nevezett várhoz ment s minden oldalról bejárta, hogy láthassa: melyik oldalról lesz legalkalmasabb lövetni és vívni. A helyet megszemlélvén s minden részében teljesen megismervén, visszatért sátorába. Az említett várat olyannak látta, hogy tornyai a magas égboltig nyúlnak, arkai pedig a Bika csillagzat szarváig érnek, szóval olyan nehezen hozzáférhetőnek találta, hogy nem lehet leírni. — Tehát olyan vár volt, hogy ahhoz hasonló erős vár nem volt Ungurúsz vilájetében. Midőn drága és kedves személye ilyennek tapasztalta a várat, azt mondta magában, hogy ezzel szemben derekas intézkedés szükséges. Reményilem, hogy ezt az intézkedést megemlíthetem a maga helyén.

Másfelől a hatalmas világhódító, t. i. a szerencsés Szulejmán szultán ő felsége, azt a legfelsőbb parancsot és határozott megbízást adta szolgájának, Ibrahim pasa anatólii béglerbégnak, hogy a Tuna hátán levő hajókon küldött ágyúk mellett jöjjön a szárazon. Ibrahim pasa tehát a padisah parancsa értelmében helyben maradt, de a következő napon ő is elindult onnan és azon nap Eszki-Budun nevű helyen állapodott meg, a hol Allah árnyéka és isten szolgája, t. i. Szulejmán szultán ő felsége szállott volt meg s onnan ismét elindulván, Uszturgun várához érkezett.

¹⁾ Azaz július 26.

²⁾ T. i. Esztergomhoz.

³⁾ L. Lutfi pasának XI. fejezetéhez írott jegyzetet.

↓ Ez tehát így cselekedvén, azon nap jött, ott megállapodott s másnap ismét elindult és tovább ment, t. i. amaz ágyúkat felrakatván, a Tuna hátán úszó hajók mellett haladt a parton, az ágyúk pedig lassan-lassan, de szünet nélkül szállítottak a Tuna hátán a világvédő padisah ő felsége után.

Amaz ágyúk pedig a következő módon jutottak eme hajókra. Mikor a hatalmas padisah, a szent harczczal dicsekvő sah, a hírneves khákán, az ellenségvadászó szultán, t. i. Szulejmán szultán ő felsége, már előbb Isztambul városában a hadjáratra szükséges anyagok és eszközök beszerzését kívánta: számtalan ágyút, 24.000 lőporos zsákot — úgy hogy a lőpor 7000 mázsát nyomott —, 24.000 vasgolyót, továbbá 10.000 ást és lapátot, 5000 nagy szeget s ezeken kívül a várak vívásához szükséges mindenféle eszközt és szerszámot — miket ez ideig a padisahok magokkal szoktak vinni várak ostromlása alkalmával — hiány nélkül elkészítették, mind beszerezték s az említett hadi eszközöket egy helyre összehordták, azután egymás után sorban mindnyáját Isztambul kikötőjében a fekete-tengeri hajókra rakván, elküldték a Fekete-tengeren. Eme hadi eszközök pedig isten segélyével sértetlenül Várna kikötőjébe jutván, ott az összeszedett 1800 szekérre rakták s lassan-lassan vontatva Szilisztrához szállítottak. Szilisztra bégjéhez, Zehr-i-már Mohammed béghez legfelsőbb parancs érkezett ebben az ügyben; ez pedig a legfelsőbb parancs értelmében amaz anyagokat a szekerekről 55 hajóra rakatta át, melyeket ama vilájetben szedett össze, azután, mint eme hajóknak kapudánja, ezeken szállította személyesen. Így cselekedvén, Budun vára felé haladt s napok multával az említett hajókat a Tuna vizén Budun várához vezette. Mikor ide érkezéséről jelentés tétetett a boldogságos udvarnál, ismét azt a parancsot kapta, hogy az Uszturgun nevű várhoz szállítsa őket. A mint tehát így ez is elindult Buduntól és lassan evezett, az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa, azt a parancsot kapta, hogy a parancsnoksága alatt levő sereggel a hajók mellett haladjon a parton. Így azok a vízen, ezek a szárazon haladtak előre, a mint lehetett.

X Mikor útközben a Tuna vize fölött levő Viseqirád nevű várhoz érkeztek, a vár népe meglátván az említett hajókat, ágyúzni kezdett olyan szándékkal, hogy nem ereszti át a hajókat. Azok atkerülvén a Tuna folyó tulsó partjához, embereket tettek ki a partra, hogy t. i. a parton emberek vontassák és így haladjanak tovább. Mikor tehát így cselekedve kiszálltak a partra s a vontató köteleket fogva a hajókat

E
↓

vontatni kezdték, egy csapat gyaurl megátámadta őket. Ezek pedig erejükhez képest mindnyájan harczoltak velök; végre egy gyaurlt elejtven közölök, elfogták és magokkal vivén a boldogság udvarába akarták küldeni. Azonban ez az átkozott gyaurl renegát volt és egészen jól tudott törökül s ezt mondta: »én magam önkényt akartam ide jönni, mert engem erővel fogtak el.« Tehát e szavakat hallván, a nevezett Mohammed bég a maga ketkhudájával elküldte a boldogság udvarába. Ez a pasákhöz vezette, a pasák pedig, miután kihallgatták és mindent kikérdeztek tőle, a mit tudott, a hatalmas udvarba küldték. A boldogságos udvarban is kihallgattatván, a többi gyaurokhoz hasonlóan börtönbe vetették. — A mint az említett nyelvet elküldte, utána maga is tovább ment az ágyúkat szállító hajókkal.

Másfelől az igazságos uralkodó ő felsége a következő napon, mely Rebi-ül-akhrir 25. napja ¹⁾ volt, megparancsolta, hogy magas divánt tartsanak. E divánban a várba vonatkozó dolgokat beszéltek meg s azután mindenki visszatért a maga sátorába. Ezen napon a divánban a világ padisahja, Szulejmán szultán, meteriszek csinálását hagyta meg, hogy t. i. a janicsárok és a szipáhiak külön-külön mind sátor nagyságú kosarakat fonjanak s mikor beáll az éj, a vár tövéhez vivén, töltsék meg földdel és így meteriszeket csináljanak magoknak. A mint a pasák visszajöttek a divánból, értesítették mindegyik hadosztályt, azok pedig mind elkészítették. Péntek este volt; éjjel a gyaurok hajóhada is ide érkezett a Tunán, minek láttára a janicsárok elsütöttek puskáikat. Azután az elkészített kosarakat a vár közélébe vitték, lassankint megtöltötték s árkokat ásva, hozzáfogtak a meterisz csinálásához. — Pénteken az anatólii vilájet béglerbégje, Ibrahim pasa, is megérkezvén, átment a várnak tulsó oldalára, vagyis a jobb szárnyra s ott az összes anatólii hadtesttel megszállván, meteriszek csinálásához fogott.

júl. 27.

Szulejmán pasa pedig csütörtökön,²⁾ a mely napon tartatott a diván, mindjárt, a mint kijött a divánból, az összes 400 ágyútalpat a világvédő padisah ő felsége háta mögé állíttatta s egyiket a másikhoz csatolván és csak néhány helyen hagyván kijárást, olyanná tette, mint valamely vár. Az élelemszállító szekereket is éppen így, amazon kívül felállíttatta, mint egy várat. A mint e dolgot jól elrendezte, visszatért. A táborozás rendje pedig ilyen volt.

¹⁾ Július 27. péntek.

²⁾ A másoló hibájából péntek helyett.

A janicsárok sátraikat közvetlenül egymás mellé állítva fel, körülvették a padisah ő felségét. Azon kívül a többi hadosztályok mindegyike éppen olyan rendben telepedett meg a saját állomásán, a hogyan menetelni szokott.

Azonban a szerencsés, világvédő padisah ő felsége azon a napon, melyen Budun várához érkezett volt, azt a parancsot adta, hogy a buduni gönüllük agája, Veli aga, egy csapat válogatott emberrel menjen Üsztüni-Belgirád felé és hozzon nyelvet. Midőn nevezett szolgálja ilyen parancsot kapott, azonnal megindult az említett vár felé. A mint az említett vár közelébe érkeztek, történetesen bét vitéz gyaurrea bukkantak, a kiket a hit ellenségei közül kiválasztva, pánczéiba öltöztetve s fegyverekkel felszerelve a nevezett várból küldöttek ki hírszerzés végett, azt mondván nekik: »Lássátok meg, vajjon ama hatalmas szultán, korának Salamona, a várak és erősségek hódítója, t. i. az ellenség-vadászó sahok sahja, a ki most a győzhetetlen hadsereggel Budun városánál táboroz, a mi várunk ellen jön-e, vagy pedig más vár felé megy?« Az említettek a feslett erkölcsű gyaurokat nem engedvén megugrani, mind a hetet egyszerre elfogták s megkötözve egyenesen a magas divánba hozták. A mint az említett gyaurokat a magas divánba hozták, a vezírek értesítést kaptak s ezek abban a perczen lóra ülven, egymás után a magas divánba mentek. Ekkor az említett gyaurokat elővezetvén, átadták az állam oszlopainak. Mikor az említett gyaurokat kikérdezték a magas divánban, azok ezt mondták: »A mi várunkban mintegy 13.000 vitéz harcos van, a kik szép szerével nem adják fel a várat.« Azonkívül a titkos és nyilvános dolgokra vonatkozólag is tüzetesen megkérdezték őket, azok pedig mindenféle dolgokról felvilágosítást adtak, a szerint, a mint tudtak. Azután az említetteket, szokás szerint, a kapudsik kezébe adták és bebörtönöztették. — Azután egyéb ügyeket intéztek el, továbbá a vár dolgát is megbeszélték s megparancsoltatott, hogy csináljanak meteriszeket s szokás szerint fogjanak hozzá a vár elfoglalásához.

Azonban az ágyúk, melyeket a víz hátán hajókon küldöttek volt, még mindig nem érkeztek ide, t. i. a várhoz. A világvédő padisah ő felsége e miatt egy kissé aggódott és nyugtalanzkodott, sőt a nagyvezír, Szulejmán pasa, előtt nyilvánította is kedélyének levertségét. Ez pedig, hogy a padisah szigorúságának és fájdalmanak áldozata ne legyen, nagyon megijedt s azonnal kimenvén, hozzá látott a lehetséges intézkedéshez.

Ezen kívül azon a napon, melyen a diván volt, t. i.

szombat¹⁾, a mikor a nyelveket hozták s a miért tartatott a diván, Murád bég — a ki már előbb előrsre ment volt s a szultán parancsa értelmében egy bizonyos helyen állomásozott — azt a jelentést küldte a boldogságos udvar vezíreihez, hogy szombat éjjel hét hajó jöven Bécs felől a várhoz ment és reggel ismét elment; Murád bégnek tudomása volt erről s azért küldte ezt a hírt, hogy a dolog így történt. A vezírek pedig ama divánban erről a dologról is jelentést tettek a világvédő padisah ő felségének.

Azon kívül az említett napon az alávaló gyauroknak 30 hajójuk jött a vár elé. Továbbá ugyanezen a napon a Tuna túlsó partjáról 500 puskás jött át hajókon és bement Uzszturgun várába.

Továbbá csütörtöki napon, mikor a hatalmas padisah ő felségének éppen az a gondolat ötlött eszébe, hogy milyen csodálatos volna, ha e várból valaki hírt hozna az átkozottaknak állapota felől: abban a perczben egy gyaurot tüzer jött ki Uzszturgun várából, a ki az iszlám szultánjának színe elé szándékozott jutni és müszülmánná óhajtott lenni. A mint kijött, a szembe menő janicsárok rögtön elfogták az említett gyaurot tüzért és a janicsár-ágához vezették, a ki a pasákhoz küldte. Azok pedig megvizsgálták s mivel látták, hogy a világvédő padisahnak hasznos értesítésekkel szolgálhat, azonnal a boldogságos udvarba küldték. Miután a magas udvarban minden hiteles értesítést megszereztek tőle, visszatartóztatták megajándékozás céljából; mert a tőle nyert tudósításoknak rendkívül örültek. A vár dolgát illetőleg pedig az a megbízható értesítése volt, hogy az alávaló és makacskodó gyauroknak ama várában 3000-nél több gyauro van, a kik kardokkal és lélekrabló puskákkal vannak fölfegyverkezve és szép szerével nem adják fel a várat. Valóban 3000-nél több puskásuk és másféle harczosuk volt s azon kívül összesen 60 ágyújuk; s gonoszságuk tengerének hullámain azonnal felkorbácsolták nyomorúlt észjárásuk szelével s ármányukat és fortélyosságukat nyilvánítani kezdték. Egy nyomorúlt pap volt közöttük, a ki mint valamely család őrdög, tele volt ravaszsággal, fortélyllyal, csalással és hűbájossággal; ez volt közöttük a rozra csábító.

Ugyanazon a napon Rusztem pasa népéből való néhány ember nyelvet fogott és hozott. Azonban ez az ember történetesen a bosznai livában lakó Dsáfer Cselebi²⁾ nevű szipá-

¹⁾ Július 28.

²⁾ Ez a Dsáfer Cselebi bizonyára nem más, mint a történetíró Pecsevinek nagyapja, a ki boszniai alaj-bég volt s mint éppen unoká-

↓
 hinak rabszolgája volt s az utálatost Haszánnak nevezték. Ez, mikor ott szolgált, a gyauroktól megszökött, megtért és müszülmánna lett s mikor egészen jól megtanult törökül, ismét gyaur és hitehagyott lón. Ez volt az, a kit elfogtak és ide hoztak. Mikor aztán kikérdezték, ezeket mondta: »Mi Bécs várában voltunk. Azonban Uszturgun várának bégje, a hitetlen gyaur, embert küldvén oda, kérte, hogy 200 embert küldjenek ide segítségül. Ekkor a 200 emberrel minket küldtek ide. Bécs királya pedig, az átkozott, hitetlen *Ferandus*, — Bécsen túl van egy tartomány, melynek neve *Szelensze* — azt mondva, hogy azt elfoglalja, egy csapat nyomorult katonasággal elment. Azonban nincs benne kétség, hogy az iszlám hadserege elől illant el.«

gúl 29
 → A diván utáni napon, a mely vasárnap¹⁾ volt, a buduni kapudán, Szinán aga, is megérkezett a szultáni hajóhaddal, mely összesen 107 hajóból állott. A feslett erkölcsű gyaurok várával szembe jöven, a szultáni hajóhad szokása szerint gyorsan sorba állította és elrendezte a hajókat s mindenikről tétetett egy-egy, vagy két-két lövést. Azután megfordulván, azon helyhez ment, hol a bécsi Morava vize²⁾ a Tuna vizébe ömlik; fölment ezen a folyón s azután embe-
 reket tett ki a partra, hogy járják be a vidéket és vizsgálják meg, hogy vannak-e itt a gonoszmívű gyaurokból. Történetesen egy csapat lovas gyaur volt ott, a mely hajókat szerezvén, a gyalogos gyaurokat a várba készült átszállítani. Ezeket megtámadták, puskagolyót szórva reájok rohantak. Mikor ama gyaurok látták az iszlám népének ilyen általános támadását, megfutottak. Ezek pedig azután egy alkalmas helyen, a várral szemközt, kikötöttek és ott álltak hajóikkal. — Az e hadjáratra kapudánná kinevezett Áli bég pedig azt a parancsot kapta volt, hogy maradjon Budun városában és ne jöjjön ide. Az tehát a padisahi parancsa szerint Budun városa alatt állomásozott 375 hajóval, melyek mind élelmi szerekkel valának megrakva.

Ugyanezen a napon Szulejmán szultán ő felsége olyan parancsot adott szolgájának, Jahja pasa oglu Mohammed pasának, hogy maga mellé véve fiát, Arszlán béget, a ki Vulestirin bégje, és Dervis béget, a szegedini béget, menjen Bécs felé és hozzon nyelvet. A nevezett Mohammed pasa eme küldetésének pedig tulajdonképpen az volt az oka,

jától tudjuk, az előző 1542. évben is jelen volt szandsákja seregével Pest védelmezésénél. (I. 233.)

¹⁾ Július 29.

²⁾ Az eredetiben: *Bécs Moravaszi szuju*. Tulajdonképen a *Garam* folyót érti.

mert az a hír érkezett, hogy Bécs városából 4000 válogatott harczost küldtek a Usztüni-Belgirád nevű várba a gyaurok segítségére s azok most útban vannak. Ezek voltak azok, a kiknek kézre kerítése végett kiküldettek. Az tehát a legfelsőbb parancs értelmében maga mellé vevén az említett bégeket katonaságukkal s a saját, összes hadi népét is összegyűjtván, elindult velök. A nevezett Mohammed pasa mint szerdár már néhány napig ment, de sem azokat nem találta, sem hírüket nem hallotta. Azonban igen sok gyaurt talált s azokat elfogván vissza akart fordulni. De mikor már elhatározta, hogy visszatérnek eredmény nélkül, néhány embert láttak Rusztem pasa hadi népéből, a kik Murád bég mellett levén, mikor Mohammed pasa vadászatra indult az alávaló gyaurok felé, ők is utána mentek és hozzá csatlakoztak. Ezek végre egy bizonyos helyen egy gyaurt találtak és elfogták. Az említett átkozott pedig tulajdonképpen a bécsi királynak futára volt, a kitől az a birtokában levő várak mindegyikébe hazugsággal telt, mentegetőző és buzdító leveleket küldött vigasztalás végett. Ez volt az az ember, a ki kezökbe került. Mohammed pasa történetesen találkozott velök s meglátván a kezükben levő gyaurt és kihallgatván, ezt mondta: »hej, ez az átkozott ám az értékes nyelv! Majd én viszem el uratoknak; mert lehet, hogy ti elszalasztjátok az átkozottat.« Ezt mondván, elvette tőlük. Azonban az említett gyaur is éppen azokat a feleleteket és értesítéseket adta, melyeket a hitehagyott Haszán adott volt.

Azután a következő napon, mely hétfői nap volt,¹⁾ Ulama bég is megérkezvén, ismét a hadsereghez csatlakozott; azután az állam oszlopaihoz ment értekezni. Ugyanezen a napon, vagyis hétfőn, hadi eszközök érkeztek Bécs felől 2 hajón; azonban martoloszok voltak a Tuna hátán s ellevén, a boldogságos udvarhoz hozták.

Továbbá az említett napon 4 nagy, falzúzó és váromboló ágyú érkezvén meg, a rumilii béglerbégnak adattak át s annak az állomása felől a vár közelébe huzattak. Az anatólii hadtest is az érkező ágyúkat azonnal elkészítvén éjjel helyökre állította. Így a következő napon, kedden²⁾ reggel, megkezdték a hitetlen gyaurok és bálványimádók várának lövetését ismeretes szokás szerint 17 ágyúval, még pedig úgy, hogy a rumilii hadtestnél 8, az anatólii hadtestnél pedig 9 ágyú volt. — Mohammed pasa az anatólii hadtest mellé rendeltetett volt. Ő tehát már hétfőn az anatólii

¹⁾ Július 30.

²⁾ Július 31.

jm 30

↓
hadtesthez ment s az említett ágyúkat is segítette volt felállítani, hogy reggel mindjárt megkezdhesék a lövetést s valóban el is kezdték reggel az ágyúzást. A rumilii bégler-béghez pedig az a parancs érkezett, hogy »mivel bízunk a te ügyességében, szorgalmadban és buzgalmadban, azért nem rendelünk mást melléd, csak a janicsárok felét agájokkal, Ali agával.« S valóban más pasa nem rendeltetett melléje. A janicsároknak másik fele pedig a szegbán-basival az anatólii hadtest mellé adatott. — Az említett napon, melyen megkezdték a vívást, estéig 5000-nél több golyót lőttek el és igen nagy réseket nyitottak.

A janicsárok hétfőn éjjel agájokkal együtt valamenynyien jelen voltak s a meteriszeket előbb vívén és több helyen magoknak is meteriszeket csinálván, kezdtek elhelyezkedni; azután mindenik harczolni kezdett a maga állomásából.

Az a nap, melyen az ágyúzást elkezdték, Rebi-ül-akhir 28-ik napja, *kedd* volt s ezen a napon estig ágyúzván, igen nagy réseket nyitottak; sőt két ágyújokat is hasznavevettlenné tettek, egyiket a rumilii, másikat az anatólii hadosztály állomása felől. Azonkívül az anatólii hadtest állomása felől volt egy torony a várban, hol a gyaurok tábori zenéje szokott szólni. Mohammed pasa pedig tudván ezt, ilyen ígéretet tett: »a melyik tűzér azt lerombolja, annak 1000 akcsét ajándékozik.« A tűzerek pedig ezt hallván, egy percz alatt a földdel egyenlővé tették, azután fölvtették jutalmukat.

Mikor beesteledett, a janicsárok számtalan puska-golyót lőttek a várba s a meteriszeket közelebb vitték a várhoz. Ennek másik oka az volt, hogy este felé négy nagy ágyút húztak a vár elébe s azért tüzeltek egyszerre, hogy a gyaurokat ne engedjék kiütni, vagy az ágyút vontató hadosztályra ágyúzni. — Továbbá Ulama bég is kapott hat ágyút és öt zarbuzánt; azokat *szerdán*¹⁾ oda huzatta és délig mindnyáját felállítván, lassankint tüzelni kezdett. Az említett négy nagy ágyút is felállították még délelőtt, s azután azokkal is tüzelni kezdtek. Így a nagy és kis ágyúkból és kulunburinákból összesen 53 ágyút állítottak fel s azokkal minden oldalról lövették a várat.

Csütörtöki napon²⁾ ismét egy gyauro jött ki a várból önkényt és a padisah szerencséjére ilyen értesítéseket adott:

¹⁾ Augusztus 1.

²⁾ Augusztus 2.

az átkozottaknak lőporuk is van, harczosuk is van; ma éjjel még egy csapat gyaurn jön segítségükre; továbbá a roham ellen is van készletük s az árok előtt aknaforma csinálmányuk van, vigyázatok! Ezeket mondá. Azután műszülmánná lőn s 20 akcese napi zsoldot rendeltek számára. Azon kívül, hogy még negyven ágyú van elásva, azt is elárulta; továbbá elmondta külön-külön, hogy mennyi fegyverük és mennyi élelmiszerük van. — E gyaurnak története pedig a következő. Púlia partján levő, *Otronde* nevű ¹⁾ várból való s onnan jött ide . . . Valami úton-módon megölte feleségét s e miatt való félelmében megszökött amaz országból és ide jött. Két éve mult, hogy ezen vár bégjének, a *Puti Tengiz* nevű gyaurnak, szolgálatába állott. Az volt a vágya, hogy ez a gyaurn bég valami módon megkérje Otronde bégjét, megnyerje tőle vétke megbocsátását, aztán ismét visszatérjen hazájába, de nem sikerült. Ez volt az, a ki kijött és a világvédő padisah kegyes színe előtt az igaz hitet fölvevén, műszülmánná lőn. A világvédő padisah, a hatalmas szultán ő felsége, korának Salamona, pedig naponkint 20 akcese zsoldot rendelvén neki, értékén felül becsülte.

(XIII. 142—149.)

Ez a fejezet Uszturgun várának teljes erővel való vívását adja elő.

Másfelől a világos elméjű és vitéz Rusztem pasa ő felsége ismét lóra ülven, a vár felé ment s minden oldalról bejárván, teljesen meggyőződött arról, hogy ámbár nincs a várnak olyan helye, a hol nem lövetik s hogy ámbár a villám hatású és falzúzó ágyúk golyóitól romboltatik is; mégsem lesz haszna az ágyúzásnak, hosszabb idő mulva sem. Ennélfogva azonnal azt a parancsot adta, hogy Jahja pasa-oglu Mohammed pasa két ágyút és néhány zarbuzánt véve magához, a várral szemben levő szigetről ágyúzzon s egyszersmind a főntebb említett tüzért is, a ki most lett műszülmánná, vigye magával. Az tehát a magas parancs értelmében magához vevén az említett hadi eszközöket és embert, az ágyúkat rögtön felállította a kijelölt szigeten és onnan lövetni kezdte a várat. Ennek pedig az volt az oka, hogy ama gyaurn tüzér, a ki kiszökött és az iszlámra tért, azt mondta, hogy ő ismeri a várnak leggyöngébb oldalát és a sziget felől eső oldalt nevezte meg. Ezért

¹⁾ Azaz *Otranto*.

adatott ez a parancs; az pedig átszállítván az ágyúkat, vasárnap reggel tüzelni kezdett. — Ama tüézér pedig akkor jött ki, mikor még egy ágyúval tüzeltek s azt kiabálta: »használható-e ez az ágyú az alávaló gyaurok vára ellen?« Ennek pedig az volt a valódi oka, hogy valahányszor elsütötte az ágyút, ezt mondták neki: »te ezt az ágyút nem jól irányoztad, a törököknek segítesz és nem akarsz czélozni; így szoktak ellenségre lőni ágyúval?« Ilyen szavakkal ellenségei és irigyei sokféleképpen bántalmazták. Ezért megharagudott rájuk s kiszökvén tőlük, ide jött és műszülmánná lett. — Továbbá azt parancsolta, hogy az innenső oldalon éppen csak annyira ágyúzzanak, hogy az ellenség ne mondhasssa: miért nem tüzelnek s hogy a gyaurokat ne engedjék kiütni és a meteriszek csinálását megakadályozni. Mert a vár bástyaiból és falaiból már igen kevés maradt meg. Azután eljöttek a lagimdsik s ezt mondták: »az aknák már készen vannak, mit parancsolsz?« »Várjatok a roham napjáig!« mondván visszatért sátorába.

Pénteken ¹⁾ Szulejmán pasa Ulama béget a tatárokkal portyázásra küldte. Ez pedig ott hagyván ágyúit, az nap elkészült és a következő napon indulni akart. Szulejmán pasa személyesen a révhez menvén, látta, hogy az egész sereg menni akar. Kit ütött, kit szidott, de még sem tudta visszatartani őket, Végre kikiáltókkal kihirdettette a táborban, hogy Ulama hadosztályával senki se merjen menni a tatárokon kívül. A padisah ő felsége is meghallván ezt, újra megtiltotta. — Ugyanezen a napon, mivel valószínű volt, hogy egy csapat gyaur megtámadja *Vács* várát, Der-vis bég oda küldetett.

Ugyanezen a napon egy gyaur jöven ki a várból, ilyen híreket hozott: »Mivel a benn levő gyaurok a ti puskásaitokat 150.000-nél többnek gondolják, tüzéreteket 600-nál többre becsülik, lovasaitokat pedig az égen levő csillagok számánál is többre teszik: e miatt nagyon levertetek. Továbbá puskásaitoknak és tüzéreteknek ügyességét nagyon dicsérik. Reménylem, hogy a várat könnyű lesz egy rohammal elfoglalni. Van nektek egy fiatal könnyű lesz a ki mindjárt, hogy ide érkeztetek, egyszer a vár közelébe jött, de többé nem volt látható. Ha az nehányszor oda jött volna, bizonyos, hogy a várat már eddig elfoglaltátok volna; mert mikor az jött ellenünk, másféle eljárást követett. Azonban a többieknek ügyessége éppen csak az ágyúzásból áll, azon kívül máshoz nem értenek.« Ezeket mondván,

¹⁾ Augusztus 3.

elhallgatott. — Azonkívül az utolsó ima idején ismét egy gyaúr jött ki; ez is ugyanazon tudósításokat hozta, a miket amaz hozott. — Valóban Rusztem pasa a roham után még egyszer a hadi néphez ment, buzdította és így foglaltatott el a vár, — a mint majd, ha isten engedi, a maga helyén említeni fogom.

Továbbá egy hírnök jött *Üsztüni-Belgirádból*, a ki ezt az értesítést hozta: »mi a padisah szolgálai vagyunk; ha majd szerencsésen oda érkezik, el tudunk banni a közöttünk levő németekkel.«

Éjjel négy gyaúr összebeszélvén, kijött a várból. A janicsárok meteriszéhez mentek azon szándékkal, hogy egy embert lopjanak és nyelvet fogjanak. De észre vették őket, egyiküket elfogták, a többi pedig elszaladt és megmenekült. Ezt pedig a magas udvarába vitték, hol ilyen értesítést adott: »Bégünket ágyúgolyó érte s az egyik lába használhatatlanná vált. Az a tervük, hogy vagy hétfőn, vagy előtte való éjjel kiütnek és meglepnek benneteket.«

A mint Szulejmán pasa meghallotta ez értesítést, intézkedést tett a rohamra nézve. Történetesen egy *remmál*¹⁾ is ment hozzája, a ki ezt mondta neki: »ha most *hétfőn*²⁾ el nem foglaltatik a vár, én akármi legyenek!« Üres fecsegésének hitelt adván, sem az ulemákkal nem tanácskozott, sem a tapasztalt emberektől nem kért tanácsot, sem az intéző egyénekhez nem fordult, hanem csupán a maga eszében és a remmál jóslatában bízva, helyesnek találta, hogy rohamot intézzen. Tehát nem hallgatván meg némely kegyes férfiaknak ama mondását sem, hogy isten szentjeinek lelke és szíve csötörtöki napon fordul az emberek felé, csausokat küldött és a sereg akarata ellenére rohamot parancsolt. Ezen a napon tehát igen heves harc folyt, de végre is a sereg nem bírta behatolni, hanem visszavont. Azonban egyéb hadi népen kívül csak a janicsárok közül 300-nál több lón vértanúvá. A bégék közül Dsindi Szinán bég vértanú lón, Baltadsi Mohammed bég pedig megsebesült. A pozsagai cseri-basi, a zenberekcsi-basi és a kilerdsi-basi vértanúkká lettek. A szemendirei alaj-bég megsebesült, Malkocs-oglung kapu-ketkhudája és a mórai alaj-bég testvére, Szinán bég, vértanúkká lettek. Rusztem pasának diván-kâtibja is elesett, igen sok szolgálja pedig megsebesült. Továbbá a bölük-khalkiból és a szipáhiak közül is igen sok ember megsebesült, néhány pedig vértanú lón.

¹⁾ *Remmál* = pontokból jósoló, Punktirer, geomancien.

²⁾ T. i. aug. 6-án.

↓ Magát a remmált is egy bomba érte, mitől az arcza megégett, szeme kifutott s mint a tűzbe esett egér megfordult és elfutott. Ezt látva az egész sereg visszafordult.

Szulejmán pasa a Tunán levő hajókra is csausokat küldvén, azokat akaratauk ellenére a vár közelébe rendelte. Mikor a harcz emezzen a részen megszűnt, az ellenség amarra fordult, sőt kimenvén, igen sok embert vértanúvá tett, másokat pedig a vízbe szórt és a vízbe fullasztot. Szilisztria bégje, Zehr-i-már Mohammed bég, ki a hajóhad kapudánja vala, gyávaságból nem mert szembe szállni az ellenséggel, hanem megfutott és a vízbe esett. Ekkor a saját emberei oda futván, mikor ezer bajjal és fáradtsággal kihúzták a Tunából, fejét puskával verték és megsebeztek. E sebekből nem gyógyult fel, hanem végre is bele halt. Reményilem, hogy majd a maga helyén meg fogom említhetni, mely napon halt meg. Továbbá Jahja-pasa-oglu Mohammed pasának ágyúját hasznavehetetlenné tették, tíz hajót pedig elsüllyesztettek. Egy szóval ezen a napon kedvezvén a szerencse a gyauroknak, a harcz minden részen kívánságuk szerint folyt és ezen igen örvendeztek. De isten kegyelméből közel volt már a szerencsétlenségük. Az igazhívók azonban nagyon levertek valának.

Az említett tíz hajón kívül három hajót, mivel senki sem volt rajtok, elvitt a Tuna s útközben *Visagirád*on alul, egy sziget közelében, zátonyra vetette és megállította őket. Történetesen a buduni azábok agája, Memi aga, is kémsemlére és vadászatra indult volt három hajóval, hogy nyelvet fogjon és a boldogságos udvarba vigye. A mint ilyen szándékkal hajózott, rábukkant ama hajókra, egy szigetre húzatta őket és tovább ment. Mikor *Visagirád* elébe érkezett, találkozott ezen várbelieknek két hajójával; az egyiket elsüllyesztette, de a másikat elszalasztotta s nem tudott nyelvet fogni.

Másfelől pedig a következő napon, mely *keddi* nap¹⁾ volt, a boldogság ege napjának árnyéka, t. i. Rusztem pasa, ismét a vár közelébe szándékozván menni, lovára ült. Mikor szerencsésen a vár közelébe érkezett, egy gyauro a várból meglátta ő fenségét s rögtön elfutott helyéről, a tűzerekhez szaladt és hírt adván nekik, ismét visszatért. Kétségtelen, hogy azokat figyelmeztette; mert a mint a hiradás után ismét visszajött helyére, abban a perczen elsütöttek egy *sakaloz*-t, melynek golyója a padisah vezírének lova előtt esett le. A számtalan élő lények teremője, véghetetlen

¹⁾ Vagyis augusztus 7.

kegyelmességéből megvédelmezvén és oltalmazván igaz szolgáját, hatalmának és bölcsességének karjával elhárította drága testéről a végzet nyilát és a szerencsétlenség törét. Ezen veszélyes helyről tüstént elmenvén és elsietvén, egy más helyre ment a vár közelében és ott megállapodott. Azután az ott jelen levőkön kívül még maga mellé hívattván a katonaság derekabbjait és maga köré gyűjtvén, így beszélt: »Bégek és agák! Ha még egyszer — mint remélem — rohamot intézünk, férfiasan viselve magatokat éppen úgy harczoljatok az igaz hit ellenségeivel, a mint a próféta korától fogva egészen a mai napig teljes szívvel, lélekkel szoktak harczolni az igazhívó harczosok; mert a kik közületek meghalnak, igazi vértanúk lesznek, az életben maradtak pedig valódi boldogsághoz jutnak, minthogy a világvédő padisahnak szandsákjai, agaságai, timárjai, zsoldjai, mindenféle kitüntetései és előléptetései, összes vagyona, aranya és ezüstje a mai nap számára vannak fentartva, mindezek a szent harcz jutalmazására fordíttatnak. Azonkívül e csekély szolgája is feláldozza fejét és életét az ügyért, csak ti is férfiasan küzdjetek és harczoljatok az iszlám iránti buzgóságból a vallásért és a padisahért, hogy én mindegyiketekért kezeskedhessem minden tekintetben. Bármit kívántok, forduljatok hozzám.« . . . Ezeket mondva mindegyiknek hízelt szavakat adott és a harczra feltüzeltte őket. Azok pedig hallván eme czukor édességű szavakat, így szóltak: »Uram! miért fizetsz nekünk előre dicséreteddel? és mindnyájan áldást mondtak Rusztem pasára. Az pedig azután megfordult és szerencsésen visszaérkezett szállására.

(XIV. 149 — 160.)

Ez a fejezet Uszturgun elfoglalását adja elő.

A sereg pedig megértvén az intést és hallván eme lélekemelő szavakat, mindenki a saját helyére ment. Mindegyiköknek az volt a gondolatuk, hogy a fejedelmi parancsnak haladéktalanul engedelmeskedve több helyen rohamot intéznek és becsületet szereznek. A mint e gondolattal foglalkoztak, elmúlt az éj s reggel lőn, szerdai nap¹⁾ s egyszersmind Dsemázi-ül-evvel 5. napja. Kora reggel mindnyájan fölkeltek a hit harczosai s miután elvégezték a mosakodást és a reggeli imájukat, »Allah, Allah!« kiáltással

¹⁾ Augusztus 8-ika, de nem Dsemázi-ül-evvel 5-ike, hanem 7-ike.

több helyen a vár alá rohantak és a pasa intése szerint harcolni kezdtek.

Azonban ekkor a szipáhi-oglánok csapatából három ifjú — a kik bátor vitézek valának és szintén hallották Rusztem pasa beszédét — a többiek közül kiválva másfelé ment. Volt a Tuna felől egy torony, mely toronyban a vár számára való víz állott s azt a vizet a benn levő, feslett erkölcsű gyauroknak mesterei valami úton-módon fölhajtaták a várba. A nevezettek éppen ezen oldal felé tartottak és ama toronyhoz mentek. Mivel pedig az alávaló és nyomorúlt gyaurok mindig más rések felől látták a harcot, ezen az oldalon biztonságban érezve magokat, erre nem ügyeltek. Ennélfogva a világvédő padisah szerencséjére ama három gázi egy létrán felmászott az említett toronyba és harcolni kezdett a benn levő gyaurokkal. Látván ezt néhány janicsár, azok is fölmentek utánok s kardot rántva az ott talált 18 gyaurt nem engedték megugrani, hanem egy percz alatt mindnyáját levágták és a tornyot elfoglalták. A mint a gyaurok látták ezt, rögtön kegyelemért kezdtek kiabálni több helyen.

Abban a perczben hírt adtak Szulejmán pasának, a ki rögtön oda ment s a többi pasák is mind oda siettek. A várból is kijött egy gyaur bég, a kinek utálatos neve Poti Tengiz vala. A mint ez az átkozott kijött ezekhez a várból, Khajreddin pasa fiát, Haszán béget, Kodsza-ili bégjét, oda hívták mint tolmácsot s mikor kérdezték, a nevezett átkozott ezt mondta: »engedjete nekünk hét napot, hogy tanácskozhassunk bégünkkel; azután ha bele egyeztek, átadjuk nektek a várat.« Azonban Rusztem pasa erre így válaszolt: »Hej átkozott! mi ezt a várat hét nap óta lövetjük s minden felől a földdel egyenlővé tettük; remélem, hogy egy nap alatt már el bírjuk foglalni. Mi az oka, hogy így beszélsz? Mindjárt még ma éjjel el kell intézni ezt a dolgot.« Ekkor a gyaur ezt mondta: »legalább 3 napi időt engedjete.« De mivel ezt a kérését sem adták meg, csak ezt az éjszakát kapta meg gondolkozási időül. Azután mindnyájan visszatértek.

*Reggel,*¹⁾ mikor a világ díszül szolgáló nap fölemelve fejét a Kaf hegy ormáról megvilágította a világ minden részét, a világvédő és szerencsés padisah ő felsége divánt tartott. A folyó ügyek elintézése után a boli-i szandsákbégnek, Dsindi Szinánnak helyét a szegbán-basinak ajánlódkozta, szegbán-basivá pedig a janicsárok ketkhudáját

¹⁾ T. i. aug. 9-én csütörtökön.

nevezte ki. Annak pedig, hogy a szegbán-basi szandsákbéggé lőn, az volt az oka, hogy ama víz-torony az ő állomása felől levén, mikor amaz ifjak rohamot intéztek ellene, a szegbán-basi is rögtön fölment utánuk és azokkal együtt támadott. — Továbbá az arabadsik agája meghalt s annak helyére ketkhudáját tették.

Ekkor a gyaurok a vár átadása végett embert küldtek a boldogságos udvarhoz, a ki ismét visszamenvén és hírt adván, bégjüket és a dízdárt a magas divánba vezette. Mikor az átkozottaktól kérdezték, hogy miért harczoltak ennyi ideig, azok ezt felelték: »Még 3000 embernek kellett volna hozzánk érkezni, de félelmökben nem jöttek el. Ha azok megérkeznek, még erősebbek lettünk volna. Mivel láttuk, hogy már nem jönnek, ezért átadtuk nektek a várat.« Midőn királyuk felől kérdezték őket, ezt az értesítést adták: »A király eltávozott Bécsből, de Bécsen innen nagy hadsereg áll készen.« Ezután a világvédő padisah ő felsége embereket küldött be a gyaurokkal együtt, meghagyván nekik, hogy a vár kulcsait adják át ezeknek.

Azután azt a parancsot adta, hogy Jahja-pasa-oglu kerítsen egy kalauzt, a ki ismeri a Bécs felé vezető utat s azonnal fölkészülvén maga is induljon el arra. Egyszer-smind megállapíttatott, hogy Németország hat állomásnyira van. — Továbbá azt parancsolta, hogy az ágyúkat rögtön sietve rakják hajókra. Ez a parancs kihirdettetvén, azon a napon azzal foglalkoztak, hogy az összes ágyúkat és hadi szereket szállították a hajókra. Azután kikiáltatta, hogy a ki egy vasgolyót talál és a hajókra viszi, az húsz akcese jutalmat kap. A hadi nép ezt hallván, azon a napon a mennyi golyó volt, mind kiásták a földből és a hajókra hordták. Tudomásunk szerint egyet sem hagytak el. A várba pedig összesen 9544 ágyúgolyót és 2000-nél több puska-golyót lőttek be. Ezeket az ágyúgolyókat is, azokon kívül, melyek a vár falán túl haladva a Tuna vizébe hullottak, hiány nélkül megtalálták és a hajókra hordták.

Azután pedig embereket küldtek a *Visagirád* nevű várhoz, hogy lássák meg, vajjon könnyű szerrel feladják-e a várat, vagy nem adják. Ha a nevezett várat szép szerével feladják, jó; ha ellenben nem adják fel, ahhoz képest kell cselekedni.

Már előbb történt, hogy Rusztem pasa — a ki világitó nap a szerencse egén és fényes hold a vitézség egén — embert küldvén *Anyavár* várához, a gyauroktól szép szerével fölkérte volt a várat, de azok ostobaságuk karjaival a makacsság ruhájának szegélyébe kapaszkodva, nem adták

↓ fel. Ekkor megbízta Kászim béget, hogy neki csak ennek elfoglalására legyen gondja. Ez pedig a magas parancs értelmében annak vívásával foglalkozván, végre a felséges isten szerencsét adott neki és egy bizonyos napon elfoglalta ama várat. Most érkezvén ide erről a jelentés, mikor felolvastatott, a világvédő padisah ő felsége nagyon megörült s dicsérő levelet íratott és küldött neki. — Midőn valamennyi parancsa végrehajtatott és az ügyek elintéztettek, a vezérek visszatértek saját szállásaikra.

E
↓

Ekkor a második vezír, Rusztem pasa, még abban az órában lóra ülvén, a vár felé ment. Bemenvén a várba, megbízta a janicsár-agát, hogy a kegyelmet kapott gyauroktól szedje el puskáikat és egyéb szereiket, magukat pedig hiány nélkül bocsássa ki a várból. Ez tehát a magas parancs értelmében a gyauroktól a puskákat és egyéb fegyvereket elszedetvén rakásra hányatta. Egy gyaurnak kezében történetesen égő kanóczos puska volt, de a nagy sietségben senkinek sem jutott eszébe eloltani, hanem a többi fegyverek közé dobták. A kanócz véletlenül egy lőportartóhoz ért és meggyújtotta, ez ismét a többi lőportartókhoz és töltött puskákhoz érvén, egyik a másikat meggyújtotta. Pedig ezernél több töltött puska volt ott rakáson s a mint a tűz a bennök levő porhoz ért, elsültek és a közelben levő gyaurok közül igen sokat megsebesítettek, néhányat súlyosan megsértettek, sőt néhány janicsárt is megégettek és megsebesítettek, azonban senki sem halt meg. — Amde a gyaurok már előbb ezer aranyat egy zsákba raktak s két hitehagyottat felöltöztetvén török ruhába, ezeknek ezt a megbízást adták: »ti, mikor majd mindenkinek figyelme a lármára és báméskodásra fordul, a nagy tolongásban és zajban vigyétek ki ezt az aranyat; ha ezt meg tudjátok tenni, jutalomban részesültök, mikor majd a király mellett összegyülekezőnk.« Azok pedig, mikor a puskák elsülése után nagy láрма és csődület keletkezett s mikor mindenki a történeteket látni sietett és a gyaurok által okozott esetet bámulta, az aranyat lóra tevén, mintha a puskák elől menekülnének, kifelé futottak. Azonban a janicsárok történetesen észrevevén mesterkedésüket, utánok futottak, mindkettőjüket elfogták, agyon verték őket, mint a kutyákat és az aranyat elvették tőlük. Mikor a gyaurok látták ezeknek esetét, fájdalmasan felsóhajtottak.

Midőn a zavar és láрма egészen megszűnt, ismét elkezdtek a gyaurokat egyenkint kibocsátani a várból. Vizsgálás közben tíz foglyot találtak köztük; továbbá a szultán néhány magas rangú szolgájának legközelebbi roko-

nait is megtalálván, azokat kivették a gyaurok közül és muszülmánokká tették. Azon kívül néhány kis gyermek és néhány idősebb gyaurok azt kiabálták, hogy ők az iszlámra óhajtanak térni. Ezeknek óhajtasát Rusztem pasa bejelentette a boldogságos udvarnál, az iszlám padisahja pedig megengedte nekik. Ez pedig ismét a vár felé ment s előhivatván a janicsárok muhzirját és egy tolmácsot, kihirdetette velök a gyauroknak, hogy a kik muszülmánokká akarnak lenni, jőjjenek elő. E hirdetésre összesen 164 gyermek és mintegy 50 gyaurok jött elő és lőn muszülmáná. Ezen kívül a janicsárok és más hadosztályból valók is lopnak egyet-kettőt és muszülmánokká tették őket. A többi gyaurok közül azokat, a kik a ráják osztályába tartoztak, visszatartották a várban s csak a katonaságot bocsátották ki szabadon egyenkint és hiány nélkül s átbocsátották a Tuna folyó túlsó parjára. A ráják pedig engedélyt kaptak, hogy családjaikkal, minden holmijokkal és vagyonukkal itt maradjanak; ezek azután kiköltöztek a külvárosba és ott telepedtek le.

Az alávaló gyauroknak ott talált hajóit is mind, a mennyi volt, elvették; azon kívül a gyaurok által elsüllyesztett hajókat kihúzáván, kijavították és annyit, a mennyi a várhoz elég volt, visszatartottak, a többi hajókat pedig, melyekről elfogyott a hadi készlet, valamint az összes, használatra nem alkalmas hajókat is Budunhoz küldte és Dervis bégnek azt a parancsot adta, hogy ott csináltasson hidat. Az tehát a megérkezett hajókat és a lerombolt régi hídból nyert faanyagot összeszedve hozzá fogott a híd csináltatásához. Továbbá Áli bégnek, a ki a tunai hajók kapudánja vala, ismét azt a parancsot küldte, hogy maradjon ott, ne jőjjön és a hajókra jól vigyázzon. Az tehát ott maradt és nem jött ide. Ellenben a tulajdonképpeni tunai kapudánnak, Szinán agának, azt parancsolta, hogy menjen *Tata* felé bizonyos számú ágyús hajóval s azonkívül száznál több sakkával. Zehri-már Mohammed helyett az Ajnebakhti liva bégje, Ahmed bég, neveztetvén ki az ágyúkat szállító hajók kapudánjává, ez is vele küldetett.

Azután az átkozott spanyolok felől kérdezősködtek a várból kijött gyauroktól s ezek ezt válaszolták; »Minden dolgukról nincsen tudomásunk, azonban Khajreddin pasára vonatkozólag egy levél érkezett hozzánk Bécsből, melyben az mondatik, hogy Anaboli közelében elpusztított két jelentékeny várat. Ime, a levél még most is kezünk-nél van.«

A következő napon, mely *péntek* volt,¹⁾ mindenki készülődött és elintézte ügyeit.

Előbb, mikor szolgáját, Dervis béget, elküldötte volt,
 × mivel valószínű vala, hogy *Vács* várát megtámadja az
 ellenség, a nevezett azonban elindult innen s két nap és
 két éjszaka alatt a Vács vára ellen menni szándékozó nép-
 × nek vára közelébe érkezett, melyet *Novagirád*-nak nevez-
 nek²⁾ s melynek lakói a hit ellenségei és a bálványimádók
 közé tartoznak. Az említett vár közelébe érkezvén, ott éjjel
 lesbe állt, sőt két nap és két éjjel őrködött az említett
 helyen. Azonban soha egyetlen egy gyaúr sem jött ki s
 ellenségnek nyoma sem volt látható, sőt az egész környéken
 hírvet sem lehetett hallani a gonoszmívű, feslett erkölcsű
 és alávaló gyauroknak. Egy szóval az az egész tartomány
 és vidék s Vács várának egész környéke a négy égtájék
 felé teljesen biztos és mentt vala az ellenség ártalma és
 támadása ellen. Valóban az ama vidéken levő várak és
 erősségek lakóit olyan félelem és rémület fogta el az iszlám
 hadseregének és a padisahnak jelenléte miatt, hogy félel-
 mőkben nem mertek kijönni, hanem házaikban rejtőzködtek,
 minélfogva ama tartomány teljes biztonságban volt. A mint
 tehát e körülményről tökéletesen meggyőződött, a kezében
 × levő legfelsőbb parancs utasítása szerint *Peste* várához
 ment, annak őrizetét átvette s egyszersmind az említett
 híd építtetésével foglalatoskodott. Hogy mind e dolgokat
 részletesen tudassa a boldogságos udvarral, egy jelentést
 küldött Haszán nevű kapu-ketkhudájától, a ki az áldott
 Dsemázi-ül-evvel 8. napján érkezett a magas udvarba.

Ugyancsak pénteken a világvédő padisah ő felsége
 E fiával együtt a várba ment és megtekintette. Az összes
 ↓ pasák is külön-külön a saját hadi népeikkel részint csőtör-
 tőkön, részint pénteken megtekintették volt a várat. —
 Pénteken este felé az összes pasákhoz ez a parancs érkezett:
 »a világvédő padisah ő felsége holnap lóra ül, a vár meg-
 tekintésére megy, ti is legyetek készen.«

Reggel tehát a padisah ő felsége lóra ülvén, az összes
 pasákkal és agákkal együtt a lerombolt vár felé indult s
 kívül és belül bejárván, miután megnézte a lerombolt helye-
 ket, szerencsésen visszatért szultáni sátorába. Majd divánt
 tartván, a várba dízdárt, ketkhudát, khatibot, imámot és
 müezzineket rendelt s azonkívül hét szandsák-bégnak meg-
 parancsolta, hogy a vár őrzése és védelmezése végett marad-

¹⁾ Augusztus 10.

²⁾ Azaz Nógrád.

janak itt. Egyik volt Szemendire bégje, a másik Vulcstirin bégje, a harmadik Aladsa-Hiszár bégje, negyedik Prizrin bégje, ötödik Pozsaga bégje, hatodik Izvornik bégje, hetedik Szegedin bégje. Ezek szipáhijaikkal együtt itt maradván, a külvárosban szállásolták el magokat.

A következő nap ¹⁾ ismét diván tartatván, ide is a budai kádi neveztetett ki kádinak, szandsák-bégyjévé pedig a buduni béglerbég. Továbbá 500 főből álló vár-katonaság, 500 azab, 1000 besli, 1000 gönüllü, azonkívül 500 janicsár és 1200 martolosz — a kik tulajdonképpen gyaurok, de a boldogságos udvartól zsoldot kapnak — rendeltetett a vár őrizetére.

Ugyancsak *szombaton* ide érkezett a lengyel követ a szokásos ajándékokkal s miután szerencsét kívánt a hadjáráshoz és megcsókolta a világvédő padisali trónjának zsámolyát, előadta kívánságait és elintézték vele az ügyeket.

Azután az anatólii béglerbég azt a parancsot kapta, hogy az anatólii hadtesttel menjen Budunhoz és onnan az ágyúkat lassan-lassan szállítsa Üsztüni-Belgirádhhoz. Ez tehát a legfelsőbb parancsnak engedelmeskedve hétfőn ²⁾ elindult s még azon nap Ó-Budához érkezett. Majd onnan elindulván, Budun várától délre állapodott meg és az ott levő hajókról kezdte kivontatni az ágyúkat.

Ugyanezen a napon, mikor a várbeli gyaurokat a Tunán átszállítani és elbocsátani szándékoztak, közülök ismét igen sok derék gyaur állott elő önként és műszülmáná lett; sőt egy asszony is jelentkezett és szintén műszülmáná lőn. Ezek mind itt maradtak, a többieket pedig az előbbi szerződés értelmében egy híja nélkül, átvitték a Tuna tulsó partjára. Miután az említett gyaurok már mind együtt voltak, szomorúan és leverten indultak útra.

Dervis bég pedig — a ki már előbb azt a parancsot kapta, hogy Budun vára mellett csináltasson hidat — oda megérkezve most fogott hozzá az építéshez.

Már előbb egy persa mester jött volt Tebriz városából és ezt mondta: »Engem Adsem országában Eszedullah mesternek hívnak: az ágyúöntés művészetében igen ügyes mester vagyok. Parancsoljatok és én nektek tíz nap alatt egy nagy ágyút öntök, melyet könnyű lesz szállítani s félelmes voltára nézve maga a mennydörgés lesz.« Mikor ezeket többször elmondta, a pasa ő felsége átadatta neki a Budun várában levő harang-darabokat és bronz oszlopfőket e meg-

¹⁾ T. i. aug. 11. szombat.

²⁾ Aug. 13-án.

hagyással: »nosza csináld, hadd lássuk ügyességedet!« Az tehát átvette azokat, a többi anyagokat pedig a pasa parancsából a buduni káditól kapta. S valóban tíz nap alatt öntött egy *badsaluskát* 32 mázsa érczből, mely 20 okás golyót dobott, hosszasága 18 arasz volt s valóban félelmes-ségre nézve sem hasonlítottak hozzá a többi, egyenlő nagyságú ágyúk; azonkívül sokkal jobb minőségű vala. Csinálása alatt 12 mázsa tűzi fa fogyott el. — Az említett napon ez a mester is ide érkezett s Rusztem pasának áldott tér-deit megcsókolván, jelentette, hogy elkészítette az ágyút. Erre az ezt mondta neki: '»Most menj vissza és ágyúdat add át az anatólii béglerbégnek, Ibrahim pasának, hogy a többivel együtt szállítsa Üsztüni-Belgirádhhoz. Ott a te csinálmányoddal is lövünk, hogy megláthassuk; akkor tudjuk megítélni s a világvédő padisah ő felségének is ahhoz képest tehetünk jelentést.« Ezt mondván, visszaküldte Budunra. Az pedig oda érkezvén, az általa öntött ágyút átadta Ibrahim pasának, a ki aztán a többi ágyúkkal együtt elszállította a nevezett várhoz.

(XV. 160a—166a.)

Ez a fejezet előadja, hogy a világvédő padisah ő felsége Tata várát leromboltatja és Üsztüni-Belgirád ellen megy.

Másfelől a szerencsés világvédő padisah ő felsége, Allahnak őszinte szolgája, minden bölük-khalkit Uszturgun várának kijavítására rendelvén, megparancsolta, hogy minden ember három-három teher követ vigyen, a pasákra pedig ezer-ezer teher követ parancsolt, hogy a vár tövébe hordják. Rusztem pasa pedig ötezer tehernyi kő hordását hagyta meg a maga hadosztályának, ketkhudáját bizván meg a felügyelettel. Azon éjjel a szükséges követ mind a vár mellé hordták, reggel pedig beszállították a várba. Ezen kívül ugyanezen a napon az is megparancsoltatott, hogy tűzi fát hordjanak a mész-égetéshez s mindenekelőtt a világvédő padisahnak 900 sor tevéje és 300 sor öszvére ment el fát hordani az említett célra.

Hétfőn diván levén, szolgájának, Mohammed pasának két kaftánt, egy aranyozott kardot és két lovat — egyiket ezüstös nyereggel és arany lánczczal, másikat pompás lótarakóval — küldött dicsérő levél kíséretében. Továbbá a rumilii béglerbégnek, Ahmed pasának, egy teljesen felszerelt lovat és két kaftánt, az anatólii béglerbégnek, Ibrahim pasának pedig két kaftánt és egy lovat ajándékozott. De mivel az anatólii béglerbég az anatólii hadtesttel Budun

felé ment volt az ágyúk elszállítása végett, az említett két kaftánt és a lovat már Ó-Budánál kapta meg.

Kedden ¹⁾ ismét divánt tartván, az elindulás dolgát beszélték meg; a szultáni sátorát Tata felé, az ágyúkat szállító hajókon levő ágyúkat Budun felé, a másik hajóhadat pedig több ágyúval szintén Tata felé küldték a Tuna vizén.

Az átkozottaknak hajóhada a Tuna vize mellett fekvő várnál állomásozott, a mely *Komaran* várának nevezetik. Hogy ez itt állomásozott, annak tulajdonképpen ez volt az igazi oka. Akkor, midőn Bécs királya, a szerencsétlen *Ferundus* meghallotta, hogy a győzhetetlen sah, az ellenségvadászó padisah, a világbíró szultán, a szent harczczal dicsekvő Szulejmán egész hatalmával ismét az alávaló és nyomorult gyaurok ellen fordult: az Üngürűsz országában levő várak és erősségek védelmezése céljából 95 hajót szerelt föl és elküldte a Tunán, hogy menjenek Uszturgun várához és a szükséghez képest járjanak el. De megtudván, hogy a győzelmes sah, a világ padisahja, a világ fejedelmének fejedelme és a szultánok szultánja, t. i. Szulejmán szultán ő felsége, győzelmes seregével és megszámlálhatatlan hadával a nevezett várhoz érkezett, nem mertek ide jönni, hanem Komaran váráig jöven, ott megállapodtak. Mikor a Tata felé küldött szultáni hajóhad Komaran közelébe ért, találkozott ezekkel és egyet elsüllyesztett közülök.

Másfelől, mikor a padisah ő felsége készült elindulni Uszturgun várától és Tata felé menni, előre küldötte Ulama bégét és Mohammed Khánt. Azután *csütörtökön* ²⁾ maga is elindulván Uszturgun várától, Uszturgun és Tata közt, olyan helyen, a honnan látni lehetett a gyauroknak Komaran nevű várát, *Neszemil* ³⁾ nevű falu közelében állapodott meg és szultáni sátorába tért.

A következő napon, *pénteken* ⁴⁾ reggel tovább ment és a *Tata* nevű vár mellett állapodott meg. Minthogy *Kedden* Zehr-i-már Mohammed bég Budán meghalt, a világvédő padisah ő felsége a szilisztriai bégséget Teke-ili bégjének, Baltadszi Mohammed bégnek, ennek helyét, t. i. a Teke-ili szandsákokat a szipáhi-oglánok agájának, Khoszrev agának, ezt az agaságot pedig a szilihdárok agájának, Mohammed agának, ennek helyét a garibok jobb szárnya agájának, Szinán agának, Rusztem pasa testvérének, ennek

¹⁾ Augusztus 14.

²⁾ Augusztus 16.

³⁾ Azaz Neszmély.

⁴⁾ Aug. 17.

×

↓ helyét ugyanezen hadosztály bal szárnya agájának, Haszán agának, ennek helyét az atmadzsi-basinak, Ahmed agának — a ki Kizil Ahmed-oglu fiának, Mirza bégnek fia —, ennek helyét ismét a csakardsi-basi Ahmed aga testvérének, Memi agának adományozta.

X A nevezett várnak hitetlen bégje látván a világvédő padisahnak megérkezését ilyen nagy pompával, elébe jött, arcát többi szolgálóihoz hasonlóan a földhöz dörzsölte s mivel alázatosan könyörgött, megvédelmezésére embereket rendelt, t. i. hogy a várban levő gyaurokat senki se bántsa, a jaja-basit elküldte embereivel, a ki egy ideig ott őrködött, a míg a benn levő gyaurok rendbe szedték és egy helyre összehordták ingó javaikat. Miután összes holmijaikat összegyűjtötték, Ulama béget adták melléjük és a Komaran nevű várig kísértették őket, hogy a feslett erkölcsű gyaurokat útközben senki se bántalmazza és a nekik adott szabad elmeneteli jogukat ne sértse meg. A nevezett várból összesen 154 gyaur és három asszony jött ki; ezek voltak azok, a kiket összes málhájokkal szabadon eresztve az általuk kívánt helyig elkísértettek.

↓ Azután elküldetett a janicsár-aga az említett várban levő fegyvereket és hadi anyagokat lefoglalni, a ki aztán az ott talált összes ágyúkat, puskákat, egyéb fegyvereket és lőport, a mennyi csak volt, mind lefoglalta; azonkívül pedig a mi élelmiszer-féle volt, a katonaság zsákmányára bocsátotta. — Szulejmán pasa és Rusztem pasa is megérkezvén a várhoz, megsejlelték. Szulejmán pasa nem ment be a várba, hanem Rusztem pasa bement s kívülről és belül megvizsgálta.

Azután parancsot adott, hogy rombolják le a várat. Még azon este kihirdették a parancsot, de csak reggel, az első ima után eresztették rá a katonaságot, hogy pusztítsa el és tegye halommá, hogy a világvédő padisah ő felsége is megtekinthesse ide érkezése után. Az iszlám serege pedig, miután a világvédő padisah ő felsége a várhoz érkezett és megtekintette, olyan erővel és hévvel ragadta meg az ásókat, hogy egy percz alatt jó nagy részét a földdel egyenlővé tette.

A padisah, miután megtekintette, parancsot adott
S abban a perczen a földdel egyenlővé tették a várat,
Úgy, hogy egyik kő nem maradt a másikon,
Minden követ úgy elkapkodták, mintha aranyat raboltak
A házakat pedig éjjel felgyújtották mind [volna.
És köveiket a folyóba hányták.

Különösen Rusztem pasa a saját hadi népében mindenkinnek kezébe egy-egy ásót és lapátot adván, erősen

megparancsolta, hogy: »lássatok hozzá, a padisah parancsolta így!« Azonkívül a saját zsebéből 2000 akcsét ajándékozott; azután még 12000 akcsét adott ketkhudájának, Mohammed ketkhudának és megbízta, hogy: »ezt a pénzt osszd szét a melletted buzgólkodó embereknek.« Szolgái pedig ezt hallván, oly serényen dolgoztak, mint a napszámosok . . . S nem csak egész falát és összes bástyáit rombolták le, hanem alapját is úgy elpusztították, hogy Tata várának többé semmi nyoma sem maradt. Az áldott Dse-mázi-ül-evvelnek 18. napja vala s ezen a napon itt állomásoztak és pihentek.

(XVI. 166a—176.)

*Ez a fejezet előadja a világvédő padisah ö felségének
Üsztüni-Belgirádhoz érkezését.*

Miután a nevezett vár teljesen leromboltatott és a földdel egyenlővé tétetett, a következő napon ²⁾ Ulama bég és Mohammed khán — melléjük adatván a tatár sereg is — előre küldettek a szultáni sátorral. — Ugyanezen a napon elindulván innen, Üsztüni-Belgirádhoz közel egy tó partján, Csákvár vára mellett állapodott meg.

Azonban ezen a napon a sátorral együtt igen nagy számú katonaság ment el a várhoz és az előtt igen hevesen harczoltak az ellenséggel. Ulama bég is oda küldetett s miután megérkezett, annak a hadosztálya is részt vett az ütközetben. — Sőt Rusztem pasa hadosztályából is elment velök egy csapat vitéz ember és megütközött az ellenséggel. Ezek közül egy Ali Sah nevű vitéz a csata hevében lándsájával leszúrt egy embert amaz átkozottak közül. Ennek elestét látva, segítségére jött egy másik gyaur s mikor Ali Sahot meg akarta szűzni a lándsájával, Ali Sah erősen megragadva annak dsidáját, kivette a kezéből s azután a saját lándsáját oly nagy erővel hajította a gyaorra, hogy ámbár az előre tartotta a paizsát, a lándsa a paizon áthatolva czombjába ment s azon is áthatolva a nyeregbe fúródott. S mikor ismét ki akarta húzni, az átkozott elkezdett vágatni a lován, így a lándsa eltörött, fele a gyaur czombjában maradt, a ki azt magával vitte, fele pedig Ali Sah kezében maradt. Míg Ali Sah ama gyaurrel harczolt, társai az általa lesújtott gyaurnak fejét levágták és Rusztem pasához vitték, ez pedig gazdagon megjutalmazta és igen megdicsérte.

¹⁾ Aug. 19. vasárnap.

²⁾ Aug. 20. hétfő.

× Azután a következő napon a világ szultánja is elindulván amaz állomásról, ugyanezen a napon, mely Dsemázi-ül-evvel 19. napja, *keddi* nap¹⁾ volt, szerencsésen megérkezett *Üsztüni-Belgirád* vára mellé s a vár közelében²⁾ megszállott. — — — — —³⁾

A hit harczosai a vár előtt többször megütköztek az alávaló gyaurokkal s folytonosan harczoltak velök.

A világvédő padisah ő felsége még azon a napon, melyen elindult Tata várától, ismét azt a legfelsőbb parancsot küldte volt az anatólii béglerbégnnek, Ibrahim pasának, hogy a reá bízott ágyúk szállításával siessen. Az pedig a padisah parancsa szerint lassan-lassan vontatva az ágyúkat, már útban volt velök.

Másrészt a tatár sereget portyázni küldték, az pedig mindazon helyeket, melyeket érintett, teljesen elpusztította és fölégette. Üsztüni-Belgirád környékét pedig a hadsereg pusztította és égette szüntelenül.

Ugyanezen a napon, ikindi után, Rusztem pasa hadi népe átkelven a mocsáron, a várhoz ment a déli oldal felől; a várból pedig igen sok gyaur kijött és megütköztek. A többi gázik is mindenik oldal felől a várhoz mentek és szüntelenül harczoltak.

A következő napon, *szerdán*,⁴⁾ ismét diván tartatván, az állam oszlopai régi szokásuk szerint elmentek és saját helyeikre ültek. Ebben a divánban rendeltetett, hogy a topcsi-basi és a garibok agája menjenek, vizsgálják meg a vár környékét és szemeljék ki azon helyeket, a hová az ágyúkat kell állítani. — Míg a divánban voltak, Rusztem pasa hadi népe ismét a vár mellé ment és harczolt az ellenséggel; két fejet vágtak le és a divánba hozták.

¹⁾ Azaz augusztus 21. De nem Dsemázi-ül-evvel 19-ike, hanem 20-ika. Főntebb, e fejezet elején, a 19-ikét már megnevezte így: »a következő napon.« Hibásan mondja tehát Verancsics (I. 247.), hogy a török sereg aug. 13-án, Horváth M. pedig azt, hogy aug. 16-án szállta meg Fehérvárt; — hiszen Szulejmán 13-án még Esztergomnál volt s csak 16-án indult el alóla, a török sereg előcsapatai is csak aug. 20-án érkeztek ide.

²⁾ Még pedig a keresztyén írók, ú. m. Jovius (II. 2 : 490. és 495.), Brutus (III. 319.) és Istvánfy (165.) szerint a várostól *délkeletre*, az ú. n. Ráczvárossal szemközt, a budai kapu felől, a Sóstó mellett.

³⁾ Itt a szerző elmondja, hogy Ali pasa, Kara-Ámid béglerbége, futárral azt az üzenetet küldte ide, hogy Tahmaszp sah és testvérei közt lázadás tört ki, a bégek is fellázadtak, szóval nagy zavar van Persiában. Ugyancsak ekkor érkezett futár Konstantinápolyból is, teljesen megnyugtató jelentéseket hozva. Végre Khajreddin pasától is érkezett jelentés, hogy Frengisztánban elfogott három hajót és Konstantinápolyba küldte.

⁴⁾ Augusztus 22.

A padisahnak erről jelentés tétetvén, az illetőket jegyzékbe vették, hogy rangjuknak megfelelő jutalomban részesüljenek. — A janicsárok már tegnap parancsot kaptak volt, hogy sáncz-kosarakat csináljanak, azok tehát ezzel foglalkozkodtak.

Midőn a pasák elmentek a divánból, Száhib-giráj fiától, Emin szultántól egy tatár jött és ezt az örömhírt hozta: »5000 tatár elküldetett volt portyázni és 15,000 foglyot hozott.« Rusztem pasa hallván ezt a hírt, a rajta levő vörös atlasz mellényt levetette és a futárra adta. Azután lóra ült és hadi népével bejárta a vár környékét. A hit harczosai minden oldalon a várhoz mentek, a gyaurok pedig kijöven a várból, csatát vívtak velök. Szulejmán pasa szintén lóra ülven, ezen a napon azzal foglalkozott, hogy a hadi népet elhelyezte és mindenkit a saját helyére küldött. Ugyanezen a napon Mohammed pasa a kapudsík ketkhudájával — a ki a boldogságos udvarból ment hozzá — lóra ülven bejárta a vár környékét és kijelölte a meteriszeknek alkalmas helyeket, azután visszatért. A janicsárok is több helyen kiszemelték meteriszeik helyét és készenlétben voltak.

Az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa, a közelbe érkezvén, ezt az értesítést küldte: »ma este oda érkezhettek; mit parancsoltok?« Az állam oszlopai pedig ezt az utasítást küldték hozzája: »ma este ne jőjj, hanem holnap szállítsd ide az ágyúkat.« Az tehát éjjelre ott maradt s a következő napon délelőtt¹⁾ megérkezvén, az említett ágyúkat a maga hadi népével ide vontatta és átadta.

Azután átvevén az ágyúkat, szétoosztották, éppen olyan módon, mint előbb Siklovis váránál tették volt, t. i. egy részét Mohammed pasa hadosztályának adták, melyet az anatólii béglerbég, Ibrahim pasa és a jelen levő anatólii bégek alkottak. Khoszrev pasa pedig a rumilii béglerbéggel, Ahmed pasával és a rumilii bégekkel volt. De ez alkalommal a janicsár-aga a janicsárok felével Mohammed pasa szárnyán volt, a szegbán-basi pedig a janicsárok másik felével Khoszrev pasával együtt a rumilii hadtest szárnyán. Az ágyúknak másik részét tehát ezeknek adták. De mivel a szegbán-basi beteg volt, a jaja-basit állították helyére.²⁾ —

¹⁾ Vagyis aug. 23. csütörtök.

²⁾ A vívó sereg felállítása tehát ilyen volt: a Ráczváros *keleti* oldalán az anatóliai hadtest és a janicsárok fele (jobb szárny), a Ráczváros *nyugoti* oldalán a ruméliai hadtest és a janicsárok másik fele. Ilyen volt a vívó sereg felállítása Siklósnál, a mennyiben a ruméliai hadtest nyugot felől (bal szárny), az anatóliai pedig dél felől

↓ Továbbá Mohammed Khánt elül előőrsnek állították, másik felől pedig Ulama béget szintén előőrsnek; az akindsi-bégeket két oldalra állították; a tatároknak két hadosztályát, t. i. a krimi tatárokat, kiknek vezérük Száhib-giráj khán fia, Emin szultán volt és a dobrudsai tatárokat, a kiket a boldogult Szeádet-giráj khán fia, Devlet-giráj vezetett, különböző helyekre küldték; Velidsán béget pedig mögójük állították hátvédnek. Ilyen módon minden oldalra előőrsöket rendeltek. S még két oldalra az akindsi-bégeket, harmadik oldalra pedig Mikhál-oglut rendelték.

Azután szétosztották az ágyúkat, de még nem vették át és nem állították fel a helyeikre, ámbár a janicsárok elkészítették a meteriszeket; csak éjjel vontatták a vár közelébe. A várból pedig egész reggelig szünetlenül ágyúztak és lövöldöztek puskával.

A következő napon,¹⁾ mihelyt Khoszrev pasa és Ahmed pasa szárnyán felállítottak egy ágyút, néhányat lőttek vele. S a többieknek felállításával is serényen dolgoztak ezen a napon. A meteriszek teljesen és mind készen voltak egészen a vár közeléig. Éjjel szintén dolgoztak s az összes ágyúkat helyökre állították.

Reggel mindjárt — mely *szombati* nap volt²⁾ — több helyen megkezdték az ágyúzást. Tényleg már pénteken kezdtek ágyúzni; mert a mint pénteken Khoszrev pasa állomása felől felállítottak egy ágyút, a főtebb említett módon elkezdtek tüzelni.

Vasárnap a világvédő és szerencsés padisah ő felsége Szulejmán pasával együtt lóra ülven, a vár környékét minden felől bejárta s azután szerencsésen visszatért.

Szombaton a bölük-khalkinak és egyebeknek az a parancs adatott vala, hogy fát és földet hordjanak a vár mellé, a két oldalon emeljenek dombokat és azokról harczoljanak. E legfelsőbb parancsnak minden hadosztály engedelmeskedett s ki fát, ki földet hordott.

× Az említett napon Bécsből egy ember szökött ide és azt a hírt hozta, hogy a bécsi király Frengisztán felé ment volt s azóta hírét sem lehetett hallani; s hogy a Tata közelében levő *Komaron* nevű gyaur várhoz, midőn a hatalmas padisah ő felsége arról a vidékről eltávozott,

(jobb szárny) támadott. 1566-ban Szigetvárnál a főhadiszállás, vagyis a szultán sátora a vártól keletre, az Ó-várossal szemben állott s a ruméliai hadtest dél felől az Új-várost (bal szárny), az anatóliai hadtest pedig észak felől a várat vívta (jobb szárny). Így írja Szelániki.

¹⁾ Aug. 24. péntek.

²⁾ Aug. 25.

5000 lovas gyaur érkezett, a kik megnézvén Tatát, ismét visszatértek.

Vasárnap Jahja-pasa-oglu Mohammed pasától Uszturgun várából egy jelentés érkezett, melynek tartalma ez volt: »Nyolcz száz gázit küldtünk Tata várához, a kik oda érkezvén, annak környékét mindenfelé bejárták és megvizsgálták, s azonkívül három nap és három éjjel ott maradtak és kémlelődtek, de egyetlen egy gyaurt sem láttak s még nyelvet sem hoztak. Végre a komarani révhez száguldoztak, de ott sem találtak senkit és visszatértek. Uszturgun várának kijavítása pedig — ha isten engedi — már legközelebb el fog végeztetni.« Ezen kívül azt is megírta, hogy a Tuna folyónak túlsó, bécsi oldalán fekvő nyolczvan falu teljesen meghódolt s azután lakói szekereikkel eljövén napszámban éjjel-nappal dolgoznak; sőt igen sok árpát, kenyeret és másféle élelmiszert, a mi csak volt nekik, hoztak a vár piaczára.

A föld-tornyokat a két szárnyon kedd és szerda közötti éjjel egészen megcsinálták és *szerdán* rohamot szándékoztak intézni. *Kedden*¹⁾ a katonaság a parancs értelmében minden oldalon ásót és lapátot fogott és serényen ásva egészen a vár közelébe érkezett, sőt annak a két szárny felől eső két bástyáját is lerombolta. Azonkívül a két oldalon levő templom is leromboltatván ágyúval, ama templomoknak minden követ és földjét a kívül levő árokba hányták és így eltöltötték az árkot. Azonban mind a két szárny felől egy-egy rejtek-kapu volt s mikor két oldalon ásóval ásva haladtak előre, a gyaurok a rejtek-kapukon kiütöttek és hevesen harczoltak, de végre is vereséget szenvedvén visszafutottak a várba.

Kedden ikindi idején kikiáltókkal kihirdették, hogy reggel, szerdán, roham lesz. Éjjel pedig, az utolsó ima után, Khoszrev pasa ilyen örömhírrrel küldte Ferhád nevű ketkhudáját Rusztem pasához: »a várnak egyik bástyáját elfoglaltuk és igen sok gyaurt levágtunk.«

Reggel, *szerdai* napon,²⁾ Rusztem pasa zsoldosai közül egy vitéz felmászott a gyaurok várának egyik tornyára s mivel kevés gyaurt látott, a gáziknak ezt kiáltotta: »támadjatok!«, azután ő maga bement és harczolni kezdett. Ezt látván Khoszrev pasa, rögtön rohamot intézett; de mivel Mohammed pasa állomása felől senki sem támadott, egy ideig harczolván és igen sok gyaurt leölvén, ezek is vissza-

¹⁾ Augusztus 28.

²⁾ Augusztus 29-én.

fordultak. Az a vitéz is, a ki legelőször hatolt be, egy fejet levágván, visszatért. Minthogy másfelől nem támadtak, nem lehetett elfoglalni a várat s eredmény nélkül tértek vissza. Annak, hogy másfelől nem intéztek rohamot, tulajdonképpen az volt az oka, hogy Mohammed pasa állása felől még nem voltak eléggé alkalmas rések. Ezen a napon a rohamban Khoszrev pasának Szuhejl nevű ketkhubája igen vitézül viselte magát, de végre is megsebesült.

Ezen a napon Mohammed pasa egy jegyzéket küldött a boldogságos udvarba Uszturgunból, melyben jelentést tett azokról, a kik kitüntették magokat. Az igazhivő harczosok szultánja pedig megismervén azoknak magaviseletét, jutalomban és előléptetésben részesítette őket.

Csütörtökre következő éjjel ¹⁾ Khoszrev-pasa embert küldött ide és ezt jelentette: »A mi állásunk felől nagyon alkalmas rés van; mit parancsoltok: támadjunk-e reggel?« Azonban Rusztem pasa azt izente neki, hogy várjon, Mohammed pasa szárnya felől is hadd legyen olyan rés, a minő kell, hogy mindnyájan egyszerre támadjanak; míg ott is nem lesz olyan, addig a hatalmas padisah nem enged rohamot intézni. És így az kénytelen volt várakozni.

Azonban csütörtökön igen nagy csata volt; a gyauroknak külvárosában levő tornyok közül az egyik tornyot elfoglalták és 200-nál több gyaurt aprítottak össze.

Az áldott Dsemázi-ül-akhir elsején, ²⁾ *pénteken*, ismét díván tartatván, a vezírek és a többi országnagyok eljöttek, a megállapított szokás szerint elfoglalták helyeiket és a vár elfoglalásának dolgáról tanácskoztak; azután pedig mindegyik visszatért a maga szállására és saját sátorába...

A pénteki napra következő éjjel egy fogoly gyaur kiszökött a várból s reggel a pasákhoz menvén, ilyen értesítéseket adott: »A várban 5000 vitéz harczos volt, de ezekből a mai napig 2000 részint megöletett a harczokban, részint megsebesült, úgy hogy jelenleg csak 3000 gyaur maradt. Sőt pénteken, mikor egy kis ideig harczoltatok, látták, hogy dolguk roszra fordult; egyszerre elakarták hagyni a külvárost. De a mint ismét látták, hogy ti felhagytatok a harczczal, a németek fegyverrel hajtották vissza a gyaurokat a külvárosba. Ha még egy kis ideig harczoltatok és igyekeztetek volna behatolni, kétségtelen, hogy elfoglaljátok vala a külvárost. Három bég volt benne. Ezek közül az egyiket, mivel ezt mondta: »jertek, adjuk fel a

¹⁾ Vagyis aug. 30. és 31-ike közötti éjjel.

²⁾ Augusztus 31. De ez a nap még Dsemázi-ül-evvel 30-ika.

várat a töröknek egyezség mellett«, összevagdalták a spanyolok. A másik pedig megsebesült a harczban. A porkoláb János király porkolábja volt, magyar ember. A vár tulajdonképpen a magyarok kezében és hatalmában van.»

(XVII. 176—185a.)

Ez a fejezet Üsztüni-Belgirád elfoglalását adja elő.

Másrészt az iszlám hadserege keményen harczolt és szünet nélkül küzdött az alávaló gyaurokkal.¹⁾ A harcz közben Mohammed pasa azt parancsolta a topcsi-basinak, hogy egy ágyút vontasson egy kissé előbbre és irányítsa a szükséges célpont felé. A mint ez az ágyú irányítását elvégezte, egy sakalozzal mellen lötték és vértanúvá lőn. Ezenkívül Ahmed pasának kapudsi-basija, Oszmán Sah bégnek zászlótartója és a boldogult Ajasz basának Mohammed nevű vajvodája is vértanúkká lettek. Továbbá Baltadsi Mohammed bég és Bilál Mohammed megsebesültek, Kara-Hiszár bégjének ketkhudája pedig szintén vértanú lőn. Azonkívül a janicsárok, szipálik és garibok közül is némelyek vértanúkká lettek, mások pedig megsebesültek. De az alávaló hitetlenek várában is számtalan gyaur porba hullt és elveszett.

Az igazhívók azonban meteriszüknek egész falát elfoglalták s a gyauroknak egy részét levágták, másik részét pedig megfutamították. Volt még egy meteriszük, a mögé vonultak és onnan kezdtek harczolni.

Még száz szekér fát s azonkívül lovakon végtelen sok cserjét hoztak és Mohammed pasa állomása felől ismét meteriszeket csináltak, az árkokat eltöltötték, a réseket kijavították és így előkészítették az utat a rohamra.

Azután az iszlám hadserege előbb nyomult, fölment a gyaurok tornyaira, behatolt meteriszükbe és onnan folytatta a harczot. Másfelől pedig Khoszrev pasa hadosztálya egészen behatolt, a gyaurok templomaiban és házaiban foglalt állást és onnan harczolt. — Azonban a sátán átkozott hadának ama tornyai alatt aknák voltak; a mint tehát látták a gyaurok, hogy az iszlám népe fölment ama tornyokra, azonnal felrobbantották az aknákat. De Allah kegyelméből a gyaurok felé működván a tűz, több gyaur elpusztult, a min az igazhívók nagyon örvendeztek.

Khoszrev pasa elfoglalván a gyauroknak egyik tornyát, Ferhád nevű ketkhudáját Rusztem pasához küldte, a ki

¹⁾ Itt következnek szeptember 1. szombat eseményei.

ezt jelentette s egyszersmind így panaszkodott: »Mi benyomultunk; a gyaurok házaiban vagyunk; ha onnan kivonulunk, a gyaurok ismét elfoglalják és azután nehéz lesz visszavenni; ha pedig benn akarunk maradni, folytonosan őrizni és védeni kell, de erre a sereg nem képes; mert a mi hadi népünk mind leöletett. Mohammed pasa pedig azt mondta, hogy ő még nem készült el, nem intéz rohamot.« Miután jelentését meghallgatta, a magas udvarba küldte, s miután ott is kihallgattatott, visszatért. Ekkor elküldte a boldogságos udvarból a kapudsik ketkhudáját, Áli Cselebit, olyan utasítással, hogy menjen Mohammed pasához és adja tudtára, hogy holnap okvetetlenül rohamot kell intézni; mert ez a padisah parancsa. Mikor a nevezett oda ment és közölte vele a parancsot, Mohammed pasa ezt válaszolta: »a mi előkészületünk még nincs befejezve.« Midőn e tényállásról jelentést tett a boldogság udvaránál, a lovászok közül száz embert adtak melléje, a kik oda menvén, azon éjjel egészen reggelig oly serényen dolgoztak ásóval és lapáttal, hogy azt az oldalt a földdel egyenlővé tették.

A padisahtól küldött kikiáltók este kihirdették a hadseregnek: »A padisah parancsa az, hogy a ki először hatol be a várba, ha timárli, vagy más hűbér jövedelmét élvezi, szandságot, ha a garibok közül való, ziámetet, vagy másféle nagyobb jövedelmet fog kapni, szóval mindenki előléptetésben fog részesülni. Tehát férfiasan viseljétek magatokat! Holnap roham lesz, készüljétek!« A gázik pedig hallván a világvédő padisahnak eme parancsát, mindnyájan isten trónja felé fordulva egész reggelig alázatosan könyörögtek: »Óh uram! adj győzelmet az iszlám seregének!« S kétségtelen, hogy imádságuk meghallgattatásra talált. Másrészt Rusztem pasa is ilyen rendeletet adott a maga hadi népének: »Reggel mindjárt ti is üljétek lóra; mert mi meg más oldalról fogunk támadni.«

Midőn megvirradt,¹⁾ lóra ülván, hadi népével együtt megindult a túlsó oldal felé, a hol egy külváros volt. Mert már az előző napon néhány zarbuzant adott Ulamának s ezt parancsolta volt neki: »te pedig a roham napján arról az oldalról lövesd a várat.«

A hit harczosai pedig ezen az oldalon, mikor megvirradt, egy keveset várakoztak, azután »Allah, Allah!« kiáltással rohamot intéztek mind a két szárnyon. Először a Khoszrev pasával levő rumilii hadtest támadott s a gyaurokat elriasztván onnan, az anatólii hadtestre vetette, a

¹⁾ Azaz szeptember 2. vasárnap,

kik az ezek közül már behatoltakat viasszaszorították és igen hevesen harczoltak. Végre hirtelen előállt az anatólii béglerbégnék néhány vitéz csausa, kik a kodsai-ii szandsák-bégnék elöl álló zászlótartójához csatlakoztak s a zászlót fölemelve a gyaurokra rohantak. Ekkor a gyaurok visszafutottak s azután az egész anatólii hadtest behatolt; sőt a janicsárok ezen a helyen már előbb benyomultak. Még egy ideig folyt a harcz; végre a gyaurok megfutamodtak s szerteszét templomaikba menekültek. A hit harczosai pedig nyomon követték őket és borzasztó öldöklést követtek el köztük, úgy hogy mintegy 4000 gyaurt hánytak kardra és ejtettek a porba. Közülök néhányan levágott fejeket vive Rusztem pasához mentek és mondták neki, hogy a város el van foglalva. Ez pedig hallván ezt a hírt, elállott előbbi szándékától és visszafordult.

Másfelől a hit harczosai elfoglalván a várost, azonnal előnyomultak egészen a várig. Mikor egy csoport gyaur látta az iszlám népének eme támadását, a vár kapujához futott és ezt kiabálta: »nyissátok ki hamar a kaput, mert dolgunk roszra fordult!« Azonban a benn levő gyaurok belülről erősen eltorlaszolták a kaput, a hidat pedig felvonták és így válaszoltak nekik: »a török nem félelmes; miért féltek a töröktől? Menjetek, harczoljatok vele és öljétek le mindnyáját!« Azok tehát ezt látván, mind a mocsárba rohantak. — A várnak összesen három külvárosa volt; mikor az egyik elfoglaltatott, a másik két külváros lakói is mind elhagyták városaikat és a mocsárba menekültek.

Az iszlám népe pedig, miután az említett külvárosban talált gyaurokat leöldöste, a rejtett helyekre elbúvottakat pedig fölkeresve foglyaivá tette s javaikat elrabolta, akkor a mocsár ellen intézett támadást, az ott talált nagy számú gyaurokat foglyul ejtette s azután visszatért.

Annak az oka, hogy a várban levők a kaput bezárták s a menekülő gyauroknak nem nyitották ki, hanem azt mondták, hogy »menjetek a törökkel harczolni«, tulajdonképpen ez volt. Mikor a várnak hitetlen bégje ezt mondta: »Ne szálljunk szembe és ne harczoljunk a közelgő Szulejmán szultánnal, hanem jertek, adjuk át neki a várat szép szerével«, — azok ilyen haszontalanságot beszéltek: »Miért félsz a töröktől? Majd elbánunk mi vele!« A kik ezt mondták, azok a katonák voltak a gyaurok között. Ez volt az oka, hogy azt válaszolták nekik s hogy nem nyitották ki a kaput, hanem engedték mindnyáját elveszni.

A hit harczosainak mindegyike igen vitézül viselvén magát, levágott fejekkel tértek vissza s azokat némelyek

✓ Mohammed pasához, mások a boldogság udvarába, a janicsárok pedig agájukhoz vitték s mind a három helyen utalványt kaptak. Egy szóval a vár — miután tíz nap óta ¹⁾ éjjel-nappal szünet nélkül lövették s körülbelől tízezernél több golyót lőttek el — a tizedik napnak harmadik órájában ²⁾ isten segítségével elfoglaltatott.

A harc hevében elfogtak volt egy gyaurt és Rusztem pasához vezették, a kinek ezeket mondta: »Ha ön megkegyelmez nekem és szabaddá tesz, akkor megmutatom azt a helyet, a hol az árokban levő víz egy éjszaka alatt úgy levezethető, hogy egy csöpp sem marad benne.« Mikor Rusztem pasa kérdezte tőle, hogy gyorsan végre hajtható-e, az említett gyaur ezt mondta: »ha nekem magamnak kell a víz számára az utat megnyitni, egy kissé sokáig tart; de az önök katonái rendkívül gyorsan dolgoznak, azoknak a munkájával egy óra alatt is meglesz.« — Azonban a következő nap reggelén feladták a várat. Ekkor az említett átkozottat ismét maga elé hozatván, ezt kérdezte tőle: »honnan van az, hogy most feladják a várat?« Amaz pedig így felelt: »A várbelieknek az volt a számításuk, hogy ha elfoglalják a külvárosokat és a várat is, mind a mocsárba menekülnek s a mocsárba vezető úton felállítanak néhány zarbuzánt, a hova még ember fia nem tudott bemenni. Mert az, a ki ezt a várat építette, a vizet megosztván, arra vezette s azon időtől fogva soha senki sem tudott áthatolni ennek a mocsárnak túlsó partjára, vagy onnan erre sem gyalog, sem lóháton. Most azonban látták, hogy a ti katonáitok folytonosan járnak-kelnek rajta. Ezt látván, elvesztették reményüket s átlátták, hogy a ti seregetek ellen sem víz, sem föld nem használ. Sőt eme falakat is azon okból töltötték meg pázsittal és földdel, hogy semmiféle fegyver nem fog nekik ártani, hanem tehetetlen lesz velök szemben. Azonban éppen az ellenkezője történt annak, a mit gondoltunk; mert segítségetek az isten. Ezeknek tehát nem maradt menekülő helyük s így kénytelenségből feladták nektek a várat. A ki a vár feladását megakadályozta, tulajdonképpen a katonaság volt, melynek egy része latin, más része német volt. Mikor ezek leölettek és elpusztultak, csak a magyarok maradtak meg, azok pedig eleitől fogva meghódoltak a padisahnak. Ez okból jöttek ki és adták fel a várat ellenállás nélkül.« Ezeket felelte a kérdésekre.

Midőn az említett napon elfoglaltatott a külváros, a

¹⁾ T. i. augusztus 24-ike óta. L. föntebb!

²⁾ Vagyis reggel 8 óra tájban.

világvédő padisah ő felsége azonnal megparancsolta Rusztem pasának, hogy gyorsan menjen a várba és nézze meg, hogy mely helyre kell ágyúkat vontatni a belső vár ellen. Ez tehát a sah parancsa értelmében sietve lóra ült és elment a maga hadi népével. Ekkor látta, hogy az említett külváros kapuja elé földet rakva erős földgátat csináltak volt. A gátat egy percz alatt széthányatta, a kaput kinyitatta s azután a bevezető útnál, ama kapu előtt egy erős hidat csináltatott s a kapu előtti tért elegyengettetvén, oda hat zarbuzánt és három ágyút húzatott, azután visszatért.

Khoszrev pasa pedig éjjelig serénykedve meteriszeket csináltatott. De a mint reggel felé egyszer elsüttette az ágyút, kegyelemért kiabáltak. Ekkor Khoszrev pasa, *Muzaffer* aga nevű szolgáját, a ki magyar származású és jelenleg kapudsi-basi nála, oda küldte és megkérdezte vele őket. Midőn azt válaszolták, hogy hajlandók feladni a várat, Ferhádnévű ketkhudája által értesítette a pasákat. Ezek tehát hallván az értesítést, a boldogságos udvarba küldték jelentést tenni. Midőn a világvédő padisah ő felsége megadta nekik a kegyelmet, a *Varkocs* nevű gyaur — ez volt tulajdonképpen a bégjük — kijött és a várat átadta a világvédő padisah ő felségének.

Ekkor a világvédő padisah ő felsége azt parancsolta a pasáknak, hogy menjenek és a belső vár ellen felállított ágyúkat vontassák ki. Azok pedig e parancsnak engedelmeskedve rögtön lóra ültek és a várba mentek; azután a mennyi ágyú volt belül és kívül, gyorsan kivontatták a meteriszekből s az ágyútalpakra rakatták; a golyókat is összeszedették és szekerekre rakatták.

A következő napon, *kedden* reggel¹⁾ a pasák lóra ülven, a vár felé mentek, azután a benn levő gyaurokat egyenkint kivezettették s kezükbe egyenkint felhatalmazó czédulát adtak, hogy a mely gyaur akar, minden javaival és ingóságaival itt maradhat, a kik pedig nem akarnak maradni, minden holmijokkal elmehetnek, a hova akarnak. Tehát ilyen módon teljes kegyelmet adván nekik a padisah nevében, a janicsár-agát előhívták és ott hagyták, továbbá néhány jaja-basit is legénységökkel együtt oda rendelték a várban levő gyaurok védelmezése végett.

Ekkor *Csákó* és *Polat* nevű várakhoz is elküldték az akindsik bégjét, hogy azok lakóit hívja ide bódolatra. Azonban azok félvén, nem jöttek el, hanem azt mondták, hogy: »a hatalmas padisah eltávozása után ki fogjuk őt békíteni.«

¹⁾ Szeptember 4.

Ennélfogva most nem törődtek velök, úgy gondolkozva, hogy ha akkor is makacskodnának, az itt hagyandó bég meg fogja őket fenyíteni.

Másfelől Üsztüni-Belgirád várának bégje, a *Varkocs* nevű gyaurlak, kézsókra jönni óhajtott. Tehát összehivatott a diván s az említett gyaurlak egy másik előkelő gyaurlakkal eljövén, kezét csókolt és kaftányt kapott. Továbbá azon katonákat, a kik még voltak, szabadon bocsátották fegyvereikkel és egyéb eszközeikkel együtt s Ulama béggel elkísértették odáig, a meddig kívánták. Azután a várban levő hitetleneket kivégezték a külvárosokba s a defterdár efendi, irnokaival együtt bemenvén, a fegyvereket és egyéb hadi eszközöket lefoglalta az állam részére.¹⁾ A vár körül a meteriszek számára ásott árkokat betemetették a bölük-khalkival, az előbb szállított fát pedig behordatták a várbeli gyaurokkal. A rumilii és anatólii béglerbégek parancsot kaptak, hogy az ágyúkat szállíttassák Budunhoz. Ezek tehát két-két szandsák-béget rendeltek ki és azokkal elküldték Budunhoz. Ulama béget pedig a belső várból szabadon elbocsátott gyaurok mellé rendelték és elkísértették vele őket a kívánt helyig.

¹⁾ A keresztyén írók a fehérvári polgárság egy részének kivégeztetéséről beszélnek. *Stella* azt írja, hogy a város elfoglalása után 3. vagy 4. napon Szulejmán az előkelő polgárokat kihivatta a város előtt elterülő mezőre azon ürügy alatt, hogy tegyék le a hűségi esküt; s midőn azok ott teljes díszben megjelentek, egytől egyig kivégeztette őket. (Schwandtnernél II. 383.) Ugyanezt olvassuk a *Deditio Albae Regalis* című olasz följegyzésben (Verancsicsnál II. köt. 303.), azon eltéréssel, hogy a bírón és azokon kívül, a kik capituláltak, a többiek mind kivégeztettek. — *Jovius* szerint Szulejmán összekerestette azokat, a kik előbb megígérték a város feladását, valamint azon polgárokat is, a kik a hatóságot képezték, mikor a város átpártolt Ferdinándhoz. Ezek közül némelyeket kivégeztetett, a többieket pedig részint Budára, részint Belgrádba száműzte. (II. 2: 505, 506.) — *Istvánfy* azt írja, hogy a polgárok nagyobb része, kétségtelenül a gazdagabbak s köztük Tamás bíró is, a táborba hivattak és ott kivégeztettek; javaik lefoglaltattak, vagy kiosztattak az őrségül rendelt lovasok között (167.) — De *Brutus* már azt mondja, hogy a szultán eltávozása után nem sokára Ahmed szandsák-bég elővezettette a polgárokat, hogy kiderítse: kik viseltek hivatalt akkor, mikor a város János király halála után átpártolt Ferdinándhoz, vagy mint magán emberek, kik voltak az átpártolás szerzői. A magyarok állítása szerint mindössze 45 embert végeztetett ki Szulejmán parancsa értelmében. (III. 336.) Végre *Verancsics* krónikájában meg éppen ezt olvassuk: Szulejmán megkegyelmezett a polgároknak, mert ezek adták át a várat, békével bocsátá mindnyáját. (II. 86.) L. hogy mit ír *Pecsevi* erről a dologról (Dselázade megfelelő helyéhez írott jegyzetben). Mindezen adatokból azt lehet megállapítani, hogy Ahmed szandsák-bég — Szulejmán eltávozása után, de valószínűleg ennek parancsából — kivégeztette ama polgárokat, a kik szerzői voltak az átpártolásnak Ferdinánd királyhoz.

A harczban előbb elesett bégnek egy szép felesége maradt s midőn ez 1000 aranyból többet érő ingóságait kocsira rakva s a kocsiba három pompás lovat fogva el akart indulni, Ulama bég erőszakosan visszatartóztatta. Mikor az említett asszony kérdezte tőle: »Hiszen a világvédő padisah ő felsége szabad elmenetelt adott nekünk, te miért erőszakoskodol rajtunk?« — ezt felelte neki: »Neked itten senkid sincsen; a padisah tehát azt parancsolta, hogy egy előkelő ember oltalmára bízunk.« Ezt mondván, az asszonyt leszállította s minden vagyonát, aranyát, ezüstjét, frenk kelméit, posztóit stb. lefoglalta a maga részére. Továbbá a többiek közül egyet agyon lőtt nyilával. Azonkívül az említett gyaurok között található szépeket kiválogatta a maga számára. Egy szép ifjút is kiválasztván, átadta Kara Csaus legényeinek ezt mondván: »adjátok ezt át uratok szolgálatára, pompás zsákmány ez!« Kara Csaus ekkor nem volt jelen, hanem nem sokára oda érkezett s mikor szolgálai jelentették neki az említett ifjúnak dolgát, ezt visszaküldte Ulama bégnek, ezt izenve neki: »Nekem ilyenféle zsákmányhoz nincs kedvem; mert az én uram, a világvédő padisah ő felségének, legfelsőbb parancsa következtében ezeket szabadon kell bocsátani.« Ez a Kara Csaus volt az, a ki előbb a tatár khánhoz küldetett vala legfelsőbb parancscsal s a hadjáratban is a tatárok mellett volt. Ulama bég pedig a visszatartottakon kívül a többieket szabadon bocsátotta. A Tata várából szabad elmenetel föl-tételével kibocsátott gyaurokat is ő reá bízta volt s mikor Komaran várához kíserte őket, azok közül is kiválasztott több szép ifjút. Az esztergomiak közül is, a kik szabad elmenetelt nyertek, igen sok gyaur ifjút vett el és tett foglyává s így rendkívüli zsákmányt szerzett.

(XVIII. 185a — 191a.)

Ez a fejezet előadja, hogy Rusztem pasa Malkocs bég nevű szolgáját Kápónai Firentsze ellen küldi.

Másfelől néhány katona azt a hírt hozta Rusztem pasához, hogy a környéken a feslett érkölcsű gyaurok elfogták néhány lovását. Tehát ismét előhívatván Malkocs béget s 200 embert adván melléje, ezt parancsolta neki: »menj és nézd meg, miféle gyaurok azok; egyszersmind kérj Ulama bégtől is 100 embert.« Ez tehát elindult s Ulama bégtől embereket kért, a ki adott is neki a maga ketkhudája vezetése alatt.

↓
Azon éjjel mentek s reggel egy bizonyos helyen megtalálták őket és igen heves harczot vívtak. Az átkozottak vezérét *Kápónai Firentszének*¹⁾ nevezték, a kit az átkozott király, a szerencsétlen Ferandus, azért küldött, hogy hozzon hírt az iszlám seregéről; 700 embert adott mellé s egyszersmind melléje rendelte a *Karol és Naj Firentsze*²⁾ nevű kapudánokat is. A nevezett átkozott a magyarok bégler-bégje volt. Azonban ez elesett, ama kapudánok pedig megsebesültek s ott hagyva lovaikat az erdőbe futottak és így megmenekültek. Ötven-hatvan gyaurt élve elfogtak, néhányat pedig kardra hánytak és visszatértek. Az említett gyaurokat a boldogság udvarába vezették, hol a szultáni sátor előtt kíméletlenül kivégezték őket.

Ismét diván-ülés levén, Üsztüni-Belgirád bégsége Ajnebakhti bégjének, Ahmed bégnek, Jahja pasa fiának adatott, ennek helyére pedig Dsáfer aga neveztetett ki.

X
Ugyanebbe a divánba az az értesítés érkezett Jahja-pasa-oglu Mohammed pasától, hogy az *Ugnok* nevű³⁾ gyaur, a ki Ferandusnak vezíre, 8000 gyaurrel Janik vára⁴⁾ mellett állomásoz. Ezért Ulama bég a maga hadi népével és szandsákja szipáhijaival, továbbá tatárokkal, az akindsi-bégekkel és még néhány szandsák-béggel arra küldetett.

Másfelől a világvdő padisah ő felsége a divánban a bégek jövedelmét harmincz-harmincz ezer akcsével, a timárlík jövedelmét — 4000 akcse jövedelemig — négy-négy száz akcsével, azon felül pedig 1100 akcsével, a timárt élvező csausokét három-három ezer akcsével, a zsoldos csausokét három-három akcsével fölemelte; az összes lovasoknak és gyalogoknak ezer-ezer akcsét ajándékozott, szóval mindazokat, a kik kitüntették magokat, állásukhoz és rangjukhoz képest megjutalmazta és így az egész hadseregnek igen nagy örömet szerzett.

Budunról pedig jelentés érkezett, hogy a híd elkészült a réginek mintájára 66 hajóra építve. Jahja-pasa-oglu Mohammed pasa is megérkezett. A folyó ügyeket mind elintézték, csak még Ulama bég visszaérkezését várták.⁵⁾ ...

¹⁾ Kápolnai Ferencz.

²⁾ Nagy Ferencz.

³⁾ A szövegben: اوغنون T. i. Ungnád János.

⁴⁾ Azaz Győr.

⁵⁾ Ezután azt írja a szerző, hogy futár érkezett Franciaország felől, a ki híreket hozott Khajreddin pasa győzelmeiről s egyszersmind azt mondta, hogy a spanyol király 80,000 emberrel Alsó-Alamánban van.

F
↓

Miután a vár isten segélyével elfoglaltatott, az ágyúktól lerombolt helyeket kijavították, a réseket becsinálták. Egy templomot dsámivá alakítottak át s a világvédő padisah ő felsége bemenvén, pénteki imát hallgatott. Azután khátibot, imámot és müezzineket rendeltek, majd kádit és dizdárt neveztek ki. A várkatonaságból, azabokból, beslikből, janicsárokból és egyebekből összesen 5000 derék harcos hagyatott benne, mindegyik hadosztály élére aga és ketkhuda neveztetvén ki.

Midőn már a vár elfoglaltatott s védelméről és őrizetéről gondoskodtak, a környéken levő várakon és falvakon kívül a *Valova*, *Libova*, *Markovit*, *Libonia* és *Málvár* nevű várak lakói is, az eseményeket látva, önkényt eljöttek, meghódoltak s kijelentették, hogy készek adót fizetni; azután a pártfogás biztosítéka mellett nagy örömmel mentek vissza saját lakóhelyeikre.

? X X 5

Ulama bég pénteken, a két ima ideje közt, visszaérkezvén, ilyen híreket hozott: »Innen egészen *Janik* váráig mentünk, de az alávaló gyauroknak nem akadtunk nyomukra. Nyelveket azonban fogtunk, de azok semmi felvilágosítást nem tudtak adni. Végre Rusztem pasának egyik szolgáját. Kara Memit, egy csapattal az *Akszu* folyó túlsó oldalára küldtük, de ő sem találta a gyaurokat. Azonban hozott onnan nyelveket, a kik hírszerzés végett küldettek ki. Ezek a gyaurok ugyanazt az értesítést adták, a mit azok adtak volt, kiket Jahja-pasa-oglu Mohammed pasa Dsemázi-ül-akhir 7-én, csütörtökön,¹⁾ fogott Bécs felé és küldött ide, t. i. hogy (a király) Bécsen túl, *Linsze* nevű²⁾ városban van és nem is fog erre jönni; kétségtelen, hogy a világvédő padisah ő felségétől való félelmében futott meg. Sőt állítólag az a terve, hogy mihelyt a világvédő padisah ő felsége visszaindul Magyarországból és nem hatol be az ő országába, azonnal követeket küld a hatalmas padisah után és az ország többi gyaurnjaihoz hasonlóan a szolgaságot választja.«

X

Miután ezen értesítések megjöttek, a következő napon, mely *szombat* és Dsemázi-ül-akhir 16. napja³⁾ volt, ismét diván tartatván, az állam oszlopai eljöttek és régi szokásuk szerint elfoglalták a saját helyeiket. Néhány kádi- és müderrisz- állást

(Itt vége szakad a kéziratnak.)

¹⁾ Azaz szeptember 6-án.

²⁾ Azaz Lincz.

³⁾ Szeptember 15. szombat.

V.

K â t i b M o h a m m e d z á i m.

Dsâmi-et-teváríkh.

(Történetek gyűjteménye.)

A nevezett munka szerzője, Kâtib Mohammed, 1532. évben született; mert munkája 3. levelén azt írja, hogy ő III. Murád szultánnak trónra lépése idején, 1574 decz. 22-én, 43 éves múlt. Az 1543. évi hadjáratban 12 éves korában ő is részt vett bátyjával, Perváne agával, a ki akkor a lepantói szandsák-bégnek, Jahja-pasa-oglu Ahmed bégnek, kapudsi-basija volt és a ki a háborúban olyan vitézül viselte magát, hogy jövedelme fölemeltetett 400 akcsével. Ahmed bég Székes-Fejérvár elfoglalása után oda neveztetett ki szandsák-béggé. Szerzőnk ezt ennek a hadjáratnak elbeszélése közben ismételve »jóltevő urunk«-nak nevezi s így nagyon valószínű, hogy bátyja és ő egy ideig Székes-Fejérváron maradtak a szandsák-bég szolgálatában, legalább 1545-ig, a mely évben Ahmed bég, a sz.-fejérvári templom kirablása miatt Konstantinápolyba idéztetett és letétetett hivataláról. Szerzőnknek Magyarországon való tartózkodása mellett szól először az a körülmény, hogy a reánk vonatkozó részek között egész munkájában legterjedelmesebb az 1543. évi háború elbeszélése; másodszor az, hogy a kortárs török írók közül egyedül ő tud *Csókakő* és *Enderik* (?) várak elfoglalásáról a következő 1544. évben éppen Ahmed, székes-fejérvári bég által; — ellenben az 1551. és 1552. évek eseményeiről már csak egy-két sort ír; harmadszor az a körülmény, hogy sokat tud a magyar

koronáról és a koronázásról, melyekről éppen Székes-Fejérváron hallott.

Bizonyos, hogy szerzőnk 1545 után ismét visszakerült Törökországba, még pedig a birodalomnak keleti részébe; mert munkája 153a. levelén azt írja magáról, hogy 1554-ben, Szulejmán hadjárata idején Tahmaszp sah ellen, Teki-oglu Mohammed syriai béglerbégnak titkára (kâtib) volt. A következő 1555. évben pedig már mint a bagdádi helytartónak titkárát említi magát (132a).

Innentől kezdve ismét eltűnik szemeink elől s csak húsz év múlva 1574-ben találkozunk vele újra, mint Szokolli Mohammed pasa nagyvezírnek titkárával s e minőségben éppen ő írta a hivatalos tudósítást II. Szelim haláláról és III. Murád trónra lépéséről a diárbekri, aleppói és bagdádi helytartókhoz (Munkája 300. l.). Szokolli Mohammed nagyvezírnek titkára az 1570. évig a Török Történetírók I. kötetében ismertetett Feridun bég volt s valószínű, hogy szerzőnk ekkor váltotta fel a hivatalban, melyet 1579 őszéig, a nagyvezír haláláig viselt, a mikor ismét elvesztjük szem elől.

Nagy történeti munkáját — barátainak ama buzdítására, hogy értékesítse ismert tehetségét és nagy tudományát — 1577 márczius végén kezdte írni és 1578 márczius elején, 47 éves korában fejezte be és Szokolli Mohammed nagyvezírnek ajánlotta (l. munkája 3. és 318. l.)¹⁾

A fordításunk alapjául szolgált kézirati példány a bécsi cs. és kir. udvari kvtár tulajdona Hist. Osmán. 2. szám alatt és folio alakban 321 levélből áll. Tartalma (a bevezetés után): a világ teremtmése, a földövek és a föld lakóinak leírása;²⁾ a 25. levélen kezdve a régi négy persa dynastia (Pisdádiak, Kejánidák, Asganidák és Szászánidák) története; azután a khalifák uralma, majd a keleti országok

¹⁾ Nem igaz tehát, a mit Hammer ismételten mond, hogy Kâtib Mohammed 1574-ben írta munkáját (Geschichte des Osm. Reiches I. 32. és IX. 180.)

²⁾ A török eredetű népek között sorolja fel — régibb történeti munkák alapján — a kunokat, besenyőket, úzokat, khazarokat és a magyarokat.

dynastiái. Az oszmánok története a 202a. levélen kezdődik s a 304. levélig tartva az események előadása *1578 elejéig* terjed, úgy hogy az utolsó esemény, melynek megemlékezésével bevégzi előadását a szerző, Musztafa pasának, Cyprus meghódítójának, kineveztetése fővezérré január 2-ikán az 1578. évi háborúban Persia ellen. A 304—317. levelek a Szafevidák történetét tartalmazzák s legvégül a 317—321. leveleken a szerző utószava.

Forrásaiul — a keleti népek és dynastiák történetére vonatkozólag — megnevez tíz, részint arabul, részint persául írott munkát; ¹⁾ az oszmánok történetének előadásában használt kútfőit nem nevezi meg, csak annyit mond, hogy *több tárikhot* használt. E kútfők nagy számára való tekintetből nevezte el munkáját »Történetek, illetőleg tárikhok gyűjteményének.« — A saját tudomása, illetve emlékezése — mint föntebb láttuk — az 1543. évvel kezdődik s attól fogva tekinthető az elbeszélte események kortársának.

A későbbi írók közül Pecseviről határozottan tudjuk, hogy egyik kútforrása éppen K. Mohammednek ez a munkája volt s erre az 1542. évtől kezdve többször hivatkozik.

* * *

Minthogy a Szulejmán szultán kora, vagyis az 1520. év előtti események egészen 1365-től fogva az I. kötetben levő részint egykorú, részint közel korú török írók munkáiból már ismeretesek: Kâtib Mohammednek erre a korszakra vonatkozó adatait itt — bevezetésképpen — fogom felsorolni s műve magyar vonatkozású részeinek fordítását csak az 1521. évi hadjáratlal kezdem.

*

¹⁾ Ezek a következők: *a) Tabarinak* történeti munkája; *b) Firûszi* sahnáméja; *c) Bejzávi*: Nizâm-et-tevárîkh (a történetek rendje); *d) Sukrullah*: Behdset-et-tevárîkh (a történetek gyönyörűsége); *e) Haszân bin Âli Hammâd*: Tevárîkh-i-kuvvet-ül-ervah (a lelkek ereje); *f) Dsemâl-eddin Mohammed Aufi*: Dsâmi-ül-hikâjât (elbeszélések gyűjteménye); *g) a Szubhet-ul-akhbar* (a hírek hajnala); *h) Mirât-ez-zemân* (idők tükre); *i) Kitâb-i-memâlik ü meszâlik* (utak és országok könyve); *j) Sedsre-i-mulûk u szelâtin* (királyok és szultánok törzsfája) című munkák.

Az első hely, mely Magyarország történetére vonatkozik, a 216. levélen a következő.

I. Bajezid szultán Drinápolyba ment és készült a magyar király ellen. A byzáncki császár azonban tudósította e készülődésről a magyar királyt levélben, de a hírnököt a a levéllel elfogták, minélfogva a szultán Konstantinápolyt fogta ostrom alá. A magyar király pedig értesülvén e dologról, Budáról elindult hadseregével és Belgirád mellett átkelt a Száván. A végvidéki bégek hírt adván a szultánnak, ez felhagyott az ostromlással, a király elébe ment s ezt Aladsa-Hiszár közelében megverte a 793. évben (1390. decz. 9 — 1391. nov. 28.). A király alig bírt megmenekülni kevesed magával; a török sereg üldözte és vágta a futókat és gazdag zsákmánnyal tért haza.

A 217. l. mondja, hogy Bajezid szultán 794 tavaszán, vagyis 1392 tavaszán elfoglalta Nikápoly és Szilisztra várakat.

Midőn a 834. évben (1430 szept. 19—1431 szept. 8.)

II. Murád szultán Karamán-oglu Ibrahim bég ellen akart indulni, a végvidéki bégek jelentették neki, hogy a magyar király ostromolja Gögerdsinlik (Galambóc) várát, minélfogva a ruméliai béglerbéget, Szinán pasát a vár segélyére küldte. A király semmit sem tudván az ellenség közeledéséről, Szinán észrevétlenül meglepte a király táborát, seregét szétverte és sátrait, málháit hatalmába ejtette. — Karamán-oglu értesülvén a király vereségéről, hozzá és Vulk-ogluhoz embert küldött levéllel és szövetkezett velök az oszmánok kiirtására. A mint a szultán ezt megtudta, Karamán-oglu ellen ment. (332a—233. l.)

Miután a szultán békét kötött Karamán-ogluval, a 840. évben (1436 július 16—1437 július 4.) Evrenosz-oglu Áli béget Magyarországba, Isza béget pedig Arnaudba küldte. Ennek vezetése mellett a szultán is személyesen bemenvén Magyarországba, 51 napig járt ott. A hit harczosai feldúlták és kifosztották az ország fővárosának, *Budunnak* környékét,¹⁾ gyönyörű ifjakat és leányokat hajtottak

¹⁾ *Idrisz* is azt írja, hogy az akindsik egészen Budáig elkalandoztak.

el és temérdek sok más zsákmányt vittek ki. A szultán Oláhországon át vonult ki. (233. l.)

A 841. évben (1437 július 5—1438 június 23.) *Belgi-rádot* ostromolta a török sereg, mely alkalommal az akindsik kirabolták és feldúlták Magyarországot. (233a.)

A 842. esztendőben (1438 június 24—1439 június 13.) elfoglalták *Szemendire* várát és a nagy templomot átalakították dsámivá. (233a.)

A 843. évben (1439 június 14—1440 június 1.) a magyar király — a kihez menekült Vulk-oglu, valamint követe útján Karamán oglu is — *Jankó* nevű vezírét egy sereggel az iszlám országába küldte. A két hadsereg megütközött az Izladi nevű hegyszorosban, Jankó vereséget szenvedve futott vissza a királyhoz. Többen vértanúságot szenvedtek, míg Khalil pasa testvére és Boli bégje fogásba estek. (234.)

A 844. évben (1440 június 2—1441 május 21.) Murád szultán átengedte a trónt fiának, Mohammednek. Miután ennek híre ment, Vulk-oglu azt mondva, hogy a török szultán megbolondult, most üres a tér s van jó alkalom, tévútra vezette a királyt, a ki Jankót sereggel az iszlám országába küldte. Murád Magnesiában értesülvén e dologról, onnan megindult, Isztambul közelében a *Kále-i-dsedide* (új vár) mellett átkelt a háborgó tengeren és gyorsan ment a király felé. *Várna* mellett találkozott és ütközött meg a király seregével. Jankó, megtámadta az anatóliai hadtestet, mely alkalommal elesett az anatóliai béglerbég és néhány szandsák-bég. Sőt a ruméliai hadtest is megveretett. Murád szultánt maga a király támadta meg. A janicsárok utat adtak a gyauroknak s azután hátba fogták őket. Egy janicsár, Kodsza Khizr, leütötte a király lovát s azután levágták a király fejét. Így aztán az iszlám hada győzött. (234. l.)

Jankó a magyarokat, továbbá Cseh, Leh, Szekület és Alamán királyait és bánjait közfölkelésre hívta fel. A 852. évben (1448 márczius 7—1449 febr. 23.) Koszova mezején vívta Murád szultán legnagyobb csatáját, a milyen az előbbi szultánoknak nem volt osztályrészük. A szeküt és lük bánjai fejöket vesztették, a cseh és leh (lengyel) bánok foglyul

estek, szintügy Alamán bánja is, a ki nem árulván el kilétét, eladatott. (234a.)

A 237a. levélen azt írja, hogy II. Mohammed a 860. évben (1456) Belgrád elfoglalására indult, de ennek elfoglalása az isteni végzésben nem ő neki volt elhatározva, tehát eredmény nélkül tért vissza.

A 238. levélen megemlíti Szendrő elfoglalását 865-ben. (1460. okt. 17—1461. okt. 5.)

A 239. levélen azt írja, hogy a szultán 870-ben (1465. aug. 24—1466. aug. 12.) meghódította Boszniát és szandsák-bég alá rendelte.

Miután elbeszéli a moldvaországi hadjáratot 881-ben (1476), így folytatja: »Mikor a szultán Kara-Bogdánban dült és pusztított, a magyar király kiindulván Budunból, a Tuna folyónak Rumilii felé eső partján két erős várat épített és megrakta őrséggel s hadi eszközökkel. A szultán visszatért volt már székhelyére, de mikor ezt a dolgot meghallotta, a télen ama várak ellen indult. A hit harczosai rohamot intéztek ellenök és lerombolták, az őrséget pedig lekaszabolták.« (243. l.)

Végre a 249a. levélen ezeket mondja. Horvátország bánja, *Derendsil bán*, a boszniai helytartókkal mindig harczban volt. Mikor Jakub pasa, a boszniai bég, értesült ennek ravaszságáról, megtámadta észrevétlenül. Igen heves harczot vívtak. Maga *Derendsil bán* is több híres bánnal együtt elfogatott; seregének egy része elesett, más része pedig rendetlenül megfutott. A foglyok a szultánhoz küldettek.

Kâtib Mohammed záim.

(I. 271a—273.)

(Az 1521. évi hadjárat.)¹⁾

— — — — —
Mivel a padisah ő felsége, szultán Szulejmán khán, abban az időben a belgirádi hadjáratra való készülődéssel vala elfoglalva, szemet húnyt Sehszuvár-oglu dolgára s a belgirádi hadjáratra való készülődést tetszése szerint bevégezván, az Aszaf bölcseségű Pír Mohammed pasát, a ki akkor nagyvezír vala, a hadsereg vezérévé tette és a bátor sereggel előre küldte.

X *Belgirád* vára az erősségükről és szilárdságukról híres, eget érő várak közül való levén, a szilárd égboltozatig s a Fiastyúkig és Gönczöl-szekeréig felnyúló kemény erősség volt, úgy hogy a világnak kimagasló fejedelmei közé tartozó s Oszmán házának legjelesebbjei közül való, boldogult Mohammed szultán, Murád khán fia, — a kinek egyetlen rohamát nem bírta kiállani azelőtt Isztambul várösa — Belgirát váráról egyetlen kődarabot sem volt képes leszakítani, ámbár több napon át lövette sárkányhoz hasonló, tüzet okádó ágyúkkal, s a kiváló szerdárok is, a kik sereget vezettek Belgirád vára ellen ágyúkkal és zarbuzánokkal, mindnyájan siker nélkül és sajnálattal távoztak el alóla.

Midőn Szulejmán szultán uralkodásának ideje köszöntött be, a főtebb említett Pír Mohammed pasa a padisah parancsával a nevezett vár ellen küldetett. Az Aszafhoz hasonló vezír ő fensége tüzet okádó és mennydörgés hangú ágyúkkal éjjel-nappal menván és a nevezett vár alá érkezván,

¹⁾ Miután elbeszélte a szerző Dsánberdi Gazáli lázadását és leveretését, elmondja, hogy Ferhád pasa Sehszuvár-ogluval együtt (Zulkadrie kormányzója, a ki segítette Ferhádöt Gazáli ellen) ment visszafelé Isztambulba. Midőn Ferhád megérkezett, a szultánnál hűlenséggel vádolta Sehszuvár-oglut, nagyítva és megtoldva azokat, a miket attól hallott együttlétök alkalmával. — Ezután folytatja a mint következik.

rögtön körülfogta a várat az ellenségfogó sereggel s a mennydörgő és tüzet lehelő ágyúkkal lövetni kezdte, úgy hogy a várat sem éjjel, sem nappal nem engedte kinyitni a gyauroknak. Azután a padisah ő felsége, Szulejmán, is megérkezett a tengerhez hasonló hadsereggel és Belgirád vára alatt, az *Aburacsar* nevű mérhetetlen mezőn, felüttetvén sátrait, ott megszállott.

Mielőtt a vár vívásához fogott volna, a sereg egy részével Ahmed pasa vezírt a Belgirádhoz közel levő, *Bögür-delen* néven ismeretes vár elfoglalására küldte. Miután az országhódító vezír a nevezett várat rövid idő alatt elfoglalta és kikötőivel együtt hatalmába kerítette, a Dsemsid méltóságú uralkodó ő felsége a hadsereggel Bögürdelenhez ment és a vitéz sereget átszállíttatta a *szirémi* oldalra. Innen az ellenségfogó hadsereggel elsietvén, a Száva folyón túl, Belgiráddal szemközt, a szirémi térségen ütött tábort s a meddig a szem elláthatott, a mérhetetlen síkságot a hadseregnek egymás mellé felüttetett sátrai borították el.

Parancs adatott, hogy készüljenek Belgirád várának lövetéséhez; s miután minden szükséges intézkedés megtetett, a mennydörgő ágyúkkal löni kezdték a várat.

Engedély adatván rabló portyázásra Szirem szigetén, az uralkodó seregei szélteben-hosszában kifosztották Szirem szigetét s a hit harczosai sok zsákmányt szereztek. — A Belgirádhoz közel és a pokolra való gyaurok kezében levő magas várak közül való *Zimun*, *Iszlankamen*, *Barcsa*¹⁾ és *Koponik*²⁾ nevű erős várak is könnyű szerrel elfoglaltatván, a padisah parancsából alapjokban leromboltattak; köveik a Tuna vizébe szórattak és így mindegyik vár a földdel egyenlővé tétetett. Lakosaik Rumiliba szállíttattak s a Rumiliban több helyen elpusztult falvakba telepíttetvén, eme rájákkal több helység ismét benépesíttetett.

Másrészt a szellemes vezír, Pír Mohammed pasa, a rumilii oldalról, Ahmed pasa vezír Szirem szigetéről, az Aristoteleshez hasonló Musztafa pasa vezír másik oldalról, összesen három felől éjjel-nappal folytonosan lövették Belgirád várát a mennydörgés hangú, tüzet lehelő ágyúkkal s a nevezett várnak közfalai és bástyái több helyen a porba omlottak, nehány helyen pedig az épületek rázkódást szenvedvén az ágyúgolyók ütéseitől, mind a három oldalon kezdtek romba dőlni. A szerdárokká kinevezett vezírek mindegyikének állomása felől több helyen rések támadtak

¹⁾ Azaz Barics.

²⁾ T. i. Kölpény.

3.
↓

a vár falán. Azután a hit harczosainak és vitézeknek mind a három oldalon roham parancsoltatván, a bajnokok egymást szorították és nyomták a legfelsőbb parancs követése alkalmával és ebben a rohamban elfoglalták a váron kívül levő külvárost.

Ama feslett erkölcsű hitetlen dögök, a kik az említett külvárosban megmenekültek a kardok életől, az erősségéről egész világon híressé vált *Nebojsze* toronyba futottak és menedékhelyül választották magoknak. A *Nebojsze* nevű torony olyan erős és szilárd volt, hogy az ágyugolyók ütéseitől egyáltalában nem kellett félteni. Azután — mivel parancs adatott, hogy aknát ássanak a *Nebojsze* tornya alá — a föld alatt árkot és aknát kezdtek ásni a nevezett torony alá négy oldalon és az árkot megtöltötték lőporral. A lőpornak tüzet adván, abban a pillanatban, mikor az égő tűz meggyújtotta a föld alatt levő lőport, a *Nebojsze* felrobbant és súlyos kövei az égboltozatig repültek. A *Nebojsze* torony belsejébe zárkózott feslett erkölcsű gyaurok legnagyobb része megégett, némelyek a toronynak levegőbe repült köveivel együtt a magas égbe röpültek, mások pedig a Száva vizébe fúltak, mint Fáraó népe.

A nevezett vár isten kegyelméből a hidsre 927. évben elfoglaltatván, az oszmán birodalomhoz csatoltatott, Temploma dsámivá alakíttatván át, khutbe mondatott benne a felséges padisahnak, Szulejmán khánnak nevére, a harangok zúgása helyett pedig naponkint ötször hirdtetett az igazhívők nyelvén, hogy: »ashadü ann la illahi ilallah, ve Mohammed reszul ullah!«¹⁾ Azután a világbíró padisahnak hatalmába került Belgirád vára a szemendirei szandsákhhoz csatoltatván, mivel abban az időben a szemendirei liva a Jahjali családból való boldogult Jahja pasa nagyapjának, Kodsza Báli bégnek kezében volt, annak adatott át s azon időtől fogva Belgirád vára a szemendirei szandsákbég felügyelete alatt állt. Azután a nevezett várba kádi és dizdár neveztetett ki s beslik, gurebák és kellő számú őrség rendeltettek s nagy számú hadi eszköz hagyatott benne. Ezután a padisah ő felsége visszaindult székhelye felé s útközben a katonaságnak szabadságot adván, azoknak mindegyike a maga tartózkodási helyére ment.

¹⁾ Azaz: Istenen kívül nincs isten és Mohammed az ő prófétája.

(II. 278.)

(A mohácsi csata.)

Ezután ő felsége a Magyarország királya ellen indítandó hadjáratra készülvén, a padisah meghagyásából az a legfelsőbb parancsolat küldetett Rumiliba és Anatoli vilájetébe, hogy az összes, győzelmes hadsereg gyűljön össze bégjeivel és béglerbégjeivel együtt. S miután, a padisah parancsának engedelmeskedve, az egész győzhetetlen hadsereg összegyűlt a béglerbégek mellé, a padisah ő felsége a hidsre 932. évében nagy pompával és méltósággal elindult szultáni székhelyéről s Magyarország királya, *Laos* királ, ellen ment. Több állomás és pihenő hely hátra hagyása után a Magyarország területén levő s egyik oldalon a Tuna folyótól, három oldalon pedig hegyektől és domboktól körülvett, *Mihács* nevű mezőn, a szerencsétlen és gonosz király seregével szemközt üttette föl sátraikat és ott szerencsésen megszállott.

Az Oszmán házából való szultánoknak világhírű nagy csatái közé tartoznak: először Jildirim Bajezid khánnak Timur khánnal Ankira¹⁾ mellett, Csukuk-ovaszin vívott csatája; másodsor Murád szultánnak, Mohammed khán fiának, harcza Várnánál Magyarország királyával; harmadsor Isztambul meghódítójának, Mohammed szultánnak, Murád khán fiának, borzasztó csatája Terdsánnál²⁾ Adsem fejedelmével, az Ak-kojunlu Uzun-Haszánnal; negyedszer a világbíró Szelim szultánnak, Bajezid khán fiának csatái a kizil-basok elsejével, Iszmail sahval, az erdebili sejkh Hajder fiával, Csaldirán mezején³⁾ s Egyiptom szultánjával, Kanszual-Gavrival Haleb közelében Merds-Dabik mellett;⁴⁾ ötödször a világhódító padisahnak, Szulejmán szultánnak, Szelim khán fiának, csatája Magyarország királyával, Laossal, Mihács mezején. Tudva van, hogy ilyen csatákat, mint a milyeneket eme szultánok vívtak, sem az Oszmán házából, sem más dynastiából való egyetlen egy padisah sem vívott.⁵⁾

¹⁾ Azaz *Angora*. Érti az 1402. évben vívott csatát, melyben Bajezid Timur lenk fogságába esett.

²⁾ T. i. 1473. július végén. Terdsán Trapezunttól délre, Bajburt közelében.

³⁾ 1514. nyarán. Khoj közelében Azerbajdsánban.

⁴⁾ 1516. augusztus 24-én Aleppo közelében.

⁵⁾ Pecsevi is elmélkedik erről a tárgyról a mohácsi csata alkalmából s azt mondja, hogy a mohácsi csatához és győzelemhez fogható diadalok csak a következők: a) I. Murád csatája a Rigómezőn 1389-ben; b) II. Murád győzelme Várnánál 1444-ben, c) és a Rigómezőn 1448-ban; d) I. Bajezid győzelme Nikápolynál; e) II. Mohammed harcza a bosz-

Hiszem, hogy eme kortársaik közül kivált padisznak dicsősége és szelleme örökké élni fog.

A világ fejedelme, Szulejmán, Mihács mezején szembe szállván a gonosz király seregével, midőn a harcz és csata megkezdődött, a hitetlen király személyesen intézett támadást a szultánok szultánja ellen, szerdáraink egyike pedig, a rettenthetetlenségéről ismeretes, *barata* nevű átkozott vezíre, a rumilii hadtestet rohanta meg. Éppen abban a perczen, mikor a rumilii hadtest már-már vereséget szenvedett, isten ő felségének kegyelme segítségére jöven az iszlám hitének, Szemendire és Belgirád szandsák-bégje, Jahja-pasa-oglu Kodsa Báli bég, hátba fogta a gonoszmívű király gyalogságát és aprítani kezdte. Egy elbeszélésben az van mondva, hogy ekkor Jahja-pasa-oglu hadosztálya a gyalogságból 30.000-nél több embert vágott le a vérontó kardokkal. A gyauroknak ama csoportja pedig, melyet a kardok életben hagytak, a Tuna vizébe fűlt, mint Fáraó és Haman népe. Így a király serege teljes vereséget szenvedett.

Ekkor nem lehetett tudni, hogy a király életben maradt-e, vagy meghalt; de egy hét mulva megtalálták a tévelygő király holttestét egy tóban megfulladva és levágott fejjel.¹⁾ A gyaurok a holttestet *Usztulni-Belgirád* várába vitték, — mely régtől fogva temető helye volt Magyarország királyainak — és ott eltemették.

A Salamon méltóságú padisah ő felsége megvervén a rossz úton járó királyt, kinek serege ördögökből állott, a gyaurok hullái a kígyók és hangyák étkeivé lőnek s a gyaurok fejeiből több halom emelkedett Mihács mezején.

Azután a felséges padisah, Szulejmán szultán, Szelim khán fia, a csateterről egyenesen a magyar királyok székhelyére ment és az országot Erdel-ország bánjának, *János királynak* ajándékozta. Azután pedig az egész hadsereggel visszatért székhelyére és a telet ott töltötte.

(III. 279.)

(Az 1529. évi hadjárat.)

A hidsre 936. évében fölkészülvén a *bécsi* hadjáratra, a rumilii és anatólii sereggel megindult *Bécs* vára ellen.

niai királylyal, *f*) és Uzun-Haszánnal 1473-ban; *g*) I. Szelim csatája Ismail sahval, Kanszu-Gavrival és Tuman-baj-jal; *h*) végre III. Mohammed diadala Eger megvételenél. (I. köt. 96.)

¹⁾ Az eredetiben: Bir haftadan szoıra láse-i-királ-i-zelâlet-amâl bir bohajraniñ icsinde maktú-er-rejsz ve garik bulunup.

S Bécs várát a győzelmes hadsereggel ostrom alá vevén, néhány napig lövette a mennydörgő ágyúkkal és rendkívül heves harcot vívott *Ispania* országának királyával. De akkor Bécs várának elfoglalása nem sikerült. Minthogy Bécs alatt hó esett a győzelmes hadseregbe, a boldogságos padisah ő felsége visszafordult és elindult szultáni székhelye felé.

Egy elbeszélésben az van mondva, hogy eme szerencsés hadjáratról való visszatérés alkalmával Magyarországon némely nagy folyók annyira megáradtak a rendkívül sok esőzéstől, hogy a győzelmes hadsereg nem bírt átkelni rajtuk és a vízőzön miatt sok ember élete pusztult el. A világvédő padisah ő felsége szerencsésen megérkezvén szultáni székhelyére, a telet ott töltötte el.

(IV. 279.)

(Az 1532. évi hadjárat.)

A hidsre 939. évében az *alamáni* hadjárat alkalmával a hit harczosainak vezetője, Kászim vojvoda, mellé 12.000 főből álló vitéz sereg adatván az ellenségfogó hadseregből, parancsot kapott, hogy üssön be Alamánba. Kászim vojvoda tehát 12.000 derék harczossal henyomult Alamán vilájetébe s ismeretes dolog, hogy ekkora számú igazhivővel együtt nyomtalanul eltűnt Alamán hegyei között s hogy az Alamánba behatolt hitbajnokok közül egyetlen egy sem menekült meg.

Az alamáni hadjárat ama hadjáratok közé tartozik, melyek rendkívüli nehézségekkel és fáradalmakkal jártak s annak emlékezete, hogy ezen hadjáratban igen sok ember veszett el, mind e mai napig fenmaradt úgy a főrangúak közt, mint a köznépnél. — Azután a padisah ő felsége szerencsésen visszaérkezvén szultáni székhelyére, a következő telet ott töltötte.

(V. 280a.)

(Katzianer veresége 1537-ben.)

A hidsre 944. évében, mikor isten árnyéka, a szultán ő felsége, hadjáratot indított Körfusz és Púlia ellen,¹⁾ Magyarország végvidékén a gonosz királynak *Kocsián* nevű vezire 60.000 gyaurból álló sereget vezetett Vulkovár vára

X

¹⁾ Azaz Korfu szigete és Apulia.

ellen. A határvidék bégje, Jahja-pasa-oglu Mohammed bég, a győzelmes hadsereg szerdájára neveztetvén ki, az emírek közül Khoszev bég bosznai béggel, Dsáfer bég izvorniki béggel és Jahja-pasa-oglu Ahmed bég aladsa-liszári béggel s 10.000 emberből álló sereggel megtámadta a hitetlen Kocsiánt, összetörte 60.000 gyaurt számláló seregét, a mely *Pozaga* szandsákban, *Gorján* és *Diakova* várak közelében hagyta az ágyúkat. Az átkozottak legnagyobb része a fényes kardok áldozatává lőn, az életben maradt feslett erkölcsű gyaurok pedig szétszóródtak mindenfelé.

(VI. 281.)

(*Moldvaországi hadjárat 1538-ban.*)

A hidsre 945. évében történt a *bogdáni* hadjárat, a mely nagy hadjáratban személyesen részt vett a tatár khán is összes hadával és fiaival együtt. Bogdánnak hitetlen fejedelme nem bírván szembe szállni a világbíró hadseregével, erődített táborának lerontása után Leh és Erdel felé futott, úgy hogy egészen nyoma veszett s azt sem lehetett tudni, hogy él-e, hal-e? Miután Budun királyához, *János*hoz futárokkal az a legfelsőbb parancs küldetett, hogy kerítse kézre az átkozottat, az iszlám padisahja a győzelmes hadsereggel visszatért székhelyére, Edirnébe.

(VII. 281.)

(*Buda elfoglalása 1541-ben.*)

A hidsre 948. évében a gyaurok — mivel Budun királya, János, meghalt — Budun ellen menvén, a király feleségét Budun várában körülzárták, a ki az iszlám hadseregének megérkezéseig harczolt a gyaurokkal. Ekkor a tiszteletre méltó emírek közül a boldogult Jahja-pasa fia, Mohammed bég és testvére, Ahmed bég, továbbá Arszlán bég s Rumiliból néhány bég Budun felé küldettek; a Feridun méltóságú padisah ő felsége is felkészült, hogy személyesen utánok induljon.

A padisah a janicsárokkal és a többi kapukulival elindulván utánok, mikor szerencsésen *Karlofcsé*hez érkezett, az az örömhír jutott hozzá, hogy az iszlám hadserege győzedelmeskedett a gyaurokon, megerősített táborukat szétrombolta és a gyaurok megfutottak. Mielőtt a Feridun méltóságú, Iszkender rangú és Salamon hatalmú padisah ő felsége megérkezett volna, a hit harczosai kardot rántottak a

gyaurokra és erődített táborukat lerombolták s a világ padisahja csak akkor érkezett meg Budunhoz, midőn a gyaurok már megverettek és szétszóródtak. Mikor a padisah ő felsége már közel volt ahhoz, hogy az igaz hit harczosainak segélyére legyen, akkor a gyaurok már megverettek, elfutottak és erődített táboruk a földdel egyenlővé tétetett. A gyaurok egy része a vérontó kardok áldozatává lőn, más részét foglyúl ejtve rabszíjra fűzték a hit harczosai. Egy elbeszélésben az mondatik, hogy a gyauroknak egy része — mint Fáraó és Haman népe — a Tuna folyóba fulladt s a szirémi oldalon levő, éigig erő *Petrovaradin* vára alatt a Tuna vize néhány napon és éjen át a gyaurok hulláival együtt folyt. E szent harcz az oszmán birodalom történetében a legnagyobb háborúk közé tartozik. X

(VIII. 281a—282.)

(*Pest ostroma 1542-ben.*)

A nagy háborúknak egyike volt az is, a mely ama háború után, a hidsre 949. évében történt.¹⁾

A bálványimádók szerdarái közül való, *Herszek-oglu* néven ismeretes hitetlen 180.000 főből álló ördögös sereggel kiindulván a gyaurok országából, ostrom alá fogta a Budunnal szemközt, a Tuna partján fekvő *Peste* várát. X A boldogult Khizr pasa abban az időben a rumélii Kusz-tendil bégje vala s a Peste védelmére rendelt emíreknek ő volt az egyike és társaságban több ízben ő beszélte az emíreknek, hogy a Herszek-ogluval Peste ellen jött gyaurokból 120.000 ember puskás gyalog, a többi pedig lovas volt. — Az életöket a végvidéken töltött és ott megöszült

¹⁾ Pecsevi eme háború előzményeiről ezeket írja. Miután a szultán elfoglalta Budát, Ferdinánd király követet küldött Budára, kérve évi adófizetést mellett a magyar királyságot. A szultán a hozott ajándékoknak megfelelő ajándékkal és ilyen tartalmú levéllel bocsátotta vissza a követet: »Buda vára a mienk, a magyar nemzet pedig Budához tartozik, tehát ehhez ő neki semmi köze. Ha békét akar kötni velünk, küldjön évenként adót Németországért, akkor békén maradhat.« Ez az üzenet nagyon nyugtalanította a gyaurokat s leveleket küldtek a császárhoz, római pápához, Leh, Cseh, Ispania, Dánia, Svédország, Hollandia, Venedik, Flemenk, Ankona és Nápoly királyaihoz s az ottani hercegekhez és bégekhez, hogy jöjjenek gyűlésre Iszperne (Speyer) városába. A francia király értesítette erről a szultánt, sőt némely német fejedelmeket lebeszélte a szövetekezésről. Az összegyűlt fejedelmek azt határozták el, hogy olyan nagy sereget állítanak ki, a mekkora még soha sem volt s nem csak Budát veszik vissza, hanem Belgrádig minden várát. Így közkölségen 100,000 főnél többre rúgó hadsereget küldtek be. (I. 233.)

↓ gázik ezt beszéltek: »A gyauroknak ilyen dühös csoportját egész életünkben nem láttunk. Mikor Pestet lőni kezdték ágyúkkal,¹⁾ az első napon 3600 golyót lőttek Peste várába és minden nap 40 badaluskával²⁾ lőttek. Az első napon a vár falát 100 rőfnyi hosszúságban ágyúzván, a vár falát a földdel egyenlővé tették.«

Az ostromolt várban levő emírek között voltak: a boldogult Ulama pasa,³⁾ szerdári ranggal, továbbá Szemen-dire bégje, a boldogult Dukaginzáde Mohammed bég, azután Jahja-pasa-oglu Arszlán bég,⁴⁾ a főtebb említett Khizr bég, Murád bég, aladsa-hiszári bég és Bidukhán Mohammed bég⁵⁾ s a győzelmes hadseregből 7000 harcos.⁶⁾ Akkor Jahja-pasa-oglu Kűcsük Báli bég volt a buduni mir-i-mirán.

Majdnem minden nap rohamot intéztek a vár ellen és negyven napig szüntelenül olyan harcz folyt a gyaurokkal, mintha ama napoknak mindegyike az ítélet napja lett volna.⁷⁾

×× Végre egy napon a gyaurok szerdárja, a Herszek-oglu nevű hitetlen, rohamra készült, hogy Pestet elfoglalja. Azon napon, éppen mikor a rohamra indulás szándékával sátorában kardját kötötte fel, a szemközt levő buduni palotából egy ágyúgolyót lőttek az átkozottnak sátorába, mely az átkozott hitetlent éppen derékban, kardkötőjénél találván, ketté szakította. Az átkozottnak elpusztulása következtében a gyaurok többi bégjei elhalasztották a rohamot s az ágyúkat éjjel a meteriszekből hajókra szállítván, előre küldték *Visegrád* és *Isztrugun* várakhoz. Vezérük lelkének pokolra küldése után nem mutatkoztak az átkozottak s a követhető nap sem ágyúzták Pestet, hanem a Budun várában levő palotát lőtték néhány ágyúval a Tuna folyó tulsó partjáról;

¹⁾ Pecsevi azt írja, hogy a keresztyének először a vártól olyan távolságban állították fel ütegeiket, hogy azok semmi kárt sem tettek, tehát közelebb huzatták az ágyúkat. (I. 235.)

²⁾ Pecsevi szerint: *baljemez* nevű ágyúk.

³⁾ Boszniai helytartó (Pecsevi).

⁴⁾ Pecsevi szerint: pozsegai szandsák-bég.

⁵⁾ Pecsevinél: Murád kliszai bég, Gezsdehán Mohammed aladsa-hiszári bég. Mindezek a bégek, szandsákjaik hadaival, azon nap mentek be Pest várába, a melyen a gyaurok hadserege Pest elé érkezett s a keresztyének előcsapataival ezen a napon igen heves harcot vívtak, melyben számtalan gyaurok esett el. (I. 235.)

⁶⁾ Pecsevi azt mondja, hogy a szegbán-basi — a ki 3000 janicsárral volt Budán — szintén átjött Pestre a janicsárok nagyobb részével.

⁷⁾ Pecsevi szerint a falnak ama részén belül, melyet a gyaurok leromboltak, igen széles és mély árkot húztak. Mikor egy napon a gyaurok, minden erejüket összeszedve, rohamot intéztek, a hányan behatoltak a réseken, egytől-egyik leölettek. (I. 235.)

a mint pedig beállt az este, ágyúikat s egyéb málháikat és podgyászaikat elszállították a Tunán levő hajókon s az éj sötétségében magok is megfutottak. Csak lármájuk volt hallható. Ama sötét éjben az iszlám hivei közül senkinek sem jött a szemére álom a reggeli ima idejéig; reggel aztán kitűnt, hogy a gyaurok ott hagyták az igaz hit híveit. A hit harczosai szívvel-lélekkel utánok siettek a tűzre valóknak s a mint utolérték a hátul maradtakat, kardot rántottak rájuk és egynek sem adtak kegyelmet.¹⁾

Midőn a tűzre valók csoportjának vereségéről és a hit harczosainak örvendetes győzedelméről jelentés tétetett az igazságos udvarnál, az eme nagy háborúban részt vett okos emíreknek és a többi harczosoknak fizetésök, rangjoknak megfélemlően, fölemeltetett, a szerdárok pedig szép és értékes díszruhákat kaptak ajándéku a padisahtól.

(IX. 282—284a.)

(Az 1543. évi hadjárat.)

A hidsre 950. évében a padisah hadjáratot indítván Magyarország ellen, e szerencsés hadjárat alkalmával Kusz-tendil bégje, Khizr bég, Avlonia bégje Meszih bég és Ajnebakhti szandsák-bégje Jahja-pasa-oglu Ahmed bég szandsákjaik seregével előre küldettek a Pozsega határán levő *Valpova* nevű vár ostromlására. A nevezett emírek a padisah ő felsége előtt oda érkezvén, a nevezett vár lövetése végett ágyúkat hoztak Öszek várából és e mennydörgő ágyúkkal lőni kezdték a várat.

Ezen kivonatozott compendium szerzője, Kâtib Mohammed bég mondja: »az említett hadjárat volt az első, melyben csekélységem is részt vett Akkor testvérem, Per-váne aga, a föntebb említett Jahja-pasa-oglu Ahmed bégnek kapudsi-basija volt. Nevezett testvérem a Valpova ellen intézett rohamban megsebesült s azon kívül később Uszturgun váránál is sebet kapott a roham alkalmával és egy híres gyaurnak fejét vette. Akkor a rumilii béglerbég, Ahmed pasa, jelentést tett az udvarnál testvérem vitézségéről s ennek jóvedelme az uralkodó kegyességéből 400 akcsével fölemeltetett.«

Midőn a padisah parancsából Valpova várát ostromló, tiszteletre méltó emírek minden nap neki gyürkőzve a neve-

¹⁾ Pecsevi azt mondja, hogy három-négy állomásnyi távolságig üldözték a keresztyén sereget s annyi embert vágtak le és annyi zsákmányt ejtettek, hogy nem lehet elbeszélni.

↓ zett vár vívásában foglalatoskodtak, a rumilii béglerbég, Ahmed pasa is megérkezett a rumilii hősökkel s a másik oldalon ágyúkat állítván fel, hozzá fogott a vár lövetéséhez. Minthogy a nevezett vár rendkívül erős volt, néhány napig kifeszített mellé és szilárdan állt a harczban a mennydörgő ágyúkkal és a vitéz hadsereggel szemben. Volt a várban egy fekete, hitetlen arab, a ki az iszlámról tért át. A várnak bármelyik rése ellen intéztek rohamot, az a hitetlen mindig készen állt annál a résnél, vitézül harczolt az igazhívők csoportjával és a hit harczosai közül több jelesnek okozta halálát.

Végre teljes erővel rohamot intéztek a vár ellen s mikor elfoglalása sikerült, az iszlám harczosai kardot rántottak ama gyalázatosra és darabokra aprították. Miután a vár elfoglaltatott, a világvédő padisah ő felsége is megérkezett a zászlókkal s az egész környeket, a síkokat és hegyeket ellepte az ellenségfogó hadsereg.

X Azután — mihelyt az elfoglalt Valpova várát minden szükséges dolgokkal ellátták — a padisah ő felsége, isten árnyéka, elindult ezen állomásról és a Siklós nevű erős vár előtt szállt meg. Ezt a győzelmes hadsereggel négy oldalról körülkeríttette s miután 15 napig ágyúzták, ez is elfoglaltatott és hatalmába került.

X Miután ezt a várat is ellátták hadi eszközökkel és fegyverekkel s védelmére azabokat és várőrséget rendeltek, innen az igazhívők seregével a Mihács közelében levő, Pecsevi néven ismeretes vár felé siettek. Mielőtt az igazhívők serege amaz édig erő vár alá érkezett volna, a benne levő pokolra való a várat elhagyván, minden irányban szétfutottak. Mikor a felséges padisah a vár alá érkezett, a várat üresen s a házakat lakosok nélkül találta. Miután erről a várról is gondoskodtak kellőleg, ez a mihácsi bégnek, Kászim bégnek szandsákjához csatoltatott. A nevezett emir némi idő múlva buduni mir-i-mirán-ná levén, Kászim pasa néven igen ismeretes és kortársai közül kiváló béggé lőn s a hidsre 971. évében¹⁾ mint temesvári béglerbég költözött a másvilágra.

X Azután a világvédő padisah elindulván Pecsevi alól, a Tuna folyó mellett fekvő s Magyarország védő bástyájul szolgáló Uszturgun vára felé indult s több állomás elhagyása után rövid idő alatt a nevezett vár alá érkezett és ott megszállott. Negyven helyen mennydörgés hangú ágyúkat állítván fel, hozzá fogtak amaz égbe nyúló vár lövésé-

¹⁾ 1563. aug. 21—1564. aug. 8.

hez. A világ padisahja parancsot adott, hogy éppen olyan módon lövessék Uszturgun várát, a hogyan a Herszek-oglu nevű hitetlen ágyúztatta volt Peste várát. Mikor negyvenötven helyen egyszerre elsütötték az ágyúkat, mintha az ágyúknak mennydörgésszerű dörgésétől ég, föld megrendült volna, vagy mintha a földre villám csapott volna le!

A nevezett vár régtől fogva az a hely, a hol Magyarország királyai a koronát tartották. A mint az átkozottaknak egyike meghalt és helyére királyt kellett választani, az összes bálványimádók az új királyt lóra ültetvén, mindenek előtt *Visegrád* várába mentek és a koronát őrző ház kulcsait magukhoz vették; azután *Uszturgunba* siettek, a koronát őrző házat kinyitották s a »korona« nevű diadémot magukhoz véve, onnan *Usztulni-Belgirád* várába mentek. Ezeknek alaptalan hiedelmük szerint a szászánida fejedelmek közül való igazságos Anusirván fejedelem koronája volt, — legalább ezt mondják.¹⁾ Azután *Usztulni-Belgirád* várában a régtől fogva a magyar királyok temető helyéül szolgáló nagy templomba menvén, a »korona« nevű diadémot a királylány választott hitetlennek fejére tették, a ki most ült először a trónra és így az ország királyává lőn.

¹⁾ Az eredetiben: »Anlariñ itikád-i-bátili üzre ol táds mulúk-iekászireden melik-i-Anusirván-i-ádiliñ tádsi dir, demek iszterler.« Ez immár a negyedik hely, a hol azzal az állítással találkozunk, hogy Nusirván persa fejedelemről egy korona maradt a magyarokra, illetve a magyar királyokra. Ezt mondta 1529-ben Ibrahim pasa nagyvezír, ezt mondja 1578-ban Kátib Mohammed, ezt írta 1642-ben Pecsevi és 1768-ban Mohammed Emin nagyvezír (I. I. köt. 344.). Megjegyzendő, hogy a régi persa történelmi források sokat tudnak a persák érintkezéséről a közép-ázsiai törökökkel, ephtalitákkal és khazarokkal. Így pl. Nusirván anyja török leány volt, ama törökök közül, a kik az Oxus és Jaxartes közt laktak, s apja, Kobád (a 18. fejedelem a szászánidák közt) a török khán. segítségével jutott a trónra. Sőt magának Nusirvánnak felesége is a török khán leánya volt. Egyszer Nusirván elfoglalta a khazarok országát s a Khazar-tenger (Káspi) partján egy nagy várost építtetett, melynek neve *Báb-ül-ebváb*. Későbbben Abdullah-el-Mémún khalifa (uralk. 813—833.) a korabeli történetírók útmutatása alapján megtalálta Nusirván sírját egy magas hegynek (a Kaukázusban) egyik barlangjában. Fölnyittatván a sírboltot, Nusirvánt arany trónuson ülve találta, fején korona, újján nagy értékű gyűrű volt. Azután ilyen állapotban ott hagyta a halottat és sírboltját befalaztatta. — A történelmi monda tehát csakugyan tud Nusirván koronájáról, mely a Kaukázusnak valamelyik barlangjába került, arra a vidékre, hol a khazarok és a velők szövetséges viszonyban élő magyarok laktak! Csak egy lépés hiányzik még, egy olyan monda, a mely szerint a khazarok, vagy magyarok megtalálták azt a barlangot s elvitték belőle Nusirván koronáját. Hiszem, hogy volt, vagy talán még most is található ilyenféle monda is a régi persa forrásokban; mert az említett négy török ember nem a maga fejétől hozta összeköttetésbe a magyarokat Nusirvánnal.

↓ Míg ama templomban a korona fejére nem tétetett, ostoba szokásuknál fogva nem ismerték el királynak, — így mondják. Azonban azt mondják, hogy a mostani időben Bécs országának királya, Ferendus fia, a János király nevű átkozott, szerzeteseinek fetvéja értelmében nem tette fejére a koronát, hanem még mindig a vállán hordja.

Uszturgun vára 15 napig ágyúztatván, végre Jahja-pasa-oglu Mohammed bég és fia, Arszlán bég állomása felől, a víz-toronynál elfoglaltatott és az uralkodó hatalmába jutott. A nevezett vár, miután hadi eszközökkel és élelmi szerrel ellátták s beslíket és azabokat rendeltek bele, egész kerületével együtt a buduni mir-i-miránnak, a föntebb említett Jahja-pasa-oglu Mohammed pasának kormányzása alatt levő buduni ejálethez csatoltatott.

× Azután az ama tájon, a Tuna partján levő várak közé tartozó *Tata* nevű vár is elfoglaltatott és a padisah parancsából a földdel egyenlővé tétetett.

× Ezután az uralkodó ő felsége elindulván Uszturgun mellől, az óriási hadsereggel egyenesen *Usztulni-Belgirád* vára felé sietett, a mely régtől fogva a pokol tüzére valóknak imádkozó helye és a magyar királyoknak temetője.

Mikor még Uszturgun várát ágyúzták, a Tuna vizén jött, élelmet szállító hajóknak kapudánját, a Zehrimár nevű mir-i-livát, a hajók védelmezése közben egy ágyúgolyó találta Uszturgunból és vértanúvá lón; ennél fogva a kapudáni tisztség az akkori jóltevő urunkra, a boldogult Jahja-pasa-oglu Ahmed bégre bízott.

A mint a Salamon méltóságú padisah ő felsége Usztelni-Belgirád vára alá érkezett, a várat négy oldalról körülkerítettén, mennydörgő ágyúkkal huszonkét napig lövette. A huszonharmadik nap reggelén a padisah rohamot parancsolt a vár ellen, mely alkalommal a győzelmet adó isten kegyelméből azon reggel elfoglaltatott a várnak külvárosa. A hit harcosai behatolván a külvárosba, mikor a belső vár lövetése végett ágyúkat állítottak fel és a várat ágyúzni szándékoztak, a belső vár lakói kegyelmet kértek a padisah küszöbétől lelkük számára, esedeztek, hogy várukat átadva a világvédő padisahnak, megmenthessék nyakukat a vérrel táplálkozó kardoktól. A szultán ő felsége pedig kegyelmet adott a várban levő pokolra valóknak. Ugyanis a belső várban levő s a Magyarország és Alamán királyainak temetkező helyéül szolgáló nagy templomuk az átkozottaknak ostoba vallásuk szerint a Kábához hasonló búcsújáró helyük vala s mivel vallási törvényük tiltja, hogy várukba ágyúgolyót lőjjenek, e tilalomra való tekintetből nem enged-

ték ágyúzni a várat, hanem inkább átadták a padisah ő felségének, Allah árnyékának. ↓

Miután a nevezett vár részére minden szükséges hadi eszközről gondoskodtak, szandsáksága 600.000 akcse jövedelemmel boldogult urunknak, Ajnebakhti szandsák-bégjének, Ahmed bégnek adatott. Ez a padisah parancsából Uszturgun alatt volt, mint a hajók felügyelője, mikor egy csaus érkezvén hozzá, meghozta neki az örömhírt. Azután eljövén Uszturgunból, mikor Usztulni-Belgirádhoz érkezett, kezét csókolt a világvédő padisahnak. Ekkor a nevezett vár őrizetére 1000 ember rendeltetett a kapu-kuliból, azonkívül 1000 besli, 1000 vár-őr s 1000 azab és martolosz íratott össze és hagyatott benne, úgy hogy a vár védelmezésére hagyott egész sereg 4000 főből állott.

A buduni ejálet ismét a főntebb említett Jahja-pasaoğlu Mohammed pasánál, a mihácsi szandsák ismét Kászim bégnél hagyatott, továbbá a pozagai szandsák a boldogult bosznai bég, Khoszrev bég, ketkhudájának, Murád bégnek, a Tuna folyón túl fekvő szegedini líva pedig Báli pasa fiának, Dervis bégnek, adatott. Miután így a végvidék dolgai teljesen elintéztettek, isten árnyéka, a padisah ő felsége, visszafordult innen és elindult szultáni székhelye felé.

(X. 284a.)

(Hódítások 1544-ben.)

A 951. évben a buduni béglerbég, Mohammed pasa, Visegrád várát, testvére, Usztulni-Belgirád bégje, a főntebb említett Ahmed bég, Csóka és Enderik várakat,¹⁾ Bagdád

¹⁾ Erről Brutusnál ezt olvashatjuk: »Acomates, Albae praefectus, arcem *Kyokhaken* (Csókakő) . . . vi oppugnare adortus recepit. Inde *Eredrem*, ignobilem quidem arcem, VI milia passuum Buda distantem, eodem belli tempore cepit.« (III. 339.) E vár neve Pecsevinél is *آنلى بك* azaz *Enderik*. — Visegrád elfoglalásáról a következőket mondja Pecsevi. A budai béglerbég, Jahja-pasa-záde Mohammed pasa, a 951. évben ápr. 23-ra Budára rendelte Ahmed székes-fejérvári, Dervis szegedi, Kászim mohácsi és Murád pozsegai bégeket szandsákjaik hadaival. A Budán, Esztergomban és Fehérváron levő janicsárság felét is magához véve s Budáról baljemez ágyúkat szállítva ostrom alá vette Visegrádot. Miután az alsó várnak déli oldalát egészen lerombolták, feladták ezt a részt. Azután a felső vár ellen állították fel az ütegeket és igen keményen lövették. 10 napig tartó vívás után az őrség ezt is feladta szabad elvonulás föltétele mellett. Azonban a janicsárok megszegték a szerződést s mind a kétszáz gyauert lekasabolták, csak vitéz kapitányukat mentette meg a pasa a janicsárok kezéből. (I. 264.)

vidéken pedig Irak és Bagdád mir-i-miranja, Ajasz pasa, Baszra várát és vilájetét foglalta el s a nevezett várak a padisah birodalmához csatoltattak.¹⁾

(XI. 285a.)

(Az 1552. évi hadjárat.)

× × A 959. évben Ahmed pasa második vezír és Mohammed pasa rumilii béglerbég hadjáratra küldetett Rumiliba, a mely hadjáratban *Temesvár*, *Becskekerek* és *Lipova* várak kerületeikkel együtt elfoglaltatván, a padisah birodalmához csatoltattak.

(XII. 290a—292a.)

(Az 1566. évi hadjárat.)²⁾

A hidsre 973. évében ³⁾ a padisah ő felsége azt mondva, hogy élete vége felé jár, feltámadt szívében a szent harcz vágya és hadjáratra készült *Bécs* ellen.⁴⁾ Az említett év

¹⁾ Pecsevi ezen kívül megemlíti még röviden Nógrád, Hatvan, Simontornya és Velika elfoglalását 1544-ben. Midőn Visegrád elfoglalása után a török sereg átkelt a Dunán és Vác közeliében állapodott meg, a *nógrádi* gyaurok — értesülvén arról, hogy az iszlám serege ellenök megy — megszöktek a várból. A pasa oda ment a sereggel, gondoskodott a vár őrzéséről. egyik vojvodáját hagyta benne mint szandsák-béget, azután tovább ment a sereggel *Hatvan* felé. Ennek urai, a Paul és Ambrus nevű gyaurok, előre felgyújtották a várat és Egerbe menekültek. A pasa behódoltatott a környéken több várost és falut s miután egyik vojvodáját, Deli Kurdot a várban hagyta őrséggel, visszatért Budára. Nem sokára Velí bég nevezetett ki szandsák-béggé Hatvanban. (I. 265.) *Simontornya* bégje a *Markodsi Tomás* nevű gyaurok volt, a ki gaz társaival szüntelenül veszélyeztette a budai utat. Midőn Kaszim mohácsi bég kérelmére megtámadta a török sereg, a nevezett bég megszökött a várból. Mohammed pasa tehát ezt a várat is birtokába vette. (I. 266.) — A boszniai szandsák-bég, Ulama és Herszeg bégje Malkocs bég a boszniai livában levő *Velikát* ostromolták, de nem levén elég erejük, segítséget kértek a magas udvartól. Ennélfogva a Simontornyát vívó sereg egy része, t. i. a pozsegai, szerémi és szendrői hadak Velikához küldettek, a mely aztán ezek segélyével csakugyan elfoglaltatott. (I. 266.)

²⁾ Pecsevi szerint e hadjáratra két ok birta Szulejmánt. Először a budai béglerbég, Arslán pasa, több ízben jelentette a portának a magyarok s különösen az egriek túlkapásait és határsértéseit. Másodszor János Zsigmond is többször segítséget kért a szultántól Ferdinánd ellen, a ki elfoglalta várai közül Szathmárt és Tokajt. (I. 412.) Szelániki pedig a 35,000 gurus évi adó elmaradását mondja a legfőbb oknak. Míg Szolakkáde szerint a szigetvári őrség rakoncátlankodása és rablása a környéken, indította a szultánt haragra. (571. l.)

³⁾ 1565. július 29—1566. július 18.

⁴⁾ Ugyanezt mondja Mohammed Eszád is, a Gülsen-i-meárif szerzője. (I. köt. 558.) — *Forgách* Ferencz ezt írja Szulejmánról:

Sevvál havának 9. napján¹⁾ az állam oszlopaival és a kapukulival kiindulván Isztanbulból, a győzelmes hadsereggel Bécs felé ment szent harcra.²⁾ Mikor több állomáson keresztül *Belgirád*hoz érkezett,³⁾ parancsot adott, hogy *Bögürdele*nél építsenek egy nagy hidat a hadsereg átkelése végett. A győzelmes hadsereg átkelvén a *Bögürdele*n mellett épített hídon, a *Szirem* szigete néven ismeretes végtelen mezőn ütötték fel a sátrakat s az említett mezőt teljesen ellepte a hadsereg, noha a sátrak közvetlenül egymás mellett álltak.⁴⁾

Azután tovább menvén, parancs adatott, hogy az *Öszek* nevű erős váron felül, a *Dirava* folyón túl levő mocsarakon és tavakon keresztül is építsenek a tejúthoz hasonló hidat⁵⁾ a *Baranavár* nevű erős várírig. Ott is csináltak tehát rövid idő alatt 10.000 rőfnél hosszabb hidat. A kik látták, azt mondják, hogy az említett híd olyan hosszú volt, a mekkora a padisahnak egy-egy napi útja

»Memoratur in concilio purpuratorum talia verba prodidisse: precor Deum maximum, ut cum supremo meae vitae exitu in hostili solo atque ipsa in hostis patria, ad ipsius urbis Viennensis moenia felici victoria velit confirmare.« (Magyar Historia 308.) *Bizarrus* szerint Szulejmán a divánban »addebat, se quoque ad eam militiam iturum, quo tandem Viennam, bis prius a se oppugnatam, suae ditioni adjungeret.« (De bello Pannonico, Schwandtnernél III. 11.) Alább pedig ezt olvassuk nála: »Imperator causam exposuit, cur is conventus indiceretur; simulque necessitatem declaravit, qua quidem cogebatur, se contra Solymannum Turcarum regem armare, quem certo constabat, maximis . . . copiis paratis . . . in Pannoniam venturum, eo consilio, ut mox Viennam Noricam invaderet.« (U. o. 46.)

¹⁾ 1566. április 29. hétfő. Szelániki Musztafa szerint is hétfői napon indult el a szultán, csakhogy ő ezt a hétfőt Sevvál 11-ikének mondja, a mely azonban szerda volt. Áli efendi, Pecsevi és Szolakkzáde szintén Sevvál 9-ikére teszik az indulás napját, de ők meg abban tévednek, hogy ez a nap csütörtök volt. — Négy író mond 9-ikét, egy (a ki részt vett a hadjáratban) *hétfői* napot, a miből az állapítható meg, hogy Szulejmán 1566-ban csakugyan *április 29-én* indult el Konstantinápolyból.

²⁾ Szolakkzáde szerint Sevvál 17-én, vagyis május 7-én érkezett *Drinápolyba*, hol 3 napot töltött; Zilkade 13-án, azaz június 1-én pedig *Tatár-Bazári* mellett táborozott.

³⁾ Szelániki szerint Zil-hidse elsején, vagyis június 19-én. Szolakkzáde azt mondja, hogy a karamániai béglerbég, Szulejmán pasa, itt csatlakozott a táborhoz a maga hadtestével.

⁴⁾ Szelániki szerint a szultán június 26-án érkezett *Zimony*hoz. — Pecsevi megemlíti, hogy ide jött János Zsigmond s ennek kérésére elhatározta a szultán, hogy személyesen Eger ellen megy, minélfogva hidat veretett Péterváradnál; a tatár hadakat pedig János Zsigmond mellé rendelte, hogy foglalja vissza Szatmárt és Tokajt. (I. 414.)

⁵⁾ Pecsevi szerint Áli Portuk, Karli-ili szandsák-bégje és Áli janicsár-aga építették a drávai hidat 10 nap alatt.

szokott lenni. Beszélik, hogy az igazhívő harcosok rendkívüli bajjal és nehézségek közt bírtak átvonulni az említett hídon.

Mivel azon naptól fogva, melyen a padisah ő felsége átkelt a Bögürdelen mellett csinált erős hídon, a folytonos rendkívüli esőzés miatt az utakat víz borította, a szultáni sátort szállító tevék nem bírtak az állomásra érni s ezért a világvédő padisah számára azon nap a nagyvezírnek, Mohammed pasának sátora állíttatott fel és a világ szultánja az említett napon abban a sátorban szállott és pihent meg. A sátort szállító tevék másnap nagy bajjal és veszéllyel megérkezvén, a padisah sátora felállíttatott s a padisah ő felsége néhány napig ezen az állomáson maradván, pihenni hagyta a győzelmes hadsereget.

Azután út nyilván Öszek felé, mikor az uralkodó ő felsége Szirém szigetének földét szerencsétlétte jelenlétével, a pokolra való gyaurok országában minden irányban elhatott a hadi zaj s mintha ég és föld megrendült volna, az út mellett fekvő falvak és helységek lakói oda hagyva lakhelyeiket mind más-más felé futottak.

A világ padisahja az Öszeken túl épített s a tejúthoz hasonló hídon átszállítván a sereget,¹⁾ mikor az ellenségvadászó hadsereggel *Mihács* környékére érkezett, értesítést kapott a bécsi királyhoz tartozó s az édig erő várak között szilárdságuk miatt a világ csodáinak mondható *Gula*, *Szigetvár* és *Komaran* várak erősségéről. Mivel tudomást szerzett arról, hogy mindegyikben egy-egy híres gyaúr bég van a szerencsétlen király tanácsából, *Gula* várának elfoglalására a tapasztalt vezírek sorából az Aristoteles bölcseségű vezírt, Pertev pasát, küldte néhány ezer kapukulival, janicsárokkal s több harczossal a győzelmes hadseregből;²⁾ *Szigetvár* vára ellen pedig személyesen szándékozván menni a hadsereg többi részével, hadjáratának gyeplőjét azonnal a nevezett vár felé fordította.³⁾ S szerencsés időben oda

¹⁾ Szelániki szerint az eszéki híd július 19-én készült el.

²⁾ Pecsevi szerint Pertev pasa második vezír a szultán előtt 2 nappal, ápr. 27-én indult el Konstantinápolyból 2000 janicsárral, a balszárnyú ulufedsikkal, a jobbszárnyú garibokkal, továbbá topcsikkal és dsebedsikkal; útközben maga mellé vette a szendrői és viddini bégek s a temesvári béglerbég hadait, továbbá a tatárokat s az oláh és moldvaországi csapatokat. (I. 430.) Szolakzáde nem említi a szendrői és viddini bégek csapatait, hanem helyettök János Zsigmond seregét. (573. l.)

³⁾ Pecsevi azt írja, hogy a szultán *Harsánytól*, hol 2 napig pihent, előre küldte Szigethez a ruméliai béglerbéget, Semsz Ahmed pasát és a pozsegai béget, Naszúh béget, körülfárni a várat, szintűgy Ali Portukot is kijelölni a meteriszek és ágyúk helyét.

érkezvén,¹⁾ miután a győzelmes hadsereg körülfogta a nevezett várat, négy oldalon ágyúkat és zarbuzánokat állítottak fel és lövetni kezdték a várat.²⁾

Szigetvár védelmezését az emírek egyike, a király tanácsában hősi nevet igénylő horvátországi bán, *Izrin bég fia János*, vállalta magára, a ki a gyaurok között a királyi tanácsban értelmességéről és éles eszéről híres, okosságáról ismeretes, rettenthetetlen és vitéz hitetlen vala.

Minden nap mennydörgés hangú és tüzet okádó bado-loskákkal ágyúzván, a várnak egész épületét megrendítették s az embereket pusztító gáziknak támadásától a tűzre valók csoportja minden nap félt és rettegett.³⁾

A vár ostroma alatt az országhódító uralkodónak drága egészsége gyöngye levén, ágyban feküdt. Mivel e közben a várnak elfoglalása késett egy darabig, a páratlan szultán egészsége még rosszabbra fordult. Panaszkodott és sírángozott fekvő helyén, egyrészt azért, mivel a gyengeség és öregség megtörte testét, másrészt azért, hogy a nevezett vár legkevesebbé sem félt a hit harcosaitól és elfoglalása oly sokáig elmaradt. Betegsége napról-napra erős-

¹⁾ Pecsevi szerint 974. Moharrem 20-ikán, római időszámítás szerint augusztus 5-ikén. De helyesen Moharrem 20. = aug. 7. — Szolakkzáde Moharrem 22-ikét, vagyis aug. 9-et mond.

²⁾ A vívó sereg felállítását Pecsevi szerint: a *délnyugoti* oldalon Ferhád pasa harmadik vezír és az anatóliai hadtest Mahmud pasával; az *északi* oldalon Musztafa pasa ötödik vezír és a ruméliai hadtest Semsz Ahmed pasával; az anatóliai és ruméliai hadtest közt a *janicsárok* Áli agával; az anatóliai hadtesttől nyugatra Áli Portuk és Naszúh pozsegai bég; végre Mohammed Khán küszteni bég a Rinya folyó tulsó oldalára küldetett előőrsl. (I. 417.) — Ellenben *Szolakkzáde* így állítja fel a vívó sereget: jobb szárnyon Ferhád és Zál Mahmud pasák az anatóliai hadtesttel; bal szárnyon Musztafa és Semsz Ahmed pasák a ruméliai hadtesttel; a janicsárok eme két hadtest között; a nyugoti oldalon, a janicsárok meteriszei mögött Áli főtüzermeister s kodsai bég és Naszúh pozsegai bég. (573.) Így mind a két író szerint 4 oldalon kezdték vinni a várat. A ruméliai (bal szárny) és anatóliai (jobb szárny) hadtest felállításában Szolakkzáde egyezik meg a szemtanú Szelánikival. Helyes tehát az a rajz, melyet *Hellert* atlaszában találunk. (Nouvel Atlas de l'Empire Ottoman. Paris, 1843.)

³⁾ Pecsevi szerint az ostrom 6-ik napján elfoglaltatott a *kül-város*, mely alkalommal 600-nál több gyaurok esett el. Szolakkzáde pedig azt mondja, hogy a ruméliai hadtest Moharrem 26-án, vagyis aug. 13-án foglalta el az Új-várost, Száfár 4-én, azaz aug. 21-én pedig a második város foglaltatott el. Szigetvár falai a hadjáratban részt vett öregek elbeszélése szerint olyanok voltak, hogy a gyaurok kívül és belül nagy oszlopokat vertek le, az oszlopokat sövénynyel kapcsolták össze, azután a belső üreget földdel töltötték meg. A fal szélessége majdnem 12 rőf volt (1 rőf = 76 $\frac{1}{2}$ centiméter), úgy hogy a tetején két kocsi elmehetett egymás mellett. (574.)

↓
bödven, nagyon nyugtalan volt a vár el nem foglalása miatt s nyugtalanságában ezt a hő óhajtatást bocsátotta ki szájából: »mégsem gyújtatott fel és foglaltatott el ez a tűzfészek?« A hiteles szavú elbeszélőnek kezessége és előadása szerint a világvédő padisah óhajtatása meghallgattatván, mindjárt a következő napon tűz esett a várnak lóporos kamrájába s a lóporos kamrául szolgáló nagy templomnak kövei és földje levegőbe repülván, a győzelmes hadseregből és a várban levő gyaurokból igen sok ember pusztult el.¹⁾

Ilyen módon sikerülván a nevezett vár elfoglalása, ekkor a szerencsétlen királytól a vár védelmezésére rendelt horvát bán, az *Izrinszki* néven ismeretes szerencsétlen és gonosz is élve elfogatott s mikor megkötöztetve a szerencsés pasa elébe vitetett, a hit harcosai az *Izrinszki* nevű hitetlenre rohantak és az átkozottat karddal darabokra vagdalták.²⁾

A nevezett vár birtokba vétetvén, a hidsre 974. évben, Szafar havában, még azon a héten khitbe mondatott a padisah ő felsége nevére. A várba mír-i-líva,³⁾ dízdár és kádi neveztetett ki, őrizetére beslik, azabok s rendes várőrség rendeltettek és minden szükséges intézkedés kellőleg megtétetett.⁴⁾

Miután a padisah hatalmával elfoglalt Szigetvár várát ellátták mindenféle hadi eszközökkel s gondoskodtak a védelmezésére szükséges férfiakról és katonaságról, szóval

¹⁾ Pecsevi szerint a vár Száfár 24-én, római naptár szerint aug. 7-én foglaltatott el rohammal, mely alkalommal a ruméliai záimok és timárlík közül, meg másók közül igen sokan estek el. — Száfár 24-ike nem aug. 7-ike, sem szept. 7-ike, hanem szeptember 10. — A szemtanú Szelániki szerint Zrinyi Miklós szeptember 7-ikén szombaton rohant ki a belső várból az őrséggel.

²⁾ Ugyanezt mondja Mohammed Eszád is (Gülsen-i-meárif I. 559.) azon különbséggel, hogy szerinte Zrinyi a szultán elébe vitétt. — Ellenben Szelániki, Pecsevi és Szolakzáde szerint Zrinyi a kirohanás alkalmával esett el. Szelániki és Szolakzáde azt mondják, hogy Zrinyit egy janicsár lőtte mellen 5 drachmäs puskagolyóval és azonnal lerogyott; Pecsevi szerint pedig először egy puskagolyó találta mellén, azután pedig egy nyíl a fején.

³⁾ Pecsevi és Szolakzáde szerint Iszkender, a pécsi alaj-bég.

⁴⁾ Itt folytatólag elmondja a szerző, hogy ezalatt meghalt a szultán s mihelyt ezt megtudta legközelebbi környezete, siratni kezdte, de aztán felhagyott vele, nehogy a halálesetet megtudja az ellenség, a míg a sereg ennek a földén van. A szultán legközelebbi környezete tehát azonnal tudatta halálát a nagyvezírrrel, a ki eleinte megijedt, de azután értesítette Szelimet és kérte, hogy jöjjön erre sereggel. A nagyvezír ezután is éppen úgy tartott divánt a vezírekkel, mint előbb. Míg Szelimtől hír érkezett, 40 nap mult el s ez idő alatt a nagyvezír helyettesítette a szultánt.

miután minden intézkedés befejeztetett:¹⁾ a magas méltóságú pasa parancsot adott az ellenség vadászó hadseregnek, hogy induljon vissza a szultáni székhely felé. Először az állami kincstárt s minden podgyászt és málhát Belgirádba küldött hajókon a Tuna hátán, maga pedig megindult az állam oszlopaival, a kapu-kulival s a rumili és anatólii hadtesttel.²⁾ A boldogult padisahot még mindig élőnek számítva, annak kocsiját a hadmenet közepén húzatta s az elmés vezír a régi szokás szerint minden nap a kocsijába menván, mintha ott a világvédő padisahnak jelentést tenne az ügyekről, kebléből jelentéseket vett elő és úgy tett, mintha azokat felolvasná isten árnyéka előtt. Míg a boldogult padisahnak holtteste kocsin és az új szultán, Szelim khán, a szultáni székhelyről a paradicsomhoz hasonló Belgirádba nem érkeztek, Szulejmán szultán haláláról senkinek sem volt tudomása.

Az említett évben *Gula* várát is elfoglalta a főntebb említett Pertev pasa és birtokába vette.³⁾ A boldogult Szulejmán szultán összesen 74 évet élt, uralkodása pedig 48 évig és 6 hónapig tartott.⁴⁾

¹⁾ Pecsevi megemlíti, hogy szept. 15-én Musztafa pasa és Semsz Ahmed pasa a ruméliai hadtesttel, 2000 janicsárral és a bölük-khalikból 2 bölükkel Bobofcsa (Babócsa) elfoglalására mentek, de az őrség éjjel megszökött a várból. A török sereg, miután birtokába vette Babócsát, négy nap mulva visszatért Sziget alá. Azután egyes török csapatok portyázni mentek Kanizsa, Berzencze és Konar (K.-Komárom?) felé, honnan gazdag zsákmánnyal tértek vissza a táborba. (I. 420.)

²⁾ Szelániki szerint október 21-én, Pecsevi szerint pedig október 18-án.

³⁾ Pecsevi azt írja, hogy Pertev pasa Gyulát több mint 30 napi vívás után vette meg az őrség szabad elvonulása föltétele mellett. Azonban némely harczosok megszegették a szerződést és egytől-egyig lakaszabolták az elvonulókat. Ezután elfoglaltatott Világos és Janova vára is. Eme diadalok híre Szigetvár megvétele előtt két-három nappal érkezett a táborba.

⁴⁾ Szelániki szerint a szultán Száfár 22-ikén szombatira virradóra, éjfélt után 2 óra tájban halt meg, vagyis szeptember 7-ikén. Eppen ezt mondja *Szolakkzáde* is. Pecsevi szintén Száfár 22-ikét s éjfélt utáni 2 órát mond, csakhogy ő ezt a napot hibásan csütörtöknek írja. Szelániki szövegéből kitétnik, hogy ő július 15-el, csütörtökkel kezdi az időszámítást, ezért ő nála Száfár 22 = Száfár 21. s ez tényleg szombat és szept. 7. — Szerzőnk, Kátib Mohammed, a főntebbi szöveg után még ezeket írja. II. Szelim 1566. szept. 24-én lépett trónra Konstantinápolyban, honnan három nap mulva elindult Belgrád felé sereggel. Mikor apja holtteste Belgrádkhoz közeledett, Szelim szultán ünnepélyesen elébe ment s ekkor tudta meg a hadsereg Szulejmán halálát, mit azután kikiáltók is kihirdettek a táborban. — Szolakkzáde szerint a nagyvezír a megholt szultán testét elvitette ugyan, de »egyből részeit Szigetvárral szemközti titokban eltemettette s későbbben eme hely fölé türbe építtetett.« (576. l.)

FÜGGELEK.

A) O k l e v e l e k .

I.

A boldogult Szulejmán szultán khán ö felsége udvarába küldött buduni fethnáme.¹⁾

Az égisz érő oszmáni trónnak napja és holdja, az igazhivőknek lelke, a hitbajnokok szemének fénye, a diadalmas zászlóknak fennen lobogtatója, a lázadók élete gyökerének elmetszője, Szulejmán szultán khán, Szelim khán fia, Mohammed Musztafa eme mondásának értelmében: »Allah szereti azokat a kik küzdenek az ő ösvényén, mintha szilárd épület volnának« nagy szent hadjáratra határozván el magát, a győzelmes zászlókat az ég kupolájáig emelte és a szárazon oroszlánvadászó s a hangyák sokaságával vete-
kedő lovas és gyalog hősökkel, — kiknek mindegyike ezer Rusztemet és Iszfendiárt is megrikatna a csata napján a harczmezőn — a Tuna hátán pedig emberekkel megrakott, hegy nagyságú s krokodilusokhoz hasonló néhány száz hadi hajóval a legszerencsésebb órában kiindult szultánsága székhelyéről, Kosztantinije városából az alávaló gyaurok országai és a gonoszmívű feslett erkölcsűek tartományai közé való szerencsétlen *magyarok* országa ellen, a kik régi időktől fogva tévelygéshez és gonoszsághoz levén szokva nem találták meg az igaz hit útját és a boldogság ösvényét. Az Aszafhoz hasonló páratlan vezír — a ki tigris a harcz erdejében, krokodilus a küzdelem tengerében —, t. i. Ibrahim pasa nagyvezír és az emírek emírje, előre ment a rumilii hadtesttel; míg az emírek büszkeségének, a szemendirei szandsák-bégnek, Báli bég ibn Jahja pasának az a

¹⁾ Az 1526. évből. Mint alább kitűnik a szövegből, ez a fethnáme szeptember 23-ika után íratott, miután a szultán már elhagyta Budát és Pestet. — Eredetije Feridun bég okmánygyűjteményében: *Münsaat-cszszelâtin* II. köt. 6--11. lapokon.

parancs adatott, hogy a rettenthetetlen hősök lakóhelye, t. i. Belgirád vára előtt folyó Száva vizén keresztül — a mely mélységére nézve az indiai óceánhoz, szélességére nézve pedig a tenger nagyságú Nílushoz hasonló — építtessen egy égisz érő hidat a Behrára módjára harczoló hősök átkelése végett. A nevezett pedig semmit sem késlekedve, hanem az egész világnak szóló és megmásíthatatlan parancsnak kézségesen engedelmeskedve, az említett vízen keresztül a félholdhoz hasonló hajókra a Fiasztúkiig érő páratlan láncczokkal olyan nagy és széles hidat csinált, hogy annak párját a világon még szem nem látta és fül nem hallotta. A vaslánczokkal összekötött hajókat a síránkozó szerelmesei nyakának gondoltad volna, melyet a szépeknek hajfürtei fontak körül! Miután e nagyszerű mű befejeztetett, a hatalmas uralkodó az említett módon és ismeretes rendben szerencsésen, méltósággal és nagyszerű pompával megérkezvén a győzelmes hadsereg kíséretében, az említett hídnál a diadalmas hadsereg fölött teljes hadi fegyverzetében szemle tartatott, a mi után örvendve és vígan átkelt Szerém szigetére, hol a hegyek és halmok a diadalmas zászlók árnyékával szerencsétlettek s a hegyek, völgyek és mezők az égisz érő sátrak és a csillagok számával vetekedő sereg táborhelyévé alakultak át.

Ekkor a nagyvezír és Rumili béglerbégje, a föntebb említett Ibrahim pasa ő fensége, a gonosz gyaurok erős várai közül való *Varadin* várának, — melynek magas tornyai az ég csúcsáig érnek s bevehetetlen bástyái a Fiasztúkkal egyenlő magasságban vannak — mondom: emez erős várnak lerombolására küldetett. A nevezett pasa pedig az országhódító zászlója alá tartozó, csillag sokaságú hadsereggel néhány nap alatt oda érkeztén, az említett várat jobbról és balról körülfogta, mennydörgés hangú villám hatású ágyúkkal, puskákkal és nyilakkal mindenfelől lövette; s miután az égbe nyúló várnak bástyáit és falait a fekete földdel egyenlővé tette, a tenger mozgású sereg több csapatban oroszlánok módjára berohant a vár résein s azt a tűzhez hasonló, villám hatású kardok és meteor gyorsaságú nyilak segítségével Sevvál havának 17. napján,¹⁾ pénteken, elfoglalta, a benne talált alávaló gyaurokat egytől egyig kardra hánytá. A bálványimádók templomai az egy-istenhívők dsámijaivá, a makacsok szentélyei a hit bajnokainak mecseteivé alakítottak át; a dsámiban felhangzott az ezán s az igaz hit népe pénteki istentiszteletet tartott, mely

¹⁾ Július 27. Egyezőség az 1526-ki Naplóval.

alkalommal az »Allah akbar« és »Allah, Allah!« az égbol-
tig felhatott. Hála legyen érte Allahnak!

X Azután innen elindulván, hasonló szerencsével az ellen-
szegülők és vétkekbe merültek lakóhelyéhez, t. i. az *Ilok*
nevű várhoz ment, melyben a magas tornyok gömbjei az
ég csilagait érik, árkanak mélysége pedig méltó csodája az
összes létező dolgoknak. Miután ide érkezett, a száraz felől
évig érő sátrakkal, a víz hátán pedig óriási hajókkal vette
körül s kevés idő alatt rendkívüli erőt fejtven ki, ezt is
elfoglalta és lerombolta. A bálványok szentélyei az iszlám
mecseteivé levének s a harangok hangját elnémította a hit
népét imára hívó ezán. S ezen kívül a mennyi szilárd alapra
épített vár és a sátántól megszállott erőd volt a Trava
vizéig, az mind meghódított és elfoglaltatott.

X Mihelyt a nevezett sziget egészen elfoglaltatott, a világ-
védő padisah megindult a gonoszmívű és hitetlen királynak
székhelyéül szolgáló *Budun* vára felé. Az említett, tenger
nagyságú s az indiai óceánhoz hasonló folyón keresztül is
egy széles híd építettett összekapcsolt hajókra a győzelmes
hadsereg átkelése végett; s midőn az két-három nap alatt
elkészült, a csatatér tigrise, a harcz erdejének oroszánja,
a vitézség egének csillaga, t. i. a nagyvezír és rumili bég-
lerbég, a nevezett pasa, átvonult rajta a rumili gázikkal;
azután a magas méltóságú vezírek, Musztafa pasa, Ajász
pasa mentek át, majd a kapu-kulival és janicsárokkal az
iszlám szultánja, a műszülmánok khákánja, az iszlám zász-
lóinak fennen lobogtatója, a lázadás épületének lerombolója,
padisahunk, Szulejmán szultán khán kelt át, utána pedig
az anatólii beglerbég, Behrám, s ezen az állomáson az egész
hadsereg összegyült egy helyre.

Másfelől a szerencsétlen Magyarország királya a *Lajos*
királ nevű átkozott, mikor értesült a hatalmas uralkodónak
ellene indulásáról, összegyűjtötte a kormányzása alatt levő
feszlett erkölcsűek csoportját és hitetlenek csapatát s mivel
a győzelemhez szokott hadsereg támadásától való félelem
erőt vett gyáva szivén, Káfirisztánnak többi fejedelmeitől
is kért segítséget és támogatást s így összesen 150,000
főnyi¹⁾ gyalogos és lovas, puskás és lándzsás katonasággal
a gonoszság tanyájául szolgáló székhelyéről néhány állomás-
sal errébb jöven, a *Mihács* néven ismeretes mezőn felállít-
tatta ágyúit és zarbuzánjait s ott készen várakozott olyan
szándékkal, hogy szembe szálljon a hegy nagyságú hadse-
reggel. Innen aztán a mellette szerdárként szereplő *Timur*

¹⁾ L. a Lutfi pasa megfelelő helyéhez (II. fejezet) írott jegyzetet.

Pauli nevű félénk papot előre küldte megszámlálhatatlan gyáva gyaúrral; az pedig előre nyomulván, egy szoros helyen szekereit egymáshoz csatolta és állást foglalt az ellentállás szándékával. A föntebb említett pasa értesülván ennek szembeszállásáról, mikor a rumilii vitézekkel oda ment és meg akart ütközni vele: az ördöngös pap neszét vette ennek s nem levén elég bátorsága helyt állni, visszafordult a nyomorult királyhoz.

Emerről a részről pedig a szerencsés padisah az isteni kegyelmet segítségének, a próféta csodás hatalmát útmutatójának vevén, megszámlálhatatlan és a tenger hullámzásához hasonlóan vonuló sereggel haladt előre, miközben a csapatok hadi zaja és a lovak nyerítése elhallatszott a világnak négy tája felé és felhatott az egek kapujáig. Ilyen, fejedelmi kísérettel egymás után hagyta hátra az állomásokat és pihenő helyeket, rövid idő alatt megérkezett s az ellenségtől egy állomással errébb eső helyen állapodott meg, mi közben a gázik lovaitól fölvert porfelleg felszállt a csillagokig. A bátor hősök hajnal hasadtától az éj beálltáig tusakodtak az ellenséggel s miután mind a két részről sok fejet levágtak, sok vért kiontottak, sok keblet átszúrtak és sok májat felhasítottak, a hit bajnokai mind táborba szálltak.

Midőn megvirradt s a világ fölött uralkodó nap, ez a hős lovag, csillogó kardjával elfoglalta az ég harczerét és a csillagok hadát elűzte a forgó égről: a hatalmas uralkodó felülvén harczí ménjére, megparancsolta, hogy a hadrendező emírek a győzelmes sereggel külön-külön hadosztályokban menjenek saját állomásaikra és készítsék el fegyvereiket a csatára. A seregrendező csausok a legfelsőbb parancs értelmében ide-oda száguldozván szellő gyorsaságú lovaikon, rendezték és felállították a sereg szárnyait jobb és bal oldalon; s miután a hadrendek és sorok kellőleg fel valának állítva, az igazhívó harczosok szultánja személyesen oda járulván, buzdította és bátorította a győzelmes sereget s azután helyére visszamenvén, ott megállott, mint valamely hegy.

Ekkor a tengerhez hasonló hadsereg egyszerre megindult előre, miközben a lovak lábaitól és a csapatoktól fölvert porfelleg eltakarta a nap ábrázatát s a föld színe megrepedezett a dobogástól. Ilyen módon haladva a két ima ideje között¹⁾ megérkezett a nyomorult ellenség elébe s a nevezett pasa a rumilii vitézekkel előbb nyomulván, védő paizsúl szolgált a hadsereg centrumának.

¹⁾ T. i. a déli és délutáni ima között.

A másik részen a gonoszmívű király, midőn ezt a jelenséget saját szemeivel látta és a sátántól szíttott elbizakodottsága mozgolódni kezdett szerencsétlen koponyájában, a mennyi tetőtől talpig aczélba burkolózott, lovas és gyalogos, feslett erkölcsű gyaurok volt parancsnoksága alatt, mindnyáját maga köré gyűjtötte és megrohanta a rumilii hadtestet. Ekkor a szerencsés pasa parancsából azonnal elsütötték a tüzet hordó, villámhatású ágyúkat, zarbuzánokat és puskákat, az igazhívők pedig szembe menvén velök harczolni és őket feltartóztatni, a lélekrabló lándsákkal és tüzet szikrázó kardokkal mindnyáját tehetetlenekké tették, szíveikből ontották a vért, úgy hogy a vér *Dsihún* és *Szihún*¹⁾ módjára ömlött a csatatéren. Röviden szólva egész estig olyan nagy harc volt olyan heves tusa és küzdelem folyt, a melyhez hasonlót még soha nem látott a világ. Végre az istennek véghetetlen jósága segítségére jött a paradisahnak s a feslett erkölcsűek csoportja a futást nyereségnek tartva, nagy ügygyel-bajjal elfutott.

Ekkor a csata oroszánjai üzőbe vették a megfutmodott alávaló gyaurokat, mint a sólyom kergeti a vadat, s a hol utólérték őket, semmit sem kegyelmezve nekik, egy részöket agyon vagdalták, más részöket a Tuna vizébe szorítván, belefullasztották őket, mint Fáraó népét, sokat pedig élve elfogtak és rablánczra verve elvezettek.

Ebben a csatában a papnak²⁾ s a többi nemzetek bánjainak fejeit levágták. Azonban a király, mikor már beleesett a vereség hálójába, az esthomály védelme alatt kiszabadult belőle és elfutott.

Miután a gyaurok tömege ilyen módon megveretett s a hadsereg szívét örömmel töltötte el a fényes győzelem, reggel a világvédő padisah a csillag számú hadsereggel a csatatértől egy állomással odább ment és megszállott. Itt parancsára az ég kupolájáig érő, selyemből való, arany hímzésű sátorokat, divánkhánékat és szajbánokat ütöttek fel s a külső divánkhánében értékes drágakövekkel, gyöngyökkel díszített, aranyos trónust állítottak fel számára. A trón zsámolya mellett az Aszaf bölcsességű vezírek és a boldogságos udvar többi nagyjai számára székeket helyeztek el; a diván agái aranyos botokkal a pasák előtt foglaltak állást; a csasnegírek, komornyikok és a diván többi szolgálói, kezeiket éles kardok fogantyúin tartva, egymás mögött több sorban álltak. Egy szóval a Bölcs Salamonéhoz hasonló

¹⁾ *Dsihún* = Oxus, Amu-Derja : *Szihún* = Jaxartes, Szir-Derja.

²⁾ T. i. Tomori Pál.

olyan díván-ülés volt, melyet nyelvvél nem lehet elmondani s tollal nem lehet méltóan leírni. Miután ez az elrendezés végbe ment, a világ szultánja s a mindenség khákánja nagy pompával, hatalommal és méltósággal amaz eget érő trónusra ült; azután a vezírek és emírek eléje járulván, miután a külső küszöbnél fejet hajtottak, szokásos rendben megcsókolták a szultáni trón számolyát, azután értékes díszruhákat kaptak ajándécul és a kegyesség egyéb nemeivel lőnek megjutalmazva. A díván tartama alatt verték a győzelem dobjait; ama szerencsétlenek zászlóit megfordítva tüzték le; majd a lánczra vert foglyokat egymásután a vesztő helyre vezették s mindnyáját a fénylő kardok és szikrázó handsárok martalékaivá tették s a hullákból hal-mokat raktak.

Az említett helyen három napig időzván, a negyedik napon a csillagok számával vetekedő hadsereggel vízen és szárazon megindult a hitetlen király székhelyéül szolgáló *Budun* vára felé. A hajók néhány nappal előbb oda érkez-vén, mihelyt a nevezett várnak gyáva lakói belátták, hogy a világ padisahja feléjük közeledik, úgy szétszóródtak, mint a Gönczöl-szekerebeli csillagok s egy részük a hegyek közé és nehezen hozzáférhető helyekre menekült, más részük pedig kegyelmet kérve a belső várba vonult.

Mikor a világbíró padisah szerencsésen megérkezett és megszállott, az életét megúnt király ezerféle alázatos könyörgés kíséretében a padisah trónjának számolyához küldte a vár kulcsait; mire a szultán véghetetlen kegyel-mének tengere hullámozásba jövéen, ama megtört szívű gyaurokat megajándékozta kegyelmével. A pasa pedig a rumilii bégekkel együtt a nevezett várnak éig érő tornyára fel-tüzvén a vakító fényességű szultáni zászlót, ama paradicsom szépségű várost felszabadította a gyeheenna tüzére valók hatalma alól. A városnak mind a négy szögletén megszólalt a tábori zene, a szép hangú müezzinek éneke pedig fel-hangzott a magasságban lakók füleibe.

A világbíró uralkodó öt-hat napig maradván a neve-zett városban, idejét részint vadászattal, részint a vidék megtekintésével töltötte; mialatt a hit harczosai elszéledvén az országnak minden része és tájéka felé, bárhol találták az alávaló gyaurokat, akár mezőn, akár hegyekben, közülök a férfiakat a kardok és nyilak áldozataivá tették, a nőket és gyermekeket pedig fogságba hurczolták, piszkos lakó-helyeiket feldúlták és fülégették s ők magok megrakodtak töménytelen zsákmánynyal és mindenféle javakkal.

Az említett, tengerhez hasonló folyóvizzen keresztül

ismeretes módon hegy nagyságú hajókra a föld szélességével vetekedő szilárd hidat építettek s Zil-hidse havának 15. napján¹⁾ átvonult rajta a hadsereg a régi szokott rendben. Miután ez a vidék is meghódított, a világ padisahja vígan és örvendezve visszaindult khalifaságának boldogságos székhelye felé.

Chronogramm: »inhizám-i-kirá! Laos láin«, vagyis 932. év.²⁾

A felséges Úristen padisahunknak győzelmes zászlóit tegye szerencsésekké mind az időknek végéig, a hit ellenségeit pedig verje meg és törje össze! Ez imára a világ minden népei mondják rá: ámen!

II.

A boldogult Szulejmán szultán khán udvarából Iszpania királyához és Ferendus királyhoz küldött levél mása.³⁾

A felséges Úristennek legmagasabb kegyelmével és a két világ dicsőségének, szent prófétáknak csodatevő áldásával!

[A túgra helye.]

Én, ki szultánok szultánja, a föld fejedelmeinek koronasztoztogató khákánja, Allah árnyéka a földön, Mekkának és Medinának, Jeruzsálemnek, Isztambulnak, a Fehér- és Fekete-tengernek, Rumilnak és Anatinak, Rúmnak, Karámannak, Erzerumnak, Diárbekirnek, Kurdisztánnak, Lorisztánnak, Azerbajdsánnak, Adsemnek, Zulkadriének, Miszrnek, Sámnak, egész Arabisztánnak, Bagdadnak, Baszrának, Adennek és Jemen tartományának, Tatárországnak, a

¹⁾ Szeptember 23.

²⁾ Ez a mondat eredetiben így van írva: **قَرَال لَادُوش اَلْعَيْنِ اِنْهَزَام** s azt jelenti: »az átkozott Laos királ veresége.« A benne előforduló 17 betűnek számértéke, ha összeadjuk, 932-öt ad eredményül. Ugyanis az **ا** (elif) számértéke = 1, az **ن** *n* = 50, a **ه** *h* = 5, a **ز** *z* = 7, az **ا** elif = 1, az **م** *m* = 40, a **ق** *k* = 100, az **ر** *r* = 200, **ا** elif = 1, az **ل** *l* = 30, a **لا** (lám-elif = la) = 31, a **و** *v* = 6, az **ش** *s* = 300, az **ل** *l* = 30, az **ع** (ajn) = 70, a **ي** *i* = 10, az **ن** *n* = 50. Így aztán e számok összege 932, a mely évszám 1526-nak felel meg.

³⁾ Vagyis a Szulejmán és Ferdinánd kir. között 1547-ben létrejött békekötés okmánya. — Eredetije Feridun bégnél II. köt. 76—78. lap.

Dest-i-Kipsaknak, Magrebnek, Iflaknak, Bogdánknak, Búdunnak és Erdel vilájetének s a hozzájuk tartozó helyeknek, továbbá a kardunkkal elfoglalt több országnak padisahja és szultánja: szultán Szulejmán sah, Szelim sahnak, Bajezid khán fiának fia vagyok.

Ezen ahdnáménkat olvasóknak és hallóknak legyen tudomásukra, hogy Rómának és a hozzá tartozó helyeknek királya, *Ferendus* királ, derék követet küldvén felséges udvaromba, kérte tőlem, hogy boldogságos udvarommal békét köthessen és jó barátság legyen közöttünk; s a küldött követ kijelentvén, hogy ő annak testvére, Iszpania vilájetének királya. *Karlo* részéről is meg van bízva, legmagasabb kegyelmemet kérte olyan ígéret mellett, hogy az Üngürusz vilájetéből tényleg keresztyének kezén levő helyekért minden évben 30,000 vert magyar aranyat fog fizetni. Minthogy kegyelmemet és barátságot a legalázatosabban kérte, neki és a fönt megnevezett iszpaniai királynak legmagasabb kegyemet következő föltételek mellett ígértem meg őt esztendőre:

Üngürusz vilájetében, — a mely a felséges Úristennek legmagasabb kegyelméből győzelmes kardommal meghódított tartomány — ebben a vilájetben ama várak és kastélyok, melyek tényleg hadseregemnek és bégjeimnek birtokában vannak s a bennök hagyott fegyverzettel és katonasággal őriztetnek; továbbá az ezen várakhoz és kastélyokhoz tartozó falvak, helyek és kertek, összes lakosaikkal és egész határaikkal együtt, az iszlám népének birtokában maradnak, mint eddig. Az istentől őrzött birodalmamnak, váraimnak, helységeimnek, alattvalóimnak és egyéb népeimnek, nemkülönben a Magrebben lakó müszülmánok földének és népének sem vizen, sem szárazon semmi bántódásuk ne legyen, semmi megkárosítás ne érje őket s azoknak dolgába semmi nemű jogtalan beavatkozás ne történjék; a ki bárminő kárt tészén, méltóképpen fenýíttessék és büntetessék meg s az okozott kár és veszteség — bármi legyen is az — térítessék meg.

Üngürusz vilájetéből ama várakért és kastélyokért pedig, melyek lakóikkal együtt nem hódoltak meg az iszlám népének, minden évben 30,000 vert aranyat küldjön császári kincstáramba.

A közöttünk levő egyezés őt esztendőre állapíttassék meg, a mely idő alatt sem az ő, sem testvére, *Karlo* királ részéről ne történjék semmi, a szerződéssel ellenkező dolog. Viszont erről a részről béglerbégjeim és győzelmes hadseregemből senki sem fogja megtámadni ama helyeket, sem

azoknak kárt okozni; a keresztyén nép kezében levő területnek és lakóinak sem szárazon, sem vizen nem lesz semmi bántódásuk és nem fognak semmi kárt szenvedni; mind a két részen teljes biztonság lesz. Továbbá a rablóknak és levendeknek kellő szigorúsággal megtiltatik, hogy a tengeren czirkáljanak. Parancs fog adatni, hogy a ki császári tilalam ellenére bármi kárt tesz, ellene vizsgálat indíttatik s a rábizonyosodás után szigorúan megfenyíttetik és az elkövetett kihágásért keményen lakolni fog.

A kereskedők teljes biztonságban járhatnak-kelheszenek; árúikért és szállítmányaikért a császári káun-náméban megállapított vám és illeték vétessék tőlük, zsarolásnak és sarczolásnak azonban egy se legyen kitéve, szóval teljes biztonsággal járhatnak el kereskedésükben és foglalkozásukban

Ha az istentől őrzött birodalmamból netalán valaki az ő országukba szöknék, az — akár műszülmán, akár hitetlen, akár férfi, akár nő — bárhol volna is, azonnal keríttessék elő és küldessék vissza ide, minden mentegetőzés és ürügy kizárásával. Viszont az ő tőlük az én birodalmamba menekülő szökevények legfelsőbb parancsból elő fognak keríttetni és a legszigorúbban lakolnak.

Francse padisahja és Venedik doge-ja — a kik boldogságos udvarommal barátságos viszonyban vannak — ő velők is legyenek barátságos viszonyban és foglaltassanak bele a békekötésbe.

Hozzám jött követe ilyen tartalmú legfelsőbb ahdnámémmal visszaküldetett hozzája.

Mostan pedig ismét tekintélyes embereket, *János Márie-t* és *Juste* nevű derék titkárát ¹⁾ küldvén a világ menedékhelyeként szereplő boldogságos udvaromhoz, általok kijelentette, hogy a legfelsőbb parancsom értelmében kifejtett és megállapított, írásbeli föltételeket elfogadta s hogy a főntebb említett módon 30,000 vert magyar aranyat fog fizetni minden évben márczius elején; továbbá Iszpania királya is a maga pecsétjével ellátott ahdnámét és egy levelet küldött, a melyben a főntebb említett legfelsőbb ahdnámémnak megerősítését kéri boldogságos udvaromtól.

¹⁾ T. i. Malvezzi János Mária és Justi de Argento. A nekik adott utasítás megvan a bécsi cs. és kir. levéltárban ilyen czímmel: Instructio de iis, quae egregii Joannes Maria Malvetius Consiliarius et Justus de Argento Secretarius nostri fideles nobis dilecti simul ambo vel alter eorum apud serenissimum et potentissimum Principem Dominum Soleymanum Imperatorem Turcharum Asiae ac Graeciae illiusque primarios Bassas et Consiliarios nomine nostro summa fide et diligentia agere et tractare debent.

Miután erről színem előtt jelentés tétetett és ez a dolog magas tudomásomra jutott, újból eme császári ahdnámét adtam és kinyilatkoztatom, hogy mostantól fogva Üngürüsz vilájetének ama várai és kastélyai, melyek tényleg bégjeim és hadseregem birtokában vannak, a hozzájuk tartozó falvakkal és lakossággal együtt, úgy mint eddig, győzelmes hadseregem birtokában maradnak; azon várak és kastélyok pedig, a melyek jelenleg a keresztyének kezében és birtokában vannak, az előbbi megállapodás szerint azoknak birtokában hagyatnak s ezekért a tartományokért — a mint megállapított és elfogadtatott — minden évben márczius elején 30,000 arany küldetik boldogságos udvaromhoz császári kincstáramba.

Továbbá a föntebb részletesen előadott összes föltételek tiszteletben tartatván, a bégjeim és hadseregem birtokában levő helyeket, falvakat és rájákat az ő részükről, bégjeiktől, hadseregüktől és rablóiktól semmiféle megkárosítás nem fogja érni; viszont a mi részünkről sem fog semmi történni: béglerbégjeimtől, szandsák-bégjeimtől és győzelmes hadseregemtől a keresztyének kezében és birtokában levő országrésznek s ennek lakóinak egyáltalában semmi nemű bántódásuk nem lesz.

A végvidékek összes helyein tartózkodó hajdudok féken tartandók, hogy semmi nemű kihágást ne kövessenek el. Különösen pedig köllőleg féken tartandók a Kli-zhez tartozó Szira várában levő hajdudok,¹⁾ hogy az istentől őrzött birodalmam ama végvidékének határai és lakosai semmiféle kárt ne szenvedjenek, úgy hogy az egész végvidékeken a hajdudok és a Szira várában tartózkodó hajdudok semmi nemű kihágást és gonosztságot ne kövessenek el. A szerződéssel ellenkező mentegetőzés és ürügy nem fogadtatik el oknak.

A Budun alá tartozó tartományok legfelsőbb parancsomból összeiratván és defterbe vétetvén,²⁾ hogyha az én területemen lakó ráják közül valamelyik amoda szökik, nem szabad befogadni, hanem a szökevény ráját, melléje adott emberekkel vissza kell küldeni illetőségi helyére. Ha ebben a tekintetben is nem tartatik tiszteletben föltételem, az a szerződés megszegésének fog tekintetni és a mentegetőzés nem fogadtatik el.

¹⁾ A török *hajdud* szó a magyar *hajdú* átvétele »rabló, haramia« jelentésben. Itt az *uszkok* értendők ezen a néven, kik tudvalevőleg osztrák pártfogás alatt szüntelenül háborgatták a török birodalom nyugoti határvidégeit. Szira vára bizonyosan nem más, mint Zára) az uszkok egyik fészke.

²⁾ T. i. *Khalil* budai defterdár által az 1545. évben.

A tengert illetőleg pedig, a míg Iszpania királya és hadserege részéről az istentől őrzött birodalmat és a Mag-rebben lakó műszülmánokat valamely megkárosítás nem éri, addig erről a részről sem történik császári szerződéssemel ellenkező eljárás.

A föntebb említett módon mind a két félen levő kereskedők teljes biztonságban járnak-kelnek, folytatják kereskedésüket s vagyonuknak és életüknek nem lesz bántódása.

A ki bármelyik részen a szerződéssel ellenkező tettet követ el —, mint említve volt — méltó büntetéssel foglakolni.

A míg a föntebb megnevezett királyok ez említett szerződést és a benne foglalt föltételeket meg nem szegik s a kikötött és pontosan megszabott arany a kitűzött időben minden évben megérkezik boldogságos udvaromba: mindaddig sem én, sem vezíreim, sem béglerbégjeim, sem szandsákbégjeim, sem győzelmes hadseregem nem teszünk eme császári szerződéssel ellenkező lépést. Így tudják meg, e legfelsőbb iratnak hitelt adjanak s igaznak és megbízhatónak tekintsék!

E császári ahdnámém költ szultáni székhelyemen, az istentől őrzött Kosztantinije városában, prófétánk ideje után a kilenczszáz ötvennegyedik év Sábán havának huszonharmadik napján,¹⁾ Jézus sz. után ezerötszáz negyvenötödik²⁾ esztendőben havában.³⁾

III.

A boldogult Szulejmán szultán khán ö felsége udvarából Bécs királyához küldött levél mása.⁴⁾

A Jézus hitén való nagy fejedelmek büszkesége, a nagyoknak elsője a Messiás népe között, a keresztyén nemzetek ügyeinek intézője, Bécs országának és Alamánnak királya!

¹⁾ Azaz 1547. október 8.

²⁾ Az eredetiben, illetőleg Feridunnál: *biñ bes jüz kirk bes = 1545*. A *bes* helyett *jedi* kellett volna; de meglehet, hogy ez csak sajtóhiba, vagy a másoló gondatlanságából eredt.

³⁾ Az eredetiben, illetve Feridunnál is hiányzik a hónap neve, mely — mint a föntebbi mohammedán időszámításból látható — *október* volt.

⁴⁾ T. i. Miksa királyhoz 1565-ben. — Eredetije Feridunnál II. köt. 75.

A mint ez a legfelsőbb császári kézirat megérkezik, tudd meg a következőket:

Égig érő, igazságos udvaromba — mely az országot kormányzó fejedelmek menedékhelye — megérkezett őszinteséget tartalmazó leveled, melyben azt írod, hogy előbb kénytelen voltál sereget küldeni Erdel vilájetébe alattvalóidnak védelmezése végett; s követed egyszersmind az atyáddal kötött békeszerződés megerősítése céljából küldött császári ahdnámédat is elhozta

Ebben a tárgyban minden körülményről részletes jelentés tétetvén felséges színem előtt, tudomást szereztem az egész ügyről.

Tudomásod van arról, hogy Erdel vilájete felséges személyem által ajándékozttván a király fiának,¹⁾ ő is a császári zászlónkkal megadományozott szolgálaim közé tartozik; minélfogva a birtokában levő tartomány is éppen úgy a mi pártfogásunk alatt áll, mint az istentől őrzött birodalmamnak egyéb részei. Mind e mai napig az volt a szokás, hogy ha akár a királ fia, akár a végvidékeken levő többi szolgálaim a békekötésbe ütköző cselekedetet követtek el, arról jelentés tétetett boldogságos udvaromnál s a békés viszonytal ellenkező állapotokat azonnal megszüntettük, nem hagyván el a megérdemlett büntetést. Úgy szintén, ha az ő alája tartozók közül is valaki nem tartotta tiszteltben a békeszerződést, arról a királynak jelentés tétetett s ilyen módon érvény szereztetett a békekötés föltételeinek.

Az atyád halála után, de embereidnek boldogságos udvarunkhoz érkezése előtt, a király fia által elfoglalt váraknak visszaadása ügyében is magas udvarunkhoz kellett volna fordulnod; akkor a legfelsőbb levelünkben említett várak visszaadása tárgyában császári parancsot küldtünk volna. Most a király fiának a jövőre vonatkozólag parancs küldetett s az említett várak dolga azzal intéztessék el; a milyen eljárásra utasítatik általunk, annak értelmében kell cselekedni.

Ha valóban békekötés a szándékod, legfelsőbb iratomban említett módon semmit sem késve, küldj választ. Tőlünk a végvidéken levő béglerbégekhez és bégekhez legfelsőbb parancs küldetett, hogy mihez tartsák magokat. A míg válaszod meg nem érkezik, addig részedről se történjék semmi a szerződésbe ütköző cselekedet, részünkről sem tétetik a békével ellenkező lépés, addig mind a két részen békében és biztonságban maradjanak a rájuk és alattvalók.

¹⁾ T. i. János király fiának, János Zsigmondnak.

Midőn előbb híre jött annak, hogy hadsereged Erdel vilájetébe ment, a rumilii bégek közül némelyeket a temesvári béglerbég mellé rendeltem bizonyos számú katonasággal. Most ezeknek is az a határozott és szigorú parancs küldetett, hogy ha oda érkeznek, ne tegyenek a békeszerződéssel ellentétben álló egyetlen mozdulatot sem, a tartományt és alattvalókat ne bántalmazzák, hanem csak őrködjenek és a szerint járjanak el, hogy te milyen utasítást fogsz adni sereggednek.

IV.

Az Írán sahjához küldött s a trónra lépést tudató császári levél mása.¹⁾

Magas méltóságú, szerencsés, igazságos, rettenthetetlen, Dsemsíd természetű, Keszra tulajdonságú fejedelem,²⁾ a szerencse és hatalom trónusán ülő Tahmaszb sah! A nehézségek csomóit megoldó fényes elmédnek és a világ díszére való értelmednek — melyek a világot megvilágító nap fényének ikertestvérei — jusson tudomására hogy boldogult atyám, szultán Szulejmán sah gázi, régi szokása szerint nagy szent hadjáratra indult volt a keresztyének ellen s istennek megmászhatatlan akaratából és végzéséből elbúcsúzott e mulandó és rossz világtól s a paradicsomot választva lakóhelyéül, a többi, ott lakozó padisahok közé költözött

Az imént említett boldogult, tenger nagyságú és győzedelmes hadsereggel a Németország területén lakó s a műszülmán tartományok végvidékével szomszédos, az iszlám országát szüntelenül háborgató és károsító, makacs gyaurok ellen intézvén támadást, a keresztyéneknek az istentől őrzött birodalmunk széléhez közel fekvő várai közül való, Szigetvár néven ismeretes, erős és szilárd nagy híru vár előtt szállott meg, a mely négy, egymással összefüggő erős várból és kerített erődből áll,³⁾ a mely ritkítja párját a föld kerekéségén s a mely telides-tele volt alávaló gyaurokkal és jól megrakva halált okozó s az ítélet napját előidéző ügyekkel. Az alávaló gyauroknak hatalmas szultánjai közé tartozó s Iszlavin, Khirvát és Francse vilájeteknek királya, a

¹⁾ Azaz II. Szelintől 1566-ban Tahmaszp sahhoz. — Eredetije Feridunnál II. köt. 87—90. l.

²⁾ Keszra (arabos alakja a Khoszrev névnek) közös neve a szászánida dynastiából való persa fejedelmeknek, de kiváltképpen Nusirván értendő alatta.

³⁾ Ú. m. az Újváros, Óváros, a vár és a belső vár.

Zirinki néven ismeretes, nagy hírű király — a ki 70—80,000 emberből álló hadsereget bir kiállítani — volt bezárkózva a várban. Miután egy hónapnál tovább éjjel-nappal vívatta a sereggel, végre a győzelmet adó isten segélyével elfoglalta ama nagy várat és szilárd erősséget. Azon kívül még 12 más várat is elfoglalván, a hitetlenség tanyáiul szolgáló erődöket az iszlám házaivá tette. Ezeknek templomai dsámikká és mecsetekké alakíttattak át s tornyaikra és bástyáikra feltűzettek az iszlámnak szerencsés zászlói.

A nevezett váron kívül az istentől őrzött birodalmunkban levő s Leh és Rús országok felé eső Temesvár tartományának szomszédságában levő *Gyula*, *Janova* és *Világos* néven ismeretes, híres, nagy várak ellen pedig a tiszteletre méltó emirek közül való Pertev pasa küldetett el egy csapat győzelmes katonasággal s várromboló puskás janicsárokkal. Az is szünet nélkül harczolt az alávaló gyaurokkal s az említett Szigetvár és a többi várak elfoglalása idején ama nagy erősségek is a győzelmes sereg kezébe kerültek. Az elfoglalt várakban több ezer gyaur lőn a kardok áldozata, az iszlám bajnokai számtalan foglyot ejtettek és gazdagon megrakodtak mindenféle zsákmánnyal.

X X
X

Az említett két nagyszerű győzelem után, miközben a nevezett Szigetvárnak az ostromlás alatt lerombolt helyeit javították ki, boldogult atyám az örökkévaló istennek végzéséből e mulandó világból az örökkévalóság országába költözött.¹⁾ Mihelyt ez a tényállás őszinte barátodnak²⁾ tudomására jutott, utamat székhelyem felé irányoztam és szerencsés trónusomra ültem. Azonban mivel győzedelmes hadseregünk az iszlám országának határán kívül az alávaló gyaurok tartományaiban volt, ennél fogva eme nagyfontosságú dolog megtörténte után leszállván szerencsés trónusomról, utamat a diadalhoz szokott hadseregem felé irányoztam és környezetem kíséretében éjjel-nappal haladva, rövid idő alatt megérkeztem istentől őrzött birodalmam határához.

De már előbb a keresztyén országoknak valamennyi bánjai és királyai együttesen értesülván a boldogultnak Kafirisztán tartományaiba nyomulásáról a győzelmes hadsereggel: az igaz hitnek és a birodalomnak ellenségét s a

¹⁾ L. a Katib Mohammed megfelelő helyéhez írott jegyzetet és Tör. Történetírók I. k. 278.

²⁾ T. i. e levél írójának, II. Szelimnek. Mert ez a kifejezés: barátod = én.

mi tulajdonképpen való ellenfelünket, t. i. a német királyt, mindenfelől segítették és támogatták s megszámlálhatatlan sereget állítottak ki segítségére. Ezek abban a reményben készülve föl, hogy a boldogulttal találkozni fognak és harczot vívnak vele, az alávaló gyaurokból gyűjtött, négyszer száz ezer lovas és gyalog haddal indultak el s Magyarország fővárosához, Budunhoz — a mely jelenleg egyik szolgánknak kezében és kormányzása alatt van — közel eső helyre jöven, ott szokásuk szerint megerősített táborba szálltak, arra várva, hogy a tenger nagyságú hadsereggel érkező boldogult atyámmal találkozhasanak. De mivel a felséges istennek legmagasabb kegyességéből és a két világ büszkeségének, urunknak, csodatevő hatalmával ezen a részen elfoglaltattak az említett várak: az alávaló gyauroknak sziveit félelem és szégyen szállta meg s az egyedül igaz vallásnak ellenségei megzavarodtak és leverettek, minél fogva nem volt bátorságuk megtámadni az említett határtól három mérföldnyi távolságban álló budini béglerbéget, valahányszor ki akartak jönni táborukból, mindig meghiusult a törekvésük.

Végre, mikor ilyen körülmények között őszinte barátod megérkezett, táborukban sem mertek maradni, hanem tíz mérfölddel arrább futottak. Mivel a télj idő közeledett, jobbnak látszott az iszlám hadseregével visszafordulni. E közben táborukból fölkerekedve, visszafordultak és elindultak országuk felé, mivel a győzelmes hadseregnek, de különösen a boldogságos udvaromban összegyűlt hősöknek hatalmától kimondhatatlan félelem és rettegés lepte meg az alávaló gyaurok sziveit. Látván, hogy nagy váraik az iszlám népének kezébe kerültek, hogy több ezer alávaló gyaurok kardra hányatott s hogy sok tartományuk kiraboltatott: a gyaurok hadserege teljes vereséget szenvedett, katonaságuk tönkre tétetett és megszégyenített. Tehát kénytelenségből visszatérván a gonoszmivű király országába, előkelő követekkel több évi adót és sokféle ajándékot küldtek s világvédő udvaromnak meghódoltak.

Mivel semmi kétség sincs abban, hogy emez örömdetes hírek hallása nagy örömére szolgál felséges személyednek, ezen általános diadalok tudatása végett küldtem ezt a levelet.

V.

A szigetvári táborban levő vezírek előterjesztése, melyben a padisahot meghívják a nevezett táborba.¹⁾

Alázattal és töredelmességgel s ezerféle megalázkodás közben arczukat a boldogságos udvar porához dörzsölve a következőket terjesztik elő e nyomorult szolgák.

Megérkezett a szolgájának, a nagyvezírnek szóló császári parancs, melynek felséges tartalmában azt méltóztatik parancsolni, hogy a míg khalifasága székhelyéről szerencsével és pompával megérkezendik a császári táborba, addig gondoskodjunk a győzelmes hadsereg fegyelmeről és védelméről.

A felséges Úristen tegye szerencséssé és boldoggá a felséges padisah uralkodásának idejét és napjait!

A világ díszére való elméje előtt jól ismeretes, hogy eme szolgálai az itt levő győzelmes hadsereggel több mint hatvan nap óta tartózkodnak egy helyen az egyedül igaz vallásért folytatott küzdelem és erőfeszítés közben s ennél fogva az élelmi szerekben szükség állott be és a kedvező időből is immár csaknem kifogytunk. Különösen pedig a boldogult ő felségének a paradicsomba költözése óta harmincz öt nap mult el²⁾ s azóta — hogy az iszlám hadserege el ne veszítse kedvét és erejét, az igaz hit ellenségei pedig ugyanazon okból erőt ne merítsenek — halálának titkát minden lehető módon őrizzuk és rejtegetjük. De mivel lehetetlen megakadályozni, hogy szerencsés trónra lépésének híre onnan ide is el ne jusson, a vallás és birodalom érdekében kívánatos, hogy ő felsége minél előbb megérkezzék a császári táborba.

Egy szóval, a míg felséges személye megérkezésével nem szerencsételteti a győzelmes hadsereget, addig nem lát-szik czélszerűnek elmozdítani helyéről a sereget; s ha rövid idő alatt szerencsés megérkezésével nem tiszteli meg a győzelmes hadsereget, ezt kedvetlenség fogja el, a gonosz indulatú ellenség pedig erőt és bátorságot nyer, s az egyedül igaz vallás és a birodalom szükségképpen sok kárt szenved. Ettől félve, mulhatatlanul szükséges és sürgős teendőnek tartottuk a tényállásról jelentést tenni felséges személyének.

¹⁾ Eredetije Feridunnál II. köt. 95. l.

²⁾ E szerint ez a levél 1566. október 13-án kelt, minthogy Szulejmán szultán — Feridun bég és Szelániki szerint — szept. 8-án halt meg.

B) Kocsi bég emlékiratából.¹⁾

I.

Az Oszmán házából való nagy szultánokról, vezírekről, a diván tagjairól és az udvari szolgákról.

A boldogságos, hatalmas és vallásvédő padisah ő felségének világos elméje előtt legyen feltárva, hogy boldogult nagy ősei, az előbbi *szultánok*, egészen szultán Szulejmán khán gázi koráig, személyesen megjelentek igazságos császári divánjukban és így személyesen foglalkoztak a birodalom, nemzet, alattvalók, az állami kincstár állapotával és ügyeivel s a többi általános és részletes dolgokkal. De ezután szultán Szulejmán khán személyesen nem jelent ugyan meg a császári diván ülésén; azonban személyesen részt vett a szultánsága ideje alatt indított több háborúban s e szerencsés útjai közben tudomást szerzett több ügyről és dologról; továbbá a míg béke idején Kosztantiniye városában császári trónján ült, rostély mögül hallgatta a diváni tanácskozásokat

¹⁾ *Kocsi bég*, IV. Murád szultánnak bizalmas embere, a szultán megbízásából egy munkát írt, a melyben lerajzolja az oszmán birodalmat fénykorában, II. Szelim haláláig (1574), onnantól fogva előadja hanyatlásának tüneteit és okait IV. Murád koráig s e két ellentétes korszak jellemzése közben tanácsokat ad, hogy milyen módon kellene visszaállítani a birodalmat előbbi nagyságába. Az 1631. (= 1041) évből való memorandum czíme: »*Kocsi bégnek az állam rendezéséről írott s a boldogságos és hatalmas IV. Murád szultán gázi elé terjesztett memorandum*«. E munka tartalmának és a benne foglalt tanácsoknak hatása több téren s fokozatosan már IV. Murád szultán idejében észrevehető volt, a mennyiben a régi, az I. Szulejmán korabeli káunokat kezdték újra életbe léptetni. Az éles látású és helyes ítéletű államférfiúnak ez az emlékirata tehát méltán tartozható korszakalkotó munkának s a benne elmondottak az okmányok jellegével és hitelességével birnak. Ezen okból nagyon helyénvalónak láttam a Tör. Történetírók II. kötetébe fölvenni a három első fejezetet, mely első sorban a nagy Szulejmán korára vonatkozik s melynek — úgy hiszem — különösen katonai íróink fogják jó hasznát venni. — Fordításom alapjául az 1861. évi konstantinápolyi kiadás szolgált, a mely a szerző fiától eredő kézirati példánynak egészen hű lenyomata.

és ilyen módon is értesült több ügyről; végre mikor egészen belefáradt az állam ügyeinek vezetésével járó sok munkába, a harc és háború iskolájául szolgáló vadászattal töltötte idejét majd Edrene, majd Janboli vadászterületén, s mivel olyankor akadály és nehézség nélkül lehetett színe elé járulni s minden panaszt közvetítés nélkül előadni: ilyen módon is sok dologról szerzett tapasztalatot. Mivel tehát az említett módon kellőképpen foglalkozott az állam ügyeivel: szerencsés uralkodása alatt az iszlám országa nagy és virágzó volt, teljes biztonság és nyugalom uralkodott a föld színén.

Az *udvari kegyelttek* és belső szolgák egészen Murád khán¹⁾ uralkodásáig tapasztalt, a dologhoz értő, nagy eszű, jó érzelmű, okos emberek voltak, mint Semszi pasa, Dselál bég és Ferhád aga Abban az időben a nagyvezír, a boldogult Mohammed pasa,²⁾ a vezíri teendőiben egészen függetlenül járt el s mivel fényes elméjű vezír vala, tizenöt évig társ nélkül vezette a birodalom ügyeit és intézte a világ dolgait kiváló bölcseségével

Az előbbi szultánok dicső uralkodása idején a vezírek, béglerbégek, szandsákbégek és a kengyeltartók szolgálatában levők mind *vásárolt rabszolgák* voltak s udvarukban egyetlen egy sem volt a világvédő padisah zsoldjából élő ember. Sőt a ráják és kereskedők osztályából sem tartottak magok körül zsoldos szolgákat; mert ez két tekintetből káros lett volna. Egyik az, hogy mihelyt a ráják adóját fizető rája és annak gyermeke a vezírek és más nagyok szolgálatában áll, többé nem fizette volna a rája-adót, a mi nagy kárára lett volna az állami kincstárnak és a ziámetek s timárok birtokosainak. Másik pedig az, hogy az a rája, a ki megszokta a lóra ülést és kardot kötni, ezt az állapotot egyszer megizlelvén, többé nem tudott rája maradni, s rendes katonának sem volt alkalmas; minélfogva végre a rablók bandájába állt. Az anatóli vilájetében régebben föllépő lázadó rablóbandák legtöbbszörre ilyenféle emberekből állottak. Ezen tekintetből az előbbi vezírek az ilyenfélektől óvakodva, vásárolt rabszolgákat fogadtak szolgálatukba s a padisah szolgáit egyáltalában nem alkalmazták maguk mellett és nem azokból alakították kíséretüket.

Ezelőtt a *bégi* és *béglerbégi* rang s a többi állások a tartományok kormányzásában tapasztalt, hozzáértő, egyenes

¹⁾ T. i. III. Murád szultán, a ki 1574 végén lépett trónra és 1595 elejéig uralkodott. Ő vele és alatta kezdődik (éppen Kocsi bég szerint is) a török birodalom hanyatlása.

²⁾ Azaz Szokolli (Szokolóvics) Mohammed nagyvezír.

lelkű és vallásos embereknek adattak s ezért egy fillérnyi ajándék sem fogadtatott el vesztegetésképpen és a míg az illető valami bűnt, vagy kihágást nem követett el, nem fosztatott meg állásától. Így különösen a szandsákbégek és béglerbégek 20, vagy 30 évig megmaradtak állásukban; ennél fogva erejük és hatalmuk teljes vala a padisah birodalmában, úgy hogy mikor a szultán hadjáratra indult, mindegyikük hét-nyolcz száz, sőt ezer, teljes fegyverzetű harczos *dsebelivel* vett részt a győzelmes hadjáratban és vitt véghez vitézi és hőstetteket a padisah javára; s ha az iszlám országának valamelyik szögletén ellenség jelent meg, mielőtt ennek híre a magas udvarba jutott volna, az ellenségnek boldogtalan feje már megérkezett a császári dívánba. Így pl. mikor szultán Bajezid khán uralkodása idejében Horvátország hákimja igen nagy sereggel megtámadta az iszlám országának végvidékét,¹⁾ Boszna válija (a mely tartomány akkor még szandsák volt.) a Jákub bég nevű vitéz, rögtön utána sietett s az első rohammal összeforította tévelygő seregét, a vezérnek agyvelő nélküli fejét pedig levágta a csatatéren. Szultán Szulejmán khán gázi dicső idejében pedig Dobridsa tartományában lépett föl egy Dözmedse Musztafa nevű lázadó s 30—40,000 rablót gyűjtven össze, mikor a falvakat és városokat dúlta, rabolta, Bendernek akkori szandsákbégje, az igen vitéz Ahmed bég, azonnal megtámadván, meglakoltatta Az ezekhez hasonló vitézi és hősi tetteknek, melyeket az emírek műveltek, nincsen száma. Mindegyikük több diadalt aratott annak idejében s a határtalan zsákmányból dsámikat, medreszéket és zárdákat építtetett, úgy hogy kegyes őseinek uralkodása idejében az iszlám hatalma és az igaz hit világossága napról-napra folytonosan növekedett és terjedt.

Az előbbi szultánok dicső uralkodása idején a magas udvar *kapudsi-basijai* és *müteferrikái* szandsákbégi és béglerbégi rangra méltó, Oszmán házához hű, tapasztalt, nagy eszű és gyakorlott emberek valának. — A magas *díván hivatalnokai* jó tollú, szépíró, törvénytudó és ügyes emberek voltak s olyanok, a kik képesek valának leveleket írni a külföldi fejedelmekhez.²⁾ — A szultáni és állami *pénzügyi tisztviselők* szakértő és megbízható, értelmes és hűséges emberek voltak. — A magas udvar *csausai* tapasztalt, az ügyekben jártas, követségekre alkalmas emberek valának

¹⁾ T. i. Derencsényi Imre 1493. évben. L. ezt a dolgot igen részletesen Szeád-eddin-nél, Tör. Történetírók I. 175—181.

²⁾ Kocsi bégnek ezt az állítását bizonyíthatjuk, egyebek közt Dselálzáde és Ferdi efendi példájával is.

a külföldi fejedelmekhez.¹⁾ Mindegyik osztálynak meghatározott száma levén, annál sem több, sem kevesebb nem volt egyikben sem; s az 1005. évig²⁾ nem volt közöttük kiváltságos, hanem mindnyája tartozott részt venni a szultáni hadjáratban. — A magas udvarbeli kapudsi-basiknak árpalikjai 19,999 akcse jövedelemig emelkedtek, azon felül egy akcsével sem; s árpalikját³⁾ egyikök sem záimet, vagy timár czímen kapta.

A *némák, törpék* és a padisah többi mulattató szolgálai valamennyien zsoldot kaptak, azonban záimethez és timárhoz nem juthattak.

A *császári hárembe* az arnautok és bosznaiak közül szedett, vagy a végvidéki bégektől és a béglerbégektől ajándékba küldött gyermekek, vagy pedig az elhalt vezírek birtokában volt rabszolgák vétettek föl; s miután mindegyikök több időt töltött el a császári hárem szolgálatában és tökéletesen megtanult beszélni: fölvetetésük sorrendje szerint kiléptek az udvarból, tökéletes kiképzéssel.

Az előbbi szultánok idejében így álltak a dolgok. A további parancs és intézkedés a boldogságos, hatalmas és kegyes padisah ő felségének a dolga.

II.

A timárlík és záimok száma s hadi ereje régebben.

Hogy az előbbi nagy szultánok annyi nagy háborút viselhettek és annyi fényes győzedelmet arathattak; hogy villogó kardjuk csapását megérezte Irán és Turán, Hind és Jemen s a türkök, tatárok és gyaurok országa is; hogy az igaz hit és birodalom ellenségei közül egy sem bírt nekik ellentállni; hogy az ezán mindenütt visszhangzott a földnek lakott részein; hogy minden országnak fejedelmei engedelmeskedtek parancsaiknak; hogy oly sok várat és országot hódítottak meg; hogy hatalmuk hangja eltöltötte az egész világot, s hogy a külföldi fejedelmek adót fizettek nekik: mindez a záimoknak és timárlíknak köszönhető. Valóban ez a hadosztály a vallásért és birodalomért fejét s életét áldozó, válogatott, kitűnő, rettenthetetlen és engedelmes sereg volt. Mikor ezek teljes számban megjelentek,

¹⁾ Ezek közül való *Szinán* csaus, az 1543. évi háború történetírója.

²⁾ 1005 = 1596. aug. 25—1597. aug. 13. Tehát III. Mohammed szultán uralkodásáig.

³⁾ L. e szót a »Török szavak magyarázatában« I. köt. 398.

a hadjáratokban és csatákban, éppen nem volt szükség a kapu-kulira. A birodalomhoz hű, tiszta életű és jól fegyverezett sereg volt ez. Egyetlen egy idegen sem volt közöttük, hanem mindnyájan olyan katonák és katonáknak fiai, a kik őseiken elkezdve a padisahoktól kapott hűbérek birtokosai valának. Ezelőtt a szipáhi fia csak úgy kaphatott hűbért, ha előbb két záim és tíz timárli bizonytságot tett a mellett, hogy az illető valóban szipáhi fia. S a tanúskodóknak úgy kellett vigyázniok, hogy ha kiderült, hogy az illető nem régi hűbéres családból való, mindnyájoknak ziámete és timárja másoknak adatott büntetés és példaadás végett. A városbeliek és ráják a timárra való igény tekintetében egyenlők voltak a hitetlenekkel; az ilyeneknek lehetetlenség volt hűbérhez jutniok.]

A ki a timárlik közül nem tüntette ki magát s hadjárat alkalmával nem hozott nyelvet vagy fejet: nem részesült előléptetésben. De a ki kitüntette magát s nyelvet és fejet hozott, annak jövedelme minden tíz akce után egy akcsével fölemeltetett. A mely timárli pedig a hadjáratban rendkívül kitüntette magát s 10—15 fejet, vagy nyelvet hozott, az ziámetet kapott érdemeért. Az udvarnál senki sem juthatott fizetés-emeléshez.

Az állami és katonai méltóságoknak nem volt ezüst lószerszámjuk és egyéb pompájuk; mindegyiküknek gyönyörűsége csak a jó, éles kard, páncél, vért, lándsa és íjj volt.

Minden hűbéres abban a szandsákban lakott és tartózkodott a saját zászlója alatt, a melyikben ziámete és timárja volt; más helyen tartózkodnia nem lehetett. Ez azért volt így, hogy minden szandsáknak szipáhijai mindig ott-hon tartózkodván, ha a birodalom valamelyik zugában ellenség jelent meg, bárom nap alatt valamennyien felkészültek s a merre kellett menni, arra siettek és dicséretre méltó dolgot művelhettek.

A valahol megüriült ziámetet és timárt. 1000 akcsétől 100,000 akcséig, az illető ejálet béglerbége adományozta oda másnak és bejegyezte a részleges defterbe;¹⁾ az új birtokos aztán ez utalvány alapján kapott berátot a boldogságos udvarból.²⁾ De egyenesen a boldogságos udvartól senki sem kaphatott hűbért. Ezen okból az iszlám országában nem volt pörös ziámet, vagy timár s idegenek és érdeketlenek nem juthattak hozzá. Ha a béglerbége valamely

¹⁾ T. i. annak az illető vilájetnek, vagyis pasaságnak saját külön defterébe, telekkönyvébe.

²⁾ L. e. dolognak magyarázatát a Török Történetírók I. köt. 421. lapján a »Timár« szó alatt.

timárt valami úton-módon érdemetlennek adományozott, azok, a kiknek jogos igényük volt, a magas udvarhoz menvén, panaszt emeltek, s az illető béglerbég a padisahtól szigorú dorgálást kapott és állásától megfosztatott. Ilyen módon a ziámetek és timárok érdemesek levén, azok életüket és fejüket áldozták a vallásért és birodalomért; s mikor a hit ellenségeivel szembe szálltak, Allah kegyelméből melőlők szegődött a győzelem és okvetetlenül győztesek lőnek.

Az abban az időben történt háborúknak egyike volt az, mikor boldogult szultán Szulejmán khán ő felségének uralkodása alatt Németország gonoszmívű királya tenger nagyságú óriási sereggel megtámadta az iszlám végvidékének kulcsát, Budunt. Mikor a rumilii béglerbég, Szófi Mohammed pasa — a ki akkor Szófia városában volt — ezt meghallotta, azonnal oda sietett s a mint megérkezett, az ellenség közé rohanva a százezer főnél többre rúgó gyaúr seregnek legnagyobb részét a villogó kardok áldozataivá tette, ágyúikat, puskáikat és fegyvertárukat elvette s az iszlám hadserege megrakodott határtalan zsákmánnyal. A történeti könyvekben így van elbeszélve.

Mikor *Boszna* vilájeje még szandsák volt és a rumilii ejálethez tartozott, ennek defterében összesen 12,000 *kilids*¹⁾ volt fölvéve s a kánun értelmében a dsebelikkel együtt 40,000 válogatott és vitéz katonát kellett kiállítania. Azonban némely hűbéresek — kiknek tehetségük és erejük volt — buzgalomból és a jó hírnévért a kánun követelésénél nagyobb számú dsebelivel — ki harmincz, ki negyven, ki ötven vagy hatvan fegyveressel — vonultak a háborúba s ilyen módon a *rumilii* hadtest 70—80,000, oroszánvadászó férfiból és ellenséggúzó vitézből állott, úgy hogy bármerre mentek, mindenütt és mindig győztek. Az *anatolii* ejáletben a defter szerint 7000 *kilids* levén, a kánun a dsebelikkel együtt 17,000 főnyi sereget követelt onnan; de az ottani hűbéresek is nagyobb számú dsebelivel vonultak háborúba, mint a mennyit a kánun megszabott, úgy hogy az *anatolii* hadtest több, mint 30,000 főből állott. Továbbá *Diárbekir* ejálete, Kurdisztánnak hozzája tartozó részeivel együtt, 20,000 harczost, *Ván* ejálete, Kurdisztánnak ide tartozó részével együtt, 30,000-nél több harczost, *Erzérum* ejálete 20.000 válogatott harczost állított ki s a többi ejáletek is ehhez hasonló számban. Egy szóval: csupán maga a rumilii hadtest meg tudott volna felelni a német királynak,

¹⁾ L. e szó értelmezését a Török Történetírók I. köt. 420. és 421. lapjain a »Szípihi« és »Timár« szó alatt.

Diárbekir, Ván és Erzerum katonasága pedig a persa sahnak, úgy hogy a hadsereg többi részére nem lett volna szükség.

Rumili ejáletében 20,000 *akindsi* s 40,000 *jürük*¹⁾ és *müszellem* volt, defterbe fölvéve; Anatoli ejáletében pedig 30,000 *piáde*.²⁾ Valahányszor hadjárat volt, az akindsibégek részint akindsikból, részint *gönüllük*ből álló negyvenötven ezer, lovas és fegyveres, rettenthetetlen vitézzel vonultak haborúba és pusztították a gyaurok országát; úgy hogy a tatárokra egyáltalában nem lett volna szükség. A *jürükök* és *müszellemek* közül minden hadjárat alkalmával, sorrend szerint 5—6000 ember rendeltetett ki s ezeknek hadi szükségleteiről azok gondoskodtak, a kik akkor nem vonultak haborúba. (Eme hadi osztályoknak a *jürük-bégek* levén parancsnokaik, azok vezették őket a hadjáratra.) Mikor pedig Anatoliban volt a haború, a *piádék* közül 3—4000 embert rendeltek ki sorrend szerint; ezeknek a janicsárok hadtestében levő 14 *jaja-bég*³⁾ levén a parancsnokaik, ezek vezették őket a hadjáratban. — A nevezett hadi osztályok dolga sáncz-ásásból s az ágyúk és puszkák körüli szolgálatban állott; mert a lübéresek ilyenféle munkákat nem teljesítettek, ásót, lapátot nem vettek kezikbe, csupán a harczolással foglalkoztak s a melyik várat ostrom alá vették, azt Allah segítségével el is foglalták. }

Így állottak régebbsen a dolgok. A további parancs az országhódító khákán ő felségének dolga.

III.

A zsoldot húzó csapatok száma régebbsen.

A boldogságos és hatalmas padisah ő felségének naphoz hasonló fényes elméje előtt legyen föltárva, hogy a 982. évben,⁴⁾ mikor nagy őse, a boldogult szultán Murád khán, Szelim khán fia, császári trónjára lépett, a zsoldos kapukulik ilyen számmal voltak, a mint név-szerint említettnek.

¹⁾ A *jürük* szó igazi jelentése: »nomád, barangoló.« Ez azt mutatja, hogy az ilyen nevű irreguláris csapatot nomadizáló családokból toborzották.

²⁾ *Piáde* ezt jelenti: gyalog, gyalogos.

³⁾ L. a Török Történetírók I. köt. 407. l. a »Jaja« szó alatt.

⁴⁾ A 982. év = 1574. ápr. 23—1575. ápr. 11.

Udvari müteferrika	124
Csasnegír	40
Udvari csaus	290
A szultáni defter hivatalnokai	4
A diván hivatalnokai	31
A pénzügy-igazgatóság hivatalnokai ...	17
Az állami kincstár tisztviselői	51
Külső khazinedár ¹⁾	10
Udvari kapudsi	356
Szipáhi	2,210
Szilihjár	2,127
Ulufedsian-i-jemín	400
Ulufedsian-i-jeszár	407
Gurebá-i-jemín	406
Gurebá-i-jeszár	407
Janicsárok, szegbánok, piadék és zagardsik	13,599
Adsem-oglán ²⁾ Isztambulban, Edrenében, Geliboliban és a szultáni kertekben	7,495
Szultáni lovász	4,396
A szultáni konyha és éléstár személyzete	489
Dsebedsi	625
Topcsi	1,099
Top-arabadsi	400
Sátorverő ³⁾	229
A tábori zenekar tagjai	158
Baltadsi	115
Pejk	27
Vízfordók ⁴⁾	18
Müezzín	6
Kézművesek	537
Átvitel	36,073

¹⁾ *Khazine* = kincs; kincstár s végre az államnak egy évi jövedelme valamely provinciából. Innen: *khazine-dár* = kincstárnok, kincstartó. A *khazine-i-enderín* (belső kincstár) = a szultán magánkincstára; ellenben: *khazine-i-birín*, vagyis külső kincstár = állami kincstár.

²⁾ Janicsár-növendékek.

³⁾ *Melterán-i-khajme*: a kik hadjárat és táborozás alkalmával a szultán sátorait gondozták, szállították és felütötték.

⁴⁾ *Sakkâ*. L. ezekről bővebben Szinán csausnál, ott, a hol a török hadsereg kiindulását írja le.

Áthozat	36,073
Kútmester ¹⁾ és kurudsi ²⁾	54
Orvos és sebész ³⁾	26
Összesen	36,153 ember.

A nevezett osztályok mindegyikének létszáma és a kincstárból kapott zsoldja — a föntebbiek szerint — pontosan meg lévén szabva, annál a számnál sem több, sem kevesebb nem volt egyikben sem. Ezen osztályoknak semmiféle összeköttetésük sem volt a ziámettel és timárral bíró szipáhikkal.

A hat *bölük* ⁴⁾ fölött minden hét évben egyszer szemle tartatván, a hányan elhaltak közülök, a szultáni udvarból annyi régibb apród s a janicsárok, dsebedsik és topcsik közül annyi alkalmas egyén tétetett át az említett osztályba; mert mindjárt először a bölükökbe lépni senkinek sem lehetett. Ez a nevezett hadi osztály Isztambulban, Edrenében, Bruszában és az ezek közt fekvő falvakban és városokban volt elszállásolva s más vilájetekben nem tartózkodhatott.

A magas udvar janicsárai, dsebedsijei, topcsijai és a többi ezredeken levő kapu-kulik valamennyien kiválogatott gyermekekből kerültek ki, másféle rendűek nem vétettek föl közéjük. Ez az ujonczozás pedig arnautok, bosnyákok, bulgárok, görögök és örmények közül történt, más népből nem. Az így kiválogatott ifjakat először durva vörös posztóba öltöztetve, mint *adsem oglánokat*, a felügyelő agák a műszülmán szokások és a török nyelv megtanulása céljából eladták Türkisztánba ⁵⁾ 2—2 aranyával, vagy pedig a fővárosban számukra épített kaszárnyákban helyezték el. Négy-öt év múlva összeszedvén őket a defterbe jegyzett helyekről, ohajtásuk, vagy hajlamuk szerint beosztották őket az egyes

¹⁾ *Szu jolu* = vízvezeték és a vizet levezető csatorna. Innen: *szu joldsi* = kiszolgált janicsárok, a kik a vízvezető csatornák gondozására és kútmesterekül alkalmaztattak.

²⁾ *Koru*, vagy *куру*: kerítés, gyeprü; bekerített vadaskert, vadászterület, vagy legelő, park, liget. Innen: *korudsi*, *kurudsi* = az ilyen helynek őre, felügyelője, erdőőr, a veterán janicsárok soraiból; veterán, kiszolgált katona, a ki a városban őrségi szolgálatot teljesít s háborúba nem megy.

³⁾ Az eredetiben: atibba ve dserráhán-i-jehúd. *Jehúd* = zsidó. Ezek tehát zsidókból állottak.

⁴⁾ T. i. a szipáhi, szilihádárok, jobb és bal szárnyi ulufedsik, jobb és bal szárnyi garibok. A zsoldos lovasságnak ez a 6 hadosztálya a *bölük-khalki* nevet viselte.

⁵⁾ Azaz Kis-Ázsia.

fegyvernemek ezredébe. Hét évenként egyszer szemle tartván a janicsárok fölött, a közülök elhaltak száma szerint 15—20 régi apródot vettek föl közéjük, annál egygyel sem többet. A janicsárok mind nőtlenek voltak és mindnyájan kaszárnájukban laktak; Isztambulon kívül egyetlen egy sem tartózkodhatott. Ha valamelyikök zsoldjának fizetését beszüntették vagy azért, mert nem ment háborúba, vagy pedig valami rosszaságért, azután többé nem is juthatott hozzá. — Egy szóval a kapu-kulik az udvarnál, a timárlik pedig hűbéreiken tartózkodtak, más helyen tartózkodniok nem engedte meg a kánun.

A negyven *kurudsin* kívül több kurudsi nem volt s azok a vízvezető csatornákat gondozták. *Oturakok*¹⁾ még nem voltak; azonban azok, a kik öregségük és gyengeségük miatt nem mehettek háborúba, zsoldjuk három akcsével fölemeltetvén, nyugdíjat húztak. Ekkor megengedettett nekik a házasság s ha családot alapítottak, azontúl csak a padisah szerencséjéért imádkoztak. Ha az ilyeneknek fiaik voltak, néhány öregebb tanúságot tett arról, hogy azok az ő ezredük-beli katonáknak fiai s így a fiúk az ádsem-oglánok közé íratván, kiképezés végett átadattak valamelyik ezrednek s idő multával sorrend szerint fölvétettek a rendes janicsárok közé.

A *janicsárok* hadtestében három *csaus* és tizenkét *múmdsi* volt, annál több nem. A janicsárok *kiajája* és csausai 7—8 esztendeig megmaradtak állásukban s ok nélkül nem fosztattak meg rangjoktól. Többi tisztjeik is ilyen módon hosszabb ideig megtartották rangjokat és ha csak valami hibát nem követtek el, nem tétettek le állásaikról.

Így állottak a dolgok régebben. A további parancs a világbíró padisah ő felségének dolga.

¹⁾ *Oturak*: nyugalomba helyezett, nyugdíjazott katona, kiszolgált, veterán, invalidus.

Név- és tárgymutató.

A, Á.

Abu Iszhák Sirázi történetíró 4.
Ada-Csajiri állomás 44.
Adsem-oglánok (janicsár-növendékek) 414; számuk 413.
Ágyúk 1521. évi háborúban 44; 1526-ban 57; 1529-ben 81; 1532-ben 87, 197; 1543-ban 290, 326.
Ahmed, esztergomi bég 273.
Ahmed, görögáli bég 273.
Ahmed, pasa 37, 43, 46, 52, 119, 122, 124, 139, 234, 236, 237, 248, 264, 283, 285, 298, 302, 306, 309, 320, 326, 371, 384.
Ahmed Vefik történetíró, idézve 13, 39, 91, 117, 145, 184.
Ájász pasa, vezir 77, 150, 193, 392; nagyvezir 2.
Akindsik 1521-ki háborúban 6, 46, 49, 50, 54, 55; 1526-ban 57, 168; 1529-ben 20, 81, 83; 1532-ben 88, 91, 92, 93, 199; 1543-ban 308, 318; 1552-ben 268, 272; számuk 412.
Ak-kilisze állomás 297.
Aknák: Belgrádnál 8, 53, 139, 141; Péterváradnál 63, 153; Bécsnél 83, 184, 185; Kőszegnél 207; Siklósnál 312.
Akszu folyó (Rába) 89, 181, 363.
Aladsa-Hiszár (Krusevác) 7, 46, 47, 60, 79, 106, 297.
Alamán országa 23, 61, 76, 86, 89, 90, 92, 182, 186, 375.
Áli efendi történetíró, idézve 39, 385.
Áli janicsár-aga 283, 286, 288, 309, 385.
Áli Khádim, budai pasa 263, 271, 272.
Áli Portuk 385, 387.
Anatóliai hadtest száma 81, 88.

Anavár, lásd *Anyavár*.
Andure 213.
Anyavár 321; fölkérése 322; elfoglalása 243, 341.
Arads elfoglalása 259.
Árpa 1521-ki hadjáratban 46.
Arsan (Harsány) 200.
Arszlán bég 31, 225, 273, 332.
Asagi-Belgirád (Nándorfejevárvár) 34.
Aszáf-náme, Lutfi pasa munkája 3.
Atmadsadsi (udvari vadász) 289.
Azábok: 1521-ki hadjáratban 43, 125; 1526-ban 57, 60; 1529-ben 80; 1541-ben 103; tisztjeik 43.
Avlonia vagy *Avlona* (Valona) 26, 57.

B.

Babócsa 277, l. még *Bobofcsa*, *Papocsa* és *Papon*.
Bads (Bács) elfoglalása 74, 170, 171.
Badsaluska, *bazzsaluska*, *badaluska* (ágyú) 80, 346.
Badskalupa helység 158.
Bajezid, II., szultán 1, 4, 5.
Bajezid, Szulejmán fia, 32, 236, 287.
Baki Kabor, siklósi, 314.
Baki-oglu (Bakics Pál) 97, 181.
Bakon hegy 247.
Báli bég, boszniai bég 50, 123, 161; szendrői bég 55, 144, 156, 158, 390; budai pasa 111, 282, 296.
Báli vajvoda 309.
Baljemez nevű ágyú 230.
Balkán hegy 54.
Baltadsik száma 413.
Bánfi-János 216.
Baranyavár 158.
Barata (Martinúzi) 257; (Tomori) 374.

Barcsa (Barics) elfoglalása 371.
Barics, l. *Barcsa*, *Barids*, *Pars*.
Barids elfoglalása 142.
Bastarta vagy *bastarda* hajó 120.
Báta 321.
Batir Anderjás (Báthory András) 260.
Bátori András 36.
Batinidsa (Batocsina) 297.
Bázdár (sólymász) 289.
Bécs 82; *ostroma* 22, 83, 182—186, 375; *ostroma* sikertelenségének oka 184; *B.* királya 18, 19, 23, 27.
Becse 257; elfoglalása 257, 258.
Becsevi (Becse) elfoglalása 36.
Becske elfoglalása 258, 259.
Bedsene (erőd) 72.
Bég-alaki állomás 292.
Béglerbégek 407, 408.
Behrám 148.
Behrám, *anatoliai béglerbég* 150, 158, 392.
Békekötés *Ferdinánd* és *Szulejmán* közt, 94, 99, 396—400.
Beleske (Pölöske) 204.
Belgrád: leírása 126; megszállása 48; *ostroma* 1438-ban 368; 1456-ban 127, 369; 1521-ben 125, 129, 130, 132, 134, 136, 137—142, 370, 371; elfoglalása 6—9, 51—53, 142, 372.
Ben-i-Aszfár 67.
Berkasz elfoglalása 65, 142, 155.
Berzenese 203.
Besenyők, *török* eredetű nép, 113, 365.
Beture 213.
Beütés *Magyarországba* 367.
Bilvár vagy *Belvár* (Bélavár) 202.
Binar-basi, állomás 292.
Bisluř 214.
Bizarus történetirő, idézve 385.
Bobofcsa (Babócsa) elfoglalása 389.
Bogdán (Moldvaország) 94.
Borak, a próféta lova, 121.
Borovo helység, l. *Burah*.
Bögürdelen (Szabács) 124; elfoglalása 7, 47, 131, 132, 371.
Böjük-Sads (Nagy-Szász) 270.
Brug (Bruck) 186.
Brutus I. M. történetirő, idézve 55, 184, 201, 301, 318, 360, 383.
Buda: 1526-ban 17, 71, 168, 395; elfoglalása 1529-ben 22, 81, 179; *ostroma* 1530-ban 85, 188; *ostroma* 1540-ben 27, 227; *ostroma*

1541-ben 104, 107, 228; elfoglalása 1541-ben 28—29, 108—109, 230—231, 376; környékének feladulása 367; *budai vilájet* 109.
Budi Farkas halála 295.
Burah (Borovo) elfoglalása 155.
Burhova (Borovo) állomás 298.
Busziklicza 159.
Büzzantin *Magyarországban* 34.

Cs.

Csákó vára 359.
Csakir-aga dejirmeni állomás 292.
Csákvár 349.
Csalja (Csálya) 270.
Csanád elfoglalása 260, 270.
Csarkhadsik 67, 163.
Csatarend, *magyar.* 1526-ban 15, 16, 67, 163. — *török* 1526-ban 16, 66, 67, 162.
Csausok 148, 191, 196, 287, 408; számuk 413.
Cseh király 13.
Cseh bánok 14, 15, 16, 17.
Cserni Iván 74.
Cservik (Cserevicz) 155.
Csicsova (Csicsó) 203.
Csirmen állomás 235, 291.
Csobán-Köprüsi állomás 3.
Csokadár (komornik) 1.
Csókakő elfoglalása 383.

D.

Dáfid bég 216.
Dánismend rejsz 120.
Dávid király, *pánczél* készítő, 6.
Debredse állomás 298.
Deli Radics 172.
Demesvár, l. *Temesvár*.
Derendsil bán (Derencsényi) 369.
Dervis szegedi bég 332, 336, 343.
Devlet Geráj 307, 318, 352.
Diák Mikkál, *siklósi*, 314.
Diakova 376.
Dimiskár vilájete 102.
Dimitrofcsa (Mitrovicz) elfoglalása 65, 142, 155; 298.
Dirin folyó (Drina) 49.
Dizdár (várparancsnok) 50.
Diváni hivatalnokok 408.
Dobrocnik (Raguzsa) 196.
D'Ohsson 140, 146.
Donbáz (teherszállító hajó) 80, 103.
Dözmedse Musztafa 408.
Drinápoly, l. *Edrene*, *Edirne*.

Ds.

- Dsáfer Cselebi* 321.
Dsánbáz 116.
Dsánberdi 119.
Dsebedsik 291; számuk 413.
Dsebelik 408.
Dselál bég 407.
Dselálzáde Musztafa jellemzése 112; élete 113—114; munkái 114; Belgrád ostrománál 129.
Dselálzáde Szálih, történetíró 113.
Dsem vagy *Dsemsid* 146.
Dsemál-eddin Mohammed, történetíró 113.
Dsindi Szinán bég 244.
Dsirid (hajító dárda) 122.

E. É.

- Ebres* (Egres) 270.
Edrene vagy *Edirne* 58, 77, 78, 87, 105, 122, 149, 176, 192.
Efrásziáb 146.
Egevár (Anavár, Anyavár?) 295.
Egre (Eger) 277; ostroma 38, 271.
Elefántok hadjáratban 6.
Emin szultán 307. 311, 351.
Enderik elfoglalása 383.
Erdély dúlása 55.
Erdel-Belgirádi (Gyula-Fejérvár) 34.
Erdőd elfoglalása 65, 155.
Erig vagy *Erik* (Ireg) elfoglalása 62, 155.
Érsek (Várdai Pál) 184.
Eslos helység 215.
Eszedullah, agyúöntő 345.
Esztergom: alapítása 327; ostroma 326—389; elfoglalása 33, 241—246, 339—341, 380—382.

F.

- Facséd* (Facsét) 270.
Faerödök lerombolása 1476-ban 369.
Farfara Iszkender csász. 183.
Fartads (Farkas? Forgács?) 297.
Fegyverek, török, 43, 59, 60, 68, 89, 107, 120, 121, 140, 141, 161, 164, 191, 250, 299, 300; jani-csáróké 147, zsoldos lovasságé 147.
Fehértenger 23.
Fentak elfoglalása 259.
Ferdi élete 39; munkája 40.

Ferdinánd király 75; l. *Ferendus*, *Ferendiánus*, *Ferendinánus*, *Ferdinándus*.

Ferencz franczia király, l. *Francsisko*.

Ferendus (I. Ferdinánd) 18, 76, 81, 83, 86, 94, 97, 99, 100, 101, 109, 111, 188, 190, 192, 226, 256, 272, 273, 295, 332, 362, 397.

Ferendiánus 23.

Ferendinánus 24, 27, 30, 33.

Ferdinándus 175, 181.

Ferhád pasa 42, 119.

Ferhád aga 407.

Feridun sah 6.

Fethallah történetíró 115.

Filibe (Philippopolis) 45, 58, 77, 78, 87, 106, 123, 176, 293.

Foglyok, keresztény, 25, 26, 29, 70, 98, 108, 166, 172, 173, 180, 186, 217, 222, 254, 270, 295, 304, 312, 326, 330.

Forgách Ferencz történetíró 384.

Földrengés, konstantinápolyi, 5.

Földvár 322.

Francsisko (Ferencz fr. király) 196, 233.

Frenk bánok 14, 16, 17.

G, Gy.

Galambóc ostroma 367.

Galiata (hadi hajó) 294.

Gályák 1532-ben 86.

Gazán vilájete 197.

Girapoldsa állomás 298.

Góg és Mógog 57.

Golyók 328.

Gorján helység 376.

Gögerdsinlik, l. *Galambóc*.

Gönüllük száma 412.

Gör (Győr) 22, 181.

Görösgáli harc 278.

Grác, l. *Graddasz*, *Gradse*.

Graddasz vagy *Gradse* 214.

Gragoricsa elfoglalása 65.

Gritti Alajos 89, 187; halála 94.

Gula (Gyula) vára 386; elfoglalása 389, 403.

Gurebák 290; számuk 413.

Gurgoricsa elfoglalása 155.

Gyula, l. *Gula*.

H.

Háború 1391. évben 367; 1493-ban 369; 1521-ben 6—9, 42—56, 119—145, 370—372; ennek

oka 119, czélja 7, 49; 1526-ban 9—18, 56—74, 145—174, 390—396; ennek oka 10, 145; 1529-ben 19—23, 76—85, 174—187, 374; ennek oka 175, czélja 82; 1532-ben 23, 86—93, 190—220, 375; ennek oka 190, czélja 91; 1540-ben 27; 1541-ben 28, 101—110, 226—232, 376; 1542-ben 30, 111, 282, 377—379; 1543-ban 32—36, 233—255, 282—363, 379—83, ennek oka 282—283; 1544-ben 383; 1551-ben 36—37, 256—262; 1552-ben 37—38, 262—272, 384; 1555-ben 273—278; 1566-ban 384—389, 402—404; ennek oka 384.

Hadi szemle 6, 60, 299—301.

Hadi tanács 45, 124.

Hadi terv, magyar, 1526-ban 15; török 15, 162.

Hadsereg, keresztény, 1526-ban 10, 16, 62, 157, 392. száma török forrásokban 13—14; száma 1542-ben 31, 282; török sereg 1526-ban 11, 158; 1529-ben 20, 1540-ben 27.

Hádsi Ali bég 284, 298, 343.

Hádsi-Karamán állomás 296.

Hádsi Mohammed szendrői bég 298, 309.

Hajdud szó 399.

Hajóhad 294, 332, 347.

Hajók száma 1526-ban 60, 152; 1521-ben 120; 1543-ban 285, 328, 332.

Halkali-Bunar állomás 44, 58, 78, 87, 105, 120, 146, 149, 191.

Hammer József 3; tévedései 3, 20, 72, 297, 323.

Hamza székesfehérvári bég 272.

Harsány 200.

Haszán, blagáji besli-basi 278.

Haszán szökevény 332.

Hatvan elfoglalása 384; 277.

Havale 128.

Heltai Gáspár 20.

Herszek-oglu (Joachim) 377; halála 378.

Hid 7, 12, 49, 30, 66.

Hidvég (Rába-H.) 205.

Históriás énekek törököknél 159.

Hiszárlík állomás 298.

Hoberdánecz 75.

Horráth Mihály tévedése 8, 19, 350.

Horvátország dúlása 54, 91.

Hűberek adományozása 410, 411.

Hűbéres csapatok jellemzése 409, 410; száma 411.

I.

Ibrahim pasa nagyvezir 22, 58, 59, 60, 77, 82, 147, 160, 184, 390.

Ibrahim anatóliai béglerbég 237, 248, 293, 306, 309, 320, 328, 351.

Ibrahim bin Ali, szolnoki, 115.

Ibri folyó (Ibar) 297.

Ibszala 43.

Időszámítás, mohammedán, 48.

Idrisz történetirő 367.

Iflaklar-köji állomás 59, 177.

Ikervár 204.

Ikhtimán 45, 59, 79, 106, 296.

Ilads állomás 298.

Ilász-Köji állomás 124.

Ilje helység 270.

Illok elfoglalása 12, 64—65, 154—155, 392.

Ireds, kinek utódai az irániak, 6.

Istvánffi M. idézve 93, 184, 201, 301, 313, 314, 318, 360.

Irsa (Harsány) 320.

Iszkender-i-Zulkarnejn 34, 327.

Iszkender köprüsi 186.

Iszkenderije (Alexandria) 57.

Iszlankamen 62, 134; elfoglalása 54, 371; fölépítése 74.

Iszlancse 216.

Iszlavin országa 216.

Iszlavin vára 91.

Ismail persa sah 5.

Iszrim (Szerém) 25, l. Szerém.

Isztergrád 187.

Isztergun 181.

Isztfán (János Zsigmond) 230, 256.

Izladi hegyszoros 58.

Izor állomás 297.

Iván Hőjszek vagy *Hőlszek* 277.

Ivirlík-deresz 297.

J.

Jahja pasa 5.

Jahja-pasa-oglu Mohammed 180, 189, 200, 224, 296, 303, 326, 335, 341, 353.

Jahja vojvoda 295.

Jaja-basi 288.

Jaja-bégek 412.

Jajcza elfoglalása 74, 75.

Jaksics Demeter, Mátyás király követe. 4.

Jákub bég 408.
Janicsárok száma 147, 235, 288, 413; fegyvereik 288; viselkedésük 1529-ben 22, 82, 184.
Janik (Győr) neve 22.
Jankó (Hunyadi J.) hosszú hadjárata 368.
Jankó bin Mádián v. Majtás 34.
János király (Szapolyai J.) 19, 27, 76, 180, 187, 188, 190, 227, 374, 376; első követsége Szulejmánhoz 19; követe 1537-ben 96; találkozása a szultánnal 21, 81, 178—179, 187; megkapja a királyságot 22, 175; halála 100; felesége 227, 229, 230; J. k. fia 29, 100, 108, 109, 230, 231, 401.
János Marie (Malvezzi J. M.) 398.
Janova (Jenő) elfoglalása 389, 403.
Jarnak v. Barnak helység 270.
Jikuk szerdj 323.
Jir derbendi 296.
Joachim brandenburgi őrgróf, l. Herszek-oglu és Kara-Herszek.
Jovius P. történetirő, idézve 301, 360.
Jund kuraszi állomás 296.
Jurisics Miklós, l. Mikolas.
Juste (Justi de Argento) 398.
Jürükök száma 412.

K.

Kadirga (gálya) 120.
Kaf hegy 146.
Kajtász aga 258.
Kalender lázadó 18.
Kalotindsi elfoglalása 143.
Kultak (Fenlak) 270.
Kamandsa (Kamenicz) elfoglalása 143.
Kani, siklósi ember, 314.
Kanizsa 203.
Kaparnak 204.
Kapolna (Palkonya) 202.
Kápolnai Pauer István 72.
Kápolnai Firentsze (Kápolnai Ferencz) 361, 362.
Kapos vizénél ütközet 295.
Kaposvár elfoglalása 274—276.
Kapudsik 288.
Kapudsi-basik 408.
Kapu-Khalki száma 81, 88.
Kapulu-Derbend 45, 59, 79, 106.
Kara-Bunarli állomás 296.
Kara Cselebizáde történetirő 7, 20, 69, 119.

Kara-Herszek (Joachim) 31, 282; halála 32.
Karacsin (Kerecsényi L.) 278.
Kara csaus 307, 361.
Karadsa pasa 144.
Karaszesz (Karánsebes) 269.
Karasicza 158.
Karin vára 98.
Karlo (V. Károly) 24, 86, 91, 192, 233, 397.
Karludsa (Karlócza) elfoglalása 142.
Kászim pasa 77, 175, 193, 268.
Kászim vojvoda 91, 92.
Kátib Mohammed élete 364—365; munkája 365—366; forrásai 366.
Kászim, mohácsi bég, 239, 243, 294, 306, 309, 314.
Katziáner veresége 24, 97, 224, 225, 375; l. Kocsián.
Kerecsényi László, l. Karacsin.
Khair bég 36.
Khajreddin pasa (Barbarossa) 2, 234, 279, 294, 319, 343, 350.
Khajreddin, zvorniki bég 306, 309.
Khalidli állomás 292.
Kharputie 217.
Khatvan, l. Hatvan.
Khazarok, török eredetű nép, 113, 365.
Khazinedár 290, 413.
Khiramur 218.
Khizr 152.
Khizr bég 263.
Khoszrev bég 24, 75, 98, 99, 123, 133, 144, 158, 199, 172, 221, 229; béglerbég 102; vezír 107, 248, 250, 299, 309.
Kilardsi-basi 290.
Khunkjár-depeszi 158, 159.
Kilids 411.
Király, magyar, 6, 8, 9, 10, 15, 61, 67, 144, 394; serege 1526-ban 10, 13; haditanácsa 12—13, 15; szekerei 13; harcza Mohácsnál 16, 17, 68, 394; eltűnése 17, 394; sebet kap 69, 165.
Királyvára 270.
Kiras helység (Kursa) 300.
Kiras folyó (Karasicza) 296.
Kirberi, vagy *Kirhberg* 212.
Klajs 213.
Klisza elfoglalása 95, 222—224; megtámadása 1555-ben 277.
Klucs vára 278.
Kocsi bég 406.

Kocsián bán (Katzianer) 24, 97;
seregének száma 24, 97, 224;
szökése 25.
Komaran (Komárom) 347, 352,
386.
Komendvár (Körmend) 204.
Kopenik, *Koponik* (Kölpény) el-
foglalása 54, 142, 371.
Koron elfoglalása 93.
Korona 35, 86, 187, 192; magyar
korona eredete 381.
Korotna elfoglalása 276.
Kormaricsa állomás 298.
Kölpény, l. *Kopenik*.
Körszkiül nevű magyar király, 157.
Kőszeg ostroma 90, 205—210;
meghódolása 210.
Követség 1520-ban 118; 1528-ban
75; 1532-ben 88, 193—194, 196,
198; 1533-ban 94; 1537-ben 96;
1539-ben 26, 27, 99, 226; 1540-
ben 100, 101; 1541-ben 109;
1543-ban 345; 1555-ben 272.
Krusevác, l. *Aladsa-Hiszár*.
Kunok, török eredetű nép, 366.
Kurudsi 414.
Kurufundar 213.
Kütfök, magyar, hiányossága 296,
297.
Kutik elfoglalása 156.
Kücsük-Sáds (Kis-Szász) 270.

L.

Lágimdsik 1543-ban 291.
II. *Lajos* halála török írónál 69.
Lajtaberg 212, 214.
Lajtindse 215.
Laos király 76, 118, 119, 156,
373, 392.
Lengyel király 13; lengyel bánok
14—17.
Libonia helység 363.
Libora helység 363.
Linsze (Lincz) 363.
Lippa, l. *Lipova*.
Lipova elfoglalása 36, 38, 260, 261,
269; visszavétele 36, 37.
Liszt 1521-ki hadjáratban 46;
1543-ban 285.
Losancsi (Losonczy I.) 258, 265.
Lorak festése 289.
Lőpor 1543-ban 328.
Lugos 269.
Lutfi pasa élete 1, 2; munkái 2;
forrásai 3, 4.

M.

Madsal helység 35.
Magyarok, török eredetű nép, 113,
365.
Magyarország felosztása a hodo-
ltság korában 116, 117.
Mahmud simontornyai bég 273.
Malkocs bég 312, 322, 361.
Malkocs kliszai bég 278.
Malkovit helység 363.
Málvár helység 363.
Mánendli állomás 296.
Mardsene 270.
Markodsi Tomás 384.
Martolosz 60, 80.
Mecs (kard) 140.
Mehdi 191.
Melik sah 113.
Mere helység 274.
Merics (Maricza) 79.
Mester helység 205.
Mikolas (Jurisics M.) 210.
Mirádsnéme 121, 126.
Mitrovicz, l. *Dimitrofcsa*.
Mohács 13, 14, 15, 62, 66, 157,
178, 373, 392.
Mohácsi csata 16—17, 66—70
157—167, 373—374, 393—394
Mohammed hatvani bég 273.
Mohammed, Szulejmán fia, 28, 105.
Mohammed pasa vezír 27, 28, 101,
103, 107, 227, 228, 248, 299, 309.
Mohammed szendrői bég 24, 97,
100, 102.
Mohammed, II., szultán, 126, 127.
Mohammed, Szokolli, 256, 266,
384, 407.
Mohammed Khán móreai bég 306,
309, 312, 320.
Mohammed Eszád történetirő,
idézve 6, 69, 93, 164, 184, 384,
388.
Moldvaországi hadjárat 1538-ban
26.
Móra 57.
Morava folyó 60, 79, 297.
Moris vize (Maros) 269.
Moristur (Monostor?) 270.
Muhij-eddin történetirő 4.
Mura folyó 215.
Murád eszéki bég 239, 314.
Murád vojvoda 99.
Murád pozsegai bég 291—292,
296, 306, 309, 322.
Musztafa nevű herceg 41.

Musztafa vezír 52, 77, 134, 135, 136, 139, 150, 175, 392.
Muzaffer, magyar származású, 359.
Műszellem 116; számuk 412.
Mütefferrikák 408.

N.

Nablak (Nagylak) 270.
Nadin elfoglalása 98.
Nads Mikhál (Nagy M.), siklósi, 314.
Nadsigmondo (Nagy Zsigmond) siklósi 314.
Naj Firentsze 362.
Nakkás Ali bég 125, 137, 138; kalandja 177.
Nari Lörincse (Nyári Lőrincz) 271.
Naszádok 11, 20.
Naszuhan bég 274.
Nebojsze 53, 126, 372.
Nemcse helység 219.
Német király, mint valódi ellenség, 404.
Németország 72.
Neszemil (Neszmély) 347.
Névtelen, 1486-ki, történetíró, 4.
Névtelen, 1545-ki, történetíró, idézve 4, 34, 69, 91, 93, 132, 162, 167, 184, 227, 229.
Nikápoly elfoglalása 367.
Nimcse (Austria) 61, 76.
Nis 60, 79, 88, 106, 194, 297.
Nisarvar 204.
Nizám-ül-Mülk 113.
Nógrád 344; elfoglalása 384.
Nogaj elfoglalása 65, 155.
Nusirván 381.
Nyári Lörincz, l. *Nari Lörincse*.
Nyelvek, fogott ny., 61.

O.

Obrovids, vagy *Obrovidsa* (Obrovacz) 98.
Oguzok harczairól szóló históriás énekek 159.
Okmány, az 1547. évi békekötésé, 396—400.
Oláhok 55.
Oláhország 54.
Orosz, l. *Rúz*.
Oszmán Sah bég 309.
Oturakok 415.
Óvár (Magyar-Óvár) 181.

Ö.

Öszek (Eszék) 12, 65, 107, 155, 178, 199, 299; megszállása 27, 97; fölépítése 85.
Öszvérek hadjáratban 291.

P.

Paks, l. *Paska-mege*.
Palásti csata 1552-ben 38.
Pápa, római, 9, 10, 86.
Papasz (Tomori P.) 62.
Papasz irmagi mocsár 14.
Papocsa (Babócsa) 202.
Pápon (Babócsa) 276.
Parakan vára 38.
Pars (Barics) elfoglalása 54.
Paska-mege (Paks) 322.
Pécs, l. *Pecsevi*.
Pecsevi (Pécs) elfoglalása 239, 308, 380.
Pecsevi Ibrahim történetíró, idézve: 7, 36, 55, 69, 75, 85, 93, 98, 113, 114, 119, 132, 143, 144, 150, 153, 156, 158, 162, 165, 166, 168, 170, 172, 173, 175, 180, 181, 184, 185, 189, 201, 203, 205, 206, 227, 229, 231, 237, 246, 251, 253, 258, 261, 262, 264, 265, 269, 272, 274, 277, 278, 366, 373, 377, 378, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389.
Pejkek (testőrök) 148, 287; számuk 413.
Pereni Petri 199, 201.
Perényi Péter, l. *Pereni*, *Pirin*, *Prim*, *Pirimi Petre*.
Perényi Ferencz 201.
Pertev pasa 386, 389.
Perváne aga 364, 379.
Pest ostroma 30, 32, 102, 232, 283, 377, 378.
Pétervárad, l. *Varadin*.
Piádek száma 412.
Piri, vagy *Pir Mohammed* pasa 7, 8, 46, 47, 49, 124, 134, 139, 370.
Pirimi Petre (Perényi P.) 227, 314.
Pirin Petri 89, 187, 238.
Podgrád helység 219.
Pogdugindse 216.
Polat vára 359.
Potundruf 211.
Pozsaga 217, 218, 219; meghódol 219.
Pozsega elfoglalása 95.
Pozson 182.

Prangi, vagy *pranka* (taraczk) 13.
Prim Petre 27, 28.
Puszu-kiliszeszi 158.
Puti Tengiz 335, 340.

R.

Rabszolgák török főuraknál 407.
Racsa elfoglalása 65, 155.
Ralie állomás 298.
Ramazánzáde Mohammed nisándsi 113.
Ratinau 212.
Redolszek 216.
Redosz (Rhodus) 57.
Rejsz (azábok tisztje) 43.
Remmál (jós) 337.
Renegátok Esztergomból 343.
Rhodus elfoglalása 9.
Rigómezei csata 368.
Rogos állomás 293.
Rum 204.
Ruméliai hadtest száma 81, 88.
Rusz (Oroszország) királya 10, 13;
 rusz bánok 14, 16, 17.
Rusztam pasa vezír 108, 299, 304,
 305, 311, 322, 327, 335, 338,
 339, 361.
Rusztam szendrői bég 263.

S.

Sapta nevű fegyver 68.
Sáhindsi 288.
Sajka, vagy *sajka topu* 21, 80.
Sajkák hadjáratban 6, 44, 103, 120.
Sakalosz (kisebb ágyú) 131.
Sám = Syria 10.
Samakluk 271.
Sánta Mikhál 292, 298, 300, 302.
Sárvíz 70.
Seddád ibn Ad 35.
Sedsa aga 173.
Sehirköj állomás 46, 60, 79, 106,
 193, 297.
Sehszvár-oglu 370.
Semsi pasa 407.
Siklós elfoglalása 33, 238—240.
Siklósi török foglyok 314, 316,
 317.
Siklósiak rémülete 315, 316.
Sikloris fölkérése 302, 303; el-
 foglalása 305—313, 380.
Sikova helység 271.
Silje (Sélye) 202.
Nimontornya elfoglalása 384.
Solymos vára, l. Szolmis.

Sopron 211.
Stella történetíró 301, 302, 318,
 360.

Sz.

Szabács, l. Bögürcelen.
Száhib giráj 197.
Szakin (Szakony) 211.
Szalan (Salona) 95, 96.
Szalszál 34, 35.
Szandsák-bégek 407, 408.
Szandsuván (Szent János) 9.
Szári Göl 26.
Szapolyai János királysága 19, 20.
Szári Szaltuk 2.
Szász meghódolása 320.
Szászsalona helység 323.
Szaz (Szászvár) 243.
Szeged ostroma 37, 262—264, 268.
Szegedin 37, 72, 171, 172.
Szekcső megtámadása 295.
Székes-Fejérvár megszállása 349,
 350; ostroma 352—355; elfog-
 lalása 33, 34—36, 247—254,
 355—360, 382, 383.
Székes-fejérvári polgárok kivégez-
 tetése 360.
Szekszár megtámadása 294.
Szelániki történetíró, idézve 39,
 384, 385, 588.
Szelensze tartomány 332.
Szelim, I., szultán 1, 118; szerző-
 dése a magyar királlyal 6.
Szelim, Szulejmán fia, 28, 105.
Szelim, II., levele Tahmaszphoz
 402—404.
Szelm, Feridun sah fia 6.
Szelszebil folyó 126.
Szemani 215.
Szemendire, l. Szendrő.
Szendrő 6, 125; elfoglalása 368.
Szent-Jakab helység 274.
Szerbek áttelepítése 54, 143; köl-
 tözése Szerémbe 74.
Szerém, l. Iszrim, Szirem.
Szerémi várak elfoglalása 75.
Szerémi György 313, 321, 323.
Szerrádsok 288.
Szidsizmindó (Zsigmond lengyel
 király) 246, 273.
Szigetvár 386; elfoglalása 387,
 388, 402, 403.
Szigetvári foglyok 312.
Szigetvárnál a tör. hadsereg 405.
Sziláhdárok 289; számuk 413.
Szinán szegszárdi bég, 273.

Szinán csaus élete 279; munkái 280.

Szinán aga, Kapudán 332, 343.

*Szipáhi*k, Zsoldos, száma 413.

Szipáhi-oglánok 289.

Szira vára 399.

Szirát hidja 144.

Szirem szigete 11; elpusztítása 65, 134; meghódol 85.

Szlavoniai várak elfoglalása 95.

Szófia 6, 45, 59, 79, 87, 103, 106, 123, 177, 192, 256, 296.

Szolakok 148, 286.

Szolakzáde történetíró, idézve 19, 69, 138, 144, 145, 150, 156, 162, 167, 168, 170, 173, 180, 181, 184, 186, 225, 230, 231, 237, 245, 265, 268.

Szolmis (Solymos) 269, 270.

Szolnok 270, 271; elfoglalása 271.

Szombathely 205.

Szotin elfoglalása 65, 155.

Szőkevény, Esztergomból 331, 334, 336, 337; Bécsből 352; Sz.-Fejérvárból 354.

*Szuca*sava 227.

Szulejmán, mulatása Budán 169; vadászata Budán 169; jellemzése 406—407; halála 388, 389, 403.

Szulejmán első budai pasa, magyar származású 29, 109, 232; halála 111, 282.

Szulejmán nógrádi bég 273.

Szulejmán pasa nagyvezír 299, 311, 337.

Szulejmán levele Miksa királyhoz 1565-ben 400—402.

Szulin, vagy *Szalan* ostroma 220, 222.

Szultánok 406.

Szultán vonulása háborúba 286—291.

T.

Tabari, Lutfi pasa forrása, 4.

Tábori zene 44, 140, 286; zenekar tagjai száma 413.

Tabuk 216.

Tahmaszp sah 3, 298, 350; izenete Ferdinándnak 27.

Tata 343, 347, 353; lerombolása 34, 246, 348, 382.

Tatar vára 38.

Tatárok 1529-ben 20; 1532-ben 88, 197; 1543-ban 307, 336,

349, 350, 351, 352; jellemzésük 198, 307, 308.

Temesvár dülása 1521-ben 55; ostroma 1551-ben 36, 261; elfoglalása 37, 38, 265, 268.

Tetel (Titel) meghódol 73, 172.

Teufel Rézmán 38.

Tevárikh-i-Firdúsi tört. munka 4.

Tevék hadjáratban 43, 45, 46, 57, 76, 291.

Timár adományozása 410, 411.

Timártik jellemzése 409, 410.

Tojgun budai pasa 273, 277.

Tolna 321.

Tomor Pauli 152, 392.

Tomori Pál, l. Papasz, Tomor Pauli.

Topcsik száma 413.

Tóth Mikhál 262, 268.

Török Ferencz 37.

Török birodalom felosztása 42.

Török eredetű népek: magyar, besenyő, khazar, úz 113, 365.

Törökök kiűzése 9, 10; kivonulása 1526-ban 170, 174.

Túg (lófark) 105.

Tujdsa 116.

Tuman vára 274.

Túr, Feridun sah fia, utódai a túrániak, 6.

Turakhán bég 268.

Turkhál bég 309, 318.

Tüfenkcsik 148.

Tüzérek 1543-ban 291.

U.

Ugnok (Ungnád I.) 362.

Ulak (gyorsfutár) 26.

Ulama pasa 31, 34, 37, 86, 261, 306, 318, 333, 336, 349, 361, 362, 363, 378.

Ulufedsik 289; száma 413.

Usztul Janó 34.

Usztulni-Belgirád, l. Székes-Fejérvár.

Usztuni-Belgirád, l. Sz.-Fejérvár.

Uszturgán 34.

Uszturgun, l. Esztergom.

Uszturgun, Esztergom alapítója, 327.

Úzok, török eredetű nép, 113, 365

Ü.

Üngürúsz királya 8, 9.

Üsztüni-Belgrád (Sz.-Fejérvár) 34, 322, 330, 337.

V.

Vács (Vác) 336, 344.
Valkóvár elfoglalása 65; állomás 298.
Valova helység 363.
Valpó fölkérése 292; ostroma 292, 296; elfoglalása 32, 237, 238, 298, 310, 379.
Varad (Nagy-Várad) 270.
Varadin (Pétervárad) elfoglalása 12, 62, 64, 152, 154, 391.
Varkocs T. 359, 360.
Várnai csata 368.
Vatas hegy 45.
Veli bég 277.
Veli aga 330.
Velika elfoglalása 384.
Venediki bég fia, l. Gritti.
Verancsics 100, 301, 318, 360; tévedése 26, 321, 323, 350.
Veszprém elfoglalása 272.
Vetos hegy 106.
Vetüs (Ötvös) 203.
Vezeték-lovak 148, 288, 291.
Világos elfoglalása 389, 409.
Vilán (Vithán) 247.
Virán-kelise helység 321.
Virnik (Vrdnik) elfoglalása 143.
Visegirád 328, 338; fölkérése 341; elfoglalása 383.
Vízhordók háborúban 291.
Vívó-sereg fölállítása Belgrádnál 52, 139, 371; Siklósnál 309, 351; Székes-Fejérvárnál 248, 351; Esztergomnál 333; Szigetvárnál 352, 387.

Vojnák 116.
Vukin elfoglalása 155.
Vukud elfoglalása 155.
Vrána elfoglalása 98.
Weichselberger 75.
Wüstenfeld időszámítási táblái 48.

Z, Zs.

Zacsszie 217.
Zagrab 216.
Záimok jellemzése 409, 410.
Zákán 203.
Zarbuzánok 6, 11, 15, 20.
Zászlók, török, 61, 148, 283, 289, 290.
Zehr-i-már Mohammed 244, 326, 328, 338, 347, 382.
Zemin, l. Zimony.
Zimony 51, 132, 371; elfoglalása 8, 54, 133.
Zimun, l. Zimony.
Zirinki, l. Zrínyi.
Zrínyi M. 403; 1555-ben 277, 278; 1566-ban 387; halála 388.
Zrinszki, l. Zrínyi.
Zulkadr 18.
Zulkarnejn Iszkender 157, 186.
Zvornik 75.
Zselzsenu vára 211.
Zsidók, budai, áttelepítése 71.
Zsigmond lengyel király, l. Szi-dsizmindo.
Zsoldos csapatok száma 413; kiegészítése 414; újonczozása 414.

TARTALOM.

	Lap
<i>Lutfi pasa.</i> Bevezetés	1
Az Oszmán-ház története	6
<i>Ferdí.</i> Bevezetés	39
A törvényhozó Szulejmán szultán története	42
<i>Dselálzáde Musztafa.</i> Bevezetés	112
Az országok osztályai és az utak felsorolása	118
<i>Szinán csaus.</i> Bevezetés	279
Az 1543. évi hadjárat története	282
<i>Kátib Mohammed.</i> Bevezetés	364
Történetek gyűjteménye	370
<i>Függelék :</i>	
A) Oklevelek	390
B) Kocsi heg emlékiratából	406
<i>Név- és tárgymutató</i>	417

Sajtóhibák.

			Helyett:	Olyasdi:
3. lap	1. sor	felül	Dodrudsába	Dobrudsába
20.	» 18.	» alul	erdély	erdélyi
20.	» 14.	» »	fetháméban	fetháméban
28.	» 19.	» felül	Halkali-Budár	Halkali-Bunár
35.	» 16.	» alul	eredesileg	eredetileg
43.	» 23.	» felül	Kasztantiniéből	Kosztantiniéből
46.	» 8.	» alul	szenendrei	szemendrei
49.	» 24.	» felül	szüséget	szükséget
61.	» 24.	» »	taljesítettett	teljesítettett
70.	» 19.	» alul	rabszolgazág	rabszolgaság
101.	» 2.	» »	vayyis	vagyis
115.	» 15.	» felül	fejedelemnek	fejedelmeknek
136.	» 13.	» »	patra	partra
138.	» 7.	» »	szeltig	széléig
235.	» 2.	» »	sadsereg	hadsereg
244.	» 3.	» »	napeal	nappal
244.	» 8.	» »	alapatosan	alázatosan
247.	» 20.	» »	jehet	lehet.

424122